

ՄԱՅՆ ՌԻԴ

## ԱՆԳԼՈՒԽ ԶԻԱՎՈՐԸ

Թարգմանությունը՝ Հարություն Հարությունյանի

## ՆԱԽԱԲԱՆ

Սավաննայի<sup>1</sup> գիշերային լուսության մեջ նիրհող տեխասյան եղջերուն, ձիու սմբակի ձայն լսելով, ցնցվում է տեղում:

Բայց նա չի լքում իր կանաչ մահիճը, նույնիսկ ոտքի չի կանգնում: Այդ լայնարձակ դաշտը միայն իրեն չի պատկանում. տափաստանի վայրի ձիերն էլ գիշերները արածում են այստեղ: Եղջերուն փոքր-ինչ բարձրացնում է գեղեցիկ գլուխը, բարձր խոտի վրա երևում են նրա եղջուրները, և ականջ է դնում՝ արդյոք ձայնը նորի՞ց կլսվի:

Սմբակների դոփյունը նորից է լսվում: Այս անգամ կարելի է տարբերել մի նոր ձայն՝ մետաղի զնգոցը, պողպատի զարկը քարին:

Այդ ձայնն անհանգստացնում է եղջերուին: Նա թափով վեր է թռչում ու սլանում պրերիայով<sup>2</sup>: Բայց և շուտով կանգ է առնում ու ետ նայում. այդ ո՞վ էր, որ խանգարեց իր գիշերային հանգիստը:

Հարավային երկնքի լուսնի պայծառ լույսի տակ նա ճանաչում է իր ամենաանողոր թշնամուն՝ մարդուն: Մարդը մոտենում է ձի հեծած:

Եղջերուն բնագդական վախով համակված՝ արդեն պատրաստ է նորից փախչելու, բայց ձիավորի տարօրինակ տեսքը նրան մեխում է իր տեղում: Սեղմվելով գետնին և գլուխը ետ պահելով, նա շարունակում է նայել, և նրա խոշոր, շագանակագույն աչքերում վախ ու տարակուսանք են արտացոլվում:

Ի՞նչն է, որ եղջերուին ստիպում է այդպես երկար նայել:

Ձի՞ն: Բայց դա սովորական ձի է՝ թամբը վրան ու սանձը բերանին: Նրա տեսքը երկյուղալի ոչինչ չունի: Գուցե ձիավորն է վախեցրել եղջերուին: Այո՛, այդ նա է վախեցնում ու տարակուսանք պատճառում. նրա տեսքը մի տեսակ արտասովոր է աչքի համար, ահասարսուռ:

Երկնայի՛ն ուժեր: Ձիավորը գլուխ չունի:

Դա պարզ նկատում է նույնիսկ անբանական կենդանին:

Մի վերջին մոլար հայացք գցելով նրա վրա, կարծես ջանալով հասկանալ՝ թե այդ ինչ հրեշ է վախեցնում իրեն, եղջերուն սլացավ դեպի պրերիայի խորքը: Նա այլևս ետ չի նայում: Սուզվում է Լեոնա գետի ալիքների մեջ և, միայն մյուս ափը դուրս գալուց հետո, իրեն ապահով է զգում:

Ուշադրություն չդարձնելով եղջերուի վախին, կարծես նույնիսկ չնկատելով նրա ներկայությունը, անգլուխ ձիավորը շարունակում է իր ճանապարհը:

Նա ևս ուղղվում է դեպի գետը, բայց, ինչպես երևում է, ամենևին չի շտապում և առաջ է գնում դանդաղ, հանգիստ, համարյա հանդիսավոր քայլով:

Ասես մտքերի մեջ խորասուզված՝ ձիավորը սանձը բաց է թողել, և նրա ձին երբեմն-երբեմն խոտ է պոկոտում ճանապարհի եզերքից: Երբ ձին շնագայլերից վախեցած ցնցում է գլուխը և խոխոցով կանգ առնում մեխվածի պես, ձիավորը ոչ ձայնով, ոչ շարժումներով առաջ չի քշում նրան: Ասես նա ամբողջովին սուզված է ինչ-որ խոր մտքերի մեջ և ամենևին չի նկատում շրջապատի կյանքը: Ոչ մի ծպտունով և ոչ իսկ մի շշուկով չի մատնում իր գաղտնիքը: Վախեցած եղջերուն, ձին, գայլն ու լուսինը նրա լուռ խոհերի միակ վկան են:

Ձիավորի ուսերին զցված է սերապե<sup>3</sup>, որը քամու պոռթկումից ծածանվում ու բաց է անում նրա իրանի մի մասը: Ոտքերին հովազի կաշվից կարված զանգապաններ են: Պաշտպանված լինելով գիշերային խոնավությունից ու արևադարձային տեղատարափ անձրևներից՝ նա շարունակում է առաջ գնալ լուռ,

1 Սավաննա – ամերիկյան տափաստան՝ ծածկված բարձր ու հյութալի խոտով:

2 Պրերիա – խոտավետ տափաստան Հյուսիսային Ամերիկայում:

3 Սերապե – հնդկական խայտաբղետ շալ:

ինչպես իր գլխավերինն առկայծող աստղերը, անհոգ, ինչպես խոտերի մեջ ծղրտացող ծղրիդները, ինչպես տափաստանի զեփյուրը, որը խաղում է նրա հագուստի ծալքերի հետ:

Բայց հանկարծ ասես ինչ-որ բան ձիավորին դուրս բերեց իր մտքերից. նրա ձին քայլերն արագացրեց: Ահա նա գլուխը թափահարեց և ուրախ վրնջաց: Վիզը մեկնած և ռունգերը փքած՝ նա առաջ է նետվում, վարգով և ապա շուտով անցնում քառատրոփի:

Գետի մոտիկությունը՝ ահա թե ինչն է ձիուն ստիպել արագացնել իր վազքը:

Ձին կանգ չի առնում այնքան ժամանակ, մինչև չի սուզվում գետի վճիտ հոսանքի մեջ, այնպես, որ ջուրը հասնում է ձիավորի ծնկներին:

Ձին ագահաբար հագեցնում է իր ծարավը, լող տալով անցնում գետի մյուս կողմը և արագ վարգով բարձրանում գառիթափ ափով:

Վեր բարձրանալուց հետո անգլուխ ձիավորը կանգ է առնում, ասես սպասելով, որ ձին թափ տա վրայի ջուրը: Հնչում է թամբասարքի ու ասպանդակների զնգոցը, ասես շանթ որոտա ճերմակ մշուշի մեջ:

Այդ լուսապսակի միջից երևում է անգլուխ ձիավորը: Նա նորից շարունակում է իր ուղին:

Թվում է, թե հեծյալը քշում է խթաններով և ուղղություն է տալիս ձեռքով, և ձին այլևս չի շեղվում ճանապարհից, այլ վստահ առաջ է գնում ասես ծանոթ շավղով:

Առջևում մինչև հեռու հորիզոն փոված է անծայրածիր սավաննան: Երկնքի կապույտում գծագրվում է խորհրդավոր ֆիգուրի սիլուետը, որ նման է կենտավրոսի վնասված արձանի: Նա հեռանում է աստիճանաբար, մինչև որ անհետանում է լուսնի լույսի խորհրդավոր աղջամուղջի մեջ:

## **ԳԼՈՒԽ I**

### **Խանձված պրերիան**

Միջօրեի արեգակն իր պայծառ լույսով ողողել է Տեխասի լայնածավալ հարթությունը, որ իսպանական Սան Անտոնիո դը Բեխար հին քաղաքից մոտ հարյուր մղոն դեպի հարավ է գտնվում:

Ոսկեփայլ ճառագայթների մեջ երևում են մի խումբ առարկաներ, որոնք արտասովոր բան են վայրի պրերիայի համար: Նույնիսկ հեռվից կարելի է նկատել, որ դրանք ֆուրգոններ են, որոնց կիսակլոր կողերին ձյունի պես սպիտակ քաթան է քաշված:

Ընդամենը տասն են այդ ֆուրգոնները, որ առևտրական քարավանի կամ կառավարական գումակի համար շատ քիչ է: Ավելի շուտ դրանք պատկանում են մի որևէ գաղթականի, որը ծովափին իջել է նավից և այժմ գնում է Լեոնա գետի ափին գտնվող նոր ավաններից մեկը:

Ֆուրգոնները երկար շարք կազմած այնքան դանդաղ են սողում տոթակեզ սավաննայով, որ նրանց շարժումը համարյա չի նկատվում: Ֆուրգոնների միջև եղած մուգ ուրվագծերը ցույց են տալիս, որ նրանք լծված են: Իսկ վախից փախչող քարայծը և ճիչով վեր թռչող կտցարը վկայում են, որ գումակը, իսկապես, շարժվում է: Ե՛վ անասունը, և՛ թռչունը զարմացած են, թե այս ինչ տարօրինակ հրեշներ են ներխուժել իրենց վայրի տիրապետությունը:

Կեսօրվա այդ ժամին ամբողջ պրերիայում ուրիշ ոչ մի տեղ չի երևում ո՛չ թռչուն, ո՛չ վագող գազան. բոլորը ստվերի տակ են մտել: Եվ միայն մարդն է, որ փառամոլությունից կամ ագահությունից դրդված խախտում է արևադարձային բնության օրենքները և մարտակոչ է ուղղել արևի կիզիչ ճառագայթներին:

Այդպես էլ գումակի տերը, չնայած կեսօրվա ուժասպառ անող շոգին, շարունակում է իր ճանապարհը:

Յուրաքանչյուր ֆուրգոնին լծված է ութ ուժեղ ջորի: Նրանք տանում են մեծ քանակությամբ ուտելիք, թանկագին, նույնիսկ կարելի է ասել շքեղ կահույք, սևամորթ ստրկուհիներ ու նրանց երեխաներին: Սևամորթ ստրուկ տղամարդիկ ոտքով քայլում են գումակի կողքով, իսկ նրանցից մի քանիսը հոգնած քարշ են գալիս ֆուրգոնների ետևից, բոբիկ, վիրավոր ոտքերը հազիվ գետնին դնելով: Առջևից ընթանում է մի թեթև կառեթ, որին լծված են լավ խնամված կենտուկյան ջորիներ: Կառեթի նստատեղին նստած է լիվրեավոր մի սևամորթ կառապան, որը հալումաշ է լինում շոգից: Այս ամենը ցույց է տալիս, որ Հյուսիսային նահանգների ինչ-որ աղքատ գաղթական չէ սա, որ գնում է նոր օջախ որոնելու, այլ հարուստ հարավցի է, որն արդեն ագարակ է ձեռք բերել և այժմ այնտեղ է փոխադրվում իր ընտանիքով, ունեցվածքով ու ստրուկներով:

Եվ իրոք, գումակը պատկանում է մի ագարակատիրոջ, որն իր ընտանիքի հետ ափ է իջել Ինդիանում, Մատագորդ ծովածոցի ափին և այժմ պրերիան կտրելով գնում է դեպի իր նոր տիրապետությունը:

Գումակին ուղեկցող ձիավորների զլուխ անցած՝ գնում է ինքը՝ ագարակատեր Վուդլի Պոյնդեքստերը: Դա մոտ հիսուն տարեկան բարձրահասակ, նիհար մարդ է՝ գունատ, փոքր-ինչ դեղնավուն դեմքով, խիստ ու հպարտ տեսքով: Հագնված է հասարակ, բայց ճաշակով: Հագել է մահուդի լայն բաճկոն, ժիլետը սև կերպասից է, շավարը՝ ընտիր կտորից: Ժիլետի բացվածքից երևում է նուրբ բեհեզից կարված շապիկը, վզին կապված է սև ժապավեն: Ասպանդակներին հենած ոտքերին ունի փափուկ կաշվից կարված կիսակոշիկներ, իսկ ծոցոյա լայնեզր գլխարկը նրա դեմքը պաշտպանում է հարավային արեգակի կիզիչ ճառագայթներից:

Նրա հետ գնում են երկու ձիավոր, մեկը աջ կողմից, մյուսը՝ ձախ: Դրանցից մեկը հազիվ քսան տարին բոլորած պատանի է, մյուսը՝ նրանից վեց-յոթ տարով մեծ մի երիտասարդ:

Առաջինը Պոյնդեքստերի որդին է: Պատանու ուրախ, կենսախինդ դեմքը ամեննին նման չէ հոր խիստ դեմքին և երրորդ ձիավորի՝ իր ազգականի մոայլ դեմքին:

Պատանին հագել է բամբակյա երկնագույն ֆրանսիական լայն բլուզ, նույնպիսի կտորից շավար, իսկ գլխին դրել է սպիտակ պանամա: Այս հագուստը ոչ միայն սագում է պատանու դեմքին, այլև հիանալի համապատասխանում է հարավային կլիմայի պահանջներին:

Երրորդ ձիավորը ագարակատիրոջ քրոջ որդին է: Մա կամավոր զորքի պաշտոնաթող սպա է: Հագին մուգ կապույտ մահուդից կարված զինվորական զգեստ ունի, գլխին՝ մահուդե գլխարկ:

Դրանցից քիչ հեռու կա էլի մի ձիավոր, որն ուղեկցում է գումակին: Նա ևս սպիտակամորթ է, թեև այնքան էլ սպիտակ չէ: Նրա կոպիտ դիմագծերը, հասարակ հագուստը, ձեռքին բռնած մտրակը, որով նա այնքան հմտությամբ է շրխկացնում, այս ամենը ցույց են տալիս, որ դա սևամորթների վերակացուն է, նրանց տանջողը:

Ծածկակառքի մեջ նստած են երկու աղջիկ: Նրանցից մեկի մաշկը կուրացուցիչ սպիտակ է, մյուսինը՝ բոլորովին թուխ: Առաջինը Պոյնդեքստերի միակ դուստրն է, իսկ մյուսը՝ այդ աղջկա ստրուկ սպասուհին:

Այս ճանապարհորդները գալիս են Միսսիսիպիի ափերից, Լուիզիանա նահանգից:

Ինքը՝ ագարակատերը այդ նահանգի ծնունդ չէ, այլ խոսքով ասած՝ կրեոլ<sup>4</sup> չէ: Այնինչ նրա որդու դեմքին և մանավանդ մերթ ընդ մերթ վարագույրի ետևից դուրս նայող դասեր նուրբ դիմագծերին նայելով հեշտ է կռահել, որ դրանց նախնին եղել է ֆրանսիացի էմիգրանտուհի, մեկը նրանցից, որոնք ավելի քան հարյուր տարի առաջ կտրեցին անցան Ատլանտյան օվկիանոսը:

---

4 Կրեոլներ կոչվում են վաղուց Ամերիկա գաղթած ֆրանսիացիների կամ իսպանացիների սերունդները: Նրանք պահպանում են իրենց լեզուն ու սովորույթները:

Վուլփի Պոյնդեքստերը հարավում շաքարեղեգնի խոշոր ագարակատերերից մեկն էր: Նա շոալլ կյանք էր վարում և շատ հյուրասեր մարդու համբավ էր վայելում: Վերջիվերջո նրա տնտեսությունը քայքայվեց, և նա ստիպված եղավ Միսսիսիպիի ափի իր տունը թողնել և ամբողջ ընտանիքով փոխադրվել հարավ-արևմտյան Տեխասի վայրի պրերիաները՝ իր հետ վերցնելով մնացած փոքրաթիվ խափշիկներին:

Արեգակը համարյա գենիթին է հասել: Ճանապարհորդներն առաջ են շարժվում դանդաղ, իրենց իսկ ստվերները կոխոտելով: Սպիտակամորթ ձիավորներն անտանելի՝ շոգից թուլացած՝ լուռ նստած են թամբերին: Նույնիսկ շոգին սովոր խափշիկները դադարեցրել են իրենց միալար ու տաղտկալի գրույցը և խումբ-խումբ լուռ ու հոգնած քարշ են գալիս ֆուրգոնների ետևից:

Շոգեմաշ լռությունը մերթ ընդ մերթ ընդհատվում է միայն մտրակի շառաչով, որ ասես ատրճանակի կրակոց լինի, և կամ բարձր, թավաձայն ճիչ-աղաղակով, որ դուրս է թռչում ֆուրգոնները բշտո մերթ այս, մերթ այն սևամորթի հաստ շուրթերից:

Դանդաղ է շարժվում քարավանը, ասես առաջ՝ է գնում խարխափելով: Ասենք՝ իսկական ճանապարհ էլ չկա: Ճանապարհը նկատվում է առաջուց այս տեղով անցած անիվների հետքերով, որոնք նշմարվում են միայն խոտի տրորված լինելուց:

Ագարակատերը ենթադրում է, որ մինչև իրենց նոր տեղը հասնելը ամենաշատը քսան մղոն է մնացել: Նա հույս ունի, որ մինչև գիշերն իջնելը տեղ կհասնեն: Դրա համար էլ որոշել է ճանապարհը շարունակել առանց հաշվի առնելու միջօրեի շոգը:

Հանկարծ վերակացուն կառապաններին նշան է անում, որ գումակը կանգնեցնեն: Մի հարյուր յարդ առաջ գնալով՝ նա հանկարծ, ձիգ է տալիս ձիու սանձը, ասես ինչ-որ արգելքի է հանդիպել:

Նա ետ է սլանում դեպի գումակը: Անհանգիստ շարժումներ է անում: Ինչ է պատահել:

Չլինի՞ թե հնդկացիներ են երևացել: Ասում էին, որ նրանք լինում են այս կողմերում:

– Ի՞նչ է պատահել, միստր Սանսոն, – հարցնում է ագարակատերը, երբ ձիավորը մոտենում է:

– Խոտը խանձված է: Պրերիայում հրդեհ է եղել:

– Հրդեհ է եղել: Բայց հիմա հո պրերիան չի՞ վառվում, – արագ հարցնում է գումակի տերը՝ մի անհանգիստ հայացք գցելով կառեթի կողմը: Ո՞ր է, ես ծուխ չեմ տեսնում:

– Ոչ, սըր, – փնթփնթում է վերակացուն, հասկանալով, որ ինքն իզուր տագնապ է բարձրացրել:– Ես չասացի, որ հիմա է այրվում, ես միայն ասացի, որ պրերիան խանձվել է, և ամբողջ գետինը սևացել է:

– Դե ի՞նչ կա որ: Կարծում եմ մենք սև պրերիայով էլ նույնքան հանգիստ կարող ենք անցնել, որքան կանաչով:

– Ի՞նչ հիմարություն, Ջոշ Սանսոն, աղմո՛ւկ բարձրացնել մի դատարկ բանի համար, – միջամտեց Պոյնդեքստերի քրոջ որդին:– Ինչո՞ւ ես իզուր տեղը մարդկանց վախեցնում... Է՛յ, խափշիկնե՛ր, շարժվե՛ցե՛ք: Առա՛ջ, առա՛ջ քշեցե՛ք:

– Բայց, ասացե՛ք, կապիտան Կոլիատուն, – առարկեց վերակացուն իրեն այդպես խիստ նախատող մարդուն, – հիմա մենք ինչպե՞ս կգտնենք ճանապարհը:

– Ինչո՞ւ պետք է գտնենք ճանապարհը: Բա՛ն հնարեցիր: Մենք հո ճանապարհը չե՞նք կորցրել:

– Վախենում եմ, որ կորցրել ենք: Անիվների հետքերն. այլևս չեն երևում. չքացել են խոտի վառվելու հետ:

– Դատարկ բա՛ն: Կարծես չի կարելի վառված մասն անցնել առանց հետքերի: Իսկ երբ դուրս գանք մյուս կողմը, այնտեղ հետքերը նորից կգտնենք:

– Այո՛, եթե միայն այնտեղ մյուս կողմ մնացած լինի, – պարզամտորեն պատասխանեց վերակացուն, որը թեև արևելյան նահանգների ծնունդ էր, բայց շատ անգամ էր եղել պրերիայի արևմտյան ծայրում և գիտեր, թե ինչ բան է սահմանամերձ կյանքը: Ես ինչ-որ այդպիսի բան չեմ տեսնում, թեև նայում եմ թամբի վրայից...

– Քշեցե՛ք, խափշիկնե՛ր, քշեցե՛ք,– գոռաց Կոլիաունը՝ խոսակցությունն ընդհատելով:

Եվ ձին ասպանդակելով նա առաջ շարժվեց, դրանով հասկացնելով, որ կարգադրությունն իսկույն պիտի կատարել:

Գումակը նորից ճամփա ընկավ, բայց, հասնելով խանձված պրերիայի սահմանին, հանկարծ կանգ առավ:

Զիավորները մի կողմ քաշվեցին, որպեսզի քննարկեն, թե այժմ ինչ անեն: Դրությունն, իսկապես, ծանր էր. դրանում համոզվեցին բոլորը՝ նայելով առջևում փոված տափաստանին:

Շուրջը, որքան աչքդ կտրի, փոված էր խանձված պրերիան: Այնտեղ չէր մնացել ոչ մի բույս, ոչ մի ցողուն, ոչ մի տերև: Հրդեհը տեղի էր ունեցել նորերս, ամառային արևադարձի պահին: Պրերիայի հասունացած խոտն ու վառվռուն ծաղիկները կրակի ավերող շնչից մոխիր էին դարձել:

Դեպի առաջ, դեպի աջ ու ձախ, որքան աչքդ կտրի, փոված է անսահման տխուր մի պատկեր: Նույնիսկ հարավային լազուր երկնակամարն այստեղ բոլորովին մուր է թվում: Արեգակը թեև սքողված չէ ամպերով, բայց կարծես չի էլ ուզում այստեղ լուսավորել և ասես մռայլ գետնին նայելով ինքն էլ նոթերը կիտել է:

Վերակացուն ճիշտ էր ասել. ճանապարհի հետքն էլ չէր մնացել:

Հրդեհը պրերիայի հասունացած խոտը մոխրացնելով՝ ոչնչացրել էր և անիվների հետքերը, որոնք առաջ ցույց էին տալիս ճանապարհը:

– Հիմա ի՞նչ անենք,– հարցրեց ազարակատերը. նրա ձայնի մեջ շփոթություն էր հնչում:

– Ինչ անե՞նք, քեռի Վուդլի: Իհարկե, մենք մեր ճանապարհը կշարունակենք: Գետը պետք է որ հրդեհված տարածության մյուս կողմը լինի: Եթե մեզ չհաջողվի մի կես մղոն տարածության վրա գետանցը գտնել, ապա կշարժվենք գետի հոսանքն ի վեր, կամ հոսանքն ի վար, նայած հանգամանքներին:

– Բայց լսիր Կասսի, ախր այդպես մենք կարող ենք մոլորվել:

– Չենք մոլորվի: Ինձ թվում է՝ խանձված տարածությունն այնքան էլ մեծ չէ: Եվ շատ մեծ ցավ չի լինի, եթե մի քիչ էլ ճանապարհից շեղվենք. միևնույն է, վաղ թե ուշ մենք դուրս ենք գալու գետի ափը:

– Լավ, սիրելիս, դու ավելի լավ կիմանաս: Ես հույսս դնում եմ քեզ վրա:

– Մի վախեցեք, քեռի: Պատահել է, որ ես շատ ավելի վատ պայմաններում եմ եղել... Քշեցե՛ք, խափշիկնե՛ր: Իմ ետևի՛ց:

Եվ պաշտոնաթող սպան մի ինքնագոհ հայացք է գցում ծածկակառքի կողմը, որի վարագույրի ետևից դուրս է նայում աղջկա չքնաղ դեմքը, որ անհանգստությունից փոքր-ինչ մռայլվել էր: Կոլիաունը ձին ասպանդակում է և ինքնավստահ առաջ սլանում:

Եվ ահա նորից շրիկացող մտրակների աղմուկին խառնվում են ութսուն ջորիների սմբակների դոփյունը և անիվների ճռճոցը: Ֆուրգոնները կրկին ճանապարհ էին ընկել:

Ջորիներն արագ են քայլում: Գետնի սև մակերեսը, որ անսովոր բան է անասունների աչքի համար, վախեցնում է նրանց, և հազիվ սմբակները մոխրին դրած՝ նորից իսկույն վեր են բարձրացնում: Ջահել ջորիները խռոացնում են վախից: Բայց հետո նրանք քիչ-քիչ հանգստանում են և մեծերին նայելով սկսում են առաջ գնալ ավելի համաչափ քայլով:

Այսպես քարավանը մոտ մի մղոն առաջ է գնում: Ապա նորից կանգ է առնում: Կանգ առնելու կարգադրություն էր արել նույն այն մարդը, որն իր վրա էր վերցրել առաջնորդելու պարտականությունը: Նա ձգում է ձիու սանձը, բայց նրա կեցվածքի մեջ արդեն չկա առաջվա ինքնավստահությունը: Ասես թե նա մտահոգված է և չի իմանում որ կողմը գնա:

Բնապատկերը, եթե միայն կարելի է այդպես անվանել այն, այստեղ փոխվել է, բայց ո՛չ դեպի լավը: Մինչև հեռու հորիզոն ամեն ինչ առաջվա պես սև է: Մակայն այստեղ հարթությանը փոխարինել է մի անհարթ տարածություն. բլուրների շարքերը հաջորդում են հովիտներին: Չի կարելի ասել, թե այստեղ բոլոր-

րովին ծառեր չկան, թեև այն, ինչ մնացել է, հազիվ թե կարելի է ծառ անվանել: Հրդեհից առաջ այստեղ եղել են ծառեր՝ եղջրածառերը, փշփշուտ թփերը և էլի ակացիաների մի քանի տեսակներ, այստեղ աճել են հատ-հատ կամ խումբ-խումբ: Նրանց նոսր տերևներն անհետ չքացել են, մնացել են միայն ածխացած բները և սևացած ճյուղերը:

– Դու շեղվե՞լ ես ճանապարհից, սիրելիս,– հարցնում է ագարակատերը՝ շտապ մոտենալով իր քրոջ որդուն:

– Ո՛չ, քեռի, առայժմ ոչ: Ես կանգ եմ առել, որպեսզի շուրջս նայեմ: Մենք պետք է գնանք, ահա, այն հովտի միջով: Թող քարավանը ճանապարհը շարունակի: Մենք ճիշտ ենք գնում: Ես երաշխավորում եմ:

Քարավանը նորից է շարժվում: Բլրի լանջով իջնում է ցած, ապա շարժվում հովտի երկարությամբ, հետո նորից է բարձրանում մի ուրիշ բլրի լանջով և վերևում կրկին կանգ առնում:

– Դու, այնուամենայնիվ, շեղվե՞լ ես ճանապարհից, Կաշ,– նորից քրոջ որդուն մոտենալով իր հարցը կրկնում է ագարակատերը:

– Գրողը տանի: Վախենում եմ, որ այդպես լինի: Բայց ինքդ ասա, ի՞նչ սատանա կարող է ճանապարհ գտնել այդ դժոխքում... Ո՛չ, ո՛չ– հանկարծ գոչում է Կոլիաունը, տեսնելով, որ ծածկակառքը բոլորովին մոտեցավ:– Հիմա ինձ համար ամեն ինչ պարզ է: Մենք ճիշտ ենք գնում: Գետը պետք է, ահա, այն կողմը լինի: Առա՛ջ:

Եվ կապիտանը խթանում է ձիուն, ըստ երևույթին ինքն էլ չիմանալով, թե որ կողմը գնա: Ֆուրգոնները հետևում են նրան: Բայց Կոլիաունի շփոթությունը չի վրիպում նեղրերի աչքից: Նրանք տեսնում են, որ գումակն ուղիղ ճամփով չի գնում, այլ պտույտ է տալիս խանձված թփուտներում ու հովիտներում:

Բայց ահա առաջնորդի քաջալերող բացականչությունը նորից բարձրացնում է ճանապարհորդների տրամադրությունը: Համաչափ շրխկում են մտրակները, լսվում են ուրախ բացականչություններ:

Ճանապարհորդները նորից դուրս էին եկել տրոթված ճանապարհի վրա, որտեղ երևում էին անիվների ու սմբակների բոլորովին թարմ հետքեր: Ըստ երևույթին իրենց գումակի նման ինչ-որ գումակ հենց նոր անցել էր խանձված պրերիայով:

Երևում էր, որ այդ գումակն էլ իրենց պես շարժվել է դեպի Լեոնա գետը: Շատ հավանական է, որ դա Ինջ ամրոցը գնացող կառավարական գումակ է եղել: Ուրեմն պետք է գնալ նրա հետքերով: Ամրոցը գտնվում է հենց նույն ուղղությամբ, միայն մի քիչ հեռու է իրենց նոր ագարակից:

Դրանից ավելի լավ բան չէր էլ կարելի սպասել: Կոլիաունի շփոթմունքից հետք էլ չի մնում, նա նորից է ոգեշնչվում և անսքող ինքնագոհության զգացմունքով կարգադրում է առաջ շարժվել:

Մի մղոնի չափ, գուցե և ավելի, քարավանը գնում է գտած հետքերով: Բայց այդ հետքերն ուղիղ գծով չեն տանում, այլ պտույտ են գործում խանձված թփուտների շուրջը: Կասսի Կոլիաունի ինքնավստահ տեսքն աստիճանաբար փոխվում է մռայլ վիստողության արտահայտության: Նա հասկացել է, որ քառասունչորս անիվների հետքերը, որով իրենք գնում են, հենց իրենց սեփական ծածկակառքի և տասը ֆուրգոնների հետքերն են, այն նույն ֆուրգոնների, որոնք հիմա հետևում են իրեն և որոնց հետ ինքը ճանապարհ է կտրել սկսած Մատագորդ ծովածոցից:

## ԳԼՈՒԽ II

### Լասսոյի<sup>5</sup> հետքը

Ոչ մի կասկած չէր մնում, որ Վուդլի Պոյնդեքստերի ֆուրգոնները գնում էին հենց իրենց անիվների հետքերով:

– Մեր հետքե՛րն են,– փնթփնթաց Կոլիաունը և, այս հայտնությունն անելով, նա սանձը քաշեց ու սկսեց նզովք թափել:

– Մեր հետքե՛րը: Ի՞նչ ես ուզում ասել, Կասսի: Մի՞թե մենք առաջ ենք գնում...

– ...մեր սեփական հետքերով: Այո, հենց այդ եմ ուզում ասել: Մենք մի ամբողջ շրջան ենք կատարել: Նայեցեք, ահա իմ ձիու ետևի սմբակը՝ կոտրված պայտի հետքը: Ահա և մեր նեզրերի հետքերը: Հիմա ես այս տեղն էլ եմ ճանաչում: Սա հենց նույն բլուրն է, որից մենք ցած իջանք վերջին անգամ կանգ առնելուց հետո: Ա՛յ քեզ ձախորդություն՝ և, իզուր տեղը մոտ երկու մղոն ճանապարհ ենք կտրել:

Այժմ արդեն Կոլիաունի դեմքը ոչ միայն շփոթություն էր արտահայտում, այլ նաև դառն սրտնեղություն ու ամոթ: Նա ինքն էր մեղավոր, որ քարավանը մնացել էր առանց իսկական ուղեկցի: Ուղեկիցը, որին վարձել էին Բնդիանոլայում, նրանց ուղեկցել էր մինչև վերջին կանգառը և, այնտեղ գծովելով գոռոգամիտ կապիտանի հետ, իր հաշիվը ստացել ու ետ էր վերադարձել:

Այս ամենը, ինչպես և այն չափից ավելի ինքնավստահությունը, որով Կոլիաունը հանձն էր առել առաջնորդել քարավանին, հիմա ազարակատիրոջ քրոջ որդուն տանջալից ամոթ են պատճառում: Կապիտանի դեմքն էլ ավելի է մռայլվում, երբ ծածկակառքը մոտենում է, և չքնաղ աչքերը նկատում են նրա շփոթմունքը:

Պոյնդեքստերն այլևս հարցեր չի տալիս: Այժմ արդեն բոլորի համար պարզ է, որ ճանապարհը կորցրել են: Նույնիսկ բոկոտն հետևակները ճանաչել են իրենց ոտքերի հետքերը և հասկացել, որ այս տեղերով արդեն երկրորդ անգամ են անցնում:

Քարավանը նորից կանգ է առել: Սպիտակամորթ ձիավորները տաք-տաք խորհրդակցում են: Դրությունը լուրջ էր: Այսպես է մտածում նաև ինքը՝ ազարակատերը: Նա հույսը կտրել է, թե մինչև մութն ընկնելը ճանապարհորդությունը կվերջանա, ինչպես ենթադրում էր առաջ:

Բայց սա դեռ ամենամեծ դժբախտությունը չէ: Ո՞վ գիտե, ինչ է սպասում իրենց առջևում: Խանձված պրերիան լի է վտանգներով: Գուցե և ստիպված լինեն գիշերն անցկացնել այդ խանձված տափաստանում, և այն ժամանակ ջուր էլ չի գտնվի ջորիների համար: Կամ գուցե և մի քանի գիշեր կմնան, ո՞վ գիտե:

Բայց և այնպես ինչպե՞ս գտնել ճանապարհը: Արեգակը սկսել է թեքվել դեպի մայրամուտ, բայց դեռ այնքան բարձր է, որ դժվար է որոշել, թե որ կողմն է շարժվում: Ճիշտ է, որոշ ժամանակից կարելի է որոշել աշխարհի չորս կողմերը:

Բայց դրանից ի՞նչ օգուտ: Եթե նույնիսկ իմանան, թե որտեղ է հյուսիսը, որտեղ հարավը, արևելքն ու արևմուտքը, դրանից ոչինչ չի փոխվի, նրանք ուղղությունը կորցրել են:

Կոլիաունը սկսեց զգուշանալ: Նա այլևս իրեն ուղեկից չի համարում: Այսպիսի խայտառակ անհաջողությունից հետո նա այդքան համարձակություն չունի:

Տասը բուրդի չափ նրանք խորհրդակցում են, բայց ոչ մեկը մի խելքը գլխին բան չի ասում, թե ինչ անեն: Ոչ ոք չգիտե, թե ինչպես կարելի է դուրս պրծնել այդ սև պրերիայից, որը սև քողով է ծածկել ոչ միայն երկինքն ու արևը, այլև իր սահմաններն ընկած մարդկանց դեմքը:

---

5 Լասսո – երկար օղապարան, որով պրերիաներում վայրի ձիեր էին որսում:



Բարձր երկնքում սև անգղերի մի երամ երևաց: Նրանք ավելի ու ավելի են մոտենում: Նրանցից մի քանիսն իջնում են գետին, մյուսները ճախրում են մոլորված ճամփորդների գլխավերևը: Գիշակեր թռչունների այդ արարքի մեջ մի ինչ-որ չարագույժ Բան կա:

Անցավ էլի հոգեմաշ տասը թույլ: Եվ հանկարծ՝ ուրախության մի ալիք: Հեռվում մի ձիավոր լույս ընկավ: Նա գալիս է ուղիղ դեպի գումակը:

Ի՛նչ անսպասելի ուրախություն: Ո՞վ կմտածեր, որ այսպիսի տեղ կարելի է մարդու հանդիպել: Նորից բոլորի աչքում հույս ճառագեց: Ի դեմս մոտեցող ձիավորի՝ ճանապարհորդներն իրենց փրկչին էին տեսնում:

– Տեսե՞ք, նա մեր կողմն է գալիս, չէ՞, – հարցրեց ագարակատերը՝ չհավատալով իր աչքերին:

– Այո, Հայրիկ, նա ուղիղ մեր կողմն է գալիս, – պատասխանեց Հենրին, գլխարկը գլխից վերցնելով և օդում թափահարելով, որպեսզի ձիավորի ուշադրությունն իրենց վրա գրավի: Բայց դա ավելորդ էր. ձիավորն առանց այդ էլ նկատել էր կանգ առած գումակը: Նա առաջ էր սլանում սրարշավ և շուտով այնքան մոտեցավ, որ կարելի էր արդեն ձայն տալ նրան:

Նա ձիու սանձը քաշեց միայն այն ժամանակ, երբ գումակի կողքից անցնելով մոտեցավ ագարակատիրոջը և նրա ուղեկիցներին:

– Մեքսիկացի է, – շնչաց Հենրին՝ նայելով անձանթի հագուստին:

– Ավելի լավ, – նույնպես ցածրաձայն պատասխանեց հայրը:– Ուրեմն նա հաստատ ճանապարհը կիմանա:

– Մեքսիկական ոչինչ չկա սրա մեջ, բացի հագուստից, – մրթմրթաց Կոլիաունը:– Ես հիմա, կիմանա... Buenos dias, caballero! Esta Vuestra Mexicano<sup>6</sup>, – ողջունեց նա անձանթին իսպաներեն:

– Օ՛, ո՛չ, – պատասխանեց անձանթը ժպտալով:– Ես ամենևին էլ մեքսիկացի չեմ: Կարող եմ ձեզ հետ իսպաներեն խոսել, եթե ցանկանում եք, բայց, ինձ թվում է, դուք ինձ ավելի լավ կհասկանաք, եթե անգլերեն խոսենք. դա հավանորեն ձեր մայրենի լեզուն է, չէ՞:

Կոլիաունը մտածեց, թե երևի իր արտահայտության մեջ որևէ սխալ է արել, կամ թե իր առոգանությունը ճիշտ չի եղել, դրա համար էլ պատասխան չտվեց:

– Մենք ամերիկացիներ ենք սըր, – պատասխանեց Պոյնդեքստերը ազգային հպարտությունը խոցված մարդու զգացմունքով: Ապա, կարծես վախենալով, թե կարող է վիրավորել այն մարդուն, որից օգնություն էր սպասում, ավելացրեց. – Այո, սըր, մենք բոլորս ամերիկացիներ ենք, Հարավային նահանգներից:

– Այդ հեշտ է որոշել ձեր ուղեկիցներին նայելով, – ասաց ձիավորը հազիվ նշմարելի արհամարհական քմիծաղով նայելով ստրուկ նեգրերի կողմը:– Դժվար չէ նկատել նաև, որ դուք առաջին անգամն եք ճանապարհորդում պրերիայով: Ճանապարհը կորցրե՞լ եք:

– Այո, սըր, և ոչ մի հույս էլ չունենք, թե կգտնենք, եթե միայն դուք այնքան բարի չլինեք, որ օգնություն ցույց տաք մեզ:

– Արժե՞ խոսել այդպիսի դատարկ բաների մասին: Պրերիայով անցնելիս բոլորովին պատահաբար ես նկատեցի ձեր հետքերը: Հասկացա, որ մոլորվել եք, և սլացա այստեղ ձեզ օգնելու:

– Դա մեծահոգություն է ձեր կողմից: Մենք շատ երախտապարտ ենք ձեզ, սըր: Իմ անունը Պոյնդեքստեր է, Վուլֆի Պոյնդեքստեր, Լուիզիանայից: Ես մի ագարակ եմ գնել Լեոնա գետի ափին, Ինչ ամբողջ մոտ: Հույս ունենք մինչև մութն ընկնելը հասնել այնտեղ: Ի՞նչ եք կարծում, կհասնե՞նք:

– Կհասնե՞ք, եթե միայն հետևեք իմ խորհուրդներին:

---

<sup>6</sup> Բարև ձեզ, կաբալերո: Դուք մեքսիկացի՞ եք:

Այս ասելով անձանոթը ձին քեզ մի կողմի վրա և սլացավ դեպի բլրի գագաթը: Թվում էր, թե նա ուսումնասիրում է շրջակայքը, աշխատելով որոշել, թե որ ուղղությամբ պիտի գնան ճանապարհորդները:

Բլրի գագաթին կանգնած ձին ու ձիավորը մի սքանչելի պատկեր էին ներկայացնում, որ արժե նկարագրել:

Մքանչելի՝ ցեղական աշխետ նժույգ: Ինքը՝ արաբական շեյխն անգամ չէր քաշվի այդպիսի նժույգ նստել: Լայն կրծքով եղեգի պես բարակ, բարեկազմ ոտքերով, լայն գավակով ու հիանալի թավ ազիով նժույգն ինքնին մի գեղեցիկ պատկեր էր ներկայացնում: Իսկ նրա մեջքին նստած ձիավորը քսանհինգ տարեկանին մոտ մի երիտասարդ էր՝ սքանչելի կազմվածքով և կանոնավոր դիմագծերով: Նա հագել էր մեքսիկական ռանչերոյի<sup>7</sup> գեղեցիկ զգեստ՝ թավշե բաճկոն, երկու կողմերում քուղով զարդարված շավար, բիզոնի կաշվից երկարաճիտ ծանր խթաններով կոշիկներ: Մետաքսե վառ կարմիր շարֆը գեղատեսուքեն գրկել էր նրա իրանը, իսկ գլխի լայնեզր սև գլխարկը զարդարված էր ոսկյա ժապավենով: Պատկերացրեք այդպիսի մի ձիավոր՝ նստած մավրիտանական ռճով պատրաստված մեքսիկական խոր թամբին, որի զարդարուն թամբատակը նման է այն թամբատակերին, որոնցով իրենց ձիերը ծածկում էին կոնկիստադորները<sup>8</sup>: Պատկերացրեք ձեզ այսպիսի մի կաբալերո, և ձեր աչքի առաջ կլինի նա, ում նայում էին ազարակատերն ու իր ուղեկիցները:

Իսկ ծածկակառքի վարագույրի հետևից ձիավորին էին նայում ուրիշ աչքեր, որոնք բոլորովին տարբեր զգացմունք էին արտահայտում: Լուիզա Պոյնդեքստերն իր կյանքում առաջին անգամն էր տեսնում մի մարդ, որը կարծես իր կուսական երազանքի մարմնացումը լիներ: Անձանոթը շոյված կլիներ, եթե իմանար, թե ինքն ինչ հույզ է արթնացրել դեռատի կրեոլուհու կրծքում:

Բայց ինչպե՞ս կարող էր իմանալ: Նա նույնիսկ չգիտեր այդ աղջկա գոյությունը: Նրա հայացքը միայն սահել էր փոշոտ ծածկակառքի վրայով: Այդպես է նայում մարդ անշուք խեցիին, չկասկածելով անգամ, որ նրա մեջ թանկարժեք մարգարիտ է թաքնված:

– Երդվում եմ պատվովս, ես չեմ կարողանում գտնել մի որևէ նշան, որին նայելով դուք կարողանայիք ինքնուրույն կերպով գնալ ձեր ցանկացած տեղը,– ասաց ձիավորը գումակի տիրոջը դառնալով:– Բայց այդ ճանապարհը ես գիտեմ: Դուք ստիպված եք լինելու Լեոնան անցնել ամրոցից մի հինգ մղոն դեպի ցած, և քանի որ ես էլ գետն անցնելու եմ նույն ծանծաղուտով, ուրեմն կարող եք շարժվել իմ ձիու հետքերով: Դե՛, ցտեսություն, պարոններ:

Այսպես անակնկալ հրաժեշտ տալով՝ անձանոթն ասպանդակեց իր նժույգը և քառատրոփ առաջ սլացավ:

Այս անսպասելի մեկնումը ազարակատիրոջն ու նրա ուղեկիցներին շատ անվայել բան թվաց: Բայց նրանք դեռ մի խոսք էլ չէին փոխանակել, երբ տեսանք, որ անձանոթը վերադառնում է: Մի տասը վայրկյան չանցած՝ ձիավորը նորից նրանց կողքին էր: Բոլորը զարմացել էին, թե ինչը նրան ստիպեց վերադառնալ:

– Ես վախենում եմ, որ իմ ձիու հետքերը քիչ օգնեն ձեզ: Հրդեհից հետո այստեղ արդեն մուստանգներ են եղել և հազարավոր սմբակների հետքեր են թողել: Ճիշտ է, իմ ձին պայտած է, բայց չե՞ որ դուք սովոր չեք հետքերը տարբերել, և ձեզ համար դժվար կլինի որոշել իմ ձիու հետքը, մանավանդ, որ չոր մոխրի վրա բոլոր ձիերի հետքերը համարյա միանման են լինում:

– Ուրեմն ի՞նչ անենք,– հարցրեց ազարակատերը հուսահատության շեշտով:

---

7 Ռանչերո – անասնապահ:

8 Կոնկիստադորներ – նվաճողներ. այսպես էին կոչվում իսպանական նվաճողները, որոնք 15–16-րդ դարերում գավթեցին Միջին ու Հարավային Ամերիկայի հսկայական տերիտորիաներ՝ բնաջնջելով ու ստրկացնելով բնիկ ժողովուրդներին՝ հնդկացիներին (ծ. թ.):

– Շատ եմ ավստոսում, միստր Պոյնդեքստեր, բայց ես չեմ կարող ուղեկցել ձեզ: Պետք է շտապ մի կարևոր թուղթ տանեմ ամրոց: Եթե դուք իմ հետքը կորցնեք, այնպես գնացեք, որ արեգակը միշտ ձեր աջ կողմը լինի, այնպես որ ձեր ստվերները դեպի ձախ ընկնեն, մոտ տասնհինգ աստիճանի անկյուն կազմելով ձեր շարժման գծի հետ: Մի հինգ մղոն կգնաք ուղիղ դեպի առաջ: Այնտեղից կտեսնեք մի նոճու գագաթ: Դուք նրան կճանաչեք իր կարմիր գույնով: Կգնաք ուղիղ դեպի այդ ծառը: Նոճին հենց գետի ափին է, գետանցից ոչ հեռու:

Երիտասարդ ձիավորն արդեն պատրաստ էր նորից ճանապարհ ընկնելու, բայց ինչ-որ բան նրան ստիպեց ետ պահել իր ձին: Նա տեսավ ծածկակառքի վարագույրի հետևից նայող մութ, շողշողուն աչքերը: Նա առաջին անգամ տեսավ այդ աչքերը:

Աչքերի տերն ստվերի մեջ էր, բայց և այնպես երևում էր, որ այդ աչքերը լուսավորում են արտակարգ գեղեցիկ մի աղջկա դեմք: Բացի այդ, ձիավորը նկատեց, որ չքնաղ աչքերն իրեն են հառած, և նրանց արտահայտության մեջ զգացվում է հուզմունք, համարյա քնքշանք:

Ակամայից ձիավորն ինքն էլ հիացմունքի հայացքով պատասխանեց, բայց վախենալով, թե այդ հանդգնություն կհամարեն, շտապ շուռ տվեց իր ձին և նորից դարձավ ագարակատիրոջը, որը ջերմագին շնորհակալություն էր հայտնում անծանոթին:

– Ես արժանի չեմ շնորհակալության,– ասաց երիտասարդը,– որովհետև ստիպված եմ ձեզ թողնել բախտի քմահաճույքին, քանի որ, դժբախտաբար, ազատ ժամանակ չունեմ:

Նա նայեց ժամացույցին, ասես ավստոսալով, որ ստիպված է մենակ գնալ:

– Դուք շատ բարի եք, սըր,– ասաց Պոյնդեքստերը:– Հուսով եմ, որ ձեր խորհուրդներին հետևելով՝ մենք ճանապարհից չենք շեղվի: Արևը մեզ կօգնի:

– Վախենում եմ, որ եղանակը փոխվի: Հյուսիսում ամպեր են կուտակվում: Մի ժամ հետո նրանք կարող են արեգակի երեսը ծածկել... Համենայնդեպս, այդ ավելի շուտ կլինի, քան դուք կհասնեք այնտեղ, որտեղից երևում է նոճին... Ես չեմ կարող ձեզ այսպես թողնել... Ասենք, սպասեք,– ասաց նա մի բույս խորհելուց հետո,– ես մի հնար գտա, հետևեցեք իմ լաստյի հետքին:

Անծանոթը թամբի աղեղից արձակեց մի պարան, որի մի ծայրը գցեց գետնին՝ մյուս ծայրը թողնելով թամբի աղեղին կապված: Ապա, մի գեղեցիկ շարժումով գլխարկը վերցնելով, քաղաքավարի գլուխ տվեց, համարյա թե ծածկակառքի կողմը, ձին ասպանդակեց և նորից սլացավ պրերիայով:

Լաստն մի տասներկու յարդ ձիու հետևից ձգվելով՝ պրերիայի մոխրացած երեսին թողնում էր մի գիծ, որ նման էր սողացող օձի հետքի:

– Զարմանալի տարօրինակ երիտասարդ էր,– ասաց ագարակատերը՝ նայելով ձիավորի ետևից, որն արագ անհետացավ սև փոշու ամպի մեջ:– Հարկավոր էր անունը հարցնել:

– Ես կասեի՝ զարմանալի ամբարտավանի մեկն է,– մրթմրթաց Կոլիաունը, որից չէր վրիպել անծանոթի հայացքը ծածկակառքին, ինչպես և աղջկա պատասխան հայացքը:– Ինչ վերաբերում է նրա անվանը, ապա երևի հարցնելու կարիք էլ չկար: Միևնույն է, նա մի հնարովի անուն կտար: Տեխասը լիքն է այդպիսի պճնամոլներով, որոնք այստեղ ընկնելով իրենց համար նոր, ավելի բարեհնչուն անուն են հնարում, կամ թե անունները փոխում են որևէ այլ պատճառով:

– Լսի՛ր, Կասսի,– առարկեց երիտասարդ Պոյնդեքստերը,– դու իրավացի չես: Իմ կարծիքով նա կրթված մարդ է, ջենտլմեն, որը լիովին արժանի է ամենապատվավոր անուն կրելու:

– «Ջենտլմեն՝ ն»: Գրողը տանի, հագիլ թե: Ես դեռ երբեք չեմ տեսել մի ջենտլմեն, որը մեքսիկական լաթեր հագներ: Գրագ եմ գալիս, որ սա էլ պարզապես սրիկայի մեկն է:

Այս խոսակցության ժամանակ չքնաղ կրեոլուհին գլուխը դուրս էր հանել ծածկակառքից և անսքող հետաքրքրությամբ լի հայացքով ճանապարհում էր հեռացող ձիավորին:

Եվ հենց դրանով չափտի՞ րացատրել Կոլիաունի խոսքի խոցող տոնը:

– Ի՞նչ կա, Լուս,– ծածկակառքին մոտենալով հարցրեց նա համարյա շշուկով:– Դու, երևում է, շա՞տ ես շտապում: Գուցե ուզում ես այն անամոթի ետևից հասնե՞լ: Դեռ ուշ չէ, ես իմ ձին քեզ կտամ:

Դեռատի աղջիկը ետ նայեց՝ խոցված այդ խոսքերից ու այն շեշտից, որով ասվեցին նրանք: Բայց նա ցույց չտվեց, որ բարկացել է, և վիճել չսկսեց. իր դժգոհությունը նա արտահայտեց շատ ավելի վիրավորական ձևով: Զրնգուն ծիծաղը եղավ միակ պատասխանը, որին նա արժանացրեց Կոլիաունին:

– Ախ, այդպե՛ս... Նայելով քեզ՝ ես մտածեցի, որ այստեղ ինչ-որ բան կա: Ինձ թվաց, որ քեզ դուրս ելավ այդ շողշողուն փոստատարը: Նա, երևի, իր շքեղ հագուստով գերեց քեզ: Բայց իմացիր, որ նա միայն ագռավ է սիրամարգի փետուրներով, և ես, երևի, դեռ առիթ կունենամ պոկոտելու այդ փետուրները, գուցե և նրա մաշկի հետ միասին:

– Ինչպե՞ս չես ամաչում, Կասսի: Մտածիր, թե ինչեր ես ասում:

– Այդ դու պետք է ամաչես, Լուս: Քո ուշադրությանն ես արժանացնում խեղկատակի հագուստով ինչ-որ սրիկայի: Ես չեմ կասկածում, որ նա եղած-չեղած մի փոստատար է, որին վարձել են ամրոցի սպաները:

– Կարծում ես, որ փոստատար ր է: Օ՛, որքան կուզենայի սիրային նամակներ ստանալ այդպիսի փոստատարի ձեռքից:

– Այդ դեպքում շտապիր և ասա նրան այդ: Իմ ձին քո տրամադրության տակ է:

– Հա՛, հա՛-հա՛: Ինչպե՞ս գլխի չես ընկնում դու: Եթե նույնիսկ ես կատակի համար ուզենայի հասնել պրերիայի այդ փոստատարի հետևից, ապա, միևնույն է, քո այդ քոստո ձիով ինձ հազիվ թե հաջողվեր այդ: Նա իր աշխետով այնպես արագ է սլանում, որ ավելի շուտ կանհետանա, քան դու թամբը կփոխես ինձ համար: Օ՛, ո՛չ: Ես նրա հետևից հասնել չեմ կարող, որքան էլ ուզենայի այդ:

– Տես, որ հայրդ չլսի քեզ:

– Տես, որ քեզ չլսի նա,– պատասխանեց աղջիկը՝ այժմ արդեն խոսելով լուրջ տոնով:– Թեպետև դու իմ հորաքրոջ տղան ես, և հայրս քեզ կատարելության գագաթ է համարում, Բայց ես ուրիշ կարծիքի եմ: Ես այդ քեզնից երբեք չեմ թաքցրել, ճիշտ չէ՞:

Կոլիաունը միայն մոայլվեց իր համար դառն այդ խոստովանությունից:

– Դու իմ հորաքրոջ տղան ես, ուրիշ ոչինչ,– շարունակեց աղջիկը այնպիսի մի տոնով, որ խիստ տարբերվում էր այն կատակի տոնից, որով սկսել էր խոսակցությունը:– Ինձ համար դու ուրիշ ոչ մի բան չես, կապիտան Կասսի Կոլիաուն: Եվ, խնդրեմ, մի՛ փորձիր իմ խորհրդատուն լինել: Ես իմ պարտքն եմ համարում խորհրդակցել միմիայն մի մարդու հետ և լսել նրա կշտամբանքը: Ուստի և, մաստեր<sup>9</sup> Կաշ, խնդրում եմ ձեռք քաշել այդպիսի բարոյախոսություններից: Ես ոչ ոքի չեմ ուզում հաշիվ տալ իմ մտքերի ու արարքների մասին, քանի դեռ չեմ հանդիպել մի մարդու, որն արժանի կլինի դրան: Բայց դու իմ ընտրյալը լինել չես կարող:

Իր այս նախատիները վերջացնելով աղջիկը նորից ետ ընկավ ծածկակառքի բարձի վրա, կապիտանին չափելով այնպիսի մի հայացքով, որը լի էր ցասումով ու արհամարհանքով: Հետո կառքի վարագույրը քաշեց, հասկացնելով, որ այլևս նրա հետ խոսել չի ուզում:

Ֆուրգոնները քշողների աղաղակը կապիտանին դուրս բերեց շշմած վիճակից: Ֆուրգոնները նորից ճանապարհ ընկան մոայլ պրերիայով, որը հազիվ թե ավելի մոայլ լիներ, քան Կասսի Կոլիաունի մտքերը:

---

<sup>9</sup> Մաստեր (հաճախ՝ «մասսա») նշանակում է տիրոջ որդի, փոքրիկ տղա, գործ է ածվում «տեր իմ» նշանակությամբ:

### ԳԼՈՒԽ III

#### Ուղեցույց սլաքը

Ճանապարհորդներն այլևս չէին անհանգստանում: Լասսոյի հետքը գալարվում էր օձի նման և այն-  
քան պարզ էր երևում, որ նույնիսկ երեխան չէր մոլորվի ճանապարհից:

Հետքը ուղիղ գծով չէր ձգվում, այլ գալարվում էր թփուտների միջով: Երբեմն, երբ ճանապարհը ծա-  
ռագուրկ տեղերով էր անցնում, հետքը հեռանում էր մի կողմի վրա: Եվ այդ պատահաբար չէր արվում:  
Այդպիսի տեղերում լինում էին խոր-խոր ձորեր և այլ արգելքներ: Լասսոյի հետքը շրջանցում էր դրանք՝  
ճանապարհ ցույց տալով ֆուրգոններին:

– Որքան ուշադիր է այդ երիտասարդը,– ասաց Պոյնդեքստերը:– Իսկապես ես շատ եմ ցավում, որ  
անունը չիմացանք: Եթե նա ամրոցումն է ծառայում, մենք էլի կհանդիպենք նրան:

– Անտարակույս,– գոչեց Հենրին:– Եվ ես շատ ուրախ կլինեմ:

Լուիզան նստած էր ետ ընկած նստիքի բարձին: Նա լսեց հոր ու եղբոր խոսակցությունը, բայց ոչինչ  
չասաց, միայն նրա հայացքից կարելի էր հասկանալ, որ ամբողջ սրտով համակարծիք էր եղբոր հետ:

Ագարակատերը շատ ուրախ էր, որ դժվարին ճանապարհորդությունը շուտով վերջանալու է, և ին-  
քը հնարավորություն է ունենալու մինչև արևի մայր մտնելը տեսնել իր նոր տիրապետությունները: Նրա  
տրամադրությունը բարձր էր: Այդ գոռոզ արիստոկրատը հանկարծ իր ողորմած ուշադրությանն արժա-  
նացրեց բոլոր շրջապատողներին. նա անբռնազբոսիկ զրուցում էր իր վերակացուի հետ, կանգ էր առնում  
կատակելու քեռի Սցիպիոնի հետ, որը հազիվ քարշ էր տալիս բշտիկներով ծածկված իր ոտքերը, մոտե-  
ցավ սիրտ տալու մորաքույր Քլոյին, որը գնում էր երեխան գրկին:

«Սքանչելի՛ է,– կարող էր գոչել կողմնակի դիտողը մոլորության մեջ ընկնելով այս արտասովոր տե-  
սարանից, որ այնքան խնամքով նկարագրում են իր իսկ՝ սատանայի կողմից կաշառված գրչակները:–  
Վերջիվերջո որքա՛ն լավն են ստրկատերերի նահապետական բարքերը: Եվ այդ այն ամենից հետո, ինչ  
մենք ասել ու արել ենք ստրկությունը վերացնելու համար: Այդ հնամենի շենքը, ասպետական ազգի այդ  
արժանավոր անկյունաքարը խորտակելու փորձը սոսկ ֆիլանտրոպիական խենթություն է, ավելորդ նր-  
բագացություն: Օ՛, դուք, ստրկությունը ոչնչացնելու ձգտող ֆանատիկոսներ: Ինչո՞ւ եք դուք ծառանում  
ստրկության դեմ: Մի՞թե չգիտեք, որ ոմանք պետք է տառապեն, պետք է աշխատեն ու քաղցած մնան, որ-  
պեսզի ուրիշները շքեղություն վայելեն և պարապ-սարապ մնան: Մի՞թե չգիտեք, որ ոմանք պետք է ստ-  
րուկներ լինեն, որպեսզի ուրիշներն ազատ լինեն»:

Միլիոններին տառապանք բերող այս ճառերը վերջին ժամանակներս շատ հաճախ են լսվում: Վա՛յ  
այն մարդուն, որ արտասանում է այս ճառերը, և այն ազգին, որ լսում է դրանք:

\*\*\*

Ագարակատիրոջ հետ այսպիսի լավ տրամադրության մեջ էին նրա բոլոր ուղեկիցները, բացի Կոլ-  
հաունից: Այդ տրամադրությունն արտացոլվում էր ստրուկների դեմքերին, որոնք Պոյնդեքստերին  
համարում էին իրենց երջանկության ու դժբախտության աղբյուր, համարյա Աստծու չափ ամենագոր:

Նրանք Պոյնդեքստերին ավելի քիչ էին սիրում, քան Աստծուն, բայց նրանից ավելի էին վախենում, թեև  
մյուս ստրկատերերի համեմատությամբ նրան չէր կարելի վատ տեր համարել: Նա իր ստրուկներին խոշ-  
տանգելուց մի առանձին բավականություն չէր ստանում և գոհ էր լինում, երբ տեսնում էր, որ նրանք կուշտ  
են ու հագնված, որ նրանց մաշկը փայլում է ճարպից: Չէ՞ որ այդ նշաններով էին դատում հենց իր՝ նրանց  
տիրոջ բարեկեցության մասին: Երբեմն նա ստրուկներին դաս էր տալիս մտրակով, հավատացնելով, որ դա  
բարերար ազդեցություն է ունենում նրանց վրա: Սակայն նրա ստրուկների մաշկի վրա ծանր խոշտանգու-

մի ոչ մի սպի չկար, իսկ այդ կողմից Միսսիսիպի նահանգի ստրկատերերից շատ քչերը կարող էին պարծենալ:

Արժե՞, ուրեմն, զարմանալ, որ այդպիսի «օրինակելի» տիրոջ ընկերակցությամբ բոլորը լավ տրամադրության մեջ էին, և նույնիսկ ստրուկներն ընդհանուրի ուրախությունով վարակվելով՝ սկսեցին ուրախ շատախոսել:

Մակայն այս բարեհոգի տրամադրությունը երկար չտևեց: Այն ընդհատվեց ո՛չ միանգամից և ո՛չ նրանց մեղքով, դրա պատճառը մարդկանցից կախում չունեցող հանգամանքներն էին:

Ինչպես գուշակել էր անձանոթը, արեգակն ավելի շուտ ծածկվեց, քան երևաց նոճին:

Բայց դա պետք է անհանգստություն պատճառեր. լաստյի հետքը առաջվա պես լավ երևում էր, և արևով ձամփան գտնելու անհրաժեշտություն չէր զգացվում: Այնուամենայնիվ, արեգակի երեսը ծածկող ամպերը ճնշող ազդեցություն ունեցան ճանապարհորդների տրամադրության վրա:

– Կարելի է կարծել, թե արդեն արեգակը մայր է մտնում,– ասաց ագարակատերը՝ իր ոսկե ժամացույցը հանելով,– այնինչ, այժմ ընդամենը ժամը երեքն է: Մեր բախտն է, որ այն երիտասարդն օգնեց մեզ: Եթե նա չլիներ, մենք մինչև մայրամուտ պիտի թափառեինք այս խանձված տափաստանում: Գուցե և ստիպված լինեինք այս մոխրի վրա գիշերել...

– Այ թե սև կլիներ մեր անկողինը,– կատակով վրա բերեց Հենրին, որպեսզի խոսակցությանն ավելի ուրախ բնույթ տա:– Օ՛, ինչ սարսափելի երագներ կտեսնեի ես, եթե ստիպված լինեի այսպիսի սև գետնի վրա քնել:

– Ես նույնպես,– ավելացրեց քույրը՝ դուրս նայելով ծածկակառքի վարագույրի հետևից և շրջապատը դիտելով:– Ես հավատացած եմ, որ երագումս Պլուտոնին<sup>10</sup> էլ, Պրոզերպինային<sup>11</sup> էլ կտեսնեի դժոխքում:

– Հի՛-հի՛-հի՛,– ծիծաղեց նստարանին նստած խափշիկ կառապանը, որն ագարակի մատյաններում Պոյնդեքստերի Պլուտոն անունն էր կրում:– Միսս Լուին երագում ինձ կտեսնի այս սև պրերիայում: Ա՛յ թե ծիծաղելի երագ կլինի՛: Հի՛-հի՛-հի՛:

– Շատ շուտ եք սկսել ծիծաղել,– հնչեց կապիտանի մռայլ ձայնը, որ մոտեցել էր այդ խոսակցության ժամանակ:– Գուցե և իրոք ստիպված լինեք գիշերել այս սև պրերիայում: Դեռ լավ է, եթե որևէ ավելի վատ բան չպատահի:

– Ի՞նչ ես ուզում ասել դրանով, Կաշ,– հարցրեց ագարակատերը:

– Ուզում եմ ասել, քեռի, որ այն տղան մեզ խաբել է: Ես դա դեռ վերջնականապես պնդել չեմ կարող, բայց դրությունը շատ վատ է: Մենք արդեն հինգ մղոնից ավելի ենք անցել... Երևի մոտ վեց մղոն, բայց ո՞ր է նոճին, որի մասին խոսում էր նա: Ես լավ տեսողություն ունեմ, բայց որքան էլ հեռուներն եմ դիտում, ոչ մի ծառ չեմ նշմարում:

– Բայց ինչո՞ւ պիտի նա խաբեր մեզ:

– Ախ, «ինչո՞ւ»: Հենց բանն էլ այն է, որ նա երևի շատ պատճառներ է ունեցել դրա համար:

– Ասա մեզ այդ պատճառներից գոնե մեկը,– արծաթահնչուն մի ձայն լսվեց ծածկակառքից,– մենք հետաքրքրությամբ կլսենք քեզ:

– Պարզ բան է. ամեն ինչ, որ վերաբերում է այդ անձին, դու մեծ հետաքրքրությամբ կլսես,– քմծիծաղով պատասխանեց Կոլիաունը:– Իսկ եթե ես իմ ենթադրությունն ասեմ, դու քեզ հատուկ ներողամտությամբ կեղծ տազնապ կանվանես այն:

10 Պլուտոն – Հին հունական դիցաբանության մեջ դժոխքի աստվածը:

11 Պրոզերպինա – դժոխքի աստվածուհին:

– Դա կախված կլինի նրանից, թե ինչ կասես դու, մաստեր Կասսի: Ինձ թվում է, որ դու պետք է փորձես մեզ: Դե հո մենք չենք կարող մտածել, որ դու, լինելով զինվորական ու այդքան փորձված ճանապարհորդ, կսկսես կեղծ տազնապ առաջացնել:

Կոլիաունը հասկացավ կծու ծաղրը և երևի ձեռք կքաշեր հետագա բացատրություններից, եթե Պոյնդեքստերը չպնդեր այդ:

– Լսիր, Կասսի,– լրջորեն հարցրեց ազարակատերը,– բացատրիր՝ բանն ի՞նչ է: Այն, ինչ դու ասացիր, լուրջ կասկած է հարուցում: Ի՞նչ նպատակ կարող էր հետապնդել այն երիտասարդը՝ սխալ ուղղություն տալով մեզ:

– Դե ի՞նչ ասեմ, քեռի,– խոսեց Կոլիաունը, և նրա ձայնում արդեն առաջվա ինքնավստահությունը չկար,– ես հո չեմ պնդում, թե իրոք այդպես է, այլ միայն իմ ենթադրությունն եմ հայանում:

– Այսինքն, ի՞նչ ենթադրություն:

– Է՛հ, քի՞չ բան կարող է պատահել: Այս տափաստաններում քիչ չի պատահում, որ հարձակվում են քարավանների վրա, նույնիսկ մերիներից ավելի ուժեղ քարավանի վրա և կողոպտում են ու սպանում:

– Աստված փրկի,– շինծու տազնապով գոչեց Լուիզան:

– Հնդկացիները,– հարցրեց Պոյնդեքստերը:

– Պատահում է, որ հնդկացիներն էլ են հարձակվում, բայց հաճախ սպիտակներն են հնդկացի ձևանում և այն էլ ո՛չ միայն մեքսիկացիները: Դրա համար հարկավոր է միայն մի քիչ դարչնագույն ներկ, ձիու պոչից շինված կեղծամ, գլխարկին կպցնելու համար մի քանի փետուր և որքան կարելի է շատ լկտիություն: Եթե մեզ «սպիտակ հնդկացիների» հրոսակախումբը կողոպտի, իսկ այդ հաճախ է պատահում, ապա մենք պետք է միայն ինքներս մեզ մեղադրենք. մենք պատժված կլինենք նրա համար, որ այդպես միամտաբար վստահել ենք բոլորովին անծանոթ մի մարդու:

– Տե՛ր իմ Աստված, Կասսի: Ախր դա լուրջ մեղադրանք է: Մի՞թե դու ուզում ես ասել, թե այն թղթատարը,– եթե միայն նա իրոք թղթատար է,– մեզ որոգայթի մեջ է քաշում:

– Ո՛չ, քեռի, ես այդ չեմ ասում, ասում եմ միայն, որ այդպիսի բաներ լինում են: Հնարավոր է, որ նա էլ ընդունակ լինի դրան...

– Հնարավոր է, բայց քիչ հավանական,– ծածկակառքից հնչեց մի ձայն, որ լի էր խայթող ծաղրով:

– Ո՛չ,– գոչեց պատանի Հենրին, որը թեև մի քիչ առաջ էր անցել, բայց լսել էր այս ամբողջ խոսակցությունը,– քո կասկածները հիմք չունեն, Կասսի: Դա ուղղակի զրպարտություն է: Եվ ես կարող եմ ապացուցել այդ: Նայիր այստեղ:

Պատանին կանգնեցրեց իր ձին և ցույց տվեց մի ինչ-որ բան, իր պարզ երևում էր լաստյի հետքից քիչ հեռու: Դա մի բարձր կակտուս էր, որի կանաչ, հյութալի բունը փրկվել էր կրակից:

Բայց Հենրի Պոյնդեքստերն իր ուղեկիցների ուշադրությունը հրավիրում էր ոչ թե այդ բույսի վրա, այլ նրա փշերից մեկին հագցրած փոքրիկ, սպիտակ թղթի վրա: Նա, ով ծանոթ է քաղաքակիրթ հասարակության սովորույթներին, իսկույն կիմանար, որ դա այցետոմս է:

– Տեսնենք ինչ է գրված այստեղ,– ասաց պատանին մոտ քշելով ձին և բարձր ձայնով կարդաց. – «Նո՛ճին երևում»:

– Ո՞ւր է,– հարցրեց Պոյնդեքստերը:

– Այստեղ նկարված է մի ձեռք,– պատասխանեց Հենրին:– Տարակույս չկա, որ մեկնած մատը նոճին է ցույց տալիս:

Բոլորը սկսեցին նայել թղթում ցույց տրված կողմը:

Եթե արեգակը լուսավորելիս լիներ, նոճին կերևար առաջին իսկ հայացքից: Բայց կապույտ երկինքը կապարի գորշ գույն էր ստացել, և որքան էլ ճանապարհորդները լարում էին իրենց տեսողությունը, հորիզոնում չէր երևում ոչ մի բան, որը ծառի կատար հիշեցներ:

– Այնտեղ ոչինչ չկա,– վստահ տոնով ասաց Կոլիաունը:– Ես համոզված եմ, որ սա միայն այն թափառաշրջիկի մի նոր խորամանկությունն է:

– Դու սխալվում ես,– միջամտեց այն ձայնը, որն այդպես հաճախ էր հակաճառում Կասսին:– Հեռադիտակով նայիր: Եթե քո հիմնալի տեսողությունը քեզ չի դավաճանել, ապա հորիզոնում կտեսնես մի բան, որ շատ նման է ծառի: Երևի հենց այդ է նոճին: Չէ՞ որ ես Լուիզիանայի ճահճուտներում երբեք նոճի չեմ տեսել:

Կոլիաունը չուզեց հեռադիտակը վերցնել աղջկա ձեռքից: Նա գիտեր, որ Լուիզան ճիշտ է ասում, և նրան մի ավելորդ ապացույց էլ պետք չէր:

Այն ժամանակ Պոյնդեքստերը հեռադիտակը վերցրեց, հարմարեցրեց իր կարճատես աչքերին և պարզ տեսավ պրերիայի վրա բարձրացող նոճին:

– Ճշմարիտ է,– ասաց նա,– նոճին երևում է: Պարզ է, որ երիտասարդն ազնիվ մարդ է, և դու, Կաշ, իզուր ես զրպարտում նրան: Ես չեի էլ հավատում, թե նա կարող է մեզ հետ այդպիսի չար խաղ խաղալ... Դե՛հ, միստր Սանսոն, հրաման տվեք գումակին, հարկավոր է առաջ շարժվել:

Կոլիաունը չարությամբ խթանեց ձիուն և սլացավ պրերիայով. նա այլևս սիրտ չունեի խոսելու. ոչ էլ մնալու իր ուղեկիցների հետ:

– Հապա մի տուր ինձ տեսնեմ այդ այցետոմսը, Հենրի,– կամացուկ ասաց Լուիզան:– Ես ուզում եմ տեսնել այն սլաքը, որ օգնեց մեզ: Թուղթը վերցնենք մեզ մոտ. քանի որ ուղղությունն արդեն գիտենք, կակտուսի վրա թողնելը միտք չունի:

Հենրին կատարեց քրոջ խնդրքը, չմտածելով անգամ նրա գաղտնի մտքերի մասին: Նա թուղթը կակտուսից պոկեց և նետեց Լուիզայի ծնկներին:

– Մորիս Ջերալդ,– շնչաց կրեոլուհին թղթի հակառակ երեսին տեսնելով անունը:– Մորիս Ջերալդ,– կրկնեց նա հուզված՝ թուղթը պահելով ծոցում:– Ով էլ որ լինես, որտեղից էլ եկած լինես, ուր էլ գնաս և ինչ էլ որ դառնաս, այսօրվանից մեր բախտն ընդհանուր է: Ես այդ զգում եմ, ես այդ գիտեմ այնպես պարզ, ինչպես երկինքն եմ տեսնում իմ գլխավերևը: Օ՛հ, ի՛նչ ահավոր երկինք է: Չլինի՞ իմ անհայտ բախտն էլ այսպիսին է լինելու:

## ԳԼՈՒԽ IV

### Մն հողմը

Լուիզան նստել էր կախարդվածի պես և անձնատուր եղել իր անուրջներին: Նա իր նուրբ մատներով սեղմել էր քունքերը, և թվում էր, թե նրա հոգու բոլոր ուժերը լարվել են, որպեսզի հասկանա անցյալը և թափանցի ապագայի խորքը:

Բայց շուտով նրա անուրջներն ընդհատվեցին: Նրա ականջին հասան աղաղակներ, որոնց մեջ տազանապ էր զգացվում:

Լուիզան ճանաչեց եղբոր անհանգիստ ձայնը.

– Նայիր, հայրիկ, նայիր: Մի՞թե չես տեսնում:

– Որտե՞ղ, Հենրի, որտե՞ղ:

– Այնտեղ, ֆուրգոնների հետևը... Հիմա տեսնո՞ւմ ես:



– Այո, ինչ-որ բաներ տեսնում եմ, միայն չեմ հասկանում, թե ինչ բան են: Կարծես նման են...– Պոյնդեքստերը մի րոպե վարանմունքի մեջ կանգ առավ:– Ճշմարիտ՝ չեմ հասկանում, թե ինչ բան են դրանք...

– Ջրային պտուտահողմեր են,– վրա բերեց Կոլիաունը, որն այդ տարօրինակ երևույթը տեսնելով միացել էր ծածկակառքի մոտ հավաքված խմբին:– Բայց դա լինել չի կարող, մենք ծովից շատ հեռու ենք: Ես երբեք չեմ լսել, որ տափաստանում ջրասյուններ երևան:

– Ինչ էլ լինեն, նրանք շարժվում են,– ասաց Հենրին:– Նայեցեք, մոտենում են իրար ու նորից հեռանում: Եթե այդ շարժումը չլիներ, կարելի էր կարծել, թե դրանք սև մարմարից շինված հսկա սյուներ են:

– Հսկաներ են կամ սատանաներ,– ծիծաղելով ասաց Կոլիաունը:– Հեքիաթային հրեշներ են, որոնց խելքին փչել է զբոսնել այս ահասարսուռ պրերիայում:

Պաշտոնաթող կապիտանը դժվարությամբ էր ստիպում իրեն կատակ անել: Բոլորի նման նրան էլ ճշում էր ծանր նախագագու՜մը:

Եվ այդ զարմանալի չէ:

Հյուսիսի կողմից պրերիայի վրա անակնկալ բարձրացել էր պտուտահողմի մի քանի բոլորովին սև սյուն: Դրանք մոտ տասն էին: Ճանապարհորդներից ոչ մեկը դեռ երբեք այդպիսի բան չէր տեսել: Այդ վիթխարի սյուները մերթ կանգ էին առնում անշարժ, մերթ սահում էին խանձված գետնի վրայով ինչպես սահուկավոր հսկաներ, երբեմն էլ թեքվում ու կռանում էին իրար վրա, ասես ֆանտաստիկ շարժումներով ինչ-որ պար էին պարում: Երևակայեցեք առասպելական հսկաներ, որոնք կենդանացել են Տեխասի տափաստանում և մի կատաղի պար բռնել:

Զարմանալի չէ, որ առաջին անգամ այդպիսի բան տեսնող մարդիկ խիստ տագնապի մեջ էին ընկել: Նրանցից ամեն մեկը հասկանում էր, որ ինչ-որ տարերային աղետ է մոտենում:

Այդ առեղծվածային ֆիզուրների երևալուն պես գումակը կանգ էր առել: Հետիոտն նեզրերը, ինչպես և կառապանները գոռում էին սարսափից: Ձիերը խրինջում էին վախից դողալով, ջորիները՝ դոռում:

Մև աշտարակների կողմից գալիս էր ինչ-որ խուլ դժոճ, նման ջրվեժի աղմուկի, որին երբեմն միանում էր մի ձայն, որ ասես հրացանային համազարկ լիներ կամ հեռավոր որոտի թնդյուն:

Աղմուկը գնալով ուժեղանում, ավելի ու ավելի պարզ էր լսվում: Անհասկանալի վտանգը մոտենում էր:

Ճանապարհորդները սոսկումից քար էին կտրել, և Կոլիաունն էլ նրանց հետ: Նա արդեն այլևս չէր փորձում կատակ անել: Բոլորը նայում էին ցած կախված ամպերին ու սև սյուներին, որոնք կարծես մոտենում էին, որպեսզի տրորեն նրանց:

Այդ ծանր րոպեին դիմացի կողմից լսվեց մի ճիչ, և թեպետ դրա մեջ տագնապ էր զգացվում, բայց և այնպես սիրտ տվեց սարսափից քարացած մարդկանց: Ճանապարհորդները շուտ գալով տեսան մի ձիավոր, որն ամբողջ թափով իրենց կողմն էր սլանում:

Ձին սև էր մրի պես, սև էր նաև ձիավորը և նրա դեմքը: Բայց, չնայած դրան, նրան ճանաչեցին. դա հենց նույն անձանոթն էր, որի հետքով իրենք գնում էին:

Ծածկակառքում նստած դեռատի աղջիկը առաջինը ճանաչեց նրան:

– Առա՛ջ,– գոչեց անձանոթը հենց որ մոտեցավ քարավանին:– Առա՛ջ, առա՛ջ: Որքան կարելի է՝ արագ...

– Այս ի՞նչ բան է,– շփոթված հարցրեց սարսափահար ագարակատերը:– Մեզ վտա՞նգ է սպառնում:

– Այո, ես այս բանը չէի սպասում, երբ հեռացա ձեզնից: Միայն գետը հասնելուց հետո տեսա ահավոր նշանները...

– Բայց ի՞նչ նշաններ, սըր:

– Նորդի<sup>12</sup>:

– Դուք փոթորի՞կն եք այդպես անվանում:

– Այո՛:

– Ես երբեք չեմ լսել, թե նորդը կարող է վտանգավոր լինել,– խոսեց Կոլիատունը:– Գուցե թե միայն ծովի վրա, նավերի համար վտանգավոր կլինի: Ես, իհարկե, գիտեմ, որ նա իր հետ ծակող ցուրտ է բերում, բայց...

– Միայն ցուրտ չէ, սըր... Նա ուրիշ ավելի վատ բան կբերի, եթե դուք չշտապեք թաքնվել նրանից... Միստր Պոյնդեքստեր,– անհամբեր ու համատ դարձավ նա ագարակատիրոջը,– դուք և ձեր բոլոր մարդիկ վտանգի մեջ եք: Նորդը միշտ չի սոսկալի լինում, բայց սա... Նայեցեք այն կողմը: Տեսնո՞ւմ եք այն սև սյուները:

– Մենք նայում ենք և չենք կարողանում հասկանալ, թե ինչ բաներ են դրանք...

– Դրանք փոթորկի կարապետներն են. և ինքնին վտանգավոր չեն: Բայց նայեցեք այն կողմը... Տեսնո՞ւմ եք այն սև ամպը, որ պատել է երկինքը... Ա՛յ թե ինչից պետք է վախենաք դուք: Ես չեմ ուզում վախեցնել ձեզ, բայց պետք է ասեմ, որ այդ ամպը մահ է բերում: Նա այս կողմն է շարժվում: Փրկությունը միայն արագությունից է կախված: Շտապեցեք, թե չէ ուշ կլինի: Մի տասը րոպեում նրանք կհասնեն ձեզ, և այն ժամանակ... Շո՛ւտ արեք, սը՛ր, աղաչում եմ: Հրամայեցեք ձեր ծառաներին՝ որքան կարելի է արագ քշել: Երկինքն ինքն ստիպում է ձեզ շտապել:

Այս համատ պահանջներին ենթարկվելով՝ ագարակատերն իսկույն հրաման տվեց քարավանը քշել ամենայն արագությամբ:

Անասուններին ու մարդկանց համակած սարսափը մտրակների միջամտությունն ավելորդ էր դարձնում:

Ծածկակառքը և ձիավորներն առաջվա պես գնում էին առջևից: Անձանոթը վերջում մնալով՝ ասես քարավանն էր պաշտպանում:

Մերթ ընդ մերթ նա կանգնեցնում էր իր ձին, ետ էր նայում և ամեն անգամ ավելի ու ավելի մեծ տագնապ էր արտահայտում:

Ագարակատերն այդ նկատելով մոտեցավ նրան և հարցրեց.

– Վտանգը դեռ չի՞ անցել:

– Դժբախտաբար միսիթարական բան ասել չեմ կարող: Ես հույս ունեի, թե քամին իր ուղղությունը կփոխի:

– Քամի՞ն: Ես ոչ մի քամի չեմ նկատում:

– Այստեղ: Բայց, ահա, այնտեղ զարհուրելի մրրիկ է, որ մոտենում է մեզ... Աստվա՛ծ իմ, նա մոտենում է աներևակայելի արագությամբ: Կասկածում եմ, թե մենք կհասցնենք կտրել-անցնել այս խանձված պրերիան:

– Ի՞նչ անենք ուրեմն,– սոսկումով գոչեց ագարակատերը:

– Զի՞ կարելի արդյոք ձեր ջորիներին ստիպել, որ ավելի արագ վազեն:

– Ո՛չ, առանց այն էլ նրանք ուժասպառ են լինում:

– Այդ դեպքում վախենում եմ, որ մրրիկը կհասնի մեզ...

Այս մտայլ ենթադրությունն անելուց հետո ձիավորը մի անգամ էլ շուտ եկավ և նայեց առաջ շարժվող սև սյուներին, ասես հաշվելով նրանց արագությունը: Նրա դեմքի արտահայտությունը բացահայտ տագնապ էր ցույց տալիս:

---

12 Նորդ – հյուսիսային մրրկաբեր քամի:

– Այո, արդեն ուշ է,– գոչեց նա ընդհատելով իր դիտումները:– Նրանք մեզանից արագ են շարժվում, շատ ավելի արագ... Նրանցից խույս տալու հույս չկա:

– Տե՛ր իմ Աստված: Սըր, մի՞թե վտանգն այդքան մեծ է: Մի՞թե ոչինչ չենք կարող անել նրանից խույս տալու համար,– հարցրեց ազարակատերը:

Անծանոթը միանգամից չպատասխանեց: Մի քանի վայրկյան լուռ մնաց, ասես լարված ինչ-որ բան էր մտածում:

Նա այլևս երկնքին չէր նայում, նրա հայացքը շրջում էր ֆուրգոնների վրա:

– Մի՞թե ոչ մի հույս չկա,– նորից հարցրեց ազարակատերը:

– Ո՛չ, կա՛,– ուրախ պատասխանեց ձիավորը. կարծես ինչ-որ լուսավոր միտք էր ծագել նրա գլխում:– Հույս կա: Ես այդ առաջ չէի մտածել: Փոթորկից խուսափել չենք կարող, բայց վտանգից փրկվել կարող ենք: Արագ, միստր Պոյնդեքստեր: Կարգադրեցեք ձեր մարդկանց՝ ձիերի ու ջորիների գլուխները փաթաթել, հակառակ դեպքում անասունները կկուրանան ու կկատաղեն: Վերմակներ, գլխաշորեր՝ ամեն ինչով կարելի է: Երբ այդ ամենը կարվի, թող մարդիկ ֆուրգոնները մտնեն: Միայն հարկավոր է, որ վարագույրները բոլոր կողմերից պինդ ծածկված լինեն: Մնացածի մասին ես ինքս կհոգամ:

Այս ցուցումները տալով՝ ձիավորն ուղղվեց դեպի ծածկակառքը, մինչդեռ Պոյնդեքստերը և վերակացուն համապատասխան կարգադրություններ էին անում կառապաններին:

– Օրիորդ,– քաղաքավարությամբ ասաց ձիավորը ծածկակառքին մոտենալով,– դուք պետք է իջեցնեք բոլոր վարագույրները, ձեր կառապանը պետք է կառքի մեջ մտնի: Դուք նույնպես, պարոնսե՛ր,– ասաց նա, դառնալով Հենրիին ու Կոլիաունին և հենց նոր մոտեցած Պոյնդեքստերին: Բոլորիդ տեղ կլինի: Միայն թե շուտ, աղաչում եմ ձեզ: Ժամանակ մի՛ կորոնեք: Մի քանի րոպեից հետո փոթորիկը կճայթի մեր գլխին:

– Իսկ դո՞ւք, սըր,– անկեղծ հոգացողությամբ հարցրեց ազարակատերը այն մարդուն, որն այնքան բան էր անում իրենց վերահաս աղետից փրկելու համար:– Դուք ի՞նչ պիտի անեք:

– Իմ մասին մի՛ անհանգստացեք. ես գիտեմ, թե ինչ է գալիս: Առաջին անգամը չեմ տեսնում... Թաքնվեցեք, թաքնվեցեք, աղաչում եմ ձեզ: Ոչ մի վայրկյան չի կարելի կորցնել: Լսո՞ւմ եք ոռնոցը: Շուտ արեք, քանի դեռ փոշու ամպը վրա չի տվել:

Ազարակատերն ու իր որդին արագ ցած թռան ձիերից և մտան կառքի մեջ:

Կոլիաունը համառորեն շարունակում էր թամբին նստած մնալ: Ինչո՞ւ նա պետք է վախենար ինչ-որ երևակայական վտանգից, որից չի թաքնվում մեքսիկական հագուստով այդ մարդը:

Անծանոթը վերակացուին կարգադրեց մտնել մոտակա ֆուրգոնը: Վերակացուն անտրտունջ ենթարկվեց:

Այժմ կարելի էր մտածել նաև իր մասին:

Անծանոթն արագ շարժումով փռեց իր սերապեն, որ կապված էր թամբին, և, ձիու գլխին զգելով ծայրերը, կապեց վզի շուրջը: Նույնպիսի ճարպկությամբ նա իր շարֆն արձակեց և զգեց իր գլխարկի վրա, մի ծայրը խրելով ժապավենի տակ՝ մյուսը ցած կախելով: Այսպիսով նա իր դեմքի համար երեսակալի նման մի բան շինեց:

Նախքան երեսը լրիվ ծածկելը, նա նորից դարձավ դեպի ծածկակառքը և զարմանալով տեսավ, որ Կոլիաունը դեռ նստած է ձիու վրա: Հաղթահարելով իր ակամա հակակրանքն այդ մարդու նկատմամբ նա մի անգամ ևս համառորեն կրկնեց.

– Դե թաքնվեցե՛ք, սը՛ր, աղաչում եմ: Հակառակ դեպքում տասն րոպեից հետո դուք այլևս կենդանի չեք լինի:

Այս անգամ Կոլիաունը հնազանդվեց, վերահաս փոթորկի նշանները շատ ակներև էին: Ձևացնելով, թե չի շտապում, նա դանդաղորեն թամբից իջավ և մտավ կառքի մեջ, պինդ ձգված վարագույրների պաշտպանության տակ:

Թե ինչ կատարվեց հետո՝ դժվար է նկարագրել: Ոչ ոք չտեսավ մոլեգնած տարերքի տեսարանը, որովհետև ոչ մեկը չէր համարձակվում դուրս նայել: Բայց եթե որևէ մեկը սիրտ էլ աներ, միևնույն է, ոչինչ չէր տեսնի:

Ջորինների գլուխները փաթաթելուց հինգ րոպե հետո քարավանն արդեն անթափանց խավարի մեջ էր:

Ճանապարհորդները տեսել էին միայն փոթորկի սկիզբը: Կրա հասնող պտուտահողմերից մեկը մի ֆուրգոնի զարկվելով ասես փշուր-փշուր եղավ և օդը լցրեց սև փոշիով, ասես երկնքից վառողի անձրև էր տեղում: Բայց դա միայն սկիզբն էր: Հետո, ասես դոմնայի հնոցից տաք օդ փչեց: Դրանից հետո սուլոցով ու ռոնոցով փչեց մի ուժեղ քամի, սառցային ցրտություն բերելով իր հետ: Նրա ռոնոցն այնպես խլացուցիչ էր, որ թվում էր, թե Էոլի<sup>13</sup> բոլոր փողերը Բուր Արքայի հանդես գալն են ազդարարում:

Մի վայրկյան անց նորդը հասավ քարավանին, և մերձարևադարձային հարթավայրում կանգ առած ճանապարհորդներն ընկան այնպիսի մի սառնամանիքի մեջ, որը սառցասարեր է գոյացնում Սառուցյալ օվկիանոսում:

Ամեն ինչ թաղվել էր խավարի մեջ. ոչ մի բան չէր լսվում, բացի քամու սուլոցից և նրա խուլ ռոնոցից, երբ զարնվում էր ֆուրգոնների ծածկերին:

Ջորինները, որոնք բնագոյրեն ետևները դարձրել էին մրրկի կողմը, կանգնել էին բոլորովին սսկված: Ծածկակառքում և ֆուրգոնների մեջ խոսող մարդկանց ձայները խլանում էին մրրկի ռոնոցի մեջ:

Բոլոր ճեղքերը փակված էին, որովհետև բավական էր, որ դուրս նայեին վարագույրի ետևից, անմիջապես կխեղդվեին: Օդն ամբողջովին հագեցած էր մոխրով, որ մոլեգին քամին բարձրացրել էր խանձված պրերիայից և մահաբեր փոշի դարձրել:

Մեկ ժամից ավելի օդում սև մոխրի ամպեր էին կանգնած: Այդ ամբողջ ժամանակ ճանապարհորդները նստել էին ներսում և չէին համարձակվում նույնիսկ դուրս նայել:

Վերջապես ծածկակառքի վարագույրների մոտ հնչեց անձանոթի ձայնը.

– Հիմա կարող եք դուրս գալ,– ասաց նա՝ իր մետաքսյա շարժը ետ զցելով երեսից:– Փոթորիկը չի դադարել, էլի կշարունակվի մի երեք օր, մինչև ձեր ճանապարհորդության վերջը, բայց այլևս վախենալու բան չկա: Քամին ամբողջ մոխիրը քշել տարել է, և դուք հազիվ թե Ռիո-Գրանդեի այս կողմում հասնեք նրան:

– Սը՛ր,– խոսեց ագարակատերը՝ ցած իջնելով ծածկակառքի աստիճաններով,– մենք ձեզ ենք պարտական...

– ...մեր կյանքը,– վրա բերեց Հենրին՝ շարունակելով հոր խոսքը:– Հույս ունեմ, սըր, որ դուք պատիվ կանեք մեզ ասելու ձեր անունը:

– Մորիս Ջերալդ,– պատասխանեց անձանոթը:– Թեև ամրոցում ինձ սովորաբար կոչում են Մորիս մուստանգեր<sup>14</sup>:

– Մուստանգե՛ր,– արհամարհանքով մրթմրթաց Կոլիաունը, բայց այնպես ցածր, որ նրան լսել կարող էր միայն Լուիզան:

«Եղած-չեղածը՝ մուստանգեր»,– հիասթափված մտածեց արիստոկրատ Պոյնդեքստերը:

13 Էոլ – հունական դիցաբանության մեջ քամու աստվածը:

14 Մուստանգեր – վայրի ձիերի՝ մուստանգների որսորդ:

– Այժմ այլևս ես ձեզ հարկավոր չեմ: Դուք առանց ինձ և առանց իմ լաստոյի էլ ճանապարհը կգտնեք,– ասաց վայրի ձիերի որսորդը:– Նոճին երևում է, գնացեք ուղիղ այն կողմը: Երբ անցնեք, դուք կտեսնեք ամրոցի վրա ծածանվող դրոշակը: Դեռ մութը չընկած դուք ձեր ճամփորդությունը կվերջացնեք: Իսկ ես շտապում եմ և ստիպված եմ հրաժեշտ տալ ձեզ:

Եթե մենք կարողանանք երևակայել սատանային դժոխքի ձի հեծած, ապա բավական պարզ կպատկերացնենք Մորիս մուստանգերին, երբ նա երկրորդ անգամ հեռանում էր ազարակատիրոջից և նրա ուղեկիցներից:

Մակայն ո՛չ սև մոխրով ծածկված դեմքի տարօրինակ տեսքը, ո՛չ խոստովանությունը համեստ զբաղմունքի մասին՝ չէին կարող Լուիզա Պոյնդեքստերի աչքում նսեմացնել մուստանգերի հմայքը, նա արդեն նվաճել էր աղջկա սիրտը:

Երբ Լուիզան լսեց նրա անունը, այցետումսը կրծքին սեղմեց և մտախոհ շնջաց այնքան ցածր, որ բացի իրենից ուրիշ ոչ ոք լսել չէր կարող:

– Մորիս մուստանգեր, դու նվաճեցիր կրեոլուհու սիրտը: Աստված իմ, Աստված իմ: Նա շատ նման է Լյուցիֆերին<sup>15</sup>, կարո՞ղ եմ ես արհամարհել նրան:

## **ԳԼՈՒԽ V**

### **Մուստանգների որսորդի կացարանը**

Այնտեղ, ուր Ռիո դը Նուեսեսը<sup>16</sup> իր ջրերն է հավաքում հարյուրավոր վտակներից ու առվակներից, որոնք քարտեզի վրա մի մեծ ծառի ճյուղերի են նման, զարմանալի գեղատեսիլ վայրեր են փռված: Դա բլրաշատ պրերիան է, որտեղ ցրված են կաղնի և ընկույզի անտառներ, որոնք մերթ՝ այստեղ, մերթ՝ այնտեղ միանալով կազմում են խոշոր կանաչ զանգվածներ:

Տեղ-տեղ այդ անտառին հաջորդում են խիտ թփուտներ, որտեղ ակացիաների հետ միասին աճում են կակտուսներ, վայրի ալոե, կոպայան բալասան, փայտանման արմավաշուշան և մոմանման սպիտակ ծաղիկներով բուրումնավետ գարդենիա:

Այս փշփշոտ բույսերը հողագործին չեն ուրախացնում, որովհետև սովորաբար դրանք աճում են աղքատիկ հողի վրա, բայց բուսաբանի և վայրի բնությունը սիրողի համար այստեղ հրապուրիչ շատ բան կա, մանավանդ, երբ ցերեուսը բացում է իր մոմանման վիթխարի ծաղիկները, կամ սլացիկ ֆուկիերան թփուտից վեր բարձրանալով՝ փռված դրոշակի նման վեր է նետում իր ալ կարմիր ծաղիկը:

Բայց այնտեղ կան նաև արգավանդ վայրեր, որտեղ կրաքարային սևահողի վրա աճում են սաղարթախիտ բարձր ծառեր՝ հնդկական օձառածառեր, ընկուզենիներ, ուռենիներ, տեսակ-տեսակ կաղնիներ, տեղ-տեղ հանդիպում են նոճիներ ու կաղամախիներ: Այդ անտառը կանաչի բոլոր երանգներն ունի, և իրավացիորեն այն կարելի է չքնաղ անվանել:

Բայց քաղաքակիրթ մարդը դեռ չի հաստատվել այդ հեռավոր վայրերում, և առաջվա պես միայն կոմանչներ<sup>17</sup> են թափառում անտառի խճճված շավիղներով, այն էլ միայն այն ժամանակ, երբ ձի հեծած նրանք գնում են հարձակվելու Ստորին Նուեսեսի կամ Լեոնայի բնակչության վրա: Ջարմանալի չէ, որ վայրի կենդանիներն այս վայրերն են իրենց ապաստան ընտրել:

---

15 Լյուցիֆեր – ըստ քրիստոնեական առասպելաբանության՝ Աստծու դեմ ըմբոստացած հրեշտակապետը, որ տապալվելով ընկել է դժոխք:

16 Ռիո դը Նուեսես – իսպաներեն՝ «Ընկույզի գետ»:

17 Կոմանչներ – ամերիկյան հնդկացիների ռազմական ցեղ:

Ամբողջ Տեխասում ոչ մի տեղ դուք չեք հանդիպի այնքան շատ եղջերուների ու վախկոտ քարայծերի, որքան այստեղ: Ճագարներն ամեն բույսն աչքիդ առաջ են, մի քիչ ավելի պակաս են հանդիպում վայրի խոզերը, ժանտաքիսները, գետնասկյուռները:

Խայտաբղետ սքանչելի թռչուններն աշխուժություն են տալիս բնությանը: Լորերը թևերը խշշացնելով դեպի վեր են սլանում, արքայացիներ ճախրում է երկնքում, հսկայական վայրի հնդկահավն ընկուզենու անտառի եզրին իր փայլուն կուրծքն է տաքացնում արևի տակ, իսկ փետրատերև ակացիաների մեջ երևում է դրախտահավի կամ, ինչպես տեղացիք են կոչում, դերձակ-թռչնի մկրատանման պոչը:

Չքնադագեղ թիթեռները մերթ թևերը լայն փռած ճախրում են օդում, մերթ հանգստանում ծաղկի վրա՝ նրան միաձուլվելով և նմանվելով նրա պսակաթերթերին: Թավշանման վիթխարի մեղուները բզզում են ծաղկած թփերի մեջ, նեկտարին տիրելու իրենց իրավունքը պաշտպանելով կոլիբրիներից<sup>18</sup>, որոնց համարյա չեն զիջում իրենց մեծությամբ:

Բայց այդ չքնաղ բնության ո՛չ բոլոր բնակիչներն են անվնաս: Ամբողջ Հյուսիսային Ամերիկայում ոչ մի տեղ բոժոժավոր օձն այնպիսի մեծության չի հասնում, ինչպես այստեղ: Նա խիտ խոտերի մեջ թաքնվում է «մոկասին» կոչվող ավելի ևս վտանգավոր օձի հետ: Մորմերը, կարիճները ամեն քայլափոխի մահ են սպառնում մարդուն, իսկ հազարոտնուկը, բավական է, որ սողա մարդու մաշկի վրայով, առաջացնում է դող, որը կարող է ճակատագրական վախճան ունենալ:

Գետերի անտառապատ ափերին թափառում են բծավոր օցելոտ<sup>19</sup>, պումա<sup>20</sup> նրանց հզոր ցեղակից հովազը: Այստեղով է անցնում նրանց տարածման հյուսիսային սահմանը:

Թավ անտառների եզրերին թաքնվում է տեխասյան նիհար գայլը միայնակ ու լուռ, իսկ նրա ազգակից վախկոտ շնագայլերն ամբողջ ռիմակներով թափառում են բաց հարթավայրում:

Այդ նույն պրերիայում, որտեղ այդպիսի կատաղի գազաններ են թափառում, խոտավետ արոտներում արածում է բորը կենդանիների մեջ ամենաազնիվն ու սքանչելին, մարդու բարեկամ չորքոտանիներից ամենախմաստունը ձին: Այստեղ նա ապրում է վայրի վիճակում, ազատ ու անաղարտ, մարդու քմահաճույքներին անտեղյակ: Նա չգիտե՝ ինչ բան է սանձը, և թամբը չի աղճատել նրա մեջքը:

Բայց նույնիսկ այս կուսական վայրերում նրան հանգիստ չեն թողնում: Մարդը բռնում է նրան և հնազանդեցնում իրեն: Այստեղ էր բռնվել ու հնազանդեցվել մի սքանչելի վայրի նժույգ բծավոր մուստանգը: Նա ընկել էր ձիերի հայտնի որսորդ երիտասարդ Մորիս մուստանգերի ձեռքը:

\*\*\*

Ռիո դը Նուեսեսի վտակներից մեկի՝ բյուրեղաջուր Ալամո գետի ափին կանգնած էր մի համեստ, բայց գեղատես խրճիթ, մեկը նրանցից, որպիսիք շատ կան Տեխասում:

Այդ խրճիթը կառուցված էր փայտանման արմավաշուշանի երկու տապակ արված բներից, որոնք ցից դիրքով խրված էին գետնի մեջ: Նրա կտուրը ծածկված էր նույն հսկա բույսի սվինանման տերևներով:

Տեխասում ընդունված սովորության հակառակ՝ ուղղահայաց ցցված սյուների արանքներին կավացելի չէր քսված, այլ ներսի կողմից պատերին ձիու մորթիներ էին քաշված, որոնք ամրացված էին ոչ թե երկաթե մեխերով, այլ մեքսիկական դարահավվեի փշերով:

Գետի դարափուլ ափերին առատորեն աճել էին այն բույսերը, որոնցից կառուցված էր խրճիթը: Այստեղ կային արմավաշուշանի, դարահավվեի և այլ անպտուղ բույսերի վայրի թփուտներ, բայց ցածում արգավանդ հովիտը ծածկված էր հիանալի անտառով, որտեղ աճում էին թթենիներ, ընկուզենիներ և կաղ-

18 Կոլիբրի – ամենափոքրիկ թռչուն:

19 Օցելոտ – մեքսիկական վայրի կատու:

20 Պումա – ամերիկյան վայրի կատվի մի տեսակ:

նինք: Անտառային շերտը եզերված էր գետահովիտով, և ծառերի կատարները հազիվ էին հասնում դարափուլի վերին պռունկին:

Անտառի թավուտներում, գետի ափին մոտիկ կային հյութալի արոտով ծածկված մարգագետիններ կամ սավաննաներ, որոնք ծածկված էին «դրամա» անունը կրող խոտով:

Ահա այդ հովիտներից մեկի խորքում կանաչով շրջապատված՝ կանգնած էր մեր նկարագրած պարզ կացարանը. ծառերի բները սյուներ էին հիշեցնում, որոնք պահում էին անտառային թատրոնի տանիքը:

Ծառերի ստվերները ծածկում էին խրճիթը: Թվում էր, որ այդ տեղը պատահաբար չէր ընտրված: Նրան կարելի է տեսնել միայն գետի կողմից, այն էլ միայն այն դեպքում, եթե կանգնեիր ուղիղ դիմացը: Ծենքի պրիմիտիվ պարզությունը և խունացած գույներն ավելի էին աննկատելի դարձնում այն:

Տնակը մի կարգին վրանից մեծ չէր: Դուռը նրա միակ անցքն էր, եթե չհաշվենք պատերից մեկի տակ կառուցված բուխարու ծխնելույզը: Դռան կառուցվածքն էլ յուրահատուկ էր ու պարզ. մի փայտե շրջանակ՝ վրան ձիու մորթի քաշած և կախված նույնպիսի մորթուց պատրաստված ծխնիներից:

Խրճիթի ետևը կար մի ծածկ, որի համար որպես հենարան էին ծառայում վեց սյուներ, ու ծածկված էր արմավաշուշանի տերևներով ու շրջապատված մի ցանկապատով, որի հորիզոնադիր ձողերը կապված էին հարևան ծառերի բներից:

Նույնպիսի ցանկապատով շրջապատված էր մոտ մեկ ակր մեծությամբ մի հողամաս, որ գտնվում էր խրճիթի ու դարափուլի միջև: Գետինն այստեղ փոքրիկ էր բազմաթիվ սմբակներով և տեղ-տեղ էլ բուլբուլներով տրորված: Դժվար չէր հասկանալ, որ դա արգելափակոց էր վայրի ձիերի՝ մուստանգների համար:

Իսկապես, այդ ցանկապատի ներսում կար մոտ տասը ձի, գուցե և ավելի: Նրանց վախեցած աչքերը և ընդոստ շարժումները կասկած չէին թողնում, որ դրանք նոր են բռնվել և հեշտությամբ չեն տանում գերությունը:

Խրճիթի ներքին սարք ու կարգը գուրկ չէր որոշ հարմարավետությունից: Պատերը զարդարում էր մուստանգների մորթիներից կարված մի գորգ: Սև, աշխետ և ձյունի պես ճերմակ մորթիներն աչք էին շոյում: Երևում էր, որ դրանք ճաշակ ունեցող մարդ է ընտրել:

Կահ-կարասին շատ հասարակ էր. մահճակալը երկու իշոտնուկ, որոնց երեսին ձիու մորթի էր քաշված, կային երկու ինքնաշեն աթոռակ, որոնք նույն ձևով էին շինված, ինչպես մահճակալը, բայց փոքր չափսի, կար և մի հասարակ սեղան, որ շինված էր արմավաշուշանի երեսաթափից. ահա ամբողջ կահույքը: Անկյունում երևում էր երկրորդ անկողնի նման մի բան՝ պատրաստված նույնպիսի ձիու մորթիներից:

Այդ համեստ խրճիթում մի տեսակ անսպասելի ու զարմանալի բան էին գրքերով ծանրաբեռնված դարակը, գրիչն ու թանաքը, նամակի թուղթը և սեղանին ընկած լրագրերը:

Այստեղ կային էլի մի քանի իրեր, որոնք ոչ միայն հիշեցնում էին քաղաքակրթության մասին, այլև ցույց էին տալիս տիրոջ նուրբ ճաշակը: Դրանք էին մի հիանալի կաշվե սնդուկ, երկփողանի մի հրացան, քանդակազարդ արծաթե մի գավաթ, որսորդական եղջերափող և մի արծաթե սուլիչ:

Հատակին դրված էին մի քանի խոհանոցային իրեր, մեծ մասամբ շինված թիթեղից: Անկյունում դրված էր ուռնու մատդաշ ճյուղերի հյուսքի մեջ գետեղված մի մեծ շիշ, որը, ըստ երևույթին, Ալամոյի ջրից ավելի թունդ խմիչք էր պարունակում:

Մնացած իրերն այստեղ շատ ավելի սազական էին. բարձր աղեղով մեքսիկական թամբ, ձիու մագից հյուսած սանձ, նույնպիսի երասանակ, երկու-երեք սերապե, մի քանի փաթեթ պարան:

Ահա այսպիսին էր մուստանգերի կացարանը, այսպիսին էր նրա ներքին կառուցվածքը և այն ամենը, ինչ կար նրա մեջ, բացառությամբ նրա երկու բնակիչների:

Մենյակի մեջտեղը, աթոռակներից մեկի վրա նստած էր մի մարդ, որը ոչ մի կերպ չէր կարող մուստանգերը լինել: Նա ամեննին նման չէր տանտիրոջ: Ընդհակառակն, նրա ամբողջ արտաքինից, հնազանդության արտահայտությունից կարելի էր առանց սխալվելու ասել, որ դա ծառան է:

Սակայն նա ամեննին վատ չէր հագնված և քաղցած ու ընդհանրապես զրկված մարդու տպավորություն չէր թողնում: Դա մի հաստիկ մարդ էր՝ շեկ ու խոիվ մազերով և վատ կարմիր դեմքով: Նա հագին ուներ կոշտ կտորից կարված կոստյում, կեսը պլիսից, կեսը՝ վելվետից: Պլիսից կարված էին նրա վարտիքն ու զանկապանները, իսկ վելվետից, որը մի ժամանակ մուգ կանաչ էր եղել, բայց վաղուց արդեն խունացել ու դարչնագույն դարձել, կարված էր նրա որսորդական բաճկոնը, որի կրծքին մեծ-մեծ գրպաններ կային: Եզերը դեպի ցած կախած ֆետրե լայնեզր գլխարկը լրացնում էր նրա հագուստը, եթե չհիշատակենք կոշտ կտավից կարված վերնաշապիկը, պարանոցին անփութորեն կապված կարմիր թաշկինակը և իռլանդական մաշիկները:

Միայն իռլանդական մաշիկները և պլիսե հագուստը չէին, որ ցույց էին տալիս նրա ազգությունը: Նրա շրթունքները, քիթը, աչքերը, ամբողջ արտաքինն ու շարժումները ցույց էին տալիս, որ այդ մարդը իռլանդացի է:

Եթե նույնիսկ որևէ կասկած լիներ, ապա ամեն կասկած իսկույն չքանում էր, հենց որ այդ հաստիկը բերանը բաց էր անում խոսելու համար, որ և նա անում էր մերթ ընդ մերթ: Այսպիսի առոգանությամբ խոսում են միայն Իռլանդիայում, Հավվեյ կոմսությունում: Կարելի էր կարծել, թե իռլանդացին խոսում է ինքն իր հետ, որովհետև խրճիթում բացի նրանից ուրիշ ոչ ոք չկար: Բայց, ո՛չ, այդպես չէ: Մարմանդ վառվող օջախի առաջ փռած էր մի ձիու մորթի, որի վրա ձգված և քիթը համարյա մոխրի մեջ խրած՝ պառկած էր մի խոշոր շուն: Թվում էր, թե այդ շունը հասկանում է իր զրուցակցի լեզուն: Համենայնդեպս մարդը նրա հետ խոսում էր այնպես, որ կարծես շունը հասկանում էր իր ամեն մի խոսքը:

– Հը՛, Թարա՛, իմ թանկագին,– գոչեց պլիսե բաճկոնավոր մարդը,– կուգե՛ի՛ր հիմա վերադառնալ Բալլիբալ: Երևի կուգենայիր վազվզել ամրոցի բակի մաքուր սալերի վրա: Եվ լավ էլ կկերակրվեիր այնտեղ: Թե չէ, տես, կաշիդ ու ոսկորդ է մնացել, հիմա քո բոլոր կողերը կարելի է հաշվել: Է՛հ, բարեկամս, ես ինքս էլ կուգեի այնտեղ գնալ: Բայց ով գիտե, մեր երիտասարդ տերը երբ կվերադառնա ու մեզ կտանի իր հետ: Լա՛վ, ոչինչ, Թարա: Նա շուտով գնալու է ավան, իմ խելոք շուն: Նա խոստացել է ինձ ու քեզ էլ տանել, ուրեմն, գոնե սրանով մխիթարվենք: Գրողը տանի, արդեն երեք ամսից ավելի է, ինչ ես ամրոցում չեմ եղել: Գուցե թե այնտեղ վերջերս եկած իռլանդացի զինվորների մեջ ես իմ որևէ հին ծանոթին կհանդիպեմ: Օ՛, այն ժամանակ արդեն առանց կոնծելու գործը զուլիս չի գա: Ճիշտ չե՞մ ասում, Թարա՛:

Իր անունը լսելով՝ շունը զլուխը բարձրացրեց և բարձր փնչացրեց, ասես ուզում էր ասել «հա»:

– Ասենք՝ հիմա էլ վատ չէր լինի կոկորդս թրջել,– շարունակեց իռլանդացին, մի ազահ հայացք գցելով շի կողմը:– Միայն թե շիշը համարյա դատարկ է, և մեր երիտասարդ տերը կարող է գլխի ընկնել: Մեկ էլ, ախր ազնիվ բան չէ առանց հարցնելու խմելը: Ճիշտ չե՞մ ասում, Թարա:

Շունը նորից դունչը բարձրացրեց մոխրից և նորից փնչացրեց:

– Դե դու քիչ առաջ էլ ասացիր «հա»: Հիմա էլ նո՞ւյնն ես ասում, Թարա, հը՞:

Շունը նորից նույն փնչոցն արձակեց, որի պատճառը կարող էր լինել նրա մի քիչ մրսածությունը և կամ քթի մեջ մոխիր ընկնելը:

– Էլի՞ «հա» ես ասում: Այդպես էլ կա: Այս անբան անասունն ինձ ասում է՝ խմիր: Դե՛, մի՛ հրապուրիր ինձ, քարթու գող: Չէ՛, չէ՛, ոչ մի կաթիլ չեմ խմի: Ես միայն շի խցանը կհանեմ ու մի քիչ հոտ կքաշեմ: Երևի տերս չի իմանա, իսկ եթե իմանա էլ, չի բարկանա: Միայն հոտ քաշելն ի՞նչ է որ:

Այս ասելով իռլանդացին վեր կացավ և ուղղվեց դեպի այն անկյունը, որտեղ շիշն էր դրված:

Չնայած իր այս վստահեցումներին, նա մի տեսակ գողի պես էր շարժվում. իր ազնվությա՞ն էր կասկածում արդյոք, թե՞ մտածում էր, որ չի կարող դիմանալ խմիչքի հրապուրյին:



Նա մի պահ կանգ առավ, ականջ դնելով դռան կողմը, հետո գայթակղեցնող ամանը վերցրեց, խցանը հանեց, 22ի վիզը մոտեցրեց քթին և սկսեց հիացմունքով վայելել սպիրտի հոտը:

Մի քանի րոպե նա մնաց այդ դիրքում: Լռության մեջ մերթընդմերթ միայն լսվում էր շան փնչոցի նման ձայն, որ իռլանդացին բացատրում էր որպես դրական պատասխան իր կասկածներին: Այդ ձայնը բավականություն էր արտահայտում բուրումնավետ թունդ խմիչքից:

Բայց իռլանդացուն այս բանը քիչ ժամանակ բավականություն պատճառեց: Շուտով 22ի հատակը սկսեց վեր բարձրանալ, իսկ բերանը նույնպիսի արագությամբ իջավ ուղիղ դեպի իռլանդացու շրթունքները:

– Է՛հ, գրողը տանի,– գոչեց նա, մի անգամ էլ աչքի տակով դռանը նայելով:– Ո՞վ կարող է դիմանալ այս սքանչելի վիսկիի հոտին: Ինչ ուզում է թող լինի: Ես միայն մի կաթիլ, միայն լեզվիս ծերը կթրջեմ:

Եվ 22ի բերանը դիպավ նրա շրթունքին: Բայց, երևում է, բանը մի կաթիլով ու լեզվի ծայրը թրջելով չվերջացավ, լավեց նվազող հեղուկի կլկլոցը, որը ցույց էր տալիս, որ իռլանդացին որոշել է ինչպես հարկն է թրջել ամբողջ կոկորդը և դեռ մի քիչ էլ ավելի:

Մի քանի անգամ բավականությամբ կում անելուց հետո հավելյացին խցանը խցկեց 22ի բերանը, հետո շիշը իր տեղը դրեց և նորից նստեց աթոռին:

– Ա՛յն դո՛ւ, Թարա, պառավ խորամանկ: Այդ դու գայթակղեցիր ինձ: Դե լավ, ոչինչ, մեր տերը չի իմանա: Բացի դրանից, նա շուտով գնալու է ամրոց և այնտեղ կարող է նոր պաշար վերցնել:

Մի քանի րոպե իռլանդացին նստած էր լուռ: Արդյոք իր ցանցառության մասի՞ն էր մտածում, թե՞ պարզապես ակոհոլի ներգործությունն էր վայելում, ի՞նչ իմանաս:

Շուտով նորից սկսեց խոսել.

– Եվ ինչո՞ւ է ավանն այդպես քաշում մեր մաստեր Մորիսին: Ասում էր, որ այնտեղ կգնա, հենց որ խատուտիկ մուստանգը բռնի: Բայց ինչո՞ւ է հանկարծ այդպես հարկավոր եղել նրան այդ ձին: Կարծում եմ, որ սա հասարակ բան չի: Արդեն երեք անգամ փորձել է բռնել, բայց չի կարողացել պարանը գցել այն վայրի անասունի վիզը: Այնինչ ինքը իր աշխետի վրա էր, իսկ նա ի՛նչ ձի է: Նա ասում է, որ կտոր-կտոր էլ լինի՝ պիտի բռնի նրան, Աստված վկա: Երանի շուտ բռնի, թե չէ՝ մեկ էլ տեսար ես ու դու մնացինք այստեղ մինչև անեղ դատաստանի օրը...

Այս բացականչությունը իռլանդացու բերանից դուրս թռավ նրա համար, որ Թարան տեղից վեր թռավ և հաչոցով նետվեց դեպի դուռը:

– Ֆելի՛մ,– մի ձայն հնչեց դրսից:– Ֆելի՛մ:

– Ահա և մեր տերը,– մրմնջաց Ֆելիմը՝ տեղից վեր թռչելով և շան ետևից վազելով դեպի դուռը:

## **ԳԼՈՒԽ VI**

### **Խատուտիկ մուստանգը**

Ֆելիմը չէր սխալվել. դա նրա տիրոջ՝ Մորիս Ջերալդի ձայնն էր:

Դռնից դուրս գալով՝ ծառան տեսավ մոտեցող մուստանգերին: Ինչպես և պետք էր սպասել, նրա տերը գալիս էր իր ձին հեծած: Բայց աշխետը ամբողջովին քրտնած լինելով՝ համարյա սև էր թվում. նրա կողերն ու պարանոցը քրտնքի փրփուրով էին ծածկված:

Աշխետը մենակ չէր: Պիրկ ձգված լաստոյով կապած, որի մի ծայրն ամրացրած էր թամբի աղեղին, նա իր հետևից քարշ էր տալիս գերի բռնված իր ընկերոջը: Բռնված մուստանգի ծնոտին կապված կաշվե փոկը պահվում էր մի ուրիշ փոկով, որը գցած էր կենդանու վիզը, ուղիղ ականջների ետևով:

Սա բոլորովին արտասովոր գույնի մի մուստանգ էր: Նույնիսկ պրերիաներում արածող վայրի ձիերի վիթխարի երամակների մեջ, որտեղ ամեն գույնի ձի պատահում է, այդպիսի գույնը հազվադեպ բան էր:

Դա մուգ շոկոլադի գույնի ձի էր՝ սպիտակ բծերով, որոնք դասավորված էին այնպես համաչափ, ինչպես հովազի մորթու մուգ բծերը: Գեղեցիկ գույնը համապատասխանում էր կենդանու անբասիր կազմվածքին: Նա լայն կուրծք ուներ, պիրկ կողեր, բարեկազմ, բարակ ոտքեր, իսկ գլուխը կարող էր ձիու գեղեցկության օրինակ ծառայել: Որպես մուստանգ խոշոր էր, բայց ավելի փոքր էր անգլիական սովորական ձիուց, փոքր էր նույնիսկ աշխետից, որը նույնպես մուստանգ էր և օգնել էր գերի բռնել նրան:

Այդ գեղեցիկ նծույզը զամբիկ էր և այն երամակիցն էր, որը սիրում էր արածել Ալամո գետի ակունքներում, որտեղ մուստանգերը երեք անգամ նրա ետևից էր ընկել, բայց ապարդյուն: Միայն չորրորդ անգամ նրա բախտը բանել էր:

Բայց թե ինչո՞ւ մուստանգերն այդպես անգուսպ ցանկություն ուներ տիրելու հատկապես այդ ձիուն, այդ արդեն միայն նրա գաղտնիքն էր:

Ֆելիմը դեռ երբեք իր տիրոջն այդպիսի բարձր տրամադրության մեջ չէր տեսել, նույնիսկ այն ժամանակ, երբ մուստանգերը, ինչպես այդ հաճախ էր պատահում, որսից վերադառնում էր հինգ-վեց վայրենի ձի բռնած:

Բայց դեռ երբեք Ֆելիմն այդպիսի գեղեցկուհի չէր տեսել, ինչպիսին խատուտիկ զամբիկն էր: Ով ասես, որ չէր հիանա նրան նայելով:

– Հի՛ պ-հի՛ պ, ուռա՛, – գերի բռնված ձիուն տեսնելուն պես գոչեց Ֆելիմը՝ վեր նետելով իր գլխարկը:– Փառք սուրբ կույսին և սուրբ Պատրիկին<sup>21</sup>, միստր Մորիսը, վերջապես, բռնել է խատուտիկ զամբիկը: Այ թե ձի է հա: Զարմանալի չէ, որ դուք այնպես եռանդով սրա ետևից եք ընկել: Աստված վկա: Մեր Բալլի-նոսլոյի շուկայում սրան ինչ գին ասես կտան, թեպետ էլի կարելի է ասել, թե մեր ձեռքից խլեցին: Ա՛յ թե ձի է հա ... հիմա ո՞ւր տանենք սրան: Արգելափակո՞ց, մյուսների մո՞տ:

– Չէ՛, այնտեղ մյուս մուստանգները կարող են քացի տալ սրան: Ավելի լավ է ծածկի տակ կապենք: Կաստորն, որպես հյուրասեր տանտեր, իր տեղը կգիջի սրան, իսկ ինքը գիշերը բաց երկնքի տակ կմնա: Դու երբևիցե տեսած կա՞ս այսպիսի գեղեցկուհի, Ֆելիմ... այսինքն, ուզում էի ասել այսպիսի գեղեցիկ ձի:

– Երբե՛ք, միստր Մորիս, օրումս տեսած չկամ: Մինչդեռ ես ցեղական ձիեր շատ եմ տեսել Բալլիբալահում: Ի՛նչ հիանալի բան է, մարդ ուղղակի ուտել է ուզում: Բայց տես, որ ինքը չուտի որևէ մեկի գլուխը: Դուք դեռ սրան բոլորովին չե՞ք հեծել:

– Ո՛չ, Ֆելիմ, ես սրանով կգբաղվեմ, երբ ավելի շատ ժամանակ կունենամ: Դա պետք է անել, ինչպես հարկն է: Ախր ափսոս է փչացնել այնպիսի գեղեցկությունը: Ես սրան վարժեցնել կսկսեմ այն ժամանակ, երբ կտանեմ ավան:

– Իսկ ե՞րբ եք մտադիր այնտեղ գնալ:

– Վաղը: Մենք պետք է դուրս գանք արշավույսին, որպեսզի իրիկնապահին ամրոց հասնենք:

– Ա՛յ, դա լավ է: Ես ոչ թե ինձ, այլ ձեզ համար եմ ուրախանում, մաստեր Մորիս: Հայտնի՞ է ձեզ, որ մեր վիսկին արդեն վերջանում է: Դա հասկանալի է նրանից, թե ինչպես է շշի մեջ բլթբլթում: Ամրոցի այդ խարդախ սրիկաները շատ լավ խաբել գիտեն. նրանք համ ջուր են խառնում վիսկիին, համ էլ պակաս են չափում: Մի գալուն<sup>22</sup> անգլիական վիսկին մենք երկու-երեք անգամ ավելի երկար ժամանակ կխմենք, քան այս ամերիկյան «գիբիլը», ինչպես հենց իրենք՝ յանկիններն են կոչում:

21 Սուրբ Պատրիկը համարվում էր Իռլանդիայի հովանավորը:

22 Գալուն – հեղուկների չափ Անգլիայում, հավասար է լիտրի (ծ.թ.):

– Վիսկիի մասին մի անհանգստանա, Ֆելիմ: Կարծում եմ այնքան կլինի, որ և՛ այսօր կբավականացնի, և՛ վաղվա ճամփորդության համար կարող ենք մեր տափաշները լցնել: Մի վիատվիր, սիրելիս: Նախ գնանք մեր այս խատուտիկին տեղավորենք, իսկ հետո ժամանակ կունենանք խոսելու խմիչքի մասին, որը, ես գիտեմ, դու աշխարհում ամեն բանից ավելի ես սիրում, եթե չհաշվենք քո անձը:

– Եվ մեկ էլ ձեզ, մաստեր Մորիս,– ավելացրեց Ֆելիմը ծիծաղելով:

Մուստանգերը ժպտաց և ցած թռավ թամբից:

\*\*\*

Խատուտիկ զամբիկը տեղավորեցին ծածկի տակ, իսկ Կաստրոյին կապեցին ծառից: Ֆելիմը սկսեց մաքրել նրան՝ պերիայում ընդունված բոլոր կանոններով:

Օրվա չարչարանքից հոգնած մուստանգերը նետվեց իր մահճակալին: Նա դեռ երբեք ոչ մի մուստանգի այնքան երկար ժամանակ չէր հետապնդել, որքան այս խատուտիկ զամբիկին: Բայց թե ի՞նչն էր պատճառը, որ այդպես համառորեն հետապնդում էր նրան, այդ ոչ ոք չգիտեր, ո՛չ Ֆելիմը, ո՛չ նրա հավատարիմ նժույգը՝ Կաստրոն, ոչ ոք աշխարհում, բացի իրենից:

Չնայած մի քանի օր շարունակ նա թամբի վրա էր եղել, որից վերջին երեք օրն անընդհատ հետապնդել էր խատուտիկ զամբիկին, չնայած անասելի հոգնածությանը, մուստանգերը քնել չէր կարողանում: Մերթընդմերթ նա վեր էր կենում և խրճիթում ետ ու առաջ քայլում, ասես ինչ-որ մի բան խիստ հուզում էր նրան:

Արդեն մի քանի գիշեր էր, ինչ նա տառապում էր անքնությունից, անկողնում շուռումուռ էր գալիս, այնպես որ ոչ միայն Ֆելիմը, այլև նույնիսկ Թարա շունն սկսել էր զարմանալ տիրոջ վարմունքից:

Ծառան կարող էր մտածել, թե իր տերը եփ է գալիս խատուտիկ զամբիկը բռնելու անհամբերությունից, եթե չիմանար, որ նրա տենդագին անհանգստությունն ավելի շուտ է սկսվել, քան նա իմացել է խատուտիկի գոյության մասին:

Ամբողջ վերադառնալուց մի քանի օր հետո միայն խատուտիկ զամբիկը առաջին անգամ մուստանգերի աչքին էր ընկել, այնպես որ նրա տրամադրության փոփոխության պատճառը մի ուրիշ բան պիտի լիներ:

Թվում էր, թե հաջող որսը նրան հանգստացնելու փոխարեն հակառակ ազդեցությունն էր ունեցել: Համենայնդեպս այդպես էր մտածում Ֆելիմը: Վերջապես, օգտվելով կաթնեղբոր իրավունքից, նա որոշեց հարցնել մուստանգերին, թե ինչ է պատահել նրան: Եվ երբ Մորիսը նորից սկսեց շուռումուռ գալ անկողնում, հնչեց ծառայի ձայնը:

– Ի՞նչ է պատահել ձեզ, մաստեր Մորիս: Ասացեք ինձ, ի սեր Աստծու:

– Ոչինչ, Ֆելիմ, ոչինչ չի պատահել: Դու ինչո՞ւ ես այդպիսի հարց տալիս:

– Ինչպե՞ս հարց չտամ: Ախր դուք վերջին անգամ ավանից վերադառնալուց հետո ոչ մի բանից աչք չեք փակել: Ինչ-որ մի բան ձեր քունը կտրել է: Գուցե որևէ մեքսիկացի աղջի՞կ է: Բայց ո՛չ: Ես դրան չեմ հավատա, Ջերալդների հնամենի տոհմի շատավիղին դա չի սագի:

– Անմիտ բաներ ես ասում, սիրելիս: Միշտ էլ քո աչքին ինչ-որ բաներ են երևում: Ավելի լավ է մի բան տուր ուտելու: Մի՛ մոռացիր, որ ես առավոտվանից ոչինչ չեմ կերել: Ի՞նչ ունես ուտելու:

– Ճիշտը որ ասեմ՝ այնքան էլ շատ բան չկա: Չէ՞ որ այս օրերին, երբ դուք գնացել էիք այդ մուստանգը բռնելու, ոչինչ չի ավելացել: Ունենք մի քիչ եղջերուի միս ու մեկ էլ եգիպտացորենի հաց: Եթե ուզում եք, ես իսկույն միսը կտաքացնեմ:

– Լավ, ես կարող եմ սպասել:

– Իսկ ավելի հեշտ չէ՞ր լինի սպասելը, եթե նախ ձեր կոկորդը թրջեիք:

- Համաձայն եմ, տուր:
- Մաքո՞ւր, թե՞ ջրախառն:
- Մի բաժակ գրոգ<sup>23</sup>: Միայն թե ջուրը սառը լինի, գետակից բեր:

Ֆելիմը դարակից վերցրեց արծաթե գավաթը և արդեն ուզում էր գնալ, երբ հանկարծ քնարան բարձր հաչոցով նետվեց դեպի դուռը: Ֆելիմը մի փոքր վախենալով մոտեցավ դռանը:

Շան հաչոցը փոխվեց ուրախ ծմբոցի, ինչից երևում էր, որ նա որևէ բարեկամի է դիմավորում:

– Ծերունի Ջեֆ Ստումպն է,– ասաց Ֆելիմը դուրս նայելով և գնաց նախ՝ հյուրին ողջունելու և ապա՝ տիրոջ հանձնարարությունը կատարելու:

Նորեկը բոլորովին նման չէր այս խրճիթի բնակիչներին:

Դա վեց ոտնաչափ բարձրությամբ մի հաղթանդամ մարդ էր: Հագին ուներ կոկորդիլոսի կաշվից կարված երկարաճիտ կոշիկներ, որոնց լայն ճոքերի մեջ էին խրված տանու գործվածքից կարված բրդյա շալվարի փողբերը: Միաժամանակ այդ շալվարը կարմիր էր ներկված եղել, բայց այժմ ցեխից արդեն կորցրել էր իր գույնը: Եղջերուի մորթուց կարված վերնաշապիկը հագել էր ուղղակի մարմնի վրա, իսկ վերնաշապիկի վրայից էլ հագած ուներ արդեն բոլորովին խունացած մի կանաչ բաճկոն, որ կարված էր տեղական հնդկացիների կոշտ կտորից: Դեղնած թաղիքե խիստ մաշված գլխարկը լրացնում էր նրա համեստ հագուստը:

Ջեֆ Ստումպի որսորդական հանդերձանքը բնորոշ էր Հյուսիսային Ամերիկայի անտառային որսորդների համար: Գնդակների տոպրակը և մանգաղանման մի մեծ եղջուր, որ վառողամանի դեր էր կատարում, կախված էին աջ ուսի վրայով գցված կաշվե փոկից: Բաճկոնի վրայից կապած ուներ մի կաշվե լայն գոտի, որից կախված էր նույնպես կաշվե պատյան, և այդ պատյանից դուրս էր ցցվել որսորդական դանակի կոշտ ու կոպիտ կոթը, որ շինված էր եղջերուի պոզից:

Հակառակ տեխասյան որսորդների սովորության նա երբեք ո՛չ մոկասին էր հագնում, ո՛չ գանգապաններ, ո՛չ եղջերուի մորթուց կարված երկար վերնաշապիկ: Նրա համեստ հագուստը և որսորդական պիտույքները զարդարանքներ չունեին: Ամեն ինչ պարզ էր, համարյա կոպիտ, կարծես Ջեֆը դատապարտում էր ամեն տեսակ պճնամոլություն:

Նույնիսկ հրացանը, նրա հավատարիմ զենքը, իր արհեստի գլխավոր գործիքը ասես երկաթե ձող լիներ կոշտ ու կոպիտ դարչնագույն մի փայտի ամրացված: Երբ նա հրացանը գետնին էր դնում, փողը հասնում էր տիրոջ ուսին:

Որսորդը, որի հագուստն ու զենքը մենք նկարագրեցինք, կլինեի մոտ հիսուն տարեկան: Մաշկը թխագույն էր, իսկ դիմագծերն առաջին հայացքից մռայլ էին թվում: Բայց երբ մի քիչ ավելի խորն էին նայում, սկսում էիր զգալ, որ այդ մարդը զուրկ չէ մեղմ հումորից: Նրա մանրիկ, գորշ աչքերի խորամանկ կայծը ցույց էր տալիս, որ ծերունի որսորդը գնահատում է լավ կատակը և ինքն էլ գիտե կատակներ անել:

Ֆելիմն արդեն տվեց նրա անունը. դա Ջեֆուլոն Ստումպն էր, կամ, ինչպես ծանոթների նեղ շրջանում կոչում էին նրան, «ծերունի Ջեֆ Ստումպը»:

Ջեֆ Ստումպը ծնվել ու մեծացել էր Քենտուկի նահանգում և երիտասարդությունն անց էր կացրել Միսսիսիպիի ստորին հոսանքի կուսական անտառներում, բացառապես զբաղվելով որսորդությամբ: Այժմ, երբ արդեն տարեց մարդ էր, նա շարունակում էր զբաղվել նույն գործով, միայն թե հարավ-արևմտյան Տեխասի թավուտներում:

Թարան ուստոստում էր և շնավարի ողջունում ծերունի որսորդին: Իսկույն երևում էր, որ Ջեֆ Ստումպն ու շան տերը բարեկամներ են:

23 Գրոգ – ջրախառն ռումից կամ օդուց շաքարով պատրաստած խմիչք (ծ.թ. ):

– Ողջո՛ւյն,– լակոնական ոճով բարևեց Ջեֆը մուստանգերին՝ իր հաղթ մարմնով ծածկելով խրճիթի դուռը:

– Բարև ձեզ, միստր Ստումպ,– պատասխանեց տանտերը՝ վեր կենալով և ընդառաջ գնալով հյուրին:– Ներս մտեք և նստեցեք:

Որսորդը չսպասեց, որ շատ խնդրեն իրեն և, խրճիթի շեմքն անցնելով, անճոռնաբար նստեց խախուտ աթոռին, որի վրա քիչ առաջ Ֆելիմն էր նստած: Բայց աթոռն այնքան ցածր էր, որ Ստումպի ծնկերը համարյա հավասարվեցին կզակին, իսկ հրացանի երկար փողը նիզակի նման մի քանի ոտնաչափ էլ վեր ցցվեց նրա գլխից:

– Ա՛յ անիծվեն այս աթոռները,– մրթմրեաց նա՝ դժգոհ լինելով իր անհարմար դիրքից:– Ափսոս չե՞՞ ծառի կոճղը, գոնե նստելիս զգում ես, որ տակիդ չի կոտրվի:

– Նստեցեք, ահա, այստեղ,– ասաց տանտերը՝ մատնացույց անելով խրճիթի անկյունում դրված կաշեպատ սնդուկը:– Սա ավելի դիմացկուն կլինի:

Ծերունի Ջեֆը չստիպեց, որ իրեն համոզեն, նա վեր կացավ, հասակով մեկ ձգվեց և փոխադրվեց սնդուկի վրա:

– Էլի ոտքո՞վ եք եկել, միստր Ստումպ, ինչպես միշտ:

– Ոչ, իմ պառավ ձին հետս է, կապել եմ ծառից: Ես որսի չեի գնացել:

– Կարծեմ դուք երբեք ձիով որսի չեք գնում, չե՞՞:

– Ի՞նչ է, ես հիմա՞ր եմ: Ձիով որսի գնացողը կատարյալ հիմար է:

– Բայց չե՞՞ որ Տեխասում բոլորը ձիով են գնում:

– Բոլորն են գնում թե չէ, միևնույն է, դա հիմար սովորություն է, ծույլ հիմարների սովորություն: Ոտքով որ գնամ, ես մի օրում ավելի շատ որս կխփեմ, քան մի շաբաթում ձիով շրջելիս: Իհարկե, մուստանգի որսորդին ձին անհրաժեշտ է, ձեր որսն ուրիշ է: Բայց եթե որսում ես արջ կամ եղջերու կամ վայրի հնդկահավ, ապա քո ձին միայն կխրտնեցնի որսը: Իմ պառավ զամբիկը ես պահում եմ միայն որսը փոխադրելու համար:

– Ասում եք ձեր ձին այստե՞ղ է: Ֆելիմը նրան ծածկի տակ կտանի: Դուք հո զիջերն այստեղ եք մնալու:

– Այդ մտքով էլ եկել եմ: Իմ ձիու մասին մի՛ անհանգստացեք, նա լավ է կապված: Հետո բաց կթողնեմ, որ գնա արածի:

– Չեի՞ք ուզենա մի բան ուտել, Ֆելիմը հենց հիմա ընթրիք է պատրաստում: Բայց ափսոս, որ բացի եղջերուի մսից, ուրիշ լավ բանով ձեզ հյուրասիրել չեմ կարող:

– Եղջերուի մսից լավ ի՞նչ կարող է լինել: Գուցե թե միայն արջի միսը: Միայն թե այդ միսը պետք է կրակի վրա լավ խորովել: Ես ինքս էլ կօգնեմ: Միստր Ֆելիմ, եթե ձեզ համար նեղություն չէ, գնացեք, խնդրում եմ, և բերեք իմ ձիու թամբից կախված հնդկահավը: Ես այն ճանապարհին եմ սպանել:

– Ա՛յ հիանալի բան,– գոչեց մուստանգերը:– Թե չէ՝ մեր պաշարները վերջանալու վրա են: Վերջին երեք օրվա ընթացքում ես մի սքանչելի մուստանգի ետևից էի ընկել և հետս հրացան չեի վերցրել: Ֆելիմն ու ես, մեզ հետ էլ Թարան, այդ օրերին քաղցած ենք մնացել:

– Իսկ ի՞նչ մուստանգ է դա,– հետաքրքրվեց որսորդը՝ ասես ուշադրություն չդարձնելով մուստանգերի վերջին խոսքերի վրա:

– Մուգ շոկոլադի գույնի զամբիկ է՝ սպիտակ բծերով: Մքանչելի ձի է:

– Գրո՛ղը տանի, տղա՛: Այդ հո հենց այն է, ինչի համար ես այստեղ եմ եկել:

– Ինչպե՞ս թե:

– Ես տեսել եմ այդ մուստանգը: Ասում եք զամբի՞կ է: Ես այդ չգիտեի, որովհետև նա երբեք ինձ կես մղոնից ավելի մոտենալ չի թողել: Ես նրան մի քանի անգամ եմ տեսել պրերիայում և մտածել եմ, որ ար-

Ժե նրան բռնել: Եվ ահա թե ինչու: Վերջին անգամ մեր հանդիպումից հետո ես եղա Լեոնայում: Այնտեղ է եկել մի մարդ, որին ես ճանաչում էի դեռ Միսսիսիպիում: Դա մի հարուստ ազաբակատեր է: Նա շատ փարթամ կյանք էր վարում: Շատ անգամ եմ ես եղջերու և հնդկահավ տարել նրա խոհանոցի համար: Նրա ազգանունն է Պոյնդեքստեր:

– Պոյնդեքստեր՞ը:

– Այո, նրան բոլորն են ճանաչում Միսսիսիպիի ավերին, սկսած Օռլեանից մինչև Սենտ Լուիս: Նա հարուստ մարդ էր, և կարծում եմ, հիմա էլ աղքատ չէ, որովհետև հետը հարյուրի չափ նեղր է բերել: Բացի դրանից, նրա հետ եկել է իր քրոջ որդին, անունը՝ Կոլիաունը, որը շատ փող ունի և ինչ պիտի անի նա այդ փողը, եթե ոչ պարտք տա իր քեռուն: Եվ կտա, թեև, իհարկե, ո՛չ առանց հետին մտքի: Տղան խելքը գլխին տղա է: Իսկ հիմա, բարեկամս, ասեմ, թե ես ինչու եմ եկել ձեզ մոտ: Այդ ազաբակատերը մի աղջիկ ունի, որը ձիու սիրահար է: Լուիզիանայում նա ամենակատաղի ձիերն էլ սանձահարում էր: Մի անգամ այդ աղջիկը լսել է, թե ես ինչեր եմ պատմում խատուտիկ մուստանգի մասին: Եվ այդ օրվանից հորը հանգիստ չէր տալիս, մինչև որ ծերունին խոստացավ փող չխնայել նրան, ով կբռնի այդ ձին: Նա ասաց, որ երկու հարյուր դոլար կվճարի: Իհարկե, այստեղի մուստանգերները, հենց որ այս լուրն առնեն, իսկույն այդ մուստանգի ետևից կընկնեն: Դրա համար էլ, առանց որևէ մեկին մի խոսք ասելու, իմ պառավ զամբիկը նստեցի ու շտապեցի ձեզ մոտ: Բռնեցեք խատուտիկին, և երկու հարյուր դոլարը ձեր գրպանում կլինի: Ձեր Ստումպը երաշխավորում է այս:

– Ինձ հետ մի բոպե դուրս չե՞ք գա, միստր Ստումպ,– ասաց երիտասարդ իռլանդացին՝ տեղից վեր կենալով և դեպի դուռն ուղղվելով:

Որսորդն այս անսպասելի հրավերից մի փոքր զարմացած՝ հետևեց նրան:

Մորիսն իր հյուրին տարավ ծածկի մոտ և հարցրեց.

– Նմա՞ն է այս ձին այն մուստանգին, որի մասին դուք խոսում էիք, միստր Ստումպ:

– Գրողի փայ դառնամ, եթե սա հենց նույն մուստանգը չէ: Արդեն բռնված է: Բախտդ բերել է, տղա՛, երկու հարյուր դոլարը ոնց որ երկնքից ընկնի: Եվ նզովված լինեմ ես, եթե այդ գումարից թեկուզ մեկ ցենտ պակաս արժե այս ձին: Ի՛նչ գեղեցկություն: Ա՛յ թե կուրախանա միսս Պոյնդեքստերը:

## ԳԼՈՒԽ VII

### Անհանգիստ գիշեր

Խատուտիկ մուստանգն արդեն բռնված լինելու անակնկալ փաստը շատ բարձրացրեց ծերունի որսորդի տրամադրությունը: Ասենք՝ դրան քիչ չնպաստեց նաև շշի պարունակությունը, որի մեջ, հակառակ Ֆելիմի երկյուղի, յուրաքանչյուրի համար «մի-մի կում» գտնվեց ախորժակ բանալու համար, հետո էլ երկրորդ գավաթը՝ հնդկահավն ուտելիս և էլի ամենքին մի քանի գավաթ՝ ծխամորճը ծխելիս:

Ընթրիքի ժամանակ սեղանակիցների աշխույժ գրույցը, պրերիայի բնակիչների սովորության համաձայն, վերաբերում էր գլխավորապես որսորդական արկածներին և հնդկացիների հետ տեղի ունեցած ընդհարումներին:

Քանի որ Ձեր Ստումպը մի յուրատեսակ որսորդական հանրագիտարան է, զարմանալի չէ, որ նա բոլորից շատ էր խոսում և այնպիսի պատմություններ էր անում, որ Ֆելիմը զարմանք էր կտրում:

Սակայն գրույցն ավարտվեց կեսգիշերից դեռ շատ առաջ: Երևի դատարկված շիշը գրուցակիցներին ստիպեց մտածել հանգստի մասին: Բայց կար և մի ուրիշ ավելի ճշմարտանման պատճառ: Առավոտյան մուստանգերը գնալու էր Լեոնա, և բոլորը պիտի շուտ վեր կենային, որպեսզի պատրաստվեն ճանա-

պարհ ընկնելու: Վայրի ձիերը դեռ ընտելացված չէին, և հարկավոր էր նրանց իրար կապել, որպեսզի ճանապարհին դեռ ու դեն չփախչեն, և էլի շատ գործեր կային մեկնելուց առաջ:

Ծերունի որսորդն իր զամբիկը երկար պարանով կապեց, որպեսզի նա կարողանա արածել և խրճիթ վերադարձավ իր հետ բերելով մի հին դեղնած վերմակ, որ նրա սովորական անկողինն էր:

– Պատկեցեք իմ մահճակալին,– սիրալիր առաջարկեց նրան տանտերը:– Ես ձիու մորթին կփռեմ գետնին ու կպառկեմ:

– Չէ, պատասխանեց հյուրը,– ձեր այս դարակներից ոչ մեկի վրա Ձեք Ստումպը քնել չի կարող: Գետնին քնելը և՛ ավելի լավ է, և այնտեղից ցած ընկնելու վտանգ չկա:

– Եթե ձեզ այդպես է դուր գալիս, պատկեցեք հատակին: Ահա այստեղ ամենից լավ կլինի, ես ձեզ համար մորթի կփռեմ:

– Իզուր ժամանակ մի՛ կորցրեք, երիտասարդ: Ես սովոր չեմ հատակին քնելու: Իմ անկողինը պրերիայի կանաչ խոտն է:

– Մի՞թե դուք ուզում եք բաց երկնքի տակ քնել,– զարմանքով գոչեց մուստանգերը, տեսնելով, որ հյուրը իր վերմակն ուսը գցելով ուղղվեց դեպի դուռը:

– Այո՛, և ուրիշ ոչ մի մտադրություն չունեմ:

– Բայց, լսեցեք, ախր ցուրտ գիշեր է, դուք կմրսեք:

– Դատարկ բան է: Թող մի քիչ էլ մրսեմ: Այդ ավելի լավ է, քան տանիքի տակ առանց օդի խեղդվելը:

– Կատա՞կ եք անում, միստր Ստումպ:

– Երիտասարդ,– հանդիսավոր վրա բերեց որսորդը,– Ձեք Ստումպը վերջին վեց տարվա ընթացքում դեռ ոչ մի անգամ տանիքի տակ չի քնել: Կար ժամանակ, որ ես էլ տան նման մի բան ունեի. դա մի մեծ ծառի փչակ էր: Այդ Միսսիսիպիի ափին էր, երբ իմ պառավը դեռ ողջ էր, և ես այդ կացարանը նրա համար էի պահում: Պառավիս մահից հետո ես տեղափոխվեցի նախ Լուիզիանա, հետո էլ այստեղ: Այդ ժամանակից, գիշեր թե ցերեկ, իմ միակ տանիքը եղել է Տեխասի կապուտակ երկինքը:

– Եթե դուք գերադասում եք դուրսը քնել...

– Այո, գերադասում եմ,– կարճ պատասխանեց որսորդը և, դուրս գնալով, ուղղվեց դեպի մարգագետինը, որ փոված էր խրճիթի ու գետակի միջև:

Նա ոչ միայն հին վերմակն էր վերցրել, այլև թևին էր գցել ձիու մագից հյուս վեց-յոթ յարդ<sup>24</sup> երկարությամբ մի պարան, որով սովորաբար ձին կապում են արոտավայրում, բայց այս դեպքում պարանն ուրիշ նպատակի համար էր:

Լուսնի լույսով մարգագետինն ուշիուշով դիտելուց հետո որսորդը. պարանը շրջանաձև փռեց գետնին, ընդգրկելով մի քանի ոտնաչափ տրամագծով մի տարածություն: Ապա մտնելով այդ յուրահատուկ ցանկապատի ներսը և վերմակի մեջ փաթաթվելով՝ Ձեք Ստումպը հանգիստ պառկեց և մի թույլ անց կարծես արդեն քնած էր:

Դատելով նրա բարձր շնչառությունից՝ պետք է որ իսկապես քնած լիներ. Ձեք Ստումպը պինդ առողջություն ուներ և հանգիստ խիղճ, դրա համար էլ պառկելուն պես քնում էր:

Բայց նա երկար հանգստանալ չկարողացավ: Մի գույգ զարմացած աչքեր հետևում էին որսորդի ամեն մի շարժումին: Դրանք Ֆելիմ Օ՛Նիլի աչքերն էին:

– Սո՛ւրբ Պատրիկ,– շշտաց Ֆելիմը,– այս ի՞նչ է նշանակում: Ծերունին ինչո՞ւ իրեն շրջապատեց պարանով:

---

24 Յարդ – անգլիական երկարության չափ, հավասար է 0,9 մետրի:

Սկզբում իռլանդացու հետաքրքրասիրությունը պայքարում էր քաղաքավարության զգացմունքի հետ, բայց հետո առաջինը հաղթեց: Հենց որ լավեց որսորդի խոմփոցը, Ֆելիմը մոտեցավ նրան ու սկսեց ցնցել, որպեսզի նրանից պատասխան ստանա իրեն անհասկանալի հարցին:

– Ա՛յ անիծվեա դու, իռլանդական է՛շ,– գոչեց Ստոմպը ականերն դժգոհությամբ:– Ես էլ կարծեցի, թե արդեն լուսացել է: Ասում ես ինչու եմ պարանը փռել իմ շո՞ւրջը: Էլ ինչի՞ պիտի փռեմ, եթե ոչ ամեն տեսակ գեռունից ինձ պաշտպանելու համար:

– Ի՞նչ գեռուն, միստր Ստոմպ: Ուզում եք ասել օձերի՞ց:

– Դե իհարկե, օձերից, գրողը տանի քեզ: Գնա քնի՛ր:

Չնայած հյուրի խիստ պատասխանին՝ Ֆելիմը շատ գոհ վերադարձավ խրճիթ: «Եթե չհաշվենք հնդկացիներին, Տեխասում ամենավատը թունավոր օձերն են,– ինքն իրեն փնթփնթում էր նա:– Ինչ այստեղ եմ ընկել, ոչ մի գիշեր հանգիստ քնել չեմ կարողանում: Մարդ մի գլուխ օձերի մասին է մտածում, կամ երագում օձեր է տեսնում: Ափսոս, որ սուրբ Պատրիկը այն աշխարհը գնալուց առաջ չի այցելել այս երկիրը»<sup>25</sup>:

Ապրելով այս մենավոր խրճիթում՝ Ֆելիմը քիչ մարդու էր հանդիպում, ուստի չէր իմանում ձիու մագից հյուսած պարանի մոգական հատկությունները:

Նա շտապեց օգտագործել իր ձեռք բերած այդ նոր գիտելիքը: Կամացուկ մտնելով խրճիթ, որպեսզի հենց նոր քնած տիրոջը չարթնացնի, Ֆելիմը ցած առավ պատից կախված պարանը, ապա նորից դուրս եկավ և այն օղակաձև գետնին փռեց խրճիթի շուրջը:

Իր այս գործողությունն ավարտելուց հետո իռլանդացին նորից ներս մտավ՝ ինքն իրեն շնջալով:

– Վերջապես Ֆելիմ Օ՛Նիլը կարող է հանգիստ քնել, որքան էլ շատ լինեն օձերն այս Տեխասում:

Մրանից հետո խրճիթում կատարյալ լռություն տիրեց: Սուրբ Պատրիկի հայրենակիցն այլևս օձերից վախ չունեւր և, ձիու մորթու վրա մեկնվելով, իսկույն քուն մտավ:

Միաժամանակ թվում էր, թե բոլորը, նույնիսկ Թարան ու նոր բռնված մուստանգները, վայելում են գիշերվա հանգիստը: Լռությունը խախտում էր միայն Ստոմպի պառավ զամբիկը, որը դեռ գիշերային արոտում հյութալի խոտ էր արածում:

Բայց շուտով պարզվեց, որ ծերունի որսորդը քնած չէ: Փոխանակ հանգիստ պառկելու՝ նա կողքից կողք էր շուռ գալիս, կարծես ինչ-որ, անհանգիստ միտք կտրել էր նրա քունը:

Մի տասն անգամ շուռումուռ գալուց հետո Ջեբը տեղում նստեց ու դժգոհ հայացքով շուրջը նայեց:

– Գրողը տանի այդ իռլանդացի հիմարին,– նետեց նա ատամների արանքից:– Քունս փախցրեց նզովյալը: Պետք էր դուրս քաշել նրան ու գետի մեջ շարտել, որ խրատ լինի: Ձեռքերս քոր են գալիս, բայց ես այդ բանը չեմ անում միայն նրա տիրոջը հարգելով: Երևի էլ մինչև առավոտ քնել չեմ կարող:

Այս ասելով որսորդը կրկին վերմակի մեջ փաթաթվեց ու նորից պառկեց: Բայց դարձյալ քնել չկարողացավ: Նա նորից սկսեց շուռումուռ գալ: Վերջապես տեղում նստեց ու սկսեց ինքն իրեն խոսել:

Այս անգամ Ֆելիմին գետակի ջուրը նետելու սպառնալիքը ավելի պարզ ու վճռական էր հնչում:

Թվում էր, թե որսորդը դեռ տատանվում է, երբ հանկարծ նկատեց մի բան, որն իսկույն փոխեց նրա մտքերի ընթացքը: Իր նստած տեղից մի քսան ոտնաչափ հեռու, խոտի վրայով սողում էր մի երկար, բարակ մարմին: Նրա փայլուն մաշկի վրա արտացոլվում էին լուսնի արծաթաշող ճառագայթները, և դժվար չէր հասկանալ, որ դա սողուն է:

– Օ՛ձ,– շնջաց Ջեբը, երբ հայացքը կանգ առավ սողունի վրա: – Հետաքրքիր է՝ ինչ ցեղի օձ է գիշերով սողում այստեղ... Թե ասեմ բոժոժավոր օձ է՝ շատ մեծ է: Ասենք՝ այս կողմերում այդպիսի մեծության բոժոժավոր օձեր հանդիպում են: Բայց սա շատ բաց գույնի է, և մարմինն էլ ավելի բարակ է, քան լինում է

---

25 Ըստ ավանդության սուրբ Պատրիկը Իռլանդիայում ոչնչացրել է բոլոր օձերը:



բոժոժավորինը: Ո՛չ, սա բոժոժավոր օձ չէ... Ա՛հ, հասկացա, դա ջրային օձ է, որ ձվեր է փնտրում: Ա՛խ, դու, սատանա՛: Հենց ուղիղ իմ կողմն է սողում...

Բայց Ձեքի խոսքի մեջ վախ չէր զգացվում: Նա գիտեր, որ օձը մագմոտ պարանից ներս չի անցնի, այլ դիպչելով նրան՝ ետ կտողա ինչպես կրակից: Այդ մոգական շրջանի պաշտպանության տակ որսորդը կարող էր հանգիստ դիտել անկոչ հյուրին, եթե նույնիսկ դա ամենաթունավոր օձը լիներ:

Բայց դա թունավոր օձ չէր, այլ ընդամենը ամենաանվնաս մի լորտու, որը, սակայն, հյուսիս-ամերիկյան օձերի ցուցակում համարվում է ամենախոշոր օձերից մեկը: Ձեքի դեմքին հետաքրքրություն էր արտացոլվում, այն էլ ոչ շատ մեծ: Որսորդը չզարմացավ և չվախեցավ նույնիսկ այն ժամանակ, երբ սողունը մոտեցավ պարանին և գլուխը փոքրինչ բարձրացնելով դիպավ նրան:

Դրանից հետո ընդհանրապես վախենալու բան չկար: Օձը իսկույն շուտ եկավ ու ետ սողաց:

Մեկ-երկու վայրկյան որսորդն անշարժ նստած դիտում էր, թե օձն ինչպես է հեռանում: Թվում էր, թե նա մտածում է՝ գնալ սպանե՞լ նրան, թե՞ հանգիստ թողնել: Եթե դա բոժոժավոր, նիզակագլուխ կամ մոկասին օձ լիներ, նա իր կոշիկի ծանր կրունկը նրա գլխին կդներ: Բայց այդ անվնաս սողունին ինչո՞ւ սպանել: Այս պարզ երևում էր այն խոսքերից, որ մրմնջում էր որսորդը, երբ օձը դանդաղորեն ետ էր սողում:

– Խե՛ղճ արարած: Թող գնա, ուր ուզում է: Ճիշտ է, նա հնդկահավերի ձվեր է ուտում և այդպիսով պակասեցնում է հնդկահավերի թիվը, բայց ի՛նչ արած, դա նրա միակ ուտելիքն է, և ես չեմ կարող դրա համար բարկանալ նրա վրա: Բայց, ա՛յ, այն անիծյալ հիմարի վրա խիստ բարկացած եմ: Ա՛յ, նրան ես կուզեի մի լավ պատժել, բայց այնպես, որ իր տիրոջը չնեղացնեմ... Հա՛: Լավ մտածեցի:

Այս ասելով ծերունի որսորդը ոտքի թռավ, նրա դեմքը խորամանկ և ուրախ արտահայտություն ստացավ, և նա վազեց հեռացող լորտուի ետևից:

Մի քանի քայլ էր հարկավոր նրան հասնելու համար: Ձերը սողունի վրա հարձակվեց իր բոլոր տասը մատները չռած, մի վայրկյան հետո արդեն նրա երկար, փայլվիտն մարմինը գալարվում էր որսորդի ձեռքի մեջ:

– Դե՛հ, միստր Ֆելիմ,– գոչեց Ձեքը,– հիմա արդեն պինդ կաց: Եթե քեզ այնպես չվախեցնեմ, որ էլ մինչև առավոտ աչքդ խփել չկարողանաս, ուրեմն այնպիսի ապուշն եմ, որը բազեն հնդկահավից տարբերել չի կարող: Դե հիմա սպասիր:

Եվ որսորդն ուղղվեց դեպի խրճիթը: Գաղտագողի մոտենալով՝ նա լորտուն բաց թողեց այն պարանից ներս, որով Ֆելիմը խնամքով շրջապատել էր խրճիթը:

Ապա վերադառնալով իր կանաչ մահիճը՝ որսորդը նորից վերնակը վրան քաշեց ու մրմնջաց:

– Սողունը պարանի վրայով չի անցնի ու չի հեռանա, սա հաստատ բան է: Պարզ է և այն, որ նա ելք գտնելու համար այս ու այն կողմ կտողա: Եվ եթե մի կես ժամից հետո այդ հիմար իռլանդացու վրա չբարձրանա, ուրեմն Ձեք Ստումպն ինքն է հիմար... Բայց սպասիր: Այս ի՞նչ բան է, գրողը տանի, չլինի՞ թե արդեն...

Եթե որսորդը ցանկանար էլի մի բան ասել, միևնույն է, ոչինչ չէր լավի, որովհետև այդ բոլորն այնպիսի մի աղմուկ բարձրացավ, որը Ալամոյի ափերին կարող էր արթնացնել ամեն կենդանի արարած՝ նույնիսկ մի քանի մղոն հեռավորության վրա:

Սկզբում լսվեց մի ճիչ, կամ, ավելի ճիշտ՝ մարդկային ողբ, այնպիսին, որ կարող էր դուրս թռչել միայն Ֆելիմ Օ՛Նիլի կոկորդից:

Հետո Ֆելիմի ողբը խեղդվեց շան հաչոցի և ձիերի վրնջյունի ու խոխոռոցի մեջ, որ շարունակվեց մի քանի բույր անընդհատ:

– Ի՞նչ պատահեց,– հարցրեց մուստանգերը մահճակալից վեր թռչելով և խարխափելով մոտենալով սարսափահար ծառային:– Ի՞նչ սատանա է մտել գլուխդ: Թե՞ ուրվական ես տեսել:

– Օ՛, մաստեր Մորիս, ուրվականից էլ վատ բան: Ինձ օձ է կծել: Նա սողալով անցավ իմ ամբողջ մարմնի վրայով... Օ՛, սուրբ Պատրիկ, ես թշվառ մեղապարտ եմ: Երևի հենց հիմա կմեռնեմ...

– Օ՞ձ է կծել: Ասա, որտե՞ղդ,– հարցրեց Մորիսը, շտապ մոմը վառելով:

Որսորդի հետ միասին, որն արդեն ներս էր մտել, նա սկսեց գննել Ֆելիմի մարմինը:

– Խայթի ոչ մի հետք չեմ նկատում,– շարունակեց մուստանգերը, երբ արդեն ծառային շուռումուռ տալով ուշիուշով գննել էր նրա մարմինը:

– Նույնիսկ մի քերծվածք չկա,– հակիրճ ասաց Ստումպը:

– Չի՞ կծել, ասում եք: Բայց նա սողալով անցավ իմ ամբողջ մարմնի վրայով: Ես հիմա էլ զգում եմ նրա պաղությունը:

– Բայց արդյոք ճի՞շտ է, որ այստեղ օձ է եղել,– հարցրեց Մորիսը կասկածանքով:– Գուցե դու այդ ամենը երագո՞ւմ ես տեսել, Ֆելիմ:

– Ի՞նչ երագ, մաստեր Մորիս: Իսկական օձ էր: Գետնի տակն անցնեմ, թե սուտ եմ ասում:

– Գուցե և իսկապես օձ է եղել,– միջամտեց որսորդը:– Եկեք փնտրենք, գուցե գտնենք: Բայց զարմա-  
նալի է՝ ձեր տան շուրջը ձիու մազից հյուսած պարան է քաշած: Ինչպե՞ս կարող էր օձն անցնել նրա վրայով... Ահա՛, ահա՛ նա:

Այս ասելով որսորդը մատը մեկնեց դեպի անկյունը, որտեղ կծկված, պառկած էր սողունը:

– Բայց սա եղած-չեղածը լորտու է,– շարունակեց Ստումպը:– Սա աղավնուց էլ անվնաս է: Սա քեզ խայթել չէր կարող, բայց միևնույն է, մենք սրա հաշիվը կմաքրենք:

Այս ասելով որսորդը լորտուն ձեռքն առավ, վեր բարձրացրեց և այնպիսի ուժով խփեց գետնին, որ լորտուն շարժվելու ընդունակությունը կորցրեց:

– Դե, պրծանք, միստր Ֆելիմ,– ասաց Ջեբը իր ծանր կրունկը դնելով սողունի գլխին: Հիմա պառկիր ու հանգիստ քնիր մինչև առավոտ, այլևս օձերը քեզ չեն անհանգստացնի:

Սպանված լորտուին ոտքով հրելով և ուրախ ծիծաղելով Ջեբ Ստումպը դուրս եկավ խրճիթից, նորից իր ամբողջ վիթխարի հասակով մեկնվեց մարգագետնի խոտի վրա և այս անգամ արդեն, վերջապես, քուն մտավ:

## ԳԼՈՒԽ VIII

### Հազարոտնուկը

Օձի հետ հաշիվը մաքրելուց հետո բոլորը հանգստացան: Շան ոռնոցը դադարեց Ֆելիմի ողբի հետ միասին: Մուստանգները նորից հանգիստ կանգնած էին ծառերի ստվերի տակ:

Խրճիթում լռություն տիրեց: Մերթ ընդ մերթ լսվում էր միայն, թե ինչպես իռլանդացին շուռումուռ է գալիս մուստանգի մորթու վրա, այլևս չհավատալով, թե ձիու մազից հյուսած պարանը իրեն կպաշտպա-  
նի օձերից:

Խրճիթի պատերից դուրս էլ խաղաղ էր: Միմիայն մի ձայն էր խախտում լռությունը: Դա կոկորդիլոսի մռնչոցի և գորտի կոկոռոցի միջին մի ձայն էր: Բայց քանի որ այդ ձայնը դուրս էր թռչում Ջեբ Ստումպի քթանցքերից, հազիվ թե որևէ այլ բան լիներ, քան քնած որսորդի խռմփոցը: Եվ նրա ուժգնությունը ցույց էր տալիս, որ Ջեբը խոր է քնած:

Որսորդը քնել էր պարանի օղակի մեջ պառկելուն պես: Այն կատակը, որ նա խաղաց Ֆելիմի գլխին իր քունն ընդհատելու համար վրեժ լուծելու նպատակով, հանգստացնող ազդեցություն էր ունեցել վրան, և հիմա նա լիակատար հանգիստ էր վայելում:

Համարյա մի ամբողջ ժամ շարունակվեց այդ համերգը: Երբեմն-երբեմն նրան ձայնակցում էին սրա կանչ բուի ճիչերը և շնագայլի վիատ ոռնոցը:

Բայց ահա նորից սկսվեց խմբերգը, որի սկսողը, ինչպես և առաջ, Ֆելիմն էր:

– Փրկեցե՛ք,– հանկարծ գոռաց իռլանդացին՝ արթնացնելով ոչ միայն խրճիթում քնած իր տիրոջը, այլև դուրսը քնած հյուրին:– Ո՛վ սուրբ կույս, անօգնական արդարի պաշտպան, փրկի՛ր ինձ, փրկի՛ր:

– Փրկե՛լ, ինչի՞ց փրկել,– հարցրեց Մորիս Ջերալդը՝ նորից վեր թռչելով իր մահճակալից և շտապ վառելով լույսը:– Ի՞նչ է պատահել:

– Մի ուրիշ օձ, ձերդ ողորմածություն: Օ՛խ, ագնիվ խոսք, սա իժ էր, միստր Ստումպի սպանածից վատը: Նա խայթել է իմ կուրծքը: Նրա անցած տեղն այնպես է վառվում, ասես Բալլիբալաի դարբինն է ինձ դադել շիկացած երկաթով:

– Այ գրո՛ղը տանի՛ քեզ, տխմա՛ր,– գոռաց Ջեք Ստումպը, որ երևաց շենքում վերմակն ուներին գցած:– Այս էլ երկրորդ անգամն էս արթնացնում ինձ, հիմար... Ներեցե՛ք ինձ, միստր Ջերալդ: Հայտնի է, որ հիմարներ բոլոր երկրներում կան՝ և Ամերիկայում, և Իռլանդիայում, բայց այսպիսի ապուշի, ինչպիսին Ֆելիմն է, ես դեռ ոչ մի տեղ չեմ հանդիպել: Սա ուղղակի դժբախտություն է: Հագիվ թե այսօր մեզ հաջողվի քնել, եթե սրան չխեղդենք գետակի մեջ:

– Օ՛խ, սիրելի Ստումպ, այդպես մի խոսեք: Երդվում եմ, որ այստեղ էլի օձ կա: Ես հավատացած եմ, որ նա դեռ խրճիթի մեջ է: Հենց մի լողակ առաջ էս զգացի, թե նա ինչպես էր սողում իմ վրայով:

– Դու այդ երևի երագո՞ւմդ ես տեսել,– ասաց որսորդը կիսահարցական և ավելի հանգիստ տոնով:– Ես քեզ ասում եմ, որ տեխասյան ոչ մի օձ մագնիզոտ պարանի վրայով չի անցնի: Առաջին օձը երևի արդեն խրճիթումն էր եղել, նախքան դու պարանը կփաթաթեիր նրա շուրջը: Չի կարող պատահել, որ երկուսը միանգամից եկած լինեին: Հիմա մենք կորոնենք...

– Օ՛խ, Աստվա՛ծ իմ,– գոռում էր իռլանդացին՝ շապիկը պոկելով իր վրայից:– Ահա, տեսե՛ք, օձի հետքը, ուղիղ կողքիս վրա: Նշանակում է այստեղ երկրորդ էլ է եղել: Օ՛, ողորմած սուրբ կույս, ի՞նչ օրն էմ ընկել: Ես վառվում եմ, ոնց որ կրակի մեջ լինեմ:

– Օ՞ձ,– գոչեց Ստումպը, մոտենալով սարսափահար իռլանդացուն և մոմը բռնելով նրա գլխավերևը:– Ի՛նչ օձ: Ո՛չ, գրո՛ղը տանի, երդվում եմ, որ սա օձ չէ: Սա օձից էլ վատ է:

– Օձից էլ վա՛տ,– գոչեց Ֆելիմը հուսակտուր:– Դուք ասում եք օձից էլ վա՛տ, միստր Ստումպ: Կարծում եք, որ վտանգավո՞ր է:

– Ինչ ասեմ քեզ... Ամեն ինչ կախված է նրանից, թե ես մոտերքում կգտնե՞մ դրա դեղը: Իսկ եթե չգտա, ապա ես պատասխանատու չեմ...

– Օ՛, միստր Ստումպ, մի՛ վախեցրե՛ք ինձ:

– Ի՞նչ է եղել,– հարցրեց Մորիսը առաջին իսկ հայացքով Ֆելիմի կրծքին նկատելով վառ կարմիր բիծ:– Սա ի՞նչ է վերջ ի վերջո,– կրկնեց նա աճող անհանգստությամբ, երբ նկատեց, թե որսորդն ինչպիսի ուշադրությամբ է գնում տարօրինակ հետքը:– Ես այսպիսի բան չեմ տեսել: Սա վտանգավո՞ր բան է:

– Շատ, միստր Ջերալդ,– պատասխանեց Ստումպը խրճիթի դռան հետևը քաշելով մուստանգերին և նրա հետ խոսելով շշուկով, որպեսզի Ֆելիմը չլսի:

– Բայց ի՞նչ բան է դա,– հուզված հարցրեց Մորիսը:

– Թունավոր հազարոտնուկի հետք:

– Թունավոր հազարոտնո՞ւկ: Կձե՞լ է նրան:

– Ոչ, չեմ կարծում, թե կծած լինի: Բայց դրա կարիքն էլ չկա: Այն էլ բավական է, որ հազարոտնուկը սողացել է նրա վրայով, այդքանն էլ կարող է մահացու լինել:

– Ողորմա՛ծ Աստված: Մի՞ թե այդքան վտանգավոր է:

– Այո, միստր Ջերալդ: Շատ անգամ եմ տեսել, թե ինչպես վրան այդպիսի բիծ ունեցող առողջ մարդիկ այն աշխարհն են գնացել: Հարկավոր է օգնել, այն էլ շուտ, թե չէ հիմա անասելի ջերմ կսկսվի, իսկ հետո նա խելքը կթոցնի, ոնց որ կատաղած շան կծած: Բայց չպետք է նրան վախեցնել, մինչև ես պարզեմ, թե ինչ կարելի է անել: Այս կողմերում մի բուժիչ բույս է հանդիպում: Եթե ինձ հաջողվի նրանից շուտ գտնել, այն ժամանակ Ֆելիմին բուժելը դժվար չի լինի: Դժբախտաբար, լուսինն էլ ծածկվել է ամպերի տակ, և ես ստիպված եմ լինելու շոշափելով գտնել այդ բույսը: Ես գիտեմ, որ դարափուլի գլխին նրանից շատ կա: Դուք ներս գնացեք և մարդուն հանգստացրեք, իսկ ես գնամ, տեսնեմ ինչ կարելի է անել: Քիչ հետո կվերադառնամ...

Հենց միայն այն, որ սրանք շշուկով էին խոսում և այն էլ դռան ետևը, Ֆելիմին չհանգստացրեց, այլ, ընդհակառակը, խուճապի մեջ գցեց:

Դեռ նոր էր ծերունի որսորդը գնացել բուժիչ բույսը որոնելու, երբ իռլանդացին դուրս վազեց խրճիթից ավելի աղիոդորմ ոռնոցով:

Բավական ժամանակ անցավ, մինչև որ Մորիսին հաջողվեց հանգստացնել իր կաթնեղբորը, համոզելով նրան, թե ոչ մի վտանգ չկա, թեպետ ինքը ամենևին համոզված չէր դրանում:

Շուտով Ջեք Ստոմպը երևաց դռան մեջ: Նրա դեմքի հանգիստ արտահայտությունից դժվար չէր հասկանալ, որ բուժիչ բույսը գտնված է: Որսորդն իր աջ ձեռքում բռնած ուներ մուգ կանաչ գույնի մի քանի ձվաձև տերև, որոնց վրա խիտ ու համաչափ սուր-սուր փշեր էին գցված:

Մորիսը ճանաչեց. դրանք իրեն լավ ծանոթ կակտուս-օրեգանոյի տերևներ էին:

– Մի՛ վախեցիր, միստր Ֆելիմ,– ասաց ծերունի որսորդը շեմքից ներս անցնելով:– Այլևս վախենալու բան չկա. ես գտել եմ այն բալասանը, որը քո արյան միջից ամբողջ տաքությունը դուրս կքաշի ավելի արագ, քան փետուրը կայրվի կրակի մեջ... Դադարիր ոռնալ, ասում են քեզ: Դու գետի երկարությամբ քսան մղոնի վրա դեպի վեր ու դեպի վար արթնացրիր բոլոր թռչուններին, գազաններին ու սողուններին: Եթե այդպես շարունակելու լինես, երևի այստեղ կհավաքվեն բոլոր կոմանչները, իսկ դա հազարտնուկի հետքից ավելի վատ կլինի... Միստր Ջերալդ, դուք մի փաթաթան գտեք, մինչև որ ես այս բույսը պատրաստեմ:

Որսորդը նախ փշերը քերեց դանակով: Հետո տերևի կեղևը քերթելով, կակտուսը կտրտեց բարակ շերտերով, նրանցով ծածկեց Ֆելիմի մարմնի բոբբոքված տեղը, որից հետո փաթաթեց մուստանգերի պատրաստած մաքուր շորով:

Կակտուսը արագորեն իր ներգործությունն ունեցավ. նրա հյութը լավ հակաթույն էր: Եվ Ֆելիմը, համոզվելով, որ վտանգն անցել է, հանգստացավ և շուտով խոր քուն մտավ: Հազարտնուկը գտնելու անհաջող փորձից հետո ինքնուս բժիշկն էլ վերադարձավ իր մարգագետինը և այս անգամ արդեն հանգիստ քնեց մինչ առավոտ:

Լուսածեղին երեքն էլ ոտքի վրա էին: Խորոված հնդկահավի մնացորդներով նախաճաշելուց հետո նրանք շտապ սկսեցին ճանապարհ ընկնելու պատրաստություն տեսնել: Ֆելիմն արդեն բոլորովին լավ էր զգում իրեն և ծերունի որսորդի հետ միասին վայրի ձիերն էր նախապատրաստում պրերիայով քշելու: Մինչ այդ Մորիսը զբաղված էր իր ձիով և խատուտիկ զամբիկով: Նա առանձնապես մեծ ուշադրություն էր դարձնում չքնաղ գերու վրա. ինամքով սանրում էր նրա բաշն ու ազին և փայլվում մաշկի վրայից մաքրում էր ցեխի բծերը, համառ հետապնդումի հետքերը, որոնք ցույց էին տալիս, թե որքան դժվար է եղել լասսոն գցել նրա գոռոզ պարանոցը:

– Վերջ տվեք այդ բոլորին,– ասաց Ջեքը զարմանքով նայելով մուստանգերին:– Իզուր էք այդքան չարչարվում: Վուդլի Պոյնդեքստերն այն մարդկանցից չէ, որոնք իրենց խոսքից ետ են կանգնում: Դուք կստանաք երկու հարյուր դոլարը, հավատացեք ծերունի Ջեք Ստոմպին: Գրողը տանի, ախր այդ ձին իսկապես արժե այդքան:

Մորիսը ոչինչ չպատասխանեց, բայց դատելով այն ժպիտից, որ երևաց նրա բերանի անկյուններում, կարելի էր կարծել, որ Ջեֆ Ստումպն ամեննին չի հասկացել, թե ինչ պատճառով է նա հատուկ ուշադրություն դարձնում խատուտիկ մուստանգի վրա:

Մի ժամ էլ չանցած՝ մուստանգերը ճամփա ընկավ իր աշխետը հեծած, ետևից լասսոյով կապած տանելով խատուտիկ զամբիկը: Նրա ետևից արագ վարգով վագում էին մյուս մուստանգները, որոնց հսկում էր Ֆելիմը:

Ջեֆ Ստումպը իր պառավ զամբիկը հեծած՝ հագիվ էր հասնում նրանց:

Բոլորից վերջը փշոտ խոտերի վրայով զգուշությամբ քայլելով անշտապ վագում էր Թարան:

Ոչ ոք չմնաց խրճիթը պահելու: Միայն ձիու մորթի քաշած դուռը ծածկեցին, որպեսզի պրերիայի չորքոտանի բնակիչները ներս չմտնեն: Եվ այժմ տնակի շուրջը տիրող լռությունը խախտում էին միայն բուխ ճիչը, կատվառյուծի սուր ծղրտոցը և քաղցած շնագայլի թախծալի ռոնոցը:

## ԳԼՈՒԽ IX

### Սահմանագլխի ամրոցը

Ինչ ամրոցի բարձր դրոշաձողի վրա ծածանվում է աստղագարդ դրոշակը: Նա երերուն ստվեր է գցում յուրահատուկ ու զարմանալի մի տեսարանի վրա:

Դա իսկական սահմանային կյանքի մի պատկեր է, որը թերևս ճշմարտացի տալ կարող էր միայն Վերնե Կրոսերի վրձինը՝ կիսազինվորական, կիսաքաղաքացիական, կիսով չափ վայրի, կիսով չափ քաղաքակիրթ մի կյանք: Այստեղ կարելի է տեսնել տարբեր գույնի մաշկ ունեցող մարդիկ՝ բազմապիսի հագուստներով, տարբեր զբաղմունքի տեր և հասարակության մեջ տարբեր դիրք գրավող մարդիկ:

Ամրոցն ինքն էլ նույնքան արտասովոր տեսք ունի: Աստղագարդ դրոշակը ատամնավոր պարիսպների բաստիոնների վրա չի ծածանվում, այն իր ստվերը կազեմատների ու գաղտնի մուտքերի վրա չի գցում. այստեղ չկան ո՛չ խրամատներ, ո՛չ էլ հողապատնեշներ, ոչ մի բան, որ կարող էր ամրոց հիշեցնել: Դա պարզապես ալգարբո ծառի բնեղից կազմված մի ցցապատնեշ է, որի ներսում է գտնվում մի ծածկ՝ երկու հարյուր ձիերի մի ախոռ: Դրա սահմաններից դուրս գտնվում են հասարակ ճարտարապետությամբ կառուցված մի տասնյակ շենք՝ դալար ճյուղերից հյուսված և կավացեխով սվաղված պատերով սովորական խրճիթներ: Նրանցից ամենամեծը գորանոցն է: Մի քիչ այն կողմ գտնվում են հիվանդանոցն ու պահեստները, մի կողմում պահականոցն է, մյուսում՝ ավելի աչքի ընկնող տեղում, սպայական սեղանատունը և բնակարանները: Ամեն ինչ շատ հասարակ է. սվաղված պատերը սպիտակեցված են կրով, որով շատ հարուստ են Լեոնա գետի ափերը: Ամեն ինչ մաքուր է ու դուրեկան, ինչպես վայել է մի ամրոցի, որի մեջ զինվորականները մի մեծ քաղաքակիրթ ազգի համագգեստ են կրում: Այսպիսին է Ինչ ամրոցը:

Քիչ հեռու երևում է շենքերի մի ուրիշ խումբ, որն ավելի մեծ չէ, քան ամրոց կոչվածը: Այս տներն էլ գտնվում են ամերիկյան դրոշակի հովանու ներքո: Թեև սրանց գլխին անմիջականորեն դրոշակ չի ծածանվում, բայց իրենց երևան գալով ու գոյությամբ նրան են պարտական: Սա սաղմն է այն ավաններից մեկի, որոնք սովորաբար երևան են գալիս ամերիկյան զինվորական կետերի մոտ, արագ զարգանում են և շատ դեպքերում դառնում փոքրիկ քաղաքներ, իսկ երբեմն էլ խոշոր քաղաքներ:

Ներկայումս ավանի բնակչությունն են կազմում՝ մարկիտանտը, որի պահեստում կան այնպիսի պաշարներ, որոնք զինվորական մթերափայերի մեջ չեն մտնում, հյուրանոցի ու պանդոկի տերը, որը պարապ-սարապ մարդկանց հրապուրում է դարակներին շարած իր շշերով, մի խումբ պրոֆեսիոնալ

խաղամուլներ, որոնք փարավոնի և մոնթի<sup>26</sup> օգնությամբ մաքրագարդում են տեղական կայագորի սպաների գրպանները, կասկածելի համբավի տեր մի երկու տասնյակ սևաչա օրիորդներ, նույնքան էլ որսորդներ, կառապաններ, մուստանգերներ և ընդհանրապես որոշակի զբաղմունք չունեցող մարդիկ, որոնք սովորաբար ամեն մի երկրում թրև են գալիս զինվորական ճամբարների շուրջը:

Այդ փոքրիկ ավանի տները կառուցված են որոշ կարգով: Ըստ երևույթին դրանք բոլոր էլ մի մարդու սեփականություն են: Նրանք կանգնած են մի «հրապարակի» շուրջ, որտեղ լապտերների ու արձանի փոխարեն տրորված խոտի վրա ցցված են մի չորացող նոճու բուն և մի քանի թուփ:

Լեոնա գետն այստեղ համարյա դեռ մի առվակ է: Նա հոսում է ամրոցի ու ավանի ետևով: Առջևում փռված է մի հարթություն, որը ծածկված է գմբուխտ կանալով և հեռվում եզերված է անտառի ավելի մուգ շերտով: Այստեղ հզոր կաղնիները, ընկուզենիները, կնձենիները իրենց գոյության համար պայքարում են փշփշոտ կակտուսի և բազմաթիվ ու բազմապիսի պարազիտ բույսերի դեմ, որոնք համարյա անհայտ են բուսաբանին: Դեպի հարավ ու արևելք գետի ափին ցրված են ագարակատերերի տները: Դրանցից մի քանիսը վերջերս են կառուցված և որևէ ոճի հավակնություն չունեն, ուրիշներն ավելի նուրբ ոճով են կառուցված, և, ըստ երևույթին, արդեն պատկառելի տարիք ունեն: Այդ տներից մեկն առանձնապես ուշադրություն է գրավում: Պատկերացրեք ձեզ մի մեծ շենք՝ տափակ կտուրով և աստամավոր ցանկապատով: Սպիտակ պատերը խիստ աչքի են ընկնում անտառի կանաչ ֆոնի վրա, որը տունը շրջապատում է երեք կողմից: Դա Կասա դել Կորվո հասիենդան<sup>27</sup> է:

Դուք շուտ եք գալիս դեպի հյուսիս և անսպասելիորեն ձեր առաջ տեսնում եք միայնակ կանգնած կոնաձև մի սար: Նա հարթության վրա վեր է խոյանում մի քանի հարյուր ոտնաչափ բարձրությամբ: Նրա ետևը, մշուշապատ հեռվում երևում է Գվադալուպյան լեռների կոտրտված գծագրությունը, մի լեռնաշղթա, որը պսակում է Լյանո Էստակադո բարձր, համարյա չհետազոտված սարահարթը:

Նայեցեք ավելի վեր և դուք կտեսնեք կիսաշափյուղյա-կիսափիրուզյա երկինքը: Ցերեկը այդ երկինքը բոլորվին ջինջ է ու անամպ, և միայն արեգակի ոսկե գունդն է շողում նրա վրա: Գիշերն այնտեղ ցրված են անհամար աստղեր, որոնք ասես մաքուր պողպատից լինեն կոփված, իսկ լուսնի պարզ գծագրված սկավառակն այստեղ կարծես արծաթից լինի:

Ներքև նայեցեք այն պահին, երբ արդեն լուսինն ու աստղերը չքացել են, երբ ծաղիկների բուրմունքով հագեցած գեփյուռը փչում է Մատահորդի ծոցից, զարնվում աստղագարդ դրոշակին ու ծավալվում այն վաղորդյան լույսի տակ. ներքև նայեցեք և դուք կտեսնեք մի պատկեր, որն այնքան վառ է ու պայծառ, այնքան հարուստ է բազմապիսի ուրվագծերով, գույներով ու հագուստներով, որ անկարելի է նկարագրել:

Դուք կտեսնեք զինվորականների՝ Միացյալ նահանգների հետևագորի երկնագույն համազգեստը, դրագունների կապույտ բաճկոնները, հեծյալ հրաձիգների բաց կանաչավուն համազգեստը: Լրիվ զգեստավորված դուք կտեսնեք միայն հերթապահ սպաներին, պահակապետին և իրենց՝ պահակներին: Նրանց ընկերները, օգտվելով ազատ ժամանակից, ֆլանելե կարմիր վերնաշապիկներով, փափուկ գլխարկներով ու չմաքրված սապոգներով թափառում են գորանոցի մոտ կամ ախոռածածկի տակ:

Նրանք շատախոսում են այնպիսի մարդկանց հետ, որոնք ամենևին զինվորականի պես չեն հագնված: Դրանք բարձրահասակ որսորդներ են եղջերուի մորթուց կարված լայն հագուստով ու նույնպիսի սոնապաններով, նախրապաններ, մուստանգերներ և մեքսիկական հագուստներով իսկական մեքսիկացիներ են լայն շալվարներով, սերապեն ուսներին զցած, կոշիկներին՝ հսկայական խթաններ, սև, փայլուն, լայնեզր գլխարկը՝ սովորերն անփութորեն թեք դրած գլխներին: Նրանք խոսում են հնդկացիների

26 Փարավոն և մոնթ – մոլի թղթախաղի տեսակներ:

27 Հասիենդա – կալվածք, այսպես են կոչվում նաև կալվածատիրական հողերը Մեքսիկայում, Տեխասում և Հարավային Ամերիկայում:

հետ, որոնք ամբողջ են եկել առևտրական գործերով կամ խաղաղ բանակցությունների համար: Ոչ հեռու երևում են նրանց վրանները: Հնդկացիների կերպարանքները՝ կարմիր, կանաչ ու կապույտ տանու շալերն ուսերին գցած՝ արտասովոր գունագեղ են ու համարյա դասական գեղեցկություն ունեն: Նույնիսկ այն անհեթեթ նախշերը, որոնցով նրանք այլանդակել են իրենց մաշկը և կեղտից իրար կպած երկար սև մազերը, որոնք է՛լ ավելի են երկարացված ձիու մազի հյուսերով, չեն կարող փչացնել այդ շեշտված գեղեցկությունը:

Երևակայեցեք ձեզ մարդկանց այդ խայտաբղետ ամբոխը՝ պեւ-պեւ հագուստներով, որոնք ցույց են տալիս նրանց տերերի ազգությունը, զբաղմունքն ու դիրքը: Դրան ավելացրեք նաև Եթովպիայի սևամորթ զավակներին, որոնք սպաների հեծյալ սպասավորներն են կամ հարևան ագարակատիրոջ ծառաները. պատկերացրեք, թե ինչպես նրանք խումբ-խումբ կանգնած շատախոսում են իրար հետ կամ շրջում են դաշտում, ֆուրգոնների արանքներում: Երևակայեցեք մի գույգ ծանր հրանոթ անիվների վրա դրված, կողքին ռազմանյութ բարձած սայլակներ, մեկ-երկու սպիտակ վրան, որ զբաղեցնում են սպաները, որոնք օրիգինալության համար գերադասում են պարուսինե ծածկի տակ քնել, պահակների հրացանները, որոնցից բուրգեր են կազմված: Պատկերացրեք այս ամենը, և ձեր աչքին կերևա այն զինվորական ամրոցի ճշմարիտ պատկերը, որը գտնվում է Տեխասի սահմանագլխին, քաղաքակրթության ամենահեռու ծայրամասում:

\*\*\*

Մոտ մեկ շաբաթ անց այն օրից, ինչ ագարակատեր Պոյնդեքստերը Լուիզիանայից տեղափոխվել էր իր նոր տունը, Ինչ ամբողջ առջևը գտնվող հրապարակում երեք սպա կանգնած նայում էին Կասա դել Կորվո հասիենդայի կողմը:

Նրանք բոլորն էլ երիտասարդ էին. ամենաավագը երեսուն տարեկանից ավելի չէր լինի: Երկու ուղղանկյուններով ուսադիրները ցույց էին տալիս մեկի կապիտանի աստիճանը, երկրորդը, որ ուսադիրներին մեկ ուղղանկյունի ուներ, ավագ լեյտենանտ էր, իսկ երրորդը, դատելով նրա դատարկ ուսադիրներից, ըստ երևույթին կրտսեր լեյտենանտ էր:

Այդ պահին նրանք հերթապահությունից ազատ էին և իրար հետ խոսում էին Կասա դել Կորվոյի նոր տերերի մասին՝ Լուիզիանայից եկած ագարակատիրոջ և նրա ընտանիքի մասին:

– Երևում է, խնջույք են սարքելու նոր բնակարան փոխադրվելու առթիվ,– ասաց հետևագործի կապիտանը՝ նկատի ունենալով այն հրավերը, որ ստացել էին կայագործի բոլոր սպաները: Սկզբում ճաշ, հետո՝ պարեր: Փառավոր իրադարձություն: Երևի մենք այնտեղ կհանդիպենք տեղացի բոլոր արիստոկրատներին ու գեղեցկուհիներին:

– Արիստոկրատներ՞ը,– ծիծաղելով արձագանքեց դրագունական գնդի լեյտենանտը:– Չեմ կարծում, թե այստեղ շատ արիստոկրատներ լինեն, իսկ գեղեցկուհիները երևի ավելի քիչ են:

– Դուք սխալվում եք, Հենկոկ: Լեռնայի ափերին կարելի է գտնել և՛ մեկը, և՛ մյուսը: Միացյալ նահանգներից այստեղ են փոխադրվել հասարակության մեջ մեծ կշիռ ունեցող մարդիկ: Պոյնդեքստերի մոտ մենք կհանդիպենք նրանց, ես չեմ կասկածում: Իսկ ինչ վերաբերում է արիստոկրատիզմին, ապա մի անհանգստացեք. հենց տանտերն ինքը այնքան շատ է օժտված դրանով, որ լրիվ կբավականացնի բոլոր հյուրերին: Իսկ ինչ վերաբերում է գեղեցկուհիներին, զրազ եմ գալիս, որ նրա դուստրը Սաբինաս գետի այս կողմը եղած բոլոր օրիորդներից ամենալավն է: Ինտենդանտի ազգականուհին երևի ստիպված է լինելու առաջին գեղեցկուհու տեղը նրան զիջել:

– Է՛հ...– արտահայտիչ ձևով ծոր տվեց հրաձիգ գնդի լեյտենանտը. նրա տոնից կարելի էր հասկանալ, որ այդ խոսքերը նրա սրտին դիպան։– Նշանակում է, օրիորդ Պոյնդեքստերն անասելի լավը պիտի լինի։

– Նա անչափ լավիկն է, եթե միայն չի վատացել այն օրից, ինչ ես վերջին անգամ տեսել եմ նրան Լաֆուրշի պարահանդեսում։ Այնտեղ կային մի քանի երիտասարդ կրեոլներ, որոնք ջանում էին նրա ուշադրությանն արժանանալ, և քիչ էր մնում գործը մենամարտի հասներ։

– Պճնամուլի մե՞կն է երևի,– ասաց հրաձիգը։

– Ամեննին, Կրոսմեն։ Հավատացնում եմ ձեզ ընդհակառակը։ Նա խելացի աղջիկ է և անպարկեշտ վերաբերմունք չի սիրում։ Ժառանգել է իր հոր հպարտությունը։ Դա Պոյնդեքստերների տոհմական հատկությունն է։

– Դա հո իսկ և իսկ իմ ճաշակի աղջիկ է,– կատակով վրա բերեց երիտասարդ դրագունը,– և եթե այնքան գեղեցիկ է, ինչպես դուք ասում եք, կապիտան Սլոումեն, ապա ուրեմն ես երևի կսիրահարվեմ նրան։ Իմ սիրտը, փառք Աստծու, ազատ է, ես այն չեմ, ինչ Կրոսմենը։

– Լսեցեք, Հենկոկ,– պատասխանեց հետևակային սպան, որ մի գործնական մարդ էր,– ես գրագ գալ չեմ սիրում, բայց պատրաստ եմ ուզածդ գումարով գրագ գալու, որ Լուիզա Պոյնդեքստերին տեսնելուց հետո դուք այլևս այդ տոնով չեք խոսի, եթե, իհարկե, անկեղծ լինեք։

– Դուք, խնդրեմ, իմ մասին մի՛ անհանգստացեք, Սլոումեն։ Ես շատ հաճախ եմ եղել գեղեցիկ աչքերի կրակի տակ, ուստի այնքան էլ շատ չեմ վախենում դրանից։

– Բայց ո՛չ այնպիսի չքնաղ աչքերի։

– Գրողը տանի, դուք մարդու կստիպեք սիրահարվել մի աղջկա նույնիսկ առանց նրա երեսը տեսնելու։ Ձեր ասելուց դուրս է գալիս, որ նա հազվագյուտ գեղեցկուհի է։

– Այո՛, չեք սխալվում։ Նա այդպիսին էր, երբ վերջին անգամ տեսա նրան։

– Իսկ վաղո՞ւց է եղել այդ։

– Լաֆուրշի տան պարահանդե՞սը։ Սպասեք հիշեմ... Մեկուկես տարի առաջ։ Մեր՝ Մեքսիկայից վերադառնալուց շատ չանցած։ Այն ժամանակ նա նոր էր սկսել տանից դուրս գալ։ Նրա մասին ասում էին՝ «Երևացել է մի նոր աստղ, որ ծնվել է աշխարհի ու փառքի համար»։

– Մեկուկես տարին բավական երկար ժամանակ է,– նկատեց Կրոսմենը։– Երկար ժամանակ է աղջկա համար, մանավանդ կրեոլուհու, չե՞ որ նրանց հաճախ մարդու են տալիս տասներկու տարեկանում, փոխանակ տասնվեցի։ Նրա գեղեցկությունն արդեն կարող է կորցրած լինել իր թարմությունը։

– Ամեննին։ Ես կարող էի ստուգելու համար մի բռնաբերում անցնել նրանց մոտ, բայց կարծում եմ հիմա զբաղված կլինեն տնտեսական գործերով և հյուր ընդունելու ժամանակ չեն ունենա։ Ասենք, մոտ օրերս մայրը եղել է նրանց մոտ և նա այնքան շատ էր խոսում միսս Պոյնդեքստերի գեղեցկության մասին, որ քիչ մնաց իր կնոջ հետ պիտի կռիվ բացվեր։

– Երդվում եմ պատվովս,– գոչեց դրագունը,– դուք այնպես գրգռեցիք ինձ, որ ես կարծես թե արդեն համարյա սիրահարված եմ նրան։

– Նախքան դուք վերջնականապես կսիրահարվեք,– լուրջ տոնով ասաց հետևակային սպան,– ես պետք է ձեզ զգուշացնեմ, որ վարդի շուրջը փչեր կան, այլ խոսքով ասած՝ այդ ընտանիքում կա մի մարդ, որը կարող է ձեզ անախորժություններ պատճառել։

– Եղբա՞յրն է երևի։ Սովորաբար եղբայրների մասին են այդպես ասում։

– Նա եղբայր ունի, բայց խոսքս նրա մասին չէ։ Եղբայրը մի հիանալի, ազնիվ պատանի է, միակը Պոյնդեքստերների մեջ, որի սիրտը չի կրծում գոռոգության որդը։

– Ուրեմն, նրա արիստոկրատ հա՞յրն է։ Չեմ կարծում, թե նա հրաժարվի Հենկոկների հետ նույն հարկի տակ ապրել։



– Ես դրանում համոզված չեմ... Մի՛ մոռացեք, որ Հենկոկները յանկի են, իսկ ազարակատերը՝ ազնվածին և հարավցի: Բայց իմ խոսքը ծերունի Պոյնդեքստերին չի վերաբերում:

– Ո՞վ է, ուրեմն, այդ առեղծվածային անձնավորությունը:

– Նրա հորաքրոջ որդին՝ Կասսի Կոլիաունը, շատ անհաճո մի անձնավորություն:

– Ես պետք է, որ լսած լինեմ այդ անունը:

– Ես նույնպես,– ասաց կրտսեր լեյտենանտը:

– Նրա անունը լսել է ամեն ոք, ով այսպես թե այնպես խառն է եղել մեքսիկական պատերազմին, այսինքն, ով մասնակցել է Սքոտի արշավանքին: Կասսի Կոլիաունն իր մասին լավ հիշողություն չի թողել: Նա Միսսիսիպիի նահանգի ծնունդ է և պատերազմի ժամանակ կապիտան էր միսսիսիպյան կամավորների գնդում: Միայն թե ավելի շատ նրան տեսնում էին թիկունքում, թղթախաղի սեղանի մոտ նստած, քան թե զորանոցներում: Նրա հետ կապված են մեկ-երկու գործ, որոնք նրան կովարարի համբավ են տվել: Բայց այդ համբավը նա վաստակել է դեռ մեքսիկական պատերազմից էլ առաջ: Նոր Օռլեանում նա վտանգավոր մարդու համբավ ուներ:

– Է՛հ, ի՛նչ կա որ,– հարցրեց երիտասարդ դրագունը, որի ձայնի մեջ մի որոշ թերահավատություն էր հնչում:– Ո՞ւմ ինչ գործն է, թե միստր Կասսի Կոլիաունը վտանգավոր մարդ է, թե անվնաս: Ինձ, ճիշտն ասած, այդ ամեննին չի հետաքրքրում: Չէ՞ որ դուք ասում եք, որ նա ընդամենը այդ աղջկա հորաքրոջ որդին է:

– Այնքան էլ այդպես չէ... Ինձ թվում է, որ նա անտարբեր չէ այդ աղջկա նկատմամբ:

– Եվ փոխադարձ համակրա՞նք է վայելում:

– Այդ արդեն չգիտեմ: Բայց, ըստ երևույթին, աղջկա հայրը սիրում է Կոլիաունին: Եվ նույնիսկ ճիշտ է՝ խիստ գաղտնի, ինձ բացատրել են այդ համակրանքի պատճառը: Դա մի սովորական պատմություն է, դրամական կախում: Պոյնդեքստերն արդեն այլևս այն հարուստը չէ, ինչ առաջ էր, հակառակ դեպքում մենք երբեք նրան այստեղ չէինք տեսնի:

– Եթե նրա դուստրն այդքան հմայիչ է, ինչպես ասում եք դուք, ապա պետք է կարծել, որ Կասսի Կոլիաունը նույնպես շուտով կերևա այստեղ:

– «Շուտո՞վ»: Ա՞յդ է միայն հայտնի ձեզ: Նա արդեն այստեղ է: Նա եկել է ամբողջ ընտանիքի հետ և հիմա էլ ապրում է նրանց հետ: Ոմանք ենթադրում են, որ նրանք միասին են գնել ազարակը: Այս առավոտ ես նրան տեսա հյուրանոցի պանդոկում: Նա խմում էր, բոլորին կպչում ու պարծենում ինչպես միշտ:

– Նա մոտ երեսուն տարեկա՞ն է, դեմքը թուխ, մազերն ու բեղերը մուգ, կապույտ մահուդե կիսազինվորական բաճկոն է հագնում, գոտին խրած ունի Կոլտ սիստեմի մի ատրճանակ, այդպես չէ՞:

– Այո՛, այո՛: Եվ մեկ էլ մի կեռ դանակ ունի սերթուկի տակ: Հենց դա է, որ կա:

– Բավական տհաճ տեսքով մարդ է,– ասաց հրաձիգը,– և եթե այդպիսի պարծենկոտն ու կովարարն է, ապա իր արտաքինը չի խաբում:

– Գրողի ծո՛ցը գնա նրա արտաքինը,– վրդովմունքով գոչեց դրագունը:– Քեռի Սեմի բանակի սպաներին հազիվ թե վայել է վախենալ արտաքին տեսքից: Եվ հենց ամենակովարարից նույնպես: Եթե նրա մտքովն անցնի դիպչել ինձ, ապա կիմանա, որ ես ավելի արագ կրակել գիտեմ, քան ինքը...

Հենց այդ պահին եղջերափողը առավոտյան զորատես ազդարարեց, մի արարողություն, որ այդ փոքրիկ ամրոցում կատարվում էր նույնքան խստությամբ, ինչպես եթե ներկա լինեիր մի ամբողջ զորաբանակ: Եվ երեք սպաները ցրվեցին յուրաքանչյուրն իր զորամասը՝ պատրաստվելու զորատեսին, որ կատարում էր ամրոցի հրամանատար մայորը:

## ԳԼՈՒԽ X

### Կասա դել Կորվո

Կասա դել Կորվո կալվածքը կամ հասիենդան Լեոնա գետի անտառապատ ափով փռված էր ավելի քան երեք մղոն երկարությամբ և մի վեց մղոնի չափ ձգվում էր դեպի հարավ, պրերիայի կողմը:

Կալվածատիրոջ տունը, որ սովորաբար, թեպետև սխալ, նույնպես կոչվում էր հասիենդա, գտնվում էր Ինչ ամրոցից թնդանոթի կրակոցի հեռավորությամբ, և ամրոցից երևում էր նրա սպիտակ պատերի մի մասը միայն: Հասիենդայի մնացած մասը ծածկվում էին գետի ափը եզերող բարձր ծառերը:

Հասիենդայի տեղադրությունն արտասովոր էր, և անտառակույս, ընտրված էր պաշտպանական նկատառումներով, որովհետև այն ժամանակներում, երբ տան հիմքն էր դրվում, գաղթականները երկյուղ էին կրում հնդկացիների ասպատակություններից: Ասենք՝ այդ վտանգը հիմա էլ սպառնում է նրանց:

Գետն այստեղ կտրուկ ոլորան է կազմում պայտի կամ շրջագծի երեք քառորդի ձևով, որի լարագծի, կամ, ավելի ճիշտ՝ զուգահեռագծի վրա էլ կառուցված է հասիենդան:

Այստեղից էլ նա ստացել է «Կասա դել Կորվո» անունը, որ նշանակում է «Տուն՝ ոլորանի վրա»:

Տան ճակատը դարձած է պրերիայի կողմը, որը նրա առաջ փռվում է մինչև հեռու հորիզոնը: Այս շքեղատես մարգագետնի համեմատությամբ արքայական պուրակը չնչին բան կրվա:

Կասա դել Կորվոյի, ինչպես և Մեքսիկայի մյուս խոշոր կալվածատերերի ճարտարապետությունը կարելի է մավրիտանա-մեքսիկական համարել:

Տունը միահարկ է, տափակ կտուրով, ագուտեայով, որը եզերված է ճաղաշարով: Ներքին մասում գտնվում է սալահատակած բակը, որտեղ կա մի շատրվան և դեպի կտուրը տանող սանդուղք: Ամրակուռ է գլխավոր մուտքի փայտյա դարբասը: Դարբասի երկու կողմում կան երկու-երեք լուսամուտ՝ պաշտպանված երկաթյա վանդակով: Սրանք են. մեքսիկական հասիենդայի բնորոշ առանձնահատկությունները: Կասա դել Կորվոն շատ քիչ է տարբերվում այս տիպի հնամենի շենքերից, որոնք ցրված են իսպանական Ամերիկայի ամբողջ վիթխարի տարածության վրա:

Այսպիսին էր այն կալվածատունը, որ վերջերս ձեռք էր բերել Լուիզիանայից եկած ազարակատերը:

Մինչև այժմ ոչ մի փոփոխություն չէր եղել ո՛չ նրա արտաքին տեսքում, ո՛չ ներսում, եթե չհուսենք նրա բնակիչների մասին: Կիսաանգլոսաքսոնական, կիսաֆրանսաամերիկյան դեմքեր են երևում միջանցքում ու բակում, որտեղ առաջ կարելի էր հանդիպել միայն գտարյուն իսպանացիների: Իսկ անդալուզիական հարուստ, հնչել լեզվի փոխարեն այժմ այստեղ հնչում է կիսատնտոնական սուր կոկորդային լեզուն և երբեմն միայն՝ կրեոլ-ֆրանսիական երաժշտական խոսքը:

Ցանկապատի ներսում, արմավաշուշանի տերևներով ծածկված հյուղերում, որտեղ առաջ պեռններ<sup>28</sup> էին ապրում, ավելի նկատելի փոփոխություններ են եղել:

Այնտեղ, որտեղ բարձրահասակ, նիհար վակերոն<sup>29</sup> սև, փայլուն, լայնեզր գլխարկը գլխին, վանդակաձև շերտապեն ուսերին գցած, խթանները զնգացնելով հպարտ-հպարտ քայլում էր պրերիայում, այժմ ման է գալիս ամբարտավան վերակացուն՝ կապույտ բաճկոնը կամ թիկնոցը հագին, ամեն անկյունում իր մտրակը շրիկացնելով: Այնտեղ, որտեղ ացտեկների<sup>30</sup> կարմրամորթ հետնորդները ոչխարի մորթով իրենց մերկությունը ծածկած, տխուր-տրտում թափառում էին խրճիթների շուրջը, այժմ Եթովպիայի սևամորթ

28 Պեռն – օրավարձ դաշտային բանվոր, որ կիսաստրկական կախման մեջ է գտնվում իսպանացի կալվածատիրոջից:

29 Վակերո – (իսպ.) նախապան:

30 Ացտեկներ – Մեքսիկայում բնակվող հնդկացիներ:

ուստրերն ու դուստրերն են առավոտից մինչև երեկո շատախոսում, երգում ու պարում, ասես հերքելով այն դատողությունը, թե ստրկությունը դժբախտություն է:

Արդյոք դեպի լա՞վն է տարել Կասա դել Կորվոյում ագարակներում տեղի ունեցած այս փոփոխությունը:

Կար ժամանակ, երբ անգլիացիները այս հարցին միաբերան ու ջերմորեն կպատասխանեին՝ «ոչ», կասկած չառաջացնելով իրենց խոսքի անկեղծության նկատմամբ:

Օ՛, մարդկային թուլություն ու կեղծավորություն: Պարզվեց, որ ստրուկների նկատմամբ ցուցաբերած մեր այնքա՛ն երկար փայփայած համակրանքը սոսկ կեղծավորություն է եղել:

Ենթարկվելով օլիգարխիային<sup>31</sup>, – ո՛չ մեր երկրի հին արիստոկրատիային, որովհետև արիստոկրատիան չէր կարող այդպիսի նենգություն ցուցաբերել, այլ բուրժուական գործարարների օլիգարխիային, որոնք երկրում իշխանության գլուխ են անցել, – ենթարկվելով ժողովրդի իրավունքների դեմ այդ մոլի դավադիրներին՝ Անգլիան դավաճանել է այնքան բարձրադիրք հռչակած իր սկզբունքին, խախտել է այն վստահությունը, որ բոլոր ազգերը տածում էին նրա նկատմամբ<sup>32</sup>:

\* \* \*

Բոլորովին այլ բան էր մտածում Լուիզա Պոյնդեքստերը, երբ մտախոհ ընկղմվեց բազկաթոռի մեջ, հայելու առաջ և սպասուհի Ֆլորինդային պատվիրեց հագցնել իր զգեստը, սանրել մազերը հյուրերին ընդունելու համար:

Մոտավորապես մեկ ժամ էր մնացել մինչև ճաշկերույթը, որ կազմակերպել էր Պոյնդեքստերը նոր բնակարան փոխադրվելու առթիվ: Արդյոք դրանով չպե՞տք է բացատրվեր դեռատի կրեոլուհու մի որոշ անհանգիստ վիճակը: Բայց Ֆլորինդան դրա համար ուներ իր բացատրությունը, որ վկայում է նրանց միջև տեղի ունեցած խոսակցությունը:

Ասենք՝ հագիվ թե կարելի է դա խոսակցություն անվանել: Պարզապես Լուիզան մտածում էր բարձրաձայն, իսկ սպասուհին արձագանքում էր նրան: Իր ամբողջ կյանքի ընթացքում դեռատի կրեոլուհին վարժվել էր ստրկուհուն համարել ոչ թե մարդ, այլ առարկա, որից կարելի էր չթաքցնել իր մտքերը, ինչպես աթոռից, սեղանից, բազմոցից և իր սենյակի մյուս կարասիներից: Տարբերությունը միայն այն էր, որ Ֆլորինդան, այնուամենայնիվ, կենդանի էակ էր և կարող էր հարցերին պատասխան տալ:

Մենյակ մտնելուց հետո մի տասը ընդհանուր անդադրում շատախոսում էր զանազան դատարկ բաների մասին, և Լուիզայի մասնակցությունն այդ խոսակցությանը սահմանափակվում էր միայն հատ ու կենտ դիտողություններով:

– Օ՛, միսս Լուի, – ասում էր նեգրուհին՝ քնքշորեն սանրելով իր ջահել տիրուհու փարթամ մազերը, – ի՛նչ հիանալի մազեր ունեք դուք: Ասես իսպանական փափուկ մամուռ լինի, որ կախվում է նոճիներից: Միայն թե ձեր մազերն ուրիշ գույնի են և փայլում են շաքարահյութի պես:

Լուիզա Պոյնդեքստերը, ինչպես արդեն ասել ենք, կրեոլուհի էր, ուստի և հագիվ թե հարկ կա ասելու, որ նրա մազերը թուխ էին և փարթամ իսպանական մամուռի պես, ինչպես միամտաբար, բայց արտահայտիչ ձևով ասաց նեգրուհին: Բայց դրանք սև չէին: Դա այն մուգ շագանակագույնն էր, որ երբեմն ունենում են կրիաները կամ ձմեռը բռնված սամույրները:

31 Օլիգարխիա (հուն. սակավաթիվների իշխանություն) – շահագործողների մի փոքրիկ խմբի քաղաքական ու տնտեսական տիրապետություն ու իշխանություն:

32 Անգլիան մի կողմից պայքարում էր ստրկավաճառության դեմ, իսկ մյուս կողմից ստրկատերերից բամբակ գնելով աջակցում էր ստրկության վերացման հակառակորդներին:

– Ա՛խ,– շարունակեց Ֆլորինդան ձեռքն առնելով մագերի ծանր հյուսը, որի շագանակի գույնն ավելի էր շեշտվում նրա սև թայթի մեջ,– եթե ես ձեր այս հիանալի մագերին ունենայի իմ այս ոչխարի բրդի փոխարեն, նրանք բոլորն էլ իմ ոտքերը կընկնեին:

– Ինչ<sup>օ</sup> մասին ես խոսում,– հարցրեց դեռատի կրեոլուհին, ասես ուշքի գալով իր երազանքներից:– Ինչ ասացի՞ր: Ոտքերդ կընկնեի՞ն: Ովքե՞ր:

– Դե, ըհր՛: Մի՞թե միսսը չի հասկանում, թե ես ինչ եմ ասում:

– Ճշմարիտ՝ չեմ հասկանում:

– Ես նրանց կստիպեի սիրել ինձ: Ա՛յ թե ինչ:

– Բայց ո՞ւմ:

– Բոլոր սպիտակամորթ ջենտլմեններին: Երիտասարդ ազարակատերերին, ամրոցի սպաներին, բոլորին, բոլորին: Ձեր մագերին ունենանայի, միսս Լուի, ես բոլորին կնվաճեի:

– Հա՛-հա՛-հա՛,– ծիծաղեց Լուիզան երևակայելով, թե ինչ տեսք կունենար Ֆլորինդան իր մագերով:– Դու կարծում ես, որ ոչ մի տղամարդ քո հրապուրանքին չէ՞ր դիմանա, եթե իմ մագերը քոնը լինեին:

– Ո՛չ, միսս, ոչ միայն ձեր մագերը, այլև ձեր չքնաղ դեմքը, ձեր մորթը, որ սպիտակ է ալաբաստրի պես, ձեր վայելչատես կազմվածքը և ձեր աչքերը... Օ՛, միսս Լուի, դուք այնքա՛ն գեղեցիկ եք: Ես լսել եմ, թե ինչ էին ասում սպիտակ ջենտլմենները: Բայց ես կարիք էլ չունեմ լսելու, թե ինչ են ասում նրանք: Ես ինքս եմ տեսնում:

– Դու շողոքորթել ես սովորել, Ֆլորինդա:

– Ամենևին, միսս, ի՛նչ եք ասում: Այստեղ շողոքորթության ոչ մի խոսք չկա, ո՛չ մի խոսք: Երգվում եմ: Երգվում եմ առաքյալների անունով:

Ով որ թեկուզ մեկ անգամ նայեր Լուիզային, նրան հարկավոր չէին նեզրուհու երդումները, հավատալու համար նրա խոսքերի անկեղծությանը, որքան էլ խանդավառ լինեին դրանք:

Ասել, որ Լուիզա Պոյնդեքստերը չքնաղ աղջիկ էր, այդ կնշանակեր միայն հաստատել շրջապատի հասարակության ընդհանուր կարծիքը: Լուիզա Պոյնդեքստերի գեղեցկությունն առաջին իսկ հայացքից զարմացնում էր բոլորին, բայց դժվար է խոսքեր գտնել նրա մասին պատկերացում տալու համար: Գրիչը չի կարող նկարագրել նրա դեմքի հմայքը: Նույնիսկ վրձինը նրա դեմքի սոսկ թույլ պատկերացումը կտար, և ոչ մի նկարիչ չէր կարող մեռյալ քաթանի վրա տալ այն կախարդական լույսը, որ ճառագայթում էին նրա աչքերը, ասես լուսավորելով ամբողջ դեմքը: Նրա դիմագծերը դասական էին և հիշեցնում էին Ֆիդիասի ու Պրակսիտելի սիրած կանացի գեղեցկության տիպը: Եվ միևնույն ժամանակ հունական ամբողջ պանթեոնում չկա նրա նման մեկը, որովհետև Լուիզա Պոյնդեքստերի դեմքը Աստվածուհու դեմք չէր, այլ հասարակ մահկանացուների համար շատ ավելի հրապուրիչ կնոջ դեմք:

Ֆլորինդայի խանդավառ հավաստիացումներին աղջիկը պատասխանեց ուրախ ծիծաղով, որի մեջ, սակայն, կասկածի ոչ մի նշույլ չէր գգացվում: Դեռահաս կրեոլուհին կարիք չուներ, որ իրեն հիշեցնեն իր գեղեցկությունը: Լուիզան գիտեր, որ ինքը չքնաղ է, և շատ անգամ էր հայացք գցում հայելու վրա, որի առաջ նրան հազցնում ու մագերը սանրում էր սպասուհին: Նեզրուհու շողոքորթությունը քիչ տպավորություն գործեց, և նա նորից մտքերի մեջ ընկավ:

Ֆլորինդան դրանից չշփոթվեց և չլռեց: Ըստ երևույթին սպասուհուն տանջում էր մի ինչ-որ գաղտնիք, որ նա ուզում էր իմանալ ինչ գնով էլ լինի:

– Ա՛խ,– շարունակեց նա, ասես ինքն իրեն խոսելով,– եթե Ֆլորինդան ջահել միսսի գեղեցկության գոնե կեսն ունենար, ոչ ոքի վրա չէր նայի ու ոչ ոքի համար չէր հառաչի:

– Հառաչի՞,– կրկնեց Լուիզան նրա խոսքից զարմացած:– Դրանով ի՞նչ ես ուզում ասել:

– Տե՛ր իմ Աստված: Միսս Լուի, Ֆլորինդան այնքան կույր չէ և այնքան խուլ չէ, ինչպես դուք կարծում եք: Նա վաղուց է նկատել, որ դուք լուռ նստում եք մի տեղ, ոչ մի խոսք չեք ասում և միայն խոր հառաչում եք: Առաջ, երբ մենք ապրում էինք Լուիզիանայում, դուք երբեք այդպես չէիք անում:

– Ֆլորինդա, ես վախենում եմ, որ դու խելքդ կորցնում ես, կամ արդեն կորցրել ես Լուիզիանայում: Երևի այստեղի կլիման վատ է ազդել քեզ վրա:

– Ազնիվ խոսք, միսս Լուի, դուք այդ հարցը ձեզ պետք է տաք: Չբարկանաք ինձ վրա, որ այսպես պարզ եմ խոսում ձեզ հետ: Ֆլորինդան ձեր ստրկուհին է և սիրում է ձեզ որպես սևամորթ քույր: Նա վշտանում է, երբ դուք հառաչում եք: Դրա համար էլ այսպես է խոսում ձեզ հետ: Դուք ինձ վրա չե՞ք բարկանում:

– Բհարկե ոչ: Ինչո՞ւ պետք է բարկանամ քեզ վրա: Չեմ բարկանում: Ես հո չասացի, որ բարկանում եմ: Միայն թե դու սխալվում ես: Այն, ինչ դու տեսել ու լսել ես, միմիայն քո երևակայությունն է: Ինչ վերաբերում է հառաչանքներին, ապա ես հառաչելու ժամանակ էլ չունեմ, չե՞ որ հիմա մոտ հարյուր հյուր պիտի ընդունեմ, և դրանք համարյա բոլորն էլ անծանոթ մարդիկ են: Նրանց մեջ կլինեն երիտասարդ ազարակատերեր ու սպաներ, որոնց ճանկդ կզցեիր, եթե իմ մազերը քոնը լինեին: Հա՛ – հա՛ – հա՛: Իսկ ես ցանկություն չունեմ հրապուրելու նրանց, ո՛չ մեկին նրանցից: Այնպես որ դու շուտ սանրիր իմ մազերը:

– Օ՛, միսս Լուի, ճշմարի՞տ եք ասում, – հարցրեց նեգրուհին անսքող հետաքրքրությամբ: – Դուք ասում եք, որ այդ ջենտլմեններից ոչ մեկը ձեզ դուր չի՞ գալիս: Բայց չե՞ որ լինելու են երկու-երեք շատ գեղեցիկները: Այն երիտասարդ ազարակատերը և այն երկու գեղեցիկ սպաները: Դուք հո գիտեք, թե ում մասին եմ ասում: Նրանք բոլորն էլ շատ ուշադիր էին դեպի ձեզ: Դուք հավատացա՞՞ծ եք, միսս, որ նրանցից ոչ մեկի համար չեք հառաչում:

– Էլի՞ հառաչելու մասին, – ծիծաղեց Լուիզան: – Բավական է, Ֆլորինդա, մենք ժամանակ ենք կորցնում: Մի մոռանա, որ այսօր մենք շատ հյուրեր ենք ընդունելու, և ինձ գոնե մի կես ժամ է հարկավոր այդ պիսի մեծ ընդունելության պատրաստվելու համար:

– Մի՛ անհանգստացեք, միսս Լուի, մի՛ անհանգստացեք: Մենք կհասցնենք: Ձեզ հազցնելը դժվար չէ: Ինչ շոր էլ հագնեք՝ գեղեցիկ եք: Եթե նույնիսկ բամբակ հավաքող հասարակ աղջկա շոր հագնեք, էլի առաջին գեղեցկուհին կլինեք:

– Բայց ո՛նց ես դու շողոքորթել սովորել, Ֆլորինդա: Ես կասկածում եմ, որ դու այդ ամենը իզուր տեղը չես ասում: Գուցե ուզում ես, որ ես քեզ Պլուտոնի հետ հաշտեցնե՞մ:

– Օ՛, ոչ, միսս, Պլուտոնն այլևս երբեք իմ մտերիմը չի լինի: Նա այնպես վախկոտ դուրս եկավ, երբ փոթորիկը վրա տվեց մեզ այն սև պրերիայում: Օ՛, միսս Լուի, ի՞նչ պիտի անեինք մենք, եթե մեզ օգնության չհասներ այն աշխետ ձիավոր երիտասարդ ջենտլմենը:

– Եթե նա չլիներ, սիրելի Ֆլորինդա, երևի մեզանից ոչ մեկն այստեղ չէր լինի:

– Օ՛, միսս, բայց ի՛նչ գեղեցիկ տղա էր նա: Հիշո՞ւմ եք նրա դեմքը: Նրա թավ մազերը հենց նույն գույնն ունեին, ինչ որ ձերը, միայն մի քիչ գանգուր էին իմինի պես: Եվ ի՞նչ են նրա մոտ այն երիտասարդ կավածատերն ու սպաները: Թեկուզև մեր խափշիկներն ասում են, թե նա պարզապես մի սպիտակամորթ շրջմուլիկ է: Ի՞նչ կա որ: Նա այնքա՛ն գեղեցիկ է. ամեն մի աղջկա կստիպի հառաչել: Շա՛տ, շա՛տ գեղեցիկ երիտասարդ է:

Մինչև այդ թույլեն դեռատի կրեոլուհին պահպանում էր իր հանգստությունը: Բայց այժմ այն խախտվեց: Պատահաբա՞ր էր արդյոք, թե դիտմամբ, բայց Ֆլորինդան դիպել էր իր մատաղահաս տիբուռու ամենանմիրական մտքերին:

Լուիզան չէր ուզում նույնիսկ ստրկուհու առաջ բացել իր գաղտնիքը և ուրախացավ, երբ այդ պահին բակից բարձր ձայներ լսվեցին: Դա բավական լավ առիթ էր, որպեսզի արագ վերջացնեն պարանքը, դրա հետ էլ խոսակցությունը, որ Լուիզան շարունակել չէր ուզում:

## ԳԼՈՒԽ XI

### Անսպասելի այցելություն

- Է՛յ, խափշի՛կ, որտե՞ղ է քո տերը:
- Մասսա Պոյնդեքստե՞րը, սըր: Ծերունի՞ն, թե՞ երիտասարդը:
- Իմ ինչի՞ն է պետք երիտասարդը: Ես հարցնում եմ միստր Պոյնդեքստերի մասին: Որտե՞ղ է նա:
- Այո՛, այո՛, սըր, նրանք երկուսն էլ տանն են, այսինքն՝ երկուսն էլ տանը չեն, ո՛չ ծերունի տերը, ո՛չ երիտասարդ մաստր շենրին: Նրանք ցածումն են, գետակի մոտ, այնտեղ նոր ցանկապատ են շինում: Այո՛, այո՛, երկուսին էլ դուք այնտեղ կգտնեք:
- Ցածո՞ւմ, գետակի մո՞տ: Հեռո՞ւ է այստեղից, ինչ ես կարծում:
- Օ՛, սըր, նեգրը կարծում է, որ դա մոտ երեք կամ չորս մղոն կլինի, եթե ոչ ավելի հեռու:
- Երեք կամ չորս մղոն: Դու հո բոլորովին հիմարի մեկն ես: Միստր Պոյնդեքստերի ագարակն այդ-քան երկարություն ունի՞ որ: Իսկ նա, որքան ինձ հայտնի է, այն մարդկանցից չէ, որ ուրիշի հողի վրա ցանկապատ շինի: Ի՛նձ լսիր. ավելի լավ է ասա, ե՞րբ եք սպասում նրան: Հուսով եմ, որ դու այդ պետք է իմանաս:
- Նրանք երկուսն էլ շատ շուտ պիտի վերադառնան, և երիտասարդ պարոնը, և ծերը, և մասսա Կոլ-հաունը նույնպես: Օ՛, այսօր մեծ տոնախմբություն է լինելու այս տանը. դուք այդ կարող եք հասկանալ հենց խոհանոցի հոտից: Ի՛նչ ասես, որ այնտեղ չեն պատրաստում այսօր, է՛լ տապակած, է՛լ խաշած ամ-բողջ-ամբողջ մարմիններ, տեսակ-տեսակ թռչուններ: Էնպիսի խնջույք է լինելու, ինչպես Լուիզիանա-յում: Փառք ու պատիվ մասսա Պոյնդեքստերին: Այ ծերունի է հա՛, այո՛, այո՛ օտարական: Ինչ է, ձեզ խն-ջույքի չե՞ն կանչել, թե՞ դուք իմ տիրոջ բարեկամը չեք:
- Գրողի ծոցը գնաս, խափշի՛կ, մի՞ թե դու ինձ չես ճանաչում: Իսկ ես, ահա, նայում եմ քո սև սփաթին ու ճանաչում եմ քեզ:
- Տե՛ր իմ Աստված: Մի՞ թե սա մասսա Ստումպն է, որ եղջերու և հնդկահավ էր բերում մեր հին ագա-րակը: Հենց այդպես էլ կա: Ճիշտ որ, մասսա Ստումպ, նեգրը հիշում է ձեզ այնպես լավ, ինչպես այդ երեկ եղած լինի: Կարծեմ մի քանի օր առաջ էլ դուք եղել եք այստեղ, բայց ես տանը չեմ եղել: Հիմա ես կառա-պան եմ, այն ծածկակառքն եմ քշում, որով ման է գալիս ագարակի երիտասարդ տիրուհին, գեղեցկուհի Լուն: Աստված վկա, մասսա, նրանից լավը գտնել չի լինի: Մարդիկ ասում են, որ Ֆլորինդան նրա եղունգն էլ չարժե... Դե, ոչինչ, մաստր Ստումպ, ավելի լավ է դուք մի քիչ սպասեցեք, ահա, որտեղ որ է մեր ծերունի տերը տանը կլինի:
- Լավ, եթե այդպես է, կսպասեմ,– պատասխանեց որսորդը դանդաղորեն իջնելով ձիուց:– Լսի՛ր,– շարունակեց նա սանձը նեգրի ձեռքը տալով,– մի վեց գլուխ եգիպտացորեն տուր ձիու: Քսան մղոնից ավելի կայծակի արագությամբ եմ քշել անասունին. քո տիրոջ համար եմ այդպես շտապ եկել:
- Օ՛, միստր Զեբուլոն Ստումպ, այդ դո՞ւք եք,– լսվեց մի արծաթահնչյուն ձայն, և պատշգամբում եր-կաց Լուիզա Պոյնդեքստերը:– Ես այդպես էլ կարծում էի, որ դուք կլինեք, թեպետև այսքան շուտ ձեզ տես-նել չէի սպասում: Կարծեմ ասում էիք, որ հեռավոր ճամփորդության եք գնալու: Բայց շատ ուրախ եմ, որ ձեզ այստեղ եմ տեսնում: Հայրիկս ու շենրին էլ շատ կուրախանան ձեզ տեսնելով... Պլուտոն, իսկույն գնա Քլոյի մոտ և իմացիր՝ ինչով կարող է կերակրել նա միստր Ստումպին... Դուք դեռ ճաշած չեք լինի, չե՞: Ամբողջովին փոշու մեջ եք. երևի հեռվի՞ց եք գալիս... Լսիր, Ֆլորինդա, շուտ վազիր սեղանատուն և որևէ բան բեր խմելու: Չեմ տարակուսում, որ միստր Ստումպը խիստ ծարավ պիտի լինի այսպիսի մի

շոգ օր... Դուք ի՞նչը կգերադասեք, միստր Ստումպ, պորտվեյն, շերրի՞, թե՞ կլարետ: Ա՛յ, հա, հիշեցի, դուք գերադասում եք մոնոնգահիլյան վիսկի: Կարծեմ պետք է ունենանք: Վազի՛ր, Ֆլորինդա, և շուտ բեր... Վերև բարձրացեք, միստր Ստումպ, և նստեցեք խնդրում եմ: Դուք ցանկանում էիք հայրիկի՞ս տեսնել: Նա որտեղ որ է կվերադառնա: Իսկ ես կաշխատեմ զբաղեցնել ձեզ մինչև նրա գալը:

Եթե դեռատի կրեոլուհին շուտ էլ վերջացներ խոսքը, միննույն է, իսկույն պատասխան չէր ստանա: Նույնիսկ այժմ էլ մի քանի վայրկյան անցավ, մինչև որ Ստումպը բերանը բաց արեց խոսելու: Նա կանգնել էր աչքերը հառած աղջկա վրա, և ասես լեզուն կապվել էր հիացմունքից:

– Ողորմա՛ծ Աստված,– վերջապես խոսեց ծերունին,– միսս Լուիզա, երբ ձեզ Միսսիսիպիում տեսնում էի, կարծում էի, որ դուք ամենագեղեցիկ արարածն եք աշխարհի երեսին: Բայց հիմա հավատացած եմ, որ ոչ միայն աշխարհի երեսին, այլև երկնքում էլ ձեզնից գեղեցիկը չկա: Հովսափա՛թ:

Ծերունի որսորդը չէր չափազանցում: Դեռատի կրեոլուհու հենց նոր սանրած մազերը այնքա՛ն գեղեցիկ էին փայլվում: Պաղ ջրով լվացվելուց հետո նրա այտերը վառ կարմիր էին շողում: Հնդկական սպիտակ շղարշից կարված հագուստի մեջ բարեկամ Լուիզա Պոյնդեքստերը իսկապես որ թվում էր առաջին գեղեցկուհին երկրի վրա գուցե և երկնքում:

– Հովսափա՛թ,– նորից գոչեց որսորդը:– Ես իմ օրում շատ կանայք եմ տեսել, որոնք ինձ գեղեցիկ են թվացել, իմ կինն էլ վատը չէր, երբ առաջին անգամ հանդիպեցի նրան Կենտուկիում, այս ամենն այսպես է: Բայց, ա՛յ թե ինչ կասեմ, միսս Լուիզա. եթե նրանց բոլորի գեղեցկությունը վերցնենք ու միացնենք, միննույն է ձեզ նման հրեշտակի գեղեցկության մի հազարերորդ մասն էլ չի ստացվի:

– Ա՛յ, ա՛յ, ա՛յ, միստր Ստումպ, միստր Ստումպ, այդ արդեն ձեզանից չէի սպասում: Երևում է, Տեխասը ձեզ սովորեցրել է սիրալիր խոսքեր ասել: Եթե այդպես շարունակելու լինեք, վախենում եմ, որ կկորցնեք ճշմարտախոս մարդու համբավը: Հիմա արդեն ես լիովին համոզված եմ, որ ձեզ անհրաժեշտ է մի բան խմել... Դե շուտ, Ֆլորինդա... Դուք, միստր Ստումպ, կարծեմ ասացիք, որ գերադասում եք վիսկի՞ն:

– Եթե ես այդպիսի բան չեմ էլ ասել, համենայնդեպ, այդպես եմ մտածել, իսկ դա համարյա միննույն բանն է. Այո, միսս, ես մեր հայրենական խմիչքը գերադասում եմ օտարերկրյա խմիչքներից և երբեք անտարբեր չեմ անցնի նրա մոտով, եթե միայն աչքիս երևա: Այդ տեսակետից Տեխասը ինձ չի փոխել:

– Մասսա Ստումպ, ջուր տա՛մ խառնելու համար,– հարցրեց Ֆլորինդան, բերելով կիսով չափ վիսկի լցրած բաժակը:

– Ի՛նչ ես ասում, հոգյակս: Ջուրն ինչի՞ս է պետք: Այս ամբողջ օրը ես ձանձրացել եմ ջրից: Առավոտից մի կաթիլ գինի չի մտել բերանս, նույնիսկ հոտն էլ չեմ առել:

– Թանկագին միստր Ստումպ, բայց չե՞ որ վիսկին այդպես խմել չի կարելի, ձեր կոկորդը կվառի: Գո՛նե մի քիչ մեղր կամ շաքար վերցրեք:

– Իսկ ինչո՞ւ փչացնել Աստծու պարգևը, միսս: Վիսկին առանց այդ համեմունքների էլ հիանալի խմիչք է, մանավանդ երբ արդեն աչքիդ առաջ է: Հիմա դուք կտեսնեք, ես կարո՞ղ եմ խմել այն առանց ջուր խառնելու թե չէ: Եկեք փորձենք:

Ծերունի որսորդը բաժակը մոտեցրեց շուրթերին և, երեք-չորս կում անելով, դատարկ բաժակը մեկնեց Ֆլորինդային: Նրա շրթունքների բարձր չմիռը համարյա խլացրեց զարմանքի ակամա բացականչությունը, որ դուրս թռավ մանկահասակ կրեոլուհու և նրա սպասուհու բերանից:

– Ասում էիք՝ կվառի՞ կոկորդոս: Ամեննի՛ն: Սա միայն փափկացրեց իմ կոկորդը: Եվ հիմա ես պատրաստ եմ խոսելու ձեր հայրիկի հետ խատուտիկ մուստանգի մասին:

– Ա՛յ, իսկապես, ես բոլորովին մոռացել էի... Այսինքն՝ այդ չէի ուզում ասել... Ես պարզապես մտածում էի, թե ձեզ դեռ հաջողված չի լինի մի բան իմանալ: Մի՞թե արդեն որևէ նորություն կա այդ գեղեցկուհու մասին:

– Գեղեցկուհի: Ա՛յ, այդ ճիշտ է ասված:

– Վերջին անգամ մեզ մոտ լինելուց հետո որևէ նոր բան լսե՞լ եք այդ մուստանգի մասին:

– Ոչ միայն լսել, այլև տեսել եմ նրան և նույնիսկ ձեռքով շոշափել:

– Մի՞թե:

– Մուստանգը բռնված է:

– Իսկապե՞ս: Ի՞նչ հիանալի նորություն: Որքա՞ն ուրախ կլինեմ տեսնել այդ գեղեցկուհուն, և ի՞նչ հաճելի կլինի նրանով զբոսնել: Այն օրից, ինչ ես Տեխասում եմ, դեռ ոչ մի կարգին ձի չեմ ունեցել: Հայրս խոստացել է այդ մուստանգը գնել ինձ համար, ինչ գին էլ ասելու լինեն: Բայց ո՞վ է այն բախտավորը, որին հաջողվել է հասնել այդ ձիու ետևից:

– Դուք ուզում եք ասել ո՞վ է բռնել ձին:

– Այո՛, այո՛, ո՞վ է բռնել:

– Դե, իհարկե, մի մուստանգեր:

– Մուստանգե՞ր:

– Այո՛, և այնպիսի մի մուստանգե՞ր, որի նմանը պրերիայում չկա: Ո՛չ ձի հեծնելու մեջ, ո՛չ լասսոն մուստանգի պարանոցը նետելու մեջ ոչ ոք նրա հետ մրցել չի կարող: Եվ դեռ մեքսիկացիներին են գովում: Բայց ես դեռ չեմ տեսել մի մեքսիկացի, որն այնպես հմտորեն վարեր նժույզը, ինչպես այդ երիտասարդը, իսկ նրա մեջ մեքսիկական ոչ մի կաթիլ արյուն չկա, գլխովս եմ երաշխավորում:

– Իսկ ինչպե՞ս են կոչում նրան:

– Ինչպես են կոչո՞ւմ: Պետք է ձեզ խոստովանեմ, որ նրա ազգանունը երբեք չեմ լսել, բայց անունը Մորիս է: Այստեղ նրան բոլորը կոչում են Մորիս մուստանգեր:

Շերունի որսորդը չունեի այնպիսի զննողական հատկություն, որ նկատեր, թե ինչպիսի լարված հետաքրքրությամբ տրվեց իրեն այդ հարցը: Նա չնկատեց նաև, թե ինչպես աղջկա այտերը շիկնեցին, երբ նա լսեց իր պատասխանը:

Բայց ո՛չ մեկը, ո՛չ մյուսը չվրիպեց Ֆլորինդայի հայացքից:

– Ա՛, միսս Լուի,– գոչեց նա,– ախր հենց այդպես էր կոչվում այն քաջ երիտասարդը, որը մեզ փրկեց սև պրերիայում:

– Ճիշտ որ,– վրա բերեց որսորդը՝ դեռատի կրեոլուհուն ազատելով պատասխանելու անհրաժեշտությունից:– Հենց այսօր առավոտյան նա ինձ պատմում էր դրա մասին, հենց մեր դուրս գալուց առաջ: Նա ինքն է, որ կա: Հենց այդ երիտասարդն է բռնել խատուտիկ մուստանգը: Հիմա նա ճանապարհին է, ձեզ մոտ է բերում այն ձին և էլի մի դյուծին մուստանգներ, այստեղ կլինի մինչև մութն ընկնելը: Իսկ ես իմ պառավ ձին առաջ քշեցի, որպեսզի ձեր հայրիկին պատմեմ սրա մասին: Ես գիտեմ, որ ամբողջում ու ազարակներում հենց որ այդ ձիու մասին իմանան, իսկույն վրա կպրծնեն գնելու: Ես այս ձեզ համար եմ արել, միսս Լուիզա: Հիշում եմ, թե դուք ինչպես հետաքրքրվեցիք, երբ ես պատմում էի նրա մասին: Դե՛հ, հիմա մի անհանգստացեք, ամեն ինչ լավ կլինի. ծերունի Ջեֆ Ստումպը երաշխավորում է այդ:

– Օ՛, որքա՛ն բարի եք դուք, միստր Ստումպ: Ես շա՛տ, շատ շնորհակալ եմ ձեզանից: Հիմա դուք ինձ ներեցեք, ես պետք է մի րոպե ձեզ մենակ թողնեմ: Հայրիկս շուտով կգա: Այսօր մեզ մոտ հրավերք կա: Ես պետք է որոշ տնտեսական կարգադրություններ անեմ... Ֆլորինդա, ասա, որ միստր Ստումպին ուտելու բան տան: Գնա և շուտ կարգադրություն արա... Հա՛, էլի ինչ էի ասելու, միստր Ստումպ,– շարունակեց աղջիկը, մոտենալով որսորդին և ձայնը ցածրացնելով.– Եթե երիտասարդ... այն երիտասարդը եթե կգա, երբ այստեղ, հյուրեր կլինեն,– նա երևի ծանոթ չի լինի նրանց հետ,– հետևեցեք խնդրում եմ, որ նրա մասին հոգ տանեն: Այստեղ, այս պատշգամբում, գինի կլինի և ուտելիք: Դուք, իհարկե, հասկանում եք, թե ինչի մասին եմ ասում ես, սիրելի միստր Ստումպ:

– Սատանի բաժին լինեմ, եթե որևէ բան եմ հասկանում, միսս Լուիզա: Ես ձեզ հասկանում եմ, երբ խոսքը վերաբերում է ուտել- խմելուն, բայց թե ինչ երիտասարդի մասին եք խոսում, գլուխս չի մտնում:



– Դե ինչպե՞ս չեք հասկանում: Երիտասարդ ջենտլմենը, այն երիտասարդը, որ մուստանգները պիտի բերի:

– Ա՛, Մորիս մուստանգե՞րը: Ուրեմն նրա՞ մասին եք ասում: Պետք է ասեմ, որ դուք չեք սխալվում նրան ջենտլմեն կոչելով, թեև հազվադեպ, կարելի է մուստանգերին այդպես կոչել, բայց այդ տղան ըստ ամենայնի ջենտլմեն է: Եվ ծագումով, և՛ դաստիարակությամբ, և՛ իր վարք ու բարքով, չնայած նա որսորդ է, ինքն էլ՝ իռլանդացի:

Լուիզա Պոյնդեքստերի աչքերը փայլեցին ուրախությունից, երբ լսեց ծերունի որսորդի կարծիքը Մորիս մուստանգերի մասին:

– Բայց գիտե՞ք ինչ,– շարունակեց Ջեքը, որի մեջ ասես մի ինչ-որ կասկած էր առաջացել,– ես ձեզ բարեկամաբար կասեմ, այդ տղան իրեն վիրավորված կզգա, եթե երկրորդ ձեռքից հյուրասիրություն ստանա: Ախր, նա ինչպես ընդունված էր ասել Միսսիսիպիում, «հպարտ է, ինչպես Պոյնդեքստեր»: Ներեցեք, միսս Լուիզա,– որ ես այսպես եմ խոսում: Մոռացա, որ խոսում եմ միսս Պոյնդեքստերի հետ, որն այդ ընտանիքի եթե ոչ ամենահպարտ, ապա ամենագեղեցիկ անդամն է:

– Օ՛, միստր Ստումպ, դուք ինձ կարող եք ասել ամեն բան, ինչ ցանկանում եք: Դուք գիտեք, որ ձեզնից, մեր սիրելի հսկայից, ես չեմ նեղանա:

– Ո՞ւմ լեզուն կարող է դառնալ, որ ձեզ համար վիրավորական բան ասի, միսս Լուիզա:

– Շնորհակալ եմ, շնորհակալ: Ես գիտեմ ձեր ազնիվ սիրտը, ձեր նվիրվածությունը: Գուցե թե, միստր Ստումպ...– Նա խոսում էր անվճռական,– գուցե թե երբևիցե ձեր բարեկամությունն ինձ պետք կգա:

– Եվ այդ բարեկամությունը ձեզ չի ստիպի երկար սպասել իրեն, Ջեք Ստումպն այս կարող է խոստանալ ձեզ, միսս Պոյնդեքստեր:

– Շնորհակալ եմ, հազար անգամ շնորհակալ եմ... Բայց ի՞նչ էիք ուզում ասել դուք: Խոսում էիք երկրորդ ձեռքից հյուրասիրվելու մասին:

– Այո, ասացի:

– Ի՞նչ նկատի ունեիք դուք:

– Ուզում էի ասել՝ միտք չունի, որ ձեր տան մեջ Մորիս մուստանգերին ես առաջարկեմ մի բան ուտել ու խմել: Եթե ձեր հայրն ինքը չառաջարկի նրան, նա առանց մի բանի ձեռք տալու կթողնի կզնա: Հասկանո՞ւմ եք, միսս Լուիզա, ախր նա այնպիսի մարդ չի, որին կարելի է խոհանոց ուղարկել:

Դեռատի կրեոլուհին դրան միանգամից չպատասխանեց. նա կարծես ինչ-որ բան էր մտածում:

– Դե, լավ, միստր Ստումպ, մի անհանգստացեք,– վերջապես խոսեց նա,– և նրա ձայնից զգացվում էր, որ տատանումները վերջացել են:– Լավ, միստր Ստումպ, դուք մի՛ հյուրասիրեք նրան: Միայն թե, երբ գա, ինձ իմաց տվեք: Բայց եթե այդ հենց ճաշկերպի պահին լինի, նա, իհարկե, կհասկանա, որ ոչ ոք չի կարող իր մոտ դուրս գալ: Այդ դեպքում, խնդրում եմ, միառժամանակ պահեցեք նրան: Դուք խոստանո՞ւմ եք այս:

– Դե, իհարկե, քանի որ դուք խնդրում եք ինձ:

– Շնորհակալ եմ: Միայն թե, երբ նա գա, անպայման ինձ իմաց տվեք: Ես ինքս կառաջարկեմ մի բան ուտել:

– Վախենում եմ, որ դուք նրա ախորժակը փակեք, միսս: Նույնիսկ քաղցած գայլը ուտելը կմոռանա, հենց որ ձեզ տեսնի կամ լսի ձեր զրնգուն ձայնը: Երբ ես այստեղ եկա, այնպես քաղցած էի, որ պատրաստ էի մի ամբողջ հնդկահավ հում-հում կուլ տալու: Իսկ հիմա ուտելիքն ինձ համար հե՞ջ. կարող եմ մի ամբողջ ամիս բան չուտել:

Լուիզան զրնգուն ծիծաղեց և որսորդին մատնացույց արեց բակի դիմացի ծայրը, որտեղ խոհանոցի դռնից դուրս եկավ Ֆլորինդան՝ մատուցարանը ձեռքին, իսկ նրա ետևից՝ Պլուտոնը, նույնպես ձեռքին մի մատուցարան, որն ավելի մեծ էր և ավելի շատ ծանրաբեռնված:

– Ա՛խ դուք, իմ սիրելի հսկա,– շինծու կշտամբանքով ասաց կրեոլուհին:– Չեմ հավատում, թե ձեր ախորժակն այդպես հեշտությամբ կփակվի... Ահա գալիս են Պլուտոնն ու Ֆլորինդան: Նրանք ինչ-որ բան են բերում, որը ձեզ համար ավելի լավ ընկեր կլինի, քան ես: Դե՛, ցտեսությո՛ւն, Ձեք, ցտեսությո՛ւն:

Այս խոսքերն ասվեցին ուրախ տրամադրությամբ: Լուիզան անհոգ հեռացավ պատշգամբից, բայց իր սենյակում մենակ մնալով՝ նորից սուզվեց խոր մտքերի մեջ:

«Մա իմ ճակատագիրն է: Ես զգում եմ, ես գիտեմ այդ: Ինձ համար սարսափելի է ընդառաջել այդ ճակատագրին, բայց և ուժ չունեմ նրանից խուսափելու: Չեմ կարող և չեմ ուզում»,– շնչաց նա:

## ԳԼՈՒԽ XII

### Վայրի նծույզի սանձահարումը

Ազոտեան մեքսիկական տան ամենահաճելի մասն է: Նրա հատակը հասիենդայի տափարակ կտուրն է, առատաաղը՝ երկնքի կապուտակ գմբեթը: Լավ եղանակին,– իսկ այդ օրինյալ կլիմայում միշտ էլ լավ եղանակ է լինում,– ազոտեան գերադասում են հյուրասենյակից:

Հետճաշա ժամերին, երբ մայր մտնող արեգակը վարդագույն լույս է թափում Օրիզաբա, Պոպոքա-թեփլ, Թալուկա և Երկվորյակ սարերի ձյունապատ գագաթներին, մեքսիկացի կաբալերոն<sup>33</sup> իր ասեղնագործած հագուստը հագին՝ կոտրատվում է չքնաղ սինյորիտայի առաջ սիգարի ծուխը փչելով ուղիղ նրա երեսին: Սնաշյա գեղեցկուհին լուռ լսում է սիրային խոստովանությունը, բայց գուցե և չի լսում, այլ միայն ձևացնում է և տխուր նայում մի հեռավոր հասիենդայի, որտեղ ապրում է նա, ում պատկանում է իր սիրտը:

Իրիկնային մթնշաղի ժամերը կտուրին անցկացնելը մի սովորույթ է, որին հետևում են բոլորը, ովքեր բնակություն են հաստատել մեքսիկական հասիենդայում: Միանգամայն բնական է, որ լուիզիանացի ազարակատիրոջ ընտանիքն էլ հետևում էր այդ սովորույթին:

Եվ ահա այն երեկոյին, երբ սեղանատունը դատարկվեց, բոլոր հյուրերը հավաքվեցին ոչ թե հյուրասենյակ, այլ՝ կտուրին: Մայր մտնող արեգակն իր շեղ ճառագայթներով լուսավորում էր այնպիսի մի աշխույժ ու փայլուն հասարակություն, որպիսին հազիվ թե երբևիցե հավաքված լինեիր Կասա դել Կորվոյի ազոտեայում: Հյուրերը զբոսնում էին նրա մոզաիկ հատակին, խումբ-խումբ կանգ էին առնում ճաղաշարի մոտ, դիտում հեռուները: Նույնիսկ հին ժամանակներում, երբ այդ տան նախկին տերն իր մոտ ընդունում էր Կոաուիլի և Տեխասի ամենաազնվածին հիդալգոներին<sup>34</sup>, նույնիսկ այն ժամանակ այստեղ արիության ու գեղեցկության այնպիսի ծաղիկ չէր հավաքվում, ինչպես այդ երեկո:

Հյուրերը, որոնք այդ օրը հավաքվել էին Կասա դել Կորվոյում Վուդլի Պոյնդեքստերի նոր բնակարանը շնորհավորելու, ոչ միայն Լեոնայի սետլմենտների, այլև ավելի հեռավոր վայրերի ընտիր հասարակությանն էին պատկանում: Այստեղ հյուրեր կային Գոնսալեսից, Կաստրովիլից և նույնիսկ Սան Անտոնիոյից: Դրանք ազարակատիրոջ հին բարեկամներն էին, որոնք նույնպես գաղթել էին հարավ-արևմտյան Տեխաս: Նրանցից շատերը հարյուր մղոնից ավելի ճանապարհ էին կտրել, այդ տոնախմբությանը ներկա լինելու համար:

Ազարակատերը ոչ փող էր խնայել, ոչ ջանք, որպեսզի շուք տա տոնախմբությանը: Ամրոցից հրավիրված սպաների փայլփլուն բաճկոնները և ուսադիրները, զինվորական երաժշտախումբը, Կասա դել

33 Կաբալերո – ասպետ:

34 Հիդալգո – իսպանական ազնվական:

Կորվոյի նկուղների հիանալի հին զինինները՝ այս ամենը խնջույքին այնպիսի փայլ էր տալիս, որպիսին Լեոնայի ավերին դեռ երբեք տեսնված չէր:

Բայց հասարակության գլխավոր զարդը ազարակատիրոջ չքնաղ դուստրն էր: Նրա գեղեցկության հոչակն ավելի շուտ էր Տեխաս հասել, քան նա ինքը կգար Լուիզիանայից, որտեղ նա համարվում էր առաջին գեղեցկուհին: Դեռատի տանտիրուհին դիցուհու նման չքնաղ, թագուհու ժպիտը դեմքին մերթ այստեղ, մերթ այնտեղ երևում էր հյուրերի մեջ:

Հարյուրավոր աչքեր նրան էին հառած. ոմանք նայում էին հիացմունքով, ոմանք՝ նախանձով:

Բայց երջանի՞կ էր արդյոք նա:

Այս հարցը կարող է տարօրինակ թվալ, համարյա անհեթեթ: Շրջապատված լինելով բարեկամներով, երկրպագուներով, որոնցից մեկն արդեն վաղուց գծի պես սիրահարված էր նրան, մյուսները նոր էին միայն սկսում սիրահարվել. երկրպագուներ, որոնց մեջ կային երիտասարդ ազարակատերեր, իրենց կարիերան նոր սկսող փաստաբաններ և արդեն հայտնի պետական գործիչներ, Մարսի զավակներ, որոնք դեռ զենք էին կրում կամ նոր էին ցած դրել այն, կարո՞ղ էր արդյոք երջանիկ չլինել նա: Միայն կողմնակի մարդը կարող էր այս հարցը տալ, այն մարդը, որը ծանոթ չէ կրեոլուհիների բնավորությանը, մանավանդ Լուիզա Պոյնդեքստերի բնավորությանը:

Հյուրերի շողշողուն բազմության մեջ կար մի մարդ, որը ծանոթ էր և մեկին, և մյուսին, որն ազահորեն որսում էր աղջկա յուրաքանչյուր շարժումը և աշխատում էր հասկանալ նրա նշանակությունը: Այդ մարդը Կասսի Կոլիաունն էր:

Ուր էլ որ գնար Լուիզան, Կոլիաունը սովերի պես հետևում էր նրան, մերթ վերև էր բարձրանում, մերթ ցած էր իջնում, մերթ շինծու անտարբերությամբ մի անկյունում հենվում էր պատին, բայց ոչ մի բռնապետական չէր հեռացնում չքնաղ կրեոլուհուց:

Որքան էլ զարմանալի է, նա ուշադրություն չէր դարձնում, թե ինչ է պատասխանում աղջիկը այն հաճոյախոսություններին, որ տղամարդիկ տեղում էին նրա վրա, ցանկանալով արժանանալ նրա գեթ մեկ ժպիտին: Նույնիսկ երիտասարդ դրագուն Հենկոկի լուրջ սիրահետումը կարծես չէր անհանգստացնում Կոլիաունին: Այդ ամենը նա լսում էր առանց նկատելի հուզմունքի, ինչպես սովորաբար մարդ լսում է այն խոսակցությունները, որոնք հետաքրքիր չեն ո՛չ իրեն, ո՛չ իր բարեկամներին:

Եվ միայն երբ բոլորը բարձրացան ազոտեա, Կասսի Կոլիաունը մատնեց իրեն: Շրջապատի մարդիկ չէին կարող չնկատել, թե նա ինչպիսի խուզարկու հայացքով է հետևում Լուիզային, երբ վերջինս մոտենում էր ճաղերին և ուշի ուշով դիտում հեռուն: Ոչ հեռու կանգնած հյուրերը շատ անգամ էին այդպիսի հայացք որսում, որովհետև հաճախ էր կրկնվում այն շարժումը, որ այդ հայացքի պատճառն էր դառնում:

Ամեն անգամ մի քանի բռնապետ անցնելուց հետո Կասսա դել Կորվոյի դեռատի տիրուհին մոտենում էր ճաղաշարին և նայում հեռու դաշտավայրին, ասես հորիզոնում ինչ-որ բան էր որոնում:

Ինչո՞ւ էր աղջիկն այսպես անում՝ այդ ոչ ոք չգիտեր և ոչ ոքի չէր անհանգստացնում: Ոչ ոքի, բացի Կասսի Կոլիաունից: Իսկ նա ուներ իր կասկածները, որոնք բզկտում էին սիրտը:

Իսկ երբ պրերիայում մայր մտնող արեգակի ոսկե շողերի մեջ ինչ-որ սովերներ երևացին, և ազոտեայից դիտողները շուտով նկատեցին, որ դա ձիերի երամակ է, որին քշում են մի քանի ձիավոր, Կոլիաունի մեջ այլևս կասկած չմնաց, նա գիտեր, թե ով է այդ հեծելախմբի գլուխ կանգնած:

Բայց մինչև ձիերի այդ երամակը հյուրերի ուշադրությունը կգրավեր, դրանից էլ շատ առաջ Լուիզան նկատել էր այն հորիզոնում բարձրացած փոշու ամպից, թեև, ճիշտ է, այն ժամանակ դա դեռ այնքան փոքր ու անորոշ էր, որ տեսնել կարող էր միայն նա, ով լարված սպասում էր նրա հայտնվելուն: Այդ բռնապետից սկսած դեռատի կրեոլուհին անբռնազբոսիկ խոսակցում էր ընկերուհիների հետ՝ աչքի տակով հետևելով մոտեցող փոշու ամպին: Նա արդեն գլխի էր ընկել, թե ինչն է բարձրացրել այդ փոշու ամպը, բայց կարծում էր, թե միայն ինքը գիտե այդ:

– Վայրի ձիւ՛ր,– հայտարարեց Ինչ ամբողջ հրամանատար մայորը, հեռադիտակը աչքերին դնելով:– Այս կողմն են քշում, բայց ո՞վ է քշողը. Հա՛, հիմա տեսնում եմ,– ասաց նա նորից հեռադիտակը աչքերին դնելով:– Մորիս մուստանգերն է: Նա երբեմն ձիեր է բերում մեզ: Բայց կարծես ուղիղ այս կողմն է գալիս, միսոր Պոյնդեքստեր:

– Շատ հնարավոր է, եթե դա այն երիտասարդն է, որի անունը դուք հիմա տվիք,– պատասխանեց Կասա դէլ Կորվոյի տերը:– Այդ մուստանգերը ինձ խոստացել է մի երկու-երեք տասնյակ ձի բերել և երևի արդեն բերում է... Այո՛, այդպես էլ կա,– ասաց նա հեռադիտակով նայելով:

– Ես համոզված եմ, որ հենց նա է,– ասաց ագարակատիրոջ որդին:– Պարզ տեսնում եմ, որ ձիավորը Մորիս Ջերալդն է:

Ագարակատիրոջ դուստրը նույնպես կարող էր ասել այդ, բայց նա ցույց չտվեց, որ իրեն հետաքրքրում է այդ ամենը: Նա նկատել էր, որ Կոլհաունի չար աչքերն անընդհատ հետևում են իրեն:

Վերջապես երամակը մոտեցավ: Իսկապես, առջևից արշավում էր Մորիս մուստանգերը, որը լաստյով կապած իր ետևից բերում էր խատուտիկ մուստանգը:

– Այս ի՛նչ հրաշալի ձի է,– լսվեց մի քանի բացականչություն, երբ անսովոր տեսարանից անհանգստացած վայրի մուստանգին մոտեցրին տանը:

– Բայց արժե ցած իջնել՝ մոտիկից նայելու այս մուստանգին,– ասաց մայորի կինը, որ խանդավառ բնավորություն ուներ:– Եկեք ցած իջնենք: Ի՞նչ կասեք դուք, միսս Պոյնդեքստեր:

– Եթե ցանկանում եք,– լսվեց դեռատի տանտիրուհու պատասխանը մյուսների խուռն ձայների մեջ:

– Իջնենք ցած, շուտ իջնենք:

Մայորի կնոջ ետևից տիկիները ցած վազեցին քարե սանդուղքով: Տղամարդիկ էլ հետևեցին նրանց:

Մի քանի րոպեից հետո մուստանգերը, որ դեռևս նստած էր իր ձիուն, արդեն խատուտիկ մուստանգի հետ շրջապատված էր ընտիր հասարակությամբ:

Հենրի Պոյնդեքստերը բոլորից առաջ ընկավ և բարեկամաբար ողջունեց մուստանգերին:

Լուիզան Մորիսի ողջույնին պատասխանեց միայն գլխի թեթևակի շարժումով: Նա սիրտ չարեց ավելի մեծ ուշադրության արժանացնել ձի վաճառող երիտասարդին, նույնիսկ եթե ընդունենք, որ նա պատիվ է ունեցել ծանոթանալու իր հետ, որովհետև հազիվ թե դա դուր գար հասարակությանը:

Բոլոր տիկիներից միայն մայորի կինն էր, որ սիրալիր ողջունեց մուստանգերին, բայց նա այդ արեց մի տեսակ բարձրից, և նրա ձայնի մեջ էլ զիջողամտության տոն էր հնչում: Սակայն դրա փոխարեն մուստանգերը գոհացած էր ջահել կրեոլուհու թոուցիկ ու արտահայտիչ հայացքից:

Ասենք՝ Բարեհաճ վերաբերմունքը միայն Լուիզայի հայացքի մեջ չէր արտահայտվում: Ճիշտն ասած՝ նույնիսկ ճանապարհի փոշոտված հագուստի մեջ էլ մուստանգերը շատ գեղեցիկ տեսք ուներ: Երկար ճանապարհը կարծես ամենևին չէր հոգնեցրել նրան: Տափաստանի քամուց երիտասարդ իռլանդացու դեմքը շիկնել էր: Վերնաշապկի արձակված օձիքի միջից երևում էր նրա արևախանձ ուժեղ պարանոցը, որն ընդգծում էր երիտասարդի առնական գեղեցկությունը: Թավ գանգուրներին նստած փոշին չէր կարողացել ծածկել նրանց փայլն ու գեղեցկությունը:

Նրա ամբողջ արտաքինի մեջ արտասովոր ուժ ու տոկունություն էր զգացվում: Կանացի շատ աչքեր էին գաղտագողի նայում նրան՝ ջանալով որսավ նրա հայացքը: Բնտենդանտի սիրունիկ ազգականուհին հիացմունքով ժպտում էր նրան: Ասում էին, թե ինտենդանտի կինն էլ աչքի տակով նրան էր նայում, բայց դա, ըստ երևոյթին, սոսկ բամբասանք էր, որ հորինել էր բժշկի կինը, որն ամբողջում հայտնի էր որպես բամբասանք:

– Տարակույս չկա,– ասաց Պոյնդեքստերը դերի մուստանգին գննելով,– որ սա հենց այն ձին է, որի մասին ինձ ասել է Ջեք Ստումպը:

– Այո, հենց այն է, որ կա,– պատասխանեց ծերունի որսորդը, մոտենալով Մորիսին, որպեսզի օգնի նրան:– Միանգամայն ճշմարիտ է, միստր Պոյնդեքստեր, հենց այն նույն զամբիկն է: Այս երիտասարդը սրան բռնել է դեռ նախքան ես իր մոտ կգնայի: Լավ է, որ ես ժամանակին հասա, թե չէ ձին կարող էր ուրիշի ձեռք ընկնել, իսկ դա կվշտացներ միսս Լուիզային:

– Այդ ճշմարիտ է, միստր Ստումպ: Դուք շատ ուշադիր եք դեպի ինձ: Ես ուղղակի չգիտեմ, թե երբևիցե կարո՞ղ եմ երախտահատույց լինել ձեր բարության համար,– ասաց Լուիզան:

– «Երախտահատույց լինել»: Ուզում եք ասել, որ կցանկանայիք որևէ հաճելի բա՞ն անել ինձ համար: Այդ ձեզ համար դժվար չի լինի միսս: Ախր ես, ճիշտն ասած, մի առանձին բան էլ չեմ արել. ձիս քշել եմ պրերիայով ու գնացել սրա մոտ, ուրիշ ոչինչ: Իսկ տեսնել, թե ինչպես ձեզ նման մի գեղեցկուհի նստել է այս ձին, այն էլ փետրագարդ գլխարկը գլխին և երկարափեշ զգեստը հագին՝ մի՞թե դա քիչ հաճույք կլինի. այդպիսի վարձատրության համար Ձեր Ստումպը համաձայն կլինե՞ր մինչև Ժայռոտ լեռները վազել ու ետ գալ:

– Օ՛, միստր Ստումպ, ի՛նչ անուղղելի շողորճորթն եք դուք: Նայեցեք ձեր շուրջը և կտեսնեք շատ կանանց, որոնք ինձնից ավելի են արժանի ձեր հաճոյախոսություններին:

– Դե լա՛վ, լա՛վ,– պատասխանեց Ձերը մի թոռցիկ հայացք գցելով ներկա գտնվող տիկինների վրա:– Ես չեմ Ժխտում, որ այստեղ գեղեցիկ կանայք շատ կան: Այո՛, գրողը տանի, գեղեցիկ կանայք շատ են: Բայց, ինչպես մեր Լուիզիանայում էին ասում, Լուիզա Պոյնդեքստերը մի հատ է:

Ձերի այս քաղաքավարի խոսքի պատասխանը եղավ քրքիջի մի պոռթկում, որի մեջ կանացի ձայն քիչ կարելի էր նկատել:

– Այս ձիու համար ես ձեզ պետք է վճարեմ երկու հարյուր դոլար,– ասաց ագարակատերը, դառնալով Մորիսին և մատնացույց անելով խատուտիկ մուստանգը:– Կարծեմ այդ գումարի մասին ձեզ հետ պայմանավորված պիտի լինի միստր Ստումպը:

– Ես այդպիսի սակարկության չեմ մասնակցել,– բազմանշանակ, բայց սիրալիր ժպիտով պատասխանեց մուստանգերը:– Ես ձեզնից փող վերցնել չեմ կարող: Այս ձին ծախու չէ:

– Իսկապե՞ս,– հարցրեց ագարակատերը, ետ քաշվելով վիրավորված հպարտությամբ:

Ագարակատերերն ու սպաները Մորիսի պատասխանը լսելով չէին կարող թաքցնել իրենց ծայրահեղ զարմանքը: Երկու հարյուր դոլար մի խամ ձիու համար, երբ սովորական գինը եղել է տասից քսան դոլար: Մուստանգերը, երևի, խելքը թոցրել է:

Բայց Մորիսը նրանց հնարավորությունն չտվեց դրա մասին դատողություններ անելու:

– Միստր Պոյնդեքստեր,– շարունակեց նա նույնպես սիրալիր,– դուք ինձ մյուս մուստանգների համար այնքան լավ եք վճարել, այն էլ ավելի շուտ, քան ես բռնել եմ նրանց, որ հիմա թույլ տվեք ինձ երախտահատույց լինել: Այսպես է մեր իռլանդական սովորույթը: Բացի դրանից, մեզ մոտ ընդունված է, որ երբ ձիու առևտուրը տանն է կատարվում, ընծան տալիս են ոչ թե նրան, ում հետ գործարք են կնքել, այլ նրա կնոջը կամ աղջկան... Թույլ կտա՞ք ինձ իռլանդական այդ սովորույթը Տեխաս փոխադրել:

– Իհարկե,– պատասխանեցին մի քանի ձայներ:

– Ես չեմ առարկում, միստր Ձերալդ,– պատասխանեց ագարակատերը՝ ընդհանուրի կարծիքի առաջ նահանջելով իր պահպանողական բնավորությունից:– Ինչպես կամենում եք:

– Շնորհակալ եմ, պարոննե՛ր, շնորհակալ եմ,– խոսեց մուստանգերը արժանապատվությամբ նայելով մարդկանց, որոնք իրենց բարձր էին համարում նրանից:– Այս ձին էլ թող այդպիսի մի ընծա լինի: Եվ եթե միսս Պոյնդեքստերը համաձայնի ընդունել այն, ես ինձ ավելի քան վարձատրված կզգամ այն երեք օրվա ջանքերի համար, որ գործադրել եմ անընդհատ հետապնդելով այս վայրենուն:

– Ես ընդունում եմ ձեր ընծան, սըր, և ընդունում եմ շնորհակալությամբ,– առաջին անգամ խոսեց դեռատի կրեոլուհին փոքր-ինչ առաջ գալով:– Միայն թե՛ ինձ թվում է...– շարունակեց նա մատը մեկնելով

դեպի մուստանգը և միաժամանակ հարցական հայացքով նայելով մուստանգերի աչքերին,– ինձ թվում է, թե ձեր գերին դեռ ընտելացրած չէ։ Նա ամբողջ մարմնով դողում է անորոշ ապագայի առաջ և երևի կաշխատի ցած նետել սանձը, եթե չհավանի։ Եվ այն ժամանակ ի՞նչ պիտի անեմ ես, խղճուկս։

– Ճշմարիտ է, Մորիս,– ասաց մայորը, ամեննին չհասկանալով այդ խոսքերի զաղտնի իմաստը և դառնալով նրան, ով միայն ինքն էր հասկացել դրանց նշանակությունը։– Միսս Պոյնդեքստերն իրավացի է։ Մուստանգը դեռ բոլորովին խամ է։ Դա պարզ է բոլորին։ Հապա՛, սիրելի բարեկամս, մի քիչ վարժեցրեք դրան։– Լեդիներ և ջենտլմեններ,– դարձավ մայորը շրջապատին,– տեսնելու արժանի բան է, մանավանդ նրանց համար, ովքեր այդպիսի տեսարան դիտելու առիթ չեն ունեցել... Հապա՛, Մորի՛ս, նստեցեք դրա վրա և ցույց տվեք մեզ, թե ինչ կարող են անել պրերիայի հեծյալները։ Նրա տեսքից երևում է, որ ձեր գործը հեշտ չի լինելու։

– Դուք իրավացի եք, մայոր, իսկապես, որ սա հեշտ խնդիր չէ,– պատասխանեց մուստանգերը մի արագ հայացք գցելով, բայց ոչ թե գերի չորքոտանու, այլ դեռատի կրեոլուհու վրա։

Ժողովելով բոլոր ուժերը, որպեսզի չմատնի իրեն, աղջիկը դողալով ետ քաշվեց ու թաքնվեց հյուրերի բազմության մեջ։

– Ոչինչ, Մորի՛ս, ոչինչ,– կրկնեց մայորը հանգստացող տոնով։– Թեպետև նրա աչքերը վառվում են կրակի պես, բայց գրագ եմ գալիս, որ դուք գծությունը դուրս կվանեք նրա միջից։ Փորձեցե՛ք։

Մայորի առաջարկությունը մուստանգերը չընդունել չէր կարող, պրոֆեսիոնալ հպարտությունը չէր թույլ տա այդ։ Դա նրա ճարպկության, հեծյալի վարպետության մարտահրավեր էր։ Տեխասի պրերիայում այնքան էլ հեշտ չէ համբավ ձեռք բերել։

Մորիսն իր համաձայնությունն արտահայտեց նրանով, որ արագ ցած թռավ ձիուց և, սանձը Ձեք Ստումպին տալով, մոտեցավ խատուտիկ մուստանգին։

Երիտասարդ որսորդը նախապատրաստությունների վրա ժամանակ չկորցրեց, նա միայն խնդրեց տեղ բաց անել։ Եվ այդ կատարվեց անմիջապես. հյուրերի մեծ մասը, այդ թվում և կանայք, վերադարձան ազոտեա։

Լասսոն գցելով մուստանգի ստորին ծնոտը և այն սանձի նման քաշելով գլխի կողմը՝ Մորիս Ձերալդը ցատկեց մուստանգի մեջքին։

Վայրի ձին առաջին անգամն էր իր վրա մարդ զգում, առաջին անգամն էր նրան այդպիսի վիրավորանք հասցվում։

Մի սուր ու չար վրնջոց ցույց տվեց, թե ինչպիսի ցասում առաջացրեց նրա մեջ իր ազատության այդ ոտնահարումը։

Ձին ծառս եղավ և մի քանի րոպե հավասարակշռությունը պահպանեց այդ դիրքում։ Մուստանգերը չշփոթվեց. նա երկու ձեռքով գրկեց ձիու պարանոցը, ամուր սեղմելով նրա կոկորդը՝ պինդ կպավ նրա իրանին։ Եթե այդպես չաներ, ձին կարող էր մեջքի վրա ընկնել և իր տակ ճզմել ձիավորին։

Դրանից հետո ձին սկսեց վեր շարտել ետևի ոտքերը, մի բան, որ նման դեպքերում միշտ անում են վայրի ձիերը։ Դա մուստանգերին առանձնապես դժվարին դրության մեջ դրեց. քիչ էր մնում ցած ընկնի ձիու վրայից։ Իր ուժերին վստահ լինելով՝ մուստանգերը հրաժարվել էր թամբից ու ասպանդակներից, այնինչ դրանք հիմա նրան շատ կօգնեին։ Բայց թամբած ձին զսպելը պրերիայում սխրագործություն չէր համարվի։

Սա այդպես էլ չկարողացավ գլուխ բերել։ Երբ ձին սկսեց ետևի ոտքերը վեր շարտել, մուստանգերն արագ շուռ եկավ նրա մեջքին, ձեռքերով գրկեց նրա կողերը և, ոտքերի մատները նրա թիակներին հենելով, չթողեց, որ իրեն ցած գցի։

Երկու-երեք անգամ մուստանգը կրկնեց այդ փորձը, բայց ամեն անգամ ստիպված էր զիջել հեծյալի ճարպկությանը։ Վերջապես հասկանալով, որ իր ջանքերն իզուր են, կատաղած ձին դադարեց աքացի-

ներ տալ և, տեղից պոկվելով, սլացավ պրերիայով, այնպես արագ, որ ասես ուզում էր հեծյալին աշխարհի ծայրը հասցնել:

Այդ վազքը մի որևէ տեղ պիտի վերջանար, միայն թե ոչ ազոտեայում հավաքվածների տեսադաշտում: Շատերը ենթադրություններ էին անում, թե մուստանգերը կարող է սպանվել, կամ, համենայնդեպս, խեղանդամ դառնալ: Ներկա եղողների մեջ կար մեկը, որ սրտի խորքում այդ էր ցանկանում, իսկ մի ուրիշի համար դա համագոր կլիներ իր մահվան: Թե ինչու Լուիզա Պոյնդեքստերը, լուիզիանացի հպարտ ազարակատիրոջ դուստրը, հոշակավոր գեղեցկուհին, որը կարող էր ամուսնանալ ամենաանվանի ու հարուստ մարդու հետ, իրեն թույլ էր տվել հրապուրվել կամ նույնիսկ պարզապես երազել տեխասցի այդ աղքատ որսորդի մասին, դա մի գաղտնիք էր, որը չէր կարող հասկանալ նույնիսկ ինքը, չնայած իր արտասովոր խելքին:

Գուցե նա դեռ այնքան հեռուն չէր գնացել, որ սիրահարվեր: Նա ինքն այդպես չէր կարծում:

Նա զգում էր միայն, որ իր մեջ ինչ-որ տարօրինակ հետաքրքրություն է բռնկվել այդ մարդու նկատմամբ, որի հետ ինքը ծանոթացել էր ամենառոմանտիկ հանգամանքներում, և որն այնքան շատ տարբերվում էր մյուս բոլոր մարդկանցից, որոնք կազմում էին, այսպես ասած՝ ընտիր հասարակությունը:

Նա զգում էր նաև, որ խանձված պրերիայում լսած կամ նկատած մի խոսքի, մի հայացքի, մի շարժումի առաջացրած այդ հետաքրքրությունը մարելու փոխարեն օրեցօր ավելի ու ավելի է ուժեղանում:

Եվ Լուիզայի սիրտն սկսեց ավելի ուժեղ բաբախել, երբ Մորիս մուստանգերը նորից երևաց ձիով, որն այժմ արդեն այլևս վայրի մուստանգ չէր, այլ վարժեցրած նժույգ. նա այլևս չէր փորձում ցած գցել իր հեծյալին, այլ հանդարտվել էր և հնազանդորեն ընդունել նրան իրեն տեր:

Դեռատի կրեոլուհին էլ նույն զգացմունքն էր ապրում, թեև այդ ոչ ոք չնկատեց, և հենց ինքն էլ չէր գիտակցում:

– Միսս Պոյնդեքստեր՝ը,– ասաց մուստանգերը, ցած թռչելով ձիուց և ուշադրություն չդարձնելով իրեն դիմավորող ծափահարությունների որոտին,– կարո՞ղ եմ արդյոք խնդրել ձեզ, որ մոտենաք ձիուն, լսասոն նրա պարանոցը գցեք և տանեք ախոռ: Եթե դուք այդպես անեք, նա ձեզ կհամարի իրեն զսպողը և սրանից հետո միշտ հնազանդ կլինի ձեր կամքին:

Իրեն երևակայող մի գեղեցկուհի կվրդովվեր այդպիսի առակարկությունից, կոտրատվողի մեկը կմերժեր այն, իսկ եթե երկչոտի մեկը լիներ, պարզապես կվախենար:

Բայց Լուիզա Պոյնդեքստերը, ֆրանսիացի գաղթականի այդ շառավիղը առանց մի բոպե տատանվելու, առանց գոռոզության կամ վախի մի նշույլ ցույց տալու, վեր կացավ տեղից և հեռացավ իր արիստոկրատ զրուցակիցներից: Հետևելով մուստանգերի խորհրդին՝ նա վերցրեց ձիու մագից հյուսած պարանը, գցեց մուստանգի վիզը և նրան տարավ Կասսա դել Կորվոյի ախոռ:

Նրա ականջներում շարունակ հնչում և սրտի մեջ արձագանքում էին մուստանգերի խոսքերը. «Նա ձեզ կհամարի իրեն զսպողը և սրանից հետո միշտ հնազանդ կլինի ձեր կամքին»:

## ԳԼՈՒԽ XIII

### Խնջույք պրերիայում

Ծագող արևի առաջին վարդագույն ճառագայթները լուսավորեցին Ինջ ամրոցի դրոշակը: Մի ավելի թույլ շող ընկավ սպայական բնակարաններով առջևի հրապարակի վրա և լուսավորեց մի փոքրիկ ֆուրգոն, որին մի գույգ մեքսիկական ջորի էր լծված: Տեսնելով, թե ջորիներն ինչպիսի անհամբերությամբ են սմբակներով ծեծում գետինը, պոչերը խաղացնում ու ականջները սրում, կարելի էր եզրակացնել, որ

նրանք արդեն վաղուց են լծված ու կանգնած միևնույն տեղում և անհամբեր սպասում են ճանապարհ ընկնելու: Միաժամանակ ջորիների այդ շարժումները դանդաղեցնում են, որ չմոտենան և նրանց սմբակների տակ չընկնեն:

Ճիշտն ասած՝ այնտեղ դանդաղեցնողներ չկային էլ, եթե չհաշվենք թաղիքե գլխարկով վիթխարահասակ մարդուն, որը չնայած թույլ լուսավորությանը, իսկույն երևում էր, որ ծերունի որսորդ Ջեք Ստումպն է:

Ստումպը կանգնած չէր, այլ հեծել էր իր պառավ գամբիկը, որը շատ ավելի քիչ ցանկություն էր ցուցաբերում տեղից շարժվելու, քան մեքսիկական ջորիները կամ հենց իր տերը:

Իսկ շուրջն ամեն ինչ տենդագին շարժման մեջ էր: Արագ-արագ դես ու դեն էին ընկնում մարդիկ, որոնք ֆուրգոնի մոտից շտապում էին դեպի սպաների տուն, ապա նորից վերադառնում ֆուրգոնի մոտ:

Այնտեղ մոտ տասը մարդ կար, որոնք իրարից տարբերվում էին հագուստով և մաշկի գույնով: Դրանցից շատերը ոչ շարային ծառայության զինվորներ էին: Երկուսը հավանորեն խոհարարներ էին և էլի մի քանիսին կարելի էր սպաների, սպասականների տեղ դնել:

Նրանց մեջ հպարտ-հպարտ ետ ու առաջ էր քայլում մի ֆրանտ նեգր: Նրա ինքնավստահությունը կարելի էր բացատրել միայն նրանով, որ նա ամբողջ պարետ մայորի սպասավորն էր: Այս մարդկանց խայտաբղետ խումբը ղեկավարում էր մի սերժանտ, որն իր աստիճանին համապատասխան երեք տրեզ ուներ թևքին: Նրան հանձնարարված էր ֆուրգոնին բարձել ամեն տեսակ ուտելիք ու խմելիք, կարճ ասած՝ ամեն բան, ինչ հարկավոր էր խնջույքի համար:

Խնջույքը շատ շքեղ էր պատրաստվում: Այդ կարելի էր հասկանալ ֆուրգոնին բարձած մթերքների առատությունից ու բազմապիստությունից. այնտեղ կային ամեն տեսակի մեծ ու փոքր զամբյուղներ, մի երկարավուն արկղ, որի մեջ տասներկու շիշ շամպայն էր դասավորված, իսկ վառ դարչնագույն ներկված թիթեղյա տուփերը և սարդինի տուփերը ցույց էին տալիս, որ հեռավոր վայրերից էլ անուշ ուտելիքներ են բերվել Տեխաս:

Չնայած գինիների ու ամեն տեսակ համեղ խորտիկների առատությանը, այնտեղ պրպտող մարդկանցից մեկը դժգոհ էր մնացել: Այդ հիասթափված գուրմանը<sup>35</sup> Ջեք Ստումպն էր:

– Լսիր ինձ,– դարձավ նա սերժանտին,– ինձ թվում է, որ այս ֆուրգոնում մի ինչ-որ բան պակասում է: Կարծում եմ պրերիայում կգտնվի մարդ, որի սրտովը չեն լինի արտասահմանյան այս տեսակ-տեսակ բաները, ինչպես օրինակ, այս շամպայնը, և որը պոյլոն ավելի կգերադասի:

– Պոյլոն շամպայնից գերադասո՞ղ: Դուք ձիերի մասին՞ եք ասում, միստր Ստումպ:

– Գրողը տանի քո ձիերին: Ես ձիերի պոյլոյի մասին չեմ խոսում: Ես խոսում եմ մոնոնգահիլյան վիսկիի մասին:

– Հա-ա՛, հիմա ամեն ինչ հասկանալի է: Դուք իրավացի եք, միստր Ստումպ... Վիսկին չի կարելի մոռանալ, Պոմպեյ: Կարծեմ այնտեղ մի շիշ կա խնջույքի համար:

– Ճիշտ այդպես, պարոն սերժանտ,– հնչեց սևամորթ ծառայի ձայնը, և նա մի մեծ շիշ ձեռքին մոտեցավ ֆուրգոնին:– Ահա հենց սա է:

Համարելով, որ արդեն ամեն ինչ պատրաստ է, ծերունի որսորդը սկսեց անհամբերության նշաններ ցույց տալ:

– Հը, սերժանտ, ամեն ինչ պատրա՞ստ է,– ասաց նա ասպանդակների վրա ոտքերը վերովար անելով:

– Դեռ ոչ, միստր Ստումպ: Խոհարարն ասում է, որ դեռ պետք է ճտեր տապակի:

– Այ գետնի տակն անցնեն այդ ճտերը խոհարարի հետ միասին: Մեր պրերիայի վայրի հնդկահավերի հետ համեմատած՝ ինչի՞ են պետք նրանք: Մայորը հնդկահավի համը հասկանում է և ինձ պատվեր է

---

35 Գուրման – համադամ ուտելիքներ սիրող մարդ (ծ.թ.):



տվել ինչ գնով էլ լինի մի լավ հնդկահավ ճարել: Բայց, գրողը տանի, դա այնքան էլ հասարակ բան չէ, երբ արևն արդեն դուրս է եկել: Մյուս կողմից էլ այս սայլն է կրնկակոխ հետևելու մեզ: Մի՛ սխալվեք, սերժանտ, թռչուններն այնպես հիմար չեն, ինչպես ամբողջի զինվորները: Պրերիայի բոլոր բնակիչների մեջ վայրի հնդկահավն ամենախելոքն է, և հավատա, նրան խաբելու համար հարկավոր է ոտքի ելնել արևի հետ միասին, գուցե և ավելի շուտ:

– Ճշմարիտ է, միստր Ստումպ: Ես գիտեմ, մայրը հույս է դրել ձեր որսորդական հմտության վրա և հավատացած է, որ հնդկահավի միս կվայելի:

– Ինչպե՛ս չէ: Իսկ գուցե ուզում է նաև, որ ես իր համար բիզոնի լեզու և բուդ ճարեմ, թեև այդ կենդանին հարավային Տեխասում արդեն քսան տարի է, ինչ ոչնչացվել է: Ճիշտ է, ես լսել եմ, թե եվրոպական գրողները, և մանավանդ ֆրանսիացիներն իրենց գրքերում բոլորովին ուրիշ բան են գրում, բայց այդ իրենց գործն է: Այժմ այս կողմերում բիզոն չկա... Այստեղ կան արջեր, եղջերուներ, քարայծեր, շատ կան վայրի հնդկահավեր, բայց որպեսզի կարելի լինի ճաշի համար որս խփել, հարկավոր է նախաճաշել մինչև լուսաբաց: Ես պետք է ժամանակ ունենամ, այլ կերպ չեմ խոստանում, թե կարող եմ ձեր խումբը տանել և դեռ ճանապարհին էլ հնդկահավ խփել: Այնպես որ, պարոն սերժանտ, եթե ուզում ես, որ այսօր ճաշին քո անվանի հյուրերը հնդկահավ խժոեն, կարգադրիր շուտ շարժվել:

Ծերունի որսորդի այս համոզիչ ճառն ազդեց սերժանտի վրա, և նա արեց ամեն բան, ինչ կախված էր իրենից, որպեսզի շուտ ճանապարհ ընկնեն բոլոր սևամորթ ու սպիտակամորթ օգնականների հետ:

Եվ դրանից հետո շատ չանցած՝ մթերք բարձած սայլը Ջեֆ Ստումպի առաջնորդությամբ արդեն շարժվում էր ընդարձակ հարթավայրով, որը փոված էր Լեոնա և Ռիո դը Նուեսես գետերի միջև:

\*\*\*

Ֆուրգոնը ճանապարհ ընկնելուց դեռ մի քսան բույս չանցած՝ նույն հրապարակում սկսեց հավաքվել մարդկանց մի ուրիշ խումբ, որը մի քիչ ուրիշ տեսք ուներ:

Եկան ձի հեծած տիկիներ, բայց նրանց ուղեկցում էին ոչ թե հեծյալ սպասավորներ, ինչպես Անգլիայում է լինում որսի ժամանակ, այլ՝ բարեկամները կամ ծանոթները, հայրերը, եղբայրները, փեսացուները, ամուսինները: Այստեղ հավաքվեցին համարյա բոլոր նրանք, ովքեր ներկա էին եղել Պոյնդեքստերի խնջույքին:

Եկավ նաև ինքը՝ ագարակատերը, նրա որդի Չենրին, նրա ազգական Կասսի Կոլհաունը և դուստր Լուիզան: Դեռատի աղջիկը հեծել էր խատուտիկ մուստանգը, որը Կասսա դել Կորվոյի տոնախմբության ժամանակ բոլորի ուշադրությանն էր արժանացել:

Խնջույքը կազմակերպվել էր, որպեսզի շնորհակալություն հայտնեն Պոյնդեքստերին նրա հյուրասիրության համար: Մայրը և մյուս սպաները տանտերերն էին, ագարակատերն ու իր բարեկամները՝ հրավիրված հյուրերը: Հյուրերի զվարճության համար նախատեսվում էր վայրի ձիերի որս կազմակերպել, որ մի հիանալի, հազվադեպ տեսաբան էր լինելու:

Այդպիսի որսի վայր կարող էր լինել միայն պրերիան՝ Ինջ ամբողջի քսան մղոն հեռավորության վրա, որտեղ վայրի մուստանգներ էին լինում: Դրա համար էլ հարկավոր էր վաղ ճանապարհ ընկնել և հետները բավականաչափ ուտելեղեն վերցնել:

Չենց որ արևի շողերը սկսեցին խաղալ Լեոնայի հայելանման հարթ մակերեսին, խնջույքի մասնակիցներն արդեն պատրաստ էին ճանապարհ ընկնելու մի քսան դրագունների ուղեկցությամբ, որոնց կարգադրված էր ետևից գալ: Ինչպես արդեն ֆուրգոնի հետ գնացածները, այնպես էլ այս խումբն ուներ իր ուղեկիցը, սակայն դա խունացած բաճկոնով ու թաղիքե մաշված գլխարկով ծերունի որսորդը չէր, այլ

մի երիտասարդ ձիավոր՝ գեղեցիկ հագուստով ու մի հիանալի ձի հեծած, միանգամայն արժանի այդպիսի՝ մի ընտիր խմբի առաջնորդ լինելու:

– Ժամանակն է, Մորիս,– ձայն տվեց մայորը, տեսնելով, որ բոլորն արդեն հավաքվել են:– Մենք պատրաստ ենք հետևելու ձեզ:– Ապա դառնալով ներկա գտնվողներին՝ ասաց.– Լեդիներ և ջենտլմեններ, այս երիտասարդը հիանալի գիտե վայրի ձիերի բնավորությունն ու սովորությունները: Տեխասում ոչ ոք չի կարող վայրի ձի որսալու ձևերն ավելի լավ ցույց տալ, քան Մորիս մուստանգերը:

– Ես արժանի չեմ այդպիսի գովասանքի,– խոսեց երիտասարդ իռլանդացին՝ քաղաքավարությամբ գլուխ խոնարհելով հասարակությանը:– Ես միայն խոստանում եմ ցույց տալ, թե որտեղ են մուստանգներ լինում:

«Որքա՛ն համեստ է նա»,– մտածեց Լուիզան, ամբողջովին դողալով հենց միայն այն մտքից, ինչին վախենում էր հավատալ:

– Գնացի՛նք,– հրաման տվեց մայորը, և ուրախ հեծելախումբը Մորիս Ջերալդի գլխավորությամբ ճանապարհ ընկավ:

\*\*\*

Տեխասի բնակիչների համար մինչև նախաճաշ պրերիայով քսան մղոն ճանապարհի կտրելը դատարկ բան է:

Այդ տարածությունը նրանք անցան մի երեք ժամում: Ճանապարհորդությունը միանգամայն հաջող անցավ, եթե չհաշվենք այն, որ ճանապարհի վերջում բոլորն արդեն խիստ քաղց էին զգում:

Բարեբախտաբար մթերքի ֆուրգոնը երկար սպասել չտվեց, և դեռ կեսօր չեղած՝ այս ուրախ խումբն արդեն տեղավորվել էր նախաճաշելու Ռիո դը Նուեսես գետի ափին, մի վիթխարի ընկուզենու տակ:

Ճանապարհին առանձնապես ոչինչ չպատահեց: Մուստանգերը որպես առաջնորդ, ինչպես միշտ, առջինից էր արշավում: Խնջույքի մյուս մասնակիցները, չհաշված մեկ-երկուսին, համարյա չէին նկատում նրան, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ մուստանգերը զարմացնում էր բոլորին հեծյալի իր վարպետությամբ, հեշտությամբ ցատկելով առունների ու փոսերի վրայով, մինչդեռ ուրիշները ծանծաղուտ էին որոնում կամ շրջանցում խոչընդոտը:

Կարելի էր կասկածել, թե նա դիտմամբ ուզում է աչքի ընկնել: Կասսի Կոլիաունն այդպիսի մի կարծիք հայտնեց: Հնարավոր է, որ այս անգամ պաշտոնաթող կապիտանը ճիշտ էր ասում:

Բայց ո՞վ կարող էր դրա համար մեղադրել մուստանգերին: Տեսե՛լ եք դուք երբևիցե որսը Անգլիայում, որտեղ ամեն կողմից հպարտորեն փետրազարդ գլխարկներ են շարժում և խոտի վրայով քաշ են գալիս ամագոնուհիների երկար փեշերը: Ասում եք տեսել եք, և ի՞նչ: Զգույշ եղեք և իզուր մի կշտամբեք տեխասցի մուստանգերին: Ինքներդ մտածեցեք, ախր նա քսան գույգ չքնաղ աչքերի կրակի տակ էր, որոնցից շատերը շողողում էին աստղերի պես: Հիշեցեք, որ նրանց մեջ էին նաև Լուիզա Պոյնդեքստերի աչքերը, և հազիվ թե զարմանաք, որ մուստանգերն ուզում էր փայլել:

Մի քանի ուրիշ ձիավորներ էլ ո՛չ պակաս համառությամբ ուզում էին ցույց տալ իրենց խիզախությունն ու արիությունը: Երիտասարդ դրագուն Հենկոկը շատ անգամ էր աշխատում ապացուցել, որ ինքը նորելուկ չէ ձիավարության մեջ, իսկ հրաձգային գործերի լեյտենանտը մերթ ընդ մերթ հեռանում էր ինտենդանտի ազգականուհուց, որպեսզի ձիավարության իր արվեստը ցույց տա: Իսկ երբ հիացական շշուկներ էր լսում, միշտ չէ, որ նայում էր նրա կողմը, ում, ընդհանուրի կարծիքով, պատկանում էր նրա սիրտը:

Օ՛, Պոյնդեքստերի դուստր, և՛ քաղաքակիրթ Լուիզիանայի սալոններում, և՛ վայրի Տեխասի պրերիաներում քո ներկայությունը փոթորիկ է առաջացնում: Որտեղ էլ դու երևաս, արթնանում են ռոմանտիկական երազանքները, և սկսում են մոլեգնել կրքերը:

## ԳԼՈՒԽ XIV

### Մանադա

Եթե Մորիս Ջերալդը պրերիայի լիակատար տիրակալը լիներ, և եթե նրա բոլոր բնակիչները հնազանդ լինեին մուստանգերին, էլի նա չէր կարող վայրի ձիերի որսի համար ավելի հաջող տեղ ընտրել, քան այն տեղը, ուր նա բերեց ուղևորներին:

Սան Անտոնիոյի գերմանական մառաններից բերված գինին դեռ նոր էր փրփրել բաժակներում, և երկնքի կապույտը սկսել էր ավելի խոր թվալ, իսկ կանաչը՝ ավելի զմրուխտ, երբ «Mustenos» աղաղակը խլացրեց ձայների դժոցը, և դեռ լրիվ չարտահայտված սիրային խոստովանություններն ընդհատվեցին ուրախ ծիծաղի մի պոթոկումով: «Mustenos» աղաղակողը մեքսիկացի վակերոն<sup>36</sup> էր, որին ուղարկել էին մոտակա բլրի վրայից հսկելու:

Մորիսը, որին սեղանի մոտ էին հրավիրել որպես հյուրի, արագ դատարկեց իր բաժակը և, ձիու վրա նետվելով, ձայն տվեց.

– Cavallada<sup>37</sup>:

– Ոչ,– պատասխանեց մեքսիկացին,– manada.

– Այդ ինչէ՞ր են խոսում նրանք այնտեղ,– հարցրեց կապիտան Կոլիաունը:

– Mustenos – մեքսիկական լեզվով նշանակում է «մուստանգներ»,– պատասխանեց մայորը,– իսկ մանադա նրանք կոչում են վայրի զամբիկների երամակը: Տարվա այս պահին զամբիկները միասին խմբված են լինում և հովատակներից առանձնացած, եթե միայն...

– Եթե միայն ի՞նչ,– անհամբեր հարցրեց կապիտանը՝ ընդհատելով բացատրությունը:

– Եթե միայն էշերը չեն հարձակվում նրանց վրա,– պատասխանեց մայորը:

Բոլորը ծիծաղեցին:

Իսկ մինչ այդ մանադան մոտենում էր:

– Հեծնե՛լ ձիերը,– ձայներ լսվեցին այս ու այն կողմից:

Հազիվ կարելի էր մինչև հարյուր հաշվել, երբ սանձերն արդեն ձիերի բերաններում էին, որոնք դեռ չէին հասցրել եզիպտացորենը խժռել, և սանձափոկերն արդեն գցված էին նրանց պարանոցներին, որոնք դեռ չէին ցամաքել արևադարձային շոգ առավոտյան արագ արշավանքից հետո, և բոլորն արդեն թամբերի վրա էին, պատրաստ առաջ սլանալու:

Այդ ժամանակ վայրի երամակը երևաց այն բլրի կատարին, որի վրա հենց նոր հսկիչն էր կանգնած: Իսկ նա, որ մասնագիտությամբ մուստանգեր էր, արդեն թամբի վրա էր և մի վայրկյանում երամակի մեջ նետվելով փորձում էր լաստոն գցել մուստանգներից մեկի վիզը: Ձիերը վայրի խոխոռոցով, կատաղի քառատրոփով սլանում էին, ասես փրկվելու համար ինչ-որ զարհուրելի հալածողից: Շարունակ վախեցած ետ նայելու պատճառով նրանք չէին տեսնում ո՛չ ֆուրգոնը, ո՛չ ձիավորներին:

– Նրանց հետապնդող կա,– ասաց Մորիսը, տեսնելով կենդանիների անհանգստությունը:– Այդ ի՞նչ է այնտեղ, Կրեսպի՛նո,– ձայն տվեց նա մեքսիկացուն, որը բլրի վրայից պետք է տեսներ, թե ով է հալածում երամակը:

Բոլորը լուռ սպասում էին պատասխանի: Նրանցից շատերի դեմքը տագնապ և նույնիսկ վախ էր արտացոլում: Արդյոք հնդկացիներ չե՞ն մուստանգների ետևից ընկել:

36 Վակերո – ձիարած:

37 Cavallada (իսպ.) – վայրի հովատակների երամակ:

– Սո asino cimmaron,– լավեց մեքսիկացու քիչ մխիթարական պատասխանը:– Սո mache<sup>38</sup>,– ավելացրեց նա:

– Դե ես այդպես էլ ենթադրում էի: Հարկավոր է կանգնեցնել այդ անպիտանին, թե չէ կփչացնի մեր որսը: Քանի դեռ վայրի էշը հետապնդում է երամակին, ոչ մի ուժ մուստանգներին կանգնեցնել չի կարող... Հեռո՞ւ է արդյոք:

– Բոլորովին մոտիկ է, դոն Մորիսիո: Ուղիղ իմ կողմն է վազում:

– Փորձիր լաստող նետել նրա վրա: Եթե չհաջողվի, կրակիր: Հարկավոր է դրանից ազատվել:

Ներկա եղողներից համարյա ոչ ոք չհասկացավ, թե ով է հետապնդում ձիերին: Միայն մուստանգերը գիտեին, թե ինչ են նշանակում «Սո asino cimmaron» բառերը:

– Բացատրեցեք մեզ, Մորիս, ի՞նչ է նշանակում այս ամենը,– հարցրեց մայորը:

– Նայեցեք այն կողմը,– ասաց մուստանգերը, ձեռքը մեկնելով դեպի բլրի գագաթը:

Այս մի երկու խոսքը բավական էր: Բոլորի հայացքները դարձան դեպի բլրի գագաթը, որտեղ թևավոր թռչունի արագությամբ սլանում էր այն կենդանին, որին մարդիկ սովոր են համարել դանդաղկոտության ու հիմարության տիպար:

Վայրի էշը խիստ տարբերվում էր իր եղբայրակից ընտանի էշից: Նա համարյա նույն մեծության էր, ինչ մուստանգները, որոնց ետևից սլանում էր: Եթե նա ամենաարագավազ մուստանգից արագ չէր վազում, ապա, համեմայնդեպս, ետ էլ չէր մնում նրանցից: Այս կենդանի պատկերը կայծակի արագությամբ ծագեց պրերիայի կանաչ ֆոնի վրա:

Դիտողները դեռ մի քանի խոսք էլ չէին փոխանակել, երբ վայրի զամբիկներն արդեն բոլորովին մոտիկ էին: Եվ ահա, ասես առաջին անգամ նկատելով ձիավորներին, մուստանգները մոռացան իրենց ատելի հետապնդողին և կտրուկ շուռ եկան մի կողմի վրա:

– Լեդիներ և ջենտլմեններ, մնացեք ձեր տեղում,– գոչեց Ջերալդը՝ դառնալով ձիավորներին, որոնք փորձում էին զսպել իրենց ձիերին: Ես գիտեմ, թե որտեղ է այս երամակի սիրած արոտը: Հիմա նրանք հենց այնտեղ էլ վազում են: Մենք կգնանք նրանց ետևից և այնտեղ լավ որս կսարքենք: Իսկ եթե այստեղ սկսենք որսը, նրանք կթաքնվեն ահա այն մացառուտում, և այլևս մենք նրանց չենք տեսնի... Դե՛, սինյոր Կրեսպինո՛, կրակիր այդ անպիտանի վրա: Հիմա հո նա շատ հեռու չէ:

Մեքսիկացին արագ վերցրեց թամբին կապած իր կարճ հրացանը, նշան բռնեց ու կրակեց վայրի էշի վրա:

Էշը խռանչեց, բայց դա միայն մարտակոչ էր նրա կողմից: Նա անվնաս էր մնացել. Կրեսպինոն վրիպել էր:

– Հարկավոր է կանգնեցնել նրան,– գոչեց Մորիսը,– թե չէ հետապնդումը կշարունակի մինչև գիշեր:

Եվ մուստանգերը կտրուկ շարժումով ասպանդակեց իր ձիուն: Կաստրոն նետի պես սլացավ էշի ետևից, որը շարունակում էր հետապնդումը:

Մի քանի ուստյուն, և նծույզն արդեն իր տիրոջն այնքան մոտեցրեց էշին, որ կարելի էր լաստո նետել: Էլի մի վայրկյան, և օղակը կայկածի արագությամբ իջավ էշի երկար ականջների վրա:

Լաստոն նետելուն պես Մորիսը կիսաշրջան գործեց: Կաստրոն կտրուկ շուռ եկավ, ապա նույնպիսի հնազանդությամբ կանգ առավ տեղում, լարված սպասելով պարանի ձգվելուն:

Մի վայրկյան բոլորը շունչները պահեցին, երբ էշը առաջ նետվելով ձիգ տվեց պարանը, ապա ծառս եղավ տեղում և ծանրորեն ընկավ մեջքի վրա, ասես հենց ուղիղ սրտին գնդակ էր դիպել:

Էշը դեռ կենդանի էր. պարանոցին պիրկ ձգված օղակը միայն շշմեցրել էր նրան: Մեքսիկացին սուր դանակով կտրեց նրա վիզը:

---

38 Սո mache (իսպ.) – վայրի արու էշ:

\*\*\*

Այս դեպքը որսի սկիզբը հետաձգեց: Բոլորը սպասում էին, թե հիմա ինչ կանի Մորիս մուստանգերը:

Նա ցած թռավ իր ձիուց և մոտեցավ սպանված էջին, որպեսզի իր լասսոն վերցնի... Բայց այդ թույլին իռլանդացու շարժումների մեջ նկատվեց շտապողականություն, որ ակներևաբար առաջ էր բերել մի ինչ-որ նոր տագնապ:

Նա նետվեց դեպի իր ձին:

Ներկա եղողներից քչերը միայն նկատեցին մուստանգերի անսպասելի շտապողականությունը, շատերը զբաղված էին իրենց վախեցած ձիերով: Իսկ նրանք, ովքեր նկատել էին, մնացել էին զարմացած: Դրանից քիչ առաջ մուստանգերն ինքն էր իրենց հորդորում չշտապել: Նրանք չէին հասկանում, թե ինչու այդպիսի խիստ փոփոխություն կատարվեց մուստանգերի վարմունքի մեջ: Գուցե թե դրա պատճառն այն էր, որ Լուիզա Պոյնդեքստերը հանկարծ անջատվելով ձիավորների խմբից, կատաղի քառատրոփով առաջ սլացավ, ասես որոշելով բոլորից առաջ ընկնել երամակին հետապնդելու գործում:

Բայց վայրի ձիերի որսորդը գիտեր, թե այդ ինչ է նշանակում: Այդպիսի անքաղաքավարի վարմունք հազիվ թե Լուիզան դիտմամբ կատարեր: Ավելի շուտ դրա մեղքը խատուտիկ մուստանգինն էր: Մորիսը նկատել էր, որ փախչող երամակը հենց այն նույն երամակն է, որի մեջ վերջերս գտնվում էր խատուտիկ մուստանգը: Տարակույս չկար, որ իր ընկերներին նկատելով՝ մուստանգը հեծյալի հետ միասին սլանում էր նրանց միանալու:

Այսպես էր մտածում Մորիս մուստանգերը: Շուտով մյուսներն էլ նույն մտքին հանգեցին:

Ասպետական պոռթկումով աղջկա ետևից սլացան համարյա բոլոր որսորդները, առջևից՝ Կոլիաունը, Հենկոկը և Կրոսմենը, իսկ՝ նրանց ետևից էլ մոտ տասը երիտասարդ՝ ագարակատերեր, փաստաբաններ, պաշտոնյաներ: Նրանցից ամեն մեկը երագում էր, որ իր բախտը կբանի, և ինքը կհասնի փախստականին:

Բայց նրանցից ոչ մեկը լրջորեն անհանգստացած չէր. բոլորը գիտեին, որ Լուիզա Պոյնդեքստերը հիանալի ձիավար է: Նրա առաջ փոված էր ձիարշավարանի պես հարթ մի ընդարձակ դաշտ: Մուստանգն այնքան կարշավի, մինչև որ կհոգնի: Հեծյալին ցած գցել նա չի կարող: Հազիվ թե Լուիզային լուրջ վտանգ է սպառնում...

Կար միայն մեկ մարդ, որ այդ կարծիքին չէր և առաջինը անհանգստություն ցուցաբերեց: Դա ինքը՝ մուստանգերն էր: Մորիսը վերջինը շարժվեց տեղից. նա հապաղել էր իր լասսոն հավաքելով: Երբ նա թռավ թամբի վրա ու սլացավ խատուտիկի ետևից, նրա և մյուսների միջև արդեն մոտ երկու հարյուր յարդ տարածություն կար:

Բոլորի առջևում գլխապատառ արշավում էր Կոլիաունը, չինայելով ո՛չ իրեն, ո՛չ իր ձին: Դրագունն ու հրաձիգը փոքր-ինչ ետ էին մնացել, իսկ վերջում արշավում էին մյուսները:

Մորիսն աստիճանաբար առաջ անցավ բոլորից և, իր նժույգին ասպանդակելով, Կոլիաունից էլ առաջ էր արշավում:

Երբ աշխետը ծածկեց հեռացող խատուտիկ մուստանգին, կապիտանը կատաղությունից թշնամեցավ նրա ետևից:

Միջօրեի արեգակը լուսավորում էր բոլորովին արտասովոր մի տեսարան: Վայրի ձիերի երամակը լայնարձակ պրերիայով սլանում էր աներևակայելի արագությամբ: Այդ նույն երամակից մի ձի, մի աղջիկ մեջքին նստած, մոտ չորս հարյուր յարդ հեռավորությամբ ետևում էր նրան: Դրանից էլ նույնքան հեռավորությամբ, աշխետ ձին նստած արշավում էր մեքսիկական զարդարուն հագուստով մի երիտասարդ, աշխատելով հասնել նրան, իսկ դրա ետևից էլ զինվորական ու քաղաքացիական զգեստով ձիավորների

մի ամբողջ շարան: Իսկ բոլորի վերջում լրիվ քառասորոփով արշավում էր դրագունների հեծելավաշտը, որ հենց նոր էր անջատվել դաշտում կանգնած մի խումբ ձիավոր տիկիներից ու տղամարդկանցից, որոնք ձեռքերով անհանգիստ շարժումներ էին անում, բայց տեղներից չէին շարժվում:

Մի քանի րոպե անց պատկերը փոխվեց: Գործող անձինք պրերիայի հրաշագեղ կանաչ գորգի վրա էլի նույնն էին, բայց փոխվել էր նրանց դասավորությունը, համենայնդեպս նրանց միջև ընկած տարածությունը մեծացել էր, մանադան ավելի էր հեռացել խատուտիկ մուստանգից, մուստանգը՝ աշխետից, իսկ վերջինիս մրցակիցներն արդեն բոլորովին չէին երևում, և միայն բարձր շափյուղյա երկնքում ճախրող արծիվը կարող էր իր սուր աչքերով տեսնել նրանց:

Վայրի ձիերը, խատուտիկ մուստանգն իր հեծյալով և աշխետ նժույգն իր հեծյալով մենակ էին մնացել լայնարձակ սավաննայում:

## ԳԼՈՒԽ XV

### Փախստականը բռնված

Դարձյալ մի մղոնաչափ արշավը շարունակվեց առանց որևէ փոփոխության:

Վայրի զամբիկներն առաջվա պես արագ էին սլանում, բայց այլևս արդեն չէին վրնջում և վախի նշաններ չէին ցույց տալիս: Ետևից լսվում էր խատուտիկ մուստանգի կցկտուր խրխինջը, բայց նախկին ընկերներն ասես չէին նկատում նրան: Լուիզան ձիուն նստած էր հանգիստ, առանց նկատելի տազնապի:

Աշխետն անհանգստացած էր, թեև ո՛չ իր տիրոջ չափ, որը կարծես մոտիկ էր հուսահատության:

– Դե շո՛ւտ, Կաստրո՛, – գոչեց Մորիսն անհամբերությամբ, – այսօր ի՞նչ է պատահել քեզ: Մի՛ մոռացիր, որ անցյալ անգամ դու հասար նրա ետևից, թեև, իհարկե, դժվարությամբ: Բայց չէ՞ որ հիմա նրա վրա հեծյալ կա: Այնտեղ նայի՛ր, հիմա՛ր անասուն, այն հեծյալը ինձ համար աշխարհում ամեն բանից ավելի թանկ է, նրա համար ես քո կյանքն էլ կտամ, իմն էլ... Խատուտիկ զամբիկը կարծես ավելի առույգ է դարձել: Գուցե դա նրանից է, որ նա արդեն վարժվե՞լ է: Թե՞ ձիերն ընդհանրապես ավելի արագ են վագում, երբ իրենց մեջքին հեծյալ կա: Իսկ ի՞նչ կլինի, եթե հանկարծ իմ տեսադաշտից անհետանա: Դա իսկապես որ անախորժ բան կլինի. նա կարող է շատ դժվարին դրության մեջ ընկնել Դեռ ավելին. նրան վտանգ է սպառնում, լուրջ վտանգ: Եթե ես նրան տեսողությունից կորցնեմ, փորձանքի կգա:

Այսպես շշուկով ինքն իրեն խոսելով՝ Մորիսը սլանում էր՝ աչքը չկտրելով ավելի ու ավելի հեռացող ձիավորից: Ժամանակ առ ժամանակ նա անհանգիստ հայացքով չափում էր իրենց բաժանող տարածությունը:

«Չկանչե՞մ նրա ետևից, – հանկարծ անցավ նրա մտքով: – Ջայնս գուցե և հասնի նրան, բայց արդյոք կլսի՞ իմ խոսքերը և կհասկանա՞ իմ զգուշացումը»: Եվ Մորիսը ձայն չովեց Լուիզային նաև այն պատճառով, որ հույսը չէր կտրում հասնելու նրա ետևից, բացի այդ նա գիտեր, որ մուստանգին կանգնեցնել կարելի է ոչ թե խոսքերով, այլ գործողությամբ:

Առայժմ նա ինքն իրեն սիրտ էր տալիս, թե ահա որտեղ որ է այնքան կմոտենա, որ կկարողանա լասսոն զցել մուստանգի պարանոցը և նրան կստիպի հնազանդվել... Սակայն այդ հույսը քիչ-քիչ մարում էր:

Այժմ նրանք սլանում էին խիտ թփուտների արանքով, որոնք այստեղ ծածկում էին պրերիան և տեղտեղ փոխվում էին խիտ մացառուտի: Սա նոր անհանգստություն պատճառեց մուստանգերին: Խատուտիկ զամբիկը կարող էր շուտ գալ դեպի թավուտը կամ պարզապես անհետանալ մացառուտի մեջ:

Վայրի զամբիկները համարյա այլևս չէին երևում: Հագիվ թե նրանց նախկին ընկերուհին կարողանար հասնել երամակին:

Սակայն դրանից վտանգը չէր նվազում: Կմոլորվեր աղջիկը պրերիայում կամ անտառի թավուտում, թե կընկներ վայրի ձիերի երամակի մեջ, միևնույն է, երկուսն էլ միանման սոսկալի բաներ էին: Եվ հանկարծ մուստանգերը մտածեց մի ավելի ահավոր վտանգի մասին, այնպիսի մի սարսափելի վտանգի, որ նա անասելի անհանգստությամբ համակված սոսկումով գոչեց.

– Երկնայի՛ն ուժեր: Իսկ ի՞նչ կլինի, եթե հանկարծ այստեղ լույս ընկնեն հովատակները: Չէ՞ որ սա նրանց սիրած տեղն է: Մի շաբաթ առաջ նրանք այստեղ էին: Իսկ հիմա հենց իսկ և իսկ այն ամիսն է, երբ նրանք կատաղած են լինում:

Նորից մուստանգերի խթանները խրվեցին աշխետի կողերը: Կաստրոն, որ սլանում էր ամբողջ թափով, գլուխը ետ դարձրեց և կշտամբանքով նայեց տիրոջը:

Հենց այդ լարված բոպեին աշխետն ու նրա տերը վայրի զամբիկներին կորցրին տեսողությունից, և երևի խատուտիկ մուստանգը նույնպես: Եվ դրա մեջ ոչ մի անբնական բան չկար. նրանք ծածկվել էին թավուտում:

Երամակի անհետացումը խատուտիկ մուստանգի վրա մոգական ներգործություն ունեցավ. հանկարծ նա քայլերը դանդաղեցրեց և մի բոպե անց բոլորովին կանգ առավ:

Մորիսը, իր նծույզին խթանելով, քառատրոփ դուրս եկավ անտառի բացատը և տեսավ, որ խատուտիկ մուստանգն անշարժ կանգնած է այնտեղ, իսկ Լուիզան հանգիստ նստած է թամբին, ասես մուստանգերին է սպասում:

– Միսս Պոյնդեքստեր՝,– գոչեց նա մոտենալով:– Որքա՛ն ուրախ եմ, որ ձին նորից հնազանդվել է ձեզ: Ես շատ անհանգստացած էի...

– Ինչի՞ց, սըր,– հարցրեց աղջիկը:

– Այն վտանգից, որ սպառնում էր ձեզ,– պատասխանեց երիտասարդը փոքր-ինչ շփոթված:

– Օ՛, շնորհակալ եմ ձեզնից, միստր Ջերալդ: Բայց մի՞թե ինձ վտանգ էր սպառնում:

– «Վտա՛նգ էր սպառնում»,– կրկնեց իռլանդացին աճող զարմանքով:– Լինել մի վայրի ձիու վրա, որը ձեզ փախցնում է ամայի պրերիայի միջո՛վ...

– Դատա՛րկ բան: Դուք կարծում եք նա կարող էր ինձ ցա՞ծ գցել: Բայց չէ՞ որ ես լավ ձիավար եմ:

– Այդ ես գիտեմ, միսս Պոյնդեքստեր, բայց երևակայեցեք, որ դուք մոլորվեիք մացառուտների մեջ, որտեղ բուն տեխասցին անգամ դժվարությամբ է ճանապարհ գտնում: Այդ դեպքում հազիվ թե ձեր հմուտ ձիավարությունն օգներ ձեզ:

– Օ՛, ուրեմն դուք մտածում էիք, թե ես կմոլորվե՞մ: Ա՛յ թե ինչ վտանգ էր սպառնում ինձ:

– Ո՛չ միայն այդ: Ասենք դուք կարող էիք հանդիպել...

– ...Հնդկացիների՞,– հարցրեց Լուիզան, չսպասելով, որ մուստանգերն իր խոսքն ավարտի:– Ինչ կա, որ եթե նույնիսկ այդպես պատահեր: Չէ՞ որ կոմանչները հիմա մեզ հետ հաշտ են: Կարծում եմ նրանք ինձ ոչ մի վնաս չէին տա: Այդպես ասաց մայորը, երբ մենք այստեղ էինք գալիս: Ճշմարիտ, ես նույնիսկ ուրախ կլինեի այդպիսի հանդիպման, և համենայնդեպ, չէի խուսափի դրանից: Որքա՛ն կուզենայի տեսնել այդ ազնիվ վայրենիներին՝ իրենց հայրենի պրերիայով սլանալիս: Բայց ո՛չ այնպիսիներին, որոնց վերջերս տեսել եմ մեր ավանում՝ «հրահեղուկից»<sup>39</sup> շշմած ու գունատված:

– Ես հիացած եմ ձեր խիզախությամբ, միսս Պոյնդեքստեր, բայց եթե ես պատիվ ունենայի ձեր բարեկամներից մեկը լինելու, ձեզ խորհուրդ կտայի մի քիչ զգույշ լինել: «Ազնիվ վայրենի» պրերիայում էլ ամեն անգամ ուշիմ չի լինում և միշտ չէ այնքան ազնիվ, որքան կարծում եք դուք: Եվ եթե դուք հանդիպեիք նրանց...

---

39 «Հրահեղուկ» – հնդկացիների հասկացողությամբ օղին էր, որ խմելիս այրում էր հրի պես:

– ...և նա որևէ կոպտություն թույլ տար իրեն, ես նետի պես կսլանայի ու կվերադառնայի իմ բարեկամների մոտ: Այսպիսի արագավազ ձիու վրա, ինչպիսին իմ սիրելի մուստանգն է, հազիվ թե որևէ մեկին հաջողվի հասնել իմ ետևից: Երևի ձեզ համար էլ, միստր Ջերալդ, հեշտ չի եղել անել այդ, չէ՞:

Մուստանգերը կրեոլուհուն նայում էր աչքերը լայն բացած, հիացմունքով ու զմայլված:

– Բայց,– վերջապես խոսեց նա երկար լռությունից հետո,– մի՞թե դուք ուզում եք ասել, որ կարող էիք ձին կանգնեցնել: Մի՞թե նա ձեզ չէր փախցնում: Արդյոք դա նշանակում է, որ...

– Ոչ, ոչ, ոչ,– արագ պատասխանեց աղջիկը փոքր-ինչ շփոթվելով: – Սկզբում այդպես էր, մուստանգն իսկապես փախցնում էր ինձ, բայց հետո... հետո տեսա, որ սանձը ձգելով կարող եմ կանգնեցնել նրան: Եվ այդպես էլ արի ձեր աչքի առաջ, դուք հո տեսաք, չէ՞:

– Իսկ կարո՞ղ էիք ավելի շուտ կանգնեցնել նրան:

Այս Հարցը մուստանգերը տվեց իր մեջ անսպասելիորեն ծագած մի միտք պարզելու համար և նա անհամբեր սպասում էր պատասխանին:

– Գուցե թե... Հարկավոր էր միայն ավելի ամուր քաշել սանձը... Բայց պետք է ձեզ խոստովանեմ, միստր Ջերալդ, որ ես շատ եմ սիրում արագ սուրավ, մանավանդ պրերիայով, որտեղ որևէ մեկի հավը կամ խոճկորը տրորելու վտանգ չկա...

Մորիսը զարմանք էր կտրել: Նրա հայրենիքը հռչակված էր համարձակ կանանցով, որոնք կարողանում էին զսպել նույնիսկ ամենատաքարյուն ձիերին, բայց դեռ նա երբեք այդպիսի խիզախ ու հմուտ ձիավար կին չէր տեսել:

Զարմանքը հիացմունքի հետ խառնվելով՝ խանգարեց նրան միանգամից պատասխանել:

– Ճիշտն ասած,– շարունակեց աղջիկը անկեղծ պարզությամբ,– ես չէի էլ ամոստում, որ ձին փախցրել է ինձ: Դատարկ շատախոսությունը և անվերջ հաճոյաբանությունն ո՛ւմ ասես, որ չեն ձանձրացնի: Ես ուզում էի թարմ օդ շնչել և մենակ լինել: Այնպես որ, վերջիվերջո, միստր Ջերալդ, ամեն ինչ շատ հաջող ստացվեց:

– Դուք ուզում էիք մենա՞կ լինել,– հարցրեց մուստանգերը հիասթափված տեսքով:– Ներեցեք, որ ես խանգարել եմ ձեր միայնությունը: Հավատացնում եմ ձեզ, միսս Պոլյոդեստեր, ես ձեզ հետևում էի միայն, նրա համար, որ իմ կարծիքով, ձեզ վտանգ էր սպառնում:

– Այդ շատ սիրալիր վերաբերմունք է ձեր կողմից, սըր: Եվ որովհետև հիմա ես գիտեմ, որ վտանգ իսկապես եղել է, անկեղծ շնորհակալ եմ ձեզանից: Դուք երևի հնդկացիների՞ն էք նկատի ունեցել:

– Ոչ, ճիշտն ասած՝ ես հնդիկների մասին չէի մտածում:

– Որևէ ուրի՞շ վտանգ կար: Ասացեք խնդրում եմ, ի՞նչ վտանգ, և հետագայում ես ավելի զգույշ կլինեմ:

Մորիսը միանգամից չպատասխանեց: Նրա ականջին հասած անսպասելի մի ձայն նրան ստիպեց ետ նայել, և նա ասես չլսեց գրուցակցի խոսքը:

Կրեոլուհին հասկացավ, որ ինչ-որ բան գրավեց մուստանգերի ուշադրությունը, և ինքն էլ սկսեց ականջ դնել: Լսվեց մի սուր ծղրտոց, ապա՝ էլի և էլի: Հետո լսվեցին սմբակների դոփյուններ...

Մուստանգերի համար դա հանելուկ չէր, և այն խոսքերը, որ դուրս թռան նրա շուրթերից, կրեոլուհու հարցի ուղղակի, թե պետ և ոչ նախամտածված պատասխանն էին:

– Վայրի հովատակներ՝ ըր,– գոչեց նա տագնապով:– Ես գիտեի, որ նրանք այս մացառուտներում պիտի լինեն... Եվ այդպես էլ կա:

– Ա՞յդ է այն վտանգը, որի մասին դուք խոսում էիք:

– Այո՛:

– Բայց դրանք եղած-չեղած՝ մուստանգներ են, ի՞նչ մի սարսափելի բան են որ:



– Սովորաբար նրանցից վախենալու բան չկա: Բայց հատկապես այժմ, տարվա այս ժամանակ նրանք վագրի պես կատաղի են դառնում և նրա պես էլ վտանգավոր: Կատաղած վայրի հովատակը ավելի վտանգավոր է, քան գայլը, հովազը կամ արջը:

– Ուրեմն ի՞նչ անենք այժմ,– վախեցած հարցրեց Լուիզան և ավելի մոտեցավ այն մարդուն, որն արդեն մի անգամ նրան փրկել էր փորձանքից: Տագնապահար նայելով մուստանգերի աչքերին՝ նա պատասխանի էր սպասում:

– Եթե նրանք հարձակվեն,– պատասխանեց Մորիսը,– մենք միայն երկու էլք կունենանք: Առաջին էլքն է՝ բարձրանալ ծառը, մեզ փրկել, թողնելով, որ նրանք բզկտեն մեր ձիերին:

– Իսկ երկրորդը՞,– հարցրեց կրեոլուհին ձայնի այնպիսի հանգստությամբ, որը ցույց էր տալիս նրա հոգու արիությունը, ամեն փորձանքի դիմանալու պատրաստակամությունը:– Ես ամեն բանի համաձայն եմ, միայն թե մեր ձիերը չթողնենք: Դա դրությունից դուրս գալու ամենավատ էլքը կլինի:

– Մենք այդպես անել չենք էլ կարող. այստեղ մոտերքում ոչ մի հարմար ծառ չի երևում, և եթե նրանք հարձակվեն մեզ վրա, մեզ մնում է միայն հույս դնել մեր ձիերի արագավազության վրա: Դժբախտաբար,– շարունակեց նա ուշիուշով դիտելով խատուտիկ մուստանգին, ապա իր աշխետին,– այսօր սրանք խիստ շատ են վագել և հոգնած են: Սա է դժբախտությունը: Վայրի հովատակները հազիվ թե հոգնած լինեն...

– Ժամանակը չէ՞, որ շարժվենք:

– Դեռ ոչ: Որքան ավելի շատ հանգստանան մեր ձիերը, այնքան ավելի լավ: Գուցե և հովատակներն այս կողմը չգան: Իսկ եթե գալու էլ լինեն, այդ դեռ չի նշանակում, թե մեզ վրա կհարձակվեն: Ամեն ինչ կախված է նրանից, թե ինչ տրամադրության մեջ են նրանք: Եթե զգվրտվում են իրար հետ, ապա ուրեմն կարող են հարձակվել մեզ վրա: Այդպիսի բույներին նրանք կատաղած են լինում և հարձակվում են իրենց եղբայրակիցների վրա, եթե նույնիսկ նրանց վրա մարդիկ են լինում նստած... Ա՛հ, հենց այդպես էլ կա. նրանք պայքարում են իրար հետ: Լսո՞ւմ եք նրանց վրնջոցը: Նրանք այս կողմն են ուղղվում:

– Միստր Ջերալդ, ուրեմն էլ ինչո՞ւ մենք հենց հիմա չարշավենք հակառակ կողմը:

– Այժմ շարժվելն իմաստ չունի: Առջևում բաց հարթություն է, և մենք թաքնվելու տեղ չենք գտնի: Նրանք ավելի շուտ կլինեն այնտեղ, քան մենք կկարողանանք բավականաչափ հեռանալ, և շուտով կհասնեն մեր ետևից: Այն տեղը, ուր մենք կարող ենք փախչել, միակ ապահով տեղը, որ ես կարող եմ հիշել, գտնվում է մյուս ուղղության վրա: Որքան կարող եմ դատել նրանց ձայներից, նրանք հենց այն կողմն էլ նետվեցին: Եթե մենք շատ վաղ շարժվենք, դեմ կառնենք նրանց: Պետք է սպասենք և աշխատենք գնալ նրանց ետևից: Եթե մեզ այդ հաջողվեց և կարողացանք մի երկու մղոն տարածություն քառատրոփ քշել, կհասնենք մի տեղ, որտեղ պակաս ապահով չենք լինի, քան Կասա դել Կորվոյի ցանկապատի ներսը: Դուք վստա՞հ եք, որ կարող եք տիրապետել ձեր մուստանգին:

– Լիովի՛ն,– արագ պատասխանեց կրեոլուհին. վտանգը ձևականությունը մոռացնել էր տվել:

## ԳԼՈՒԽ XVI

### Վայրի մուստանգները հետապնդում են

Զիավորները լարված նստած էին թամբերին: Լուիզան ավելի քիչ էր հուզվում, քան մուստանգերը, որովհետև իր հույսը դրել էր երիտասարդի վրա: Նա այնքան էլ չէր հասկանում, թե ինչ վտանգ է սպառնում իրենց, բայց գլխի էր ընկնում, որ վտանգը շատ մեծ է, քանի որ Մորիս Ջերալդի նման մի մարդ անհանգստանում է: Բայց և այն գիտակցությունը, որ երիտասարդի անհանգստությունը մասամբ կապված է իր անվտանգության հետ, հակառակ ամեն ինչի՝ հրճվանքով էր լցնում նրա սիրտը:

– Կարծում եմ, հիմա մենք կարող ենք ռիսկ անել,– ասաց Մորիսը մի անգամ էլ ականջ դնելով:– Կարծես նրանք արդեն անցան այն բացատը, որով մեր ճանապարհն է գնում: Աղաչում եմ, ուշադիր եղեք: Պինդ նստեցեք թամբի վրա և ամուր բռնեք սանձը: Որտեղ ճանապարհը թույլ կտա՝ քշեցեք իմ կողքով և ո՛չ մի դեպքում մի քայլից ավելի ետ չմնաք: Ես ստիպված եմ առջևից գնալ, որպեսզի ճանապարհը ցույց տամ... Ահա նրանք թեքվեցին դեպի մեր բացատը... Համարյա հասան նրա եզրին... Դե՛, ժամանակն է:

Պրերիայի խոր լռության մեջ հանկարծ պոռթկաց մի կատաղի աղմուկ, որ ասես խելագարների տնից էր գալիս: Վայրի հովատակների սուր վրնջոցը հիշեցնում էր կատաղի խելացնորների աղմուկ, միայն թե այս ձայները շատ ավելի ուժեղ էին: Այդ ձայներին զուգորդում էին սմբակների դոփյունը, կոտրտվող ճյուղերի ճարճատյունն ու սուլոցը, վայրի խոխոռոց, աքացիների թխկոց և ցավի ու կատաղության սուր ճիչեր: Այդ խլացուցիչ ձայներից դողում էր շրջապատը, և ասես երկիրն էլ տատանվում էր իր ուղեծրի վրա:

Այդ զարհուր ազդող ձայները ցույց էին տալիս, թե ինչպիսի կատաղի կռիվ է ընկել վայրի հովատակների միջև: Նրանք դեռ չէին երևում, Բայց զգացվում էր, որ մոտենում են, առաջ են խցկվում մացառուտի միջով, ոչ մի վայրկյան չդադարեցնելով իրենց կռիվը:

Դեռ նոր էր Մորիսը շարժվելու նշան տվել, երբ վայրի ձիերի խայտաբղետ երամակը երևաց երկու մացառուտների միջև ընկած նեղ անցքում: Եվս մի վայրկյան՝ և նրանք լեռնային հեղեղի անգուսպ թափով դուրս թռան ընդարձակ բացատը:

Դա բնության մեջ գոյություն ունեցող ամենագեղեցիկ արարածների մի հեղեղ էր, որովհետև նույնիսկ մարդը պետք է առաջնությունը զիջի ձիերին: Ես չեմ խոսում քաղաքակիրթ աշխարհի տառապյալ ձիու մասին, որի մեջքը նիհար է, ոտքերը ծուռտիկ ու գլուխը կախ, այն ձիու, որին այլանդակել է ձիապանի կամ ձիավաճառի մկրատը, ո՛չ, իմ խոսքը վերաբերում է սավաննայի վայրի ձիուն, որ ծնվել է կանաչ տարածության մեջ և մեծացել դաշտային ծաղկի նման ազատ:

Չկա ավելի հիանալի տեսարան, քան վայրի հովատակների երամակը, երբ նա արշավում է պրերիայի միջով, մանավանդ այն ժամանակ, երբ նրանց մեջ փոթորկում է կիրքը, և նրանք պատրաստ են ոչնչացնելու միմյանց:

Բայց այդ սքանչելի տեսարանը վախեցնում է մարդուն, դա այնքան սոսկալի բան է, որ տղամարդն էլ չի կարող հանգիստ դիտել, ուր մնաց վեհերոս կինը: Մանավանդ, եթե մարդ վայրի մուստանգին երամակին նայում է բաց տեղից և ինքն էլ նրանց հարձակման գոհր դառնալու վտանգին է ենթակա:

Ահա թե ինչ էր սպառնում աշխետ ձին նստած երիտասարդին և խատուտիկ մուստանգին նստած աղջկան: Երիտասարդն իր փորձից գիտեր, թե որքան վտանգավոր է այդ դրությունը, իսկ աղջիկը չէր կարող չհասկանալ այդ:

– Այս կո՛ղմը,– գոչեց Մորիսը և ձիուն խթանեց՝ ուղղվելով դեպի երամակի թիկունքը:– Օ՛, սարսափ: Նրանք նկատել են մեզ: Շո՛ւտ, շո՛ւտ, միսս Պոյնդեքստեր: Հիշեցեք, որ խնդիրը ձեր կյանքին է վերաբերում:

Բայց խոսքերն ավելորդ էին: Հովատակների վարմունքը բավական համոզիչ ցույց էր տալիս, որ միայն արագությունը կարող է փրկել խատուտիկ մուստանգին ու նրա հեծյալին:

Բայց տարածություն նետվելով և թամբած ձիեր տեսնելու վայրի հովատակները հանկարծ դադարեցրին իրենց կռիվը: Նրանք, ասես փորձված առաջնորդի հրամանով, կանգ առան, ինչպես զրոհի եռուն պահին կանգնեցրած հեծելագորային ջոկատ:

Մի պահ նրանց փոխադարձ առեւտրությունն ասես մոռացվեց, կարծես նրանք պատրաստվում էին հարձակվելու ընդհանուր թշնամու վրա կամ թե դիմադրելու ընդհանուր վտանգին:

Հապաղումը գուցե և զարմանքի հետևանք էր, բայց այսպես թե այնպես, փախստականների համար բարեպատեհ պահ ստեղծվեց: Այդ մի քանի վայրկյանի ընթացքում ձիավորներին հաջողվեց շրջանցել թշնամուն և ընկնել նրա թիկունքը, փրկության ճանապարհը:

Բայց դա միայն փրկության ճանապարհն էր: Կհաջողվե՞ր արդյոք նրանց հեռու սլանալ հալածողներից, դա դեռ պարզ չէր, որովհետև վայրի հովատակները, նկատելով նրանց խորամանկությունը, խոխոռոցով ու վրնջոցով նետվեցին նրանց ետևից՝ հասնելու ակներև մտադրությամբ:

Մի սրընթաց, անգուսպ հետապնդում սկսվեց լայնարձակ պրերիայում, արագության հուսակտուր մի մրցություն առանց հեծյալ ձիերի և հեծյալ ունեցող ձիերի միջև:

Մերթընդմերթ Մորիսը ետ էր նայում, ու թեև այն տարածությունը, որ սկզբում շահել էին նրանք, չէր նվազում, այնուամենայնիվ, նրա դեմքն առաջվա պես տագնապ էր արտահայտում: Եթե նա մենակ լիներ, ոչ մի բույս չէր անհանգստանա: Նա գիտեր, որ իր աշխետը, որը նույնպես մուստանգ էր, ոչ ոքի թույլ չի տա իրենից առաջ անցնել: Դժբախտությունն այն էր, որ խատուտիկ մուստանգն իր վազքը դանդաղեցնում էր: Նա ավելի դանդաղ էր սլանում, քան ուրիշ անգամներ, ասես ամեննին չէր ուզում ազատվել հետապնդողներից:

«Ի՞նչ կարող է նշանակել սա»,– տարակուսանքով մտածում էր մուստանգերը զսպելով իր ձին, որպեսզի իր ուղեկցուհուց առաջ չանցնի:– Եթե անդունդն անցնելիս հապաղեցինք, մենք կորած ենք: Ամեն մի վայրկյանը թանկ է մեզ համար»:

– Նրանք դեռ չեն հասնում մեր ետևից, չէ՞,– հարցրեց Լուիզան, տեսնելով, որ մուստանգերն անհանգիստ է:

– Առայժմ՝ ոչ: Դժբախտաբար մեր առջևում մի լուրջ խոչընդոտ կա: Ես գիտեմ, որ դուք հիանալի ձիավար եք, բայց ձեր ձին... Ձեր ձիուն ես վստահ չեմ: Դուք ավելի լավ եք ճանաչում դրան: Կարո՞ղ է ցատկել...

– Ինչի՞ վրայով, սըր:

– Հիմա դուք կտեսնեք: Մենք արդեն հեռու չենք այդտեղից:

Նրանք շարունակում էին քառատրոփ սլանալ կողք կողքի՝ մի բույսում կտրելով համարյա մեկ մղոն տարածություն:

Ինչպես ասել էր մուստանգերը, նրանք շուտով հասան խոչընդոտին: Դա մի անդնդախոր ճեղքվածք էր, որ սկին էր տալիս անծայրածիր պրերիայում: Այդ ճեղքվածքը մոտ տասնհինգ ոտնաչափ լայնություն ուներ, նույնքան էլ խորություն և երկու կողմերի վրա ձգվում էր որքան աչքդ կտրի:

Եթե ձիավորները դեպի աջ կամ ձախ թեքվեին, դա հովատակներին հնարավորություն կտար շեղակի ընթանալով կրճատել իրենց ճանապարհը: Այդ առավելությունը նրանց տալը հավասար էր ինքնասպանության:

Հարկավոր էր ճեղքվածքը կտրել-անցնել, հակառակ դեպքում մուստանգները կհասնեին: Միայն տասնհինգ ոտնաչափ ուստյուն գործելը կարող էր փրկել փախստականներին: Մորիսը գիտեր, որ աշխետը չի վարանի, նա շատ անգամ էր այդպիսի ուստյուն գործել: Բայց խատուտիկ զամբի՞կը:

– Ի՞նչ եք կարծում, կարո՞ղ է արդյոք ձեր ձին հաղթահարել այս արգելքը,– անհանգստացած հարցրեց մուստանգերը, երբ մոտեցան անդունդի եզրին:

– Չեմ կասկածում,– վստահ պատասխանեց Լուիզան:

– Իսկ դուք կդիմանա՞ք նրա վրա:

– Հա՛-հա՛-հա՛,– հեզնաբար ծիծաղեց կրեոլուհին:– Դա շատ տարօրինակ հարց է իռլանդացու համար: Ես համոզված եմ, որ ձեր հայրենակից կանայք վիրավորանք կհամարեն այդ խոսքերը: Նույնիսկ ես, որ ճահճոտ Լուիզիանայի ծնունդ եմ, շատ էլ սիրալիք չեմ համարում այդ հարցումը: Կդիմանա՞մ՝ ասում եք: Ես կդիմանամ նրա վրա, ուր էլ տանելու լինի ինձ:

– Բայց, միսս Պոյնդեքստեր,– թերահավատությամբ շարունակեց մուստանգերը,– եթե հանկարծ չկարողանա ուսուն<sup>6</sup>։ Եթե դուք գեթ մի կաթիլ կասկած ունեք, ավելի լավ չէ<sup>7</sup> թողնենք դրան։ Ես գիտեմ, որ իմ ձին երկուսիս էլ ողջ ու առողջ կանցկացնի մյուս կողմը։ Եթե մենք մուստանգը զոհաբերենք, երևի հետագա հետապնդումից էլ կազատվենք։ Վայրի հովատակները...

– Խատուտիկը թողնե<sup>8</sup>։ Թողնել, որ կատաղած հովատակները պատառ-պատառ<sup>9</sup> անեն նրան։ Ոչ, ո՛չ, միստր Ջերալդ։ Իմ մուստանգը շատ թանկ է ինձ համար։ Մենք միասին կոստենք անդունդի վրայով, եթե միայն կարողանանք։ Եթե ոչ, միասին էլ մեր վիզները կկոտրենք... Դե՛, իմ հրեղե՛ն, թո՛չնե՛ք։ Ահա նա, ով բռնել է քեզ ու հնազանդեցրել։ Ցույց տուր նրան, որ դու դեռ բոլորովին ստրկացած չես, որ դու, եթե հարկավոր է, կարող ես քո վրայից ցած գցել Բարեկամական կամ թշնամական լուծը։ Ցույց տուր նրան այն ուսյուններից մեկը, որ ես ու դու այնքան հաճախ գործում էինք վերջին շաբաթվա ընթացքում։ Դե՛, սիրելիս, թոչնե՛ք։

Եվ խիզախ կրեոլուհին, չապասելով խրախուսիչ օրինակին, համարձակորեն նետվեց դեպի սևին տվող ճեղքվածքի եզրը և հաղթահարեց այդ արգելքը այնպիսի մի ուսյունով, որպիսիք խատուտիկի հետ «այնքան հաճախ գործել էին վերջին շաբաթվա ընթացքում»։

Երբ մուստանգերը դիտում էր այդ ուսյունը, նա երեք միտք ուներ, ավելի ճիշտ՝ երեք զգացմունք։ Առաջինը զարմանքն էր, երկրորդը հիացմունքը, իսկ երրորդը այնքան էլ հեշտ չէ որոշել։ Այս վերջին զգացմունքը ծնունդ առավ, երբ հնչեցին աղջկա խոսքերը՝ «Իմ մուստանգը շատ թանկ է ինձ համար»։

«Ինչո՞ւ»,– մտածում էր նա, երբ իր աշխետով ուստնում էր վիհի վրայով։

Բայց, որքան էլ հաջողությամբ հաղթահարվեց խոչընդոտը, փախստականների անվտանգությունն ապահովված չէր։

Վայրի հովատակներին էլ այդ ճեղքվածքը կանգնեցնել չէր կարող։ Մորիսն այդ լավ գիտեր և ետ էր նայում ոչ պակաս տագնապով, քան առաջ։

Գուցե և նա ավելի շատ էր անհանգստացած։ Ճեղքվածքի առաջ թեկուզև շատ աննշան հապաղումը առավելություն էր տվել հետապնդողներին։ Հետապնդման ամբողջ ժամանակամիջոցում դեռ երբեք հովատակներն այդքան մոտիկ չէին եղել։ Նրանք առանց հապաղելու կոստենն անդունդի վրայով։

Եվ ի՞նչ կլինի այն ժամանակ։ Մուստանգերն ինքն իրեն տվեց այս հարցը և պատասխան չգտնելով սփրթնեց։

Խոչընդոտը հաղթահարելուց հետո մուստանգերը ոչ մի վայրկյան կանգ չառավ, այլ շարունակեց քառատրոփ արշավել։ Նրա ետևից, առաջվա պես բոլորովին մոտիկ, սուրում էր նրա ուղեկիցը։ Սակայն իռլանդացու շարժումների մեջ առաջվա վստահությունը չկար. թվում էր, թե նա տատանվում է և ոչ մի կերպ որոշման հանգել չի կարողանում։

Վիհից մի փոքր հեռանալուց հետո Մորիսը սանձը քաշեց և իր ձին շուտ տվեց, ասես որոշել էր ետ արշավել։

– Միսս Պոյնդեքստեր,– դարձավ նա դեռատի աղջկան, որն արդեն հավասարվել էր նրան,– դուք մենակ առաջ գնացեք։

– Ինչո՞ւ, սրբ,– հարցրեց աղջիկը, ձիգ տալով սանձը և կանգնեցնելով իր մուստանգը։

– Եթե մենք չբաժանվենք, հովատակները մեզ կհասնեն։ Հարկավոր է որևէ բան ձեռնարկել գազազած երամակը կանգնեցնելու համար։ Հիմա դեռ մի հնարավորություն կա։ Ի սեր Աստծու հարցեր չտաք։ Եթե մի տասը վայրկյան էլ կորցնենք՝ արդեն ուշ կլինի։ Նայեցեք առաջ, տեսնո՞ւմ եք ջրի փայլուն մակերեսը։ Դա լճակ է։ Շտապեցեք ուղիղ այնտեղ։ Դուք այնտեղ կընկնեք երկու բարձր ցանկապատերի միջև։ Լճակի մոտ այդ ցանկապատերը միանում են։ Դուք կտեսնեք մի դարբաս և նրա մոտ ձողեր։ Եթե ես ձեր ետևից չհասա, արշավեցեք ուղիղ այդ ցանկապատի մեջ, ձիուց իջեք և մուտքը փակեցեք ձողերով,

– Իսկ դո՞ւք, սրբ։ Դուք մեծ վտանգի եք ենթարկվում...

– Իմ մասին մի՛ անհանգստացեք: Ինձ համար սա մեծ վտանգ չէ: Եթե խատուտիկ մուստանգը չլինի... Բայց շո՞ւտ, շտապեցեք: Լճակը միշտ ձեր աչքի առաջ ունեցեք: Նա ձեզ համար որպես փարոս կծառայի: Չմոռանաք ցանկապատի մուտքը ձողերով փակել: Դե՛, շուտ, մի՛ ուշացեք:

Աղջիկը մեկ-երկու վայրկյան տատանվում էր. նա չէր ուզում բաժանվել մի մարդուց, որն իրեն փրկելու համար վտանգի է ենթարկում իր սեփական կյանքը:

Բարեբախտաբար նա այն վախկոտ աղջիկներից չէր, որոնք դժվարին բույսերին գլուխները կորցնում են և դեպի հատակն են քաշում իրենց փրկչին: Նա հավատում էր իր խորհրդատուի ուժին, հավատում էր, որ նա գիտե, թե ինչ է անում, և նորից ձին բաց թողեց ու քառատրոփ արշավեց դեպի լճակը:

Իսկ Մորիսը իր ձին շուտ տալով արշավեց ետ, դեպի վիհը, որի վրայով հենց նոր անցել էին:

Իր ուղեկցուհուց բաժանվելուց հետո մուստանգերը թամբի պայուսակից հանեց ամենակատարելագործված զենքը, որ երբևիցե բարձրացվել է պրերիայի բնակիչների դեմ հարձակման կամ պաշտպանության համար՝ հնդկացիների, բիզոնների, արջերի դեմ: Դա գնդապետ Կոլտի սիստեմի վեց կրականոց ատրճանակ էր: Ոչ թե Դինի, Ադամսի կամ դրանց նմանների ֆիրմայի կեղծիք, այլ «մշկընկույզի երկրի»<sup>40</sup> իսկական արտադրություն՝ «Հարտֆորդ» պիտակով:

«Հովատակներն էլ կցատկեն մեր անցած տեղով,– մրմնջում էր նա, հետևելով վայրի երամակին, որը դեռևս ճեղքվածքի մյուս կողմում էր:– Եթե ինձ հաջողվի նրանցից գեթ մեկին ցած գլորել, դա մյուսներին էլ կարող է կանգնեցնել կամ այնքան կուշացնի, որ խատուտիկ մուստանգը հեռու կսլանա: Նրանց առաջնորդն ահա այն աշխետ հովատակն է: Նա, իհարկե, առաջինը կոստնի: Իմ ատրճանակը խփում է հարյուր քայլի վրա:

Հագիվ էին հնչել այս վերջին խոսքերը, երբ լսվեց ատրճանակի որոտը: Հովատակներից ամենամեծը՝ խատուտիկ ձին, գետին տապալվեց և իր մարմնով փակեց մյուսների ճանապարհը:

Նրա ետևից արշավող մուստանգներից մի քանիսը կանգ առան, ապա կանգ առավ նաև ամբողջ երամակը:

Մուստանգերը չուզեց հետևել հովատակների հետագա անելիքներին և այլևս չկրակեց: Օգտվելով ձիերի շփոթությունից և առանց մի բույս կորցնելու, նա ձիու գլուխը շուտ տվեց դեպի արևմուտք և սլացավ խատուտիկ մուստանգի ետևից, որն արդեն մոտենում էր փայլփլուն լճակին:

Վայրի հովատակներն այլևս հետապնդումը չշարունակեցին: Հնարավոր է, որ իրենց առաջնորդի կործանումը շփոթեցրեց նրանց, կամ գուցե նրա լեշը խոչընդոտի դեր կատարեց, ճանապարհը փակելով այն միակ տեղում, որտեղ կարելի էր անդունդի վրայով ուստնել:

Մորիսը հանգիստ արշավեց իր ուղեկցուհու ետևից:

Նա նրան հասավ հենց լճակի մոտ: Աղջիկը ճշտորեն կատարել էր երիտասարդի բոլոր ասածները, բացառությամբ մեկ բանի. մուտքը բաց էր, իսկ ձողերը թափված էին գետնին: Աղջիկը դեռ նստած էր թամբին, բայց տագնապն այլևս չէր տանջում նրա սիրտը: Սակայն նա խոսքեր չէր գտնում Մորիսին իր շնորհակալությունն արտահայտելու համար:

Վտանգն անցած էր:

40 «Մշկընկույզի երկիր» կոչվում է Ամերիկայի Կոննիկտիկուտ նահանգը, որտեղ Հարտֆորդ քաղաքում է գտնվում զինագործարանը:

## ԳԼՈՒԽ XVII

### Մուստանգների ծուղակը

Այժմ, երբ արդեն վտանգն անցել էր, դեռատի կրեոլուհին հետաքրքրությամբ շուրջը նայեց:

Նա տեսավ մի փոքրիկ լիճ, որի ափերը փորփրված էին ձիերի սմբակների անթիվ-անհամար հետքերով: Երևում էր, որ դա մուստանգների ամենասիրած տեղն է ջուր խմելու համար: Ձողերից շինված մի բարձր ցանկապատ ընդգրկում էր այդ լճակը, ապա նրա երկու թևերը խրվում էին տափաստանի մեջ, առաջացնելով ձագարի նման մի բան, որի բկում էլ գտնվում էր դարբասը: Երբ այդ դարբասը ձողերով փակում էին, դրանով իսկ փակվում էր ամբողջ ցանկապատը, և ձիերն այլևս ոչ ներս մտնել կարող էին, ոչ դուրս գալ:

– Մա ի՞նչ բան է,– հարցրեց աղջիկը, ցույց տալով ցանկապատը:

– Մա մուստանգների ծուղակն է,– ասաց Մորիսը:

– Մուստանգների ծուղակ՞:

– Ծուղակ՝ վայրի մուստանգներ որսալու համար: Նրանք թափառում են ցանկապատի թևերի միջև, որոնք, ինչպես տեսնում եք, լայն բացվածքով ձգվում են հեռու, դեպի պրերիան: Նրանց այստեղ ջուրն է հրապուրում, կամ թե ուղղակի մուստանգներն են քշում բերում դեպի այս նեղ տեղը: Եվ երբ մուստանգները հավաքվում են այստեղ, ցանկապատի մուտքը փակում են, որից հետո դժվար չէ նրանց բռնել լասոոյի օգնությամբ:

– Խե՛ղճ կենդանիներ... Այս ծուղակը ձե՞զ է պատկանում: Չե՞ որ մեզ ասացիք, որ դուք էլ մուստանգեր եք:

– Այո, ես մուստանգեր եմ, բայց այս եղանակով որս չեմ անում: Ես մենակություն եմ սիրում, և քիչ է պատահում, որ ուրիշ մուստանգների հետ աշխատեմ, դրա համար էլ չեմ կարող օգտվել այս հարմարանքից, որի համար մուստանգներին քշող առնվազն քսան մարդ է հարկավոր: Իմ զենքը, եթե միայն կարելի է այդպես անվանել, ահա այս լասսոն է:

– Դուք այնքա՛ն հմտորեն եք տիրապետում դրան: Ես արդեն լսել եմ այդ և ինքս էլ տեսել:

– Դուք շատ սիրալիք եք: Բայց ես արժանի չեմ դրա գովասանքին: Պրերիայում կան մեքսիկացիներ, որոնք ասես ծնվել են լասսոն ձեռքներին: Եվ այն, ինչ դուք հմտություն եք համարում, նրանց պարզապես անշնորհքություն կրթվար:

– Ինձ թվում է, միստր Ջերալդ, որ համեստությունն է ձեզ ստիպում գերազնահատել ձեր մրցակիցներին: Ես ճիշտ հակառակն եմ լսել:

– Ումի՞ց:

– Ձեր բարեկամ միստր Ջեբուլոն Ստումպից:

– Հա՛-հա՛-հա՛: Ծերունի Ջեբը վատ հեղինակություն է, երբ հարցը վերաբերում է լասսոյին:

– Ես էլ կցանկանայի սովորել լասսո գործածել,– ասաց դեռատի կրեոլուհին,– բայց ասում են՝ աղջկա համար դա վայել զբաղմունք չէ: Չեմ հասկանում, թե ինչ վատ բան կա դրա մեջ, այնինչ որքա՛ն հետաքրքիր է:

– Վայել չէ՞: Դա նույնպիսի անմեղ սպորտ է, ինչպես սահուկավազքը կամ նետաձգությունը: Ես ճանաչում եմ մի աղջկա, որը հիանալի տիրապետում է այդ գործին:

– Ամերիկուհի՞ է նա:

– Ոչ, մեքսիկուհի, և ապրում է Ռիո Գրանդեի մոտերքում: Երբեմն նա գալիս է այստեղ, Լեոնայի ափերը, նրա ազգականներն այստեղ են ապրում:

– Իսկ նա ջահե՞լ է:

– Այո, մոտավորապես ձեր տարիքին, միսս Պոյնդեքստեր:

– Բարձրահասակ է:

– Ձեզնից մի քիչ ցածր:

– Բայց, իհարկե, ինձանից ավելի գեղեցիկ: Ես լսել եմ, որ մեքսիկուհիներն իրենց գեղեցկությամբ շատ են գերազանցում մեզ համեստ ամերիկուհիներին:

– Ինձ թվում է, որ կրեոլուհիներն այդ ամերիկուհիների կարգը չեն դասվում,– նրբանկատ քաղաքավարությամբ պատասխանեց իռլանդացին:

– Հետաքրքիր է, կարո՞ղ եմ ես սովորել լաստո նետել,– շարունակեց դեռատի կրեոլուհին, ձևացնելով, թե չի նկատել իրեն արված հաճոյախոսությունը:– Ինձ համար ուշ չէ՞ սկսել: Ես լսել եմ, որ մեքսիկուհիներն այդ գործն սկսում են մանկությունից, դրա համար էլ այդպիսի զարմանալի ճարպկության են հասնում:

– Իհարկե ուշ չէ,– շտապեց պատասխանել Մորիսը:– Կանցնի մեկ-երկու տարի, և դուք կսովորեք հիանալի նետել լաստո: Ես, օրինակ, ընդամենը երեք տարի է, ինչ զբաղվում եմ այդ գործով, և նա լռեց, որովհետև չէր ուզում պարծենկոտ երևալ:

– Իսկ հիմա դուք ամբողջ Տեխասում ամենից լավ էք տիրապետում լաստոյին,– ավարտեց խոսակցը, գուշակելով երիտասարդի կիսատ թողած միտքը:

– Ո՛չ, ո՛չ,– ծիծաղելով առարկեց Մորիսը:– Այդ ծերունի Ջեֆն է այդպես համարում, իսկ նա իմ հմտության մասին, հավանորեն, դատում է օրինակ վերցնելով իր հմտությունը:

«Սա ի՛նչ է, համեստությո՞ւն,– մտածեց կրեոլուհին,– թե՞ այս մարդն ուղղակի ծիծաղում է վրաս: Բայց եթե այդպես է, ես կխելագարվեմ»:

– Գուցե դուք կուզենայիք վերադառնալ ձեր բարեկամների մոտ,– ասաց Մորիսը, նկատելով նրա մտահոգությունը:– Ձեր հայրը երևի արդեն անհանգստանում է, որ այսքան երկար ժամանակ չեք երևում: Ձեր եղբայրը, ձեր հորաքրոջ որդին...

– Այո, դուք իրավացի եք,– շտապեց պատասխանել աղջիկը այնպիսի մի եղանակով, որը չզիտես վիրավորա՞նք էր արտահայտում, թե՛ սրտնեղություն: Ես դրա մասին չէի մտածել: Շնորհակալ եմ, սրբ, որ ինձ հիշեցրիք իմ պարտականությունը: Ժամանակն է վերադառնալու:

Նրանք նորից ձիերը հեծան: Լուիզան մի տեսակ մտամոլոր ձեռքն առավ սանձափուկը, ասպանդակները դանդաղորեն ոտքերին անցկացրեց: Թվում էր, թե նա ուզում է էլի մի քիչ մնալ մուստանգների այդ ծուղակում:

\*\*\*

Երբ նրանք նորից դուրս եկան պրերիա, Մորիսն իր ուղեկցուհու հետ դեպի խնջույքի վայրն ուղղվեց ամենակարճ ճանապարհով:

Նրանց վերադարձի ճանապարհն անցնում էր մի գեղատեսիլ դաշտով, որը Տեխասում հայտնի է «մոլախոտերի պրերիա» անունով: Այդպես են կոչել Ամերիկայի առաջին գաղութարարները, որոնց բառապաշարն աչքի չէր ընկնում մի առանձին նրբությամբ:

Լուիզիանացի աղջիկն իր շուրջը տեսնում էր մի հսկայական այգի, որտեղ ծաղկել էին բազմաթիվ գույնզգույն վառ ծաղիկներ, մի այգի, որը տնկել ու աճեցրել էր ինքը՝ բնությունը, և որի սահմանները հասնում էին մինչև կապուտակ երկնականաբար:

Այդ գեղատեսիլ վայրը վեհացնող ազդեցություն էր ունենում շատ ու շատ նույնիսկ ամենապրոգայիկ մարդկանց վրա: Ես տեսել եմ, թե ինչպես անգրագետ գազանորսը, որը սովորաբար ոչ մի գեղեցկություն չէր նկատում, կանգ էր առել մոլախոտերի պրերիայում, իր կրծքին հասնող ծաղիկների մեջ և

երկար-երկար հիացած դիտում էր անծայրածիր ծաղկաստանը: Եվ նրա սիրտն ավելի զգայուն էր դառնում...

– Ինչ սքանչելի գեղեցկություն,– հիացմունքով բացականչեց կրեոլուհին՝ ականա շարժումով կանգնեցնելով իր ձին:

– Ձեզ դո՞ւր է գալիս այս տեսարանը, միսս Պոյնդեքստեր:

– Դուր գա՞լ: Շատ ավելին, սրբ: Ես իմ առաջ տեսնում եմ այն, ինչ ամենագեղեցիկն է բնության մեջ. կանաչ խոտ, ծառեր, ծաղիկներ, այն ամենը, ինչ այնքան դժվարությամբ է աճեցնում մարդը, և այնուամենայնիվ նա երբեք չի կարողանում հասնել այսպիսի գեղեցկության: Այստեղ ոչ մի բան ավելացնել չի կարելի. բնության այս պատառը անբասիր է իր կատարելության:

– Այստեղ պակասում են տները:

– Բայց տները կաղճատեին տեսարանի գեղեցկությունը: Ինձ դուր է գալիս, որ չեն երևում տներ ու նրանց կղմինդրածածկ տանիքները, և ծխնելույզներ չեն ցցվել այս չքնաղ ծառերի մեջ: Ես կուզենայի նրանց հովանու տակ ապրել և նրանց հովանու տակ էլ...

«Սիրել» բառը, որ ճախրում էր նրա մտքի մեջ, պատրաստ էր դուրս թռչելու շուրթերից:

Բայց ժամանակին զսպեց իրեն և այդ բառը փոխարինեց բոլորովին ուրիշ նշանակությամբ «մեռնել» բառով:

Երիտասարդ իռլանդացու կողմից դաժանություն կլինեք չխոստովանել աղջկան, որ ինքն էլ նույն բանն է զգում: Հենց դրանով էլ բացատրվում էր, որ նա գտնվում էր պրերիայում: Եթե չունենար նույնպիսի հրապուրանք, որը համարյա մոլության էր հասնում, նա երևի երբեք «Մորիս մուստանգեր» չէր դառնա:

Ռոմանտիկ զգացմունքը կեղծավորության հետ հաշտվել չի կարող: Նա շուտով կչքանա, եթե հենարան չգտնի կյանքում: Մուստանգերի համար հաճելի չէր նույնիսկ ինքն իրեն խոստովանել, որ ինքը վայրի ձիեր է որսում միմիայն ժամանակ անցկացնելու, համար, նրա համար, որ պատճառ ունենա պրերիայից չհեռանալու: Սկզբում գուցե և նա համաձայներ այդպիսի խոստովանություն անելու, բայց վերջին ժամանակներս տոգորվել էր պրոֆեսիոնալ որսորդի հպարտությամբ:

Նրա պատասխանը հնչեց պրոգայիկ ու պաղ.

– Ես վախենում եմ, միսս, որ ձեզ շուտով կձանձրացնեն այդպիսի դաժան կյանքը՝ առանց տան, առանց հասարակության, առանց...

– Իսկ ձե՞զ, սրբ, ինչպե՞ս է, որ ձեզ չի ձանձրացնում: Ձեր բարեկամ միստր Ստումպն ինձ ասում էր, թե արդեն մի քանի տարի է, ինչ դուք այդպիսի կյանք եք վարում: Ճշմարիտ է:

– Միանգամայն ճշմարիտ. ուրիշ կյանք ինձ չի հրապուրում:

– Օ՛, որքա՛ն կուզենայի ես էլ նույնն ասել: Ինչպե՞ս եմ նախանձում ձեզ: Համոզված եմ, որ ես անսահման երջանիկ կլինեի այսպիսի չքնաղ բնության ծոցում:

– Մեն մենա՞կ: Առանց բարեկամների՞: Նույնիսկ մի տուն չունենալո՞ւմ:

– Ես այդպես չասացի... Բայց դուք էլ ինձ չեք ասել, ինչպես եք ապրում: Տուն ունե՞ք դուք:

– Իմ կացարանն արժանի չէ այդպիսի մեծադորդ անվան,– ժպիտով պատասխանեց մուստանգերը:– Իմ խրճիթը, ավելի ճիշտ՝ իմ հյուղը, ամենահամեստ կացարաններից մեկն է մեր կողմերում:

– Իսկ որտե՞ղ է գտնվում այն: Մեր այսօրվա եղած տեղերից շա՞տ է հեռու:

– Այստեղից շատ էլ հեռու չէ. ամենաշատը՝ մեկ մղոն... Ահա այն կողմը, արևմուտքում, տեսնո՞ւմ եք ծառերի կատարները: Նրանք իմ խրճիթը ծածկում են արևից և պաշտպանում փոթորիկներից:

– Իսկապե՞ս: Ինչպե՞ս կուզենայի տեսնել: Հասարակ խրճիթ ասում եք:

– Այո:



– Եվ մենավոր, առանձնացած:

– Նրա շրջակայքում մինչև տասը մղոն հեռավորությամբ չկա և ոչ մի տուն:

– Ծառերի մեջ է, գեղատեսիլ տեղ:

– Այդ արդեն նայած ով ինչպես է հավանում:

– Ես կուզենայի տեսնել այն, որպեսզի իմ կարծիքն ունենամ: Ասում եք ընդամենը մի մղոն է հեռու այս տեղից:

– Մի մղոն գնալը, մի մղոն գալը, ընդամենը՝ երկու մղոն:

– Դատարկ բան է. դա քսան թուպեից ավելի չի տևի:

– Ես վախենում եմ, որ մենք չարաշահած կլինենք ձեր հարազատների համբերությունը...

– Գուցե ուզում եք ասել ձեր հյուրասիրությունը: Ներեցեք, միստր Ջերալդ,– շարունակեց դեռատի աղջիկը, և մի թեթև ստվեր մոայլեց նրա դեմքը,– ես դրա մասին չեի մտածել: Երևի դուք մենակ չեք ապրում: Ձեր խրճիթում էլի մի ուրիշը կա:

– Օ՛, այո՛: Ես այստեղ մենակ չեմ ապրում: Ինձ հետ...

Նախքան մուստանգերն իր խոսքը կավարտեր, Լուիզայի երևակայությանը պատկերացավ նրա բարեկամը՝ իր տարիքի մի աղջիկ՝ միայն ավելի լիքը, բրոնզագույն դեմքով, նշի պես երկարավուն աչքերով: Երևի նրա ատամները մարգարտից էլ ճերմակ են, այտերը վառ կարմիր, մազերը Կաստրոյի ազգի նման, ուլունքաշարը վզին, ապարանջանները ձեռքերին ու ոտքերին, հագին գեղեցիկ ասեղնագործված կարճ շրջագգեստ, փոքրիկ ոտքերին ծոպավոր մոկասիներ: Այսպես էր պատկերացնում Լուիզան մուստանգերի խրճիթի երկրորդ բնակչին:

– Գուցե թե հյուրերի ներկայությունն այնքան էլ հարմար չի՞ լինի, մանավանդ, երբ հյուրն անձանթ մարդ է:

– Ոչ, ընդհակառակը: Նա միշտ ուրախ է լինում, երբ հյուր է գալիս, ծանոթ մարդ լինի նա, թե բոլորովին օտար: Իմ կաթնեղբայրը շատ սրտաբաց մարդ է, բայց հիմա քիչ է պատահում, որ մարդու երես տեսնի խեղճը:

– Ձեր կաթնեղբայրը, ասացիք:

– Այո: Նրան կոչում են Ֆելիմ Օ՛Նիլ: Նա ևս, ինչպես ես, Զմրուխտե կղզու<sup>41</sup> ծնունդ է, Հոլվեյան կոմսությունից, միայն թե նրա իռլանդական առողջանությունն իմից էլ վատ է:

– Օ՛, ինչպե՛ս կուզենայի լսել նրան: Ասում են՝ հոլվեյան բարբառը շատ յուրահաստուկ է: Ճշմարի՞տ է:

– Ինձ համար դժվար է դրա մասին մի բան ասել, քանի որ ես ինքս էլ հոլվեացի եմ: Բայց եթե դուք համաձայն եք մի կես ժամով օգտվել Ֆելիմի հյուրընկալությունից, ապա կարող եք ձեր սեփական կարծիքը կազմել դրա մասին:

– Մե՛ծ բավականությամբ: Դա այնպիսի՝ նորություն կլինի ինձ համար: Թող հայրիկն ու մյուսները մի քիչ էլ սպասեն: Այնտեղ առանց ինձ էլ շատ տիկիներ կան, իսկ երիտասարդները թող շարունակեն մեր հետքերը որոնել: Դա պակաս հետաքրքիր չի լինի, քան խոստացված մուստանգների որսը: Իսկ ես ուրախությամբ կօգտվեմ ձեր հրավերից:

– Վախենում եմ, որ իմ հյուրասիրությունը շատ համեստ է լինելու, Ֆելիմը մի քանի օր մենակ է եղել: Դե նա ինքը որսորդ չէ, և երևի մեր մառանը դատարկ է: Դեռ լավ է, որ ձեր այս սոսկալի արշավից առաջ մի բան կերաք:

Իհարկե, Ֆելիմի մառանը չէր, որ Լուիզա Պոյնդեքստերին ստիպում էր փոխել իր ճանապարհը: Ոչ էլ իռլանդացու կոտրտված խոսքն էր շատ հետաքրքրում նրան, կամ թե մուստանգերի կացարանը տես-

41 Զմրուխտե կղզի – Իռլանդիայի բանաստեղծական անունը:

ներում ցանկությունը: Նրան այնտեղ էր մղում մի զգացմունք, որին նա դիմադրել չէր կարող, ասես հավատում էր, որ դա իր ճակատագիրն է:

\*\*\*

Լուիզան այցելեց Ալամոյի ափի մենավոր խրճիթը, եղավ նրա հարկի տակ: Նա հետաքրքրությամբ էր դիտում այդ յուրօրինակ կացարանը և գոհունակությամբ տեսավ, որ այնտեղ կան գրքեր, թուղթ, գրենական պիտույքներ և այլ բաներ, որոնք վկայում էին, որ խրճիթի տերը կրթված մարդ է: Ակներն բավականությամբ էր լսում նա Ֆելիմի զվարճալի գրույցը: Չիրաժարվեց նաև ամեն տեսակ հյուրասիրությունից, բացառությամբ նրանից, որ ամենից ավելի էին հորդորում փորձել, մի կաթիլ թարմացնող խմիչքից՝ «ահա այս շշից»: Եվ վերջապես այնտեղից դուրս եկավ ուրախ ու զվարթ:

Բայց նրա զվարթությունն անցողիկ էր: Նոր տպավորությունների հարուցած բարձր տրամադրությունը չքացավ: Նորից ծաղկազարդ պրերիան ընկնելով՝ սկսեց, մտածել այդ օրվա անցուդարձի մասին: Եվ ահա նրա մեջ ծագեց մի միտք, որը տանջող պաղությամբ պատեց նրա սիրտը:

Ի՞նչն էր տանջում նրան: Արդյոք ա՞յն, որ իր հորը, եղբորը և բարեկամներին ստիպել է այդքան երկար անհանգստանալ իր մասին: Կամ գուցե անհանգստանում էր, մտածելով, թե իր վարմունքը թեթևամտություն կհամարեն:

Ո՛չ, այդ չէր տանջում Լուիզային: Նրա դեմքը մոայլող ամպը առաջացել էր մի ուրիշ, ավելի ծանր ճնշող մտքից: Այդ ամբողջ օրվա ընթացքում, ամբողջ մինչև խնջույքի վայրը հասնելը, բացատում համդիպելիս, վայրի հովատակների զարհուրելի հալածանքից փախչելիս, երբ Մորիսն իր պաշտպանն էր, լճակի մոտ հանգստանալու բույներին, պրերիայում, վերադարձի ճանապարհին, նրա համեստ հարկի տակ՝ այդ ամբողջ ժամանակամիջոցին Մորիս Ջերալդը միայն և միայն մի քաղաքավարի ուղեկից էր եղել և ուրիշ ոչինչ:

## **ԳԼՈՒԽ XVIII**

### **Խանդը քայլում է հետքերով**

Լուիզային փրկելու համար առաջ նետված քառասուն ձիավորներից քչերը միայն կարողացան հեռու գնալ: Տեսողությունից կորցնելով վայրի ձիերի երամակը, խատուտիկ մուստանգն ու մուստանգերին՝ նրանք սկսեցին կորցնել նաև իրար: Շուտով ձիավորները պրերիայով մեկ ցրվեցին մեկ-մեկ, գույգ-գույգ կամ երեք-չորս հոգուց կազմված խմբերով: Նրանցից շատերը հետախույզի փորձ չունենալով՝ մանադայի հետքը կորցրին և առաջ գնացին բոլորովին ուրիշ հետքով, որ գուցե և նույն մանադան էր թողել, միայն թե առաջներում:

Դրագունները, որոնց գլխավորում էր Ուեյտ-Պոյնտեյի զինվորական ուսումնարանը հենց նոր ավարտած մի երիտասարդ սպա, նույնպես երամակի հետքը կորցրին և թեքվեցին հին հետքերի մի ճյուղավորությամբ: Հյուրերի մեծ մասն էլ շարժվեց դրագունների ետևից:

Նրանք գնում էին բլրաշատ պրերիայով, որը տեղ-տեղ կտրտված էր թփուտի շերտերով: Մացառուտներն ու բլուրները ծածկում էին ձիավորներին, և շուտով նրանք իրար կորցրին: Հետապնդումի սկզբից մի քսան բույս անց՝ երկնքում ճախրող թռչունը կարող էր տեսնել մոտ հիստուն ձիավոր, որոնք, ըստ երևույթին դուրս էին եկել միևնույն տեղից, բայց հիմա արշավում էին տարբեր կողմեր:

Միայն մեկ ձիավոր ճիշտ ուղղությամբ էր գնում: Նա հեծել էր մի շիկավուն ուժեղ ձի, որը, ճիշտ է, առանձնապես գեղեցիկ չէր, բայց տոկուն էր ու արագավազ: Կիսազինվորական ձևի կապույտ բաճկոնն

ու կապույտ գլխարկը վկայում էին, որ այդ ձիավորը ոչ այլ ոք է, քան պաշտոնաթող կապիտան Կասսի Կոլիաունը: Նա էր, որ իր ձին քշում էր ճիշտ հետքերով: Մտրակով ու խթաններով Կոլիաունը իր ձիուն ստիպում էր վազել ամբողջ թափով: Հենց նրան իրեն էլ քշում էր խթաններից էլ սուր մի միտք, որը նրան ստիպում էր լարել բոլոր ուժերը, որպեսզի հասնի նպատակին:

Քաղցած թագիի նման նա սլանում էր հետքերով, գլուխն առաջ մեկնած, հուսալով, որ իր ջանքերի համար կվարձատրվի:

Նա նույնիսկ ինքը ինչպես հարկն է չէր պատկերացնում, թե ինչի կհասցնի այդ, և միայն այն չարագույժ հայացքներից, որ նա մերթ ընդ մերթ գցում էր պատյանից դուրս գցված ատրճանակի կոթին, կարելի էր գլխի ընկնել, որ նա մի ինչ-որ չար բան է որոշել:

Եթե չլիներ մի հանգամանք, Կոլիաունն էլ կմոլորվեր մյուսների պես: Նրան առաջ էին տանում երկու ձիերի լավ ծանոթ հետքերը: Հետքերից մեկը, որ ավելի մեծ էր, նա հիշում էր տանջալից կատաղությանը: Այդ հետքը նա տեսել էր խանձված պրերիայում: Ինչ-որ մի բան այն ժամանակ նրան ստիպել էր լավ հիշել այդ հետքը, և այժմ նա լավ էր ճանաչում այն:

Վերջապես պաշտոնաթող կապիտանը հասավ մացառուտին և շուտով դուրս եկավ այն բացատը, որտեղ այնպես անսպասելիորեն կանգ էր առել խատուտիկ մուստանգը: Մինչև այդտեղ հասնելը դժվար չէր եղել կողմնորոշվել, բայց այստեղ կապիտանը փակուղու մեջ ընկավ: Վայրի զամբիկների սմբակների հետքերի մեջ դեռ երևում էին պայտի հետքերը, բայց այստեղ արդեն ձիերը քառատրոփ չէին վազել: Ձիավորներն այստեղ կանգ էին առել կողք կողքի:

Հիմա ո՞ր կողմը գնալ: Մանադայի հետքերի մեջ այլևս պայտած սմբակների հետքեր չէին նշմարվում: Եվ ընդհանրապես նրանք ոչ մի տեղ չէին երևում: Շուրջը գետինը պինդ էր և մանր քարերով ծածկված: Միայն արագ քառատրոփով արշավող ձին կարող էր այդտեղ հետք թողնել, բայց ո՞չ հանդարտ վարժով վագողը:

Երբ խատուտիկ մուստանգն ու աշխետը այդտեղից շարժվել էին, մի քանի տասնյակ յարդ գնացել հանդարտ քայլով և հետո միայն քառատրոփ արշավել ուղղվելով դեպի վայրի ձիերի ծուղակը:

Անհամբեր հետապնդողը շտմել էր: Նա շարունակ պտույտներ էր գործում վայրի ձիերի հետքերի մեջ և նորից վերադառնում իր տեղը, չկարողանալով որոշել, թե որ ուղղությամբ են գնացել պայտած ձիերը:

Նա բոլորովին շտմել էր և արդեն սկսել էր խիստ անհանգստանալ, երբ տեսավ, որ մի միայնակ ձիավոր մոտենում է իրեն:

Դժվար չէր իսկույն նկատել, որ այդ վիթխարահասակ, ծանրաշարժ, երկարամորուք մարդը, որ նստել էր այնպիսի մի անպետք ձի, որպիսին շրջակայքում հարյուր մղոն հեռավորությամբ էլ դժվար էր գտնել, ծերունի որսորդն է: Կասսի Կոլիաունը Ջեֆուլոն Ստումպին ճանաչում էր, և Ջեֆ Ստումպն էլ Կասսի Կոլիաունի հետ ծանոթ էր դեռ Տեխասի հողի վրա ոտք դնելուց շատ առաջ:

– Հը՞, միստր Կոլիաուն, հասա՞ք միս Լուիզայի ետևից,– հարցրեց ծերունի որսորդը իր համար անսովոր լրջությամբ:– Ո՛չ, չհասաք,– շարունակեց նա՝ նայելով Կոլիաունի շփոթված դեմքին, և համապատասխան հետևություն անելով:– Գրողը տանի, մարդ իմանար՝ ի՞նչ պատահեց նրան: Ջարմանալի է. մի՞թե նրա նման ձիավորին այդ զամբիկը կարող էր փախցնել... Բայց ոչինչ, մեծ դժբախտություն չէ, մուստանգերը իր լաստյով կբռնի զամբիկին և վերջ կդնի նրա հիմարությանը: Իսկ դուք ինչո՞ւ եք կանգ առել այստեղ:

– Ես չեմ կարողանում հասկանալ, թե նրանք որ ուղղությամբ են գնացել: Այս հետքերից կարելի է եզրակացնել, որ նրանք այստեղ կանգ են առել: Բայց չեմ տեսնում, թե հետո հետքերը որ կողմն են գնացել:

– Այո, այո, դուք իրավացի եք, միստր Կոլիաուն: Նրանք այստեղ կանգնած են եղել: Եվ այն էլ իրար շատ մոտիկ, այդ նույնպես երևում է: Այստեղից հետո նրանք վայրի զամբիկների ետևից չեն գնացել: Դա կասկածից դուրս է: Բայց հետո ո՞ր կողմն են գնացել:

Ձեք Ստումպը հարցական հայացքով նայեց գետնին, ասես պատասխանը նրանից սպասելով և ո՛չ թե Կոլիաունից:

– Ես ոչ մի տեղ նրանց հետքերը չեմ տեսնում,– պատասխանեց պաշտոնաթող կապիտանը:

– Դուք չե՞ք տեսնում: Իսկ ես, ա՛յ, տեսնում եմ: Նայեցեք այստեղ: Ահա հետքերը, որտեղ խոտը տրորված է:

– Չեմ տեսնում:

– Ա՛յ քեզ բան: Լավ նայեցեք: Ահա մեծ պայտը, այս էլ կողքին՝ փոքրը... Նրանք արշավել են այն ուղղությամբ: Նշանակում է զամբիկների ետևից արշավել են միայն մինչև այստեղ: Առաջ գնանք նրանց հետքերով:

– Իհարկե:

Ձեք Ստումպն առանց այլևս մի բան ասելու առաջ գնաց այդ նոր հետքերով, որոնք գուցե և ուրիշների համար նկատելի չէին, բայց նրա սուր աչքից չէին վրիպում:

Շուտով նրա ուղեկիցն էլ կարողացավ նկատել հետքերը: Դա այնտեղն էր, որտեղից Մորիսն ու Լուիզան հովատակներից փրկվելու համար նորից արշավել էին քառատրոփ, և որտեղ պայտած ձիերի հետքերը խոր խրվել էին խոտով ծածկված գետնի մեջ:

Քիչ անց այդ հետքերը նորից անհետացան, կամ, ավելի ճիշտ, նկատելի էին միայն այնպիսի հմուտ հետախույզի աչքերին, ինչպիսին էր Ձեք Ստումպը, որը դրանք տարբերում էր տրորված խոտի վրա թողնված հարյուրավոր սմբակների հետքերի մեջ:

– Օհո՛,– հանկարծ զարմանքով գոչեց ծերունի որսորդը,– այս ի՞նչ է կատարվել այստեղ: Ինչ-որ հետաքրքիր բան կա...

– Սրանք հո վայրի զամբիկների սմբակների հետքերն են,– ասաց Կոլիաունը:– Նրանք կարծես շրջան են գործել և վերադարձել:

– Եթե այդ արել էլ են, ապա միայն ձիավորների անցնելուց հետո: Երևում է՝ այստեղ գործն ուրիշ ընթացք է ստացել:

– Ի՞նչ էք ուզում ասել դրանով:

– Այն որ այստեղից սկսած արդեն ոչ թե ձիավորներն են սլացել զամբիկների ետևից, այլ զամբիկները ձիավորների ետևից:

– Ինչի՞ց իմացաք այդ:

– Մի՞թե չեք տեսնում, որ պայտերի հետքերը տրորել են զամբիկները... Բայց ի՞նչ զամբիկներ. ախր սրանք խոշո՛ր սմբակներ են: Մի ամբողջ մատնաչափ ավելի: Այստեղ հովատակների երամակն է եղել: Հովսափա՛թ: Մի՞թե նրանք...

– Ի՞նչ «նրանք»:

– Հետապնդել են խատուտիկին: Իսկ եթե այդպես է, ուրեմն միսս Պոյնդեքստերին վտանգ է սպառնացել: Առաջ գնանք:

– Ի՞նչ է պատահել:

Առանց պատասխան տալու ծերունի որսորդը վարգով քշեց իր ձին, նրա ետևից էլ Կոլիաունը, որն աշխատում էր այդ առեղծվածային խոսքերի բացատրությունը ստանալ, բայց Ձեքը միայն ձեռքն էր թափ տալիս, կարծես ասելիս լիներ. «Գլուխ մի՛ տանի, ես շատ զբաղված եմ»:

Միաժամանակ նրա ուշադրությունն ամբողջովին կենտրոնացած էր հետքերի ուսումնասիրության վրա: Պայտած ձիերի հետքերը ջոկելը հեշտ բան չէր, որովհետև հովատակների սմբակները տրորել էին դրանք: Բայց քանի դեռ ծերունին իր ձին վարգով էր քշում, նրան հաջողվում էր մերթ այստեղ, մերթ այնտեղ հետքերը նկատել: Երբ Ձեքը իր զամբիկը կանգնեցրեց ճեղքվածքից մի հարյուր յարդ հեռավորության վրա, միայն այդ ժամանակ, վերջապես, համաձայնեց բացատրություններ տալ:

– Ա՛յ թե ինչ,– ասաց Կոլիաունը նրա բացատրությունը լսելով:– Իսկ ինչի՞ց եք կարծում, որ նրանք փրկվել են:

– Նայեցեք այստեղ:

– Սպանված է հովատակ և այն էլ՝ բոլորովին նոր սպանված: Ի՞նչ է նշանակում սա:

– Այն, որ մուստանգերն սպանել է սրան:

– Եվ դուք կարծում եք այնպես է վախեցրել մյուսներին, որ նրանք դադարե՞լ են հետապնդել ձիավորներին:

– Դադարելը դադարել են, բայց, երևում է նրանց կանգնեցրել է ոչ թե վախը, այլ ահա սա, հովատակի լեշը: Վա՛հ, գրողը տանի, ի՛նչ ուսույուն է եղել...

Զեբը մատնացույց արեց սևին տվող անդունդը, որի եզրին հասել էին նրանք:

– Դուք հո չեք կարծում, որ նրանք այստեղով ուստնել են ճեղքվածքի մյուս կողմը,– հարցրեց Կոլիաունը:– Այդ անհնարին բան է:

– Ուստնել են ոնց որ մի կում ջուր խմես: Մի՞թե դուք նրանց ձիերի հետքերը չեք տեսնում ո՛չ միայն այստեղ, այլև անդունդի մյուս կողմում: Եվ միսս Պոյնդեքստերն առաջինն է ուստնել: Հովսափա՛թ, ի՛նչ աղջիկ է: Նրանք երկուսն էլ պետք է անցած լինեն մյուս կողմը և հետո միայն հովատակին սպանած, այլ կերպ չէր հաջողվի: Եվ միայն այստեղով կարելի էր ուստնել: Կեցցե՛ս, մուստանգեր, հովատակին պատկեցրել է հենց ուղիղ ամենանեղ տեղը:

– Դուք կարծում եք, որ նա և Լուիզան միասի՞ն են ուստնել անդունդի վրայով:

– Ո՛չ բոլորովին միասին,– պատասխանեց Զեբը, չկասկածելով, թե ինչու է Կոլիաունն այսպես հարցուփորձ անում:– Ես արդեն ասացի, որ խատուտիկն առաջինն է ուստնել: Նայեցեք, ահա այնտեղ, անդունդի մյուս կողմում հետքերը երևում են:

– Տեսնում եմ:

– Իսկ մի՞թե չեք տեսնում, որ մուստանգերի ձիու հետքերը խատուտիկի հետքերի վրա են ընկել:

– Այո, այո, այդպես է:

– Հովատակներից ոչ մեկը մյուս կողմը չի ցատկել: Ես կարծում եմ ահա ինչպես է եղել: Երիտասարդ մուստանգերն անդունդ անցնելուց հետո գնդակն ուղղել է այս անասունին: Դա նույն բանն է, որ մարդ իր ետևից դարբասը փակի: Տեսնելով, որ իրենց առաջնորդն ընկավ, հովատակները կանգ են առել, ապա ետ վազել: Ահա և այստեղ, անդունդի երկարությամբ երևում են նրանց հետքերը:

– Գուցե նրանք անդունդն անցել են մի ուրի՞շ տեղ և հետապնդումը շարունակել:

– Եթե այդպես անելու լինեին, ստիպված պիտի տասը մղոն ճանապարհ կտրեին, մինչև այստեղ վերադառնալը. հինգ մղոն դեպի վեր և նույնքան էլ ետ: Բայց այդպիսի բան չի եղել, միսսը Կոլիաուն: Մի՛ անհանգստացեք, նրանք այլևս միսս Լուիզային չեն հետապնդել: Անդունդի մյուս կողմը ուստնելուց հետո նա սլացել է մուստանգերի հետ կողք կողքի... բոլորովին հանգիստ, ինչպես երկու գառնուկ: Վտանգն անցել է: Իսկ հիմա նրանք երևի արդեն վերադարձել են այնտեղ, որտեղ մթերքներով լի ֆուրգոնն է կանգնած:

– Գնա՛նք ուրեմն,– ասաց Կոլիաունն այնպիսի անհամբերությամբ, որ ասես նրա քեռու աղջիկը դեռ էլի վտանգի մեջ լիներ:– Գնա՛նք, միսսը Ստումպ: Վերադառնանք որքան կարելի է արագ:

– Մի՛ շտապեք խնդրեմ,– պատասխանեց Զեբը հանգիստ իջնելով իր գամբիկից և դանակը հանելով:– Մի տասը րոպե սպասեք ինձ:

– Սպասե՛մ: Ինչի՞ համար,– անհամբեր հարցրեց Կոլիաունը:

– Ես պետք է այս հովատակի կաշին քերթեմ: Տեսե՛ք ի՞նչ գեղեցկություն: Մեր ավանում ես երևի ամենաքիչը հինգ դոլար կստանամ սրա համար: Իսկ հինգ դոլարը ամեն օր չես գտնի պրերիայում:

– Այ, գրո՛ղը տանի ձեր այդ կաշին,– սրտնեղած գոչեց Կոլիաունը:– Գնա՛նք: Զեռ քաշեք դրանից:

– Մտքովս էլ չի անցնում, – անվրդով սառնարյունությամբ ասաց Ջեքը՝ սուր դանակով ճղելով սպանված հովատակի փորի կաշին: – Դուք կարող եք գնալ, եթե ցանկանում եք, միստր Կոլիաուն, իսկ Ջեք Ստումպը մի քայլ էլ չի անի, մինչև որ այս կաշին իր պառավ զամբիկին չբարձի:

– Ինձ լսեցեք, Ջեք, ի՞նչ կարիք կա ասելու, որ ես մենակ վերադառնամ: Դուք հո գիտեք, որ ես ճանապարհը չեմ գտնի:

– Իսկապես որ այդ ճշմարտության նման է: Բայց ես հո չասացի, որ դուք ճանապարհը կգտնեք:

– Ինձ լսեցեք, համառ ծերունի: Հենց հիմա ինձ համար ժամանակը շատ թանկ է: Իսկ դուք այս մորթու վրա ամբողջ կես ժամ կկորցնեք:

– Քսան բոպեից էլ քիչ:

– Թեկուզ քսան բոպե: Ինձ համար քսան բոպեն որքա՛ն ավելի թանկ է հինգ դոլարից: Դուք ասացիք, չէ՞, որ այդքան է այդ մորթու գինը: Թողեք այստեղ, ես խոստանում եմ դրա գինը տալ ձեզ:

– Այդպե՛ս: Դա հո շատ մեծահոգի բան է: Միայն թե ես ինչ-որ չեմ ուզում օգտվել ձեր առաջարկությունից: Դա ստորություն կլինի իմ կողմից՝ փող վերցնել այդպիսի բանի համար, մանավանդ, որ մենք ծանոթներ ենք և միևնույն ճամփով ենք գնալու: Մյուս կողմից էլ չեմ կարող թողնել, որ հինգդոլարանոց կաշին այստեղ փտի, էլ չեմ ասում, որ մինչև ես առիթ ունենամ նորից այս կողմերը գալու, անգղները կբզկտեն այն:

– Գրողը տանի, հապա ես ի՞նչ անեմ հիմա:

– Դուք շտապո՞ւմ եք: Հը՛մ... Ափսոս, որ ես չեմ կարող ուղեկցել ձեզ... Սպասեք, գտա. կարիք չկա, որ դուք ինձ սպասեք: Ինքներդ շա՛տ հեշտությամբ կարող եք խնջույքի տեղի ճանապարհը գտնել: Նայեցեք այն կողմը, ահա, հորիզոնում մի ծառ է երևում. տեսնո՞ւմ եք, այն բարձր կաղամախին:

– Այո, տեսնում եմ:

– Հը՛մ... ճանաչո՞ւմ եք: Դա մի հիանալի բույս է, որ ավելի շատ զանգակատան է նման, քան ծառի:

– Այո, հիշեցի: Երբ մենք վայրի զամբիկներին էինք հետապնդում, հենց նրա մոտով անցանք:

– Միանգամայն ճշմարիտ է: Ուրեմն ի՞նչն է խանգարում ձեզ հիմա վերադառնալ այդ նույն ճանապարհով, կաղամախու մոտով և գնալ զամբիկների հետքերով, միայն թե հակառակ ուղղությամբ: Այդ ձևով դուք կհասնեք խնջույքի վայրը և այնտեղ կտեսնեք միսս Պոյնդեքստերին և ամբողջ ուրախ խումբը, որը խմելիս կլինի այն ֆրանսիական զիբիլը՝ շամպայնը, ինչպես կոչում են: Եվ թող խմեն՝ ինչքան ուզում են, միայն թե վիսկին չհիշեն, թե չէ, երբ ես վերադառնամ, կոկորդս թրջելու բան չեմ ունենա:

Կոլիաունն արդեն վաղուց չէր լսում ծերունի որսորդի այս փայլուն ճառը: Հենց որ հեռու հորիզոնում երևացող ծառը ճանաչեց, իսկույն ասպանդակեց իր շեկ նժույգին և քառատրոփ առաջ սլացավ՝ ծերունի Ջեքին թողնելով իր գործին:

– Հովսափա՛թ, – գոչեց որսորդը՝ գլուխը բարձրացնելով և նկատելով, որ կապիտանի իզ ու թոզը կորել է: – Առանձին խելք չի հարկավոր հասկանալու համար, թե նա ինչու այդպես գլխապատառ գնաց: Թեպետև ես այնքան էլ սրամիտ չեմ, բայց ինձ թվում է, թե սա իսկական խանդն է, որ վազում է հետքերով:

\*\*\*

Ջեք Ստումպը չէր սխալվել: Հենց խանդն էր, կատաղի խանդը, որ Կասսի Կոլիաունին ստիպել էր շտապել ետ դառնալ: Առաջին անգամ այդ խանդը նրան տանջել էր սկսել խանձված պրերիայում: Եվ օրեցօր ավելի ու ավելի էր ուժեղանում, որովհետև բորբոքվում էր ոչ միայն իրականում տեսածով, այլև նրանով, ինչ ինքը երևակայում էր: Եվ հիմա, վերջապես, խանդը նրա մեջ խեղդելու էր մյուս բոլոր զգացմունքները:

Մուստանգերը Լուիզային ընծայեց խատուտիկ մուստանգը և հենց ինքն էլ նրան վարժեցրեց թամբին, իսկ Լուիզան այդ ընծան ընդունեցի նույնիսկ չփորձելով թաքցնել իր ուրախությունը: Այս և մի քանի ուրիշ բաներ ազդեցին կապիտանի արդեն բորբոքված երևակայության վրա, և նա տոգորվեց այն մտքով, որ Մորիս մուստանգերը դարձել է իր գլխավոր մրցակիցը:

Թվում էր, թե ձիերի որսորդի համեստ դիրքը կապիտանին լուրջ հիմք չպետք է տար ոչ միայն այդպիսի համոզմունք կազմելու, այլև նույնիսկ կասկածելու համար:

Երևի այդպես էլ կլինեք, եթե Կոլիաունը լավ չիմանար Լուիզա Պոյնտեքստերի բնավորությունը: Մանկական տարիներից Լուիզան ցուցաբերում էր լիակատար ինքնուրույնություն, նրան հատուկ էր խենթության հասնող համարձակությունը, հազվի թե կարելի էր հուսալ, թե նա հաշվի կառնի իր միջավայրի սովորությունները: Նրա շրջանի կանանց մեծ մասի համար ձիերի որսորդի աղքատությունն ու անվանի չլինելը կարող էին արգելք հանդիսանալ եթե ոչ անհավասար ամուսնության, ապա համենայնդեպս հապճեպ արարքների համար: Բայց Կոլիաունը, ջանալով իր խանդոտ երևակայությամբ պատկերացնել Լուիզայի արարմունքը, դրա վրա էլ հույս դնել չէր կարող:

Վրդովված լինելով օրվա իրադարձություններից, որոնք իր համար այնքան անհաջող դասավորվեցին, Կոլիաունն արշավում էր դեպի խնջույքի վայրը: Աչքը չկտրելով զանգակատան նման ծառից՝ նա միաժամանակ մանադայի հետքերն էր որոնում: Այժմ արդեն մոլորվել չէր կարող: Նրան մնում էր միայն վերադառնալ իր սեփական հետքերով:

Նա գնում էր արագ վարժով, շատ ավելի արագ, քան կցանկանար իր հոգնած ձին: Նրան առաջ էին քշում մռայլ մտքերը, որոնք արդեն մի ժամից ավելի ամբողջովին կլանել էին նրան: Այդ մտքերի դառնությունը նա ավելի ուժեղ էր զգում, երբ մեն-մենակ էր, շրջապատված պրերիայի լռությամբ:

Նրան չուրախացրեց նույնիսկ երկու ձիավորների հանդիպումը, որոնք երևացին հեռվում և գնում էին նույն ուղղությամբ: Կոլիաունն իսկույն ճանաչեց նրանց, թեև միայն մեջքներն էր տեսնում, այն էլ հեռվից: Դրանք իր դառն խոհերի պատճառն էին:

Կոլիաունի նման նրանք էլ վերադառնում էին վայրի զամբիկների հետքերով: Նրանք ձիերը քշում էին կողք կողքի, ասպանդակ ասպանդակի: Ըստ երևույթին ինչ-որ հետաքրքիր խոսակցությամբ տարված՝ ձիավորները չնկատեցին իրենց մոտեցող միայնակ ձիավորին:

Ի տարբերություն Կոլիաունի՝ նրանք կարծես այնքան էլ չէին շտապում վերադառնալ հասարակության մեջ և գնում էին դանդաղ: Խատուտիկ մուստանգը շուտ-շուտ դանդաղեցնում էր իր քայլերը:

Նրանց այդքան մոտիկությունն իրար, ակներև անուշադրությունը շրջապատի նկատմամբ, վերջապես այն դանդաղ ընթացքը, որով վերադառնում էին, այս ամենը այնքան էր ուժեղացնում կապիտանի կասկածը, որ նա համարյա ինքն իրեն կորցնում էր:

Մրարշավ մոտենալ և կոպտաբար խանգարել նրանց այդ մտերիմ զրույցը՝ եղավ կապիտանի առաջին միտքը: Եվ նա իր տանջված ձիուն մի անգամ էլ ստիպեց ավելի արագ սլանալ:

Բայց մի քանի վայրկյանից հետո Կոլիաունը ասես իր որոշումը փոխելով՝ ձիու սանձը քաշեց: Նրա ձիու սմբակների դոփյունը դեռևս ձիավորներին չէր հասել, թեև կապիտանն ընդամենը մի երկու հարյուր յարդ էր նրանցից հեռու: Արդեն նրա ականջին էր հասնում քեռու աղջկա արծաթահնչյուն ձայնը, որը, ըստ երևույթին, ավելի շատ էր խոսում, քան իր ուղեկիցը: Որքա՛ն հետաքրքիր էր նրանց համար այդ զրույցը, որ նույնիսկ չէին նկատում, թե մարդ է մոտենում իրենց:

Օ՛, եթե միայն հաջողվեր իմանալ, թե ինչի մասին են խոսում նրանք: Առաջին հայացքից թվում էր, թե դրանից ոչինչ չի դուրս գա: Բայց ինչո՞ւ չփորձել:

Ըստ երևույթին նրանք այնքան են տարված զրույցով, որ այդ էլ անհնարին բան չէ: Խոստն այստեղ փափուկ է թավշի պես, և սմբակների թեթև հարվածները բոլորովին անլսելի են:

Կոլիաունը տոգորված էր այնպիսի անհամբերությամբ, որ քայլով գնալ չէր կարող: Բայց նրա շեկ ձին սիրով առաջ գնաց հարավ-արևմտյան նահանգների ձիերին հատուկ շորորուն քայլով:

Սմբակը հազիվ բարձրացնելով գետնից, համարյա սահելով խոտի վրայով, նա առաջ էր գնում անաղմուկ, բայց արագ, այնքան արագ, որ մի քանի վայրկյանից հետո հասավ խատուտիկ գամբիկի և մուստանգերի աշխետի ետևից:

Այն ժամանակ կապիտանն իր ձիուն ստիպեց քարը դանդաղեցնել և նրանց համաչափ ընթանալ: Իսկ ինքը ձիու վրա առաջ թեքվելով լսողությունը լարեց:

Կոլիաունի դիրքից դատելով՝ նա պատրաստ էր ամենակոպիտ հայհոյանք տեղալ կամ թե դանակը կամ ատրճանակը ձեռքն առնել:

Նրա հետագա անելիքը կախված էր նրանից, թե ինչ կլսի:

Բայց ոչինչ էլ չպատահեց: Թեև երկու ձիավորները տարված էին իրենց զրույցով և շրջապատին չէին լսում, նրանց ձիերի լսողությունն ավելի սուր եղավ, և երբ հոգնած շեկ նժույգը քայլքի անցնելով սմբակով ծանր հարվածեց գետնին, խատուտիկ մուստանգն ու աշխետ նժույգը ետ նայեցին ու բարձր վրնջացին: Կոլիաունի ծրագիրը տապալվեց:

– Ա՛, դու այստե՞ղ ես, Կա՛շ,– գոչեց Լուիզան շուռ գալով դեպի կապիտանը, և նրա ձայնի մեջ հնչեց ո՛չ այնքան զարմանք, որքան սրտնեղություն:– Իսկ որտե՞ղ են հայրիկը, Հենրին ու մյուսները:

– Ինչո՞ւ դու այդ ինձ ես հարցնում, Լո՛ւ: Ես նրանց մասին այնքան գիտեմ, որքան դու:

– Մի՞ թե: Ես կարծում էի դու մեզ ընդառաջ ես եկել: Նրանք նույնպես... Ա՛խ, քո ձին փրփուրի մեջ կորած է: Նա կարծես նույնքան երկար ճանապարհ է կտրել, որքան մեր ձիերը:

– Այդպես էլ եղել է: Ես հենց սկզբից նետվեցի քո ետևից, հուսալով, թե քեզ կօգնեմ:

– Իսկապե՞ս: Իսկ ես չգիտեի, որ դու եկել ես մեր ետևից: Շնորհակալ եմ, Կասսի: Ես հենց նոր շնորհակալություն էի հայտնում միստր Ջերալդին, որ նույնպես եկել էր իմ ետևից և ինձ ու խատուտիկին անձնվիրաբար փրկեց շատ մեծ անախորժությունից, ավելի ճիշտ՝ սոսկալի վտանգից: Երևակայիր, մեր ետևից էին ընկել վայրի հովատակները, և մենք փախչում էինք նրանցից՝ տառացիորեն մեր կյանքը փրկելու համար:

– Ես այդ գիտեմ:

– Նշանակում է, դու տեսե՞լ ես, թե ինչպես էին հալածում մեզ:

– Ո՛չ: Ես այդ իմացա հետքերից:

– Հետքերի՞ց: Դու այդ կարողացար որոշել հետքերի՞ց:

– Այո շնորհիվ Ջեֆ Ստումպի տված բացատրությունների:

– Օ՛, նա է՞լ քեզ հետ է եղել: Եվ մինչև որտե՞ղ եք հետևել մեր հետքերին:

– Մինչ ճեղքվածքը: Ջեֆն ասում էր, որ դու ուստնել ես նրա վրայով: Ճի՞շտ է:

– Խատուտիկս ուստնեց:

– Եվ դու թամբի՞ն էիր:

– Դե իհարկե: Ի՞նչ տարօրինակ հարց է, Կասսի,– ասաց աղջիկը ծիծաղելով:– Թե՞ կարծում էիր ես պետք է ձիու պոչից կախվեի... Իսկ դու նույնպե՞ս ուստնեցիր,– հարցրեց կրեոլուհին հանկարծ ձայնը փոշխելով:– Եվ հետո մեր հետքերո՞վ եկար:

– Ո՛չ, Լու: Ճեղքվածքից ես եկա ուղիղ այս կողմը, ենթադրելով, որ դու ինձանից շուտ կվերադառնաս: Եվ ահա այստեղ մենք հանդիպեցինք:

Լուիզան կարծես գոհ եղավ այդ պատասխանից:

– Ախ, այդպե՛ս: Լավ է, որ հասար մեր ետևից: Մենք դանդաղ էինք գնում: Խեղճ խատուտիկս շատ է հոգնել: Չգիտեմ, թե ինչպես պիտի Լեոնա հասնի...



Կոլիաունին հանդիպելու բուպեից մուստանգերը ոչ մի խոսք չէր ասել: Առանց նկատելի ափսոսանքի նա թողել էր դեռատի կրեոլուհու ընկերությունը և լուռ առաջ էր ընկել նորից վերադառնալով ուղեցույցի իր դերին:

Չնայած դրան, կապիտանը նրանից չէր հեռացնում իր զննող հայացքը: Իսկ երբ նա նկատում էր, կամ կարծում էր, թե նկատեց Լուիզայի ցնծագին հայացքը՝ ուղղված նույն կողմը, նրա աչքերը վառվում էին դիվային չարությամբ:

Երեք ձիավորների երկար ճամփորդությունը կարող էր ողբերգական վախճանի հասցնել: Սակայն խնջույքի մասնակիցների երևալը կանխեց այդ բանը: Փախստականին դիմավորեցին ցնծագին աղաղակներով, որոնք առժամանակ ցրեցին մյուս բոլոր մտքերը:

## ԳԼՈՒԽ XIX

### Ջրախառն վիսկի

Ինչ ամրոցի մոտի փոքրիկ ավանում հյուրանոցն ամենաաչքի ընկնող հենքն էր: Ասենք՝ դա բնորոշ էր վերջին քառասուն տարվա ընթացքում Տեխասում կառուցված բոլոր քաղաքների համար: Միայն իսպանացիների հիմնած մի քանի հին քաղաքներում ամրոցներն ու վանքերն իշխում էին մյուս շենքերի վրա: Բայց հիմա այնտեղ էլ նրանք զիջել են իրենց առաջնությունը, իսկ տեղ-տեղ էլ հենց իրենք են հյուրանոց դարձել:

Ինչ ամրոցի հյուրանոցը թեպետև ավանի ամենամեծ շենքն էր, բայց և այնպես մի առանձին երևելի բան չէր: Նրա արտաքին տեսքը հազիվ թե որևէ ճարտարապետական ոճի հավակնություն ունենար: Դա «T» տառի ձև տված մի շենք էր՝ կառուցված տաշված գերաններով: Շենքի երկայնակի մասում սենյակներ էին եկվորների համար, իսկ լայնակի մասը մի մեծ շենք էր, որտեղ գտնվում էր բուֆետը, կամ, ինչպես կոչում են Ամերիկայում, բարը: Այստեղ խմում էին, ծխում և առանց քաշվելու թքում հատակին:

Հյուրանոցի մուտքի առաջ գազաթը սղոցած կաղնի ծառից կախված՝ ճոճվում էր մի ցուցանակ, որի վրա երկու երեսին պատկերված էր այդ կողմերում մեծ հոչակ ստացած մի հերոս՝ գեներալ Ջախարի Թեյլորը<sup>42</sup>: Պատկերի տակ գրված էր հյուրանոցի անունը՝ «Բարի գալուստ»:

Եթե դուք երբևիցե ճամփորդել եք Ամերիկայի Հարավային կամ Հարավ-արևմտյան նահանգներով, բուֆետի նկարագրության կարիք չեք զգա: Այդ դեպքում ոչ մի բան ձեր հիշողությունից չի ջնջի հյուրանոցի պանդոկը, որտեղ դուք դժբախտություն եք ունեցել կանգ առնելու: Վաճառասեղանը սենյակով մեկ ձգվում է պատի երկարությամբ, որի վրա աչքի են ընկնում երկար դարակները, և այդ դարակներին շարված են գրաֆիկներ ու շշեր, որոնք պարունակում են ոչ միայն ծիածանի բոլոր գույների, այլև նրանց ամեն տեսակ զուգորդությունների հեղուկներ: Վաճառասեղանի ետևը այս ու այն կողմն է շարժվում մի պերճաշուք երիտասարդ, այսպես կոչված՝ բարմենը: Միայն թե դուք նրան պանդոկապան չկոչեք, թե չէ՝ կարող եք շշի հարված ստանալ ձեր ատամների: Այդ պերճաշուք երիտասարդ ջենտլմենը հազել է երկնագույն սատինե բլուզ կամ սպիտակ քաթանից կարված բաճկոն և կամ պարզապես լինոբատիստե վերնաշապիկ՝ Աստված գիտե, թե երբ ծալագարդված ժանյակներով: Այդ պերճաշուք երիտասարդը ձեզ համար «շերրի կոբլեր» խառնելով նայում է ուղիղ ձեր աչքերի մեջ և ձեզ հետ խոսում քաղաքականության մասին, մինչդեռ սառույցը, գինին ու ջուրը, բաժակից բաժակ թափվելով, կայծկլտում են ու նրա թիկունքում ստեղծում ծիածանի պես մի բան և կամ նրա սղալած գլուխը շրջապատող լուսապսակ: Եթե դուք

42 Ջախարի Թեյլոր (1786–1850) – ամերիկացի գեներալ, որ մասնակցել է մեքսիկական պատերազմին (1846–1848): Հետագայում՝ ԱՄՆ-ի նախագահ:

ճամփորդել եք Ամերիկայի Հարավային նահանգներով, իհարկե, չեք մոռացել նրան: Իսկ եթե այդպես է, ապա իմ խոսքերը ձեզ կհիշեցնեն նրան և իր շրջապատը պանդոկը, որ նա կառավարում է դարակների և գույնզգույն շշերի մեջ: Դուք կհիշեք վաճառասեղանը, սպիտակ ավազով ծածկված հատակը, որտեղ երբեմն սիգարի մնացորդներ են լինում թափված, և երևում են դարչնագույն թուփեր: Դուք կհիշեք նաև անանուխի, օշինդրի օդու և կիտրոնի կեղևի հոտը, սովորական սև ճանճերի, մսի ճանճերի և ցավագին խայթող մոծակների պարսերի բզզոցը: Այս ամենը պետք է մեխված լինեն ձեր հիշողության մեջ:

Թեպետև «Բարի գալուստ» հյուրանոցը քիչ բանով էր տարբերվում Տեխասի նույնանման ուրիշ հաստատություններից, բայց և այնպես ուներ իր առանձնահատկությունները: Նրա տնօրենը ոչ թե ճարպիկ յանկի էր, այլ մի գերմանացի, որը լիովին արդարացնում էր իր հայրենակիցների համբավը, որոնք համարվում են ամենալավ մթերքներ մատակարարողներ: Նա ինքն էր սպասարկում իր բարում: Եվ երբ դուք այնտեղ էիք մտնում, ձեզ համար խմիչք էր պատրաստում ոչ թե փոթազարդ վերնաշապիկ հագած բուրումնավետ մազերով պերճաշուք մի երիտասարդ, այլ ծանրաբարո գերմանացին, որն այնպիսի լուրջ տեսք ուներ, որ կարծես երբեք չէր փորձել այն բուրումնավետ խմիչքները, որոնցով հյուրասիրում էր իր հաճախորդներին: Տեղական բնակիչները նրան հակիրճ կոչում էին «Դոֆեր», թեև իր հայրենիքում նա հայտնի էր Օբերդոֆեր ազգանունով:

Այդ բարը մի ուրիշ առանձնահատկություն էլ ուներ, որը, ի դեպ, միայն նրան չէր հատուկ: Ինչպես արդեն ասել ենք, հյուրանոցը «T» տառի ձև ուներ: Բարը գտնվում էր լայնակի շենքում, վաճառասեղանը ձգված էր գլխավոր շենքին հատող պատի երկարությամբ: Բարի ամեն մի ծայրում կար մի դուռ, որը բացվում էր դեպի հրապարակ:

Դռների այդպիսի դասավորություն պահանջում էր տեղական կլիմայի առանձնահատկությունը, այնտեղ, որտեղ ջերմաչափը տարվա մեջ վեց ամիս ստվերում 30 աստիճանից ավելի է ցույց տալիս, անհրաժեշտ է հոգավ օդի լավ շրջանառության մասին:

Տեխասի հյուրանոցները, ի դեպ, ինչպես և Միացյալ Նահանգների բոլոր հյուրանոցները, միաժամանակ ծառայում են և՛ որպես բորսա, և՛ որպես ակումբ: Երևի հենց հյուրանոցների հարմարության և էժանության համար է, որ Ամերիկայում ակումբներ համարյա չկան:

Ատլանտիկի ափերի նույնիսկ խոշոր քաղաքներում ակումբն ամենևին էլ անհրաժեշտություն չէ: Հյուրանոցներում չափավոր գները, նրանց հիանալի խոհանոցը և նրբագեղ կահավորությունը խանգարում են ակումբների բարգավաճմանը, որոնք Ամերիկայում կույ չեն գալիս ու պիտի կույ գան որպես նրան խորթ բաներ:

Այս դիտողությունը, սակայն, գլխավորապես վերաբերում է հարավային ու հարավ-արևմտյան քաղաքներին, որտեղ պանդոկներն ու բարերը տեսակցությունների և հանգստի սիրած վայրերն են: Այստեղ շատ խայտաբղետ հասարակություն է հավաքվում: Գոռոզ ազարակատերը չի խորշում,– որովհետև չի համարձակվի խորշել,– գինի խմել չքավոր մարդկանց հետ միասին, որոնք հաճախ հենց իր նման գոռոզ են լինում: «Բարի գալուստ» հյուրանոցի բարում կարելի է հանդիպել ավաններում եղած բոլոր դասակարգերի ու զբաղմունքների ներկայացուցիչների, միայն թե ո՛չ գյուղացիների. այդ կողմերում գյուղացիներ չկան: Գյուղացիներ չկան Միացյալ Նահանգներում, չկան և Տեխասում:

Երևի այն օրվանից, ինչ Դոֆերը կախել էր իր ցուցանակը, նրա բարում դեռ երբեք այնքան շատ հաճախորդ չէր հավաքվել, որքան մեր նկարագրած խնջույքից հետո, երբ նրա մասնակիցները երեկոյան վերադարձան Ինջ ամրոց:

Նրանք համարյա բոլորը, բացառությամբ տիկիների, անհրաժեշտ համարեցին երեկոն ավարտել բարում: Հենց որ գույնզգույն շշերի մեջ մեղմորեն տկտկացող հոլանդական ժամացույցի սլաքը մոտեցավ տասնմեկին, այցելուները մեկը մյուսի ետևից սկսեցին բար մտնել: Ամրոցի սպաները, մոտակայքում ապրող ազարակատերերը, նպարավաճառները, մատակարարողները, շուկերներն ու անորոշ զբաղմուն-

քի տեր մարդիկ ներս էին մտնում իրար ետևից: Ամեն մեկը ուղղակի մոտենում էր վաճառասեղանին, պատվիրում իր սիրած խմիչքը, ապա միանում որևէ խմբի:

Այդ խմբերից մեկն առանձնապես ուշադրություն էր գրավում: Այդ խումբը բաղկացած էր մի տասը հոգուց, որոնց կեսը զինվորական համազգեստով էր: Դրանց մեջ էին ընթերցողին արդեն ծանոթ երեք սպաները՝ հետևակային կապիտանը և երկու լեյտենանտը՝ դրագուն Հենկոկը և հրաձիգ Կրոսմենը:

Դրանց հետ կար էլի մի սպա, որ նրանցից մեծ էր թե՛ հասակով, թե՛ աստիճանով, նա մայորի ուսանողներ էր կրում: Եվ քանի որ նա Ինչ ամբողջում աստիճանով բարձր էր, ապա ավելորդ էր ասել, որ դա կայագործի հրամանատարն էր:

Ջրույցը միանգամայն անբռնազբոսիկ բնույթ ուներ, կարծես բոլորը երիտասարդ լեյտենանտներ էին: Նրանք խոսում էին օրվա դեպքերի մասին:

– Ասացեք խնդրեմ, մայոր,– հարցրեց Հենկոկը,– ձեզ հայտնի՞ է արդյոք, թե որտե՞ղ էր միսս Պոյնդեքստերը:

– Ես որտեղի՞ց պիտի իմանամ,– պատասխանեց այն սպան, որին ուղղված էր հարցը: Դուք այդ հարցերը նրա ազգական միստր Կասսի Կոլիաունին:

– Նրան հարցրել ենք, բայց մի կարգին բան չիմացանք: Կարծես նա մեզանից ավելի բան չգիտե: Կոլիաունը նրանց հանդիպել է վերադառնալիս, այն էլ մեր իջևանած տեղից ոչ հեռու: Բայց նրանք շատ երկար ժամանակ էին բացակա, և նրանց փրփրամիսած ձիերից երևում էր, որ շատ հեռու են գնացել: Այդքան ժամանակում նրանք կարող էին հասնել մինչև Ռիո Գրանդե և նույնիսկ ավելի հեռու:

– Դուք ուշադրություն դարձրի՞ք Կոլիաունի դեմքին, երբ նա վերադարձավ,– հարցրեց հետևագործի կապիտանը:– Մթնել էր ամպի պես, և, ըստ երևույթին, ինչ-որ խիստ անհաճո բան նրան անհանգստացնում էր:

– Այո, նա իսկապես շատ վիատ էր երևում,– պատասխանեց մայորը:– Բայց հույսով եմ, կապիտան Սլոումեն, դուք այդ չեք վերագրում...

– ...Խանդի՞: Ես դրան չեմ կասկածում: Ուրիշ բան լինել չի կարող:

– Ինչպե՞ս, Մորիս մուստանգերի՞ն է խանդում: Ի՛նչ էք ասում: Անկարելի՛ է: Համենայնդեպս ճշմարտանման չէ:

– Բայց ինչո՞ւ, մայոր:

– Թանկագին Սլոումեն, Լուիզա Պոյնդեքստերը լեղի է, իսկ Մորիս Ջերալդը...

– Գուցե և ջենտլմեն է. չէ՞ որ արտաքինը խաբուսիկ է լինում:

– Թո՛ւ,– արհամարհանքով ասաց Կրոսմենը,– ձիավաճա՞ռ: Մայորն իրավացի է, դա ճշմարտանման չէ:

– Ա՛խ, ջենտլմեննե՛ր,– շարունակեց հետևակի սպան՝ գլուխը բազմանշանակ օրորելով:– Դուք միսս Պոյնդեքստերին այնպես չեք ճանաչում, ինչպես ես: Դա շատ տարօրինակ աղջիկ է, եթե չասենք ավելին: Երևի դուք է՛լ նկատել եք այդ:

– Ի՛նչ էք ասում, Սլոումեն,– ասաց մայորը քմծիծաղելով:– Դուք կարծես բամբասանքի սեր ունեք: Երևի հենց դո՞ւք եք սիրահարվել միսս Պոյնդեքստերին, չնայած կնատյաց եք ձևանում: Խանդեիք նրան լեյտենանտ Հենկոկի կամ Կրոսմենի նկատմամբ, եթե նրա սրտին ուրիշը չլիներ տիրած, այդ դեռ էլի հասկանալի կլիներ, բայց մի հասարակ մուստանգերի...

– Այդ մուստանգերը իռլանդացի է, մայոր: Եվ ես հիմք ունեմ ենթադրելու, որ նա...

– Ով էլ որ լինի,– ընդհատեց մայորը մի հայացք գցելով դրան վրա:– Ահա և նա, թող հենց ինքն էլ պատասխան տա մեզ. նա պարզասիրտ տղա է, և դուք նրանից կիմանաք ամեն բան, ինչ, ըստ երևույթին, շատ է հետաքրքրում ձեզ:

– Հազիվ թե,– մրմնջաց Սլոումենը, երբ Հենկոկը և էլի երկու-երեք սպա ուղղվեցին դեպի մուստանգերը՝ մտադիր լինելով հետևել մայորի խորհրդին:

Ավագածածկ հատակին քայլելով՝ Մորիսը լուռ մոտեցավ վաճառասեղանին:

– Խնդրեմ մի բաժակ ջրախառն վիսկի տաք,– համեստորեն դիմեց նա պանդոկատիրոջը:

– Ջրախառն վիսկի՞,– չոր-չոր կրկնեց գերմանացին:– Դուք ջրախառն վիսկի՞ եք ուզում: Բաժակը երկու պեննի արժե:

– Ես չեմ հարցնում, թե ինչ արժե,– պատասխանեց մուստանգերը: Ես ձեզ խնդրում եմ մի բաժակ ջրախառն վիսկի տալ: Ունե՞ք արդյոք:

– Այո՛, այո՛,– շտապեց պատասխանել գերմանացին՝ մուստանգերի խիստ տոնից վախեցած:– Որքան կուզեք, խնդրեմ, որքան կուզեք ջրախառն վիսկի տամ:

Այն ժամանակ, երբ պանդոկի տնօրենը վիսկի էր լցնում, մուստանգերը սիրալիր պատասխանեց սպաների ողջույնին: Նա շատերի հետ ծանոթ էր, որովհետև հաճախ էր գործով ամրոց գալիս:

Սպաներն արդեն ուզում էին նրան դիմել իրենց հետաքրքրող հարցով, ինչպես խորհուրդ էր տվել մայորը, երբ էլի մի այցելուի երևալը նրանց ստիպեց առժամանակ հրաժարվել իրենց մտադրությունից:

Ներս մտնողը Կասսի Կոլիաունն էր: Նրա ներկայությամբ հազիվ թե հարմար լիներ այդ հարցի մասին խոսել:

Իրեն հատուկ ամբարտավան տեսքով մոտենալով զինվորականների ու քաղաքացիական անձանց խմբին՝ Կասսի Կոլիաունը ողջունեց նրանց այնպես, ինչպես սովորաբար ողջունում են մարդիկ, երբ ամբողջ օրը միասին են անցկացրել և բաժանվել են միայն կարճ ժամանակով: Եթե պաշտոնաթող կապիտանը բոլորովին հարբած էլ չէր, համենայնդեպս լավ կոնժած էր: Նրա աչքերը տարօրինակ փայլ ունեին, դեմքը՝ անբնական գունատ էր, գլխարկը թեք էր դրել գլխին, և նրա տակից ճակատին էին թափվել երկու-երեք փունջ մազեր. պարզ էր, որ նա հարկ եղածից ավելի էր խմել:

– Եկեք խմե՛նք, ջենտլմեննե՛ր,– վաճառասեղանին մոտենալով դարձավ նա մայորին և նրան շրջապատողներին:– Եվ խմենք շատ պինդ, ինչպես պետքն է, որպեսզի ծերունի «Դոններվետերը» չկարողանա ասել, թե իզուր տեղն է լույս վառում մեզ համար: Հրավիրում եմ բոլորի՛դ:

– Խմե՛նք, խմե՛նք,– լավեցին մի քանի ձայներ:

– Իսկ դո՞ւք, մայոր:

– Հաճույքով, կապիտան Կոլիաուն:

Ընդունված սովորության համաձայն խմելու պատրաստվող ամբողջ խումբը շարվեց վաճառասեղանի առաջ, և յուրաքանչյուրը խմիչք պատվիրեց իր ճաշակով: Այնքան տեսակի խմիչքի անուն տրվեց, որքան մարդ կար այդ խմբում: Ինքը՝ Կոլիաունը գոռաց.

– Բրենդի,– և իսկույն էլ ավելացրեց,– և մի քիչ էլ վիսկի խառնեցեք:

– Բրենդին և վիսկին ձե՞ր պատվերն է,– միստր Կոլիաուն,– հարցրեց պանդոկի տնօրենը վաճառասեղանի վրայով հաճոյակատար կռանալով դեպի այն մարդը, որին բոլորը համարում էին խոշոր կավածքի բաժնետեր:

– Արագ շարժվի՛ր, հիմար գերմանացի: Չլսեցի՞ր, ասացի՛ բրենդի:

– Շատ լավ, հեռո՞ւ Կոլիաուն, շատ լավ: Բրենդի և վիսկի, բրենդի և վիսկի,– կրկնեց գերմանացին՝ շտապելով գրաֆինը դնել կոպիտ այցելուի առաջ:

Մայորի խումբը, որ միացել էր արդեն իսկ վաճառասեղանի առաջ կանգնած երկու-երեք հաճախորդին, բոլորովին ազատ տեղ չէր թողել:

---

43 Հերր (գերմ.) – պարոն:

Պատահաբա՞ր էր արդյոք, թե դիտմամբ, համենայնդեպս Կոլիաունը, տեղ գրավելով ծայրում, ընկավ Մորիս Ջերալդի մոտ, որը մի կողմում հանգիստ կանգնած ջրախառն վիսկի էր խմում և սիգար ծխում։ Նրանք երկուսն էլ կարծես թե իրար չէին նկատում։

– Կենա՛ց,– գոռաց Կոլիաունը՝ իր բաժակը վերցնելով վաճառասեղանի վրայից։

– Առաջարկեցե՛ք,– լավեցին մի քանի ձայներ։

– Կեցցե՛ Ամերիկան ամերիկացիների համար, և թող չքվեն բոլոր օտարերկրացի եկվորները, մանավանդ՝ նգովյալ իռլանդացիները։

Այս վիրավորական կենացն առաջարկելով՝ Կոլիաունը մի քայլ արեց դեպի ետ և արմունկով հրեց մուստանգերին, որը հենց նոր բաժակը մոտեցրել էր շրթունքներին։

Վիսկին թափվեց բաժակից և թրջեց մուստանգերի վերնաշապիկը։

Պատահականությո՞ւն էր արդյոք այդ։ Ոչ ոք ոչ մի բռնի իսկ չէր կասկածում, որ դիտմամբ էր արված։ Այդպիսի կենացի հետ արված այդ շարժումը միայն դիտմամբ և կանխամտածված կարող էր լինել։

Բոլոր ներկաները սպասում էին, որ Մորիսն իսկույն կհարձակվի վիրավորանք հասցնողի վրա։ Բայց նրանք հիասթափված և նույնիսկ զարմացած էին, որ մուստանգերը հապաղում էր։ Ոմանք նույնիսկ մտածում էին, թե նա լուռ ու մունջ կույ կտա այդ վիրավորանքը։

– Եթե սա լռեց,– շնչաց շենկոկը Սլոումենի ականջին,– արժե վզակոթին տալով դուրս շարտել այստեղից։

– Մի՛ անհանգստացեք,– նույնպես շշուկով պատասխանեց հետևագորայինը։– Այդպիսի բան չի լինի։ Ես, ինչպես գիտեք, գրագ գալ չեմ սիրում, բայց ահա, իմ մեկ ամսվա ռոճիկն եմ դնում, եթե մուստանգերը չհասցնի ինչպես պետքն է։ Եվ էլի նույնքան դնում եմ ասելով, որ Կասսի Կոլիաունն ուրախ չի լինի այդպիսի հակառակորդի հանդիպելու համար, թեև այս բռնիքն կարծես թե Ջերալդին ավելի շատ իր վերնաշապիկն է անհանգստացնում, քան թե կրած վիրավորանքը։ Ի՛նչ պտուղ է նա։

Մինչ սրանք այսպես փափսում էին իրար հետ, այն մարդը, որ բոլորի ուշադրության կենտրոնն էր, անվրդով կանգնած էր վաճառասեղանի առաջ։ Նա ցած դրեց իր բաժակը, գրպանից հանեց մետաքսե թաշկինակը և սկսեց սրբել վերնաշապիկի ասեղնագործած կուրծքը։

Նրա շարժումների մեջ կար անվրդով հանգստություն, որը դժվար էր վախկոտության արտահայտություն համարել։ Եվ նրանք, ովքեր կասկածում էին, հասկացան, որ սխալվել են։ Բոլորը լուռ սպասում էին շարունակությանը։

Երկար սպասելու հարկ չեղավ. այդ ամբողջ դիպվածը, ներառյալ նաև իրար հետ փափսոցը, մի քսան վայրկյանից ավելի չտևեց, որից հետո սկսվեց գործողությունը, ավելի շուտ՝ հնչեցին բառեր, որոնք նախաբանն էին։

– Ես իռլանդացի եմ,– ասաց մուստանգերը գրպանը դնելով իր թաշկինակը։

Պատասխանը թվաց շատ հասարակ և փոքր-ինչ ուշացած, բայց բոլորը հասկացան նրա նշանակությունը։ Եթե վայրի ձիերի որսորդը Կասսի Կոլիաունի քիթը քաշեր, դա ավելի պարզ չէր լինի, որ մարտահրավերն ընդունված է։ Խոսքի լակոնիկությունը միայն ընդգծում էր վիրավորանք կրածի մտադրության լրջությունը։

– Դո՛ւք,– արհամարհանքով հարցրեց Կոլիաունը դառնալով նրան և թևերը կանթելով։– Դո՛ւք,– շարունակեց նա մի հայացքով ոտքից գլուխ չափելով մուստանգերին։– Դուք իռլանդացի՞ եք։ Չի կարող պատահել, երբեք մտքովս չէր անցնի։ Ես ձեզ մեքսիկացու տեղ կդնեի, նայելով ձեր հագուստին և վերնաշապիկի ասեղնագործած նախշերին։

– Եվ ի՞նչ գործ ունեք դուք իմ հագուստի հետ, միստր Կոլիաուն։ Բայց քանի որ դուք թրջեցիք իմ վերնաշապիկը, ապա թույլ տվեք ինձ պատասխանել նույն ձևով և լվանալ օսլան ձեր հագուստից։

Այս ասելով, մուստանգերը վերցրեց իր բաժակը, և նախքան պաշտոնաթող կապիտանը կկարողանար շուտ գալ, նրա երեսին շարտեց բաժակում եղած վիսկիի մնացորդը, որից Կոլիատունը սկսեց սաստիկ հազալ ու փռշտալ, ի բավականություն ներկաների մեծ մասի:

Բայց հավանության շշուկներն իսկույն լռեցին: Այժմ արդեն խոսակցությունների ժամանակ չէր: Բացականչություններին փոխարինեց մեռելային լռությունը: Բոլորը հասկացան, որ գործը լուրջ ընթացք ստացավ: Վեճը վերջանալու էր մենամարտով: Ոչ մի ուժ դրա առաջն առնել չէր կարող:

## **ԳԼՈՒԽ XX**

### **Վտանգավոր դրություն**

Վիսկիի լոգանք ստանալով՝ Կոլիատունը ձեռքը տարավ ատրճանակին և հանեց պատյանից: Բայց նախքան իր հակառակորդի վրա հարձակվելը նա զբաղվեց աչքերը սրբելով:

Մուստանգերն էլ արդեն նույնպիսի գեներ էր հանել և այժմ կանգնած սպասում էր կրակոցին կրակոցով պատասխանելու:

Վախկոտ հաճախորդներն իրար հիմշտելով խուճապահար նետվեցին դեպի դուռը: Ոմանք պանդուկում մնացինք պարզապես չհասկանալով, թե ինչ է կատարվում, ուրիշները նրա համար, որ ավելի քաջ ու սառն արյուն էին և գիտակցում էին, որ փախչելիս կարող են գնդակը հենց իրենց մեջքին ստանալ:

Նորից տիրեց մեռելային լռություն, որը տևեց մի քանի վայրկյան: Դա այն ընթացքն էր, երբ բանակահանության որոշումը դեռ չէր փոխվել գործողության, շարժումի:

Գուցե և, եթե հակառակորդներն ուրիշ մարդիկ լինեին, այդ տևողությունն ավելի կարճ լիներ: Ավելի անմիջական և ավելի քիչ փորձ ունեցող մարդիկ իսկույն ատրճանակները կկրակեին: Բայց ո՛չ Կոլիատունը կաներ այդ, ո՛չ Ջերալդը: Նրանք շատ անգամ էին ներկա եղել փողոցային մենամարտերի, մասնակցել էին նրանց և գիտեին, թե այդպիսի դեպքերում որքան վտանգավոր է շտապելը: Ամեն մեկը որոշել էր անվրեպ կրակել: Դրանով էլ բացատրվում էր հապաղումը:

Իսկ նրանց համար, ովքեր դուրսն էին և նույնիսկ դռնից ներս նայել չէին համարձակվում, այս հապաղումը համարյա տանջալից էր:

Ատրճանակների կրակոցները, որ նրանք ամեն ընթացքում պատրաստ էին լսելու, վերջ կտային լարվածությանը: Եվ նրանք համարյա հիասթափվեցին, երբ կրակոցի փոխարեն լսվեց մայրոթի բարձր ու տիրական ձայնը.

– Սպասե՛ք,– գոչեց մայրոթն այնպիսի մարդու տոնով, որը սովոր է, որ իրեն ենթարկվեն, և, թուրը մերկացնելով, երկու ախոյաններին բաժանեց:– Չկրակե՛լ, հրամայում եմ երկուսիդ էլ: Իջեցրե՛ք ձեր գեները, հակառակ դեպքում, Աստված վկա, կկտրեմ նրա ձեռքը, ով առաջինը փորձի կրակել: Սպասե՛ք, ասում եմ ձեզ:

– Ինչո՞ւ,– գոչեց Կոլիատունը անգուսպ կատաղությունից ամբողջապես կարմրելով:– Ինչո՞ւ համար, մայրոթ Ռինգվուդ: Այսպիսի վիրավորանք ստանալուց հետո, այն էլ սատանան գիտե, թե ումից...

– Դուք սկսեցիք, կապիտան Կոլիատուն:

– Հետո ի՞նչ: Ես այն մարդկանցից չեմ, որոնք տանում են վիրավորանքը: Հեռացե՛ք իմ ճանապարհից, մայրոթ: Այս վեճը ձեզ չի վերաբերում, և դուք իրավունք չունեք խառնվելու:

– Մի՞թե: Հա՛-հա՛-հա՛: Սլոումեն, Հենկոկ, Կրոսմեն, լսո՞ւմ եք, ի՞նչ է ասում: Ես իրավունք չունեմ խառնվելու... Պաշտոնաթող կապիտան Կասսի Կոլիատուն, մի՛ մոռացե՛ք, թե որտեղ եք գտնվում: Մի՛ երևակայե՛ք, թե դուք Միսսիսիպի նահանգում եք, ստրուկներին բզկտող ձեր «ազնվածին հարավցիների» մեջ: Այստեղ, սըր, զինվորական ամրոց է: Այստեղ գործում են զինվորական օրենքները, և ձեր խոնարհ

ծառային հանձնարարված է այս ամբողջ հրամանատարությունը: Ուստի և ես հրամայում եմ ձեր ատրճանակը դնել այնտեղ, որտեղից հանել եք: Եվ հենց այս վայրկյանին, հակառակ դեպքում ես ձեզ հասարակ զինվորի նման կուղարկեմ կալանատուն:

– Մի՞թե,– ֆշացրեց Կոլիատունը:– Ի՛նչ սքանչելի երկիր եք ուզում դարձնել Տեխասը: Նշանակում է, մարդ ինչպիսի վիրավորանք էլ ստանա, իրավունք չունի՞ մենամարտելու առանց ձեր թույլտվության, մայոր Ռինգվուդ: Այդպե՛ս են այստեղի օրենքները:

– Ամեննի՛ն,– պատասխանեց մայորը:– Ես երբեք չեմ խանգարում վեճը լուծել ազնիվ ճանապարհով: Ձեզ և ձեր հակառակորդին ոչ ոք չի արգելում սպանել իրար, եթե այդ ձեզ հաճելի է: Միայն թե ո՛չ այժմ: Դուք պետք է հասկանաք, միստր Կոլիատուն, որ ձեր այդ զվարճությունը վտանգավոր է ուրիշների կյանքի համար: Ես ամեննին միտք չունեմ զոհ դառնալու մի գնդակի, որը նախատեսված է մի ուրիշի համար: Սպասեցեք, մինչև մենք բոլորս քաշվենք ապահով տեղ: Այն ժամանակ, խնդրե՛մ, կրակեցեք որքան ձեր սիրտն ուզում է: Դե՛, հուսով եմ, սըր, որ հիմա դուք բավարարվա՞ծ եք:

Եթե մայորը մի սովորական մարդ լիներ, դժվար թե այդ կարգադրությունը կատարվեր: Բայց նա ամբողջի ավագ սպան էր, հարգարժան տարիքի մի մարդ, դրան ավելացրած՝ հիանալի տիրապետում էր գենքին, և, ինչպես լավ հայտնի էր բոլորին, չէր հանդուրժի, որ անտեսվեն իր հրամանները: Նա դատարկ սպառնալիքի համար չէր մերկացրել իր թուրը:

Հակառակորդները գիտեին այդ: Նրանք միաժամանակ ցած իջեցրին իրենց գենքերի փողերը, բայց շարունակեցին ձեռքերում պահել:

Կոլիատունը կանգնած էր հոնքերը կիտած, ատամները սեղմած, ինչպես արյունոտ Վայրի գազան, որին խանգարել են հարձակվել իր գոհի վրա: Այնինչ մուստանգերը կարգադրությանը ենթարկվեց հանգիստ, առանց ակներև վրդովմունքի:

– Կարծում եմ, դուք հաստատ որոշել եք մենամարտել,– ասաց մայորը, լավ հասկանալով, որ ախույաններին հաշտեցնելու հույս համարյա չկա:

– Ես չեմ պնդի, որ անպայման մենամարտենք,– համեստորեն պատասխանեց Մորիսը:– Եթե միստր Կոլիատունը ներողություն խնդրի իր խոսքերի և արածի համար...

– Նա պե՛տք է անի այդ, նա՛՝ սկսեց վեճը,– միջամտեցին այդ խոսակցությանը ներկա գտնվող մարդկանցից մի քանիսը:

– Երբե՛ք,– գոռոզաբար պատասխանեց պաշտոնաթող կապիտանը:– Կասսի Կոլիատունը սովոր չէ ներողություն խնդրել, այն էլ այսպիսի մի պճնագարդ կապկից:

– Բավակա՛ն է,– գոչեց իռլանդացին, առաջին անգամ իր գայրույթը ցույց տալով:– Ես ուզում էի նրան իր կյանքը փրկելու հնարավորություն տալ: Նա հրաժարվեց դրանից: Իսկ այժմ, երդվում եմ բոլոր սրբերով, մեզանից մեկը կենդանի չի դուրս գա այս սենյակից: Մայոր, թախանձագին խնդրում եմ ձեզ և ձեր բարեկամներին՝ հեռանալ այստեղից: Ես այլևս չեմ կարող տանել նրա լկտիությունը:

– Հա՛-հա՛-հա՛,– հնչեց Կոլիատունի արհամարհական քրքիջը:– «Իմ կյանքը փրկելու հնարավորությո՛ւն»: Հեռացե՛ք այստեղից, բոլորդ հեռացեք: Ես նրան ցո՛ւյց կտամ:

– Սպասեցե՛ք,– գոչեց մայորը՝ սիրտ չանելով մեջքը դարձնել մենամարտի մասնակիցների կողմը:– Այդպես չի՛ կարելի: Գուցե դուք մի վայրկյան ավելի շուտ կրակեք, քան հարկավոր է: Մենք պետք է ավելի շուտ դուրս գանք, քան դուք կսկսեք ձեր կոծիլը: Բացի դրանից, ջենտլմեննե՛ր,– շարունակեց նա, դառնալով սենյակում եղածներին,– չե՞՞ որ անհրաժեշտ է մենամարտի կանոնները պահպանել: Եթե սրանք ուզում են մենամարտել, երկու կողմն էլ պետք է միևնույն պայմաններում լինեն: Ամենից առաջ երկուսն էլ պետք է զինված լինեն միանման և պետք է ազնվաբար սկսեն:

– Իհարկե, դուք իրավացի եք,– ասացին ներկա եղողներից մի տասը մարդ: Բոլորը նայում էին մենամարտողներին և սպասում, թե ինչպես կվերաբերվեն նրանք դրան:

– Հուսով եմ, որ ձեզնից ոչ մեկը չի՞ առարկում սրան, շարունակեց մայորը հարցական:

– Արդարացի պահանջին ես առարկել չեմ կարող,– պատասխանեց իռլանդացին:

– Ես կովելու եմ այն զենքով, որ բռնած ունեմ ձեռքիս,– չարությամբ ասաց Կոլիաունը:

– Համաձայն եմ: Դա ինձ համար ևս հարմար զենք է,– պատասխանեց նրա հակառակորդը:

– Տեսնում եմ, որ երկուսինդ էլ Կոլտի համար երկու վեցկրականի ատրճանակ է,– ասաց մայորը:– Առայժմ ամեն ինչ կարգին է. դուք միանման եք զինված:

– Արդյոք նրանք էլի ուրիշ զենք չունե՞ն,– հարցրեց երիտասարդ Հենկոկը, կասկածելով, որ կապիտանի բաճկոնի փեշի տակ կարող է դանակ էլ լինել:

– Ես ուրիշ ոչինչ չունեմ,– պատասխանեց մուստանգերն այնպիսի անկեղծությամբ, որը նրա խոսքերի ճշտության ոչ մի կասկած չէր թողնում:

Բոլորը նայեցին Կոլիաունին, որը հապաղում էր պատասխանել:

Կապիտանը հասկացավ, որ պետք է խոստովանի.

– Ես մի դանակ էլ ունեմ: Հուսով եմ, որ դուք չեք մտածի վերցնել այն ինձանից: Ես կարծում եմ ամեն ոք իրավունք ունի իր մոտ ունենալու այն զենքը, որ կրում է:

– Բայց, կապիտան Կոլիաուն,– շարունակեց Հենկոկը,– ձեր հակառակորդը դանակ չունի: Եթե դուք չեք վախենում նրա հետ կովել հավասար պայմաններում, պետք է հրաժարվեք ձեր դանակից:

– Այո, իհարկե,– գոռացին մի քանի հոգի:– Նա պետք է հրաժարվի:

– Տվե՛ք ինձ դանակը, կապիտան Կոլիաուն,– ասաց մայորը ազդու տոնով:– Վեցկրականի ատրճանակը պետք է գոհացնի ամեն մի ողջամիտ մարդու, և կարիք չի լինի սառը զենքի դիմելու: Չէ՞ որ հենց որ կրակեցիք, ձեզնից մեկը...

– Գրողի ծոցը գնա,– գոռաց Կոլիաունը բաճկոնի կոճակներն արձակելով: Դանակը հանելով՝ նա նետեց սենյակի դիմացի անկյունը և խրոխտ ձայնով ասաց,– այս պճնված թոչնակի համար ինձ դանակ հարկավոր էլ չէ. առաջին իսկ կրակոցով ես նրան վերջ կտամ:

– Դուք այդ ասելու ժամանակ կունենաք, երբ գործով ապացուցած կլինեք: Եվ մի՛ երևակայեք, թե ձեր պարծենկոտ խոսքերն ինձ վախեցրին... Խնդրում եմ ձեզ շուտ ցրվեցեք, ջենտլմեննե՛ր: Ես պետք է վերջ դնեմ այս պարծենկոտությանն ու հայիոյանքին:

– Շո՛ւն,– կատաղորեն թշտաց «ազնվածին հարավցին»:- Իռլանդական գարշելի շո՛ւն: Ես քեզ կուղարկեմ քո բնում ոռնալու: Ես...

– Ամաչեցե՛ք, կապիտան Կոլիաուն,– ընդհատեց նրան մայորն ընդհանուր վրդովմունքի մեջ:– Դրանք ավելորդ խոսքեր են: Ամեննին վայել չէ այդպես պահել իրեն կարգին հասարակության մեջ: Համբերեցեք էլի մի րոպե և հետո կասեք, ինչ ցանկանում եք: Այժմ, ջենտլմեննե՛ր, մի պայման ևս,– ասաց նա՝ դառնալով շրջապատողներին:– Պետք է սրանցից խոստում առնել, որ կրակել չեն սկսի, մինչև մենք բոլորս այստեղից չհեռանանք:

Իսկույն դժվարություն ծագեց: Ինչպե՞ս սկսել մենամարտը: Կրքերի այդքան բորբոքված պայմաններում հասարակ խոստումը քիչ բան էր: Ախրյանները, գոնե նրանցից մեկը հազիվ թե կրակելու թույլտվության սպասեր:

– Անհրաժեշտ է, որ կրակոցն ազդանշանով սկսվի,– շարունակեց մայորը:– Եվ սրանցից ոչ մեկը չպետք է կրակի, մինչև այդ ազդանշանը չտրվի: Կարո՞ղ է որևէ մեկն ասել, թե ինչ ազդանշան տանք:

– Ինձ թվում է՝ ես կարող եմ,– առաջ գալով ասաց ողջամիտ կապիտան Սլոուները:– Թող միստր Կոլիաունը և միստր Ջերալդը մեզ հետ միասին դուրս գան: Եթե նկատել եք, այս պանդոկի հակադիր ծայրերին դռներ կան: Երկու դուռն էլ բոլորովին միանման դիրք ունեն: Հետո նրանք երկուսն էլ նորից ներս կմտնեն այս շենքը: Մեկը մի դռնով, երկրորդը՝ մյուսով և կսկսեն միայն այն ժամանակ, երբ շեմքը կանցնեն:



– Հիանալի է... Դա հենց այն է, ինչ հարկավոր է, լավեց այս ու այն կողմից:  
 – Իսկ ի՞նչն է լինելու ազդանշանը,– հարցրեց մայորը:– Կրակո՞ց:  
 – Ոչ, հյուրանոցի զանգը:  
 – Ավելի լավ բան մտածել չէր կարելի: Հիանալի է,– ասաց մայորը՝ ուղղվելով դեպի հրապարակի վրա բացվող դուռը:

– Մայն գո՛տ<sup>44</sup>, մայո՛ր,– գոռաց պանդոկապան գերմանացին, դուրս վազելով իր վաճառասեղանի ետևից, որտեղ մինչ այդ կանգնած էր սարսափից քարացած:– Մայն գո՛տ: Մի՞թե նրանք կրակելու են իմ պանդոկի ներսում: Ա՛խ: Բայց չե՞՞ որ նրանք կփշրեն իմ շշերը, իմ հիանալի հայելիները, ժամացույցը, սափորները, որոնք հարյուր, երկու հարյուր դոլար արժեն: Նրանք կթափեն իմ ամենալավ գինիները: Ա՛խ, մայո՛ր, տունս կքանդվի: Ի՞նչ անեմ ես: Մայն գո՛տ, ախր դա...

– Մի՛ անհանգստացեք, Օբերդոֆեր,– ասաց մայորը՝ կանգ առնելով:– Ես չեմ կասկածում, որ ձեր բոլոր վնասները կհատուցվեն: Բայց, համենայնդեպս, դուք որևէ տեղ պետք է թաքնվեք: Եթե մնալու լինեք ձեր բարում, անպայման մի գնդակ էլ ձեզ կդիպչի, իսկ դա, կարծում եմ, ավելի վատ կլինի, քան այն, որ ձեր շշերը կփշրեն:

Այս ասելով՝ մայորը թողեց շփոթված պանդոկապանին և շտապեց դուրս գալ փողոց, որտեղ հանդիպեց արդեն տարբեր դռներով դուրս եկած ախոյաններին:

Օբերդոֆերն էլ երկար չմնաց իր տեղում: Հենց որ արտաքին դուռը շրիկաց մայորի ետևից, ներքին դուռն էլ շրիկաց հյուրանոցի տնօրենի ետևից: Եվ բարը իր լամպերով, շողշողուն շշերով ու թանկագին հայելիներով թաղվեց խոր լռության մեջ, որտեղ լավում էր միայն բյուրեղապակյա ծածկոցով ծածկված ժամացույցի համաչափ թիկ-թակը:

## ԳԼՈՒԽ XXI

### Մենամարտ պանդոկում

Հյուրանոցից դուրս գալուց հետո մայորն այլևս չխառնվեց այդ գործին:

Ամրոցի պարետին վայել չէր մենամարտը խրախուսել, նույնիսկ եթե այն տեղի էր ունենում սահմանված կանոնների շրջանակներում: Դրանով զբաղվեցին երիտասարդ սպաները, որոնք իսկույն գործի անցան:

Դրա համար շատ ժամանակ չպահանջվեց: Պայմաններն արդեն որոշված էին: Մնում էր միայն ներկաներից որևէ մեկին խնդրել, որ զանգը խփի, որը և մենամարտը սկսելու ազդանշանն էր լինելու:

Դա դժվար բան չէր, քանի որ նշանակություն չուներ, թե ով կխփի զանգը: Նույնիսկ երեխան կարող էր այդ սոսկալի կռիվն սկսելու ազդանշան, տալ:

Եթե այդ պահին մի կողմնակի դիտող պատահաբար «Բարի գալուստ» հյուրանոցի առջևի հրապարակն ընկներ, շատ կգարմանար, թե ինչ է կատարվում այնտեղ: Գիշերը բավական խավար էր, բայց և այնպես այնքան լույս կար, որ երևում էր հյուրանոցի առջև հավաքված բազմությունը: Նրանց մեծ մասը զինվորական համազգեստով էր: Այստեղ միայն պանդոկից դուրս եկած սպաներ չէին, այլև ուրիշները, ինչպես նաև ծառայությունից ազատ զինվորներ, որոնք լսել էին, թե հրապարակում ինչ-որ բան է կատարվում: Ձինվորների կանայք, լվացարարուհիները և կասկածելի համբավ ունեցող մի քանի կայտառ սինյորաներ շտապ հագնվելով դուրս թափվեցին փողոց և իրենցից առաջ եկածներին հարցնում էին, թե ի՞նչն է այս աղմուկի պատճառը:

44 Մայն գոտ (գերմ.) – Աստված իմ:

Խոսում էին շուրջով: Հայտնի էր, որ հրապարակումն են գտնվում մայրը և իշխանության ուրիշ ներկայացուցիչներ, և այդ գտնվում էր հավաքվածներին:

Ամբոխը հավաքվել էր ոչ թե ուղիղ հյուրանոցի առաջ, այլ նրանից մոտ տասներկու յարդ հեռու մի բաց տարածության վրա: Բոլորը լարված նայում էին հյուրանոցին: Նրանք հետևում էին այն երկու մարդուն, որոնք կանգնած էին իրարից հեռու, գերանաշեն շենքի երկու հակադիր ծայրերում:

Չնայած այդ երկու մարդը իրարից բաժանված էին գերանակառույց հաստ պատերով և միմյանց չէին տեսնում, բայց նրանց շարժումները միանման էին, ասես առաջանում էին միևնույն մղումով: Յուրաքանչյուրը կանգնած էր մի դռան մոտ, որի միջով դուրս հորդող պայծառ լույսը լայն շերտերով ընկնում էր հրապարակի խճաքների վրա: Նրանք կանգնած էին ոչ թե ուղիղ մուտքի առաջ, այլ մի քիչ հեռու, լույսից դուրս: Երկուսն էլ թեթևակի կռացել էին, ինչպես առաջ նետվելու պատրաստ վագոները՝ ստարտից առաջ: Երկուսն էլ լարված նայում էին դեպի պանդոկ, որտեղից լսվում էր միայն ժամացույցի տիկ-տակը: Նրանց դիրքից կարելի էր հասկանալ, որ երկուսն էլ պատրաստ են այնտեղ մտնելու, և միայն պայմանական նշանին են սպասում:

Այդ երկու մարդկանց հագուստի մեջ ոչ մի ավելորդ բան չկար, ոչ մի բան, որը կարողանար խանգարել նրանց շարժումներին. նրանք գլխաբաց էին, միայն վերնաշապիկներով, նրանց դեմքն ու դիրքը ցույց էր տալիս անասան վճռականություն:

Դժվար չէր կռահել նրանց մտադրությունը: Պատահաբար հյուրանոցի առջևի հրապարակն ընկած կողմնակի դիտողը առաջին իսկ հայացքից կարող էր հասկանալ, որ մահու և կենաց խնդիր է: Ձեռքերում բռնած ու վեր բարձրացրած ատրճանակները, նրանց դիրքի լարվածությունը, հետաքրքրասերների ամբոխի մեջ տիրող լռությունը և, վերջապես, լարված հետաքրքրությունը, որով բոլորը նայում էին այդ երկու մարդուն, ամեն մի խոսքից ավելի պարզ ասում էին, որ այստեղ մի սարսափելի բան է կատարվում: Կարճ ասած՝ դա մի ընդհարում էր, որի ելքը կարող էր մահ լինել:

Հասավ վճռական պահը: Մենամարտողները լարված նայում էին այն դռներին, որոնցով պետք է ներս մտնեին և գուցե թե այլևս երբեք չվերադառնային: Նրանք միայն ազդանշանին էին սպասում, որ պեսզի շեմքն անցնեն և սկսեն մենամարտը, որը ճակատագրական էր լինելու նրանցից մեկի համար, կամ գուցե և երկուսի համար էլ:

Արդյոք սպասո՞ւմ էին ճակատագրական խոսքերին՝ «մեկ-երկու... երեք, կրա՛կ»:

Ո՛չ: Որոշված էր ուրիշ ազդանշան, և այն հնչեց: Ինչ-որ մի բարձր ձայն գոչեց.

– Զա՛նգ:

Այն պոնտի մոտ, որից զանգն էր կախված, կարելի էր նկատել երեք-չորս մուր ստվեր: Հրամանից հետո նրանք շարժվեցին: Նրանց ձեռքերի շարժումի հետ, որ մթության մեջ հազիվ էր նկատվում, հնչեց զանգի ուժեղ զնգոցը: Այդ ձայնը, որ սովորաբար ուրախ զնգոցով մարդկանց ճաշի էր կանչում, այժմ մահացու կոիվ սկսել ու ազդանշան էր:

Զնգոցը կարճ տևեց: Առաջին իսկ հարվածից հետո պարանը քաշող մարդիկ տեսան, որ իրենց ծառայության կարիքն այլևս չկա: Ախոյանները նետվեցին պանդոկ, լավեցին ատրճանակների կրակոցների չոր ճայթյունները, փշրված ապակու զնգոցը, և զանգահարողները հասկացան, որ իրենք միայն ավելորդ աղմուկ են անում: Պարանը թողնելով նրանք էլ միացան մյուսներին և սկսեցին ակնաչ դնել:

Բացի մասնակիցներից ուրիշ ոչ ոք չտեսավ, թե ինչպես ընթացավ այդ տարօրինակ մենամարտը:

Զանգի առաջին իսկ հնչյունի հետ երկու ախոյանները մտան պանդոկ: Նրանցից ոչ մեկը դուրսը չմնաց: Այդպես անելը վախկոտություն կհամարվեր: Հարյուրավոր աչքեր հետևում էին նրանց, և հանդիսատեսները գիտեին մենամարտի պայմանները. ոչ մեկը, ոչ մյուսը շեմքն անցնելուց առաջ չպիտի կրակեր:

Հենց որ նրանք ներս մտան, որոտացին առաջին կրակոցները: Սենյակը ծխով լցվեց: Երկու հակառակորդներն էլ շարունակում էին կանգնած մնալ, թեև երկուսն էլ վիրավորված էին: Նրանց արյունը ցողեց հատակի սպիտակ ավազի վրա:

Հետևյալ կրակոցը երկու կողմից էլ միաժամանակ եղավ, բայց կրակել էին ենթադրաբար, որովհետև ծուխը խանգարում էր մենամարտողներին:

Հետո կրակոցներ լավեցին իրար ետևից, ապա լռություն տիրեց:

Դրանից առաջ լսվում էր, թե ախոյաններն ինչպես են շարժվում սենյակում: Այժմ այլևս այդ ձայնը չէր լսվում:

Խոր լռություն տիրեց: Արդյոք սպանեցի՞ն իրար: Ո՛չ: Նորից լսվող երկու կրակոցից կարելի էր կռահել, որ երկուսն էլ ողջ են: Ընդմիջման պատճառը եղել էր այն, որ ախոյանները ծխաքողի միջով լարված նայելով աշխատում էին իրար գտնել: Երկուսն էլ լուռ էին և չէին շարժվում, որպեսզի իրենց տեղը չմատնեն:

Բայց լռություն տիրեց, այս անգամ ավելի երկար: Ապա լռությունը խզվեց երկու կրակոցով, որոնց հետևեց երկու մարմինների ծանրորեն ընկնելու դղիրդը:

Հետո լսվեց թայրտոց, շուտ եկող աթոռների աղմուկ և էլի մի կրակոց՝ տասնմեկերորդը, որ և վերջինն էր:

Հետաքրքրվողների ամբոխը տեսնում էր միայն վառողի ծխի ամպը, որ դուրս էր գալիս դռներից, լամպերի աղոտ առկայծումը և մերթնդմերթ լույսի բռնկումը, որին հաջորդում էր ճայթյունը. ուրիշ ոչինչ:

Նրանք ավելի շատ լսում էին, քան տեսնում. լսում էին փշրվող ապակու զրնգոց, կատաղի պայքարի պահին ցած թափվող կահույքի դղրդոց, տախտակե հատակին զարկվող ոտքերի թփթփոց և մերթնդմերթ՝ ատրճանակի կրակոցի ճայթյուն: Բայց չէին լսվում այն մարդկանց ձայները, որոնց փոխադարձ ատելությունը նրանց հասցրել էր այդ ընդհարումին:

Դուրսը կանգնածներից ոչ ոք չէր իմանում, թե ինչ է կատարվում պանդոկի ներսում, միայն կրակոցների ձայներից կարելի էր հասկանալ, թե ինչպես է ընթանում մենամարտը: Հաշվեցին տասնմեկ կրակոց: Ամբոխը, շունչն իրեն պահած, սպասում էր տասներկուերորդ կրակոցին:

Բայց կրակոցի փոխարեն լսվեց մուստանգերի ձայնը:

– Իմ ատրճանակն ուղղված է ձեր քունքին: Ես դեռ էլի մեկ փամփուշտ ունեմ: Ներողություն խնդրեցեք, թե չէ՝ կմեռնեք:

Ամբոխը հասկացավ, որ մենամարտը մոտենում է վախճանին: Մի քանի սրտապինդ մարդ լուսամուտից ներս նայեցին: Նրանք հակառակորդներին տեսան հատակին փռված: Երկուսն էլ արնաշաղախ էին, երկուսն էլ ծանր վիրավոր: Նրանց շուրջը սպիտակ ավազը կարմրել էր արյունից: Ավազի վրա երևում էին գալարուն հետքերը, որով ախոյանները սողալով մոտեցել էին իրար, որպեսզի մի վերջին անգամ կրակեն: Վիրավորներից մեկը, որ վելվետե շավար ուներ հագին և մեջքին կարմիր շարֆ, կռացել էր մյուսի վրա և ատրճանակը նրա քունքին դեմ արած՝ մահ էր սպառնում:

Այս էր այն պատկերը, որ տեսան ներս նայողները, երբ քամին վառողի ծխաքողը ցրեց, և հնարավորություն եղավ տեսնելու, թե ինչ է կատարվում ներսում:

Այդ ժամանակ էլ լսվեց մի ուրիշ ձայն ևս, Կոլիաունի ձայնը: Նրա տոնն այլևս գոռող չէր: Դա ուղղակի ողբագին շշուկ էր.

– Բավական է... Իջեցրեք ձեր ատրճանակը... Ես ներողություն եմ խնդրում...

## ԳԼՈՒԽ XXII

### Հանելուկային ընծան

Մենամարտը Տեխասում մի չտեսնված բան չէ: Երեք օր չանցած՝ նրա մասին արդեն դադարում են խոսել, իսկ մի շաբաթ հետո նույնիսկ չեն էլ հիշում, իհարկե, բացի մենամարտողներից ու նրանց մերձավորներից:

Այդպես է լինում նույնիսկ այն դեպքում, եթե մենամարտել են հասարակության մեջ բարձր դիրք գրավող հարգված մարդիկ: Իսկ եթե մենամարտողներն անհայտ չքավոր մարդիկ են կամ եկվորներ, մեկ օրն էլ բավական է նրանց քաջագործությունը մոռացության տալու համար: Դա մնում էր միայն մասնակիցների հիշողության մեջ, այն էլ հաճախ միայն մեկի՝ ողջ մնացածի և թերևս մեկ էլ այն ձախորդ հանդիսատեսի հիշողության մեջ, որին մի մոլորված գնդակ է դիպել, կամ պատահաբար դանակի հարված է ստացել:

Ես հաճախ եմ ականատես եղել «փողոցային ընդհարումների» հենց ուղղակի սալահատակի վրա, որտեղ բոլորովին անմեղ, անհոգ զբոսնող քաղաքացիները վիրավորվել կամ նույնիսկ սպանվել են այդ, յուրահատուկ մենամարտերի պատճառով:

Ես երբեք չեմ լսել, որ մեղավորները պատիժ կրեն կամ նյութական վնասները հատուցեն. այդպիսի պատահարները սովորաբար համարվում են «դժբախտ դեպքեր»:

Չնայած Կասսի Կոլհաունը, ինչպես և Մորիս Ջերալդը համեմատաբար վաղուց չէին եկել այդ ավանը, ընդ որում Մորիսը միայն երբեմն էր գալիս ամրոց, այնուամենայնիվ, նրանց մենամարտն արտակարգ հետաքրքրություն առաջացրեց, և նրա մասին խոսում էին ինն օր շարունակ: Կասպիտանի տիաձ, ամբարտաժան բնավորությունը և մուստանգերին շրջապատող խորհրդավորությունը, երևի, պատճառ եղան, որ այդ մենամարտը բոլորովին հատուկ տեղ գրավեց. այդ երկու մարդու մասին, նրանց առավելությունների ու թերությունների մասին խոսում էին նրանց մենամարտից հետո էլ դեռ շատ օրեր, և ամենից ավելի տաք-տաք խոսում էին հյուրանոցի պանդոկում, այնտեղ, որտեղ թափվել էր նրանց արյունը:

Հաղթողն ընդհանուրի հարգանքն էր նվաճել և նորանոր բարեկամներ էր ձեռք բերել: Նրա հակառակորդի կողմը շատ քչերը կային միայն: Մեծամասնությունը մենամարտի արդյունքից գոհ էր մնացել: Չնայած Կոլհաունը միայն վերջերս էր փոխադրվել այդ կողմերը, Բայց արդեն իր հանդուգն լկտիությամբ պանդոկի մշտական հաճախորդներից շատ շատերին իր դեմ էր հանել:

Բոլորը գտնում էին, որ երիտասարդ իռլանդացին նրան լավ դաս է տվել, և դրա մասին խոսում էին հավանություն տալով:

Թե Կասսի Կոլհաունն ինչպես տարավ իր պարտությունը, ոչ ոք չգիտեր: Նրան այլևս չէին տեսնում պանդոկում, որի մշտական հաճախորդն էր նա: Բայց նրա բացակայության պատճառը հասկանալի էր, ծանր վերքերը երկար ժամանակով անկողնին էին գամել նրան:

Չնայած Մորիսի վերքերն այնքան ծանր չէին, որքան իր ախտյանինը, այնուամենայնիվ, նա էլ գամվեց անկողնին: Նա ստիպված եղավ մնալ Օբերդոֆերի հյուրանոցում, մի համեստ սենյակում, որովհետև նույնիսկ հաղթողի փառքը չէր փոխել հյուրանոցի տիրոջ անուշադիր վերաբերմունքը նրա նկատմամբ:

Մենամարտից հետո շատ արյուն կորցնելով՝ նա գիտակցությունը կորցրել էր: Նրան որևէ տեղ փոխադրել չէր կարելի: Անհրապույր մի սենյակում պառկած՝ նա կարող էր միայն նախանձել այն հոգատարությանը, որով շրջապատված էր իր վիրավոր ախտյանը: Բարեբախտաբար Ֆելիմը նրա մոտ էր, թե չէ՝ ավելի վատ դրության մեջ կընկներ:

– Սո՛ւրբ Պատրիկ,– հառաչում էր հավատարիմ ծառան:– Ախր սա խայտառակություն է, կատարյալ այլանդակություն՝ ջենտլմենին խցկել այսպիսի մի բնի մեջ, այն էլ ձեզ նման ջենտլմենին, միստր Մորիս:

Եվ ուտելիքն էլ մի բանի նման չէ, ոչ էլ զինին: Լավ բոված իռլանդական գոճին երևի չէր ուտի այն, ինչով մեզ կերակրում են այստեղ: Եվ ի՞նչ էք կարծում, այդ քավթառ Դոֆերն ի՞նչ էր ասում ցածում...

– Ես ոչ մի պատկերացում չունեմ, սիրելի Ֆելիմ, և ինձ ամենևին չի հետաքրքրում, թե ինչ էր ասում Օբերդոֆերը ցածում, բայց եթե դու չես ուզում, որ նա լսի, թե ինչ ես ասում դու վերևում, ապա ուրեմն չափավորիր, խնդրում եմ, քո ձայնը: Մի՛ մոռացիր, սիրելիս, որ այս միջնապատերի միջով ամեն ինչ լսվում է:

– Գրողը տանի այս միջնապատերը: Ձեզ համար միևնու՞յն է, թե նա ինչ էր ասում ձեր մասին: Ես էլ իսկի բանի տեղ չեմ դնում, թե ինձ կլսեն: Միևնույն է, այդ գերմանացին այնպես է վարվում, որ ավելի վատը լինել չի կարող: Համենայնդեպս ես կասեմ, ձեզ հարկավոր է իմանալ այդ:

– Լավ, ասա: Ի՞նչ էր ասում նա:

– Ա՛յ թե ինչ: Ես լսեցի, թե ինչպես նա իր բարեկամներից մեկին ասում էր, որ ձեզ ստիպելու է վճարել ոչ միայն սենյակի, ճաշի ու լվացքի համար, այլև բոլոր փշրված շշերի, հայելու և մյուս իրերի համար, որ կոտրտվել ու փշրվել են այն գիշերը:

– Ինձ ստիպելու է վճարե՞լ:

– Այո՛, ձե՛զ, միստր Մորիս: Եվ ոչ մի գրոշ չի պահանջելու այն յանկիից: Ախր դա ստորություն է: Միայն նզովյալ գերմանացին կարող է այդպիսի բան մտածել: Թող վճարի նա, ով եփել է այս շփոթը, և ոչ թե դուք, Բալլիբալահի Ջերալդների շառավիղը:

– Իսկ դու չլսեցի՞ր, թե ինչու է նա կարծում, որ բոլորի համար ես պիտի վճարեմ:

– Ինչպես չէ, միստր Մորիս: Այդ խարդախն ասում էր, որ դուք իր ձեռքն էք ընկել, և ձեզ բաց չի թողնի, մինչև բոլորի համար չվճարեք:

– Ոչինչ, նա շուտով կտեսնի, որ մի փոքր սխալվել է: Ավելի լավ է, նա հաշիվը ներկայացնի թոչող կոունկին: Ես Համաձայն եմ վճարել պատճառած վնասի կեսը, ո՛չ ավելին: Դու կարող ես նրան ասել այս, եթե խոսք բացվի: Թեև, ճիշտն ասած, Ֆելիմ, չգիտեմ, թե նույնիսկ այդ ինչպես կարող եմ անել ես: Երևի այնտեղ շատ բան է կոտրտվել ու փշրվել: Հիշում եմ՝ ինչ-որ բան շատ ուժեղ գնգզնգաց, երբ մենք կռվում էինք: Կարծեմ հայելին փշրվեց, կամ ժամացույցը, կամ թե այդպիսի մի ուրիշ բան:

– Մեծ հայելին է եղել, միստր Մորիս, և ժամացույցի վրա դրված մի ինչ-որ ապակե բան: Ասում են դա երկու հարյուր դոլար արժե: Ստում են: Երևի դրա կեսից ավելին չի արժենա:

– Թեկուզ այդքան, ինձ Համար Հիմա այդ էլ ծանր բան է: Վախենում եմ, Ֆելիմ, որ դու ստիպված լինես գնալ Ալամո և այնտեղից բերել մեր բոլոր գանձերը: Այդ պարտքը վճարելու համար ես ստիպված պիտի լինեմ հրաժարվել իմ խթաններից, արծաթե գավաթից, գուցե նաև հրացանից:

– Միայն թե ո՛չ հրացանից, միստր Մորիս: Մենք ինչպե՞ս կապրենք առանց հրացանի:

– Մի կերպ կապրենք, բարեկամս: Ձիու միս կուտենք. լաստոն մեզ կօգնի:

– Ճիշտ որ, և մեր ուտելիքը ավելի վատ չի լինի ծերունի Դոֆերի տված լափից: Ամեն անգամ այստեղ ճաշելուց հետո իմ փորը ցավում է:

Այդ բուպեին դուռն առանց բախելու բացվեց, և շեմքում երևաց մի անդուր կերպարանք, կին թե տղամարդ դժվար էր ասել: Նա իր ջլոտ ձեռքին բռնած ուներ մի զամբյուղ:

– Ի՞նչ կա, Հերտրուդ,– հարցրեց Ֆելիմը, որն ըստ երևույթին արդեն ճանաչել էր, որ դա սպասուհին է:

– Մի ինչ-որ ջենտլմեն խնդրեց այս ձեզ հանձնել,– պատասխանեց աղջիկը զամբյուղը մեկնելով:

– Ի՞նչ ջենտլմեն, Հերտրուդ:

– Ես նրան չեմ ճանաչում: Առաջներում երբեք նրան չեմ տեսել:

– Մի ջենտլմեն է հանձնել: Այդ ո՞վ կարող է լինել, Ֆելիմ: Տես ի՞նչ կա մեջը:

Ֆելիմը զամբյուղը բաց արեց: Այնտեղ նա տեսավ մի քանի շիշ գինի և զովացուցիչ խմիչքներ, և էլի շատ համեղ բաներ՝ կարկանդակ, թխվածք, տապակած միս: Ոչ նամակ կար, ոչ գոնե մի երկտող: Բայց գեղեցիկ ու խնամքով փաթաթվածքը կասկած չէր թողնում, որ այդ ծանրոցը պատրաստված է կնոջ ձեռքով:

Մորիսն սկսեց շուտ ու մոտ տալ ու դիտել զամբյուղի պարունակությունը, Ֆելիմի կարծիքով նրա համար, որ որոշի, թե որքան կարժենա այդ ամենը: Բայց իրականում մուստանգերն ուրիշ բան էր մտածում. նա երկտող էր որոնում:

Սակայն զամբյուղում ոչ մի նամակ չկար, նույնիսկ այցետոմս չգտնվեց: Այդ ընծայի առատությունը, որը, ի դեպ, շատ լավ ժամանակին էր ստացվել, ոչ մի կասկած չէր թողնում, որ ուղարկողը հարուստ մարդ է: Բայց ո՞վ կարող էր լինել:

Երբ Մորիսն այս հարցն էր տալիս իրեն, նրա երևակայության մեջ պատկերացավ մի չքնաղ դեմք, և մուստանգերն ակամա նրան կապեց անհայտ բարերարի հետ: Մի՞թե դա Լուիզա Պոլնդեքստերն է եղել:

Չնայած այս ենթադրությունը այնքան էլ ճշմարտանման չէր, բայց և այնպես Մորիսն ուզում էր հավատալ, թե հենց այդպես էլ կլինի, և երբ այդպես էր հավատում, նրա սիրտը թրթռում էր երջանկությունից:

Բայց որքան ավելի էր մտածում, այնքան ավելի էր կասկածում, և նրա վստահությունից մնում էր միայն մի անորոշ հույս:

– «Ինչ-որ ջենտլմեն է տվել»,– կրկնեց Ֆելիմը, չգիտես ինքն իրեն խոսելով, թե դիմելով տիրոջը:– Հերտրոտլն ասաց, որ ջենտլմեն էր: Երևում է՝ բարեսիրտ մարդ է: Բայց ո՞վ կարող է լինել:

– Բոլորովին չեմ հասկանում, Ֆելիմ: Գուցե ամբողջի սպաներից որևէ մե՞կը: Թեև կասկածում եմ, թե նրանցից մեկնումեկը այդպես ուշադիր լիներ դեպի ինձ:

– Պարզ է, որ նրանք չեն: Սպաները և ընդհանրապես ոչ մի տղամարդ այս բանին խառը չի:

– Ինչո՞ւ ես այդպես կարծում:

– Ինչու եմ կարծո՞ւմ: Օ՛հ, միստր Մորիս, դո՞ւք եք հարցնում այդ: Ախր սա կնոջ մատների գործ է: Աստված վկա, նայեցեք ինչ կարգին է դասավորված ամեն ինչ: Ոչ մի տղամարդ այսպես չէր անի: Այո՛, այո՛, սա կին է արել և այն էլ համարձակվում եմ հավատացնել ձեզ, իսկական լեղի:

– Հիմարություն ես ասում, Ֆելիմ: Ես չգիտեմ մի լեղի, որը կարողանար այդպիսի հոգատարություն ցույց տալ ինձ:

– Չգիտե՞ք: Այդ արդեն ճիշտ չէ, միստր Մորիս: Իսկ ես գիտեմ: Եվ եթե նա չհոգար ձեր մասին, դա սև ապերախություն կլիներ նրա կողմից: Դուք չեի՞ք, որ փրկեցիք նրա կյանքը:

– Ո՞ւմ մասին ես խոսում, Ֆելիմ:

– Իբր թե չգիտեք, տե՛ր իմ: Իհարկե, խոսքս այն սիրունիկի մասին է, որն այն օրը ձեզ հետ միասին եղավ մեր խրճիթում: Նա, որ նստել էր խատուտիկ մուստանգը, որ դուք նրան էիք ընծայել և մի քոռ գրոշ էլ չէիք վերցրել: Եթե սա նրա ընծան չէ, ուրեմն Ֆելիմ Օ՛Նիլը ամենամեծ ապուշն է ամբողջ Բալլիֆալա-հում... Ա՛խ, մաստեր Մորիս, խոսքս մեր հայրենի երկրին գնաց, և հիշեցի այնտեղ ապրողներին... Իսկ ի՞նչ կասեր այն կապուտաչյա գեղեցկուհին, եթե իմանար, թե ինչպիսի վտանգի մեջ եք դուք:

– Վտա՞նգ: Վտանգն արդեն անցել է: Բժիշկն ասաց, որ մի շաբաթից հետո կարող եմ ման գալ: Մի՛ վշտացիր, սիրելիս:

– Չե՛, այդ չէ: Ես այդ վտանգի մասին չեմ խոսում: Ինքներդ գիտեք, թե ինչ եմ մտածում ես: Մրտի վերք չունե՞ք դուք, մաստեր Մորիս: Պատահում է՝ գեղեցիկ աչքերն ավելի վտանգավոր վերք են հասցնում, քան կապարե գնդակը: Կամ գուցե որևէ մեկի սիրտը վերք է ստացել ձե՞ր աչքերից, և հենց նա էլ ուղարկել է ձեզ այս ընծան:

– Դուք բոլորովին խճճվեցիր, Ֆելիմ: Երևի ծանրոցն ուղարկել է ամբոցից որևէ մեկը: Բայց ով էլ ուղարկած լինի, ես պատճառ չեմ տեսնում, թե ինչու պիտի մենք շատ ձևականություններ անենք նրա հետ: Արի, ավելի լավ է, վայելենք:

Հիվանդը շատ մեծ բավականություն ստացավ զամբյուղի պարունակությունը վայելելով, բայց նրա մտքերն ավելի հաճելի էին. նա երագում էր նրա մասին, ում հոգատարությունը թանկ էր իր համար:

Մի՞թե այս հիանալի ընծան ուղարկել է դեռատի կրեոլուհին, իր կատաղի թշնամու քեռու աղջիկը և, ինչպես ասում են, հարսնացուն:

Այս ենթադրությունը նրան քիչ հավանական էր թվում:

Բայց եթե նա չէ, հապա էլ ո՞վ է:

Մուստանգերը մի ձի կտար, ձիերի մի ամբողջ երամակ կտար, միայն թե հաստատվեր, որ ծանրոցն ուղարկել է Լուիզա Պոյնդեքստերը:

\*\*\*

Անցավ երկու օր, իսկ գաղտնիքը մնում էր գաղտնիք:

Շուտով հիվանդին երկրորդ անգամ ուրախացրին նույնպիսի մի ընծայով: Ստացվեց նույնպիսի մի զամբյուղ նոր շշերով ու թարմ քաղցրավենիով:

Նոր զամբյուղը բերող սպասուհուն հարցուփորձ արին, բայց արդյունքը նույնն էր. «Մի ջենտլմենն բերեց, անծանոթ ջենտլմեն, այն նույնը, որ բերել էր առաջին անգամ»: Նա կարողացավ միայն ավելացնել, որ այդ ջենտլմենը «շատ սև էր», որ գլխին մի փայլուն գլխարկ ուներ և պանդոկի դուռն էր եկել ջորի հեծած:

Անծանոթ բարերարի այս նկարագրությունը Մորիսին քիչ բավարարեց, բայց նա ոչ ոքի, նույնիսկ Ֆելիմին չհայտնեց իր մտքերը:

Երկու օր անց երրորդ զամբյուղից հետո, որ բերել էր նույն փայլուն գլխարկով ջենտլմենը, Մորիսն ստիպված եղավ մոռանալ իր երագանքը: Դա չէր կարելի բացատրել զամբյուղի պարունակությամբ, որը ոչ մի բանով չէր տարբերվում նախորդներից: Դրա պատճառը ժապավենով զամբյուղի կոթին կապված նամակն էր:

– Սա հո Իսիդորան է,– մրմնջաց Մորիսը ստորագրությանը նայելով: Ապա բոլորովին անտարբեր բաց արեց թուղթը և սկսեց կարդալ իսպաներեն գրված նամակը, որի ճշգրիտ թարգմանությունը հետևյալն էր.

«Թանկագին սինյոր.

Մի շաբաթ ես հյուր եղա իմ հորեղբայր Սիլվիոյի մոտ: Ես լուր ստացա, որ դուք վիրավորվել եք, և որ հյուրանոցում ձեզ վատ են սպասարկում: Ընդունեցեք, խնդրում եմ, այս փոքրիկ ընծան ի հիշատակ այն մեծ ծառայության, որ դուք ցույց եք տվել ինձ: Նամակս գրում եմ ձիու վրա նստած: Մի բուպե հետո մեկնում եմ Ռիո Գրանդե:

Իմ բարերար, իմ կյանքի և դեռ ավելին՝ իմ պատվի-փրկիչ, մնաք բարո՛վ, մնաք բարով:

*Իսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոս»:*

– Շնորհակալ եմ, շնորհակալ, սիրելի Իսիդորա,– շշջաց մուստանգերը, նամակը ծալելով և անփութորեն գցելով վերմակի վրա:– Միշտ երախտագետ, ուշադիր, բարի... Չլինե՞ր Լուիզա Պոյնդեքստերը, գուցե ես սիրահարվեի քեզ...

## ԳԼՈՒԽ XXIII

### Վրիժառույթյան երդում

Իր սենյակում տառապող Կոլիաունը երևի կնախանձեր այսպիսի ուշադիր վերաբերմունքին: Չնայած նա տանն էր պառկած և շրջապատված շքեղությամբ, բայց չէր կարող իրեն մխիթարել այն մտքով, թե աշխարհում կա մեկը, որ կապված է իր հետ: Լինելով կասկածամիտ եսասեր՝ նա չէր հավատում բարեկամության և բարեկամներ չունեիր: Գամված լինելով անկողնին, սարսափ զգալով, թե իր վերքերը կարող են մահացու լինել, նա տառապում էր նաև այն գիտակցությունից, որ բոլորն անտարբեր են՝ ողջ կմնա ինքը, թե կմեռնի:

Եթե նրա նկատմամբ որոշ ուշադրություն ցույց էր տրվում, ապա այդ էլ միայն ազգակցական պարտականությունների սահմաններում: Ուրիշ կերպ լինել չէր էլ կարող: Նրա վերաբերմունքն իր քեռու դստեր ու որդու նկատմամբ հազիվ թե կարող էր մտերմություն ստեղծել նրանց միջև: Նրա քեռին, հպարտ Վուդլի Պոյնդեքստերը, նրա նկատմամբ ուներ զգվանքի զգացմունք, որին միանում էր և վախը:

Ճիշտ է, այդ զգացմունքը միայն բոլորովին վերջերս էր առաջ եկել: Ինչպես արդեն ասել ենք, Պոյնդեքստերն իր քրոջ որդու պարտապանն էր: Այդ պարտքն այնքան էր մեծացել, որ փաստորեն Կոլիաունն էր դարձել Կասա դել Կորվոյի տերը: Եվ այդ բանը նա կարող էր հայտարարել ամեն բույս:

Վերջին ժամանակներս Կոլիաունը գործի էր դրել իր ամբողջ ազդեցությունը, որպեսզի Լուիզայի ձեռքն ստանա: Վաղուց արդեն նա զօր էր սիրում էր այդ աղջկան: Շուտով նա հասկացավ, որ դժվար թե իրեն հաջողվի ստանալ աղջկա համաձայնությունը, որովհետև ի պատասխան իր սիրահետումին՝ Լուիզան նույնիսկ չէր փորձում թաքցնել իր անտարբերությունը: Դրա համար էլ Կոլիաունը որոշել էր իր ուզածին հասնել նրա հոր միջոցով լավ գիտակցելով իր իշխանությունը նրա նկատմամբ:

Ուստի, զարմանալի չէ, որ պաշտոնաթող կապիտանի ծանր հիվանդության օրերին ավելի քիչ ուշադրություն էին դարձնում նրան, քան կարող էր լինել ուրիշ հանգամանքներում:

Քանի դեռ հիվանդը մահվան վտանգ էր զգում, կարծես ավելի մեղմ էր դեպի շրջապատը: Բայց դա երկար չտևեց: Չենց որ Կոլիաունը զգաց, որ վտանգն անցել է, նրա մեջ նորից արթնացավ իր բնավորության անսանձ վայրագությունը, որն ավելի էր ուժեղանում իր կրած խայտառակ պարտության դառն գիտակցությամբ:

Ամբողջ կյանքում նա սիրում էր պճնամուլել իր լկտիությամբ և իր շուրջը հավաքված ամեն մի բազմության ղեկավար լինել: Եվ այն գիտակցությունը, որ հիմա Տեխասում այլևս ոչ ոք չի հավատա իր քաջությանը, անասելի տանջանք էր պատճառում նրան:

Պարտություն կրածի դերում լինել բոլոր տիկիների առաջ և գլխավորը նրա առաջ, ում ինքը պաշտում է, գիտակցել, որ իր պարտության պատճառը արկածախնդրի մեկն է, որին նա իր սիրտ ախոյանն էր համարում, այս արդեն ուժից վեր բան էր: Նույնիսկ սովորական մարդու համար ծանր կլինեիր այսպիսի հոգեվիճակը, իսկ Կոլիաունը բոլորովին գլուխը կորցրել էր,

Նա ամեննին մտադիր չէր հաշտվել դրա հետ, ինչպես կաներ սովորական մարդը: Նա որոշեց վրեժ լուծել: Դրա համար էլ հենց որ իր կյանքին սպառնացող վտանգն անցավ, սկսեց համառորեն մտածել վրեժի մասին:

Մորիս մուստանգերը պետք է մեռնի : Եվ եթե ոչ իր՝ Կասսի Կոլիաունի ձեռքով, ապա որևէ մեկ ուրիշի ձեռքով: Գործակից գտնելն այնքան էլ դժվար բան չէր: Տեխասի լայնարձակ տափաստաններում վարձու մարդասպաններ ավելի քիչ չեն գտնվում, քան իտալական քաղաքներում: Ավա՛ղ, երկրագնդի վրա չկա մի անկյուն, որտեղ ոսկին ուղղություն չտար մարդասպանի դաշույնին: Իսկ Կոլիաունը բավականաչափ ոսկի ուներ, և նրա համար դժվար չէր մի մարդասպանի կաշառել:



Իր սենյակի մենության մեջ վերքերից բուժվելով Կոլիաունը մուստանգերին սպանելու ծրագիր էր որոնում:

Նա մտադիր չէր անձամբ ինքն անել այդ բանը, որովհետև վախենում էր նորից հանդիպել այդպիսի մի ահեղ հակառակորդի, եթե նույնիսկ հաջողվեր անակնկալի բերել նրան: Պարտությունը նրան վախկոտ էր դարձրել, և նա ուզում էր գտնել կամակատար մի ձեռք, որն իր փոխարեն հարված կհասցնե: Բայց որտե՞ղ գտնել:

Դժբախտաբար նա ճանաչում էր, կամ գուցե միայն թվում էր նրան, թե ճանաչում է համապատասխան մի մարդու: Դա մի մեքսիկացի էր, որ այդ ժամանակ գտնվում էր ավանում. նույնպիսի մի մուստանգեր, ինչպես Մորիսը, Բայց մեկը նրանցից, որոնցից երիտասարդ իռլանդացին խորշում էր:

Սովորաբար այդ յուրահատուկ զբաղմունքի մարդիկ Տեխասում լավ համբավ չունեին: Մուստանգերի արհեստով զբաղվում էին մեքսիկացիները կամ խառնածինները: Բայց քիչ չէր պատահում, որ այդ գործով հրապուրվում էր ֆրանսիացին կամ ամերիկացին: Սովորաբար դրանք լինում էին քաղաքակիրթ հասարակության տականքները, երբեմն ոճրագործներ, որոնք գուցե և վտանգավոր որսի փոթորիկների մեջ ուզում էին խեղդել խղճի խայթը:

Երբ մուստանգերները երևում էին ավաններում, խաղաղ բնակիչներին ձանձրացնում էին իրենց մշտական կոիվներով ու տուրուղմփոցով: Իսկ նրանց հետ ամայի պրերիայում հանդիպելը հաճախ կյանքի համար վտանգավոր էր լինում: Տեխասի պատմության մեջ հաճախ հիշվում են դեպքեր, երբ մուստանգերների խումբն ավազակախումբ էր դառնում: Հնդկացու շոր հագնելով և գրիմ անելով նրանք հաճախ կոդոպտում էին ճանապարհորդներին:

Կասսի Կոլիաունը հիշեց դրանցից մեկին: Նա հիշեց, որ այդ մարդուն հաճախ հանդիպել է պանդուկում, տեսել է նրան մենամարտի գիշերը: Այդ մուստանգերը մեկն էր այն մարդկանցից, որոնք մենամարտից հետո իրեն պատգարակով տուն տարան: Մտաբերեց նաև, թե այդ մեքսիկացին ինչպիսի չարությամբ էր խոսում Մորիս Ջերալդի մասին:

Հետո Կոլիաունն իմացավ, որ մեքսիկացին ատում է Մորիսին համարյա նույնքան, որքան ինքը:

Եվ նա որոշեց կանգ առնել այդ մարդու վրա: Մեքսիկացուն իր մոտ կանչեց, և դրանից հետո հաճախ իր սենյակում փակված՝ զրույց էր ունենում նրա հետ:

Շրջապատի մեջ դա ոչ մի կասկած չէր առաջացնում: Ասենք՝ Կոլիաունը դրա մասին չէր էլ անհանգստանում: Նրա այցելուն ձիեր ու եղջերավոր անասուններ վաճառող էր: Այդ հողի վրա նրանք կարող էին իրար հետ գործ ունենալ: Դա միանգամայն բնական բացատրություն էր: Նույնիսկ ինքը՝ մեքսիկացի մուստանգերն սկզբում հենց այդպես էլ մտածում էր, որովհետև առաջին հանդիպումների ժամանակ նրանց խոսակցությունը համարյա բացառապես գործարար բնույթ էր կրում: Խորամանկ հարավցին իր մտադրությունը միանգամից չէր հայտնում քիչ ծանոթ մարդուն: Եվ միայն մեքսիկացու համար շատ շահավետ մի գործարքից հետո, որը նաև առանց լավ կոնծելու չանցավ, Կոլիաունը սկսեց զգուշությամբ շոշափել մեքսիկացու վերաբերմունքը Մորիս մուստանգերի նկատմամբ:

Ջրույցը պաշտոնաթող կապիտանին համոզեց, որ ինքը լիովին կարող է հույս դնել այդ մարդու վրա, որ նա ամեն տեսակ ծառայություն ցույց կտա իրեն և մինչև իսկ սպանություն կկատարի:

Մեքսիկացին չէր թաքցնում, որ ինքն ատում է երիտասարդ մուստանգերին: Եվ թեպետ նա իր այդ ատելության պատճառի մասին որոշակի ոչինչ չասաց, բայց Կասսի Կոլիաունը որոշ ակնարկներից հասկացավ, որ իրենց ատելության պատճառը նույնն է, այն, ինչ դեռ հին ժամանակներից, դեռ Տրոյայի ժամանակներից<sup>45</sup> գժտություն է գցում տղամարդկանց միջև, այսինքն՝ կինը:

---

45 Տրոյա – հեղինակն ակնարկում է Հոմերոսի «Իլիականի» Տրոյա քաղաքը (ծ. թ.):

Տվյալ դեպքում չքնաղ Հեղինեն Ռիո Գրանդեի ափերին ապրող մի սևաչյա սինյորիտա էր, որին երբեմն այցելում էր Մորիսը: Եվ այդ աղջիկը սկսել էր իռլանդացի մուստանգերի ընկերությունը գերադասել իր հայրենակից մուստանգերի ընկերությունից: Մեքսիկացին աղջկա անունը չտվեց, իսկ Կոլիաունը չէր էլ աշխատում իմանալ, բայց պատմությունը լսելիս մտքում հույս էր ծագում, թե մեքսիկացուն մերժող այդ աղջիկը կարող է նվաճել իր ախոյանի սիրտը:

Մինչ Կոլիաունն ապաքինվում էր, մի քանի անգամ տեսնվեց այդ մարդու հետ, որին ցանկանում էր իր վրիժառության գործիքը դարձնել, և նրանք լիակատար հնարավորություն ունեին ամեն ինչի մասին պայմանավորվելու:

Պայմանավորվեցի՞ն արդյոք, թե ոչ և ի՞նչ դիվային մտադրություններ ունեին, այդ հայտնի մնաց միայն իրենց: Շրջապատի մարդիկ սոսկ այն նկատեցին, որ Կասսի Կոլիաունը և Միգուել Դիագը, որի մականունն էր էլ Կոյոտ<sup>46</sup>, միշտ միասին են լինում, և բոլորին զարմացնում էր այդ տարօրինակ մտերմությունը:

## ԳԼՈՒԽ XXIV

### Ազոտեայում

Տեխասի ագարակներում պարապ-սարապ մարդիկ չեն լինում: Օրն այնտեղ սկսվում է արևածագի հետ: Սևամորթ ստրուկներին աշխատանքի կանչող զանգը, եղջրափողը կամ կոչնակը իրենց փափուկ անկողիններից վեր է կացնում նաև ստրկատերերին:

Այդպես էր Կասս դել Կորվոյում՝ նրա հին տերերի ժամանակ: Ամերիկացի ագարակատիրոջ ընտանիքն այդ կարգը չփոխեց, և դա ոչ թե սովորությանը հետևելու ցանկությունից, այլ հենց բնության պահանջներով:

Արևոտ Տեխասում, որտեղ համարյա միշտ գարուն է, շատ ավստո է բուրումնավետ առավոտն անկողնում անցկացնել: Հանգստանում են կեսօրին, երբ բնության մեջ ամեն ինչ խոնարհվում է արևի կիզիչ ճառագայթների տակ:

Իսկ լուսաբացին բոլորը մի նոր հրճվանքով են դիմավորում ծագող լուսաստուին: Արևադարձային թռչունները բացում են իրենց երփներանգ թևերը, ծաղիկները՝ ցողաթաթախ պսակաթերթերը՝ ասես սպասելով արեգակի առաջին ճառագայթների ջերմ համբույրին: Ամեն կենդանի արարած նորից փառաբանում է արևին:

Տեխասի անտառներում ճախրող թռչունների պես չքնաղ և նրա հովիտներում բացվող ծաղիկների պես քնքուշ էր այն աղջիկը, որ երևաց Կասս դել Կորվոյի տան կտուրին:

Իր մահձից վեր ելնող Ավրորան<sup>47</sup> անգամ հազիվ թե ավելի քնքուշ լիներ, քան դեռատի կրեոլուհին, երբ նա նայում էր վարդագույն շղարշին, որի ետևից դանդաղորեն բարձրանում էր արեգակի ոսկյա սկավառակը:

Նա կանգնած էր ազոտեայի արևելյան կողմում, ձեռքը դրել էր քարե ճաղաշարին, որ դեռ թաց էր գիշերային ցողից: Նրա առաջ, գետի ոլորանում փռված էր այգին, այգու այն կողմը դիմացի ափի դարավիտլն էր, իսկ ավելի հեռու փռված էր լայնարձակ պրերիան:

Արդյոք այս սքանչելի տեսարանի՞ն էր նայում նա, որով չհիանալ չէր կարելի: Ո՛չ:

46 Էլ Կոյոտ (իսպ.) – տափաստանի գայլ:

47 Ավարա – Հին հռոմեական դիցաբանության մեջ արշալույսի աստվածուհի, հունական դիցաբանության մեջ՝ Էոսը: Պատկերվում էր որպես մի դեռատի չքնաղ կին, որ ձերմակ ձիեր լծած կառքի մեջ նստած, դուրս է գալիս օվկիանոսի ջրերից և լույս բերում աստվածներին ու մարդկանց (ծ. թ.)

Նա ծագող արեգակն էլ չէր նկատում, թեև թվում էր, թե կռապաշտի պես աղոթում է նրան:

Արդյոք թռչունների անուշ ե՞րգն էր ունկնդրում նա, որ հնչում էր այգու և անտառի վրա:

Ո՛չ, նա ոչինչ չէր լսում և ոչինչ չէր նկատում: Նրա հայացքը ցրիվ էր, և մտքերը հեռու էին:

Թվում էր, որ ոչ պայծառ առավոտը, ո՛չ էլ թռչունների երգը չէին ուրախացնում նրան, տրտմության ստվեր էր ընկած նրա չքնաղ դեմքին:

Աղջիկը մենակ էր, ոչ ոք չնկատեց նրա տրտմությունը և չհարցրեց դրա պատճառը:

Բայց ակամա դուրս թռած մի շշուկ մատնեց նրա գաղտնիքը.

– Գուցե նա ծու՞նր է վիրավորված: Գուցե մահացո՞ւ:

Ո՞ւմ մասին էր խոսում նա այդպես հուզմունքով:

Արդյոք ա՛յն մարդու, որ պառկած էր բոլորովին մոտիկ, ցածում, հասիենդայի սենյակներից մեկում. իր հորաքրոջ որդի Կոլիաունի՞ մասին:

Հազի՛վ թե: Դեռ երեկ բժիշկն ասաց, որ հիվանդն առողջանալու վրա է, որ նրա կյանքին այլևս վտանգ չի սպառնում: Եվ եթե որևէ մեկն ականջ դներ նրա մենախոսությանը, որ շարունակում էր նույն տխուր ձայնով, ապա կհամոզվեր, որ նա խոսում է մի ուրիշի մասին:

– Ես նույնիսկ չեմ կարող մարդ ուղարկել նրա մոտ: Ոչ ոքի չեմ վստահում: Որտե՞ղ է հիմա նա: Երևի օգնության, կարեկցության կարիք ունի... Եթե գոնե կարողանայի մի լուր ուղարկել նրան, այնպես, որ ոչ ոք չիմանար... Եվ ո՞ւր է կորել այդ Զեֆ Ստումպը:

Չգիտես ինչու աղջկան թվում էր, որ ամեն բոլոր Զեֆ Ստումպը կարող է երևալ, և սկսեց նայել տափաստանին, գետի այն կողմին, որտեղ ափի երկարությամբ ձգված էր ճանապարհը: Դա մի բանուկ ճանապարհ էր, Ինչ ամրոցի և ստորին Լեոնայի ափերին գտնվող ագարակների միջև: Այն կտրում էր պրեփան գետից բավական հեռու և նրան մոտենում էր միայն մեկ տեղ, որտեղ հունը ոլորան էր կազմում՝ խրվելով գառիթափի ափի մեջ: Ամրոցի ուղղությամբ ճանապարհը երևում էր կես մղոնի չափ, նրան հատում էր մի կաճան, որը ծանծաղուտով անցնելով բերում էր դեպի հասիենդա: Գետի հոսանքով դեպի ցած, մոտավորապես նույն հեռավորության վրա տափաստանը փոխվում էր մացառուտի, որի ետևն արդեն ոչինչ չէր երևում:

Դեռատի կրեոլուհին նայում էր Ինչ ամրոցի կողմը, որտեղից կարող էր գալ Զեֆ Ստումպը, բայց ոչ նա էր երևում, ոչ էլ որևէ մեկ ուրիշը:

Սա չպետք է վշտացներ աղջկան. չէ՞ որ Ստումպը չէր խոստացել, թե կգա: Նա այդ կողմն էր նայում միայն բնագոյաբար:

Բայց բնագոյից ավելի ուժեղ ինչ-որ բան քիչ հետո նրան ստիպեց շուտ գալ և հայացքը հառել հակառակ ուղղությամբ:

Եթե նա հույս ուներ, թե այնտեղ որևէ մեկին կտեսնի, ապա այս անգամ հուսախաբ չեղավ, մացառուտի միջից դուրս եկավ մի ձիավոր: Սկզբում կրեոլուհուն թվաց, թե դա տղամարդ է արաբական հագուստ հիշեցնող շորով: Բայց հետո համոզվեց, որ դա կին է, որը ձիուն նստել է տղամարդու պես: Զիավորի երեսը համարյա ամբողջովին ծածկված էր թափանցիկ շղարշով: Բայց և այնպես Լուիզան նկատեց նրա ձվաձև, գեղեցիկ թուխ դեմքը, այտերի վառ կարմիրը և աստղերի պես շողացող աչքերը:

Ոչ ձի նստելու այդ օտարոտի ձևը, ոչ ուսերից ցած կախված շղարշը Լուիզային չխանգարեցին նկատել, որ նա բարեկազմ աղջիկ է:

Անծանոթ կնոջ ետևից, նրանից մի տասնհինգ յարդ հեռավորությամբ, շորի հեծած գալիս էր մի ուրիշ մարդ: Այդ հարգալից հեռավորությունը պահպանելուց, ինչպես և հագուստից կարելի էր կռահել, որ դա ձիավոր կնոջ ծառան է:

«Ո՞վ կարող է լինել այս կինը,– շնչաց Լուիզա Պոյնդեքստերը և արագ շարժումով լոռնետը մոտեցրեց աչքերին, որպեսզի ավելի լավ տեսնի տարօրինակ ձիավորին:– Ո՞վ կլինի սա,– կրկնեց կրեոլուհին

իր հարցն ավելի հանգիստ տոնով և շարունակեց ձիավորին դիտել անզեն աչքով:– Մեքսիկացի է, իհարկե, իսկ ջորիավորը նրա ծառան է... Երևի որևէ նշանավոր սինյորուհի է: Ես կարծում էի, թե նրանք բոլորն անցել են Մեքսիկա... Նրա ուղեկցի ձեռքին մի զամբյուղ կա... Հետաքրքիր է, ինչ կա նրա մեջ: Եվ ինչո՞ւ են սրանք ամբողջ կամ ավան գալիս: Այս շաբաթ արդեն երրորդ անգամն են տեսնում, որ նա անցնում է մեր տան մոտով: Երևի ներքևում գտնվող ագարակներից մեկումն է ապրում: Ձի նստելու ի՞նչ տարօրինակ ձև է դա: Ես լսել եմ, որ մեքսիկուհիների մեջ դա ընդունված ձև է: Իսկ եթե ես էլ այդպես ձի նստե՞մ: Հավանաբար դա ավելի հարմար ձև է: Բայց Նահանգներում այդպես ձի նստելը կհամարեին ո՛չ կանացի ձև: Երևակայում եմ, թե ինչպես կվրդովվեին մեր պուրիտան մայրիկները: Հա՛-հա՛-հա՛: Պատկերացնում եմ նրանց սոսկումը»:

Բայց նրա ծիծաղն իսկույն ընդհատվեց: Կրեոլուհու դեմքի արտահայտությունը վայրկենապես փոխվեց, ասես թափառուն մի ամպ ծածկեց արեգակի երեսը: Բայց դա այն թախիծը չէր, որ քիչ առաջ մոայլել էր աղջկա դեմքը, թեև, նայելով նրա հանկարծակի գունատված այտերին, կարելի էր ասել, որ նրան ավելի պակաս լուրջ զգացմունք չի համակել:

Այդ փոփոխության պատճառը կարելի էր կապել միայն գետի այն կողմը գտնվող շղարշով ծածկված ձիավորի շարժումների հետ: Թփուտների միջից ճանապարհի վրա նետվեց եղանաձև եղջյուրներով մի քարայծ: Ձիու ետևից դուրս ցատկելով, նա դեռ առաջին ուսույունը չէր արել, երբ ձին քառատրոփ սլացավ վախեցած կենդանու ետևից: Ձիավոր աղջիկը երեսի քողը պոկելով՝ աջ ձեռքով օդում մի քանի շրջանաձև շարժում արեց:

– Այս ի՞նչ է անում,– շնջաց Լուիզան:– Հա՛, հասկացա, լասսո է նետում:

Մեքսիկուհին չհապաղեց ցույց տալ, թե որքան լավ է տիրապետում այդ ազգային զենքին: Նա ճարպկորեն լասսոն զցեց քարայծի պարանոցը, օղակը ձգեց, և կենդանին շշմած վայր ընկավ:

Ծառան արագ մոտեցավ, իր ջորուց ցած թռավ և դանակի մի հարվածով քարայծը մորթեց: Հետո սպանված քարայծը ջորու վրա զցելով ինքն էլ ցատկեց թամբի վրա և նորից մոտեցավ աղջկան: Իսկ սինյորուհին, որ արդեն լասսոն փաթաթել էր, քողը նորից երեսին զցելով շարունակեց ճանապարհը, որպես թե ոչինչ էլ չէր եղել:

Այն բուպեին, երբ լասսոյի օղակը օդ նետվեց, կրեոլուհու դեմքով մի ստվեր անցավ: Եվ այդ ստվերը զարմանքի արտահայտություն չէր, ո՛չ, դա առաջացրել էր բոլորովին մի այլ զգացմունք, շատ ավելի անհաճո մի միտք:

Եվ թեև լոռնետ բռնած ձեռքը ծածկում էր Լուիզայի դեմքը, այնուամենայնիվ, կարելի էր նկատել, որ նա տխուր էր, քանի դեռ ձիավորները չէին հեռացել և նույնիսկ այն ժամանակ, երբ նրանք անցան ակացիաների ետևը:

«Մի՞թե սա նա է: Իմ տարիքին է, ասաց, հասակը՝ ինձնից մի քիչ ցածր: Այս ամենը լիովին համապատասխանում է, որքան որ ես կարող եմ դատել այսքան հեռվից: Ապրում է Ռիո Գրանդեի ափին, երբեմն-երբեմն հյուր է գալիս Լեոնայի ափը իր ազգականների մոտ: Բայց ո՞վ է նա: Եվ ինչո՞ւ ես Մորիսին չհարցրի նրա անունը: Մի՞թե, մի՞թե սա նա է»:

## ԳԼՈՒԽ XXV

### Չհանձնված ընծան

Երբ լաստյավոր սինյորան ու նրա ծառան տեսադաշտից անհետացան, Լուիզան Էլի մի քանի րոպե շարունակեց կանգնած մնալ խոհերով տարված: Նրա ընկճված դիրքը և դեմքի արտահայտությունը ցույց էին տալիս, որ աղջիկը ուրախ մտքերով չի տարված:

Ո՛չ, ընդհակառակն: Մինչ այդ մեկ-երկու անգամ նրա երևակայության մեջ պատկերացել էր այն հմուտ ձիավոր աղջկա կերպարանքը և շատ անգամ նա մտածել էր, թե դեռատի մեքսիկուհին ինչու է գալիս այս կողմերը: Քարայծի հետ տեղի ունեցած դեպքից հետո նրա մտքերը փոխվեցին կասկածի:

Լուիզան թեթևացած շունչ քաշեց, երբ հենց այնտեղ, ուր ծածկվել էին երկու հեծյալները, մացառուտի միջից երևաց ևս մի ձիավոր: Աղջիկն ավելի շատ ուրախացավ, երբ տեսավ, որ հեծյալը շուտ եկավ դեպի հասիենդա բերող կաժանը: Լոռնետը աչքերին դնելով՝ կրեոլուհին ճանաչեց Ջեֆ Ստումպին: Նրա դեմքը պայծառացավ և համարյա ուրախություն արտահայտեց, Աղջիկը լավ նախանշան համարեց, որ կասկածների այդ տխուր թուղթն երևաց անտառների այդ ազնիվ բնակիչը:

– Իսկ և իսկ նա է, ում ես սպասում էի,– ուրախ գոչեց աղջիկը:– Հնարավոր է, որ նրա միջոցով ես կկարողանամ մի լուր ուղարկել, և գուցե նա ինձ կասի, թե ով էր այն սինյորան: Երևի ճանապարհին հանդիպած կլինեն: Դա ինձ հնարավորություն կտա առանց կասկած հարուցելու խոսակցություն սկսել այդ հարցի շուրջը: Այն ամենից հետո, ինչ տեղի ունեցավ, ես պետք է զգույշ լինեմ նույնիսկ սրա հետ: Օ՛, եթե ես հավատացած լինեմ, որ դուր եմ գալիս նրան, ամենևին չէի անհանգստանա: Ի՛նչ սարսափելի է նրա անտարբերությունը: Եվ այն էլ իմ՝ Լուիզա Պոյնդեքստերի նկատմամբ: Ո՛չ, այլևս այսպես շարունակվել չի կարող: Ես պետք է ազատվեմ այս լծից, թեկուզև սիրտս փշրելու գնով:

Հազիվ թե հարկ լինի բացատրելու, որ այն մարդը, որի քնքուշ բարեկամությունն այնպես երազում էր Լուիզան, ոչ այլ ոք էր, քան Ջեֆ Ստումպը:

Այդ ժամանակ որսորդն արդեն բոլորովին մոտեցավ հասիենդային և ձին կանգնեցրեց:

– Թանկագին՝ միստր Ստումպ,– որսորդին ուրախ ողջունեց մի ձայն, որ ծերունի որսորդն այնքան սիրում էր լսել:– Որքա՛ն ուրախ եմ, որ տեսնում եմ ձեզ: Իջեք ձիուց և եկեք այստեղ, ինձ մոտ: Ես գիտեմ, որ ամեն մի վերելք ձեզ համար ոչինչ բան է, և դուք չեք վախենա այս քարե սանդուղքից: Այստեղից դուք այնպիսի հիանալի տեսարան կդիտեք, որ ձեր գալը չեք ավստոս:

– Ձեզ տեսնելը, միսս Լուիզա, իմ ամենալավ վարձատրությունը կլինի. դրա համար ես համաձայն եմ բարձրանալ ոչ միայն այս տան կտուրը, այլև շոգենավի ծխնելույզի վրա... Մի րոպե միայն, ես իմ պառավ ձին տեղավորեմ ախոռում և հետո բարձրանամ վերև: Դա մի ակնթարթի գործ է:

Ցած ցատկելով իր ձիուց՝ Ջեֆ Ստումպը նրան դիմեց այսպիսի խոսքերով.

– Մի՛ վիատվիր, իմ քավթառ ձի: Գլուխդ բարձր պահիր, երևի Պլուտոնը քեզ եզիպտացորենով կհյուրասիրի:

– Էհե՛յ, մասսա Ստումպ,– հնչեց խափշիկ կառապանի ձայնը, որ հենց այդ րոպեին երևաց բակում:– Նեգրը հենց այդպես էլ կանի, ուզածի չափ դեղին եզիպտացորեն կտա դրան: Էհե՛յ, իսկ դուք գնացեք դեռատի օրիորդի մոտ: Պլուտոնը կխնամի ձեր ձիուն:

– Գրողը տանի, ի՛նչ խափշիկ ես դու: Հաջորդ անգամ, Պլուտոն, երբ ես այս կողմերը գամ, այնպիսի մի պարկամուկ կընծայեմ քեզ, որ երկու տարեկան հավի քնքուշ միս ունենա: Ա՛յ թե ինչ եմ խոստանում քեզ:

Այս ասելով Ջեֆ Ստումպը արագ բարձրացավ քարե սանդուղքով երկու-երեք աստիճանը միանգամից ցատկելով: Նա արագ բարձրացավ ազոտեա, որտեղ դեռատի տանտիրուհին նորից ուրախ ողջունեց նրան:

Ծերունի որսորդն իսկույն նկատեց, թե որքան էր հուզված աղջիկը, երբ իրեն տարավ ագոտեայի հեռավոր անկյունը, և հասկացավ, որ ինքն այստեղ է հրավիրվել ոչ միայն գեղեցիկ տեսարանով զմայլվելու համար:

– Ասացեք ինձ, միստր Ստումպ,– խոսեց Լուիզան՝ ձեռքը դնելով նրա թևքին և հարցական նայելով որսորդի մոխրագույն աչքերին,– դուք երևի ամեն ինչ գիտեք: Ինչպե՞ս է նրա առողջությունը: Վերքը վտանգավո՞ր է:

– Եթե դուք հարցնում եք միստր Կոլիաունի մասին...

– Ո՛չ, ո՛չ, նրա մասին ես ամեն ինչ գիտեմ: Ես նրա մասին չեմ խոսում:

– Բայց, միսս Լուիզա, ես գիտեմ էլի մի մարդ այս կողմերում, որ վիրավորվել է. դա Մորիս մուստանգերն է: Դուք նրա՞ մասին եք հարցնում:

– Այո, այո, հենց նրա: Հասկանո՞ւմ եք. չնայած նա իմ հորաքրոջ տղայի հետ է կռվել, բայց ես չեմ կարող անտարբեր լինել դեպի այդ մարդը: Դուք հո գիտեք, որ Մորիս Ջերալդը երկու անգամ փրկել է իմ կյանքը: Ասացեք, վտանգավո՞ր է վիրավորված:

Այս խոսքերն ասվեցին այնպիսի հուզմունքով, որ կատակն անտեղի կլիներ: Եվ Ջերն շտապեց պատասխանել.

– Ոչ մի վտանգ չկա: Մի գնդակ ծակել է նրա ոտքը կոճից վերև, դա չանգովածքից ավելի վտանգավոր չէ: Երկրորդ գնդակը դիպել է ձախ ձեռքին: Այդ էլ մի լուրջ բան չէ: Միայն թե արյուն շատ է կորցրել: Բայց նա իրեն լավ է զգում և մի քանի օրից հետո արդեն կարող է անկողնից վեր կենալ: Տղան ասում է, որ եթե ինքը ձին նստած պրերիայում շրջեր, այդ ավելի շուտ կբուժեր իրեն, քան Տեխասում բոլոր բժիշկները: Ես էլ այդպես եմ կարծում: Բայց նրան բուժում է ամբողջ վիրաբույժը, որն առայժմ թույլ չի տալիս վեր կենալ:

– Իսկ որտե՞ղ է պառկած հիմա:

– Հյուրանոցում: Հենց այնտեղ, որտեղ կռիվն է տեղի ունեցել:

– Այնտեղ, երևի, լավ չեն խնամում նրան: Ես լսել եմ, որ այդ հյուրանոցը բանի պետք չէ: Նրան, երևի, այնպես չեն կերակրում, ինչպես հարկավոր է կերակրել հիվանդին... Մի բույս սպասեցեք, միստր Ստումպ, ես հիմա կվերադառնամ: Ուզում եմ մի բան ուղարկել նրան: Ես գիտեմ, որ դուք այդ չեք մերժի ինձ, այնպես չէ՞: Ես համոզված եմ դրանում:

Առանց պատասխանի սպասելու Լուիզան ուղղվեց դեպի սանդուղքը և արագ ցած իջավ: Շուտով նա վերադարձավ՝ ձեռքին մի մեծ զամբյուղ, որ լիքն էր անուշեղենով ու խմիչքով:

– Միրելի միստր Ստումպ,– ասաց նա,– այս զամբյուղը կտաք միստր Ջերալդին, չէ՞: Ֆլորինդան այստեղ բան-ման է գրել, մի քանի շիշ զովացուցիչ խմիչք, մի քիչ մուրաբա և էլի ուրիշ բաներ: Հիվանդ մարդու սիրտը լավ բաներ է ուզում, իսկ հյուրանոցում հազիվ թե կարելի լինի համով բան գտնել: Միայն թե նրան չասեք ով է ուղարկել և ուրիշ ոչ ոքի էլ չասեք: Լա՞վ: Ես գիտեմ, որ չեք ասի, իմ բարեսիրտ հսկա:

– Դուք կարող եք հույս գնել ծերունի Ջեր Ստումպի վրա, միսս Լուիզա: Ոչ մի շունչ-կենդանի չի իմանա, թե ով է ուղարկել այս անուշեղենը, միայն թե, հավատացեք, տղան ամեն ինչ առատ-առատ ունի: Նրա համար այնքան շատ բան են բերում, որ կարող է անուշակերների մի ամբողջ ամբոխ կերակրեր

– Ա՛, նրա համար բերո՞ւմ են արդեն: Իսկ ո՞վ է բերում:

– Այդ արդեն Ջեր Ստումպը չի կարող ասել, որովհետև ինքն էլ չգիտե: Ես լսել եմ միայն, որ ուտելեղենի զամբյուղները բերել է մի մեքսիկացի, ինչ-որ մեկի ծառան, բայց թե ո՞վ է ուղարկում, չգիտեմ: Ես ինքս էլ տեսել եմ մեքսիկացուն: Հենց մի քանի բույս առաջ ես նրան հանդիպեցի ձեր հասիենդայից ոչ հեռու: Նա ուղեկցում էր մի ջահել աղջկա, որը ձին նստել էր տղամարդավարի, մեքսիկոնիներից շատերն այդպես են ձի նստում: Ես կարծում եմ նա այդ աղջկա ծառան է, որովհետև ետևից էր դնում: Նա

ձեռքին մի զամբյուղ ուներ, որը ճիշտ և ճիշտ նման էր այն զամբյուղին, որ վերջերս ստացել էր միստր Մորիսը: Երևի նա էլի ինչ-որ բան է տանում հիվանդին:

Այլևս հարցումիդ չկար: Այդ մի քանի խոսքը շատ բան էին բացատրում, և ամեն ինչ տանջալի պարզ էր. Լուիզա Պոյնտեքստերը ախտյան ուներ: Լաստյավոր մեքսիկուհին երևի մուստանգերի սիրած աղջիկն է, գուցե և հարսնացուն:

Եվ պատահականություն չէր, թեև Ջեք Ստումպը կարող էր այդպես կարծել, որ կրեոլուհու ձեռքին բռնած զամբյուղը, որ նա գրել էր ճաղաշարին, դուրս պրծավ ու ընկավ ցած, բակի քարե սալերի վրա: Շշերը փշուր-փշուր եղան, իսկ նրանց պարունակությունը հոսեց պատի երկարությամբ:

Թեև զամբյուղը ցած գցող ձեռքի շարժումը կարող էր պատահական թվալ, սակայն դա ճշտորեն հաշված բան էր: Ճաղաշարի վրայով կռանալով՝ Լուիզան ցած նայեց և զգաց, որ իր սիրտն էլ փշրված է, ինչպես քարերի վրա փայլվող այն ապակու կտորտանքը:

– Ա՛խ, ափսո՛ս, – ասաց աղջիկը, աշխատելով ցույց չտալ իր հուզմունքը: – Ամեն ինչ կորավ: Ի՞նչ կասի հիմա Ֆլորինդան: Բայց ոչինչ, միստր Ջերալդը, ինչպես դուք ասացիք, այնպիսի ուշադրությամբ է շրջապատված, որ հազիվ թե իմ ընծան նրան պետք լինի: Որքա՛ն ուրախ եմ, որ նրան, չեն մոռանում: Չէ՞ որ ես շատ եմ պարտական նրան: Ես ուրախ եմ, որ նրան չեն մոռանում. չէ՞ որ նա ինձ համար շատ բան է արել: Միայն թե, միստր Ստումպ, խնդրում եմ, ոչ ոքի՝ ո՛չ մի խոսք: Չասեք նույնպես, որ ես հարցրել եմ նրա մասին: Չէ՞ որ նա մենամարտել է իմ հորաքրոջ տղայի հետ, և դա կարող է ավելորդ խոսակցության առիթ տալ: Խոստանում եք, չէ՞, սիրելի Ջեք:

Պատրաստ եմ թեկուզ երդվելու: Ոչ մեկին՝ ո՛չ մի խոսք, միսս Լուիզա: Կարող եք միանգամայն վստահել ծերունի Ջեքին:

– Ես այդ գիտեմ: Դե գնանք այստեղից: Արևն արդեն սկսում է դաղել: Եկեք ցած իջնենք և տեսնենք՝ ձեր սիրած վիսկիից մի քիչ չի՞ գտնվի այնտեղ: Գնա՛նք:

Եվ դեռատի կրեոլուհին շինծու ուրախ տրամադրությամբ նորօղեանյան վալս երգելով ուղղվեց դեպի սանդուղքը: Ծերունի որսորդը սիրով ընդունեց այդ հրավերը և հետևեց Լուիզային: Թեև նա վաղուց արդեն վարժվել էր ստոիկյան անտարբերությամբ վերաբերվել կանացի հմայքներին, և նրա մտքերն այդ բոլորն անտարբերաբար էին գլխավորապես խոստացված խմիչքի վրա, այնուամենայնիվ նրան հիացնում էին աղջկա գեղեցիկ ուսերը, որոնք ասես փղոսկրից լինեին հղկված:

Բայց դա երկար չտևեց, հենց որ ցած իջան, Լուիզան բաժանվեց նրանից: Քանի որ Ջեքն ակամա հայտնել էր մուստանգերի գաղտնիքը, դրանից հետո արդեն ծերունի որսորդի ընկերակցությունը չէր հետաքրքրում նրան: Նա ծերունուն թողեց, որ իր վիսկիով զբաղվի, իսկ ինքը գնաց իր սենյակը, որպեսզի բոլորից թաքցնի իր վիշտը:

Կյանքում առաջին անգամ Լուիզա Պոյնտեքստերը խանդի տանջանք էր ապրում: Դա նրա առաջին իսկական սերն էր: Նա սիրահարված էր Մորիս Ջերալդին:

«Մեքսիկացի սինյորուհու ուշադրությունը հազիվ թե կարելի է բացատրել հասարակ բարեկամությամբ: Հավանորեն նրանց ավելի սերտ հարաբերություններ են կապում իրար հետ», – այդպես էր խորհում վշտահար կրեոլուհին:

Դատելով այն ամենից, ինչ Մորիսն ասել էր նրան և ինչ նա իր սեփական աչքերով տեսավ, լաստ կրող սինյորան հենց այն կինն էր, որը պետք է նվաճեր այդպիսի մարդու սերը:

Նրա իրանը, որ Լուիզան տեսել էր լոռնետով, անբասիր էր թվում: Նրա դեմքը լավ տեսնել չէր հաջողվել: Արդյոք ա՞յն էլ չքնաղ էր: Արդյոք այնպիսի՞ն էր այդ դեմքը, որ կարողանար հմայել Մորիս Ջերալդի նման մի մարդու, որն այնքան լավ էր կարողանում տիրապետել իր կրքերին:

Լուիզան հանգիստ չուներ, նա վառվում էր մեքսիկոսին նորից տեսնելու և նրա դեմքը դիտելու անհամբերությունից: Եվ հենց որ Ջեֆ Ստումպը գնաց, նա կարգադրեց թամբել խատուտիկ մուստանգը, ծանծաղուտով անցավ գետակը և բարձրացավ դիմացի ափը:

Ուղղվելով դեպի ամրոց, նա, ինչպես և ենթադրում էր, հանդիպեց մեքսիկացի սինյորին, որը ետ էր գնում. Բայց ո՛չ, ճիշտ որ ասենք, ոչ թե սինյորին, այլ սինյորուհուն, իր տարիքի մի աղջկա:

Այնտեղ, որտեղ նրանք հանդիպեցին, ճանապարհը ծառերի ստվերի մեջ էր, և մեքսիկացի աղջիկն իր ձին նստել էր գլուխը Բաց, քողն անփութորեն գցած ուսերին: Ագռավի թևի պես սև ու փարթամ մազերը շրջանակում էին նրա սքանչելի թուխ դեմքը:

Երկու, աղջիկներն էլ քաղաքավարության կանոններին հետևելով. հանդիպման պահին միայն թողուցիկ հայացքներ փոխանակեցին: Բայց փոքր-ինչ իրարից հեռանալուց հետո թե՛ մեկը, թե՛ մյուսը չկարողացան զսպել զաղտնաբար իրար նայելու իրենց ցանկությունը, և երկուսն էլ շուտ եկան:

Ըստ երևույթին նրանց մտքերն այնքան էլ տարբեր չէին: Ոչ միայն Լուիզան էր լսել մեքսիկոսին մասին, այլև մեքսիկոսին գիտեր Լուիզայի գոյությունը:

Մենք այստեղ չենք սկսի պատմել, թե ինչ էր մտածում սինյորուհին այս հանդիպումից հետո: Բավական է ասել, որ կրեոլուհու մտքերն ավելի մոռալ էին, քան զբոսանքից առաջ, և երբ նա վերադառնում էր Կասա դել Կորվո, նրա դիրքը խոր հուսահատություն էր ցույց տալիս: «Որքա՛ն լավիկն է,– մտածեց նա, երբ անցնում էր այն աղջկա մոտով, որին իր ախոյանն էր համարում:– Այո՛, շատ է լավը, ուրեմն և հազիվ թե սոսկ բարեկամը լինի»:

Լուիզան ինքն իրեն խոսելիս աշխատում էր անաչառ լինել, այլ կերպ նա ավելի զուսպ կլիներ մեքսիկացի աղջկան գովաբանելիս:

«Կարելի՞ է կասկածել, թե ինչպիսի հարաբերությունների մեջ են նրանք,– շարունակում էր մտածել Լուիզան:– Նա սիրում է այդ աղջկան: Դրանով էլ բացատրվում է նրա անտարբերությունն իմ նկատմամբ: Իսկ ես, անխելքս, ուզում էի իմ երջանկությունը գտնել այդ ճակատագրական զգացմունքի մեջ: Հարկավոր է մոռանալ նրան, սրտից դեն նետել սիրո կապանքները... Մոռանա՛լ: Հեշտ է ասել: Բայց կարո՞ղ եմ արդյոք մոռանալ: Ես այլևս չպետք է հանդիպեմ նրան: Համենայնդեպս այս կարող եմ անել: Այն ամենից հետո, ինչ տեղի է ունեցել, նա այլևս մեր տանը չի երևա: Մեր հանդիպումները միայն պատահաբար կարող են լինել, իսկ ես ամեն կերպ կխուսափեմ: Օ՛, Մորիս Ջերալդ, դու, որ վայրի նժույգներ ես հնազանդեցնում, հնազանդեցրել ես մի սիրտ, որը երկար ու երկար պիտի տառապի և գուցե թե երբեք էլ չի մոռանա այս դասը»:

## ԳԼՈՒԽ XXVI

### Նորից ագոտեայում

Ջերմորեն սիրած մարդուն մոռանալը հեշտ բան չէ: Ժամանակը, իհարկե, լավ սպեղանի է այն սրտի համար, որը պատասխան չի ստացել իր սիրույն, իսկ անջատումն ավելի լավ է օգնում: Բայց ո՛չ ժամանակը, ոչ անջատումը չեն կարող բթացնել սիրած մարդուն կորցնելու թախիծը կամ հանգստացնել այն սիրտը, որ երջանիկ սեր չի տեսել:

Լուիզա Պոյնդեքստերի համար հեշտ բան չէր պայքարել իրեն համակած զգացմունքի դեմ: Թեև այդ զգացմունքը նոր էր բռնկել, Բայց բոցավառվել էր շատ արագ և անցել բոլոր սահմանները: Այդ զգացմունքն այնքան էր ուժեղացել, որ աղջկան այլևս չէին խանգարում այնպիսի արգելքները, ինչպիսիք էին հոր դժգոհությունը կամ իրենց հասարակական դիրքի անհավասարությունը: Եվ եթե նա փոխադարձ սիրո հանդիպեր, ո՛չ մեկը, ո՛չ էլ մյուսը չէին խանգարի նրան: Նա արդեն չափահաս էր դարձել, և հոր հա-



մաձայնությունը պարտադիր չէր նրա համար: Ինչ վերաբերում է երկրորդ արգելքին, ապա անկեղծորեն սիրող մարդը չի վախենում անտեսել հասարակական նախապաշարմունքները: Մերն այնպիսի մանրություններ չի ճանաչում: Համենայնդեպս Լուիզա Պոյնդեքստերի խոր զգացմունքի մեջ այդպիսի բան չկար: Դա Լուիզայի կյանքում առաջին հիասթափությունը չէր: Բայց դա առաջին հիասթափությունն էր, որն սպառնում էր խանգարել նրա հոգեկան հանգիստը: Եվ Լուիզան այս հասկանում էր: Նա նախատեսում էր, որ իրեն տառապանքներ են սպասում, բայց հույս ուներ, թե ժամանակը կբուժի այդ վերքը:

Սկզբում նրան թվում էր, թե կամքի ուժով կկարողանա խլացնել սրտի ցավը, թե իրեն կօգնի իր բնածին կենսուրախությունը: Բայց օրերն անցնում էին, իսկ թեթևություն չէր գալիս: Նա չէր կարողանում հիշողությունից վանել այն մարդու պատկերը, որն ամբողջովին տիրապետել էր իր երազանքին:

Լինում էին բոպեններ, երբ Լուիզան ասում էր Մորիսին, կամ, ավելի ճիշտ՝ ուզում էր ասել: Այդ ժամանակ նրան թվում էր, թե ինքը կարող է սպանել նրան կամ, եթե իր աչքի առաջ սպանելիս լինեն, ինքը նրան օգնելու փորձ չի անի: Բայց դրանք սոսկ վաղանցուկ տրամադրություններ էին, որոնց փոխարինում էին ավելի հանգիստ խոհեր, այն ժամանակ նա գտնում էր, որ ինքն է ամեն ինչի մեղավորը, ուրեմն և պետք է համբերի:

Որքան ավելի շատ էր մտածում նա, այնքան ավելի էր գիտակցում, որ եթե նույնիսկ Մորիսն իր կատաղի թշնամին լիներ, ամբողջ մարդկության թշնամին լիներ, եթե նա ինքը՝ սաղայելը լիներ, որի հետ մի անգամ համեմատել էր նրան, միևնույն է, ինքը չէր դադարի սիրել նրան:

Արհամարհել և ասել Մորիսին՝ Լուիզան ոչ մի կերպ չէր կարող: Նա փորձում էր միայն անտարբեր լինել նրա նկատմամբ: Բայց դա ապարդյուն փորձ էր:

Ամեն օր Լուիզան մի քանի անգամ բարձրանում էր ագոտեա և աչքը զցում ճանապարհին, որտեղ առաջին անգամ տեսել էր իր ախոյանին: Դեռ ավելին. չնայած որոշել էր խուսափել իրեն դժբախտացնող այդ մարդու հետ հանդիպելուց, այնուամենայնիվ, ձի էր նստում և քշում ճանապարհով, ավանի փողոցներով միայն մեկ մտադրությամբ՝ հանդիպել նրան:

Իր մրցակցուհուն առաջին անգամ հանդիպելուց երեք օր անց Լուիզան նորից նրան տեսավ ագոտեայից: Մեքսիկուհին, ինչպես և անցյալ անգամ, գնում էր նույն մարդու ուղեկցությամբ: Այդ մարդու ձեռքին էլի մի զամբյուղ կար: Նրանց նայելիս Լուիզան դողում էր խանդից, նախանձելով նրան, ով խլել էր իրենից հիվանդին խնամելու իրավունքը:

Հիմա Լուիզան նրա մասին ավելի շատ բան գիտեր, քան առաջ, թեև այժմ իմացածն էլ շատ բան չէր: Դա դոնյա Իսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոսն էր, Ռիո Գրանդեի ափին գտնվող մի մեծ հասիենդայի տիրոջ դուստրը և Լեոնայի ափին գտնվող հասիենդայի տիրոջ եղբոր աղջիկը, որի կալվածքը Լեոնա գետի հոսանքն է վար մոտ մեկ մղոն հեռու էր գտնվում Կասսա դըլ Կորվոյից:

Դեռատի մեքսիկուհին էքսցենտրիկ անձնավորության համբավ ուներ, որը լավ էր տիրապետում լաստոյին, կարող էր զսպել ամեն մի վայրի մուստանգ, բայց միայն՝ ո՛չ իր սեփական քմահաճույքները:

Այս տեղեկությունները չվերացրին Լուիզայի խանդոտ կասկածները, ընդհակառակն, ավելի ամրապնդեցին:

Նրան դուր էին գալիս բնավորության այդպիսի գծերը: Նա ինքն էլ սիրում էր անկախություն: Լուիզային թվում էր, որ այդ պետք է դուր գա և ուրիշներին: Մորիս Ջերալդը հազիվ թե բացառություն կազմի:

Անցավ էլի մի քանի օր, բայց լաստոյավոր աղջիկն այլևս չերևաց:

«Մորիսի վերքերը բուժվել են, և նա այլևս մշտական ուշադրության կարիք չի զգում», – այսպես էր մտածում կրեոլուհին ագոտեայում կանգնած: Լոռնետը աչքերին բռնած նա նայում էր հեռուն:

Այդ վաղ առավոտյան էր, արևածագից քիչ հետո, այն ժամին, երբ սովորաբար երևում էր ձիավոր մեքսիկուհին:

Աղջիկը նայում էր այն կողմը, որտեղից առաջ երևում էր իր մրցակցուհին:

Պատահաբար նայելով հակառակ կողմը՝ Լուիզան հանկարծ քար կտրեց, չհավատալով իր աչքերին։ Նա տեսավ Մորիս Ջերալդին, որ ձի նստած գալիս էր ամրոցի կողմից։

Թեև նա թամբին մի քիչ լարված էր նստած և գալիս էր դանդաղ վարժով, բայց անտարակույս նա էր։ Լուիզան տեսավ նրան լոռնետի միջով և իսկույն նկատեց, որ նրա ձախ ձեռքը փաթաթված է։

Նրան ճանաչելուն պես դեռատի կրեոլուհին թաքնվեց ագոտեայի ճաղերի ետևը, և նրա կրծքից մի խուլ ճիչ թռավ։

Ի՞նչն էր այդ տխուր ճիչի պատճառը։ Արդյոք ա՞յն, որ աղջիկը տեսավ երիտասարդի փաթաթված ձեռքը, կամ լոռնետի միջով նկատեց նրա գունատ դեմքը։

Ո՛չ, դա խղճահարության կամ զարմանքի ճիչ չէր։ Դա վշտահար սրտի հառաչանք էր։ Հիվանդի վերքերը բուժվել են։ Նա այլևս գթության քրոջ օգնության կարիք չի զգում։ Այժմ նա ինքն է գնում նրա մոտ։

Ծաղկած արմավաշուշանի տակ, ագոտեայի ճաղաշարի ետևը թաքնված՝ Լուիզան հայացքով հետևում էր անցնող ձիավորին։ Լոռնետը աչքերին դնելով՝ նա կարող էր նկատել մուստանգերի ամեն մի շարժումը, նույնիսկ դեմքի արտահայտությունը։

Աղջիկը որոշ թեթևություն զգաց, նկատելով, որ նա մի քանի հայացք զցեց Կասսա դել Կորվոյի կողմը, և ավելի ևս հաճելի եղավ, երբ Մորիսը կանգ առավ ուղեմերձ անտառակի ստվերում և երկար, ուշադիր նայում էր հասիենդայի կողմը։

Լուիզայի մեջ մի հույս առկայծեց, որ հասիենդայի կողմը նայելիս նա իր մասին է մտածում։

Բայց դա սոսկ ուրախության մի շող էր, որ նորից փոխարինվեց մռայլ թախիծով, ինչպես արևի լույսը խավարումի պահին։

Մորիս Ջերալդն ասպանդակեց ձիուն և ծածկվեց մացառուտի ետևը, որտեղ կորչում էր ճանապարհը։

Բայց ո՞ր էր գնում նա։ Իհարկե՝ այցելելու դոնյա Իսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոսին։

Եվ մի՞թե կարելի էր մխիթարվել նրանով, որ մի ժամ էլ չանցած՝ նա ետ դարձավ։ Չէ՞ որ նրանք կարող էին հանդիպել մոտիկ անտառում, համարյա խանդոտ մրցակցուհու աչքի առաջ, միայն տերևների քողով քողարկված։

Լուիզային չմխիթարեց և այն, որ մուստանգերը մոտիկից անցնելիս նորից նայեց հասիենդային, նորից կանգ առավ անտառակի մոտ ու երկար նայում էր Կասսա դել Կորվոյի կողմը։

Այդ հայացքը ծաղրական էր, կամ գուցե և հաղթական։ Իհարկե, Մորիսը կարող է հաղթանակ տունել։ Բայց ինչո՞ւ համար է այդ դաժանությունը։ Ինչո՞ւ է կանգ առել այստեղ, երբ դեռ իր շուրթերին չեն պաղել Իսիդորայի համբույրները։

## ԳԼՈՒԽ XXVII

### «Ես սիրում եմ քեզ»

Լուիզա Պոյնդեքստերը նորից ագոտեայում է, նորից մեն-մենակ իր վշտի հետ։ Քարե լայն սանդուղքը բերեց նրան այնտեղ, որտեղ նորանոր փորձություններ էին սպասում։ Արդեն քանի անգամ ինքն իրեն երդվել էր, որ այլևս այնտեղ չի բարձրանալու, համենայնդեպս մոտ ժամանակներս։ Բայց նրա կամքը տեղի էր տալիս մի ավելի ուժեղ զգացմունքի առաջ, և երդումը խախտվում էր հենց մյուս օրը, նախքան արևը կցամաքեցներ պրերիայի կանաչի վրա նստած ցողը։

Նախորդ օրվա պես նա ագոտեայում կանգնած՝ հայացքը հառել էր գետի այն կողմի ճանապարհին: Նախորդ օրվա պես տեսավ թևը կապած անցնող ձիավորին: Նախորդ օրվա պես նա կռանալով թաքնվեց ճաղերի ետևը:

Ձիավորը գնում էր նույն ուղղությամբ, ինչպես նախորդ օրը: Նա նախորդ օրվա պես մի հայացք գցեց հասիենդայի վրա և, անտառակի ստվերում կանգ առնելով, երկար նայում էր Կասա դել Կորվոյի կողմը:

Հույսով ու սարսափով էր թաքնվում դեռատի կրեոլուհու սիրտը: Նա արդեն պատրաստ էր դուրս գալու իր թաքստոցից, բայց վախն ավելի ուժեղ դուրս եկավ, իսկ մի րոպե անց՝ ձիավորն անհետացավ:

Ո՞ր:

Իհարկե՝ դոնյա Իսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոսի հետ տեսնվելու:

Մի՞թե կարող է կասկած լինել այստեղ:

Ինչ էլ որ լինի, նա շուտով այդ կիմանա: Քսան րոպե չանցած՝ նույն ճանապարհին երևաց հովազի գույնի մի ձի՝ հեծյալ կինը վրան:

Կրեոլուհու խանդոտ սիրտն այլևս չէր կարող կասկածներով տառապել: Ոչ մի ճշմարտություն չէր կարող ավելի մեծ տանջանք պատճառել նրան, քան իր կասկածների պատճառած տանջանքն էր: Եվ Լուիզան որոշեց ճշմարտությունն իմանալ, որը գուցե և ճակատագրական կլիներ նրա մարող հույսի համար:

Լուիզան ուղղվեց դեպի այն մացառուտը, որտեղ մի քսան րոպե առաջ անհետացել էր մուստանգերը: Ակացիայի ծառերը երերուն ստվեր էին գցում ճանապարհի վրա: Լուիզան գնում էր ճամփեզրի բարձր, փափուկ խոտի վրայով, որպեսզի ձին պատահաբար սմբակը քարի չխփի: Ակացիաների փետրատերև ճյուղերն այնքան էին ցած կախվում, որ դիպչում էին նրա գլխարկի փետուրներին: Կրեոլուհին թամբին նստել էր կռացած, ասես վախենում էր, թե իրեն կնկատեն, և միաժամանակ ինքն ուշիուշով առաջ էր նայում:

Նա բարձրացավ մի բլրի գագաթ, որտեղից երևում էր ամբողջ շրջակայքը: Նրա առաջ բացվեց բարձր ծառերով շրջապատված մի տուն: Դա մի հարուստ հասիենդա էր: Լուիզան գիտեր, որ այդ տանն ապրում էր դոն Սիլվիո Մարտինեսը, Իսիդորայի հորեղբայրը:

Ցածի հարթության մեջ ուրիշ տներ էլ էին երևում, բայց կրեոլուհու հարցական հայացքը հառած էր միայն այդ տան և դեպի տունը տանող ճանապարհի վրա:

Միաժամանակ նա շարունակում էր դիտել, բայց ոչ ոք չէր երևում ոչ հասիենդայում, ոչ նրա մոտերքը: Ոչ ոք չէր երևում նաև մեծ ճանապարհին, ինչպես և՛ դեպի հասիենդա տանող կաճանի վրա: Մարգագետնում մի քանի ձի կար, բայց բոլորն էլ առանց թամբի էին:

«Մինյորուհին կարող էր ընդառաջ գալ նրան... կամ գուցե Մորիսը նրանց տո՞ւնն է մտել: Որտե՞ղ են նրանք հիմա, անտառո՞ւմ, թե տանը: Եթե անտառումն են, ապա գիտե՞ս արդյոք դրա մասին դոն Սիլվիոն, իսկ եթե Մորիսը նրանց տանն է, ապա ինչպե՞ս վերաբերվում դրան Իսիդորայի հորեղբայրը և արդյոք տա՞նն է նա»:

Լուիզայի մտքերն ընդհատեցին մի ձիու վրնջոց և ճանապարհի քարին զարկվող պայտի ձայնը:

Լուիզան ցած նայեց: Բլրի դիք լանջով մուստանգերն ուղիղ իր մոտ էր բարձրանում: Աղջիկն ավելի շուտ կարող էր նկատել նրան, եթե այնպես լարված հեռուն չգիտեր:

Մորիսն առաջվա պես մենակ, էր, և ոչ մի հիմք չկար ենթադրելու, թե հենց նոր բաժանվել է որևէ մեկից, առավել ևս՝ սիրած աղջկանից:

Թաքնվելն ուշ էր. խատուտիկ մուստանգն արդեն նույնպիսի վրնջոցով պատասխանել էր իր հին ծանոթի ողջույնին: Լուիզան ստիպված էր մնալ տեղում և սպասել մուստանգերին:

– Բարև ձեզ, միսս Պոյնդեքստեր, – ասաց նա՝ ձին մոտ քշելով: Պրերիայում ընդունված չէ, որ կանայք առաջինը բարևեն: – Դուք մենա՞կ եք:

- Մենակ եմ, սրբ: Ինչո՞ւ եք զարմանում:
- Մացառուտն այնքան էլ հարմար տեղ չէ այդպիսի զբոսանքների համար: Բայց, ի դեպ, դուք ինձ ասել եք, որ սիրում եք մենակ զբոսնել:
- Այդպիսի զբոսանքը կարծես ձեզ նույնպես դուր է գալիս, միստր Ջերալդ: Բայց կարծեմ այնքան էլ չեք տառապում մենակությունից... Ճիշտ չե՞մ ասում:
- Դուք իրավացի եք, ես մենակ եմ ճամփորդում հենց նրա համար, որ սիրում եմ մենակությունը: Ցավոք սրտի, ես ստիպված եմ ապրելու հյուրանոցում: Այնտեղ այնպիսի աղմուկ է, որ ամբողջ մարդու համար էլ տանելի չէ, իսկ ես առանձնապես սուր եմ զգում այդ: Դրա համար էլ այս խաղաղ վայրերում ձիով զբոսնելը ինձ անասելի բավականություն է պատճառում: Ակացիաների զով ստվերը և հովհարածն տերևների հետ անխոնջ խաղացող զեփյուռի սոսափյունը նույնիսկ մեռնողի ուժը կարող են վերականգնել: Դուք այդպես չե՞ք կարծում:
- Դուք ավելի լավ կհիմանաք այդ,– շփոթված պատասխանեց Լուիզան:– Չե՞՞ որ դուք հաճախ եք լինում այս կողմերում...
- Հաճա՛խ: Ես ընդամենը երկրորդ անգամն եմ այստեղով անցնում այն օրից, երբ կարողացել եմ նորից թամբին նստել: Բայց, ներեցեք, միսս Պոյնդեքստեր... որտեղի՞ց գիտեք, որ ես այստեղով անցել եմ:
- Ա՛խ,– պատասխանեց Լուիզան կարմրելով ու շփոթվելով,– ես չեի կարող չնկատել այդ: Ես սովոր եմ օրվա մեծ մասն անցկացնել ազոտեայում: Այնտեղ այնքա՛ն լավ է, հիանալի տեսարան, և առանձնապես լավ է առավոտները, երբ զով զեփյուռ է փչում, և այգում ամեն կողմից թռչունների երգն է լսվում... Մեր կտուրից երևում է այս ճանապարհը: Եվ ես տեսնում էի ձեզ, երբ դուք անցնում էիք այստեղով, այսինքն, քանի դեռ չէիք անցնում ակացիաների ետևը:
- Նշանակում է դուք տեսե՞լ եք ինձ,– ասաց Մորիսը շփոթվելով: Բայց նրա շփոթմունքը աղջկա վերջին խոսքի պատճառով չէր, որ նա ուղղակի չհասկացավ, շփոթմունքի պատճառն այն էր, որ հիշեց, թե ինչպես ինքը կանգ էր առնում թփուտում և երկար նայում հասիենդային:
- Դե իհարկե: Չե՞՞ որ ճանապարհը մեր տնից մի վեց հարյուր յարդ հեռավորությամբ է անցնում: Ես նույնիսկ կարողացա լավ տեսնել այն աղջկան, որն այստեղով անցնում էր ձի հեծած, թեև նրա ձին այնքան աչքի ընկնող չի, ինչպես ձերը: Ես տեսա, թե նա ինչպես հստորեն լասսոն գցեց խեղճ փոքրիկ քարայծի վիզը, և իսկույն գլխի ընկա, որ դա հենց այն դեռատի աղջիկն է, որի տաղանդի մասին դուք այնքան սիրալիր պատմում էիք ինձ:
- Բսիդորա՞ն:
- Բսիդորան:
- Ա՛խ, այո՛: Մի որոշ ժամանակ նա հյուր էր այստեղ:
- Եվ շատ ուշադի՞ր էր միստր Ջերալդի նկատմամբ:
- Այո, դուք իրավացի եք. նա, իսկապես, շատ բարի է եղել, թեև ես դեռ հնարավորություն չեմ ունեցել շնորհակալություն հայտնելու նրան: Չնայած ինձ հետ բարեկամական հարաբերությունների մեջ է, բայց նա օտարերկրացիներին չի սիրում և երբեք չէր համաձայնի միստր Օբերդոֆերի հյուրանոցի շեմքը կոխել:
- Իսկապե՞ս: Երևի նա գերադասում է ձեզ հետ հանդիպել ակացիաների ստվերո՞ւմ:
- Ես բոլորովին չեմ տեսել նրան, համենայնդեպս արդեն մի քանի ամիս կլինի, և երևի էլի երկար ժամանակ չեմ տեսնի, նա վերադարձել է տուն՝ Ռիո Գրանդե:
- Դուք ճշմարի՞տ եք ասում, միստր Ջերալդ, Դուք այն ժամանակից նրան չե՞ք տեսել... Եվ նա գնացե՞լ է իր հորեղբոր մոտից:
- Այո, չեմ տեսել,– զարմանքով պատասխանեց Մորիսը:– Եվ նրա այստեղ լինելն էլ իմացել եմ նրանից, որ երբ ես պառկած էի, ինձ ամեն տեսակ ուտելիքներ էր ուղարկում, որոնք, ճիշտն ասած, իսկը ժա-

մանակին էին: Օբերդոֆերի հյուրանոցի խոհանոցը արժանի չէ առանձին գովասանքի, և մյուս կողմից իր վերաբերմունքն էլ դեպի ինձ՝ այնքան էլ լավ չէր: Դոնյա Բսիդորան, պետք է ասել, շատ առատորեն երախտահատույց եղավ այն փոքրիկ ծառայության համար, որ ես մի ժամանակ մատուցել եմ նրան:

– Ծառայություն՞ն: Կարելի՞ է հարցնել, թե ինչ ծառայություն է եղել դա, միստր Ջերալդ:

– Իհարկե: Դա պատահաբար ստացվեց: Մի անգամ ես բախտ ունեցա դոնյա Բսիդորային փրկելու հնդկացիների ձեռքից: Վայրի Կատուն էր և իր ազգական սեմինոլները: Նրանք Բսիդորայի վրա էին հարձակվել, երբ նա Ռիո Գրանդեից գալիս էր Լեոնայի ափը՝ իր հորեղբայր դոն Սիլվիո Մարտինեսի մոտ. ահա, այնտեղ երևում է նրա տունը: Սրիկաները հարբած էին, և նրան եթե ոչ մահ, համենայնդեպս լուրջ վտանգ էր սպառնում: Խեղճի համար շատ դժվար կլինեք դուրս պրծնել նրանց ձեռքից, եթե ես ժամանակին չհասնեի:

Եվ դուք այդ կոչում եք փոքրիկ ծառայություն: Դուք շատ համեստ եք, միստր Ջերալդ: Եթե ես այդպիսի դրության մեջ ընկնեի, և որևէ մեկը փրկեր ինձ...

– Ինչո՞վ երախտապարտ կլինեիք դուք,– հարցրեց մուստանգերն ակներև հուզմունքով:

– Ես կսիրեի նրան,– արագ պատասխանեց Լուիզան:

– Եթե այդպես է,– շնչաց Մորիսը՝ թեքվելով դեպի Լուիզան,– ես իմ կյանքի կեսը կտայի, որպեսզի ձեզ տեսնեի հնդկացիների ձեռքում, և էլի կեսը կտայի, որպեսզի ձեզ փրկեի նրանցից:

– Ճշմարիտ եք ասում, Մորիս Ջերալդ: Կատակ չե՞ք անում: Չէ որ ես երեխա չեմ: Ես ուզում եմ ճշմարտությունն իմանալ: Ասացեք, դուք անկե՞ղծ եք ինձ հետ:

– Հավատացեք, ճշմարիտ եմ ասում:

Լուիզա Պոյնդեքստերը բարձրացավ ասպանդակների վրա և ձեռքը դրեց մուստանգերի ուսին: Պատասխանելով տղայի համբույրին՝ աղջիկը ջերմորեն շնչաց.

– Ես սիրում եմ քեզ:

## ԳԼՈՒԽ XXVIII

### Արգելված զվարճություն

Այն ժամանակից, ինչ Տեխասում երևացել էին անգլոսաքսոնական գաղութականները, նույնիսկ կարելի է ասել այն ժամանակներից, երբ կոնկվիստադորների նախնիները Տեխասը գաղութացրին, որ տեղի էր ունեցել մի հարյուր տարի առաջ, նրա բնակիչների համար ամենակարևորը հնդկացիների հետ ունեցած հարաբերություններն էին:

Հնդկացիները, այդ երկրի օրինական տերերը, բացահայտ պատերազմ մղեին գաղութարարների դեմ, թե խաղաղություն տիրեր, միևնույն է, նրանք խոսակցության մշտական նյութն էին: Առաջին դեպքում խոսում էին վրա հասած վտանգի մասին, երկրորդ դեպքում քննարկում էին այն հարցը, թե արդյոք կարմրամորթ առաջնորդները երկա՞ր ժամանակով են թաղել իրենց տոմագավկները:<sup>48</sup>

Այդ թեման քննարկվում էր ամենուրեք և միշտ, լինե՞ր դա նախաճաշի ժամանակ, ճաշի, թե ընթրիքի: Ագարակատիրոջ հասիենդայում լինե՞ր, թե որսորդի խրճիթում, «արջ», «կատվառյուծ», «վայրի վարազ» բառերն ավելի քիչ և ավելի պակաս վախով էին արտասանվում, քան «հնդկացի» բառը: Տեխասում երեխաներին հնդկացիներով էին վախեցնում, բայց ծնողներն էլ պակաս չէին վախենում նրանցից:

---

48 Տոմագավկ – հնդկական սառը զենք, փոքրիկ կացին: «Թաղել տոմագավկը»՝ նշանակում է հաշտություն կնքել:

Նույնիսկ Կասա դել Կորվոյի քարե բարձր պարիսպները, որոնք հասիենդային ամրոցի տեսք էին տալիս, նրա բնակիչներին չէին փրկում այդ վախից, որը հուզում էր սահմանամերձ գոտու ամբողջ բնակչությանը:

Մինչև այժմ Պոյնդեքստերի ընտանիքը սոսկ աղոտ հասկացողություն ուներ հնդկացիների մասին, այն էլ միայն ըստ լսածների, բայց օրեցօր նա ավելի շատ բան էր իմանում «այս կողմերի սարսափի» մասին:

Նրանք արդեն սկսել էին հավատալ, որ այդ վտանգը մտացածին բան չէ, իսկ եթե որևէ մեկը դեռ կասկածում էր, ապա այդ կասկածն էլ պետք է ցրեր ամրոցի պարետ մայորի նամակը, որ ուղարկեց խնջույքի օրվանից մի երկու շաբաթ հետո:

Նամակը բերեց մի հեծյալ հրաձիգ վաղ առավոտյան, երբ ագարակատերը նախաճաշելու համար սեղան էր նստում, որի շուրջն արդեն ժողովվել էր ամբողջ ընտանիքը՝ Լուիզան, Հենրին և Կասսի Կոլհաունը:

– Ջարմանալի նորություն,– գոչեց Պոյնդեքստերը արագ աչքի անցկացնելով թուղթը:– Եվ շատ անհաճո նորություն, եթե միայն ճիշտ է: Բայց քանի որ մայորն ինքն էլ համոզված է, նշանակում է կասկածելու առիթ չկա:

– Անհաճո նորություն՝ն, հայրիկ,– հարցրեց աղջիկը խիստ կարմրելով և իսկույն էլ մտածեց ինքն իրեն. «Ի՞նչ կարող է գրած լինել մայորը: Ես նրան երեկ հանդիպեցի անտառակում: Նա ինձ տեսավ նրա... Կարո՞ղ է այդպիսի բան լինել: Աստված իմ, եթե հայրիկս իմանա...»

– «Կոմանչների ցեղը ռազմի ուղին է բռնել», ահա թե ինչ է գրում մայորը,– ասաց Պոյնդեքստերը:

– Ա՞յդ է ամենը,– թեթևացած հարցրեց Լուիզան, ասես այդ տեղեկության մեջ ոչ մի սարսափելի բան չկար:– Դու վախեցրիր մեզ: Ես էլ կարծում էի, թե որևէ ավելի սարսափելի բան է պատահել:

– Ավելի սարսափելի՞: Ի՞նչ հիմարություններ ես ասում, դստրիկս: Տեխասում կոմանչներից ավելի սարսափելի բան չկա: Դա ամենամեծ վտանգն է:

Հնարավոր է, որ Լուիզան համաձայն չէր դրան և մտածում էր ուրիշ վտանգների մասին, որոնցից խուսափելն ավելի հեշտ չէր: Գուցե նա հիշեց վայրի հովատակների երամակը կամ լասսոյի հետքը խանձված պրերիայում: Նա ոչինչ չպատասխանեց:

Խոսակցությունը շարունակեց Կոլհաունը.

– Իսկ մայորը համոզված է, որ հնդկացիները որոշել են պատերազմ սկսել: Ի՞նչ է գրում նա, քեռի:

– Գրում է, որ արդեն մի քանի օր է այդպիսի լուրեր էին պատվում, սակայն ինքը մի առանձին նշանակություն չէր տալիս դրանց: Բայց հիմա ամեն ինչ հաստատվել է: Երեկ երեկոյան ամրոց է եկել սեմինոլների առաջնորդ Վայրի Կատուն՝ իր մի քանի ցեղակիցների հետ: Նա հաղորդել է, որ ամբողջ Տեխասում կոմանչներն իրենց իջևաններում ներկած սյուներ են տնկել և արդեն մի ամիս է, պատերազմի պարեր են պարում, որ մի քանի ջոկատ արդեն արշավի են ելել և ամեն բույս նրանք կարող են երևալ Լեոնայի ափերին:

– Իսկ ինքը՝ Վայրի Կատուն, մի՞թե ավելի լավ է,– հարցրեց Լուիզան՝ հիշելով մուստանգերի պատմած դեպքը:– Մի՞թե այդ դավաճանին կարելի է վստահել: Ամեն ինչից երևում է, որ նա սպիտակներին նույնքան թշնամի է, որքան իր ցեղակիցներին:

– Դու իրավացի ես, դստրիկս: Մայորն այս նամակում նրան ճիշտ նույնպիսի բնութագրություն է տալիս: Նա խորհուրդ է տալիս զգույշ լինել այդ երկերեսանի սրիկայի հետ, որը, իհարկե, հենց որ հարմար գտնի, կանցնի կոմանչների կողմը: Դե՛հ, ի՞նչ կա որ,– ասաց ագարակատերը, նամակը մի կողմ դնելով և շարունակելով խմել իր սուրճը,– ես հույս ունեմ, որ մենք այստեղ կարմրամորթներին բոլորովին չենք տեսնի, ո՛չ կոմանչներին, ո՛չ սեմինոլներին: Պետք է կարծել, որ ռազմի ուղին բռնելով՝ կոմանչները

կնահանջեն Կասա դել Կորվոյի ատամնավոր պարիսպների առաջ և սիրտ չեն անի դիպչել մեր հասիենդային...

Այդ ժամանակ սեղանատան շեմքում, որտեղ բոլորը նստած նախաճաշում էին, երևաց կառապանի սև դեմքը, և խոսակցությունն անցավ մի ուրիշ նյութի:

– Ի՞նչ ես ուզում, Պլուտոն, – հարցրեց Պոյնդեքստերը:

– Հո՛ւ-հո՛: Մասս Վուդլի, Պլուտոնին ոչինչ պետք չէ: Ես հենց այնպես ներս մտա: Միայն պետք է միսս Լուիզային ասեմ, թող նախաճաշը շուտ վերջացնի, խատուտիկը կանգնած է թամբը վրան և սպասում է, որ երկաթը բերանը խցկեն: Խատուտիկը չի ուզում քարերի վրա կանգնել, պրերիայի փափուկ խոտն է ուզում:

– Դու զբոսանքի՞ ես գնում, Լուիզա, – հարցրեց ազարակատերը ակներև դժգոհությամբ:

– Այո, հայրիկ: Ես ուզում էի մի քիչ զբոսնել:

– Դու այդ չպետք է անես:

– Ինչո՞ւ:

– Հասկացիր ինձ: Ես չեմ ուզում, որ դու մենակ գնաս: Դա անվայել բան է:

– Բայց ինչո՞ւ, հայրիկ: Չէ՞ որ ես շատ անգամ եմ մենակ գնացել:

– Այո, դժբախտաբար, շատ հաճախ:

Վերջին դիտողությունն աղջկան ստիպեց փոքր-ինչ կարմրել, թեև համոզված չէր, թե հայրն ինչ նկատի ունի:

Բայց Լուիզան հարցուփորձ չարեց: Ընդհակառակն, գերադասեց կարճ կապել, և այդ պարզ էր նրա պատասխանից:

– Եթե դու դեմ ես դրան, հայրիկ, ես այլևս պրերիա չեմ գնա զբոսնելու: Բայց մի՞թե դու որոշել ես ինձ տանը փակած պահել, երբ դուք, տղամարդիկդ գնում եք ձեր գործերով: Ա՛յ թե ինչ կյանք պիտի ունենամ ես այս Տեխասում:

– Դու ինձ ճիշտ չհասկացար: Լուիզա: Ես ամենևին դեմ չեմ, որ դու զբոսանքի գնաս: Զբոսնիր՝ որքան սիրտդ ուզում է, միայն թե քեզ հետ որևէ մեկը լինի: Գնա Հենրիի հետ, կամ Կասսիի: Բայց ես չեմ ուզում, որ դու մենակ գնաս: Դրա համար ես պատճառներ ունեմ:

– Պատճառնե՞ր: Ի՞նչ պատճառներ:

Այս հարցն ակամա դուրս թռավ Լուիզայի շուրթերից: Նա իսկույն էլ ափսոսաց, որ իրեն չի զսպել և անհանգիստ սպասում էր հոր պատասխանին:

Բայց հոր պատասխանը մի փոքր հանգստացրեց նրան:

– Էլ ի՞նչ պատճառներ են հարկավոր քեզ, – ասաց ազարակատերը՝ ըստ երևույթին թեթևացած պատճառ բերելով ամենահարմար առիթը: – Հենց ամենից առաջ մայրի այս նամակը: Մի՛ մառացիր, որ Տեխասը Լուիզիանա չէ, որտեղ աղջիկն ազատորեն կարող է գնալ, ուր սիրտն ուզենա, առանց վախենալու, թե իրեն կնեղացնեն կամ կկոռոպտեն: Այստեղ, Տեխասում, նույնիսկ նրա կյանքին վտանգ է սպառնում: Օրինակ՝ հնդկացիները:

– Հնդկացիներից վախենալու բան չունեմ: Ես երբեք հասիենդայից հինգ մղոնից ավելի չեմ հեռանում:

– Հինգ մղո՛ն, – գոչեց պաշտոնաթող կապիտանը ծաղրաբար: – Դա միևնույնն է, թե հիսուն մղոն հեռանաս: Հնդկացիներին դու նույն հաջողությամբ կարող ես հանդիպել մեր տան դարբասից մի հարյուր քայլի վրա, ինչպես հարյուր մղոնի վրա: Երբ նրանք ռազմի ուղին են բռնում, նրանց կարելի է հանդիպել ամեն տեղ և ամեն ժամանակ: Ես կարծում եմ Վուդլի քեռին ճիշտ է ասում. քո կողմից խիստ անգոյուշություն կլինի մենակ գնալ:

– Օ՛, դու այդպե՞ս ես կարծում,– հեզմանքով հարցրեց կրեոլուհին, արհամարհանքով նայելով հորաքրոջ տղային:– Դե ասա խնդրեմ, ո՞րն է լինելու քո օգնությունը, եթե ես, իսկապես, կոմանչների հանդիպեմ, թեև ես համոզված եմ, որ այդ չի լինի: Ի՛նչ տեսարան կլինի. մենք երկուսս միասին՝ երեսները նախշած վայրենիների ռազմաշունչ ցեղի մեջ: Հա՛-հա՛-հա՛: Վտանգի մեջ կլինես դու և ոչ թե ես: Ես իմ խատուտիկով կսլանամ տուն, իսկ դու կմնաս նրանց մոտ: Ա՛յ, իսկապես վտանգ՝ տնից հինգ մղոնի վրա: Դե փորձիր ամբողջ Տեխասում գտնել մի ձիավոր, ներառյալ նաև վայրենիներին, որը կարողանա հասնել իմ ետևից, երբ ես իմ սիրելի խատուտիկի վրա եմ: Հազիվ թե այդ հաջողվի քեզ, Կա՛շ:

– Լոդի՛ր, աղջիկս,– խստորեն ասաց Պոյնդեքստերը:– Ես չեմ ուզում այդպիսի անմիտ շատախոսություն լսել... Ուշադրություն մի՛ դարձնի նրա վրա, Կասսի: Եվ բացի հնդկացիներից այստեղ շատ, կա ամեն տեսակ խաժամուժ, որոնցից պակաս, չպիտի զգուշանալ: Հիշի՛ր, ես քեզ արգելում եմ մենակ գնալ հեռուն, ինչպես անում էիր առաջ:

– Թող քո ասածը լինի, հայրիկ,– հնազանդորեն պատասխանեց Լուիզան սեղանից վեր կենալով:– Բիարկե, հնազանդվում եմ: Բայց իմացիր, որ անշարժ տանը նստելով, ես կարող եմ առողջությունս կորցնել... Գնա, Պլուտոն,– դարձավ նա նեզրին, որը դեռ շեմքում կանգնած ժպտում էր:– Խատուտիկին ախոռ տար կամ բաց թող արոտում, ինչպես կուզես: Թող նա գնա իր պրերիան, եթե այդպես է ուզում: Ինձ այլևս պետք չէ:

Այս ասելով աղջիկը հպարտ-հպարտ դուրս գնաց սենյակից, թողնելով, որ իր ասածների մասին խորհեն տղամարդիկ, որոնք դեռ նստած էին սեղանի շուրջը:

Բայց սա նրա վերջին խոսքերը չէին: Երբ նա միջանցքով շտապում էր դեպի իր սենյակը, բերանից շշուկով դուրս թռան մի քանի հարց, որոնց որոշակի որևէ բան պատասխանել չէր կարելի:

«Ի՛նչ կարող է իմացած լինել հայրս: Գուցե դա միայն նրա կասկածն է: Ո՞վ կարող էր ասել նրան: Արդյոք նա գիտե մեր հանդիպման մասին»:

## ԳԼՈՒԽ XXIX

### Էլ Կոյոտը իր տանը

Կոլիատունն էլ սեղանից վեր կացավ համարյա նույնպես անակնկալ, ինչպես Լուիզան: Բայց նրա պես իր սենյակը չգնաց, այլ դուրս եկավ տնից:

Թեև դեռ վերքերը ցավում էին, բայց արդեն բավական կազդուրվել էր և կարող էր այգում ման գալ, գնալ մինչև ախոռ:

Բայց այս անգամ նա ավելի հեռու գնաց: Տեղի ունեցած խոսակցության ազդեցության տա՞կ էր արդյոք, թե՞ ստացած տեղեկության կապակցությամբ՝ ձեռնափայտին հենվելով նա գնաց Ինջ ամրոցի ուղղությամբ:

Անցնելով հասիենդայի և ամրոցի միջև փոված պարապուտով՝ նա կաղալով մոտեցավ ակացիաների մի ցածր թփուտի, որը ծվարել էր ավելի բարձրաբուն ծառերի ստվերի տակ: Կանաչ թավուտի խորքում կանգնած էր դալար ճյուղերից հյուսած և կավացեխով սվաղած մի խրճիթ՝ հարավ-արևմտյան Տեխասի մի տիպիկ կացարան:

Դա Միգուել Դիագի՝ մեքսիկացի մուստանգերի կացարանն էր և լիովին համապատասխանում էր իր տիրոջը՝ անգութ՝ կիսավայրենուն, որն իգուր չէր ստացել «Էլ Կոյոտ» մականունը:

Այնքան էլ հաճախ չէր կարելի այդ գայլին տեսնել իր որջում. Միգուել Դիագի խրճիթը, թերևս, արժանի չէր ավելի լավ անվան: Դա նրա գիշերելու պատահական վայրն էր միայն: Երբեմն-երբեմն, հաջո-



դակ որսից հետո միայն նա կարող էր իրեն թույլ տալ մի փոքր ժամանակ ապրել ավանի մոտ անձնատուր լինելով կոպիտ զվարճություններին:

Կոլիաունի բախտը բերել էր. նա Միգուել Դիագին խրճիթում գտավ, թեև հարբած վիճակում: Ի դեպ, դա նրա սովորական վիճակն էր: Ասենք՝ մեքսիկացին ոտից-ձեռքից ընկած չէր. նա կուշտ քնել էր, և արդեն խելքը գլուխն էր եկել:

– Ա՛, դո՛ւք եք, սինյոր,– գոչեց էլ Կոյոտը շեմքում տեսնելով հյուրին: Այդ ո՞ր քամին բերեց: Վերցրեք աթոռը: Ահա, այստեղ է: Աթո՛ռ: Հա՛-հա՛-հա՛:

Էլ Կոյոտը քրքջաց, նայելով այն առարկային, որին ինքը աթոռ անունն էր տվել: Դա պարզապես մուստանգի գանգ էր, որ աթոռի դեր էր կատարում: Մի անտաշ սեղան՝ արմավաշուշանի երեսաթափերից, էլի նույնպիսի մի գանգ, անկողնի տեղ ծառայող եղեգնի մի կույտ, որի վրա պառկած էր տանուտեղը,– ահա Միգուել Դիագի կացարանի ամբողջ կահավորությունը:

Երկար քայլելուց հոգնած Կոլիաունն օգտվեց տանտիրոջ հրավերից և նստեց գանգի վրա: Առանց ժամանակ կորցնելու նա իսկույն գործի անցավ:

– Մինյոր Դիագ,– ասաց նա,– ես այստեղ եմ եկել...

– Մինյոր ամերիկանո,– գոչեց կիսահարբած մուստանգերը՝ ընդհատելով նրա բացատրությունը:– Կարամբա՛: Գիտեմ, գիտեմ, թե ինչի եք բարեհաճել այստեղ: Ինչի՞՞ է պետք ավելորդ ձևականությունը: Ես պետք է ճանապարհից մաքրեմ այդ իռլանդացի դևին:

– Այո:

– Դե ուրեմն ես արդեն խոստացել եմ, որ առաջին իսկ հարմար առիթով այդ բանը կանեմ ձեզ համար հինգ հարյուր դոլարով: Միգուել Դիագը միշտ կատարում է իր խոստումը: Բայց դեռ ժամանակը չի եկել, և հարմար առիթ չի եղել: Գրողը տանի: Մարդուն ինչպես հարկն է սպանելու համար արվեստ է պահանջվում: Նույնիսկ պրերիայում հետքը գտնում են: Իսկ եթե հետքը գտան, ինձ համար դա կատակ չի լինի: Դուք մոռանում եք, սինյոր կապիտան, որ ես մեքսիկացի եմ: Եթե ես ամերիկացի լինեի, ինչպես դուք, հեշտությամբ կարող էի թխկացնել դոն Մորիսիոյին: Բավական էր ասել, թե վեճ է եղել, և ես ջրից չոր դուրս կգայի: Բայց, գրողը տանի, մեքսիկացիներին բանն ուրիշ է: Եթե մեզնից որևէ մեկը սուրը մարդու սիրտը խրի, դա սպանություն կկոչեն: Եվ այն ժամանակ դուք, ամերիկացիներդ, տասներկու «ազնիվ» երդվյալներից բաղկացած ձեր դատարանում վճիռ կհանեք՝ «Կախել է»: Կարամբա: Դա ինձ ձեռք չի տա: Այդ իռլանդացուն ես էլ ձեզ պես ասում եմ, բայց վիզս օղակ գցել չեմ ուզում: Ես պետք է սպասեմ, մինչև ժամանակը գա և հարմար առիթ լինի, գրողը տանի. և՛ ժամանակ, և՛ առիթ:

– Հիմա հենց իսկը հարմար ժամանակն է,– շտապ վրա բերեց Կոլիաունը՝ կռնալով մեքսիկացու վրա:– Դուք ասում էիք, որ հեշտությամբ կարող էիք այդ բանն անել, եթե միայն հնդկացիների հետ կոխվ սկսվեք:

– Ճշմարիտ է, ասել եմ, և եթե այդպես լինեք...

– Ուրեմն, դուք դեռ նորությունը չգիտե՞ք:

– Ի՞նչ նորություն:

– Չե՞՞ որ կոմանչները ռազմի ուղի են բռնել:

– Գրո՞ղը տանի,– գոչեց էլ Կոյոտը որսի հոտ առած գայլի պես վեր թռչելով իր եղեգնյա մահճակալից:– Օ՛, սուրբ կույս: Մի՞թե այդ ճշմարիտ է, սինյոր:

– Իսկական ճշմարտություն: Այդ լուրը հենց նոր է ստացվել ամբոցում: Ես հավաստի տեղեկություն ունեմ հենց ամբոցի պարետից:

---

\* Կարամբա (խապ.) – գրողը տանի:

– Այդ դեպքում...– պատասխանեց մեքսիկացին մտքի մեջ ընկած,– այդ դեպքում դոն Մորիսիոն կարող է մեռնել: Կոմանչները կարող են սպանել նրան: Հա՛-հա՛-հա՛:

– Դուք համոզվա՞ծ եք դրանում:

– Ես ավելի շատ համոզված կլինեի, եթե նրա գանգամաշկի համար հինգ հարյուրի փոխարեն վճարվեր հազար դոլար:

– Նա արժե այդ գումարը:

– Ո՞ր գումարը:

– Հազար դոլար:

– Դուք խոստանո՞ւմ եք:

– Այո՛:

– Ուրեմն, կոմանչները նրա գանգամաշկը կքերթեն, սինյոր կապիտան: Դուք կարող եք վերադառնալ Կասա դել Կորվոն և հանգիստ քնել: Հավատացած եղեք, որ առիթը ներկայանալուն պես ձեր թշնամին կմնա անմազ: Դուք հասկանո՞ւմ եք ինձ:

– Այո՛:

– Իսկ հիմա պատրաստեցե՞ք ձեր հազար դոլարը:

– Նրանք սպասում են ձեզ:

– Կարա՛մբա: Ես շուտ կվաստակեմ դրանք... Ցտեսություն, ողջ եղեք... Սո՛ւրբ կույս,– գոչեց մեքսիկացին, հենց որ նրա այցելուն հեռացավ:– Ա՛յ թե բախտս բերեց: Հազար դոլար ստանալ՝ թրխկացնելու համար մի մարդու, որին առանց այն էլ ուզում էի սպանել: Կոմանչները ռազմի ուղի են բռնել: Մի՞ թե դա ճշմարիտ է: Եթե այդպես է, ուրեմն հարկավոր է զգեստս դուրս բերել այդ դիմակահանդեսի համար: Հնդկացիների հետ զինադադարի այս երեք երկար ու ձիգ տարիներին իմ այդ զգեստը անգործ ընկած է մնացել: Կեցցե՛ն ռազմի ուղի բռնած հնդկացիները: Եվ թող հաջողությամբ պսակվի իմ դիմակահանդեսը:

## ԳԼՈՒԽ XXX

### Օդային փոստ

Լուիզա Պոյնդեքստերը սպորտի տարբեր ձևերի հետ սիրում էր զբաղվել նաև նետաձգությամբ: Նա հիանալի տիրապետում էր աղեղին: Աղեղ գործածելը նրան սովորեցրել էին *յու՛ւ* ցեղի հնդկացիները: Երբեմնի հզոր այդ ցեղի վերջին մնացորդներին մինչև հիմա էլ կարելի է հանդիպել Միսսիսիպիի դելտայում, Ատչաֆալայ ծոցի մոտ և Պոյնտ Կուպերի շրջակայքում:

Լուիզիանայից նա բերել էր իր աղեղը, բայց այն այնպես էլ փաթաթված երկար ժամանակ մնացել էր անգործ ընկած: Տեխաս փոխադրելուց հետո նա դեռ առիթ չէր ունեցել նետաձգությամբ զբաղվելու: Նարնջենուց պատրաստած նրա գեղեցիկ աղեղը և փետրավոր նետերը մոռացված ընկած էին պահարանի մեջ:

Բայց ահա եկավ ժամանակը, երբ նրանք պետք եղան: Դա այն օրից հետո էր, երբ նախաճաշի ժամանակ հայրը աղջկան արգելեց մենակ զբոսանքի գնալ ձիով:

Լուիզան անտրտունջ ենթարկվեց հոր պատվերին, դեռ ավելին. նա ոչ միայն մենակ դուրս չէր գալիս, այլև ընդհանրապես հրաժարվեց ձիով զբոսանքներից:

Խատուտիկ մուստանգը տխուր կանգնում էր ախոռում կամ վազվզում, արոտում, զարմանալով, թե ինչու իր մեջքին չի զգում թամբը, միակ բանը, որ հիշեցնում էր իր գերությունը:

Բայց Լուիզան իր սիրելի նծույզին չէր մոռացել: Ճիշտ է, նա այլևս զբոսանքի չէր գնում, բայց ամեն օր այցելում էր Խատուտիկին և հետևում, որ լավ կերակրեն նրան: Ձիուն կերակրում էին Կասա դել Կորվոյի ամբարների լավագույն հացահատիկով, տափաստանի հյութալի խոտով և Լեոնայի պաղ ջրով:

Պլուտոնը ջանասիրաբար խնամում էր նրան: Քերոցով ու խոզանակով այնպես էր մաքրում ձիուն, որ նրա մաշկն ավելի պակաս չէր փայլում, քան իր դեմքի սև մաշկը:

Այժմ Լուիզան համարյա իր ամբողջ ազատ ժամանակը նվիրում էր նետաձգության:

Նա վարժությունների տեղ էր ընտրել թփուտին կից այգին: Երեք կողմից այդ վայրը պայտաձև ընդգրկում էր գետը, չորրորդ կողմը կից էր հասիենդայի ետևի պատին:

Այգին շատ հին էր. այդ էին ցույց տալիս ոչ միայն վիթխարի ծառերը, այլև ճաքճքած արձանները, որոնցով զարդարված էր այն: Այդ արձանները պատրաստել էին իսպանական վարպետների հատիչները և պատկերում էին հեռավոր անցյալի հերոսներին: Այստեղ դուք կարող էիք տեսնել Մեծն Կոնդեին, Կամպեպեռի<sup>49</sup>, Ֆերդինանդին և նրա եռանդուն թագուհուն, մեծ ծովագնացին, որին պատկանում է Ամերիկայի հայտնաբերման պատիվը, երկու նշանավոր կոնկվիստադորներին Կորտեսին ու Պիզարոյին և իր գեղեցկությամբ ու սիրած մարդուն նվիրվածությամբ հռչակված Մալինչեին<sup>50</sup>:

Բայց Լուիզան այդ քարե արձանների մեջ չէր նետաձգության վարժություններ անում, թեև շատ անգամ կարելի էր տեսնել, թե ինչպես է նա կանգնել Մալինչեի արձանի առաջ ու դիտում նրա չքնաղ դեմքը: Լուիզան իր մեջ ուժ չէր գտնում նախատելու գեղեցիկ հնդկուհուն, որ նա սիրել է իսպանացի զորավարին: Դեռատի կրեոլուհին հոգու խորքում զգում էր, որ ինքն իրավունք չունի կշտամբելու Մալինչեին: Չէ որ ինքն էլ, մոռանալով աշխարհում ամեն բան, իր սիրտը նվիրել էր մի մարդու, որն ամենևին էլ Կորտեսի չափի հռչակավոր չէր, թեև Լուիզայի կարծիքով ավելի պակաս չէր արժանի փառքի:

Ո՛չ, Լուիզա Պոյնդեքստերն այդ արձանների մեջ չէր զբաղվում նետաձգությամբ: Նա հեռանում էր դեպի ստվերները, բարձր ծառերի, որոնք գետի ոլորանի հետ մի կիսակլոր անտառ էին կազմում գետափի ու այգու միջև: Այստեղ բարձրանում էին մի քանի դար առաջ իրենք իրենց աճած թթենիներ, մայրիներ ու գիկորներ, որոնց խնայել էր այգեպանի կացինը, երբ այդտեղ այգի էր գցվում:

Կրեոլուհին սիրում էր նստել անտառի այդ հսկաների կանաչ կամարների տակ կամ թափառել հանդարտ հոսող վճիռ գետի ափին:

Լուիզան այստեղ կարող էր բոլորովին մենակ լինել, իսկ վերջին ժամանակներս նա միայնություն էր որոնում: Հայրը նույնիսկ ամենախիստ տրամադրության մեջ եղած ժամանակ չէր կարող առարկել դրա դեմ: Նա չէր անհանգստանում աղջկա համար. Կասա դել Կորվոյի բարձր պարիսպները, որոնց վրա չէր կարելի բարձրանալ առանց սանդուղքի օգնության, և խոր ու լայնահուն գետը հուսալի պաշտպան էին նրա համար: Ազարակատերը ոչ միայն չէր հակառակում այդ մենավոր զբոսանքներին, այլև, ընդհակառակն, գոհ էր դրանից: Այն կասկածները, որ նրա մեջ սկսել էին ծագել, և ոչ առանց հիմքի, սկսեցին ցրվել:

Վերջիվերջո դա կարող էր լինել սոսկ սովորական բամբասանք: Հնարավոր է, որ ինքը չար լեզունների գոհ է դարձել: Շատ հավանական է, որ իր դստեր հանդիպումը Մորիս մուստանգերի հետ նախամտածված չի եղել: Չէ՞ որ նրանք կարող էին պատահաբար հանդիպել մացառուտներում: Եվ, իհարկե, Լուիզայի համար անհարմար կլինեին անխոս անցնել մի մարդու մոտով, որը երկու անգամ փրկել էր նրա կյանքը: Հավանորեն նա պարզապես մի անգամ ևս իր երախտագիտությունն է հայտնել մուստանգերին:

Հենց այն, որ աղջիկն անտրտունջ հրաժարվեց ձիով զբոսանքներից, հաստատում էր այդ ենթադրությունը: Սովորաբար նա այնքան էլ հեշտությամբ չէր հնազանդվում: Նշանակում է այդ զբոսանքները նրա համար առանձնապես թանկ չէին:

Այսպես էր դատում սիրող հայրը, որն իր դստեր բնավորությունը հասկանալու ուրիշ միջոց չունեի: Եթե նրանք ապրած լինեին ուրիշ երկրում, կամ ուրիշ շրջանի պատկանելիս լինեին, նա գուցե և ուղղա-

49 Կոնդե (1621–1686) – ֆրանսիացի զորավար: Միդ-Կամպեպեռ (1040–1089) – իսպանացի նշանավոր ասպետ, որ հռչակվեց մավրերի դեմ մղած պատերազմներում:

50 Մալինչե (Մարինա) – Կորտեսի թարգմանչուհին, որը հետո դարձավ նրա կինը: Ընթերցողն այս Մարինային և Կորտեսին կարող է գտնել Ռայդեր Հագարդի «Մոնթեումայի դուստրը» վեպում:

կի հարց կտար և ուղղակի պատասխան կպահանջեր: Բայց Միսսիսիպիում այդպես չէ ընդունված: Այնտեղ տասը տարեկան որդին կամ աղջիկը, որի տասնհինգ տարին էլ դեռ չի լրացել, կվրդովվեին և դա կկոչեին բժախնդիր հարցաքննություն:

Դժվար թե Վուդլի Պոյնդեքստերը հույս դներ իր դստեր որդիական հարգանքի վրա: Վերջին տարիներս նրա գեղեցկուհի դուստրը վարժվել էր, որ իր առաջ խոնարհվեն ու հաճոյախոսություններ անեն, իսկ սա հաճախ փչացնում է մարդուն:

Չնայած նա հայր էր և ըստ օրենքի դստեր վրա իշխանություն ուներ, բայց շատ լավ էր հասկանում, թե որքան պայմանական է այդ իշխանությունը:

Դրա համար էլ հայրը գոհ էր, որ աղջիկը հնազանդվեց և ուրախ էր, որ հիմա պրերիայում անգուսպ արշավանքներ կատարելու փոխարեն նա գոհանում է զբոսանքներ կատարելով այգում, որտեղ զվարճանում է նետեր արձակելով մանրիկ թռչնակների վրա, որոնք դժբախտություն են ունենում մոտենալու նրան:

Ինչո՞ւ էք դուք այդպես միամիտ դատում, հիսնամյա հայր: Մի՞թե մոռացել եք ձեր երիտասարդությունը, մոռացել եք, թե ինչպես էիք երագում, ինչպես էիք խաբում ու ձևանում, ինչպիսի «հեքիաթներ» էիք պատում, որպեսզի թաքցնեք այն, ինչը երևի ձեր կյանքի ամենաազնիվ զգացմունքն էր:

Բայց չքնաղ Լուիզայի հայրը կարծես ոչինչ չէր հիշում, թեպետև հիշելու շատ բան ուներ: Նա մոռացել էր ամեն բան, ինչ այն ժամանակ հուզում էր իրեն, հակառակ դեպքում նա առիթ կգտներ, որպեսզի աղջկա ետևից այգի գնա և առանց իր ներկայությունն իմացնելու տեսնի, թե ինչպես է անում Լուիզան գետի ափը եզերող թփուտում:

Այն ժամանակ նա կիմանար, որ Լուիզան ամենևին էլ այնքան անգույթ չէ, որքան կարող է թվալ, նա թռչնակներին չէր նշան բռնում, որոնք այնքան դյուրահավատորեն ճախրում էին աղջկա շուրջը: Դրա համար չէ, որ նա ձգում էր իր աղեղը: Մի թղթի կտոր ամրացնելով նետի ծայրին՝ նա այն ուղարկում էր գետի դիմացի ափի թփուտը:

Եվ նա կտեսներ մի շատ ավելի հետաքրքիր բան, քիչ ժամանակ անց՝ այդ նույն նետը, ասես դժգոհ լինելով իր գնացած տեղից, վերադառնում էր աղջկա ձեռքը, մինևույն թուղթը կամ գուցե նրա նման մի թուղթ ծայրոցին կապած:

Անտեղյակ դիտողին նետի այդ ետ ու առաջ թռիչքները կարող էին տարօրինակ երևույթ թվալ, նույնիսկ անբնական: Բայց քանի որ կողմնակի դիտողներ չկային, ապա էլ ո՞վ պիտի զարմանար: Իսկ այդ խաղի երկու մասնակիցներին, որոնք հերթով ձգում էին իրենց աղեղները և մինևույն նետը ետ ու առաջ ուղարկում, ամեն ինչ հասկանալի էր:

Սերը ծիծաղում է ամեն մի արգելքի վրա:

Հանդիպելու հնարավորությունից զրկված չլինելով Մորիսն ու Լուիզան հնարել էին այդ օդային փոստը:

## **ԳԼՈՒԽ XXXI**

### **Հաջողակ անցում**

Օդային փոստը երկար չապրեց: Մի՞թե սիրահարները կարող են գոհանալ նամակագրությամբ և իրարից անջատ մնալ նետի թռիչքի հեռավորությամբ: Միտող սրտերը պետք է բաբախեն ու այրվեն իրար բոլորովին մոտիկ:

Մորիս Ջերալդն ու Լուիզա Պոյնդեքստերն այլևս անջատումը տանել չէին կարող: Եվ, վերջապես, նրանք հանդիպեցին՝ ո՛չ արեգակի դավաճան լույսի տակ, այլ գիշերային լռության մեջ, և միայն աստղերն էին նրանց գաղտնիքի համար վկաները: Արդեն երկու անգամ նրանք տեսնվել էին այգու ետևի անտառակում: Երկու անգամ սիրո երդումներ էին փոխանակել աստղերի առկայծուն լույսի տակ: Նշանակվել էր նաև երրորդ տեսակցությունը:

Իսկ ագարակատերը, որն այնպես հպարտանում էր իր աղջկանով, կասկածի նշույլ անգամ չունեի, որ նա դաժանորեն խաբում է իրեն: Նրա դուստրը, նրա միակ դուստրը, գեղեցիկ ու շնորհալի արիստոկրատուհին, որը կարող էր փայլուն գույգ գտնել իր համար, սիրում է մի հասարակ մուստանգերի: Եթե Պոյնդեքստերն այդ բանը երազում տեսներ, վեր կթռչեր իր փափուկ անկողնից, ինչպես աշխարհի վերջն ազդարարող փողի ձայնից: Նրա մեջ ամենաչնչին կասկած անգամ չէր ծագում: Այդ ամենը բոլորովին ճշմարտանման չէր և խիստ հրեշավոր էր: Եվ եթե այդպիսի միտք ծագեր նրա մեջ, դա բոլորովին անհեթեթ կթվար:

Նա գոհ էր այն անտրտուն ինքնագնդությունից, որով աղջիկն ընդունեց իր արգելանքը: Ճիշտ է, նրա համար ավելի հաճելի կլինեի, եթե Լուիզան ավելի ճշգրիտ կատարեր հոր ցանկությունը և բոլորովին չհրաժարվեր պրերիայում զբոսնելուց, միայն թե գնար եղբոր կամ հորաքրոջ տղայի հետ: Բայց նա մինչև հիմա դրան չէր համաձայնում, իսկ ինքն էլ չէր պնդում: Հայրը սիրով զիջում էր աղջկա քմահաճույքին: Չէ՞ որ քանի դեռ Լուիզան տանն է մնում, նոր բամբասանքներ ծագել չեն կարող: Աղջկա զիջողությունն այնքան էր զինաթափ արել հորը, որ նա համարյա ափսոսում էր, որ արգելք է դրել: Հանգստացած լինելով՝ նա արդեն մտածում էր իր կարգադրությունը փոխել:

\*\*\*

Այն լուսնկա գիշերներից մեկն էր, որպիսիք լինում են միայն հարավում, այնպիսի մի գիշեր, երբ լուսնի արծաթափայլ սկավառակը սահուն լող է տալիս շափուլյա երկնքում, իսկ թափանցիկ օդում լեռներն այնպես պարզ են գծագրվում, որ թվում է ձեռքդ մեկնես՝ կոյիպչի նրանց, երբ գեփուռը դադարում է, և արևադարձային ծառերի խոշոր տերևներն անշարժանալով ասես ականջ են դնում գազանների, թռչունների, սողունների ու միջատների գիշերային ձայների զմայլելի խմբերգին:

Դա այնպիսի մի գիշեր էր, երբ ուզում էք զբոսնել ձեր միակ սիրելի արարածի հետ, որը բնության ինչ-որ խորհրդավոր հրամանով տիրապետել է ձեր սրտին, երբ դուք երազում էք, որ նրա ձերմակ ձեռքերը փաթաթվեն ձեր պարանոցին, և չքնաղ աչքերը ձեզ նայեն այն հուզիչ արտահայտությամբ, որն ամենից ավելի սիրելի է լինում լուսնի խորհրդավոր լույսի տակ...

Վաղուց արդեն հետևակայինների թմբուկն ու հեծելազորայիների շեփոն ազդարարել էին, որ Ինջ ամրոցի կայազորի քնելու ժամանակն է: Կարճ ասած՝ արդեն կեսգիշերին մոտ էր, երբ Օբերգոֆերի հյուրանոցի դարբասից դուրս եկավ մի ձիավոր: Նա ձին քշեց Լեոնայի ափի երկարությամբ ձգված ճանապարհով և շուտով ավանը իր ետևը թողեց:

Ինչպես արդեն ասել ենք, այդ ճանապարհն անցնում էր Կասա դել Կորվոյի հասիենդայի մոտով, գետի դիմացի ափով: Ասել ենք նաև, որ այն պրերիայի բաց տարածությունը կտրում-անցնում էր այնտեղով, որտեղ մի փոքրիկ անտառակ կար:

Ծառերի այդ միայնակ խումբը մեկն էր նրանցից, որոնց պրերիայի բնակիչները կոչում են անտառի կղզյակ, և գտնվում էր հենց այն ճանապարհի մոտ, որով գնում էր ավանից հենց նոր դուրս եկած ձիավորը:

Հասնելով անտառակին՝ ձիավորը ցած թռավ ձիուց և նրան կապեց մի ծառից: Հետո նա թամբի աղեղից վերցրեց ձիու մագից հյուսած մի երկար պարան, օղակաձև փաթաթեց այն և թևին զցելով անաղմուկ անցավ անտառակն ու մոտեցավ գետին:

Ծառերի խիտ ստվերից դուրս գալուց առաջ նա հարցական նայեց երկնքին ու պայծառ լուսավորող լուսնին: Նրա հայացքում անհանգստություն զգացվեց:

– Միտք չկա սպասել, մինչև այս գեղեցկուհին անցնի,– մտահոգ մրմնջաց նա:– Երևում է՝ նա որոշել է մինչև առավոտ պառկել ու չգնալ:

Հետո նա նայեց այն բաց տարածությանը, որ իրեն բաժանում էր գետից: Դիմացի ափին սևին էր տալիս Կասա դել Կորվոյի հասիենդան:

– Ի՞նչ կլինի, եթե հիմա այնտեղ որևէ մեկը քնած չէ... Բայց հազիվ թե դա հավանական լինի այս ժամին: Իհարկե, եթե որևէ մեկին տանջում է անմաքուր խիղճը... Օ՛, բայց չէ՞ որ այնտեղ կա այդպիսի մեկը: Եթե նա քնած չէ, ապա հաստատ կնկատի ինձ: Եթե դա միայն ինձ վերաբերեր, ամեննին չէի անհանգստանա: Ի՞նչ անել: Հարկավոր է ռիսկի դիմել. ուրիշ ելք չկա: Լուսինը մայր կմտնի միայն մի քանի ժամից հետո, իսկ երկնքում ոչ մի ամպի կտոր չկա: Ես չեմ կարող Լուիզային ստիպել, որ սպասի: Ուրիշ ճար չկա, ինչ ուզում է թող լինի, պետք է գնալ:

Այս ասելով նա արագ, բայց զգույշ քայլերով կտրեց-անցավ բաց տարածությունը և շուտով մոտեցավ գետի դարափով ափին:

Առանց այստեղ հապաղելու նա ճարպկորեն ցած իջավ, ըստ երևույթին իրեն լավ ծանոթ գալարուն շավիղով և հասավ գետին:

Մի րոպե անց՝ նա արդեն կանգնած էր ափին, իսկ ուղիղ հենց նրա դիմացը մի հսկա բարդենու ստվերի տակ ջրի մեջ օրորվում էր մի մակույկ:

Միաժամանակ այդ մարդը ուշիուշով նայում էր դիմացի մացառուտին, ըստ երևույթին ստուգելով, թե արդյոք այնտեղ որևէ մեկը թաքնված չէ՞:

Համոզվելով, որ մացառուտում ոչ ոք չկա, նա վերցրեց իր լաստն և մի քանի շրջանաձև շարժում անելով այն նետեց դիմացի ափը:

Օղակն ընկավ մակույկի քթի ելուստին, և մարդը պարանը քաշելով մակույկը մոտեցրեց իրեն: Նա ցատկեց մակույկի մեջ, վերցրեց հատակին ընկած թիակները և թիավարելով անցավ մյուս ափը՝ մակույկը հասցնելով հենց այնտեղ, որտեղ քիչ առաջ կանգնած էր:

Ափ դուրս գալով՝ մարդը մակույկը քաշեց ավազի վրա, որպեսզի հոսանքը չտանի: Հետո Կասա դել Կորվոյի այս գիշերային հյուրը մտավ բարդենու ստվերի մեջ: Թվում էր, թե նա կամ պայմանական ազդանշանի է սպասում, կամ որևէ մեկի երևալուն, ում հետ նախապես պայմանավորվել է հանդիպել այդտեղ:

Եթե այդ րոպեին որևէ մեկը նրան նկատեր, կարող էր գողի տեղ դնել, որը պատրաստվում է Կասա դել Կորվոն կողոպտել: Բայց, լսելով անծանոթի շուրթերից դուրս թռած շշուկը, նա կհասկանար, որ իր բոլոր կասկածներն անարդարացի են: Ճիշտ է, նա այդ տան պատերի մեջ փակված մի գանձ էր երագում, բայց դա ո՛չ փող էր, ո՛չ թանկարժեք իրեր, ո՛չ տոհմական արծաթ, դա տանտիրուհին էր: Հազիվ թե հարկ լինի ասելու, որ այդ մարդը, որն իր ձին անտառակում թողնելով այդպես հաջողակ գետն անցավ, Մորիս մուստանգերն էր:

## **ԳԼՈՒԽ XXXII**

### **Լույս և ստվեր**

Բարդենու տակ Մորիսը երկար չսպասեց: Հենց նույն պահին, երբ նա մակույկի մեջ ցատկեց, Կասա դել Կորվոյի հասիենդայում այգու կողմը նայող լուսամուտներից մեկը կամացույց բացվեց և մի որոշ ժա-

մանակ չէր ծածկվում, ասես մեկն ուզում էր դուրս գալ և տատանվում էր, չիմանալով՝ ճանապարհն ազա՞տ է, թե՛ ոչ:

Փոքրիկ, ճերմակ մի ձեռք, որի նուրբ մատներին թանկագին մատանիներ կային, բռնել էր լուսնի շողերով լուսավորված շրջանակը: Մի քանի րոպե անց այգին տանող սանդուղքի վրա երևաց մի աղջիկ:

Դա Լուիզա Պոյնդեքստերն էր:

Մի քանի վայրկյան նա կանգ առավ ու ականջ դրեց: Թիակների ճղփո՞ց էր արդյոք: Թե՞ այդ իրեն թվաց: Ծղրիդներն օդը լցնում էին իրենց անդադրում ճռճոցով, և հեշտությամբ կարելի էր սխալվել:

Ասենք՝ դա նշանակություն չունեւ: Պայմանավորված ժամը հասել էր, իսկ Լուիզան ճշտապահություն էր սիրում և, բացի այդ, հենց նոր սպասել էր ամբողջ երկու ժամ, որոնք նրան հավիտենականություն էին թվացել:

Համր քայլերով Լուիզան իջավ քարե սանդուղքով, մտավ այգի, կամացուկ առաջ գնաց թփուտի միջով, անցավ մարմարե արձանների մոտով և, վերջապես, հասավ բարդենու տակ: Այստեղ նրան դիմավորեց մուստանգերի սիրաբորբոք գիրկը:

Երջանիկ թուղեններն արագ են թռչում, և շուտով գալիս է անջատման ժամը:

– Վաղը զիջերով մենք էլի՞ կհանդիպենք, հոգյակս:

– Եթե միայն կարողանայի, ապա կասեի քեզ այո՛, և՛ վաղը, և՛ մյուս օրը, և՛ ամեն օր, ի՛մ աննման:

– Իսկ ինչո՞ւ չէ: Ինչո՞ւ չես կարող ասել այդ:

– Վաղը լուսաբացին ես պետք է գնամ Ալամո:

– Մի՞ թե: Այդ անհրաժեշտությո՞ւն է քեզ համար:

Այս հարցը հնչեց ակամա կշտամբանքով: Ամեն անգամ, երբ Լուիզան լսում էր Ալամոյի ափի մենավոր խրճիթի մասին, նրա մեջ ինչ-որ տհաճ զգացմունք էր արթնանում: Ինչո՞ւ: Նա ինքն էլ չգիտեր: Նրան այնտեղ սրտաբաց էին ընդունել: Թվում էր, թե այդ այցելությունը կարող էր նրա կյանքի ամենահաճելի հուշերից մեկը լինել: Բայց այդպես չէր:

– Ինձ իսկապես հարկավոր է գնալ այնտեղ:

– Հարկավո՞ր է: Քեզ սպասո՞ւմ են այնտեղ:

– Միայն իմ ծառա Ֆելիմը, ուրիշ ոչ ոք: Հուսով եմ, որ նրան ոչինչ չի պատահել: Ես նրան այնտեղ եմ ուղարկել մի տասն օր առաջ, դեռ հնդկացիների մասին այս լուրերը տարածվելուց առաջ:

– Միայն Ֆելի՞մը, ուրիշ ոչ ո՞ք: Դու ճի՞շտ ես ասում, Մորիս: Մի խաբիր ինձ, սիրելիս: Միայն նա՞ է սպասում քեզ:

– Ինչո՞ւ ես այդպիսի հարց տալիս ինձ, Լուիզա:

– Չեմ կարող ասել, թե ինչու: Ես ամոթից կմեռնեի, եթե խոստովանեի, թե երբեմն ինչ մտքեր են գալիս գլուխս:

– Մի՛ վախեցիր, ասա ինձ ամենը, ինչ մտածում ես: Ես քեզանից ոչինչ թաքցնել չեի կարող: Դե, ասա, իմ աննման:

– Դու ուզո՞ւմ ես, որ ասեմ, Մորիս:

– Իհարկե ուզում եմ: Ես շատ լավ գիտեմ, որ կարող եմ փարատել քո բոլոր տարակուսանքները: Պարզ է, որ եթե որևէ մեկն իմանա մեր այս հանդիպումները, կարող է վատ մտքով բացատրել: Դրա համար էլ ես գնում եմ Ալամո:

– Որպեսզի այնտե՞ղ մնաս:

Ընդամենը մեկ կամ երկու օր: Միայն նրա համար, որ հավաքեմ իմ իրերը և վերջին հրաժեշտը տամ իմ կյանքին՝ պրեքիայում:

– Ինչպե՞ս թե:

– Դու, կարծես, զարմացա՞ծ ես դրանից:

– Ոչ: Ես միայն տարակուսանքի մեջ եմ: Չեմ կարողանում հասկանալ քեզ: Եվ երևի երբեք այդ ինձ չի հաջողվի:

– Բայց չէ որ ամեն ինչ պարզ է: Ես մի կարևոր որոշում եմ ընդունել և գիտեմ, որ դու կներես ինձ՝ այդ իմանալով:

– Կներեմ քե՞զ, Մորիս: Ինչի՞ համար:

– Նրա համար, որ ես քեզ չեմ հայտնել իմ գաղտնիքը: Ես այն մարդը չեմ, ինչ դու համարում ես ինձ...

– Բայց դու հենց այնպիսին ես, ինչպես ես գիտեմ քեզ ազնիվ մարդ ես, գեղեցիկ ու համարձակ, մնացածը ինձ համար նշանակություն չունի: Օ՛, Մորիս, եթե իմանայիր, թե որքան թանկ ես դու ինձ համար, որքան եմ սիրում քեզ:

– Իմ աղավաղակ, ոչ ավելի, քան ես եմ սիրում քեզ, բայց ի սեր մեր երջանկության՝ պետք է համաձայնինք անջատման:

– Անջատմա՞ն:

– Այո, սիրելիս, մենք կանջատվենք կարճ ժամանակով:

– Որքա՞ն:

– Այնքան, որքան հարկավոր կլինի, որպեսզի շոգենավը կտրի Ատլանտյան օվկիանոսը գնալու և գալու համար:

– Դա մի ամբողջ հավիտենականություն է: Իսկ ինչի՞ համար:

– Ես պետք է գնամ հայրենիք, Իռլանդիա, այն երկիրը, որն այստեղ արհամարհում են, ինչպես ինքդ էլ գիտես: Ընդամենը մի քսան ժամ առաջ այնտեղից մի շատ կարևոր տեղեկություն եմ ստացել: Ես շտապում եմ այնտեղ գնալ և հույս ունեմ, որ երբ վերադառնամ, քո հպարտ հորը կապացուցեմ, որ աղքատ մուստանգերը, որը նվաճել է իր դստեր սիրտը... Բայց արդյոք նվաճե՞լ եմ այն, Լուիզա:

– Հարկավո՞ր է այդ հարցը տալ: Ինքդ գիտես, որ նվաճել ես իմ խեղճ սիրտը, և այն երբեք չի ազատվի այդ գերությունից: Մի՛ ծիծաղիր ինձ վրա, Մորիս. ես հավիտենապես քո ստրուկն եմ:

Նորից գրկախառնություն, նորից սիրո երդումներ, քնքուշ համբույրներ:

Դադարեց ծորիղների ճոճոցը կանաչ խոտերի մեջ, լռեցին ճպուռները ծառերի տերևների մեջ, այլևս չէր լսվում ծաղրասարյակի ճիչը բարդենու բարձր կատարից, և այծակիթն ավելի բարձր թռավ լուսնկա երկնքում: Կարծես բնության մեջ ամեն ինչ լռեց, որպեսզի չխանգարի սիրահարներին...

Բայց ո՛չ, դրա համար չէր, որ լռություն տիրեց. ավագածածկ ճանապարհի վրա քայլերի ձայն լավեց և, չնայած դրանք զգույշ քայլեր էին ու համարյա անձայն, և լսել կարող էր միայն շատ սուր լսողություն ունեցողը, բայց հենց դրա համար էլ լռեցին գիշերային ձայները:

Սիրահարները ոչինչ չէին լսում: Նրանք չտեսան նաև այն մարդու, կամ գուցե և սատանայի, սև ստվերը, որ սահում էր ծաղիկների միջով, մերթ կանգ առնելով մի արձանի մոտ, մերթ թաքնվելով թփուտում, մինչև որ, վերջապես կանգ առավ մի ծառի ետև, մի տասը քայլ հեռու այնտեղից, որտեղ համբուրվում էին սիրահարները: Այդ երջանիկ րոպեին, երբ շուրջն ամեն ինչ լռել էր, նրանք ամենևին չէին կասկածում, որ այդ լռությունն օգնում է լսել իրենց սիրո խոստովանությունները, իսկ դավաճան լուսինը մատնում է իրենց ամեն մի շարժումը:

Սև ստվերի պես ծառի ետևը թաքնված մարդը լսում էր նրանց ամեն մի խոսքը, նույնիսկ սիրո հառաչանքները և շշուռջը: Իսկ լուսնի արծաթափայլ լույսի տակ նա պարզ տեսնում էր նրանց ամենափոքր շարժումն անգամ:

Կարիք կա՞ ասելու, թե ով էր այդ գարշելի լրտեսը: Ինքնին մարդու միտքն է գալիս Կասսի Կոլիաունի անունը:

Եվ այդ նա էր:



## ԳԼՈՒԽ XXXIII

### Տանջալից հայտնություն

Ինչպե՞ս էր պատահել, որ Լուիզա Պոյնդեքստերի հորաքրոջ որդին արթուն էր եղել գիշերվա այդ ուշ ժամին կամ, ավելի ճիշտ՝ առավոտյան այդ վաղ ժամին: Արդյոք նախագգուշացված էր նա այդ տեսակցության մասին, թե՞ պարզապես նրա մեջ ինչ-որ անբացատրելի կասկած էր ծագել, որը նրան ստիպել էր դուրս գալ ննջարանից և գնալ ստուգելու, թե ամեն ինչ կարգի՞ն է այգում:

Այլ խոսքով ասած՝ արդյոք նա պատահաբար տեսավ սիրահարներին, թե՞ գործում էր նախապես մտածված ծրագրով:

Իրավացին առաջինն է. զուտ պատահականությունը կամ, ավելի ճիշտ, պատահականությունը լուսնկա գիշերվա հետ միասին պաշտոնաթող կապիտանին օգնեցին բացել մի գաղտնիք, որը հիմա նրա հոգին վառում էր դժոխային կրակով:

Կեսգիշերին ագոտեայում կանգնած, ուր նա բարձրացել էր ինքն էլ չիմանալով ինչու, և իր սիգարի ծխով ապականելով ցերեռուսի բուրմունքով հագեցած օդը, Կասսի Կոլիաունն, ըստ երևույթին, ոչ մի բանով առանձնապես անհանգստացած չէր: Մուստանգերի հասցրած վերքերն արդեն ապաքինվել էին: Ընդհանուր է, պարտության միտքը դեռ տանջում էր նրան, բայց այդ հիշողությունների դառնությունը որոշ չափով մեղմանում էր վրեժի հույսով, որի իրականացման համար արդեն առաջին քայլերն արված էին:

Կոլիաունն էլ Լուիզայի հոր պես շատ գոհ էր, որ նա հրաժարվել է ձիով հեռավոր զբոսանքներ կատարելուց: Հենց իր խորհրդով էր, որ Պոյնդեքստերն իր դստերն արգելել էր միայնակ զբոսանքի գնալ: Լուիզայի հոր պես նա էլ չէր կասկածում, թե ինչու էր Լուիզան այդպես տարվել նետաձգությամբ, և դա համարում էր նրա մի նոր զվարճալիքը:

Նա նույնիսկ սկսել էր փափայել այն հույսը, թե Լուիզայի անտարբերությունն իր նկատմամբ վերջ ի վերջո կարող է առերևույթ լինել կամ պարզապես իր երևակայության պտուղ: Վերջին ժամանակներս Լուիզան ավելի քիչ էր խիստ վարվում նրա հետ, և Կոլիաունը նույնիսկ սկսել էր կասկածել իր խանդոտ ենթադրություններին:

Մինչև այժմ նա ոչ մի ապացույց չուներ, որ Լուիզան հրապուրված է երիտասարդ իռլանդացիով: Եվ քանի որ վերջին ժամանակներս այնպիսի մի բան չէր եղել, որը նոր կասկածներ հարուցեր, ապա նա մտածեց, թե դա սոսկ իզուր անհանգստություն է եղել:

Այս մտքերով հանգստացած՝ Կոլիաունը բարձրացավ ագոտեա: Նա անփութորեն սիգարը վառեց և սկսեց ծխել բոլորովին անհոգ տեսքով, և այդ ոչ մի կասկած չէր թողնում, որ այս ուշ ժամին մարդն այստեղ է եկել առանց որևէ գործի: Գուցե թե ցանկացել էր դուրս գալ իր շոգ սենյակից և մի քիչ թարմ օդ շնչել, կամ գուցե ցանկացել էր հրաշալի լուսինը դիտել, թեև այդպիսի ռոմանտիկ ցանկությունները նրա բնավորությունից չէին բխում:

Այսպես թե այնպես Կոլիաունը սիգարը վառեց, հենվեց ագոտեայի ճաղաշարին և այդպես կանգնած մնաց երեսը գետի կողմն արած:

Նա բոլորովին անտարբեր մնաց, երբ դիմացի ավին տեսավ մի ձիավոր, որը թփուտից դուրս գալով իր ճանապարհը շարունակեց բաց դաշտով: Այդ ճանապարհը Կոլիաունին լավ ծանոթ էր: Նա մտածեց, թե երևի ինչ-որ ճանապարհորդ ուզում է օգտվել գով գիշերից, իսկ այդպիսի գիշերը նույնիսկ ամենահոգնած մարդուն կարող էր հրապուրել, որ հրաժարվի հանգստից: Դա կարող էր հարևան ագարակատերերից որևէ մեկը լինել, որը տուն էր գնում ավանից, որտեղ մի քիչ ավելի էր մնացել, որովհետև մտել էր գինետուն:

Եթե ցերեկ լիներ, գուցե և նա ճանաչեր ձիավորին, բայց լուսնի լույսով կարողացավ միայն նկատել, որ դա ձի նստած մարդ է:

Պաշտոնաթող կապիտանը մեքենայաբար հայացքով հետևում էր ձիավորին, ինչպես երբեմն մարդ մի ուրիշ բանի մասին մտածելով նայում է ջրի երեսին լող տվող տաշեղի ընթացքին:

Միայն երբ ձիավորը շուտ եկավ դեպի անտառակ, Կոլիաունը հետաքրքրվեց նրանով:

– Այս ի՞նչ կարող է նշանակել,– մրմնջաց նա արագ նետելով սիգարի մնացորդը:– Գրողը տանի, նա ձիուց իջավ,– շարունակեց կապիտանը, երբ անձանոթն արդեն առանց ձիու երևաց անտառակի եզրին:– Այս կողմն է գալիս, ուղիղ դեպի ոլորանը... իջնում է դարափուլով և այնպես արագ, որ, երևում է, լավ գիտե ճանապարհը: Չլինի ուզում է այգին մտնել: Բայց ինչպե՞ս... Լողալով: Չլինի՞ թե գող է:

Սա առաջին միտքն էր, որ Կոլիաունի գլխում ծագեց, բայց և նա իսկույն հրաժարվեց այդ մտքից: Ճիշտ է, իսպանա-ամերիկյան երկրներում նույնիսկ մուրացկանները ձիով են ման գալիս, ուրեմն առավել ևս այդ կարող էր գողն անել: Բայց և այնպես քիչ էր հավանական թվում, թե մարդ կարող է կեսգիշերին ձիով այստեղ գալ միրգ կամ բանջարեղեն գողանալու:

«Բայց ի՞նչ է հարկավոր նրան այստեղ»:

Այն, որ մարդը ձին թողել էր անտառակում և ինքը ոտքով մոտենում էր գետին, այն էլ շատ զգուշորեն, որքան կարելի էր տեսնել լուսնի անհաստատ լույսով, արդեն իսկ ստիպում էր կասկածել, թե նա ազնիվ մտադրություն ունի, և ավելի շուտ ցույց էր տալիս նրա չար մտադրությունը:

Բայց ի՞նչ մտադրություն էր դա:

Մարդն անհետացավ դարափուլի տակ, և Կոլիաունն այլևս չէր կարող ազոտեայից տեսնել նրան: Գետի աջ ափը եզերող մացառուտը ծածկում էր անձանոթին:

«Ի՞նչ նպատակով է այնտեղ թափառում նա»:

Պաշտոնաթող կապիտանն արդեն տասներորդ անգամ էր այս հարցը տալիս ինքն իրեն, ավելի ու ավելի անհանգստանալով, երբ հանկարծ լսեց մի ճղպոց, ասես մեկը սուզվեց ջրի մեջ: Ձայնը բարձր չէր, բայց պարզ լսվեց:

– Թիակների ճղպոց է...– մրմնջաց Կոլիաունը:– Երգվում եմ բոլոր սրբերով, նա մակույկը քաշեց մյուս ափը և նրանով անցնում է ուղիղ մեր այգին: Վերջապես ի՞նչ է հարկավոր նրան այստեղ:

Զցանկանալով այլևս մնալ կոտորին և գլուխ կոտրել ենթադրություններ անելով՝ Կոլիաունը որոշեց կամացուկ իջնել ցած, տղամարդկանց արթնացնել, որպեսզի բոլորը միասին գնան անձանոթին շրջապատելու:

Նա արդեն ձեռքը վերցրել էր ճաղաշարի վրայից և ուզում էր գնալ, երբ ականջին հասավ մի նոր ձայն, որը նրան ստիպեց նորից կռանալ և այգուն նայել: Այս ձայնը ամեննին նման չէր թիակների ճղպոցի և գետի կողմից չէր գալիս: Լսվեց բացվող դռան կամ լուսամուտի ճոխնչ, որ գալիս էր ցածից, համարյա հենց այն տեղի տակից, որտեղ Կոլիաունն էր կանգնած:

Երբ կապիտանը ճաղաշարի վրայով կռացավ, որ իմանա ինչ ձայն էր դա, նրա դեմքը գունատվեց իրեն լուսավորող լուսնի պես, և սիրտը ճմլվեց ցավագին:

Բացվել էր Լուիզայի լուսամուտը: Կոլիաունը լավ գիտեր այդ լուսամուտը, իսկ աղջիկն արդեն կանգնած էր այգին տանող սանդուղքի աստիճանի վրա և, ըստ երևույթին, ուզում էր ցած իջնել...

Ծալ-ծալ իջնող սպիտակ, երկար հագուստը հագին և փոքրիկ գլխաշորը գլխին կապած՝ նա ասես մի չքնաղ հավերժահարս լիներ, որի վրա լուսնին արծաթե շողեր էր թափել:

Կոլիաունն իսկույն հասկացավ, որ նրա երևալը կապված է այն մարդու հետ, որը գետն անցավ այս կողմը:

Իսկ ո՞վ կարող է լինել այդ մարդը: Էլ ո՞վ պիտի լինի, եթե ոչ Մորիս մուստանգերը: Գաղտնի տեսակցություն: Սա կասկածից դուրս էր. սպիտակ հագուստն անաղմուկ անցավ այգու միջով և անհետացավ գետափի ծառերի ստվերում:

Կոլիաունն ասես շանթահար եղած՝ կանգնել էր ագոտեայում քար կտրած: Նա ուշքի եկավ միայն այն ժամանակ, երբ սպիտակ հագուստն անհետացավ այգում, ու ծառերի ետևից շշուկով խոսակցություն լսվեց, և որոշեց գործի անցնել:

Նա այլևս միտք չուներ որևէ մեկին արթնացնել, համենայնդեպս ոչ հիմա: Ինքն առաջինը պետք է վկա դառնա Լուիզայի խայտառակությանը, և այն ժամանակ... այն ժամանակ...

Այդ բույսին նա ի վիճակի չէր որևէ որոշակի ծրագիր կազմելու և, կուրորեն հետևելով իր նողկալի մղումին, շտապ ցած իջավ ագոտեայից, անցավ ամբողջ տան միջով և դուրս եկավ այգի:

Նրան համակել էր մի անսպասելի թուլություն և նույնիսկ ոտքերը ծավլում էին, երբ իջնում էր քարե սանդուղքով: Նրա ոտքերը դողում էին նաև այն ժամանակ, երբ շտապ անցնում էր այգու ծառուղիներով և, երբ գաղտագողի թաքնվելով ծառի բնի ետևը, դիտում էր մի տեսարան, որը բզկտում էր նրա սիրտը:

Նա լսեց նրանց երդումները, սիրո խոստովանությունները, մուստանգերի որոշումը, որ լուսաբացին պիտի գնա, նրա խոստումը, որ շուտով կվերադառնա և լրիվ չարտահայտած երազանքը ապագայի մասին: Նա դառնությամբ լսեց, թե ինչպես Լուիզան փորձում էր մուստանգերին համոզել չգնալ, և թե ինչպես, վերջապես, Մորիսը համոզեց նրան, որ այդ մեկնումն անհրաժեշտություն է:

Նա վկա եղավ նրանց վերջին քնքշագին գրկախառնությանը, որը և նրան ստիպեց զայրույթով ոտքը գետնին խփել, որից և ծղրիղները վախեցած լռեցին:

Ինչո՞ւ այդ բույսին նա առաջ չնետվեց և վերջ չտվեց իր համար տանջալից այդ տեսակցությանը, ինչո՞ւ դանակը չխրեց իր ախոյանի սիրտը և նրան անշնչացած չտապալեց իր ոտքերի և նրա սիրած աղջկա ոտքերի տակ: Ինչո՞ւ նա այդ բանը չարեց հենց սկզբից: Մի՞թե էլի որևէ ապացույց էր հարկավոր նրան: Գուցե դրա պատճառն ա՞յն էր, որ լուսնի լույսով նա նկատեց, թե ինչպես է շողշողում մուստանգերի գոտին խրած վեցկրակաճի Կոլտ ատրճանակը:

Այսպես թե այնպես, չնայած վրեժ լուծելու այրող ցանկությանը, ինչ-որ մի բան ոչ միայն կապիտանին ետ պահեց վրիժառությունից, այլև ստիպեց հեռանալ իր համար ամենատանջալից բույսին նրանց վերջին գրկախառնության պահին: Նա նետվեց դեպի տուն, սիրահարներին անտեղյակ թողնելով, որ իրենց հետևել ու տեսել են:

## ԳԼՈՒԽ XXXIV

### «Ասպետական» մղումներ

Բայց ո՞ր գնաց Կասսի Կոլիաունը:

Իհարկե, ո՛չ իր ննջարանը: Այդպիսի տանջանքներ ապրող մարդը մի՞թե կարող էր քնել:

Նա շտապեց իր քեռորդու Հենրի Պոյնդեքստերի սենյակը:

Նույնիսկ մոմ վերցնելու համար ժամանակ չկորցնելով՝ նա արագ քայլերով գնում էր ոլորապտույտ միջանցքներով:

Ասենք՝ մոմ հարկավոր էլ չէր:

Իլափեղկերը ծածկված չէին, և լուսնի շողերը լուսամուտներից ներս թափանցելով բավական լավ լուսավորում էին սենյակը:

Կարելի էր նկատել նրա համեստ կահավորությունը՝ մի լվացարան, մի փոքրիկ սեղան, մի քանի աթոռ և մի մահճակալ մոծակներից պաշտպանվելու համար վրան շղարշե վարագույր քաշած:

Պատանին քնած էր այն անհոգ քնով, որ վայելում են միայն մաքուր խղճով մարդիկ: Նրա գեղեցիկ գլուխը հանգիստ դրված էր բարձին, որի վրա թափվել էին նրա թավ, փայլուն գանգուրները: Կոլիաունը

շղարշը բարձրացրեց, և լուսնի շողն ընկնելով պատանու երեսին՝ լուսավորեց նրա առնական, ազնիվ դիմագծերը: Որքա՛ն նման չէր այդ դեմքը իր վրա կռացած մարդու դեմքին, որը նույնպես գեղեցիկ էր, բայց իր վրա ստոր կրքերի կնիքն էր կրում:

– Արթնացի՛ր, չե՛նրի, վեր կաց,– ասաց Կոլիաունը ուժեղ ցնցելով նրա ուսերը:

– Օ՛ւա՛... Դո՛ւ ես, Կա՛շ, ի՞նչ կա: Հուսով եմ հնդկացիներ չեն երևացել:

Ավելի վատ, շատ ավելի վատ բան: Շուտ, վեր կաց և տես: Շտապիր, թե չէ ուշ կլինի: Վեր կաց և ինքդ տես քո ընտանիքի խայտառակությունը: Դե շուտ արա, թե չէ Պոյնդեքստերների անունն ամբողջ Տեխասում ծաղրի առարկա կդառնա:

Այսպիսի նախագգուշացումից հետո, իհարկե, Պոյնդեքստերի ընտանիքի անդամներից ոչ մեկը քնել չէր կամենա: Պատանին իսկույն ոտքի թռավ և տարակուսանքով նայեց Կոլիաունին:

– Էլ հագնվելու վրա ժամանակ մի՛ կորցնի,– ասաց հուզված կապիտանը:– Ասենք՝ շալվարդ հագիր և բավական է: Գրողը տանի, հիմա շոր հագնվելու ժամանակ չէ: Շո՛ւտ արա, շո՛ւտ:

Մի վայրկյան անց՝ չենրին արդեն հագել էր իր պարզ հագուստը՝ բամբակյա կտորից կարված շալվարն ու բլուզը, և արդեն Կոլիաունի ետևից շտապում էր այգի, դեռևս չհասկանալով, թե նա ինչու իրեն արթնացրեց այսպես անժամանակ:

– Ի՞նչ է պատահել, Կասսի,– հարցրեց նա, երբ Կոլիաունը նշաններով հասկացրեց, թե հարկավոր է կանգ առնել:– Ասա ինձ, ի՞նչ է նշանակում այս ամենը:

– Ինքդ տես: Մոտեցիր ինձ: Նայիր այս ծառերի արանքով այն ուղղությամբ, որտեղ միշտ կանգնած է լինում քո մակույկը: Որևէ բան տեսնո՞ւմ ես:

– Ինչ-որ սպիտակ բան... Կարծես կնոջ հագուստ լինի... Կի՞ն է:

– Դու իրավացի ես, կին է: Բայց ո՞վ է նա, ի՞նչ ես կարծում:

– Չգիտեմ: Իսկ դու գիտե՞ս, Կասսի, ո՞վ է նա:

– Նրա կողքին էլ մի ուրիշը կա, սև հագուստով:

– Դա կարծես տղամարդ է... Այո, տղամարդ է:

– Իսկ ո՞վ է նա, ի՞նչ ես կարծում:

– Ես ի՞նչ իմանամ: Կա՛շ: Իսկ դու գիտե՞ս:

– Այո, գիտեմ: Այդ տղամարդը Մորիս մուստանգերն է:

– Իսկ կի՞նը:

– Լուիզան է, քո քույրը՝ նրա գրկի մեջ:

Ասես սրտից վերք ստանալով՝ պատանին երերաց, ապա առաջ նետվեց:

– Կա՛ց,– ասաց Կոլիաունը բռնելով նրան:– Մոռանում ես, որ անգեն ես, իսկ մուստանգերը զինված է: Վերցրու, ահա, այս և այս,– շարունակեց նա, պատանուն հանձնելով իր դանակն ու ատրճանակը: – Ես ուզում էի ինքս գործի դնել սրանք, բայց մտածեցի, որ ավելի լավ է դու անես որպես եղբայր և քո քրոջ պաշտպան: Հառա՛ջ, չե՛նրի: Միայն թե, տե՛ս, քրոջը չխփես: Մոտեցիր գաղտագողի, և հենց որ նրանք անջատվեն, կրակիր նրա փորին: Իսկ եթե վեց գնդակները նրան վերջ չտվին, գործի դիր դանակը: Ես մոտիկ կանգնած կլինեմ, և եթե կարիք լինի, քեզ օգնության կհասնեմ: Դե՛, առա՛ջ, գաղտագողի մոտեցիր այդ սրիկային և դժոխքն ուղարկիր նրան:

Չենրի Պոյնդեքստերն այդ ստոր խրատների կարիքը չուներ: Ամեն ինչ մոռանալով նա առաջ նետվեց և, մի քանի վայրկյան անց, արդեն նրանց մոտ էր:

– Ստո՛ր սրիկա,– գոչեց նա կանգնելով մուստանգերի առաջ:– Բաց թող իմ քրոջը քո այդ կեղտոտ գրկից... Լուիզա, մի կողմ քաշվիր, որ ես սպանեմ դրան: Հեռացի՛ր, քույրս, հեռացի՛ր:

Եթե Լուիզան նրան լսեր, երևի մի վայրկյան անց Մորիս Ջերալդն այլևս կենդանի չէր լինի: Նա մահից փրկվել կարող էր միայն այն դեպքում, եթե իր ձեռքը բարձրանար Հենրիի վրա. քանի որ մուստանգերը շատ լավ էր տիրապետում իր ատրճանակին, կկարողանար առաջինը կրակել և իրեն փրկել:

Բայց ատրճանակը պատյանից հանելու կամ պաշտպանվելու որևէ փորձ անելու փոխարեն Մորիս մուստանգերը փորձեց ազատվել աղջկա գրկից, որը դեռ շարունակում էր կանգնած մնալ իրեն հպված, և մուստանգերը նրա համար էր վախենում:

Հենրին հասկանում էր, որ եթե կրակի մուստանգերի վրա, գնդակը կարող է իր քրոջը դիպչել և սպանել նրան, և դրանից էլ վախենալով՝ ձգանք չէր քաշում:

Այս հապաղումն էլ նրանց երեքին էլ փրկեց: Դեռատի կրեոլուհին դրությունն արագ գնահատելով՝ հանկարծ սիրած տղային բաց թողնելով բռնեց եղբոր ձեռքը: Նա գիտեր, որ Մորիսը չի կրակի, հարկավոր էր միայն եղբորը զսպել:

– Փախի՛ր, փախի՛ր, – դարձավ նա մուստանգերին՝ ջանալով զսպել իր զայրացած եղբորը:– Հենրին մոլորության մեջ է, ես ամեն ինչ կբացատրեմ նրան: Դե շո՛ւտ, Մորի՛ս, շո՛ւտ, փրկի՛ր քեզ:

– Հենրի Պոյնդեքստեր, – ասաց երիտասարդ իռլանդացին, որ արդեն պատրաստ էր հնազանդվելու աղջկան, – դուք իզուր եք ինձ սրիկա կոչում: Ժամանակ տվեք ինձ, և ես կապացուցեմ, որ ձեր քույրը ավելի, ճիշտ է հասկացել ինձ, քան իր հայրը, եղբայրը և ազգականը: Եթե վեց ամսից հետո դուք չհամոզվեք, որ ես արժանի եմ նրա վստահությանն ու սիրուն, առաջին իսկ հանդիպմանը կարող եք բոլորի աչքի առաջ սպանել ինձ ինչպես մի վախկոտ շնագայլի: Իսկ առայժմ մնաք բարով:

Լսելով մուստանգերի խոսքը՝ Հենրին աստիճանաբար թուլացրեց քրոջ ձեռքերից դուրս պրծնելու փորձերը և վերջապես բոլորովին դադարեցրեց դրանք, երբ գետից լավեց ջրի ճղպոց, որն ազդարարում էր, թե Կասսա դել Կորվոյի հանգիստը խռովող մարդը վերադառնում է վայրի պրերիան, որը դարձել էր նրա երկրորդ հայրենիքը:

Առաջին անգամն էր, որ մուստանգերը տեսակցությունից վերադառնում էր այդ եղանակով: Նա խորդ երկու հանդիպումներին նա գետն անցել էր մակույկով, և հետո կանացի քնքուշ ձեռքը այն փոքրիկ լասոյի օգնությամբ, որ իրեն էր ընծայվել մուստանգի հետ միասին, փոքրիկ մակույկը ետ էր քաշել ու կանգնեցրել իր մշտական տեղը:

– Եղբայր իմ, դու իրավացի չես նրա նկատմամբ: Հավատացնում եմ քեզ իրավացի չես, – գոչեց Լուիզան, հենց որ մուստանգերը տեսադաշտից անհետացավ:– Օ՛, Հենրի, սիրելիս, եթե դու իմանայիր, թե որքան ազնիվ մարդ է նա... նա երբեք մտքովն էլ չի անցկացրել վիրավորել ինձ: Ա՛յ, հենց հիմա պատմում էր, թե ինչ է ուզում անել, որպեսզի բամբասանքները կանխի, ուզում եմ ասել որպեսզի ինձ երջանկացնի: Հավատա ինձ, եղբայրս, նա ջենտլմեն է: Բայց միևնույն է, ինչ էլ լինի, թեկուզ ամենահասարակ մարդը, ինչպես դու ես Համարում նրան, միևնույն է, ես չեմ կարող չսիրել նրան:

– Լուիզա, ասա ինձ ճշմարիտը: Խոսիր այնպես, ինչպես ինքդ քեզ հետ խոսելիս լինես: Քո խոսքերից ավելի ես իմ տեսածից հասկացա, որ դու սիրում ես նրան: Բայց ասա ինձ, նա չի՞ չարաշահել քո դուրսահավատ սերը:

– Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ: Երդվում եմ, Հենրի: Նա շատ ազնիվ մարդ է: Ինչո՞ւ դու այսպես անտեղի վիրավորեցիր նրան:

– Ես նրան վիրավորեցի՞:

– Այո, Հենրի, վիրավորեցիր կոպտաբար և անարդարացի:

– Ես պատրաստ եմ ներողություն խնդրելու նրանից: Ես կհասնեմ նրա ետևից և ներողություն կխնդրեմ իմ անգապության համար: Եթե դու ճիշտ ես ասում, քույր իմ, ես պետք է անեմ այդ: Ես իսկույն կհասնեմ նրա ետևից: Դու հո գիտես, որ առաջին իսկ հանդիպմանը նա ինձ դուր եկավ: Իսկ հիմա, սիրելի Լուիզա, ես քեզ տուն կտանեմ: Գնա քո սենյակը և պառկիր: Իսկ ես անհապաղ կգնամ հյուրանոց և գուցե

հենց այնտեղ էլ կգտնեմ նրան: Ես դադար չեմ ունենա, մինչև ներողություն չխնդրեմ նրանից իմ կոպտության համար:

Տուն վերադառնալիս Հենրին հոգատարությամբ բռնել էր քրոջ թևը: Նրա բարկության հետքն էլ չէր մնացել, և նա ցավում էր իր արարքի համար: Պատանին շտապում էր Հասիենդա վերադառնալ, հուսալով, որ կգնա կհասնի մուստանգերին և ներողություն կխնդրի նրանից, որ տաքացել էր և անտեղի վիրավորել նրան:

Երբ քույր ու եղբայր տուն մտան, երրորդ մարդը, որ մինչև այդ գաղտագողի թփերի միջով հետևում էր նրանց, ուղղվեց և քարի սանդուղքով գնաց նրանց ետևից: Դա նրանց ազգական Կասսի Կոլիաունն էր: Նա ևս մտածել էր գնալ մուստանգերի ետևից:

## ԳԼՈՒԽ XXXV

### Անհյուրընկալ տանտերը

«Ողորմելի վախկոտ: Հիմար: Ես ինքս էլ հիմար եմ, որ նրա վրա հույս էի դրել: Ես պետք է նախատեսած լինեի, որ Լուիզան կկարողանա համոզել այդ լակոտին և փախչելու հնարավորություն տալ այն սրիկային: Ես ինքս էլ կարող էի ծառի ետևից կրակել նրա վրա, շան պես սատկեցնել, վտանգի չենթարկելով ոչ մի բան, նույնիսկ իմ անունը: Քեռի Վուդլին միայն շնորհակալություն կհայտներ դրա համար, և բոլորը կարդարացնեին իմ արարքը: Իմ քեռու դստերը, նշանավոր ընտանիքի աղջկան, խաբել է մի ինչ-որ թափառաշրջիկ ձիավաճառ: Ո՞վ կմեղադրեր ինձ: Եվ ի՞նչ հարմար առիթ էր, գրողը տանի: Եվ ինչպես փախցրի ես: Բսկ հիմա հայտնի չէ, թե էլ երբ այսպիսի հարմար առիթ կլինի»:

Այսպես էր մտորում պաշտոնաթող կապիտանը մի որոշ հեռավորության վրա հետևելով Լուիզային ու Հենրիին, որոնք գնում էին տուն:

– Մի՞ թե, իսկապես, այս դեղնակտուցը ճիշտ էր ասում, – մրմնջում էր նա ինքն իրեն բակը մտնելով:– Մի՞ թե նա իսկապես ուզում է ներողություն խնդրել այն մարդուց, որը խաբել է իր քրոջը: Դա շատ ծիծաղելի կլիներ, եթե այսքան տխուր բան չլիներ: Ախրո՞ւմ լսվող աղմուկից երևում է, որ նա իսկապես ուզում է գնալ ներողություն խնդրելու... Այդպես էլ կա. նա իր ձին է թամբում:

Ախրո՞ւմ դուռը, ինչպես ընդունված է մեքսիկական կավածքներում, բացվում էր դեպի սալահատակված բակը: Այդ դուռը կիսաբաց էր, բայց հենց այն պահին, երբ Կոլիաունը նայեց նրան, մեկը ներսից հրեց և լայն բաց արեց: Շեմքում երևաց մի մարդ, որը իր ետևից քաշելով դուրս էր բերում մի թամբած ձի:

Այդ մարդը գլխին պանամա ուներ, ուսերին՝ թիկնոց: Կոլիաունն իսկույն ճանաչեց իր քեռու որդուն և նրա սևաթույր ձին:

– Տխմա՛ր: Ուրեմն դու ձեռքից բաց թողիր նրան, – չարությամբ մրթմրեց կապիտանը, երբ պատանին մոտեցավ նրան:– Վերադարձրու ինձ ատրճանակն ու դաշույնը: Այդ խաղալիքները քո քնքուշ ձեռքերի համար չեն: Ինչո՞ւ դու գործի չդրիր դրանք, ինչպես ասել էի քեզ: Ինչո՞ւ այդպիսի հիմարություն արիր:

– Այո, ես, իսկապես, հիմարություն արի, – հանգիստ պատասխանեց երիտասարդ ազարակատերը:– Գիտեմ այդ: Ես կոպիտ կերպով և անարդարացի վիրավորանք հասցրի կարգին մարդուն:

– «Վիրավորա՛նք հասցրի կարգին մարդուն»: Հա՛ – հա՛ – հա՛: Դու խելագարվել ես:

– Ես իսկապես խելագար կլինեի, եթե հետևեի քո խորհրդին, Կասսի: Բարեբախտաբար այդքան հեռու չգնացի: Բայց և այնպես այնքան հիմարություններ արի, որ միանգամայն արժանի եմ հիմար կոչվելու: Բայց հույս ունեմ, նա կհասկանա, որ բորբոքված եմ եղել, և կների ինձ: Համենայնդեպս հիմա գնում եմ առանց մի բոպե կորցնելու:

– Ո՞ւր ես գնում:

– Մորիս մուստանգերի ետևից հասնելու, որպեսզի նրանից ներողություն խնդրեմ իմ անվայել վարմունքի համար:

– «Անվայել վարմունք»: Հա՛-հա՛-հա՛: Դու, իհարկե, կատա՞կ ես անում:

– Ո՛չ: Ես բոլորովին լուրջ եմ խոսում: Գնանք միասին, և ինքդ կտեսնես:

– Այդ դեպքում ես նորից կասեմ, որ դու իսկապես խելագար ես: Եվ ոչ միայն խելագար, այլև կատառյալ ապուշ:

– Դու այնքան էլ քաղաքավարի մարդ չես, Կասսի, թեև այն ամենից հետո, ինչ ես արել եմ, ներում եմ քեզ քո կոպտությունը: Գուցե երբևիցե դու ինքդ էլ կհետևես իմ օրինակին և ներողություն կխնդրես քո կոպտության համար:

Այս ասելով ազնիվ պատանին նետվեց իր ձիու վրա և արագ դուրս քշեց հասիենդայի դարբասից:

Կոլիաունը լուռ կանգնած մնաց, մինչև որ հեռացող ձիու սմբակների դոփյունը լռեց հեռվում:

Հետո, ասես ուշքի գալով, նա վճռական քայլերով գնաց դեպի իր սենյակը: Շուտով նա նորից դուրս եկավ մի հին թիկնոց ուսերին, գնաց ախոռ և թամբեց իր ձին: Սալահատակած բակի միջով նա ձին քաշեց զգուշությամբ, գողի նման: Միայն հասիենդայի դարբասից դուրս, որտեղ փափուկ խոտն էր սկսվում, նա նետվեց թամբի վրա և ձիուն ասպանդակեց:

Մեկ-երկու մղոնի չափ նա գնում էր նույն ճանապարհով, որով Հենրի Պոյնդեքստերն էր գնացել, բայց պարզ երևում էր, որ նրա ետևից հասնելու միտք չունի: Հենրիի ձիու սմբակների դոփյունը վաղուց արդեն չէր լսվում: Իսկ Կոլիաունը գնում էր դանդաղ վարժով:

Պաշտոնաթող կապիտանը գնում էր գետի հոսանքն ի վեր: Ամրոցի կես ճանապարհին նա ձին կանգնեցրեց, մի ուշադիր հայացք գցեց թփուտի վրա և կտրուկ շուռ եկավ գետափ տանող կաճանով:

– Դեռ ամեն ինչ կորած չէ, միայն թե հիմա դա ավելի թանկ կնստի,– մրմնջում էր նա ինքն իրեն:– Սա ինձ վրա հազար դոլար կնստի: Բայց ոչինչ: Հարկավոր է, վերջապես, ազատվել այդ նզովյալ իռլանդացուց, որը թունավորում է իմ կյանքը: Իր ասելով վաղ առավոտյան նա իր խրճիթի ճանապարհին է լինելու: Հետաքրքիր է, ժամը քանիսի՞ն: Պրերիայի բնակիչների համար լուսաբացին վեր կենալը կարծես ուշ է համարվում: Ոչինչ, մենք դեռ ժամանակ ունենք: Կոյոտը կարող է Մորիսի առաջն ընկնել: Սա կարծես այն ճանապարհն է, որով մենք վայրի ձիերի որսի էինք գնում: Նա խոսում էր Ալամոյի իր խրճիթի մասին: Այդպես է կոչվում այն գետակը, որի ափին մենք խնջույք էինք սարքել: Նրա խրճիթը երևի այնտեղից հեռու չէ: Էլ Կոյոտը երևի գիտե, թե որտեղ է այն: Համենայնդեպս կիմանա, թե ինչպես պիտի այնտեղ գնալ: Այդքանն էլ մեզ բավական է: Խրճիթը մեր ինչին է պետք: Նրա տերը պարզապես տուն չի հասնի: Չէ՞ որ ճանապարհին նրան կարող են հնդկացիներ պատահել և նույնիսկ անպայման կպատահեն:

Այդ բոլորն այաշտոնաթող կապիտանը մոտեցավ մի խրճիթի, բայց դա այն խրճիթը չէր, որի մասին մտածում էր, այլ մեքսիկացի մուստանգերի հյուղն էր, և հենց այդտեղ էլ գնում էր նա:

Զիուց ցած ցատկելով և սանձը մի ծառի ճյուղից կապելով՝ նա մոտեցավ դռանը:

Դռնը կրնկի վրա բաց էր: Ներսից մի ձայն էր լսվում, և դժվար չէր հասկանալ, որ դա խոմփոց է:

Բայց դա հանգիստ, խոր քուն մտած մարդու խոմփոց չէր: Այն մերթ լռում էր, մերթ փոխվում մի ինչ-որ խոխոռոցի, մերթ դառնում խառնակ բացականչություններ, որոնց մեջ դժվարությամբ կարելի էր տարբերել հայիոյական խոսքեր: Կասկած չէր մնում, որ խրճիթի տերը կարգին խմած էր:

– Դժոխքի՛ ուժե՛ր: Գրող ու ցա՛վ,– մրթմրթում էր քնած մարդը և իսկույն էլ սկսում կոչել կաթոլիկական բոլոր սրբություններին: Հիսուս Քրիստո՛ս, Սուրբ Կույս Աստվածածի՛ն:

Կոլիաունը շեմքում կանգ առավ ու ականջ դրեց:

– Նը-գո-ո-ո՛վք,– լսեց նա:– Լավ նորություններ են, երզվում եմ Քրիստոսի արյունով: Այո՛, սինյոր ամերկանո, սքանչելի նորություն: Հնդկացիներ՝ ր... Այդ... Կոմանչները ռազմի ճամփին: Աստված օրհնի կոմանչներին:

– Այս անասունը հարբած է խելքը թոցնելու չափ,– բարձրաձայն ասաց Կոլիաունը:

– Է՛յ սինյո՛ր,– գոռաց մեքսիկացին մարդկային ձայնից կիսով չափ ուշքի գալով:– Այդ ո՞ւմ եք այդպես պատիվ անում: Չէ՛, նա չի: Ես երջանիկ եմ ձեզ տեսնելու, ես, Միգուել Դիագու, Էլ Կոյոտու, ինչպես անվանում են ինձ շրջմոլիկները: Հա՛-հա՛-հա՛: Կոյո՛տ: Փա՛հ: Իսկ ի՞նչ է ձեր անունը: Ձեր անո՞ւնը, սինյոր: Գրող ու ցա՛վ, ո՞վ եք դուք:

Իր եղեգնյա մահճի վրա փոքր-ինչ բարձրանալով՝ Էլ Կոյոտը մի պահ նստած մնաց, բուք հայացքով նայելով անսպասելի հյուրին, որն ընդհատել էր նրա հարբած երազները:

Բայց դա երկար չտևեց: Ինչ-որ անհասկանալի բաներ մրթմրթալով մեքսիկացին նորից ձգվեց իր մահճում: Բարձր, ընդհատուն խոխոռոցը հասկացրեց, որ տանտերն այլևս չի գիտակցում իր հյուրի ներկայությունը:

– Ահա, ուրեմն, Էլի մի հնարավորություն կորավ,– հիասթափված շնչաց Կոլիաունը, շուտ գալով, որ գնա:– Մեկն ուշքը գլխին, բայց հիմար, մյուսը հարբած սրիկա, բա՛ն չունեմ ասելու, լավ օգնականներ են իմ ծրագիրն իրականացնելու համար: Նգո՛վք: Ամբողջ գիշերն իմ գործը ձախ է գնում: Առնվազն երեք ժամ կանցնի, մինչև այս խոզը քունը կառնի: Ամբողջ երեք ժամ: Եվ այն ժամանակ արդեն շատ ուշ կլինի, շատ ուշ...

Այս ասելով Կոլիաունը բռնեց իր ձիու սանձը և կանգ առավ մտամոլոր, ասես չիմանալով ինչ անի:

– Այստեղ մնալը ոչ մի իմաստ չունի: Մինչև սա ուշքի կգա, լույսն արդեն կբացվի: Նույնպիսի հաջողությամբ ես կարող եմ տուն վերադառնալ ու սպասել այնտեղ, կամ թե...

Նա բարձրաձայն չարտահայտեց իր գլխում ծագած նոր միտքը: Բայց ինչպիսին էլ լինեք այդ միտքը, նրա տատանումները վերջացան:

Մի կտրուկ շարժումով սանձը ճյուղից պոկելով Կոլիաունը թամբի վրա ցատկեց և սլացավ Էլ Կոյոտի խրճիթը եկած իր ճանապարհի հակառակ ուղղությամբ:

## ԳԼՈՒԽ XXXVI

### Երեք հոգի մեկ ճանապարհով

Ոչ ոք չի փորձի ժխտել, որ պրերիայում ձիով ճանապարհորդելը աշխարհում ամենամեծ բավականություններից մեկն է:

Եթե ձեր ձին լավն է, ետևի կողմում թամբին կապված է ուտելիքներով լիքը մի պարկ, թամբի աղեղից կախված են լիքը լցված ջրամանը և ծխախոտի տուփը, կարող եք վստահ լինել, որ այդպիսի ճանապարհորդությունը ձեզ չի ձանձրացնի:

Իսկ ձեզ հետ միասին կողք կողքի արշավող ձեր բարեկամը, եթե նա էլ ձեզ նման սիրում է բնությունը, այդ դժվարին ճանապարհորդությունը անմոռանալի բավականություն կդարձնի:

Բայց եթե ձեզ հետ լինի նա, ում ձեր սիրտն էք տվել, դուք այնպիսի մի բերկրանք կապրեք, որը չեք մոռանա ձեր ամբողջ կյանքում:

Օ՛, եթե այդպիսի հաճելի ընկերություն բաժին ընկնի պրերիայի բոլոր ճանապարհորդներին, ապա արևմտյան Տեխասի լայնարձակ տարածությունները կհեղեղվեին տուրիստներով: Վիթխարի վայրի հարթությունը կծածկվեր անթիվ-անհամար շավիղներով, իսկ սավաննայում կվխտային մեծամիտ պճնամուկները:

Բայց ավելի լավ է ամեն ինչ մնա այնպես, ինչպես կա: Երբ դուք ուղղվում եք դեպի, պրերիա, բավական է, որ դուրս գաք ավանի սահմաններից և մեծ ճանապարհից թեքվեք մի կողմի վրա, որտեղով ձեզ-



նից առաջ հինգ-վեց ձիավոր են անցել, դուք արդեն ժամերով, օրերով, շաբաթներով, ամիսներով, գուցե և ամբողջ տարին կքշեք ձին և ոչ մի մարդու չեք հանդիպի:

Նա, ով ճանապարհորդել է Տեխասի անծայրածիր հարթությունում, միայն նա կարող է իսկապես ըմբռնել պրերիայի լայնարձակությունը: Նայելով նրանց՝ մարդ համակվում է մի զգացմունքով, որ նման է անսահմանությունը զգալու զգացմունքին:

Երևի ծովային ճանապարհորդն ավելի լավ կհասկանա ինձ: Ինչպես որ նավը նույնիսկ ամենաբանուկ ծովային ճանապարհներով կարող է Ատլանտյան օվկիանոսը կտրել-անցնել առանց մի առագաստի հանդիպելու, այնպես էլ մարդը կարող է ամիսներով ճանապարհ գնալ հարավ-արևմտյան Տեխասի պրերիայով և ոչ մի մարդու չհանդիպել: Բայց նույնիսկ օվկիանոսը այդպիսի անծայրածիր տարածության տպավորություն չի ստեղծում: Օվկիանոսով ճանապարհորդելիս դուք չեք նկատում, որ առաջ եք շարժվում: Ձեր շուրջը շարունակ լայնածավալ լազուր մակերեսն է և նրա վրա նույնպիսի լազուր, Բայց մի քիչ ավելի Բայց գույնի երկնակամարը, և դուք ոչ մի փոփոխություն չեք նկատում: Ձեզ սկսում է թվալ, թե անշարժ կանգնած եք մի հսկայական շրջանի կենտրոնում, վիթխարի կամարի տակ, և դուք հնարավորություն չեք ունենում ամբողջությամբ ընկալելու անծայրածիր ջրային տարածության վիթխարիությունը:

Այլ բան է պրերիայում: Կղզիանման անտառակները, բլուրները, ծառերը նշանաձողերի նման փոխարինում են իրար և ձեզ ցույց են տալիս, որ դուք անընդգրկելի մի տարածություն եք հաղթահարում:

Պրերիայում և առանձնապես հարավ-արևելյան Տեխասում ճանապարհորդողը, եթե մենակ է, հագիվ թե սիրտ ունենա հիանալու նրա վայրի գեղեցկությամբ: Ովքեր հարկ են ունենում անտեսել այդ վայրի տափաստանների վտանգները, որտեղ կոմանչիներն են ապրում, ճամփորդում են երկու-երեք հոգով, իսկ ավելի հաճախ՝ տասը-քսան հոգուց բաղկացած խմբերով:

Բայց և այնպես երբեմն այստեղ էլ կարելի է հանդիպել միայնակ ճանապարհորդի: Այսպես օրինակ, այն գիշեր, երբ Կասա դել Կորվոյի այգում վերոհիշյալ տեսարանը տեղի ունեցավ, առնվազն երեք ճանապարհորդ առանձին-առանձին կտրում-անցնում էին Լեոնայի ափերից դեպի հարավ-արևմուտք փոված հարթությունը:

Այն բուպեին, երբ Կոլիաունն անհաջողությունից սրտնեղած հեռանում էր մեքսիկացի մուստանգերի խրճիթից, կարելի էր տեսնել, թե ինչպես առաջին ուղևորը դուրս եկավ ավանից և ուղղվեց դեպի Նուեսես գետը կամ նրա վտակներից մեկը:

Թերևս ավելորդ կլինի ավելացնել, որ նա ձիով էր գնում, որովհետև Տեխասում հետիոտն մարդու կարելի է հանդիպել միայն քաղաքներում և ագարակներում:

Ձիավորի տակ մի սքանչելի նժույգ էր: Նրա համաչափ, պիրկ քայլվածքը ցույց էր տալիս, որ ընդունակ է երկար ճանապարհ գնալու:

Արդյոք երկա՞ր ճանապարհ էր գնալու նա թե ոչ դժվար էր ասել: Ձիավորը հագնվել էր այնպես, ինչպես սովորաբար հագնվում է ամեն մի տեխասցի, որը պատրաստվում է մի քանի տասնյակ մղոն ճանապարհ գնալ: Հավանորեն նա տուն էր գնում: Հազիվ թե այդ ուշ ժամին նա տանից դուրս եկած լիներ: Անփութորեն ուսերին գցած սերապեն գուցե թե միայն գիշերային ցողից պաշտպանվելու համար էր:

Բայց որովհետև այդ գիշեր ցող չէր նստել, ապա հնարավոր է, որ ուղևորն, իսկապես, հեռավոր ճամփորդության էր դուրս եկել, մանավանդ, որ այն ուղղությամբ, ուր նա գնում էր, մոտակայքում ոչ մի գյուղ չկար:

Չնայած սրան, ուղևորը չէր շտապում, ասես նրա համար միևնույն էր, թե երբ կհասնի իր ճամփորդության վերջին կետին: Ընդհակառակն, թվում էր, որ նա խորասուզված է հիշողությունների մեջ, որոնք այնպես ուժեղ էին համակել նրան, որ մարդն իր շրջապատի վրա ոչ մի ուշադրություն չէր դարձնում:

Ձին թողնված էր իր կամքին, սանձն ազատ կախ էր ընկել, բայց նա կանգ չէր առնում, այլ գնում էր վստահ քայլով, ասես իրեն ծանոթ շավիղով:

Այսպես էր գնում առաջին ճամփորդը, իր ձին չքշելով ոչ մտրակով, ոչ խթաններով, մինչև որ անհետացավ մշուշապատ հեռվում:

\* \* \*

Համարյա հենց նույն պահին, երբ առաջին ձիավորն անհետացավ, ավանի ծայրին երևաց երկրորդ ձիավորը, և գնում էր միննույն ճանապարհով, ասես նրանք պայմանավորված լինեին:

Նայելով նրա հագուստին՝ սա նույնպես երևի հեռավոր ճամփորդության էր դուրս եկել:

Նրա վրա կար մուգ գույնի մի լայն թիկնոց, որը ետևի կողմում ազատ ծալքերով իջնում էր ձիու գավակին:

Ի տարբերություն առաջինի՝ այս ձիավորը կարծես ինչ-որ տեղ էր շտապում և շարունակ քշում էր իր ձին մտրակով ու խթաններով:

Թվում էր, թե սա ուզում է ինչ-որ մեկի ետևից հասնել: Հնարավոր է, որ առջևից գնացող ձիավորին հասնել էր ուզում... Մերթնդմերթ նա կռանում էր և ուշիուշով դիտում հեռուն, ասես սպասում էր, որ երկնքի ֆոնի վրա ինչ-որ մեկի գծագրությունը կտեսնի:

Շուտով երկրորդ ձիավորն էլ անհետացավ հենց այնտեղ, որտեղ առաջինն էր անհետացել: Այսպես կթվար նրան, ով այս ձիավորներին նայելիս լինեի ամրոցից կամ ավանից:

\* \* \*

Եվ մի տարօրինակ զուգադիպությամբ, եթե միայն դա զուգադիպություն էր, հենց ճիշտ այն պահին, երբ անհետացավ երկրորդ ձիավորը, տեխասյան փոքրիկ ավանի ծայրին երևաց երրորդ ձիավորը, որն սկսեց առաջ գնալ նույն ուղղությամբ, ինչ և նախորդ երկուսը:

Նրանց պես սա ևս այնպես էր հագնված, ասես ճանապարհորդության էր դուրս եկել: Վրան գցել էր մի վառ կարմիր թիկնոց, որը բոլորովին ծածկում էր նրա մարմինը: Լայն փեշի տակից երևում էր թամբի լայնքին դրված որսորդական կարճ հրացանը:

Առաջին ձիավորի պես սա ևս գնում էր դանդաղ, նույնիսկ ավելի դանդաղ, քան երկար ճանապարհ դուրս եկած մարդը կգնար: Այնուամենայնիվ, նա խիստ անհանգիստ էր թվում և դրանով նմանվում էր երկրորդ ձիավորին, որն անմիջականորեն իր առջևից էր գնում:

Սակայն այս երկու մարդկանց վարմունքի մեջ մեծ տարբերություն կար: Մինչ մուգ թիկնոցավոր ձիավորը կարծես ինչ-որ մեկի ետևից հասնել էր ուզում, կարմիր թիկնոցավորը, ընդհակառակն, շարունակ էտ էր նայում, ասես նրան հետաքրքրում էր միայն այն, ինչ տեղի էր ունենում ետևում:

Երբեմն նա ասպանդակների վրա բարձրանալով շուրջն էր նայում, երբեմն ձին էր շուտ տալիս և ուշադիր նայում իր եկած ճանապարհին և շարունակ ականջ էր դնում, ասես սպասում էր, թե անհա, որտեղ որ է մեկը կհասնի իր ետևից...

Շարունակելով շուտ-շուտ էտ նայել այս ձիավորը ևս շուտով անհետացավ հեռվում: Նա ոչ մեկի ետևից չհասավ, բայց նրա ետևից էլ ոչ ոք չհասավ:

\* \* \*

Համարյա հավասարաչափ հեռավորությամբ իրարից անջատ՝ երեք ձիավորները առաջ էին գնում պրերիայով առանց միմյանց տեսնելու:

Եվ ոչ ոք չէր կարող միանգամից տեսնել բոլոր երեքին կամ թեկուզ երկուսին, գուցե թե բացի միայն բարձր ծառի գագաթից դիտող բուից և կամ այծկիթից, որը բարձր երկնքում գիշերային թիթեռներ էր որսում:

\*\*\*

Մի ժամ անց, երբ երեք ճանապարհորդները Ինջ ամրոցից Հեռացել էին մի տասը մղոնի չափ, նրանց փոխադարձ դիրքը բավական փոխվեց:

Առաջին ձիավորը հենց նոր մոտեցավ երկար բացատին, որ ծառուղու նման խրվում էր մացառների թավուտի մեջ: Այդ մացառները դեպի աջ ու ձախ ձգվում էին որքան աչքը կտրեր: Բացատը կարելի էր նմանեցնել մի լայն նեղուցի: Նրա կանաչ մակերեսը եզերված էր ծառերի ավելի մուգ կանաչով, ինչպես ավիից սահմանագծվող ջրի մակերեսը: Ծագող լուսինը այն լուսավորում էր մոտ կես մղոն տարածությամբ: Այնուհետև բացատը կտրուկ շուտ գալով մտնում էր ծառերի սև ստվերի մեջ:

Նախքան այդ բացատը մտնելը առաջին ձիավորը ակներև անվճռականություն ցուցաբերեց, նա իր ձին կանգնեցրեց և մեկ-երկու վայրկյան ուշիուշով դիտեց հեռուն: Նրա ուշադրությունը բևեռված էր թփուտի մեջ խրված ճանապարհին, դեպի ետ չէր նայում:

Բայց նա երկար չտատանվեց:

Որոշում ընդունելով՝ նա ձիուն խթանեց և առաջ գնաց:

Եվ հենց այդ ժամանակ նրան նկատեց սև թիկնոցով ձիավորը, որը նույն ճանապարհով գնում էր նրա ետևից: Այժմ նրանք իրարից մի կես մղոնի չափ էին հեռու:

Առջևի ձիավորին տեսնելուն պես սև թիկնոցավորը մի թեթև ճիչ արձակեց: Թվում էր, թե նա գոհ է, որ վերջապես, հասնում է այն մարդուն, ում ետևից արդեն տասը մղոն ճանապարհ էր եկել: Իր ձին ավելի արագ քշելով՝ նա մտավ բացատը, բայց առաջին ձիավորն արդեն անհետացել էր սև ստվերների մեջ:

Երկրորդ ձիավորն առանց տատանվելու հետևեց նրան և նույնպես շուտով անհետացավ թփերի մեջ:

Բավական երկար ժամանակ անցավ, մինչև որ այդ նույն տեղը հասավ երրորդ ձիավորը:

Նա անտառը չմտավ, ինչպես առաջին երկու ձիավորները, այլ շուտ եկավ դեպի անտառի եզրը: Այնտեղ նա իր ձին կապեց մի ծառից և թփուտի միջով շեշտակի դուրս եկավ բացատը:

Առաջվա պես նա շուտ-շուտ ետ էր նայում, ասես այն, ինչ ետևում էր կատարվում, նրան ավելի շատ էր հետաքրքրում, քան առջևում տեղի ունեցողը: Նա մոտեցավ բացատի ստվերոտ տեղին և առաջին երկու ձիավորների պես անհետացավ մթության մեջ:

\*\*\*

Անցավ մի ժամ, իսկ թփուտի մեջ էլի շարունակում էր հնչել գիշերային ձայների անդադրում դժժոցը, որ երկու անգամ ընդհատվել էր ձիերի սմբակների դոփյունից և մեկ անգամ էլ մարդու ոտնաձայներից:

Բայց ահա անտառային ձայները նորից լռեցին: Այս անգամ նրանք ընդհատվեցին բոլորը միանգամից և երկար ժամանակով: Այն ձայնը, որ նրան ստիպեց լռել, նման չէր ոչ ձիերի դոփյունի, ոչ փափուկ խոտի վրայով քայլող մարդու ոտնաձայնի: Դա հրացանային կրակոցի մի չոր որոտ էր:

Եվ ինչպես դիրիժորի փայտիկի մի շարժումով վայրկենապես ընդհատվում է ամբողջ նվագախմբի նվագը, այդպես էլ պրերիայի երգիչները միանգամից լռեցին՝ լսելով այդ չոր որոտը, որը մի առանձին սոսկում էր ներշնչում նրանց:

Դադարեց մլավել կատվառյուծը մացառուտի մեջ, չէր լսվում այլևս անտառի եզրին թափառող շնագայլի ոռնոցը, և նույնիսկ հովազը, որի համար սարսափելի չէ անտառային և ոչ մի գազան, կրակոցից վախենալով դադարեց մռնչալ:

Բայց կրակոցին չհետևեցին ո՛չ վիրավոր մարդու տնքոցներ, ո՛չ գնդակահարված կենդանու ծղրտոց, և հովազը սիրտ առնելով նորից սկսեց իր խռպոտ մոնչոցով վախեցնել անտառի բնակիչներին:

Բարեկամներն ու թշնամիները՝ թռչուններ, գազաններ ու սողուններ, ուշադրություն չդարձնելով հեռվից եկող նրա մոնչոցին, նորից սկսեցին իրենց խլացուցիչ համերգը: Եվ շուտով թփուտում նորից սկսվեց սովորական աղմուկը, այնպես, որ նույնիսկ կողք կողքի կանգնած մարդիկ պետք է գոռային, որ պեսզի կարողանային իրար լսել:

## ԳԼՈՒԽ XXXVII

### Առեղծվածային անհետացում

Կասա դել Կորվոյի գանգը երկու անգամ հնչել էր նախաճաշի հրավիրելով, իսկ դրանից ավելի առաջ եղջրափողն էր հնչել ազարակի հեռավոր ծայրերից ստրուկներին կանչելով:

Մոտեքքում աշխատողներն արդեն իրենց խրճիթների մոտ տեղավորվել էին կանաչ խոտի կամ գերանդիների վրա և սկսել էին ուտել:

Ազարակատիրոջ ընտանիքը սեղանատանը հավաքված՝ արդեն պատրաստ էր սեղան նստելու, բայց պարզվեց, որ դեռ բոլորը չեն եկել: Հենրին չկար:

Մկզբում դրան ոչ մի նշանակություն չէին տալիս և սպասում էին, թե ահա, որտեղ որ է՝ կերևա:

Բայց անցավ մի քանի բուրբ, իսկ Հենրին չկար ու չկար: Ազարակատերը մի որոշ գարմանքով ասաց, որ իր որդին սովորություն չունի սեղանից ուշանալու:

Ամերիկայի հարավ-արևմուտքում ընդունված է, որ առավոտյան նախաճաշին ամբողջ ընտանիքը հավաքվում է մի որոշակի ժամի, և բոլորը միասին սեղան են նստում: Այս սովորությունը ծագել է տեղական ճաշատեսակների առանձնահատկության կապակցությամբ: «Վիրգինյան բիսկվիթը», վաֆլին, հնդկացորենի բլիթները, այս ամենը համով է, եթե հենց նոր կրակից վերցրել և ուտում ես տաք-տաք: Եվ երբ սեղանատանը նախաճաշում են, դա խոհարարուհու համար շիկացած սալօջախի առաջ կանգնելու տանջանքի ժամ է լինում:

Նա, ով ծույլ է և քնով անցնելով ուշանում է նախաճաշից, արդեն պաղած ալադի է ստանում կամ զրկվում է վաֆլիից, ահա թե ինչու հարավային ազարակներում այդպիսի ծույլեր քիչ կան:

Դրա համար էլ, իսկապես, կարող էր շատ տարօրինակ թվալ, որ Հենրի Պոյնդեքստերը դեռևս չի եկել սեղան նստելու:

– Այս ո՞ւր է կորել տղան, – առանց որևէ մեկին դիմելու արդեն չորրորդ անգամ հարցրեց հայրը:

Ո՛չ Կոլիաունը, ո՛չ Լուիզան ոչինչ չպատասխանեցին: Լուիզան ինքն էլ այդպիսի հարց էր տալիս: Սակայն նրա հայացքի և ձայնի մեջ ինչ-որ մի տարօրինակ բան էր զգացվում, բայց դա կարելի էր նկատել միայն ուշիուշով նրա դեմքին նայելով:

Դժվար թե դրա պատճառը նրա եղբոր բացակայությունը լիներ նախաճաշի սեղանին: Այդպիսի դատարկ բանը հազիվ թե որևէ մեկին կարողանար հուզել, այնինչ Լուիզան այդ պահին խիստ հուզված էր:

Ուրեմն ի՞նչ էր պատճառը: Ոչ ոք նրան չհարցրեց: Հայրը ոչ մի օտարոտի բան չնկատեց նրա հայացքում, առավել ևս Կոլիաունը, որն ինքն էլ աշխատում էր հանգիստ ձևանալով դրա տակ թաքցնել իր մի ինչ-որ անախորժ միտքը:

Այն պահից, ինչ Կոլիաունը սեղանատուն էր մտել, ոչ մի խոսք չէր արտասանել և, հակառակ իր սովորության, ոչ մի անգամ Լուիզային չէր նայել:

Մեղանի մոտ նստած նա նկատելիորեն նյարդայնանում էր, և երբ ծառան ներս էր մտնում, մեկ-երկու անգամ նույնիսկ ցնցվեց:

Տարակույս չկար, որ նա ինչ-որ բանից խիստ հուզված էր:

– Շատ զարմանալի է, որ Հենրին ուշացել է նախաճաշից,– համարյա տասներորդ անգամ կրկնեց ազարակատերը:– Մի՞թե դեռ քնած է... Բայց ո՛չ: Հենրին երբեք այսպես ուշ չի վեր կենում: Բայց եթե նույնիսկ որևէ տեղ է գնացել, ապա պետք է եղջրափողի ձայնը լսած լիներ... Գուցե, այնուամենայնիվ, իր սենյակումն է... Պլուտոն՝:

– Այստեղ եմ, մասսա Վուդլի: Դուք ինձ կանչեցի՞ք:

Պլուտոնի վրա բացի կառապանությունից դրված էր նաև սեղանին սպասարկելու պարտականությունը:

– Գնա Հենրիի ննջարանը, և եթե նա այնտեղ է, ասա, որ մենք արդեն նախաճաշը վերջացնում ենք:

– Նա այնտեղ չէ, մասսա Վուդլի:

– Դու եղե՞լ ես նրա սենյակում:

– Այո... այսինքն՝ ուզում էի ասել ո՛չ: Ես նրա սենյակում չեմ եղել, բայց եղել եմ ախոռում. ուզում էի նրա ձին կերակրել, մասսա Վուդլի: Նրա ձին այնտեղ չգտա, թամբն էլ այնտեղ չէ, սանձն էլ չկա, միսոր Հենրին էլ չկա: Նա դուրս է գնացել, երբ տանը բոլորը քնած են եղել:

– Դու համոզվա՞ծ ես, որ այդպես է,– հարցրեց ազարակատերը՝ այդ տեղեկությունից լրջորեն անհանգստանալով:

– Իհարկե, համոզված եմ, մասսա Վուդլի: Այնտեղ, ախոռում միայն մասսա Կոլիաունի ձին է: Խատուտիկը արոտումն է: Իսկ մասսա Հենրիի ձին չկա:

– Այդ դեռ չի նշանակում, թե միսոր Հենրին իր սենյակում չէ: Իսկույն գնա տես:

– Ես հենց այս րոպեին կգնամ, մասսա Վուդլի, բայց դուք կտեսնե՞ք, որ Պլուտոնը ճիշտ է ասում: Երիտասարդ պարոնն այնտեղ չէ: Մասսա Հենրին այնտեղ է, որտեղ իր ձին է:

– Ոչինչ չեմ հասկանում,– ասաց ազարակատերը, երբ Պլուտոնը դուրս գնաց սենյակից:– Հենրին դուրս է գնացել տնից, այն էլ գիշերը: Բայց ո՞ւր է գնացել: Ես չեմ կարողանում պատկերացնել, թե ում մոտ կարող էր գնալ այդ ուշ ժամին: Նեգրի ասելով նա բացակայել է ամբողջ գիշերը: Երևի ամբողջում է եղել, ջահելների մոտ: Հույս ունեմ պանդոկ չի լինի գնացած...

– Օ՛, ո՛չ, իհարկե, այնտեղ չի գնա,– միջամտեց Կոլիաունը, որ կարծես ավելի քիչ չէր մտահոգված, քան ազարակատերը: Բայց նա ուրիշ ենթադրություն էլ չարեց և ոչ մի խոսք չասաց այգում տեղի ունեցածի մասին:

«Պետք է հուսալ, որ Կասսին դրա մասին ոչինչ չգիտե,– մտածեց Լուիզան:– Եթե այդպես է, ապա ամեն ինչ կարող է գաղտնիք մնալ իմ և եղբորս միջև: Ես միշտ էլ կարող եմ համոզել Հենրիին: Բայց ինչո՞ւ մինչև հիմա նա չկա: Ամբողջ գիշերը ես նստած նրան էի սպասում: Նա երևի հասել է Մորիսի ետնից, և նրանք հաշտվել են: Հույս ունեմ, որ այդպես կլինի, թեև նրանք կարող էին հաշտվել և պանդոկում: Հենրին շատ զուսպ տղա է, բայց այնպիսի ապրումների ազդեցությամբ կարող էր իր սովորությանը դավաճանել: Եվ դրա համար չի կարելի նրան դատապարտել. մանավանդ, որ այդպիսի հասարակության մեջ նրան ոչ մի վատ բան չի պատահի:

Դժվար է ասել, թե որքան հեռուն կգնային Լուիզայի այս մտորումները, եթե այդ ժամանակ շեմքում չերևար Պլուտոնը:

Նա այնպիսի լարված տեսք ուներ, որ ասես ուզում էր ինչ-որ շատ կարևոր բան հայտնել:

– Դե՛, ի՞նչ կա,– գոչեց ագարակատերը, չսպասելով ծառայի խոսքին,– այնտե՞ղ է:

– Ոչ, մասսա Վուդլի,– հուզված պատասխանեց նեգրը:– Նա այնտեղ չէ, մասսա Հենրին չկա: Բայց, Բայց...– շարունակեց նա, տատանվելով:– Պլուտոնի համար դժվար է ասել... նրա ձին այնտեղ է...

– Նրա ձին այնտե՞ղ է: Հուսով եմ, որ ննջարանում չէ՞:

– Ո՛չ, սը՛ր: Բայց նա ախոռում էլ չէ: Նա դարբասի մոտ է:

– Նրա ձին դարբասի մո՞տ է: Բայց դա ինչո՞ւ է քեզ վշտացրել:

– Որովհետև, մասսա Վուդլի... որովհետև... այդ ձին մասսա Հենրիի ձին է... որովհետև...

– Դե խոսիր, վերջապես, խափշիկ, ի՞նչ ես մի գլուխ «որովհետև, որովհետև»-ը գցել: Հուսով եմ, որ ձիու գլուխը ողջ է: Թե՞ պոչը տեղը չէ:

– Օ՛, մասսա Վուդլի, նեգրը դրանից չի վախենում: Երանի թե ձին գլուխն ու պոչը կորցրած լիներ: Պլուտոնը վախենում է, որ նա տիրոջն է կորցրել:

– Ի՞նչ: Ձին ցա՞ծ է գցել Հենրիին: Դատարկ բան, Պլուտոն: Անկարելի է, որ ձին ցած գցած լինի իմ որ-դու պես մի ձիավարի: Անկարելի է:

– Ես չեմ էլ ասում, թե նրան ցած է գցել: Ես ավելի վատ փորձանքից եմ վախենում: Օ՛, իմ թանկագին պարոն, ես էլ ոչինչ չեմ կարող ասել: Դուրս եկեք դարբասի մոտ և ինքներդ տեսեք:

Պլուտոնի կցկտուր խոսքը և մանավանդ նրա ձայնն ու շարժումները բոլորին անհանգստացրին: Ոչ միայն ագարակատերը, այլև նրա դուստրը և Կոլիաունը արագ վեր կացան իրենց տեղերից և շտապեցին դեպի հասիենդայի դարբասը:

Այն, ինչ նրանք տեսան, կարող էր միայն ամենամոռայլ ենթադրություններ հարուցել: Ստրուկ նեգրե-րից մեկը ձիու սանձը բռնած կանգնած էր: Կենդանին բոլորովին թաց էր գիշերվա ցողից, ըստ երևույթին ձիապանի ձեռքը դեռ չէր դիպել նրան: Ձին շարունակ սմբակը գետնին էր խփում և փնչացնում, ասես նոր մի տոսկալի վտանգից էր ազատվել: Նրա վրա ցայտել էր մի բան, որ ավելի մուգ էր ցողից, ավելի մուգ նրա մազի գույնից. ձիու ուսին, առջևի ոտքերին և թամբի վրա լերդացած արյան մուգ բծեր կային:

Որտեղի՞ց էր եկել ձին:

Պրերիայից: Նեգրը նրան բռնել էր դաշտում, երբ սանձը երկու ոտքերի արանքը գցած՝ նա բնագդա-բար վազում էր տուն, դեպի հասիենդա:

Ո՞ւմ էր պատկանում այդ ձին:

Այս հարցը ոչ ոք չտվեց: Բոլորը գիտեին, որ դա Հենրի Պոյնդեքստերի ձին է:

Ոչ ոք չհարցրեց, թե ում արյունն է ցայտել ձիու վրա: Բոլոր երեքի մտքում էլ միևնույն մարդն էր՝ որ-դին, եղբայրը, քեռորդին:

Մուգ բծերը, որոնց նրանք նայում էին վշտահար հայացքով, Հենրի Պոյնդեքստերի արյան բծերն էին: Ոչ ոք սրան չէր կասկածում:

## ԳԼՈՒԽ XXXVIII

### Որոնումները

Արագորեն և, ըստ երևույթին, ճիշտ մեկնաբանելով մոռյլ վկայությունները՝ վշտից խելացնոր հայրը նետվեց արյունոտ թամբի վրա և արշավեց դեպի ամրոց:

Կոլիաունը հետևեց նրան:

Տեղի ունեցած լուրը շուտով տարածվեց ամբողջ շրջակայքում: Արագընթաց ձիավորներն իսկույն լուր տարան գետի հոսանքն ի վեր և դեպի վար, մինչև ամենահեռավոր ագարակները:

Հնդկացիները ռազմի ուղի են բռնել, նրանք գանգամաշկեր են հանում արդեն բոլորովին մոտերքում: Հենրի Պոյնդեքստերը նրանց առաջին գոհն է դարձել:

Հենրի Պոյնդեքստերը, այդ ազնիվ ու մեծահոգի պատանին, որն ամբողջ Տեխասում ոչ մի թշնամի չուներ: Բացի հնդկացիներից ուրիշ էլ ո՞վ կարող էր այդ անմեղ արյունը թափել: Միայն կոմանչները կարող էին այդպես անգութ լինել:

Ինչ ամրոցի հրապարակում հավաքված ձիավորներից ոչ մեկը չէր կասկածում, որ այդ ոճիրը գործել են կոմանչները: Միայն չէին իմանում, թե ինչպես, երբ և որտեղ են արել այդ:

Արյան բծերը պարզ պատասխան էին տալիս առաջին հարցին. ձիու տիրոջը գնդակով են խփել կամ նիզակով: Արյան բծերն ամենից շատ աջ կողմում էին, որտեղ այնպիսի տեսք ունեին, որ ասես ինչ-որ մեկը քսել էր: Նույնը նկատելի էր նաև ձիու ուսի և թամբի վրա: Ըստ երևույթին այդ հետքը թողել էր ձիուց ցած ընկնող ձիավորի մարմինը:

Ներկաներից ոմանք. որոնք սահմանագծային կյանքի մեծ փորձ ունեին, բավական վստահորեն նույնիսկ ոճիրը կատարվելու ժամանակն էին որոշում: Նրանց ասելով արյունը թափվել է ոչ ավելի, քան տասը ժամ առաջ:

Արդեն կեսօր էր: Հետևապես սպանությունը կատարվել էր գիշերվա ժամը երկուսին:

Երրորդ հարցը, թերևս, ամենակարևորն էր համենայնդեպս այժմ, երբ ոճիրն արդեն կատարվել էր:

Որտե՞ղ էր կատարվել այն: Որտե՞ղ որոնել դիակը:

Եվ, վերջապես, որտե՞ղ որոնել մարդասպաններին:

Այս հարցերը քննարկում էր զինվորականների ու ագարակատերերի խորհուրդը, որ շտապ հրավիրվել էր Ինչ ամրոցում: Նախագահում էր ամրոցի պարետը, վշտաբեկ հայրը լուռ կանգնած էր նրա կողքին:

Որտե՞ղ որոնել ոճրագործներին և ոճրագործության վայրը:

Պրերիայի կողմնացույցը, ինչպես ծովագնացության ուղիները ցույց տվող կողմնացույցը, երեսուներկու կողմնամաս ունի: Նշանակում է կոմանչների ռազմական ջոկատը որոնելու գնացող արշավախումբը կարող է ընտրություն անել այդ երեսուներկու հնարավոր ուղղությունների մեջ, որոնցից միայն մեկը կարող է ճիշտ լինել:

Բոլորը գիտեին, որ կոմանչներն ապրում են արևմուտքում: Բայց դա շատ անորոշ բան էր, որովհետև նրանք հարյուրավոր մղոն տարածությունների վրա այստեղ-այնտեղ էին քոչում:

Բացի դրանից, հնդկացիներ, ռազմի ուղի էին բռնել և Լեոնայի նման մի մեկուսացված վայրում նրանք կարող էին հարձակվել նաև արևելքից. դա կոմանչների, այդ հմուտ ռազմիկների սովորական ստրատեգիական խորամանկությունն էր:

Ենթադրաբար գնալը պարզապես անմիտ բան կլիներ, բայց ինչպես իմանալ, թե երեսուներկու հնարավոր ուղիներից որն է ճիշտը:

Մանր խմբերի բաժանվելու և տարբեր ուղղություններով գնալու առաջարկությունը հավանության չարժանացավ, և մայրն էլ այն մերժեց:

Հնդկացիները կարող էին մինչև հազար հոգի լինել, իսկ նրանց դեմ հանել կհաջողվեր մի հարյուր մարդուց բաղկացած ջոկատ, ոչ ավելի հիսուն ձիավոր ամրոցից և մոտ մի այդքան էլ ագարակներից: Անհրաժեշտ էր, որ բոլորը միասին լինեն, թե չէ՝ հարձակման դեպքում մաս-մաս եղած ջոկատը հեշտությամբ կարող էր ոչնչանալ:

Այս պատճառաբանությունը հիմնավոր համարվեց: Նույնիսկ վշտաբեկ հայրը և Կոլիաունը, որը ո՛չ պակաս վշտացած էր երևում, համաձայնեցին ենթարկվել մեծամասնության խելամիտ կարծիքին, որը պաշտպանեց նաև մայրը:

Այսպես ուրեմն, որոշվեց, որ որոնումների են գնալու մեկ ուժեղ ջոկատ կազմած:

Բայց ո՞ր ուղղությամբ գնալ: Սրա մասին դեռ շարունակում էին վիճել:

Կապիտան Սլոունենը, որ մի խելամիտ մարդ էր, առաջարկեց հարցուփորձ անել և իմանալ, թե վերջին անգամ որ ուղղությամբ է գնացել այն մարդը, որը, ինչպես ենթադրում են, սպանված է: Իսկ ո՞վ է վերջին անգամ տեսել Հենրի Պոյնդեքստերին:

Ամենից առաջ հարցրին նրա հորն ու հորաքրոջ որդուն:

Ազարակատերը վերջին անգամ որդուն տեսել էր ընթրիքի ժամանակ և ենթադրում էր, որ դրանից հետո նա գնացել է քնելու:

Կոլիաունի պատասխանը խուսափողական էր: Նա իր քեռորդու հետ խոսել էր մի քիչ ավելի ուշ և այն տպավորությունն էր ստացել, որ դրանից հետո, երբ իրենք իրար հրաժեշտ էին տվել, պատանին գնացել է իր սենյակը:

Ինչո՞ւ Կոլիաունը թաքցրեց այն, ինչ իրոք տեղի էր ունեցել: Ինչո՞ւ նա լռության մատնեց այգում տեղի ունեցած տեսարանը, որի վկան էր եղել ինքը:

Գուցե նրա՞ համար, որ վախենում էր ստորացուցիչ վիճակի մեջ ընկնել, եթե պատմի, թե ինքն ինչ դեր է խաղացել այդ գործում:

Այսպես թե այնպես նա ճշմարտությունը թաքցրեց, և նրա տված պատասխանը ներկա եղողների մեջ կասկած առաջացրեց:

Մուտը շատ ավելի ակներև կդառնար, եթե նրանք կասկածների հիմք ունենային, կամ եթե դրա մասին խորհելու ավելի շատ ժամանակ լիներ: Բայց ահա, անսպասելիորեն գործը բոլորովին այլ ընթացք ստացավ: Հյուրանոցի տնօրեն Օբերդոֆերը հրավերի չսպասելով ինքը եկավ այդ խորհրդակցությանը: Ամբոխի միջով առաջ խցկվելով նա հայտարարեց, թե ուզում է կարևոր տեղեկություններ հայտնել, որոնք թերևս կարող են պատասխանել այն հարցին, թե վերջին անգամ երբ են տեսել Հենրի Պոյնդեքստերին և որ ուղղությամբ է գնացել նա:

Գերմանացին կոտրտված անզլերենով պատմեց հետևյալը: Մորիս մուստանգերը, որը կապիտան Կոլիաունի հետ ունեցած մենամարտից հետո ապրում էր հյուրանոցում, այդ երեկո ինչ-որ տեղ գնաց, մի բան, որ արդեն առաջին անգամը չէր անում վերջին ժամանակներս:

Նա վերադարձավ շատ ուշ: Հյուրանոցի տերը դեռ չէր պառկել քնելու, որովհետև պանդոկում երիտասարդները քեֆ էին անում: Մուստանգերը հարցրեց, թե որքան է վճարելու, մի բան, որ վաղուց արդեն չէր արել, և, ի գարմանս հյուրանոցի տիրոջ, վճարեց մինչև վերջին ցենտը:

Թե որտեղ էր ճարել նա այդ փողը և ինչու այդպես շտապ հեռացավ՝ միայն Աստծուն է հայտնի: Իսկ ինքը՝ Օբերդոֆերը գիտեր, որ Մորիս Ջերալդը հյուրանոցից հեռանալիս վերցրեց իր ամբողջ սարք ու կարգը, ինչպես անում էր վայրի մուստանգների որսի գնալիս:

Դրա համար էլ հյուրանոցի տերը մտածել էր, թե մուստանգերը գնաց որսի:

Բայց այս ամենը ի՞նչ կապ ուներ գործի հետ: Շատ մեծ կապ, թեև դա պարզվեց միայն բացատրության վերջում, երբ վկան, վերջապես, անցավ ավելի էական փաստեր պատմելուն: Մուստանգերի գնալուց հետո մի քանի լուպե անց հյուրանոցի դուռը բախեց Հենրի Պոյնդեքստերը. նա ուզում էր տեսնել մուստանգեր Մորիս Ջերալդին: Երբ նրան ասացին, որ նա գնացել է և բացատրեցին, թե որ ուղղությամբ և երբ է գնացել, երիտասարդ Պոյնդեքստերն արագ արշավեց ցույց տված ուղղությամբ, ասես ցանկանալով հասնել մուստանգերի ետևից:

Այս էր այն ամենը, ինչ գիտեր Օբերդոֆերը և ինչ կարող էր պատմել նա:



Թեպետև այս տեղեկությունների մեջ որոշ բաներ պարզ չէին, այնուամենայնիվ, որոնումները սկսելիս հենց սրանից էլ կարելի էր ելնել: Եթե Հենրի Պոյնդեքստերը գնացել է Մորիս մուստանգերի հետ կամ նրա ետևից, նշանակում է նրան պետք է որոնել այն ճանապարհին, որով պետք է գնար մուստանգերը:

Արդյոք որևէ մեկը գիտե՞, թե որտեղ է Մորիս մուստանգերի տունը:

Ոչ ոք այդ բանը ճիշտ չգիտեր: Ոմանք ենթադրում էին, որ նրա տունը պետք է լինի Նուեսեսի կողմերում, նրա վտակ Ալամոյի ափին:

Այսպես ուրեմն, անհետացած պատանու հետքը կամ նրա դիակը գտնելու համար որոշվեց գնալ Ալտոմոյի կողմը. գուցե թե այնտեղ գտնեն նաև Մորիս մուստանգերի դիակը: Եվ այն ժամանակ պետք է վրեժ լուծել ոչ թե մեկի, այդ երկուսի գազանային սպանության համար:

## ԳԼՈՒԽ XXXIX

### Արյան լիճը

Չնայած այս ջոկատը շատ ավելի մեծաթիվ էր, քան սահմանային բնակիչների սովորական ջոկատները, որոնք իրենց մոլորված հարևանին են որոնում, այսուամենայնիվ առաջ էր շարժվում մեծ զգուշությամբ:

Դրա համար լուրջ հիմքեր կային. հնդկացիները ռազմի ուղին էին բռնել:

Առաջ էին ուղարկվել փորձված հետախույզներ, որոնց վրա պարտականություն էր դրվել հետքեր գտնել և հասկանալ նրանց նշանակությունը:

Լեոնայից դեպի արևմուտք համարյա տասը մղոն տարածությամբ փռված պրերիայում նրանք ոչ մի հետք չգտան: Գետինն այդտեղ այնքան չոր ու պինդ էր, որ նրա վրա սմբակների հետքեր կարող էր թողնել միայն քառատրոփ վազող ձին: Բայց այդպիսի հետքեր չկային:

Ամրոցից մի տասը մղոն հեռավորության վրա հարթությունը կտրտում էին խիտ անտառաշերտեր, որոնք ձգվում էին հեռու դեպի հյուսիս-արևմուտք ու հարավ-արևելք՝ իսկական տեխասյան ջունգլիներ, որտեղ ծառերին այնքան խիտ բավիղներ ու լիանաներ էին փաթաթված, որ անտառը համարյա անանցանելի էր ինչպես ձիու, այնպես էլ մարդու համար:

Այդ անտառների միջով, հենց ուղիղ ամրոցի դիմաց ձգված էր մի բացատ, որ ամենակարճ ճանապարհին էր դեպի Նուեսես գետը: Ծառերի ուղիղ շարքերով եզերված այդ բացատը իսկական ծառուղու տպավորություն էր թողնում: Գուցե թե դա կոմանչների հին ռազմուղին էր, որ բաց էին արել Թամաուլիպասի, Կոաուիլուի և Նուեվո Լեոնի<sup>51</sup> վրա արշավներ գործելու ժամանակ:

Հետախույզները գիտեին, որ այդ բացատը գնում է դեպի Ալամո, և ջոկատը տարան այդտեղով:

Շուտով ձիավորները նկատեցին, որ հետախույզներից մեկը, որն առջևից ոտքով էր գնում, կանգ է առել անտառի եզրին և իրենց է սպասում:

– Ի՞նչ կա, – հարցրեց մայորը մյուսներից առաջ ընկնելով և հետախույզին մոտենալով: – Հետքե՞ր են:

– Այո, մայոր, և այն էլ շատ: Նայեցեք այստեղ: Ահա այստեղ, ուր հողը փափուկ է, տեսնո՞ւմ եք:

– Ձիու հետքեր են:

– Երկու ձիու, մայոր, – ասաց հետախույզը՝ հարգալից ուղղելով մայորին:

– Ճիշտ է, երկու ձիու:

– Սրանից դենը կարծես թե չորս հետք է, բայց դրանք բոլորն էլ թողել են այս երկու ձին: Նրանք սկզբում այս բացատով դեպի վեր են գնացել, ապա ետ են դարձել:

---

51 Մեքսիկայի նահանգների անունները:

– Լավ, Սպենգլեր, ի՞նչ կասես դու դրա մասին:

– Ես բացատրով հեռու չեմ գնացել, և շատ բան դեռ առեղծված է մնում,– պատասխանեց Սպենգլերը, ով ամրոցում ծառայում էր որպես հետախույզ,– բայց և այնպես պարզ է, որ այստեղ մարդ են սպանել:

– Ի՞նչ ապացույցներ ունես: Մի՞թե դիակ ես գտել:

– Հապա ի՞նչ ես գտել:

– Արյուն: Արյան մի ամբողջ լիճ, որ ասես բիզոնի երակներից են բաց թողել: Եկեք և ինքներդ տեսեք: Բայց,– շարունակեց նա շշուկով,– եթե ուզում եք, որ ես, ինչպես հարկն է, այս հետքերը հասկանամ, հրամայեցեք մյուսներին մոտ չգալ: Մանավանդ նրանց, ովքեր առջևումն են:

Ըստ երևույթին այս դիտողությունը վերաբերում էր ագարակատիրոջը և նրա քրոջ որդուն, որովհետև հետև հետախույզը աչքի տակով նրանց նայեց:

– Լավ,– պատասխանեց մայորը:– Մի՛ անհանգստացիր, Սպենգլեր, քեզ ոչ ոք չի խանգարի... Ջենտլմեննե՛ր, խնդրում եմ ձեզ մի քանի րոպե տեղից չշարժվել: Առաջ գալ չի կարելի, որովհետև Սպենգլերը պետք է հետքեր ուսումնասիրի: Նա իր հետ կարող է վերցնել միայն ինձ:

Մայորի հրամանը քաղաքավարի խնդրանքի կերպարանք ուներ, որովհետև նա խոսում էր այնպիսի մարդկանց հետ, որոնք անմիջականորեն իրեն չէին ենթարկվում: Բայց բոլորն անտրտուն կատարեցին այդ կարգադրությունը և իրենց տեղերում մնացին, մինչդեռ մայորն առաջ գնաց հետախույզի ետևից:

Մի հիսուն քայլի չափ գնալուց հետո Սպենգլերը կանգ առավ:

– Տեսնո՞ւմ եք, մայոր,– ասաց նա՝ մատնացույց անելով գետինը:

– Սա կույրն էլ կտեսնի,– պատասխանեց սպան:– Արյան լիճ, և դու իրավացի ես. այնքան մեծ է, որ կարելի է մտածել, թե այստեղ բիզոն են մորթել: Իսկ եթե սա մարդու արյուն է, ապա կարելի է չկասկածել, որ այդ մարդն այլևս կենդանի չէ:

– Նա ավելի շուտ է մեռել, քան այս արյունն է լերդացել,– ասաց հետախույզը:

– Ի՞նչ ես կարծում, Սպենգլեր, ո՞ւմ արյունն է սա:

– Սա հենց այն մարդու արյունն է, որին մենք որոնում ենք. ագարակատիրոջ որդու: Դրա համար էլ ես չէի ուզում, որ հայրը մեզ հետ գար:

– Ինձ թվում է նրանից ճշմարտությունը չպետք է թաքցնել: Միևնույն է նա ժամանակին իմանալու է:

– Այդ ճշմարիտ է, մայոր: Բայց մենք նախ պետք է պարզենք, թե ինչպես են սպանել պատանուն, և հենց այդ է, որ ես չեմ կարողանում հասկանալ:

– Չես կարողանում հասկանա՞լ: Նրան, իհարկե, հնդկացիներն են սպանել: Չէ՞ որ կոմանչներն են սպանել նրան:

– Ամեննից,– վստահ պատասխանեց հետախույզը:

– Ինչո՞ւ ես այդպես կարծում, Սպենգլեր:

– Եթե այստեղ հնդկացիներ եղած լինեին, մենք ոչ թե երկու, այլ քառասուն ձիու հետք կգտնեինք:

– Այդ ճշմարիտ է: Դժվար թե կոմանչը սիրտ անի մենակ հարձակում գործել:

– Կոմանչներից ոչ մեկը, մայոր, և ընդհանրապես ոչ մի հնդկացի չի կատարել այս սպանությունը: Բացատի վրա երևում են միայն երկու ձիու հետքեր: Դուք տեսնում եք, սրանք պայտերի հետքեր են, այս նույն հետքերն էլ ետ են գալիս: Կոմանչները պայտած ձի չեն ունենում, թերևս միայն գողացած ձիերը պայտած լինեն: Այս երկու ձիերի վրա էլ սպիտակամորթ մարդիկ են եղել և ոչ թե կարմրամորթ: Հետքերի մի շարքը թողել է մի խոշոր մուստանգ, մյուսը՝ ամերիկյան ձի: Դեպի արևմուտք գնալիս մուստանգն առջևումն է եղել, սա պարզվում է նրանով, որ նրա հետքերը կոխկրտված են: Վերադարձի ժամանակ ամերիկյան ձին է առջևում եղել, իսկ մուստանգը գնացել է նրա ետևից: Առայժմ դժվար է ասել, թե մի ձիավորն ինչ հեռավորությամբ է հետևել մյուսին: Երևի դա պարզելը հեշտ կլինի, եթե մենք գնանք այնտեղ, որտեղից նրանք երկուսն էլ ետ են դարձել: Դա պետք է որ հեռու չլինի:

– Լավ, գնանք այնտեղ,– ասաց մայորը:– Ես հիմա կկարգադրեմ, որ ոչ ոք մեր ետևից չգա:

Այդ կարգադրությունն անելով բարձր ձայնով, որպեսզի բոլորը լսեն, մայորը գնաց Սպենգլերի ետևից:

Հետքերը նշմարվում էին էլի մի չորս հարյուր յարդի վրա: Բայց մայորը դրանք նկատել կարող էր միայն փափուկ հողի վրա, ծառերի ստվերում: Հետախույզն ասաց, որ իր ենթադրությունը հաստատվում է. դեպի արևմուտք մուստանգն առջևից է գնացել, իսկ վերադարձին եղել է ամերիկյան ձիու ետևը:

Դրանից դենն այլևս հետքեր չկային. այստեղից երկու ձիու էլ ետ էին դարձել:

Ետ դառնալուց առաջ նրանք միառժամանակ կանգնած են եղել մի մեծ կաղամախու տակ, սմբակների տակ փոքրված հողը պերճախոս կերպով այդ էր վկայում:

Սպենգլերը ձիուց իջավ և սկսեց ուշի ուշով ուսումնասիրել հետքերը:

– Նրանք այստեղ միասին են եղել,– ասաց հետախույզը մի քանի րոպեից հետո:– Եվ բավական երկար ժամանակ: Բայց երկուսն էլ ձիերի վրա են մնացել և հանգիստ զրույց են արել: Սա ավելի է խճճում գործը: Երևի սրանից հետո են գծովել...

– Եթե դու ճշմարիտ ես ասում, Սպենգլեր, ապա ուրեմն իսկական կախարդ ես: Ասա խնդրեմ, ինչի՞ց ես իմանում դու այս ամենը:

– Հետքերից, մայոր, հետքերից: Դա շատ հասարակ բան է: Ես տեսնում եմ, որ հետքերը տեղ-տեղ իրար վրա են ընկնում: Նշանակում է ձիերն այստեղ են եղել միառժամանակ, բայց նրանք չեն համբերել և կանգնած տեղը դոփդոփել են: Ձիավորներն այստեղ բավական երկար են մնացել, այնքան, որ մի-մի լրիվ սիգար են ծխել: Ահա նրանց սիգարների մնացորդները: Տեսնո՞ւմ եք, լրիվ ծխված են, նրանց մնացորդով մի ծխամորձ էլ չի լցվի:

Հետախույզը կռացավ, սիգարների մնացորդները վերցրեց ու տվեց մայորին:

– Հենց սրանով էլ,– շարունակեց հետախույզը,– ես եզրակացնում եմ, որ ձիավորները չէին կարող իրար դեմ թշնամաբար տրամադրված լինել: Մարդիկ նրա համար չեն իրար կողքի կանգնում ու ծխում, որպեսզի մի րոպե հետո իրար կոկորդ կտրեն կամ իրար գլուխ ջախջախեն: Գոտությունը կարող էր ծագել միայն սիգարները ծխելուց հետո: Որ գոտություն եղել է, այդ ես չեմ կասկածում: Եվ նրանցից մեկը սպանել է մյուսին, այդ նույնքան հաստատ է, որքան այն, որ դուք հիմա նստած եք թամբին: Թե ով է գոհվել, դժվար չէ գլխի ընկնել: Խեղճ միստր Պոյնդեքստերը այլևս երբեք իր որդուն չի տեսնի:

– Այդ ամենը շատ առեղծվածային բան է,– ասաց մայորը:

– Այո, գրողը տանի:

– Բայց դիակը որտե՞ղ կարող է լինել:

– Ահա հենց դրա մասին էլ ես մտածում եմ ու չեմ հասկանում: Եթե հնդկացիները սպանած լինեին, ինձ ամենևին չէր զարմացնի, որ դիակը կորել է: Նրանք կարող էին դիակը տանել իրենց հետ: Բայց այստեղ հնդկացիներ չեն եղել, ոչ մի կարմրամորթ չի եղել: Հավատացե՛ք ինձ, մայոր, որ այդ երկու ձիավորներից մեկը մյուսին սպանել է: Բայց ի՞նչ է արել դիակը, ահա այս չեմ հասկանում: Եվ երևի միայն նա ինքը կարող է ասել այդ:

– Անչափ տարօրինակ է,– գոչեց մայորը,– չափազանց հանելուկային:

– Գուցե թե դեմ մեզ հաջողվի լուծել այդ հանելուկը,– շարունակեց Սպենգլերը:– Հարկավոր է գտնել ձիերի հետքերը սպանության տեղից նրանց հեռանալուց հետո: Գուցե և հաջողվի որևէ բան իմանալ... Այստեղ մենք այլևս անելիք չունենք: Եկեք վերադառնանք, մայոր: Հարկավոր է ասել նրան:

– Միստր Պոյնդեքստերի՞ն:

– Այո:

– Դու համոզվա՞ծ ես, որ նրա որդին սպանված է:

– Օ՛, ոչ: Ես այդ չեմ կարող պնդել: Ես համոզված եմ միայն, որ ծերունի Պոյնդեքստերն այստեղ կգա այն ձիերից մեկին հեծած, որոնք ոճրագործությանը վկա են եղել, այսինքն ամերիկյան ձիու վրա: Ես համեմատել եմ հետքերը: Եվ եթե երիտասարդ Պոյնդեքստերը հենց այդ ձին է հեծած եղել, ապա վախենում եմ, որ նրան կենդանի տեսնելու քիչ հույս կա: Շատ է կասկածելի, որ երկրորդ ձիավորը նրա ետևից է գնալիս եղել:

– Սպենգլեր, որևէ ենթադրություն ունե՞ս դու, թե ով է եղել այդ երկրորդ ձիավորը:

– Ոչ մի: Եթե ծերունի Դոֆերի պատմածը չլիներ, Մորիս մուստանգերը երբեք իմ միտքը չէր գա: Ճիշտ է, սա պայտած մուստանգի հետք է, բայց ես չեմ կարող երաշխավորել, թե դա հենց իսկը նրա մուստանգն է: Հազիվ թե... Երիտասարդ իռլանդացին, ճիշտ է, վիրավորանք տանել չի կարող, բայց ինձ թվում է նա այն մարդկանցից չէ, որոնք սպանում են դավադրաբար:

– Կարծում եմ դու իրավացի ես:

– Դե ուրեմն, եթե երիտասարդ Պոյնդեքստերը սպանված է, և նրան սպանել է Մորիս Ջերալդը, ուրեմն նրանց միջև երևի ազնիվ մենամարտ է եղել, և ազարակատիրոջ որդին պարտվող կողմն է եղել: Ահա թե ինչպես եմ հասկանում ես: Բայց ահա դիակի անհետացումը ինձ փակուղու մեջ է գցում. չէ՞ որ ոչ մի մարդ երկու կվարտ<sup>52</sup> արյուն կորցնելուց հետո կենդանի մնալ չէր կարող: Հարկավոր է հետքերով առաջ գնալ: Գուցե և նրանք մեզ կհասցնեն հանելուկի լուծմանը... Ծերունուն ասե՛լ, թե ինչ եմ մտածում ես:

– Ո՛չ, կարծում եմ չարժե: Նա արդեն բավական շատ բան է իմանում: Նրա համար ավելի հեշտ կլինի այդ սոսկալի ճշմարտությանը հասնել աստիճանաբար: Մեր տեսածի մասին նրան ոչինչ մի՛ ասիր: Վերադարձիր այնտեղ, որտեղ արյունը տեսանք, և որոնիր վերադարձի հետքերը, իսկ ես կաշխատեմ ջոկատը քո ետևից բերել այնպես, որ ոչ ոք ոչինչ չնկատի:

– Շատ լավ, մայոր,– ասաց հետախույզը:– Ինձ թվում է ես գլխի եմ ընկնում, թե ուր կտանի վերադարձի հետքը: Դրա համար ինձ մի տասը բուպե ժամանակ տվեք և ճանապարհ ընկեք իմ ազդանշանով:

Այս ասելով Սպենգլերը վերադարձավ արյան լճի մոտ: Այնտեղ մի թռուցիկ գնումից հետո շուտ եկավ դեպի կողքի բացատը:

Պայմանավորված պահին հնչեց նրա սուր սուլոցը: Ձայնի հեռավորությունից կարելի էր հասկանալ, որ հետախույզը համարյա մի ամբողջ մղոն հեռացել է և այժմ գտնվում է սոսկալի ոճիրի տեղից բավական հեռու:

Ազդանշանը լսելուն պես մայորը, որն արդեն վերադարձել էր իր ջոկատի մոտ, շարժվելու հրաման տվեց: Նա գնում էր ծերունի Պոյնդեքստերի և մի քանի ուրիշ հարուստ ազարակատերերի հետ, բայց հետախույզի առեղծվածային հայտնությունների մասին ոչ մեկին ոչինչ չասաց:

## ԳԼՈՒԽ XL

### Դրոշմված գնդակը

Նախքան ջոկատը կհասներ հետախույզին, տեղի ունեցավ մի փոքրիկ դեպք: Մայորն իր մարդկանց տանում էր ոչ թե բացատով, այլ անտառի կարճ ճանապարհով: Այդ ճանապարհը պատահաբար չէր ընտրված. մայորն ուզում էր հորն ազատել ավելորդ տանջանքներից, խանգարելով նրան տեսնել արյունը, իր որդու արյունը, ինչպես ենթադրում էր հետախույզը: Ջարհուրելի վայրը մի կողմի վրա էր մնացել,

---

52 Կվարտ – 2.14 լիտր:

բացի մայորից ու հետախույզից, ուրիշ ոչ ոք չգիտեր տխուր հայտնության մասին, և ջոկատն առաջ էր գնում երջանիկ անտեղյակությամբ:

Նրանք հասան մի նեղ շավիղ, որով երկու ձիավոր հազիվ թե կարողանային կողք կողքի գնալ: Տեղտեղ շավիղը լայնանում, բացատ էր դառնում, բայց մի քանի յարդից հետո նորից նեղանում էր և մտնում թփուտի մեջ:

Երբ ձիավորները դուրս եկան բացատներից մեկը, թփուտից մի ինչ-որ գազան դուրս ցատկեց և սկսեց շավիղով փախչել: Գեղատես գազանի կարմրադեղին մորթը ծածկված էր մուգ բծերի նախշերով: Նրա ողորկ գլանաձև մարմինը երկար պոչով և ճկուն, ուժեղ ոտքերով թվում էր ուժի ու արագության մարմնացում: Դա մի հովազ էր, նույնիսկ այդ խուլ անտառներում հազվագյուտ մի գազան:

Որսորդի համար դա խիստ մեծ գայթակություն էր և, չնայած արշավախումբը շատ տխուր խնդիր ուներ, երկու հոգի կրակեցին փախչող գազանի ետևից:

Դրանցից մեկը Կասսի Կոլիաունն էր, մյուսը՝ նրա կողքով գնացող մի երիտասարդ ագարակատեր:

Հովազն անշնչացած վայր ընկավ, գնդակը գիշատիչի ողնաշարին էր դիպել:

Երկուսից որի՞ն էր պատկանում հաջողակ կրակոցի պատիվը: Երկուսն էին և՛ Կոլիաունը, և՛ երիտասարդ ագարակատերը, իրենց էին վերագրում: Նրանք միաժամանակ էին կրակել, բայց նշանին դիպել էր միայն մեկի գնդակը:

– Ես այդ կապացուցեմ, – վստահորեն ասաց պաշտոնաթող կապիտանը ձիուց իջնելով:

Մոտենալով սպանված հովազին՝ նա իր դանակը հանեց և ներկաներին դառնալով ասաց.

– Գնդակը գտնվում է կենդանու մարմնի մեջ, այդպես չէ՞, ջենտլմեններ: Եթե գնդակն իմն է, նրա վրա պետք է լինեն իմ անուն-ազգանվան սկզբնատառերը՝ «Կ. Կ.» կիսալուսնի նշանով: Իմ գնդակները հատուկ պատվերով են պատրաստված, և ես միշտ էլ կարող եմ իմանալ որն է իմ սպանած որսը:

Կոլիաունը պարծենկոտ ձևով բարձրացրեց դուրս հանած գնդակը դժվար չէր հասկանալ, որ նա ճիշտ էր ասել: Հետաքրքրասերները մոտեցան նայելու. գնդակի վրա, իրոք, դրոշմված էին Կոլիաունի անվան սկզբնատառերը, և այդպիսով վեճը վերջացավ ո՛չ երիտասարդ ագարակատիրոջ օգտին:

Դրանից քիչ հետո ջոկատը մոտեցավ այն տեղին, որտեղ հետախույզն էր սպասում, որը և նրանց առաջ տարավ:

Այստեղ արդեն երկու պայտած ձիու հետքեր չկային: Կարելի էր տեսնել միայն մեկ ձիու հետք, բայց այն էլ այնքան քիչ էր նկատելի, որ տեղ-տեղ կարող էր նշմարել միայն հետախույզը:

Այդ հետքն անցնում էր թփուտների միջով, երբեմն-երբեմն դուրս էր գալիս բացատը և, վերջապես, մի շրջան գործելով նրանց հասցրեց հենց նույն բացատը, միայն մի քիչ ավելի հեռու դեպի արևմուտք:

Թեպետև Սպենգլերն առաջնակարգ հետախույզ չէր, բայց և այնպես այդ հետքով այնքան արագ էր առաջ գնում, որ մյուսները հազիվ էին հասնում նրա ետևից:

Նա արդեն գլխի էր ընկնում, թե ինչ ձի է թողել այդ հետքը: Նա գիտեր, որ դա հենց այն մուստանգն է, որը կանգնած է եղել կաղամախու տակ, երբ նրա տերը սիգար է ծխել, այն նույն մուստանգը, որի սմբակների խոր հետքերը մնացել են մարդկային արյունով ներկված հողի վրա:

Քանի դեռ հետախույզը մենակ էր, անցել էր նաև ամերիկյան ձիու հետքով: Եվ հասկացել էր, որ այդ հետքը ետ է տանում դեպի պրերիա, որով իրենք եկել են այստեղ, և ապա երևի գնում է դեպի Լեոնայի ափի ագարակները:

Բայց մուստանգի հետքը կարծես շատ ավելի բան էր խոստանում, և Սպենգլերը նորից զբաղվեց նրանով: Այդ հետքը կարող էր հասցնել արյունոտ հանելուկի լուծմանը կամ գուցե ևս հենց մարդասպանի որջը:

Մակայն այս հետքն էլ հետախույզին պակաս չէր մտահոգում, քան երկու ձիերի իրար ծածկող հետքերը:

Այս հետքը ուղիղ գծով չէր ձգվում, ինչպես սովորաբար լինում է, երբ ձիուն վարում է հեծյալը. այն մերթ այս ու այն կողմ էր թեքվում, մերթ օդակ էր կազմում, մերթ գնում էր ուղիղ, երբեմն էլ պտույտներ էր գործում, կարծես մուստանգի վրա հեծյալ չի եղել, կամ թե հեծյալը թամբի վրա քնած է եղել:

Կարո՞ղ էր այդպիսի հետք ունենալ մի ձի, որին հեծած արշավել է մի ոճրագործ, շտապելով թաքնվել հենց նոր գործած սպանությունից հետո:

Մպենգլերն այդպես չէր մտածում: Եվ ընդհանրապես չէր իմանում, թե ինչ մտածի: Նա բոլորովին շշմեղ էր և այդ անկեղծորեն ասաց մայորին, երբ վերջինս հարցրեց հետքի բնույթի մասին:

Բայց այն, ինչ շուտով պատկերացավ նրա աչքի առաջ և ինչ միաժամանակ տեսան նաև նրա բոլոր ուղեկիցները, ոչ միայն չօգնեց գաղտնիքը բացելու, այլև, ընդհակառակն, այն է՛լ ավելի անբացատրելի դարձրեց:

Դեռ ավելին. ենթադրություններն ու մտորումները հանկարծ փոխվեցին մի ամենակուլ սարսափի: Եվ ոչ ոք չէր կարող պնդել, թե դրա համար հիմքեր չկային:

Մի՞թե դուք չէիք սարսափի, եթե տեսնեիք մի ձիավորի, որը հանգիստ նստած է թամբին, ոտքերն ասպանդակների մեջ են, սանձն ամուր բռնել է ձեռքում և առաջին հայացքից նույնպիսի ձիավոր է, ինչպես հարյուրավոր ուրիշները, բայց, երբ ավելի ուշադիր նայեիք, նկատեիք նրա մեջ մի ինչ-որ տարօրինակություն և հանկարծ հասկանայիք, որ այդ ձիավորը... գլո՛ւխ չունի:

Ահա հենց այսպիսի մի տեսարան բացվեց նրանց աչքի առաջ: Եվ բոլորն էլ միաժամանակ մի կտրուկ շարժումով կանգնեցին իրենց ձիերը, ասես հանկարծ դեմ առան մի ահավոր անդունդի:

Արեգակն արդեն մայր էր մտնում, նրա հրաշեկ սկավառակը համարյա դիպչում էր խոտերին, և կարմիր ճառագայթները խփում էին մարդկանց աչքերին, կուրացնելով նրանց և թույլ չտալով բան տեսնել: Այնուամենայնիվ, բոլորը պարզ տեսան, որ իրենց առաջ ծառացած այդ զարմանալի կերպարանքն անգլուխ ձիավոր է:

Եթե ներկա եղողներից միայն մեկը ասեր, թե ինքը անգլուխ ձիավոր տեսավ, նրան երևի կծաղրեին և խելագար կկոչեին: Նույնիսկ եթե երկուսը պնդեին այդ, երկուսին էլ ցնորված կհամարեին:

Բայց այն, ինչ միաժամանակ բոլորը տեսան, կասկածից դուրս բան էր և, ընդհակառակն, եթե որևէ մեկը փորձեր ժխտել այդ, ապա հենց նրան խելագար կհամարեին:

Բայց ոչ ոք չէր կասկածում: Բոլորը լարված նայում էին մի կողմի վրա, նայում էին նրան, որը կամ անգլուխ ձիավոր էր, կամ շատ հմտորեն պատրաստված խրտվիլակ:

Արդյո՞ք խրտվիլակ էր այդ: Իսկ եթե ոչ, ապա ի՞նչ էր:

Այս հարցը ծագեց բոլորի գլխում միաժամանակ: Եվ որովհետև ոչ ոք նույնիսկ ինքն իր համար պատասխան գտնել չէր կարող, ապա բոլորը լուռ էին:

Ձինվորականներ թե քաղաքացիականներ՝ բոլորը թամբերին նստած սպասում էին բացատրության, որը ոչ ոք տալ չէր կարող:

Լսվում էին միայն սոսկումի ու զարմանքի ճնշված բացականչություններ: Բայց ոչ ոք ոչ մի բացատրություն տալ չէր կարողանում:

Անգլուխ ձիավորը, իրական էր նա թե ուրվական, հենց այն բույսն էր, երբ մարդիկ տեսան նրան, դուրս եկավ ջոկատի կանգնած բացատի դիմացի ծայրը: Եթե նա իր ուղին շարունակեր, հենց ուղիղ ջոկատի մոտ կգար, եթե, իհարկե, նրանք արիություն ունենային սպասելու նրան:

Բայց անգլուխ ձիավորն էլ համարյա նրանց հետ միաժամանակ կանգ առավ և կարծես նրանց էր նայում նույնպիսի թերահավատությամբ:

Այնպիսի մի լռություն տիրեց, որ լսվում էր խոտերի մեջ ընկնող սիգարի ձայնը: Ահա հենց այդ պահին էլ շատ թե քիչ քաջասիրտները կարողացան դիտել տարօրինակ ձիավորին, այնինչ շատերը դողում էին սարսափից և կորցրել էին դատելու ամեն մի ընդունակություն: Բայց և նրանք, ովքեր հա-

մարձակվել էին նայել այդ խորհրդավոր պատկերին և ջանում էին հասկանալ, թե ինչ բան է դա, նրանք էլ կուրանում էին մայր մտնող արևի ճառագայթներից: Նրանց երևաց միայն մի գեղեցիկ, խոշոր ձիու սիլուետ՝ ձիավորը վրան: Մարդու մարմինը տեսնելն ավելի դժվար էր, որովհետև ծածկված էր թիկնոցի պես մի բանով, որը ծալ-ծալ կախվել էր թիկունքից:

Բայց այս ամենն ի՞նչ նշանակություն ուներ, եթե ձիավորը գլուխ չուներ: Անգլուխ մարդը նստել է ձիուն գեղեցիկ դիրքով, նրա կրունկներին փայլփլում են խթանները, մի ձեռքով սանձափուն է բռնել, մյուսը, ինչպես ընդունված է, ազատ դրված է ազդրին:

Այս ի՞նչ բան է: Տեսիլք չէ՞ արդյոք: Մի՞թե սա կարող է կենդանի մարդ լինել:

Այս տեսարանին նայողներն այնպիսի մարդիկ էին, որոնք ո՛չ ուրվականների էին հավատում, ո՛չ գերբնական տեսիլքների: Նրանցից շատերը շատ անգամ էին վայրի թավուտներում պայքարել բնության դաժան ու անակնկալ քմահաճույքների դեմ: Այդպիսի մարդիկ տեսիլքների չէին հավատա:

Բայց և այնպես այդքան արտասովոր մի երևույթ տեսնելով՝ նույնիսկ ամենաողջամիտ մարդիկ սկսեցին կասկածել, թե դա իրականություն է և իրենք իրենց մրմնջում էին.

«Սա տեսիլք է: Իհարկե, սա մարդ լինել չի կարող»:

Անգլուխ ձիավորի մեծությունը հաստատում էր այն ենթադրությունը, որ, իրենց առաջ գերբնական մի երևույթ է: Նա երկու անգամ ավելի մեծ էր թվում սովորական ձիուն նստած սովորական մարդուց: Ավելի շուտ նման էր վիթխարի ձի հեծած հսկայի: Հնարավոր է, որ դա խաբուսիկ տպավորություն էր և բացատրվում էր արեգակի ճառագայթների բեկումով, որոնք հորիզոնական դիրքով անցնում էին շիկացած հարթության վրա տատանվող օդի միջով:

Բայց հիմա դատողությունների ժամանակ չէր, նույնիսկ ժամանակ չկար ինչպես հարկն է դիտելու այդ հրեշավոր տեսիլքը, որին ներկա եղողները հառել էին իրենց հայացքը՝ ձեռքերն աչքերին հովանի արած կուրացուցիչ արևից:

Ոչ ձիավորի հագուստի գույնը կարելի էր նշմարել, ոչ էլ ձիու: Երևում էին միայն նրա մարմնի գծագրությունները՝ սև ուրվագիծ՝ երկնքի ոսկեփայլ ֆոնի վրա: Բայց որ կողմի վրա էլ շուտ էր գալիս, էլի նույն անբացատրելի երևույթն էր անգլուխ ձիավոր:

Այս ի՞նչ բան է: Տեսիլք չէ՞ արդյոք: Մի՞թե սա կարող է կենդանի մարդ լինել:

– Սա ինքը սատանան է՝ ձիու վրա նստած,– հանկարծ գոչեց շատ բան տեսած սահմանային բնակիչներից մեկը, որին ոչ մի բանով վախեցնել չէր կարելի:– Երդվում եմ, որ սա ինքը՝ սատանան է:

Նրա չոր քրքիջը, որին միացավ թունդ հայիոյանքը, ավելի վախեցրեց վեհերոսներին և կարծես ազդեցություն գործեց նաև անգլուխ ձիավորի վրա: Նա կտրուկ շուտ տվեց իր ձիու գլուխը, և ձին վայրի վրնջոցով սլացավ հեռու:

Անգլուխ ձիավորը սլանում էր ուղիղ դեպի արևը և շուտով անհետացավ, ասես մտավ արևի շողշողուն սկավառակի մեջ:

## ԳԼՈՒԽ XLI

### Չորս ձիավոր

Մայրի գլխավորած ձիավորների ջոկատը միակը չէր, որ այդ նշանավոր առավոտը դուրս եկավ Ինջ ամրոցից:

Նրանից էլ շատ առաջ, համարյա լուսաբացին, նույն ուղղությամբ դեպի Նուեսեն գետը ճանապարհ էր ընկել մի ուրիշ փոքրիկ ջոկատ՝ բաղկացած չորս հոգուց:

Հազիվ թե սա դուրս եկած լիներ Հենրի Պոյնդեքստերի դիակը որոնելու: Այդ վաղ ժամին դեռ ոչ ոքի մտքով էլ չէր անցնում, թե պատանին սպանվել է կամ թեկուզ կորել: Առանց հեծյալի ձին տխուր լուրը դեռ չէր բերել: Ավանը քնած էր առանց իմանալու, որ անմեղ արյուն է թափվել:

Չնայած երկու ջոկատն էլ դուրս էին եկել միևնույն տեղից և գնում էին նույն ուղղությամբ, բայց նրանց միջև ոչ մի ընդհանուր բան չկար: Նրանք, որ ավելի վաղ էին ճանապարհ ընկել, իսպանացիներ էին, ավելի ճիշտ՝ նրանց երակներում իսպանական արյունը խառն էր ացտեկական արյան հետ, այլ խոսքով ասած՝ դրանք մեքսիկացիներ էին:

Այս նկատելու համար մի առանձին գիտելիք ու դիտողականություն հարկավոր չէր բավական էր միայն նայել նրանց: Ձի նստելու ձևը, նեղ ազդրերը, որ առանձնապես նկատելի էր թամբերի բարձրության պատճառով, ուսերին գցած վառ գույնի սերապենները, թավշյա շավարները, կրունկների խոշոր խթանները և, վերջապես, լայնեզր սև սոմբրերոները, այս ամենը ցույց էին տալիս, որ նրանք մեքսիկացիներ են կամ թե մեքսիկացու սովորություններ յուրացրած մարդիկ:

Բայց այս չորս ձիավորներն անվիճելիորեն մեքսիկացիներ էին: Թուխ մաշկը, սև, կարճ խուզած մազերը, սրածայր մորուքը, դեմքի կանոնավոր ձվաձևությունը, այս ամենը բնորոշ են իսպանացեցական տիպի մարդկանց, որոնք այժմ ապրում են Մոնթեսումայի<sup>53</sup> հնադարյան երկրում:

Ձիավորներից մեկը շատ ավելի ամրակազմ մարդ էր, քան իր ընկերները: Նրա ձին մյուսներից լավն էր, հագուստը ավելի շքեղ, գենքը՝ ավելի նուրբ աշխատանք էր, և ընդհանրապես ամեն ինչից երևում էր, որ սա այս չորս մարդու մեջ գլխավորն է:

Նա կլիներ մոտ քառասուն տարեկան, թեև այտերի ողորկ մաշկի և խնամքով խուզած այտմորուսների շնորհիվ ավելի երիտասարդ էր թվում: Նրան նույնիսկ գեղեցիկ կարելի էր համարել, եթե չլինեին պաղ ու ծանր հայացքը և դեմքի մռայլ արտահայտությունը, որ ցույց էր տալիս նրա բնավորության կոպտությունն ու դաժանությունը: Նույնիսկ ձերմակ ատամների երկու հավասար շարքերով գեղեցիկ գծագրությամբ բերանի ժպիտը չէր կարող ջնջել այդ տպավորությունը. նրա մեջ մի ինչ-որ դիվային բան կար:

Արտաքինի համար չէր, որ ընկերները նրան կոչել էին Տեխասում լավ հայտնի գազանի անունով: Էլ Կոյոտ աննախանձելի մականունը նա ստացել էր իր բնավորության և վարքուբարքի համար:

Ինչպե՞ս էր պատահել, որ էլ Կոյոտն այդպես վաղ առավոտյան ճամփա էր գնում պրերիայով, ըստ երևույթին բոլորովին ուշքը գլխին, այն էլ մի փոքրիկ ջոկատի գլուխ անցած: Չէ՞ որ ընդամենը մի քանի ժամ առաջ նա հարբած ընկած էր իր խրճիթում և ոչ միայն չկարողացավ մարդավարի ընդունել իր հյուրին, այլև կարծես չհասկացավ էլ, թե իր մոտ մարդ է եկել:

Այս անսպասելի է որոշ չափով տարօրինակ փոփոխությունն այնքան էլ դժվար չէ բացատրել: Բավական է պատմել, թե ինչ էր տեղի ունեցել այն պահից, երբ Կոլիաունը հեռացել էր նրա մոտից մինչև մեր հանդիպումը Էլ Կոյոտի և իր երեք հայրենակիցների հետ:

Հեռանալիս Կոլիաունը խրճիթի դուռը չծածկեց և այն բաց մնաց մինչև առավոտ, իսկ Էլ Կոյոտը շարունակեց քնել:

Լուսաբացին նա արթնացավ ցրտից ու խոնավությունից: Դա նրան մի քիչ ուշքի բերեց: Անկողնից վեր թռչելով սկսեց երերալով քայլել խրճիթում, նգովելով ցուրտը և դուռը, որ ներս էր թողել այդ ցուրտը

Կարելի էր մտածել, թե նա իսկույն կծածկի դուռը, բայց այդպես չարեց: Դուռը միակ անցքն էր, որ տեղից լույս էր ներս թափանցում, եթե չհաշվենք հին պատերի ձեղքերը, իսկ լույսը հարկավոր էր կատարելու համար իր մտադրությունը, որի համար վեր էր կացել:

---

53 Մոնթեսումա – ացտեկների գերագույն առաջնորդը այն ժամանակներում, երբ իսպանացիները նվաճում էին Մեքսիկան: Այս առաջնորդը հանդես է գալիս Հագարդի «Մոնթեսումայի դուստրը» գրքում:



Բայց բաց դռան միջով ներս թափանցող վաղորդյան աղոտ լույսը դեռ թույլ էր լուսավորում խրճիթը, էլ Կոյոտը սայթաքելով ու հայհոյանք տեղալով դեսուդեն էր ընկնում, մինչև որ գտավ այն, ինչ որոնում էր. դա դղմե մի մեծ աման էր, որի մեջ տերը ջուր էր պահում, երբեմն էլ ոգելից խմիչք:

Երբ մեքսիկացի ջրամանի բերանը բացեց, շուրջը տարածվող հոտը ցույց տվեց, որ վերջերս նրա մեջ օղի է եղել: Բայց տիրոջ կատաղի հայհոյանքից երևաց, որ այժմ այն դատարկ էր:

– Գրող ու ցա՛վ,– գոչեց նա չարությամբ թափահարելով ջրամանը, որպեսզի լրիվ համոզվի, որ մեջը ոչինչ չկա:– Ո՛չ մի կաթիլ:

Լուսն էլ չի խեղդվի սրա մեջ: Իսկ լեզուս աստամներիս է կաչում: Կոկորդս այրվում է, ասես մեջը մի ամբողջ թավա շեղջ են լցրել: Գրո՛ղը տանի: Էլ համբերել չեմ կարող: Ի՞նչ անեմ: Արդեն լուսանում է: Ստիպված եմ ավան գնալ: Գուցե սինյոր Դոֆերն արդեն բացել է իր որոգայթը վաղ արթնացող թռչուններ որսալու համար: Եթե այդպես է, ուրեմն առաջինը Կոյոտը կներկայանա նրան:

Հրամանի փոկը ուսը գցելով և սերապեն թիկունքին՝ էլ Կոյոտը ճանապարհ ընկավ դեպի ավան:

Հյուրանոցը նրա խրճիթից ընդամենը մի քանի հարյուր յարդ էր հեռու, գետի նույն ափին: Այդ ճանապարհը նրան այնքան էր ծանոթ, որ աչքերը կապած էլ կարող էր գնալ: Քսան բուսելից հետո նա արդեն երեքավոր մոտենում էր «Բարի գալուստ» ցուցանակին:

Նրա բախտը բերեց Օբերդոֆերը պանդուկում սպասարկում էր վաղաժամյա հյուրերին՝ մի քանի զինվորի, որոնք գաղտնի դուրս էին եկել զորանոցից, որպեսզի քնից հետո կոկորդիսները թրջեն:

– Մայն գո՛տ, միստր Դիա՛գ,– ասաց պանդուկի տնօրենը ողջունելով նոր հյուրին և առանց քաշվելու թողնելով իր վեց այցելուներին, որոնք ապառիկ էին խմում, որպեսզի սպասարկի մեկին, որը, նա գիտեր, կանխիկ էր վճարելու:– Մայն գո՛տ: Այդ դո՛ւք եք այդպես վաղ ոտքի վրա: Ես գիտեմ ինչ է ձեր ուզածը: Դուք ուզում եք, որ ես ձեր դղմե ջրամանը լցնեմ այն մեքսիկական ագ... ագ... ինչպես եք կոչում դուք այդ խմիչքը...

– Ազվարդիենտե<sup>54</sup>: Դուք լավ եք հասկացել, կաբալերո: Հենց այդ է իմ ուզածը:

– Մեկ դոլար: Դա մեկ դոլար արժե:

– Կարամբա՛: Ես այնքան հաճախ եմ վճարել, որ զինը լավ գիտեմ: Ահա ձեզ փողը, ահա և ամանը: Լցրեք, միայն թե շուտ:

– Դուք շտապո՞ւմ եք, հերր Դիագ: Ես ձեզ շատ չեմ պահի: Երևի գնում եք մուստանգների պրիերա՞ն: Վախենում եմ, որ իռլանդացին ձեր առաջն է ընկել: Դեռ զիշեր էր, որ նա գնաց: Իմ տանից նա հեռացավ կեսգիշերից հետո. դա իսկի ճամփա գնալու ժամ չէ: Բայց տարօրինակ մարդ է այդ մուստանգերը, միստր Մորիս Ջերալդը: Ոչ ոք երբեք չի կարող իմանալ, թե ինչ կարելի է սպասել նրանից: Բայց ես նրա դեմ ոչինչ չունեմ: Նա լավ կենվոր էր, իր մեծ գումարի տալիքը վճարեց ինչպես մի հարուստ մարդ, և էլի ինչքա՛ն փող մնաց նրան: Մայն գոտ, նրա գրպանները լիքն էին դոլարներով:

Մեքսիկացուն շատ հետաքրքրեց այն տեղեկությունը, որ իռլանդացին գնացել է «մուստանգների պրիերան», ինչպես Օբերդոֆերն ասաց: Իր այդ հետաքրքրությունը նա արտահայտեց նախ զարմանքի մի թեթև բացականչությամբ, իսկ հետո անհամբերությամբ, որ երևում էր նրա բոլոր շարժումներում, երբ լսում էր գերմանացու շատախոսությունը:

Բայց նա աշխատեց թաքցնել իր հուզմունքը: Օբերդոֆերին հարցուփորձ անելու փոխարեն, նա անփութ տեսքով պատասխանեց.

– Այդ ինձ չի վերաբերում, կաբալերո: Պրերիայում մուստանգ շատ կա, բոլորին կբավականացնի: Շտապեցեք, սինյոր, տվեք իմ ազվարդիենտեն:

---

54 Ազվարդիենտե – թունդ զինի:

Փոքր-ինչ վշտանալով, որ իրեն բամբասելու հնարավորություն չտրվեց, գերմանացին արագ լցրեց դրմի ջրամանը: Այլևս խոսակցությունը շարունակելու փորձ չանելով նա ամանը մեկնեց մեքսիկացուն, դուլարը վերցրեց ու գցեց դրամարկդը և վերադարձավ զինվորների մոտ, որոնք ավելի զրուցասեր էին, որովհետև ապառիկ էին խմում:

Չնայած ծարավին՝ Դիագը պանդոկից դուրս եկավ առանց իր ամանը բացելու և նույնիսկ ասես մոռանալով նրա գոյությունը:

Այժմ նրա միտքն զբաղեցնում էր մի ուրիշ բան, որ խմելու ցանկությունից ավելի ուժեղ էր:

Նա միանգամից իր տուն չգնաց, այլ նախ մտավ ավանի ծայրին գտնվող երեք խրճիթները, որոնց մեջ ապրում էին իր պես հեշտ վաստակի սիրահարներ, և միայն դրանից հետո ուղղվեց դեպի իր խրճիթը:

Վերադառնալիս էլ Կոյոտը պայտած ձիու հետքեր նկատեց և տեսավ, որ այդ ձին իր խրճիթի մոտ կապված է եղել ծառից:

– Կարամբա՛: Այս գիշեր ամերիկացի կապիտանն այստեղ է եղել: Գրողը տանի: Ես աղոտ կերպով ինչ-որ բան եմ հիշում, Բայց ինձ թվում էր, թե երագում եմ տեսել: Գլխի եմ ընկնում, թե նա ինչու է այստեղ եկած եղել. երևի, իմացել է, որ դոն Մորիսիոն գնալու է: Կարծում եմ, երբ մտածի, թե ես արթնացած կլինեմ, նորից կգա այստեղ: Հա՛-հա՛-հա՛: Առանց նրան էլ ամեն ինչ կարվի: Նրա ցուցումներն ինձ հարկավոր չեն: Հազար դոլար: Ա՛յ դա փող է: Հենց որ այդ փողն ստանամ, կգնամ Ռիո Գրանդե և կփորձեմ Իսիդորայի հետ գործը դրստել:

Այս մենախոսությունից հետո էլ Կոյոտն իր խրճիթում մնաց այնքան ժամանակ, որքան հարկավոր էր մի քանի կտոր տապակած միս ուտելու և վրան էլ ազվարդիենտե կուլ տալու համար: Հետո նա բռնեց ու թամբեց իր ձին, ահագին խթաններ ամրացրեց կրունկներին, թամբին կապեց փոքրիկ կարաբինը, երկու ատրճանակ գոտին խրեց, կախեց կաշվե պատյանով դաշույնը և, ձիու վրա նետվելով, արագ սլացավ առաջ:

Նախքան պրերիա մտնելը նա նորից գնաց ավանի ծայրը և այնտեղ սպասեց այն ձիավորներին, որոնք պետք է ուղեկցեին իրեն, և որոնց նա արդեն նախագգուշացրել էր, որ մի գաղտնի գործում նրանց օգնությունն իրեն պետք է լինելու:

Թվում էր, որ էլ Կոյոտի երեք ընկերներն արդեն գիտեին նրա ծրագիրը: Համենայնդեպս նրանք գիտեին, որ գործը կատարվելու է Ալամոյի ափերին: Երբ ճանապարհի սկզբին Դիագը շուտ եկավ մի կողմի վրա, նրանք ձայն տվին, թե նա ճիշտ ճանապարհով չի գնում:

– Ես Ալամոն լավ գիտեմ,– ասաց նրանցից մեկը, որ նույնպես մուստանգեր էր:– Այնտեղ շատ անգամ եմ ձի որսացել: Դա այստեղից դեպի հարավ-արևմուտք է: Այնտեղ տանող ամենակարճ ճանապարհն անցնում է այ, այն բացատով: Դուք խիստ շատ եք դեպի արևմուտք թեքվում, դոն Միգուել:

– Մի՞թե,– արհամարհանքով ասաց Դիագը:– Դուք երևի ամերիկացի՞ եք, սինյոր Վիսենտե Բարահո: Դուք մոռանում եք, որ մեր ձիերը պայտած են: Հնդկացիներն Ինչ ամբողջ ուղիղ Ալամո չեն գնում, որպեսզի հուսով եմ՝ դուք հասկանո՞ւմ եք ինձ:

– Ճշմարիտ,– պատասխանեց Բարահոն:– Ներողություն եմ խնդրում, դոն Միգուել: Կարամբա՛: Ես դրա մասին չեմ էլ մտածել:

Այլևս առանց առարկություններ անելու էլ Կոյոտի երեք գործակիցները հետևեցին նրան: Նրանք գնում էին լուռ, մինչև որ, վերջապես, անտառ հասան մի քանի մղոն հեռու այն բացատից, որի մասին խոսում էր Բարահոն:

Անտառի ծածկույթի տակ մտնելով՝ չորսն էլ ձիերից իջան և նրանց կապեցին ծառերից դրանից հետո նրանք գործի անցան, որը կարելի է համեմատել նրա հետ, ինչ կատարվում է գավառական թատրոնի կուլիսների ետևում վայրենիների կյանքից մի մեղողրամայի ներկայացում տալուց առաջ:

## ԳԼՈՒԽ XLII

### Անգղերը հավաքվում են

Պրերիայի գլխին պտտվող անգղերի երամները սովորական բան են հարավային Տեխասի համար, և նա, ով ճանապարհորդել է այնտեղով, իհարկե, տեսել է այդ պատկերը:

Հարյուրներով մի երամի մեջ հավաքվելով՝ նրանք լայն շրջաններ են գործում երկնքում կամ թռչում են պտուտակաձև, մերթ իջնում են այնքան, որ համարյա խոտերին են քսվում, մերթ հանկարծ թևերն անշարժ փռած սլանում են վեր, և երկնքի ֆոնի վրա պարզ երևում են նրանց ատամնավոր գծագրությունները:

Այդ տեսարանն առաջին անգամ տեսնող ճանապարհորդն ակամայից կկանգնեցնի իր ձին, որպեսզի դիտի թռչուններին: Նույնիսկ նա, ում համար անգղերի երամը նորություն չէ, ակամայից կմտածի, ինչի՞ համար են. հավաքվել այս գիշակերները:

Չէ՞ որ այդ գարշելի թռչուններն իզուր չեն հավաքվում: Եվ ճանապարհորդը, տեսնի թե չտեսնի, միևնույն է, գիտե, որ գետնի վրա, հենց այնտեղ, ուր պտտվում են գիշակերները, մի սատկած կենդանի է ընկած, կամ գուցե և մեռած կամ մեռնող մարդ:

\*\*\*

Այն մռայլ գիշերից հետո, երբ երեք ձիավորները կտրեցին-անցան հարթությունը, առավոտյան այդ պատկերը կարելի էր տեսնել նույն մացառուտի գլխին, ուր մտել էին ձիավորները: Սև անգղերի երամը ծառերի գլխին պտույտներ էր գործում հենց այնտեղ, որտեղ բացատը թեքվում էր մի կողմի վրա:

Լուսաբացին դեռ ոչ մի անգղ չէր երևում: Բայց արևածագից մի ժամ էլ չանցած հարյուրավոր անգղեր արդեն թևերը լայն փռած ճախրում էին այստեղ, և նրանց սև ստվերները սահում էին անտառի վառ կանաչի վրայով:

Տեխասցին այս բացատն ընկնելով և անգղերի չարագույժ երամը տեսնելով իսկույն կհասկանար, որ այստեղ մահ է տեղի ունեցել:

Մի քիչ առաջ գնալով նա կգտներ իր այդ ենթադրության հաստատումը արյան լիճը, որ կոխկրտել էին ձիերի սմբակներից:

Բայց գիշակերներն այդ լճի վրա չէին պտտվում: Նրանց գործած շրջանի կենտրոնը մի քիչ ավելի հեռու էր, անտառի մեջ, և երևի այնտեղ էլ գտնվում էր նրանց հրապուրող որսը:

Այդ վաղ ժամին ոչ մի ճամփորդ չկար. ո՛չ տեխասցի, ո՛չ օտարական, որպեսզի ստուգեր այս ենթադրության ճշմարտությունը, բայց և այնպես դա ճշմարտություն էր:

Անտառում, արյան լճից մի քառորդ մղոն հեռու ընկած էր այն, ինչ գրավում էր գիշակերների ուշադրությունը: Բայց դա գազան չէր, այլ մարդ, մի գեղեցիկ պատանի, որի գեղեցիկ դեմքը չէր աղճատել նույնիսկ մահը:

Բայց արդյոք մեռա՞ծ էր նա:

Առաջին հայացքից թվում էր, թե մեռած է, և սև թռչուններն էլ նրան մեռած էին համարում: Այդ բանում նրանց համոզում էին մարդու անշարժությունը և անբնական դիրքը:

Նա պառկած էր մեջքի վրա, գլուխը ետ տված և երեսը չէր ծածկել արևից: Նրա ձեռքերն ու ոտքերն անշարժ մեկնված էին քարքարոտ գետնին, ասես նա կորցրել էր իր ձեռն ու ոտքին տիրապետելու ընդունակությունը:

Ոչ հեռու կանգնած էր մի վիթխարի կաղնի, բայց պատանին պաշտպանված չէր նրա ստվերով, նա պառկած էր այդ սաղարթախիտ վրանի սահմաններից դուրս, և արեգակի ճառագայթները, որ հենց նոր էին սկսել թափանցել թավուտի մեջ, սահում էին նրա գունատ դեմքի վրայով, որն ավելի գունատ էր թվում միայն ճակատը թեթևակի ծածկող սպիտակ պանամայի փայլից:

Մահը չէր աղճատել նրա դիմագծերը, բայց նա ավելի քիչ էր նման քնածի: Աչքերը կիսաբաց էին, և թարթիչների տակից երևում էին ապակենման լայնացած բիբերը:

Մեռած էր արդյոք նա:

Անկասկած՝ սև անգղերը նրան մեռած էին համարում:

Բայց նրանք սխալվում էին:

Արդյոք արևի շողն արթնացրեց պատանուն՝ ընկնելով նրա կիսաբաց աչքերի մեջ, թե՞ հանգիստը վերականգնեց նրա ուժերը, այսպես թե այնպես նա տեղում շարժվեց և աչքերը լայն բացեց:

Շուտով նա փոքր-ինչ բարձրացավ և, արմունկի վրա հենվելով, տարակուսանքով նայեց շուրջը:

Անգղերը վեր սլացան օդում և միաժամանակ այլևս չէին իջնում:

– Մեռած եմ արդյոք, թե՞ կենդանի, – շնչաց պատանին: – Երա՞զ է սա, թե՞ իրականություն: Ի՞նչ բան է սա: Որտե՞ղ եմ ես:

Արևի լույսը կուրացնում էր նրան: Նա ձեռքը հովանի արեց աչքերին, բայց էլի ամեն ինչ մշուշապատ էր տեսնում:

– Իմ վերևը ծառեր են, շուրջս՝ ծառեր... տակս կարծես քարեր են: Իզուր չէ, որ բոլոր ոսկորներս ցավում են: Անտառի թավուտ է: Ինչպես եմ ես այստեղ ընկել: Ա՛, հիշեցի, – ասաց նա մի պահ մտածելուց հետո: – Գլուխս ծառին դիպավ: Ահա ծառը, ահա և այն ճյուղը, որ ինձ ցած գցեց թամբից: Ձախ ոտքս ցավում է: Այո՛, հիշում եմ. ոտքս ծառի բնին դիպավ: Գրողը տանի. կարծես կոտրված լինի:

Պատանին փորձեց վեր կենալ: Բայց չհաջողվեց: Ցավոք ոտքը հրաժարվում էր ծառայել. վնասվածքից թե հոդախախտումից ծունկն ուռել էր:

– Իսկ որտե՞ղ է սևաթույրը: Փախել է, իհարկե: Երևի նա հիմա Կասա դել Կորվոյի ախոռումն է: Ասենք՝ ինչ տարբերություն, եթե նույնիսկ կողքիս կանգնած լինեմ, ես թամբի վրա բարձրանալ չեի կարող... Իսկ նա՞, – ավելացրեց պատանին մի պահ լռելուց հետո: – Օ՛, Աստված իմ. ի՞նչ տեսարան էր: Զարմանալի չէ, որ սևաթույրը վախեցել է... Հիմա ես ի՞նչ անեմ: Ոտքս երևի կոտրված է: Առանց ուրիշի օգնության տեղից շարժվել չեմ կարող: Եվ ոչ մի հույս էլ չկա, թե որևէ մարդ այստեղ կգա: Համենայնդեպս ավելի շուտ չի գա, քան ես կեր կդառնամ այս գարշելի թռչուններին: Թո՛ւհ, ի՞նչ զգվելի արարածներ են: Կտուցները մեկնում են, կարծես արդեն ուզում են ուտել ինձ որպես նախաճաշ... Արդյոք երկա՞ր եմ պառկել այստեղ: Արևն այնքան էլ շատ չի բարձրացել: Ես թամբին նստեցի լուսաբացին: Երևի մի ամբողջ ժամ ուշաթափ ընկած եմ եղել: Գրո՛ղը տանի, վիճակս վատ է... Ցավից երևում է, որ ոտքս կոտրված է, իսկ վիրաբույժ այստեղ չկա: Քարքարոտ անկողին՝ Տեխասի խուլ թփուտի մեջ: Այս անտառը քանի՛-քանի մղոն է ձգված... այստեղից դուրս գալու մասին մտածելն իսկ ավելորդ է: Իսկ մարդ չի գա այստեղ: Գետնի երեսին՝ գայլեր, երկնքում՝ անգղեր... Եվ ինչպե՞ս եղավ, որ ես սանձը չքաշեցի: Երևի վերջին անգամ էի թամբին նստում...

Պատանու դեմքը մռայլվեց: Եվ այնքան ավելի էր մռայլվում, որքան ավելի պարզ էր գիտակցում այն վտանգավոր դրությունը, որի մեջ ընկել էր մի հասարակ պատահականությամբ:

Նա նորից փորձեց վեր կենալ, մեծ դժվարությամբ բարձրացավ, բայց իսկույն հասկացավ, որ իրեն ծառայել կարող է միայն մի ոտքը, մյուսի վրա հենվել չէր կարելի:

Ստիպված եղավ նորից պառկել:

Այսպես էլի մի երկու ժամ պառկած մնաց: Մերթընդմերթ օգնություն էր կանչում: Վերջապես համոզվելով, որ իրեն ոչ ոք չի լսի, դադարեց գոռալ:

Շատ գոռալը ծարավ առաջացրեց կամ գուցե արագացրեց նրա երևան գալը. նրա դրության մեջ ծարավ զգալն անխուսափելի էր:

Ծարավը քանի գնում սաստկանում էր, մինչև որ խլացրեց մյուս բոլոր զգացողությունները, նույնիսկ ոտքի ցավը:

– Ես ծարավից կմեռնեմ, եթե այստեղ մնամ, – շնչում էր վիրավորը: – Հարկավոր է փորձել ջրի հասնել: Որքան հիշում եմ, այս մոտերքում մի առվակ կա: Թեկուզ սողալով, թեկուզ չորեքթաթ տալով պետք է հասնեմ նրան: Բայց ես հենվել կարող եմ միայն մեկ ծնկիս վրա... Միննույն է, հարկավոր է փորձել: Որքան ավելի շատ մնամ այստեղ, այնքան ավելի վատ: Արևն սկսում է դաղել: Արդեն գլուխս վառում է: Կարող եմ գիտակցությունս կորցնել, այն ժամանակ՝ գայլերը, անգղերը...

Նա ցնցվեց զարհուրելի մտքից և լռեց:

Քիչ հետո վիրավորը նորից սկսեց խոսել.

Եթե միայն ճանապարհն իմանայի... Լավ եմ հիշում առվակը: Այն հոսում է կավճային պրերիայի կողմը, այստեղից դեպի հարավ-արևելք: Փորձեմ այդ կողմը սողալ: Բարեբախտաբար հիմա կարելի է արևով կողմնորոշվել: Եթե ինձ հաջողվի ջրին հասնել, գուցե և կարողանամ փրկվել: Միայն թե ուժերս չդավաճանեն:

Այս ասելով նա սկսեց սողալ մացառուտի միջով: Իր վնասված ոտքը քարշ տալով նա քարքարոտ գետնի վրայով սողում էր ինչպես ողնաշարը կոտրված մի մողես:

Սողում էր ու սողում ...

Սա տանջալից շարժում էր, բայց իրեն սպասող վտանգի սարսափն ավելի ուժեղ էր և նրան առաջ էր քշում:

Նա լավ գիտեր, որ անպայման ծարավից կմեռնի, եթե ջուր չգտնի: Եվ այս միտքը նրան ստիպում էր նորից սողալ:

Նա հաճախ էր ստիպված լինում կանգ առնել ու հանգստանալ, որպեսզի մի քիչ ուժ հավաքի: Մարդու համար դժվար է առաջ գնալ չորեքթաթ, մանավանդ, եթե մի ոտքը հրաժարվում է ծառայել:

Պատանին առաջ էր շարժվում դանդաղ, ցավից տանջվելով: Եվ դա ավելի տանջալից էր նրա համար, քանի որ չգիտեր՝ արդյոք ճիշտ ուղղությամբ է գնում: Միայն մահվան սարսափն էր նրան ստիպում շարունակել ճամփան:

Արդեն մոտ քառորդ մղոն սողացել էր վիրավորը, երբ հանկարծ գլխում միտք ծագեց, թե կարող է առաջ գնալով մի ուրիշ միջոց փորձել:

«Գուցե թե ես կարող էի ոտքի կանգնել, եթե մի հենակ ունենայի... Փառք Աստծու, դանակս չեմ կորցրել... ահա և մի հարմար մատողաշ կաղնի»:

Նա գոտկից դուրս քաշեց որսորդական դանակը, ծառը կտրեց և հենակի պես մի բան շինեց, որի վրա կարելի էր հենվել:

Այդ հենակի օգնությամբ պատանին ոտքի կանգնեց և սկսեց կաղալով առաջ շարժվել:

Նա գիտեր, որ ամենավտանգավորն ուղղությունը փոխելն է, ուստի առաջվա պես միշտ դեպի հարավ-արևելք էր գնում:

Դա այնքան էլ հեշտ բան չէր: Արեգակը, որ նրա միակ կողմնացույցն էր, հասել էր իր ճանապարհի ամենաբարձր կետին, իսկ հարավային Տեխասի լայնությունում տարվա այդ ժամանակ արեգակը կեսօրին համարյա զենիթումն է լինում: Բացի դրանից պատանին հաճախ ստիպված էր լինում ուղիղ գծից շեղվել, որպեսզի շրջանցի անանցանելի թավուտը: Դանապարհը գտնելուն օգնում էր տեղանքի թեթևակի թեքությունը. նա գիտեր, որ թեքության ուղղությամբ գնալով կարող է ջրի հասնել:

Այսպես քիչ-քիչ առաջ գնալով, հաճախ կանգ առնելով կարճատև դադարի համար, պատանին առաջացավ մի ամբողջ մղոնի չափ և այդտեղ տեսավ գագանների բացած մի շավիղ: Ճիշտ է, այդ շավիղը

հազիվ նկատելի էր, բայց ձգված էր ուղիղ և հավանորեն տանում էր դեպի մի որևէ առվակ, լճակ կամ աղբյուր:

Դրանցից որին էլ հասներ, նա ուրախ կլիներ: Այլևս ուշադրություն չդարձնելով ո՛չ արևի և ո՛չ թեթության վրա՝ պատանին առաջ շարժվեց այդ շավղով:

Երբեմն-երբեմն նա վերադառնում էր առաջ շարժվելու իր սկզբնական եղանակին՝ չորեքթաթ տալուն, որովհետև հենակին հենված գնալը, շատ հոգնեցուցիչ էր:

Բայց շուտով ուրախությունը փոխվեց հիասթափության. շավղը կորչում էր խիտ մացառուտով շրջապատված մի բացատում: Պատանին, հասկացավ, որ սխալ ուղղությամբ է գնացել:

Որքան էլ ծանր լիներ, ստիպված էր ետ դառնալ, ուրիշ ելք չկար: Բացատում մնալը հավասար էր ինքնասպանության:

Նա շավղով քարշ եկավ դեպի ետ և անցավ այն կետը, որտեղից մտել էր շավղ: Տանջալից ծարավի մղումով վիրավորը լարում էր իր վերջին ուժերը, որոնք բոլոր առ բոլոր ավելի էին նվազում:

Այն ծառերը, որոնց միջով անցնում էր պատանին, մեծ մասամբ ակացիաներ էին, որոնց արանքներում բուսել էին կակտուսներ և ագավաններ: Դրանք համարյա բոլորովին չէին պաշտպանում միջօրեի արևի ճառագայթներից, որոնք հեշտությամբ թափանցելով նոսր տերևների միջով՝ վառում էին նրան կրակի պես:

Պատանին քրտինքի մեջ կորել էր, ծարավն ավելի ու ավելի էր տանջում, մինչև որ ուղղակի անտանելի դարձավ:

Հաճախ նրա աչքին էին ընկնում մեզկիթի հյուրավի պտուղներ: Բավական էր միայն ձեռքը մեկնել՝ և կպոկեր: Բայց պատանին գիտեր, որ դրանք տեսած քաղցրություն ունեն և ծարավ չեն հագեցնում: Գիտեր, որ իրեն չի օգնի նաև կակտուսի կամ ագավայի հյութը, որ դառն համ ունի:

Ի լրումն այս ամենի, խեղճ տղան նկատեց, որ վնասված ոտքը բոլորովին դադարում է ենթարկվել իրեն: Այն ուռել էր անասելի չափով, և ամեն մի քայլն աներևակայելի ցավ էր պատճառում: Եթե նույնիսկ ինքը ճիշտ ճանապարհով է գնում, ուժերը կբավականացնե՞ն արդյոք առվակին հասնելու: Եթե ոչ, ապա դա անխուսափելի կործանում է նշանակում: Մնում էր միայն մեկ բան. պառկել այստեղ, մացառների մեջ և մեռնել:

Մահը միանգամից չի գա: Թեև գլխի վերքը և վնասված ծունկն անասելի ցավում էին, բայց նա գիտեր, որ դրանք մահացու չեն: Նրան սպառնում էր մահը ծարավից, որ ամենատանջալիցն է բոլոր մահերից:

Այո միտքը վիրավորին ստիպեց նորից լարել իր ուժերը: Եվ, չնայած դանդաղ էր շարժվում և ծանր տառապանք էր կրում, բայց և այնպես Համառորեն առաջ ու առաջ էր գնում:

Իսկ սև անգղերը դեռ ճախրում էին նրա վերևում: Նրանք արդեն թռել էին մի մղոնից ավելի, բայց ոչ մեկը չէր դադարում հետապնդել: Նրանց թիվն ավելանում էր. որսը նկատելով՝ նորանոր գիշակերներ էին միանում երամին: Եվ թեև որսը դեռ կենդանի էր ու շարժվում էր, թռչունները բնագոյով զգում էին, որ նրա վախճանը մոտ է:

Նրանց սև ստվերները նորից ու նորից սահում էին այն շավղի վրա, որով քարշ էր գալիս վիրավորը: Թվում էր, թե այդ ինքը մահն է ճախրում...

Շուրջը քար լռություն էր, անգղերն անաղմուկ էին թռչում և նույնիսկ որս ճաշակելու հույս ունենալով՝ օդը չէին խլացնում իրենց ճիչերով: Կիզիչ արևը լռեցրել էր ծղրիղներին ու գորտերին: Այլանդակ մոդեսն անգամ ննջում էր քարի ստվերում:

Միակ ձայնը, որ խախտում էր համր անտառի լռությունը, վիրավորի հագուստի խշրտոցն էր, երբ այն կառչում էր փշփշոտ բույսերին, երբեմն էլ նրա ճիչը, որով նա ապարդյուն օգնություն էր կանչում:

Կակտուսների, ագավանների փշերը չանգոտել էին նրա երեսը, ձեռքերն ու ոտքերը, ոչ մի ողջ տեղ չթողնելով, և արյունը խառնվում էր քրտինքին:

Վիրավորն արդեն մոտ էր հուսահատության, ավելի ճիշտ՝ արդեն հուսահատվել էր: Կատարելապես ուժասպառ եղած՝ նա մի վերջին անգամ օգնություն կանչելով երեսի վրա ընկավ գետնին, այլևս չհուսալով, թե փրկության հնարավորություն կլինի:

Բայց հավանական է, որ հենց այդ էլ եղավ նրա փրկությունը. ականջը սեղմվեց գետնին, և նա լսեց մի թույլ ձայն:

Եվ որքան էլ թույլ էր այդ ձայնը, վիրավորը լսեց այն, որովհետև հենց այդ ձայնին էր սպասում այնպես լարված. դա ջրի քչքչոց էր:

Ուրախությունից մի ճիչ արձակելով նա վեր թռավ և գնաց դեպի այդ ձայնը, ինչպես առողջ մարդ:

Նա իր ինքնաշեն հենակին էր հենվում կրկնապատկված ուժով, և թվում էր, թե նույնիսկ վնասված ոտքը սկսել էր ենթարկվել նրան. կայտառությունն ու կյանքի սերը պայքարում էին թուլության ու մահվան վախի դեմ:

Կյանքի սերը հաղթանակ տարավ:

Մի տասը րոպեից հետո վիրավորն արդեն վճիտ առվակի մոտ պառկած էր կանաչ խոտի վրա և զարմանում էր, թե ինչպե՞ս կարող էր հասարակ ծարավը այդպիսի սոսկալի տանջանք պատճառել:

## ԳԼՈՒԽ XLIII

### Գավաթը և շիշը

Այժմ մտնենք մուստանգերի խրճիթը: Նրա հավատարիմ ծառան էլի նստած է սենյակի մեջտեղը, աթոռակին: Նրա շունը պառկած է օջախի առաջ, դունչը տաք մոխրի մեջ խրած:

Մարդը և շունը իրարից համարյա նույն հեռավորության վրա են գտնվում, ինչպես և անցյալ անգամ: Նրանց դիրքն էլ համարյա նույնն է: Բայց և այնպես խրճիթում մեծ փոփոխություններ են նկատվում:

Երեսին ձիու մորթի քաշած դուռը առաջվա պես կախված է իր ծխնիներից: Առաջվա պես պատերին փայլում է մուստանգի մորթուց պատրաստված գորգը: Նույն հասարակ սեղանն է նույն անկողինը, նույն երկու աթոռակը, նույն մորթին, որի վրա սովորաբար քնում է Ֆելիմը:

Բայց մյուս «գույքը», որ առաջ ասես ցուցադրված էր, այժմ չքացել է չի երևում հրացանը, որ կախված էր պատից, չի երևում արծաթե գավաթը, որսորդական եղջյուրը: Չկան ո՛չ թամբը, ո՛չ սանձը, ո՛չ պարանները, ո՛չ սերապեն: Գրքերը, թանաքը, գրիչները, թուղթը նույնպես չքացել են:

Կարելի է կարծել, թե հնդկացիները կողոպտել են խրճիթը:

Ասենք՝ ո՛չ, թե չէ Ֆելիմն այդպես անվրդով նստած չէր լինի իր աթոռակին, և նրա գլխին չէր լինի շեկ մագերի խուրձը:

Թեև ամեն ինչ պատերից վերցրած է, բայց բոլոր իրերը մնացել են խրճիթում, միայն թե ուրիշ տեղ են գտնվում: Հատակին խառնիխուռն ընկած են պարանով կապկպած մի քանի կապոց ու փաթեթ և նրանց մեջ մի կաշվե սնդուկ: Ըստ երևույթին իրերը հավաքված են առաջիկա տեղափոխության համար: Չնայած այս տեղափոխություններին՝ վիսկիի խոշոր շիշն առաջվա պես գտնվում է իր սովորական անկյունում: Ֆելիմն այն ավելի հաճախ է տեսնում, քան սենյակում եղած որևէ մի ուրիշ առարկա, որովհետև որ կողմն էլ նայի հայացքը դառնում է դեպի ուռննու ոստերի մեջ հյուսված այդ ամանը:

– Ա՛, իմ թանկագին գանձ, ահա թե որտեղ ես դու, – ասաց նա երևի քսաներորդ անգամ նայելով շիշին:– Ախր քո սքանչելի փորի մեջ երկու կվարտից ավելի կա, իսկ դու կարծես դրանից ոչ մի օգուտ չու-

նես: Ա՛յ, եթե դրա գոնե մի տասներորդ մասն իմ փորն ընկներ, դա մարսողության համար վնասակար չէր լինի: Ճիշտ չե՞մ ասում, Թարա՛, ի՞նչ ես կարծում, իմ պառավ շնիկ:

Իր անունը լսելով՝ շունը գլուխը բարձրացրեց և հարցական հայացքով շուրջը նայեց, ասես հարցնում էր, թե ինչ են ուզում իրենից:

Բայց հասկանալով, որ ծառան ինքն իրեն է խոսում, նա նորից պառկեց:

– Կարող ես չպատասխանել, պառավ: Ես ինքս էլ գիտեմ այդ: Ճշմարիտ, լավ կլինեք գոնե մի բաժակ կուլ տայի: Բայց մի կաթիլ, էլ չեմ խմի, քանի որ այդպես է ասել մեր տերը: Ա՛յ թե լավ տանջվեցի ես այս իրերը կապկպելով, ուղղակի լեզուս կոկորդիս է կպել, ասես փորձել եմ կպչուն ծեփոն կուլ տալ: Շատ ափսոս, որ միատր Մորիսն ինձանից խոստում է առել շշին ձեռք չտալ: Եվ հիմա ո՞ւմ է հարկավոր այն: Ախր նա ինքն ասաց, որ երբ ավանից գա, այստեղ միայն մի գիշեր ենք մնալու: Երկու կվարտը նա հո մի երեկոյում չի՞ խմելու: Այ եթե այն մեղապարտ ծերունի Ստումպն էլ հետը գա, այդ ուրիշ բան է... Գրողը տանի այդ հարբեցողին, նա երկու կվարտից էլ ավելի կլակի: Միայն մեկ մխիթարություն կա. փա՛ռք Աստծու, վերջապես մենք գնալու ենք մեր հին Բալլիբալահ: Ա՛յ, այն ժամանակ ես իսկապես իռլանդական վիսկի կխմեմ և ոչ թե այս ամերիկյան զիբիլը. Հի՛պ-Հի՛պ-Հի՛պ, ուռա՛: Հենց միայն այս մտածելուց մարդու սիրտ փառավորվում է: Հի՛պ-Հի՛պ-Հի՛պ, ուռա՛:

Իր թաղիքե գլխարկը մի քանի անգամ դեպի առաստաղ նետելով՝ երազանքով տարված իռլանդացին էլի մի քանի անգամ «ուռա» գոռաց: Հետո քիչ հանգստանալով նա մի պահ լուռ նստեց, ասես մտքի մեջ շարում էր այն զվարճությունները, որ սպասում էին նրան Բալլիբալահում:

Բայց շուտով նրա մտքերը վերադարձան խրճիթ և կրկին դարձան դեպի անկյունում դրված շիշը: Այս անգամ նա ավելի մեծ ազահությամբ էր նայում շշին:

– Իմ աննմա՛ն գանձ,– ասաց Ֆելիմը՝ դառնալով շշին:– Ա՛յ թե լավն ես դու հա՛: Եթե ես քեզ մի անգամ համբուրեմ, ինձ չես մատնի, չե՞: Միայն մի համբույր: Դրա մեջ ի՞նչ վատ բան կա որ: Մեր տերն ինքն էլ ոչինչ չի ասի, եթե իմանա, թե որքան եմ չարչարվել ես: Որքա՛ն փոշի եմ կուլ տվել: Եվ հետո, նա, իհարկե, հույս էլ չունի, թե այս անգամ ես իմ խոստումը կկատարեմ. չե՞ որ մենք գնալու ենք: Բա ճանապարհ ընկնելուց առաջ ո՞նց չթրջես կոկորդի: Առանց դրան չի լինի, մարդու ճամփա չի բացվի: Ես մեր տիրոջն այդպես էլ կասեմ, և երևի չի բարկանա: Հա, մեկ էլ՝ ա՛յ թե ինչ. չե՞ որ նա արդեն ամբողջ տասը ժամով ուշացել է, կասեմ, որ խմել եմ միայն մի կուլ, այն էլ նրա համար, որ իր մասին շատ էի անհանգստանում: Երևի բան չի ասի: Ես միայն մի քիչ հետո կքաշեմ, իսկ հետո ինչ ուզում է թող լինի: Պառկի՛ր, Թարա՛, ես ոչ մի տեղ չեմ գնում:

Շունը տեսնելով, որ Ֆելիմը դեպի դուռն է գնում, վեր էր կացել:

Բայց Թարան Ֆելիմի միտքը չէր հասկացել: Նա դուրս էր եկել միայն նայելու, թե տերը չի՞ երևում դեպի խրճիթը բերող ճանապարհին և չի՞ խանգարի իրեն իր մտածածը կատարելու:

Համոզվելով, որ ոչ ոք չկա, Ֆելիմը նետվեց անկյունը, շիշը բացեց, դեմ տվեց շրթունքներին և խմեց ամենևին էլ ոչ «մի կուլ»:

Ապա շիշը տեղը դնելով՝ իռլանդացին նորից ետ եկավ ու նստեց աթոռակին:

Բավական երկար ժամանակ նա նստել էր լուռ: Հետո նորից սկսեց ինքն իրեն խոսել, հարցերն ուղղելով մերթ Թարային, մերթ շշին:

– Չեմ հասկանում ինչո՞ւ մեր տերն այսքան ուշացավ: Ասում էր կգա առավոտյան ժամը ուրին, այնինչ հիմա երեկոյան վեցն է, եթե միայն Տեխասի արևը չի խաբում: Երևի ինչ-որ բան խանգարել է նրան... Դու ի՞նչ ես կարծում, Թարա՛:

Այս անգամ Թարան փնջացնելով դրական պատասխան տվեց նրա քթի մեջ մոխիր էր ընկել:

– Տե՛ր Աստված, մի վատ բան պատահած չլինի՞: Այդ դեպքում ի՞նչ կանենք մենք, Թարա՛: Ա՛խ, դո՛ւ, իմ պառավ շուն: Այդ դեպքում ես ու դու երկար ժամանակ Բալլիբալահը չենք տեսնի: Գուցե թե միայն



մեր տիրոջ իրերը ծախելով կարողանանք գնալ: Գավաթը զուտ արծաթից է, հենց միայն գավաթի գինը ճանապարհաձախսին կբավականացնի: Գրողը տանի, տես, թե ինչ եկավ միտքս. ախր ես ոչ մի անգամ այդ սիրուն գավաթով չեմ խմել. երևի նրանով խմելն ավելի համով կլինի: Հարկավոր է փորձել, հիմա հենց լավ ժամանակն է:

Այս ասելով նա ճամպրուկից գավաթը հանեց, մի անգամ էլ շիշը բաց արեց և կես բաժակ վիսկի լցրեց: Ապա մի շնչում կուլ տալով՝ Ֆելիմը չփչփացրեց, որպես թե խմիչքի որակն է որոշում:

– Հը՞: Այսպես ավելի համո՞վ է,– ասաց նա մի ձեռքով բաժակը բռնած, մյուսով՝ շիշը:– Կարծես հենց ուղղակի շիջ խմելն ավելի համով է, եթե հիշողությունս ինձ չի դավաճանում: Հարկավոր է երկու ձևով էլ միանգամից փորձել, միայն այն ժամանակ կարելի է ասել, թե որն է ավելի համով:

Իռլանդացին շիշը դեմ արեց շուրթերին և մի քանի կուլ անելուց հետո դրեց տեղը:

Հետո նա, որպես իսկական գիտակ, նորից մի քանի անգամ չփչփացրեց:

– Բայց ես նորից սխալվեցի,– ասաց նա գլուխն օրորելով:– Ամենին էլ ճիշտ չէ, արծաթե բաժակով շատ ավելի համով է: Թե՞ միայն թվում է ինձ: Հարկավոր է ստուգել ստիպված եմ մի քիչ էլ խմել գավաթով, չե՞ որ էլ, ուղղակի շիջ երկու անգամ եմ խմել, իսկ արծաթե գավաթով՝ միայն մեկ անգամ: Արդարությունն ամենաթանկ բանն է, այսպես է ընդունված աշխարհում: Եվ ինչո՞ւ ես պետք է այս սքանչելի բաժակի հետ ավելի վատ վարվեմ, քան ուռի ոստերի մեջ հյուսված այս շի՞ հետ: Այդպես չի՛ կարելի, գրո՛ղը տանի:

Արծաթե գավաթը նորից հրապարակ եկավ, և շի՞ պարունակության մի մասը նորից լցվեց նրա մեջ, որպեսզի անհապաղ ընկնի կասկածամիտ գիտակի անհագ կոկորդի մեջ:

Այդպես էլ անհայտ մնաց, թե վերջիվերջո նա որի՞ օգտին որոշում ընդունեց, գավաթի՞, թե՞ շի՞: Չորրորդ անգամ վիսկիի համը տեսնելուց հետո իռլանդացին կարծես գլխի ընկավ, որ առժամանակ բավական է, և երկու ամանն էլ հանգիստ թողեց:

Այստեղ նրա գլխում մի միտք ծագեց, և փոխանակ վերադառնալու դեպի իր աթոռակը, նա որոշեց դուրս գնալ խրճիթից և տեսնել, թե չի՞ գալիս իրենց տերը:

– Գնանք, Թարա՛,– ձայն տվեց նա՝ ուղղվելով դեպի դուռը:– Գնանք, իմ պառավ շուն, բարձրանանք դարափուլի գլուխը, որ տեսնենք, դաշտում չի՞ երևում մեր տերը: Միստր Մորիսին դուր կգա, եթե տեսնի, որ ես ու դու անհանգստանում ենք իր համար:

Գետի անտառածածկ հովիտն անցնելով՝ իռլանդացին շան ուղեկցությամբ բարձրացավ պրերիայի սահմանը:

Նրա առաջ փռված էր մի ամայի հարթություն, որ դեպի արևելքի տարածվում էր մոտ մեկ մղոն:

Մայր մտնող արեգակը լուսավորում էր նրա թիկունքը: Երկինքը ջինջ էր: Տափարակ հարթության վրա տեղ-տեղ ցցվել էին կակտուսներ և արմավաշուշանի մենավոր ծառեր: Ուրիշ ոչ մի բան չէր ծածկում հեռուները: Նույնիսկ շնագայլն այստեղից աննկատ անցնել չէր կարող:

Հեռու հորիզոնում երևում էր մի մթին շերտ, որ անտառ էր կամ մացառուտ ինչ-որ առավակի ափին:

Ֆելիմը լուռ նայում էր այն ուղղությամբ, որտեղից պիտի գար իր տերը:

Նա երկար չսպասեց: Հորիզոնում ծառերի ետևից երևաց մի ձիավոր, որը գալիս էր դեպի Ալամո: Թեև նրանց մի ամբողջ մղոն տարածություն էր բաժանում, բայց հավատարիմ ծառան իսկույն ճանաչեց իր տիրոջը: Չէր կարելի չճանաչել շերտավոր սերապեն, որ նավախ ցեղի հնդկացիների գործած էր, և Մորիսը ճանապարհ գնալիս միշտ վերցնում էր իր հետ: Նրա կարմիր, կապույտ ու սպիտակ վառ շերտերը հարթության մթին ֆոնի վրա պարզ երևում էին:

Բայց Ֆելիմը զարմացել էր, թե ինչու այդ տոթ երեկոյին իր տերը սերապեն ուսերին է գցել, փոխանակ ծալելու և թամբից կապելու:

– Թարա՛ւ՛յ իմ պառավ շուն, ինչ-որ զարմանալի բան է: Հիմա այնքան շոգ է, որ քարերի վրա կարելի է միս խորովել, իսկ նա կարծես այդ չի նկատում: Չլինի մրսել ու հիվանդացել է Օբերդոֆերի այն զովելի բնի մեջ: Նրա հետ համեմատած՝ մեր քողտիկն իսկական պալատ է: Խոզը որ խոզ է, նա էլ չի ուզի ապրել այնտեղ:

Միառժամանակ Ֆելիմը հայացքով լուռ հետևում էր ձիավորին: Նա մոտենում էր...

Ծառան նորից սկսեց խոսել, բայց արդեն բոլորովին ուրիշ տոնով: Թեև նրա ձայնի մեջ մերթ զարմանք էր զգացվում, մերթ կատակ, բայց դա զոռով սարքած կատակ էր:

– Տե՛ր իմ Աստված, տե՛ր իմ Աստված,– գոչեց նա:– Այս ի՞նչ է փչել նրա գլխին: Մերապեն գլխին է քաշել... Չէ երևում է, նա մեզ հետ կատակ է անում: Թարա՛ւ՛: Նա ուզում է ինձ ու քեզ զարմացնել: Խեղճին փչել է կատակ անել մեզ հետ... Տե՛ր իմ Աստված, սա ի՞նչ բան է: Կարծես թե նա գլուխ չունի: Իսկապես չունի: Սա ի՞նչ է նշանակում: Սո՛ւրբ կույս Աստվածածին: Ախր եթե մարդ չիմանա, որ դա մեր տերն է, կարելի է մահու չափ սարսափել: Բայց արդյո՞ք մեր տերն է: Մեր տերը կարծես որ ավելի բարձրահասակ է: Իսկ գլո՞ւխը: Սո՛ւրբ Պատրիկ ողորմա մեզ ու փրկիր ո՞ւր է նրա գլուխը: Դժվար թե սերապեի տակ լինի: Չի էլ երևում, թե այդպես է... Սա ի՞նչ է նշանակում, Թարա՛ւ՛:

Ֆելիմի ձայնի տոնը նորից փոխվեց. նրա մեջ սոսկում էր զգացվում: Համապատասխանորեն փոխվեց և նրա դեմքի արտահայտությունը: Շունը, որ Ֆելիմից մի քիչ առաջ էր կանգնած, նույնպես անհանգստացած էր: Նա կուչ եկավ և ասես պատրաստ էր առաջ նետվելու: Վախեցած հայացքը նա հանել էր ձիավորին, որն այժմ արդեն մի հարյուր հիսուն քայլի վրա էր:

Երբ Ֆելիմը, իր երկար ճառն ավարտելով, վերջին հարցը տվեց, Թարան ողբազին ոռնաց, ասես պատասխան էր տալիս նրան:

Ապա շունը, ասես ինչ-որ վատ բանի հոտ առնելով, պոկվեց տեղից և ընդառաջ նետվեց տարօրինակ կերպարանքին, որն այդպիսի զարմանք ու տարակուսանք էր պատճառել թե՛ Ֆելիմին, թե՛ նրան:

Վազելիս նա կցկտուր վնգստում էր, և այդ վնգստոցն ամենևին նման չէր այն փափուկ, սիրալիր ծմրոցին, որով նա սովորաբար ողջունում էր տուն վերադարձող մուստանգերին:

Երբ շունը, չդադարելով վնգստալ, մոտ վազեց ձիավորին, աշխետը, որին, Ֆելիմը վաղուց արդեն ճանաչել էր, որ իր տիրոջ ձին է, կտրուկ շուռ եկավ և ետ արշավեց:

Երբ ձին շուռ էր գալիս, Ֆելիմը տեսավ,– կամ գուցե նրան թվաց, թե տեսավ,– այն, ինչից արյունը պաղեց նրա երակներում, և մարմինը փշաքաղվեց:

Նրա տեսածը գլուխ էր, ձիավորի գլուխը, բայց ո՛չ իր օրինական տեղը, ո՛չ ձիավորի ուսերին, այլ՝ նրա ձեռքին, թամբի առջևի աղեղի մոտ կախված:

Երբ ձին իր կողը Ֆելիմի կողմն արեց, նա տեսավ,– կամ գուցե թվաց, թե տեսավ,– մի սոսկալի, արյունոտ երես, որ կիսով չափ ծածկված էր ատրճանակի կոթով:

Ուրիշ ոչինչ չտեսավ: Հենց նույն վայրկյանին Ֆելիմը մեջքը դարձրեց հարթությանը և գառիվարով ցած վազեց այնքան արագ, որքան ընդունակ էին նրա ծավլող ոտքերը:

## ԳԼՈՒԽ XLIV

### Չորս կոմանչ

Ֆելիմը վազում էր առանց կանգ առնելու և առանց ետ նայելու: Շեկ մազերը բիզ-բիզ էին եղել և քիչ էր մնում գլխարկը ցած գցեն գլխից:

Տուն հասնելով նա դուռը ծածկեց և ետևից դեմ տվեց հատակին թափված բոլոր կապոցներն ու ճամպրուկները: Բայց դրանից հետո էլ նա իրեն ապահով չէր զգում: Թեկուզև սողնակով փակած դուռը մի՞թե կարող է պաշտպանել ուրվականից:

Իսկ այն, ինչ նա տեսավ, իհարկե ուրվական էր: Մի՞թե որևէ մեկը երբևիցե տեսել է այդպիսի բան: Մարդը ձի նստած ճամփա է գնում և ձեռքին բռնած ունի իր սեփական գլուխը: Մի՞թե որևէ մեկը երբևիցե լսել է այդպիսի բան: Իհարկե՝ ոչ: Համենայնդեպս Ֆելիմ Օ՛Նիլը չի լսել:

Սոսկումից գլուխը կորցրած՝ նա խրճիթում դես ու դեն էր ընկնում մերթ նստում էր աթոռակին, մերթ նորից վեր էր թռչում ու կամացուկ մոտենում դռանը, բայց չէր համարձակվում բացել այն, ոչ էլ նույնիսկ ճեղքից դուրս նայել:

Երբեմն-երբեմն գլխի մագերես էր ձիգ տալիս, ձեռքերը ջղաձգորեն քունքերին էր քսում կամ աչքերն էր տրորում, ասես ուզում էր համոզվել, որ ինքը քնած չի եղել և իսկապես տեսել է այն ահասարսուռ պատկերը:

Մի բան միայն փոքր-ինչ հանգստացնում էր Ֆելիմին գառիվայրով իջնելիս, քանի դեռ նրա գլուխը դարափովին հավասար էր, ետ նայեց և տեսավ, որ անգլուխ ձիավորն արդեն հեռու է Ալամոյից և քառատրոփ արշավում է դեպի անտառ:

Եթե այս հիշողությունը չլիներ, խրճիթում դես ու դեն ընկնող իռլանդացին ավելի շատ կվախենար:

Երկար ժամանակ նա խոսելու ուժ չուներ և երբեմն-երբեմն միայն ինչ-որ կցկտուր բացականչություններ էր արձակում:

Որոշ ժամանակից հետո վերադարձավ իռլանդացու եթե ոչ հանգստությունը, ապա գոնե դատողություն անելու ընդունակությունը և նա նորից խոսել կարողացավ: Սկսեցին տեղալ անհամար հարցեր ու բացականչություններ: Այս անգամ նա դիմում էր միայն ինքն իրեն: Թարան նրա կողքին չէր և խոսակցությունը մասնակցել չէր կարող:

Նա խոսում էր մեղմ շշուկով, ասես վախենում էր, թե որևէ մեկը խրճիթի պատի ետևից ականջ կդնի իրեն:

– Տե՛ր իմ Աստված, ախր չի՛ կարող լինել: Այդ նա չէ: Սո՛ւրբ Պատրիկ, դու փրկիր ինձ: Բայց այդ դեպքում ո՞վ էր նա: Ախր ամեն ինչը նրանն էր: Ձին, շերտավոր սերպեն, ոտքերի սոնապանները և հենց գլուխն էլ... միայն թե, այ, դեմքը նրանը չէր: Ես երեսն էլ տեսա, միայն թե լավ չջոկեցի. և ինչպե՞ս ջոկեի, երբ ամբողջովին արյունոտ էր: Ախ, այդ միստր Մորիսը լինել չէր կարող: Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ: Սա երազ էր: Ես քնած եմ եղել և ամեն ինչ երազումն եմ տեսել: Կամ գուցե վիսկի՞ն է մեղավոր: Բայց ես այնքան հարբած չեի, որ այդպիսի բան թվար ինձ: Երկու անգամ գավաթից եմ կուլ տվել, երկու անգամ շշից, ուրիշ ոչինչ: Դրանից ես չեի հարբի: Պատահել է երկու անգամ շատ եմ խմել, և ոչինչ, նույնիսկ լեզուս չի կապվել: Աստված վկա: Իսկ եթե հարբած եմ եղել հապա ինչպե՞ս է, որ հիմա խելքս գլխիս է ինչպես մի դատավոր: Ասենք վատ չէր լինի, որ հիմա էլ մի կուլ խմեի: Թե չէ՝ ամբողջ գիշերն աչքս չի կպչի, և շարունակ մտքի մեջ կլինեմ: Ի՞նչ տեսիլք էր դա: Եվ ո՞ւր է մեր տերը, եթե այդ նա չէր: Սո՛ւրբ Պատրիկ, դու փրկիր խեղճ, միայնակ մեղապարտիս, ախր շուրջս հենց միայն ոգիներ են և ուրվականներ... Կաթոլիկական սրբին ուղղված այս դիմումից հետո իռլանդացին ավելի մեծ ջերմեռանդությամբ դիմեց մի ուրիշ աստծու, որ հնուց ի վեր հայտնի է Բաքոս<sup>55</sup> անունով:

Վերջինս նրա աղաչանքը լսեց: Ֆելիմը ծունր դրեց կռապաշտական Աստծու առաջ, որ ներկայանում էր մոնոգափիլյան վիսկի պարունակող շշի կերպարանքով, որից հետո կես ժամ անց նա ազատվեց բոլոր տանջանքներից և պառկեց խրճիթի հատակին, մոռանալով ոչ միայն այն տեսարանը, որ մահու չափ սարսափեցրել էր իրեն, այլև հենց իր սեփական գոյությունը:

---

55 Բաքոս – հունական դիցաբանության մեջ զինու և խրախճանքի աստվածը

\* \* \*

Մորիս մուստանգերի խրճիթում ոչ մի ձայն չի լսվում, նույնիսկ ժամացույցն իր տկտկոցով չի հիշեցնում, որ ժամանակը հավիտենականության գիրկն է գնում, և որ էլի մի գիշեր իջավ աշխարհիս վրա:

Ձայներ լսվում են միայն դրսից: Բայց դրանք անտառի սովորական գիշերային ձայներն են, կարկաշում է առվակը, մեղմ զեփուռից խշխշում են տերևները, ճռճում են ծղրիդները: Երբեմն էլ լսվում է որևէ գազանի ճիչ...

Կեսգիշեր է, բայց հենց նոր ծագած պայծառ լուսինն այնպես է լուսավորել, ասես առավոտ լինի: Նրա արծաթաշող ճառագայթները, գետինը լուսավորելով, թափանցում են անտառի թավուտը և լույսի շերտեր են փռում ծառերի սև ստվերների մեջ:

Մի քանի ձիավոր առաջ են շարժվում՝ ստվերը գերադասելով լույսից:

Նրանք շատվոր չեն, ընդամենը չորս հոգի, բայց նրանց տեսքը զարմանք է ազդում: Կարմիր ներկված մերկ մարմինները, դեմքերի դաճը, գլխներին ցցված հրակարմիր փետուրները, ձեռքներին բռնած շողշողուն զենքերը, այս ամենը ցույց է տալիս նրանց վայրի ու վտանգավոր ուժը:

Որտեղի՞ց են եկել:

Նրանք կոմանչների ռազմական պաճուճանքի մեջ են: Նայեցեք նրանց ներկված մարմիններին, արծվի փետուրներով պատրաստած գլխազարդերին, մերկ ձեռքերին ու կրծքերին, եղջերուի մորթուց կարված շավարներին և դուք իսկույն կհասկանաք, որ դրանք հնդկացիներ են, որոնք դուրս են եկել ավազակության:

Դրանք երևի կոմանչներ են, իսկ եթե այդպես է, ուրեմն եկել են արևմուտքից:

Բայց ո՞ր են գնում:

Այս հարցին պատասխանելն ավելի հեշտ է ձիավորները գնում են դեպի այն խրճիթը, որտեղ մեռածի պես պառկած է հարբած Ֆելիմը: Ըստ երևույթին նրանց հարձակման առարկան Մորիս Ջերալդի խրճիթն է:

Կարելի՞ է կասկածել, որ նրանք չար դիտավորություն ունեն: Իզուր չէ, որ ռազմական հանդերձանքի մեջ են և այդպես զգույշ ու գաղտագողի են առաջ շարժվում:

Խրճիթից ոչ հեռու նրանք ցած են ցատկում թամբերից, ձիերը կապում են ծառերից և արդեն առաջ են գնում ոտքով:

Նրանք գնում են կուզեկուզ, աշխատելով միշտ մնալ ստվերում և չխշագնել թափված տերևները: Հաճախ կանգ են առնում, ուշիուշով նայում խավարի մեջ, ականջ դնում: Առաջնորդը հրամաններ է տալիս անձայն շարժումներով: Ամեն ինչից երևում է, որ նրանք ուզում են խրճիթին մոտենալ ներսում եղածներից աննկատ:

Եվ կարծես այդ լիովին հաջողվում է: Նրանք արդեն կանգնած են պատի տակ, և ամեն ինչից երևում է, որ ոչ ոք նրանց չի տեսել:

Խրճիթի ներսում քար լռություն է: Այնտեղից ոչ մի ձայն չի լսվում, նույնիսկ ծղրիդը չի ճռճում:

Բայց չէ՞ որ խրճիթի բնակիչներից մեկը տանն է: Սակայն մարդ կարող է այնքան խմել, որ ոչ միայն խոսելու և խոմփացնելու, այլև բարձր շնչելու ընդունակությունը կկորցնի: Եվ հենց այդպիսի դրության էր հասել Ֆելիմը:

Չորս կոմանչները կուզեկուզ մոտենում են դռանը և զգուշությամբ գնում:

Դուռը փակ է, բայց երկու կողմերում ձեղքեր կան:

Նրանք ականջները սեղմում են այդ ձեղքերին և շունչներն իրենց պահած ականջ են դնում:

Ոչ շունչ է լսվում, ոչ խոմփոց:

– Գուցե նա դեռ չի վերադարձել,– շշնջում է ղեկավարը մաքուր խապաներենով:– Թեև թվում է, որ նա վաղուց պետք է տանը լիներ: Գուցե էլի որևէ տե՞ղ է գնացել: Հիշում եմ, տան ետևը մի ծածկ կա ձիերի համար: Եթե մուստանգերը տանն է, ուրեմն նրա աշխետն այնտեղ պիտի լինի: Սպասեցե՞ք այստեղ, բարեկամներ, ես գնամ տեսնեմ:

Մի քանի րոպե պետք եղավ միայն հասարակ ախտոք դիտելու համար, այն դատարկ էր:

Նույնքան ժամանակ էլ պետք եղավ դեպի ախտոք տանող շավիղը հետազոտելու համար: Այնտեղ ձիու թարմ հետքեր չկային:

Այս ամենն ստուգելով՝ ղեկավարը վերադարձավ իր ընկերների մոտ, ովքեր դեռ կանգնած էին դռան առաջ:

– Նզովք,– գոչեց նա արդեն բարձրաձայն:– Նա այստեղ չէ և այսօր չի էլ եկել:

– Լավ կլիներ մտնեինք խրճիթը և հավաստիանայինք,– առաջարկեց ռազմիկներից մեկը մաքուր խապաներենով:– Ի՞նչ վատ բան կլիներ, եթե տեսնեինք, թե իռլանդացին ինչպես է դասավորել իր կացարանը պրերիայում:

– Վատ չէր լինի,– պատասխանեց երրորդը՝ նույնպես Մերիանտեսի լեզվով: Եկեք նրա մառանն էլ նայենք: Ես այնպես քաղցած եմ, որ պատրաստ եմ հում միս էլ ուտելու:

– Աստված վկա,– ավելացրեց չորրորդը և վերջին մարդը նույն բարեհնչուն լեզվով:– Ես լսել եմ, որ նա իր մառանն ունի: Եթե այդպես է...

Ղեկավարը չսպասեց, որ նա իր խոսքը վերջացնի: Մառանի անունը նրա վրա մոգական ազդեցություն ունեցավ, և նա իսկույն գործի անցավ:

Նա ոտքով հրեց դուռը

Բայց դուռը չբացվեց:

– Կարամբա՛: Ներսից փակ է: Փակել է, որ իր բացակայության ժամանակ ոչ ոք չկարողանա ներս մտնել, ո՛չ առյուծները, ո՛չ վագրերը, ո՛չ արջերն ու բիզոնները, ո՛չ էլ, հա՛-հա՛-հա՛, հնդկացիները:

Էլի ուժեղ աքացի դռանը: Բայց այն չի բացվում:

– Բարիկաղ է դրված և այն էլ ինչ-որ ծանր բան: Հրելով չի բացվի: Լավ, տեսնենք սա ի՞նչ բան է:

Նա պատյանից հանում է դանակը: Թեթև շրջանակին քաշված մուստանգի կաշվի մեջ մի մեծ անցք է բացվում:

Հնդկացին ձեռքը խրում է անցքի մեջ և շոշափելով ստուգում արգելքը:

Կապոցներն ու փաթեթներն արագ տեղաշարժվում են, և դուռը բացվում է:

Վայրենիները ներս են մտնում: Բաց դռան միջով խրճիթի ներսն է հորդում լուսնի լույսը:

Այնտեղ հատակին փռված, պառկած է մի մարդ:

– Գրողը տանի:

– Քնա՞ծ է:

– Մեռած է երևի, թե չէ մեզ կլսեր:

– Ո՛չ,– ասաց ղեկավարը պառկած մարդու վրա կռանալով,– հարբած է մեռածի պես: Մա մուստանգերի ծառան է: Ես ճանաչում եմ: Սրան նայելով պիտի հասկանալ, որ մուստանգերը տանը չէ և վաղուց չի եղել: Հուսով եմ, որ այս անասունն ամբողջ մառանը չի դատարկել, որպեսզի իրեն այսպիսի երանելի վիճակի հասցնի... Ահա՛ շի՛շը. բուրում է վարդի պես: Փա՛ռք Գվադելուպյան Աստվածածնին, մեզ էլ բա՛ժին է մնացել:

Մի քանի վայրկյանում վիսկիի մնացորդը խմվեց: Ամեն մեկը մեկ անգամ շիշը դեմ արավ բերանին, իսկ գլխավորին ավելի մեծ բաժին ընկավ, և չնայած իր բարձր դիրքին՝ նա տակտ չունեցավ, որ բողոքեր այդ անարդար բաժանման դեմ:

Իսկ հետո ի՞նչ եղավ:

Վաղ թե ուշ տանտերը պիտի վերադառնա:

Հյուրերը, իհարկե, ուզում են նրան տեսնել, թե չէ այս ուշ ժամին ինչո՞ւ պիտի գային: Տանտիրոջ հետ հանդիպում է սպասում մանավանդ դեկավարը:

Ի՞նչ են ուզում Մորիս մուստանգերից այս չորս հնդկացիները:

Դա կարելի է իմանալ նրանց խոսակցությունից, նրանք իրարից թաքցնելու բան չունեն:

Նրանք ուզում են մուստանգերին սպանել:

Դա հարկավոր է դեկավարին: Մյուսները սոսկ գործակիցներ են և օգնականներ:

Գործը խիստ լուրջ է, կատակ բան չէ: Նա դրա համար հազար դոլար կստանա և բացի դրանից կհագեցնի իր վրիժառության ծարավը: Նրա երեք գործակիցները հարյուրական դոլար կստանան:

Ընթերցողի համար երևի արդեն պարզ է, թե ովքեր էին թաքնված հնդկացիների դիմակի տակ: Այդ կոմանչները եղած-չեղած մեքսիկացիներ են, և նրանց դեկավարն է մուստանգեր Միգուել Դիազը:

– Հարկավոր է դարան մտնել,– ասում է Էլ Կոյոտը:– Երևի նա շուտով կգա: Դուք, Բարահո, բարձրացեք դարափուլի գլուխը և հետևեց, թե նա երբ կերևա դաշտում: Մյուսները թող մնան ինձ հետ: Նա գալու է Լեոնային կողմից: Մենք նրան կարող ենք հանդիպել ձորում, այն մեծ նոճու տակ: Դա ամենահարմար տեղն է:

– Լավ չի՞ լինի, սրան վերջ դնենք,– առաջարկում է արյունոտ Քարահոն՝ մատը մեկնելով Ֆելիմի վրա: Բարեբախտաբար չի էլ գիտակցում, թե ինչ է կատարվում իր շուրջը:

– Մեռածից շատ չի գա,– Բարահոյին միանում է մյուս դավադիրը:

– Ընդհակառակն, հենց մեռածից շատ կգա,– առարկեց Դիազը և ինչի՞ համար: Նա առանց այն էլ մեռածից մի բան պակաս չի, թշվառ հարբեցողը: Թող ապրի իր համար: Ես պայմանավորվել եմ միայն սրա տիրոջը սպանել: Գնացե՛ք, Բարահո, գնացե՛ք: Շուտ բարձրացեք ժայռի գլուխը: Դոն Մորիսիոն ամեն լուրջ կարող է երևալ: Հարկավոր է անսխալ գործել: Գուցե այլևս երբեք այսպիսի հարմար առիթ չունենանք: Բարձրացեք ժայռի գլուխը: Այնպիսի լուսնկա գիշեր է, որ հեռվից էլ կտեսնեք նրան: Եվ հենց որ նկատեք, իսկույն վազեցեք մեզ մոտ: Չհապաղեք, որպեսզի մենք ժամանակ ունենանք դարանակալելու նոճու ծառի մոտ:

Բարահոն ենթարկվում է, բայց ակներև դժկամությամբ: Անցյալ գիշեր նրա բախտը չէր բերել և Էլ Կոյոտի հետ մոնթ խաղալիս շատ էր տարվել: Հիմա կուզենար Էլի խաղալ, որպեսզի տանուլ տվածը ետ շահի: Նա լավ գիտե, թե իրենից հետո ընկերներն ինչով են զբաղվելու:

– Դե շո՛ւտ, սինյոր Բարահո,– հրաման է տալիս Դիազը նրա տատանումները նկատելով:– Եթե մենք այս գործում անհաջողություն կրենք, դուք շատ ավելին կկորցնեք, քան կարող էիք շահել մոնթ խաղալով: Գնացե՛ք, գնացե՛ք,– շարունակում է Էլ Կոյոտը խրախուսական տոնով:– Եթե մի ժամվա ընթացքում նա չերևա, որևէ մեկը կգա ձեզ փոխարինելու: Գնացե՛ք:

Բարահոն ենթարկվում է: Խրճիթից դուրս գալով նա գնում է դեպի քարաժայռը:

Մյուսները տեղավորվում են խրճիթում, որտեղ նրանք արդեն մոմ են վառել:

Նրանց առաջ սեղանի վրա երևան է գալիս ոչ թե ընթրիքը, այլ իսպանական խաղաթղթեր, որ մեքսիկական ամեն մի թափառաշրջիկի անբաժան ուղեկիցն է:

Աղջիկն ու զինվորն արդեն սեղանի վրա են, և մոնթ խաղն սկսվում է: Խաղի մոլուցքի մեջ ժամանակն աննկատելի է անցնում: Անցնում է մեկ ժամ...

Էլ Կոյոտը բանկ է դրել:

Խրճիթի ձիու կաշվե պատերի մեջ շուտ-շուտ լսվում են կանչեր՝ «Աղջիկը կտրեցի», «Զինվորը տարավ»:

Արծաթե դոլարները զրնգում են սեղանին:

Բայց ահա խաղն ընդհատում է մի բարձր ճիչ:

Այդ Ֆելիմն էր, որ ուշքի գալով տեսել էր այդ արտասովոր մարդկանց՝ խրճիթի հարկի տակ հավաքված:

Խաղացողները վեր են թռչում տեղներից և երեքը մի անգամից մերկացնում իրենց սրերը: Ֆելիմի կյանքը մազից է կախված:

Մի պատահականություն միայն փրկում է իռլանդացուն:

Շեմքում երևում է շնչասպառ Բարահոն:

Ճիշտն ասած՝ ոչ մի բացատրություն պետք էլ չէ, բայց նա դժվարությամբ շշնջում է.

– Գալի՛ս է: Արդեն մոտենում է դարափուլին... Շո՛ւտ, բարեկամներս, շուտ:

Իռլանդացին փրկված է: Նրան սպանելու ժամանակ չկա, եթե նույնիսկ այդ իմաստ ունենար: Նրանց սպասում է մի շատ ավելի ձեռնտու սպանություն:

Մի քանի վայրկյան անց դիմակավորված խումբն արդեն ժայռի ստորոտումն է, որտեղով պիտի իջնի ձիավորը:

Նրանք դարան են մտնում մեծ նոճու տակ և սպասում են գոհի մոտենալուն:

Շուտով սմբակների դոփյուն է լսվում: Պայտերի չիկոցն անհամաչափ է գալիս ասես ձին արշավում է անհարթ մակերեսով: Երևի ձիավորն իջնում է բլրի լանջով:

Բայց նա դեռ չի երևում: Բլրի լանջը խավարի մեջ է, ինչպես և գետի հովիտը, որ ծածկված է ծառերի ստվերով: Միայն մարդասպանների թաքնված տեղից ոչ հեռու մի նեղ շերտ լուսավորված է լուսնի լույսով: Բայց շավիղն այնտեղով չի անցնում: Ձիավորն անցնելու է նոճու ստվերի միջով:

– Չսպանե՛ք նրան,– հրամայաբար շշնջում է Միգուել Դիագը:– Նա ինձ կենդանի է հարկավոր, մի երկու ժամով: Դրա համար ես պատճառ ունեմ: Բռնեցեք նրան էլ, ձին էլ: Դա վտանգավոր բան չի: Չէ՞ որ մենք անսպասելի ենք հարձակվելու և նրան անակնկալի կրեքենք: Իսկ եթե դիմադրեց, մենք կկրակենք նրա վրա: Միայն թե առաջինը ես եմ կրակելու:

Գործակիցները խոստանում են կատարել նրա հրամանը:

Շուտով նրանք հնարավորություն են ունենում ապացուցելու իրենց խոստման անկեղծությունը: Նա, ում սպասում են, արդեն իջել է լանջից և մտնում է նոճու ստվերի մեջ:

– Ձենքդ ցա՛ծ դիր: Իջի՛ր ձիուց,– գոռում է Էլ Կոյոտը, բռնելով ձիու սանձը, իսկ մյուս երեքը նետվում են ձիավորի վրա:

Ձիավորը ոչ մի դիմադրություն չի ցույց տալիս, չի պաշտպանվում, ոչ դանակ է հանում, ոչ ատրճանակ, նույնիսկ գայրույթի ձայն էլ չի հանում:

Նրանց առաջ ձիավոր է, ամուր նստած թամբին, նրանք ձեռքերով շոշափում են նրան, բայց ձիավորն ասես ոչինչ չի զգում:

Դիմադրում է միայն ձին: Նա ծառս է լինում, ետ-ետ է գնում և հարձակվողներին քաշում ուղիղ դեպի լուսավոր շերտը:

Ողորմա՛ծ Աստված, սա ի՞նչ բան է:

Մեքսիկացիները միանգամից ետ են քաշվում և ճիչ-աղաղակով հեռու փախչում: Դա մի վայրի սոսկումի ճիչ էր:

Այլևս ոչ մի վայրկյան նրանք չեն մնում նոճու տակ, գլխապատառ վազում են դեպի անտառի թավուտը, որտեղ կապված էին իրենց ձիերը:

Տենդային արագությամբ նրանք նետվում են թամբերի վրա և սլանում հեռու:

Նրանք տեսել էին այն, ինչ սարսափ էր պատճառել շատ ավելի սրտոտ մարդկանց. նրանք տեսել էին անգլուխ ձիավորին:

## ԳԼՈՒԽ XLV

### Ընդհատված հետքը

Ուրվակա՞ն էր արդյոք սա: Դե հո չէր կարող մարդ լինել:

Այսպիսի հարց էին տալիս իրենց էլ Կոյոտը և նրա սարսափահար ընկերները: Այս նույն հարցն էր տալիս իրեն նաև Ֆելիմը, քանի դեռ նրա գլուխը չէր մթագնել մի քանի անգամ շշի օգնությանը դիմելուց և ժամանակավորապես չէր մոռացել իր սարսափը:

Միննույն բանն էին մտածում նաև այն հարյուր մարդիկ, որոնք ճամփա էին դուրս եկել մայրրի գլխավորությամբ և նույնպես տեսել էին անգլուխ ձիավորին:

Այդ զարհուրելի տեսիլքը նրանց աչքին երևացել էր օրվա ավելի վաղ ժամին և հինգ մղոն հեռու դեպի արևելք:

Նա երևացել էր արևելյան կողմից, արեգակը կուրացնում էր նրանց աչքերը, ուստի նրանք տեսել էին միայն ձիավորի գծագրությունը և չէին նկատել մի այնպիսի բան, որը նմանություն տար Մորիս մուստանգերին:

Ֆելիմն անգլուխ ձիավորին նայել էր իր մեջքը մայր մտնող արևի կողմը դարձրած: Իռլանդացին նրան ավելի շատ էր նմանեցրել իր տիրոջը, թեպետ և հավատացած չէր, թե իրոք այդ նա է:

Չորս մեքսիկացիները, որոնք ճանաչում էին Մորիս մուստանգերին, ձիավորին տեսած լինելով լուսնի լույսով, նույն եզրակացությանն էին եկել:

Եվ Ֆելիմը, և մեքսիկացիները անգլուխ ձիավորի տեսքից վայրի սարսափ էին զգացել:

Որոնումների մասնակիցները թեպետև այնքան չէին վախեցել այդ առեղծվածային երևույթից, բայց նրանք էլ չգիտեին, թե ինչպես բացատրել այդ:

Մինչև ձիավորի անհետացումը նրանցից ոչ մեկը չէր էլ փորձել բացատրություն որոնել, եթե չհաշվենք տեխասցի հնաբնակի կատակի ձևով արված դիտողությունը:

– Սա ի՞նչ բան էր, պարոններ, ի՞նչ էք մտածում սրա մասին,– հարցրեց մայրըր դառնալով իր ուղեկիցներին:– Խոստովանում եմ, որ ես բոլորովին շվարած եմ:

– Հնդկացիների սարքած որոգա՞յթ է գուցե,– ենթադրություն արեց մեկը:– Գուցե ուզում են դրանով մեզ իրենց դարանի մե՞ջ քաշել:

– Վատ միջոց է,– կասեի ես,– կարծիք հայտնեց մի ուրիշը:– Ես, համենայնդեպս, դրա ետևից չեմ գնա:

– Ես կարծում եմ, որ սա հնդկացիների գործ չէ,– ասաց մայրըր:– Ի՞նչ ես մտածում դու սրա մասին,

Սպենգլեր:

Հետախույզը միայն գլուխն օրորեց:

– Կարո՞ղ է սա զգեստափոխված հնդկացի լինել,– նորից նրան դիմեց մայրըր:

– Ես ավելի բան չգիտեմ, քան դուք, մայր,– պատասխանեց հետախույզը:– Երևի այդպիսի մի բան է: Երկուսից մեկը կամ մարդ է, կամ խրտվիլակ:

– Իհարկե խրտվիլակ է, նկատելի չափով թեթևացած արձագանքեցին մի քանի հոգի:

– Ով էլ որ լինի նա՝ մարդ, սատանա թե խրտվիլակ,– ասաց ջոկատի այն անդամը, որն առաջինն էր հայտնել իր կարծիքը,– ես պատճառ չեմ տեսնում, թե ինչու մենք չպետք է հետևենք և իմանանք՝ ուր են տանում նրա հետքերը, եթե միայն հետք թողել է նա:

– Շուտով այդ մենք կիմանանք,– պատասխանեց Սպենգլերը:– Այս հետքը, որով մենք գնում ենք, հենց այն կողմն է տանում: Մայր, կարելի է առաջ շարժվել:

– Իհարկե: Այսպիսի մի դատարկ բան չպետք է խանգարի մեր որոնումներին: Հառա՛ջ:

Զինվորներն առաջ գնացին, թեև նրանցից ոմանք տատանվում էին: Զոկատում կային մարդիկ, որոնք, եթե իրենց կամքին լինեին, արագորեն ետ կդառնային: Դրանցից մեկն էլ Կոլիատունն էր: Անգլուխ



ձիավորին տեսնելով նա սարսափից քար էր կտրել. աչքերն ասես ապակի էին դարձել, շրթունքները՝ ճերմակել, ստորին ծնոտը կախ էր ընկել, և նա դժվարությամբ էր զսպում դողը:

Նրա այդ աղճատված դեմքը, իհարկե, ուշադրություն կգրավեր, եթե չլինեք ընդհանուր շփոթություն: Բայց բոլորը աչքերը չոած անգլուխ ձիավորին էին նայում, մինչև որ զարմանալի տեսիլքը չբացավ: Իսկ երբ ջոկատն առաջ շարժվեց, պաշտոնաթող կապիտանը վերջին շարքերն անցավ, և ոչ ոք նրա վրա ուշադրություն չդարձրեց:

Սպենգլերը ճիշտ էր ասել. այն տեղը, ուր խորհրդավոր ձիավորը մի պահ կանգ էր առել, հենց ուղիղ ջոկատի ճանապարհի վրա էր գտնվում:

Բայց այնտեղ ոչ մի հետք չերևաց. ասես նա իսկապես ուրվական էր եղել:

Սակայն սա միանգամայն հասկանալի բան էր: Հենց այնտեղ, որտեղ ձին շուտ էր եկել և դրանից դենն էլ բազում մոդոններ գետնի երեսը ծածկված էր սպիտակ մանրաքարով: Որսորդները այդ վայրն անվանում էին «կավճային պրերիա»: Տեղ-տեղ քարերը տեղից պոկված ու քերծված էին, ըստ երևույթին՝ պայտի հարվածից: Բայց միայն փորձված հետախույզի աչքը կարող էր նկատել այդ հետքերը:

Կորավ և այն հետքը, որով նրանք առաջ էին գնում. պայտած մուստանգի հետքը: Հենց նոր այստեղ եղած վայրի մուստանգների երամակը բոլորովին փորփրել էր գետինը, ուստի և ցանկացած հետքը գտնելն անհնարին էր դարձել:

Նրանք կարող էին առաջ գնալ այն ուղղությամբ, ուր գնացել էր անգլուխ ձիավորը: Արեգակը, իսկ հետո էլ երեկոյան աստղը: Արուսյակը, նրանց ճանապարհը ցույց կտային: Բայց նրանց հետաքրքրում էր պայտած մուստանգը նստած ձիավորը, և ցերեկվա մարմրող լույսից մնացած կես ժամը գնաց ապարդյուն որոնումների վրա, հետքը կորել էր կավճային պրերիայում:

Երբ արևը մայր մտավ, Սպենգլերն ասաց, որ այլևս ոչինչ չի կարելի անել:

Մնում էր միայն վերադառնալ դեպի անտառ և ճամբար խփել նրա եզրին:

Որոշվեց որոնումները վերսկսել լուսաբացին:

Բայց այդ անել չհաջողվեց, խանգարեց մի անսպասելի հանգամանք:

Դեռ նոր էին ճամբար խփել, երբ շտապ եկավ մի սուրհանդակ, որը հեռագիր էր բերել մայորին: Հեռագիրը տրված էր Սան Անտոնիո դը Բեքարի շտաբից: Այն ուղարկվել էր ամրոց, այնտեղից էլ այստեղ:

Մայորը հրաման տվեց ձիերը թամբել, և դեռ հոգնած ձիերի քրտինքը չցամաքած՝ դրագուններն արդեն նորից նստած էին նրանց վրա:

Հեռագրում ասված էր, որ Սան Անտոնիոյի շրջակայքում Լեոնայից մի հիսուն մոդոն դեպի արևելք կոմանչներ են երևացել:

Այժմ արդեն դա դատարկ խոսակցություն չէր: Ասպատակությունները սկսվել էին հրկիզումներով ու սպանություններով:

Մայորը կարգադրություն էր ստացել առանց ժամանակ կորցնելու ջոկատը հավաքել և ուղարկել Սան Անտոնիո: Սրանով էլ բացատրվում է դրագունների հապճեպ մեկնումը:

Իհարկե, հետքերի որոնումները կարող էին շարունակել ագարակատերերը, բայց բարեկամությունը և նույնիսկ ծնողական սերը խոնարհվում են անհրաժեշտության առաջ. նրանք ճանապարհ ընկնելիս վերցրել էին միայն հրացաններ, և այժմ քաղցը նրանց քշում էր դեպի տուն:

Ոչ ոք մտադիր չէր հրաժարվել որոնումներից: Որոնումները պետք է վերսկսվեին, երբ մասնակիցներն իրենց ձիերը փոխեին և ուտելիքի պաշար վերցնեին, ու պիտի շարունակվեին, ինչպես բոլորն էին ասում, «մինչև որ չգտնվի խեղճ պատանին»:

Մի քանի հոգի Սպենգլերի հետ մնացին, որպեսզի առաջ գնա և ամերիկյան ձիու հետքերով, որը Սպենգլերի կարծիքով պետք է ետ տաներ դեպի Լեոնա: Մյուսները դրագունների հետ ճանապարհ ընկան դեպի ամրոց:

Պոյնդեքստերին ու նրա բարեկամներին հրաժեշտ տալուց առաջ մայորը նրանց պատմեց Սպենգլերի արած տխուր հայտնությունների մասին: Նա ինքն այլևս որոնումներին մասնակցել չէր կարող և կարծում էր, որ նրանք, ովքեր պիտի որոնումները շարունակեն, պետք է իմանան այս կարևոր հանգամանքը:

Նրա համար հաճելի չէր կասկածներ հարուցել երիտասարդ իռլանդացու դեմ, որին ինքն էլ համակրում էր, բայց պարտականությունն ամենից բարձր էր: Եվ թեև մայորը չէր հավատում, թե Մորիս մուստանգերը մեղք ունի, ավելի ճիշտ՝ դա քիչ հավանական էր համարում, այնուամենայնիվ, ստիպված եղավ խոստովանել, որ Մորիսի դեմ լուրջ հանցանշաններ կան:

Բայց ագարակատերն ու նրա բարեկամներն ամենևին չէին կասկածում, որ ոճրագործը մուստանգերն է: Այժմ, երբ ակներև դարձավ, որ հնդկացիներն այս գործին խառը չեն, Մորիս Ջերալդն ի լուր ամենքի հայտարարվեց մարդասպան:

Որ սպանություն է եղել դրան ոչ ոք չէր կասկածում: Օբերդոֆերի պատմությունը լուսաբանում էր ողբերգության սկիզբը: Հենրի Պոյնդեքստերի ձին իր, արյունոտված թամբով վկայում էր նրա վախճանը: Միջանկյալ օղակներն առանց դժվարության վերականգնվում էին մասամբ Սպենգլերի հայտնագործություններով, մասամբ էլ պարզապես ենթադրություններով:

Բայց ոչ ոք չընդրեն չէր մտածում, թե ինչը կարող էր մուստանգերին մղել այդ ոճրագործության: Կոլհաունի հետ ունեցած գծությունը բոլորին թվում էր հիմնավոր պատճառ: Ըստ երևույթին Ջերալդը Կոլհաունի հետ ունեցած իր թշնամությունը տարածել է Պոյնդեքստերների ամբողջ ընտանիքի վրա:

Սա տրամաբանությունից զուրկ բան էր, բայց ոճրագործ փնտրող մարդիկ հազվադեպ են տրամաբանորեն դատում: Նրանք մտածում են միայն մեկին պատժելու մասին:

Այս մտքերով էլ որոնումների մասնակիցները բաժանվեցին: Նրանք նորից պետք է հանդիպեին հաջորդ առավոտյան և հետքերով գնային, որպեսզի կենդանի թե մեռած՝ գտնեին երկու կորած մարդկանց:

\* \* \*

Սպենգլերի հետ մնացած մարդիկ ճամբար խփեցին մայորի ընտրած բացատում:

Նրանք ընդամենը տասը մարդ էին: Այժմ ավելի մեծ ջոկատի կարիք չկար. այդ կողմերում այլևս կոմանչների հանդիպել չէին սպասում: Չէին նախատեսվում և ուրիշ վտանգներ: Այն, ինչ հանձնարարված էր նրանց, կարող էին գլուխ բերել և երկու-երեք հոգի:

Ոմանք մնացել էին հետաքրքրությունից դողված, ուրիշները՝ պարզապես ընկեր լինելու համար: Դրանք մեծ մասամբ ագարակատերերի երիտասարդ զավակներ էին: Խմբի պաշտոնական գլխավորը Կոլհաունն էր, բայց հասկանալի էր, որ որոնումները ղեկավարելու էր հետախույզ Սպենգլերը:

Ընկերներից բաժանվելուց հետո նրանք քնելու չպառկեցին, այլ նստոտեցին պայծառ բոցավառվող խարույկի շուրջը:

Ուտելիք ու գինի բավականաչափ կար. դրագունները ամբողջ վերադառնալիս նրան էին թողել իրենց պաշարը և գինին:

Սակայն, չնայած դրան և խարույկի ուրախ ճարճատյունին, իսկական աշխուժություն չկար:

Բոլորի սրտին այնպիսի մի ծանրություն էր նստել, որ խանգարում էր նրանց վայելել այն բավականությունը, որից բարձր երևի աշխարհիս երեսին ոչինչ չկա:

Դրա առաջ ի՞նչ բան է ընտանեկան օջախի հանդարտ բերկրանքը: Պատահել է, որ ես ինքս էլ պրերիայի լայնարձակ տարածություններում կարոտել եմ ընտանեկան օջախին: Բայց հիմա, ետ նայելով և անաչառ համեմատելով դրանք իրար հետ, չեմ կարող չբացականչել. «Վերադարձրե՛ք ինձ խարույկը և իմ ընկեր որսորդներին, թողեք, որ մի անգամ էլ նրանց հետ միասին նստեմ ճարճատող խարույկի առաջ,

և ես ձեզ կտամ իմ կուտակած ամբողջ հարստությունը և իմ ամբողջ անպետք փառքը: Ես գոհ կլինեմ ձեզ տալու այդ ամենը այն հոգսի ու աշխատանքի հետ, որ պահանջվում է դրանք պահպանելու համար»:

Երիտասարդության մռայլ տրամադրությունը բացատրել դժվար չէր. նրանք դեռ չէին կարողացել ուշքի գալ այն սարսափից, որ պատճառել էր անգլուխ ձիավորը:

Նրանք գլուխ էին կոտրում, փորձելով բացատրել իրենց տեսածը, երբեմն նույնիսկ ծաղրում էին խորհրդավոր ուրվականին, բայց ոչ մի կերպ չէին կարողանում ազատվել ճնշող զգացմունքից, և ոչ մի ենթադրություն չէր գոհացնում նրանց: Ե՛վ Սպենգլերը, և՛ Գոլիաունը նույնպես այդ ընդհանուր տրամադրության մեջ էին:

Թվում էր, որ Գոլիաունը բոլորից ավելի մռայլ է: Նա հոնքերը կիտած նստել էր ծառերի ստվերում, խարույկից մի քիչ հեռու և դրագունների գնալուց հետո ոչ մի խոսք չէր ասել: Երևում է նա չէր ուզում միանալ բոցկլտացող խարույկի մոտ տաքացողներին: Նա գերադասում էր մենակությունը, կարծես երկյուղ էր կրում հետաքրքրվող հայացքներից:

Նրա հայացքն առաջվա պես թափառուն էր, իսկ դեմքին դեռ մնացել էր ապրած սարսափի հետքը:

– Լսեցե՛ք, Գաշ Գոլիաուն,– ձայն տվեց նրան երիտասարդներից մեկը, որն արդեն կարգին հարբել էր:– Եկեք այստեղ, ա՛յ մարդ, և խմեցե՛ք մեզ հետ միասին: Մենք բոլորս վշտակցում ենք ձեզ և ձեր ընտանիքին կօգնենք վրեժ լուծելու մարդասպանից: Բայց հարկավոր չէ այդպես նոթերը կիտել: Եկեք այստեղ և վիսկի կուլ տվեք: Դա շատ օգտակար կլինի, հավատացնում եմ ձեզ:

Գուցե Գոլիաունին դուր եկավ այն պատճառը, որով բացատրում էին իր առանձնացումը, կամ գուցե իսկապես նա հանկարծ ցանկացավ խմի մեջ լինել, այսպես թե այնպես հրավերն ընդունեց խարույկին մոտենալով նստեց մյուսների կողքին: Բայց ուսելուց առաջ նա մի լավ կում վիսկի խմեց իրեն մեկնած ամանից:

Այդ ըոպեից ասես մի կախարդանքով նա փոխվեց: Մռայլ տրամադրությունը փարատվեց և այնպես զվարթացավ, որ նույնիսկ շրջապատի զարմանքը հարուցեց: Այդպիսի տրամադրությունը անհարմար էր թվում մի մարդու համար, որի քեռու որդուն, ինչպես ենթադրում էին բոլորը, հենց այդ առավոտ էին սպանել:

Խարույկին մոտենալով որպես հյուր՝ նա շուտով սկսեց որպես տանտեր պահել իրեն: Երբ արդեն բոլոր ամանները ցամաքել էին, կապիտանը սկսեց գինի լցնել իր ամաններից, որոնց պաշարն անսպառ էր թվում: Նրա թամբին կապված մեծածավալ պարկերից իրար ետևից դուրս էին գալիս գինու ամանները, որ նրան էին թողել մայրի հետ գնացած իր բազմաթիվ բարեկամները:

Խարույկի շուրջը հավաքված տեխասցի խենթ ու խելառ երիտասարդներն իրենց ղեկավարի օրինակից ոգևորված՝ չէին հրաժարվում նրա հյուրասիրությունից: Նրանք շատախոսում էին, երգում, պարում ու հռհռում: Հետո հոգնածությունն իր բանը տեսավ. բոլորը պառկեցին խոտերի վրա և քուն մտան: Նրանցից ոմանց, գուցե և կյանքում առաջին անգամ, հարբած մղձավանջն էր տանջում:

Պաշտոնաթող կապիտանը վերջինը պառկեց:

Նա վերջինը պառկեց, բայց և վեր կացավ առաջինը: Դեռ նոր էր վերջացել խնջույքը, նոր էր սկսվել նրա բաժակակիցների խոմփոցը, որ ցույց էր տալիս, թե բոլորը քնած են, երբ նա տեղից վեր կացավ և զգուշությամբ անցավ նրանց միջով:

Նույնպիսի զգույշ քայլերով նա գնաց ճամբարի ծայրը, որտեղ ծառից էր կապված իր ձին:

Նա ձին արձակեց, սանձը գլուխը գցեց և ցատկելով թամբի վրա՝ անադմուկ հեռացավ:

Նրա շարժումներից չէր երևում, թե հարբած է: Ընդհակառակն, բոլորովին ուշքը վրան էր թվում և գործում էր առաջուց մտածված ծրագրով:

Բայց ի՞նչ ծրագիր:

Գուցե զոհված ազգականին սիրելով գնում էր նրա դիակը որոնելու: Կամ գուցե մենմենակ գնալով ուզում էր ցույց տալ, թե ինքն առանձնապես մեծ ձգտում ունի կորածին գտնելու:

Դատելով նրա կցկտուր արտահայտություններից՝ կարելի էր կարծել, թե, իրոք, այդպիսի մի մտադրություն է ղեկավարում նրան:

– Փա՛ռք Աստծու,– ասում էր նա,– լուսնկա պայծառ գիշեր է, և իմ տրամադրության տակ ամբողջ վեց ժամ կա: Մինչև այդ ջահելներն արթնանան, կարող եմ երկու մղոն շրջագծով թփուտների բոլոր անկյունները ստուգել: Եվ եթե դիակն այնտեղ է, անպայման կգտնեմ: Բայց ի՞նչ կարող էր նշանակել դա: Եթե միայն ես տեսած լինեի, կմտածեի, թե խելագարվել եմ: Բայց չէ՞ որ բոլորը տեսան, բոլորն առանց բացառության: Երկնայի՛ն ուժեր, ի՞նչ կարող էր լինել դա:

Հազիվ էր այս խոսքերն արտասանել, երբ նրա շուրթերից դուրս թռավ զարմանքի ու սոսկումի մի ճիչ: Նա կտրուկ կանգնեցրեց իր ձին, ասես մահացու վտանգ էր սպառնում նրան:

Կռիւհաունը զարտուղի ճանապարհով գնում էր դեպի մեզ արդեն ծանոթ բացատը: Հենց դեպի այդ բացատն էր շուռ գալիս, երբ հանկարծ տեսավ, որ էլի ինչ-որ մեկը գնում է անտառով:

Մի ուրիշ ձիավոր, ըստ երևույթին իր ձիուց ոչ վատ մի ձի նստած, գնում էր բացատով, այն էլ ոչ իր պես դանդաղ քայլով, այլ արագ վարգով:

Դեռ բավական տարածություն կար մինչև մոտենալը, երբ Կռիւհաունը նկատեց, որ այդ ձիավորը գլուխ չունի:

Սխալվել չէր լինի. լուսնի դժգույն շողերը լուսավորում էին ձիավորի միայն ուսերը. գլուխը չկար: Դա լուսնի լույսով ստեղծված տեսիլք լինել չէր կարող: Կռիւհաունն այդ պատկերը տեսել էր նաև արեգակի պայծառ լույսով:

Բայց հիմա նա ավելի շատ բան տեսավ. նա տեսավ ձիավորի գլուխը, որ կախված էր մարդու ազդրերի մոտ, կիսով չափ ծածկված թամբապայուսակով, արյունոտված ու սոսկալի... Նա ճանաչեց ձին, ձիավորի ուսերին գցված շերտավոր սերապեն, հովազի մորթուց կարված սոնապանները՝ Մորիս մուստանգերի ամբողջ զգեստը:

Կռիւհաունն ամեն ինչ մանրամասն դիտելու բավական ժամանակ ուներ: Սոսկումից կաշկանդված՝ նա կանգնել էր և տեղից շարժվելու ուժ չուներ: Ձին էլ կարծես բաժանում էր իր տիրոջ վախը: Ամբողջ մարմնով դողալով՝ նա ևս փախչելու ոչ մի փորձ չարեց նույնիսկ այն ժամանակ, երբ հանկարծ անգլուխ ձիավորը կանգ առավ նրանց առաջ, և նրա աշխետ ձին խոխոռոցով ծառս եղավ:

Միայն այն ժամանակ, երբ աշխետը մի վայրի վրջնոցով,– որին արձագանքի պես պատասխանում էր իր ետևից վազող շունը,– շուռ եկավ ու հեռու արշավեց բացատով, միայն այդ ժամանակ Կռիւհաունն ուշքի եկավ, և կաշկանդված լեզուն նորից բացվեց:

– Տե՛ր իմ Աստված,– գոչեց նա դողդոջուն ձայնով:– Ի՞նչ է նշանակում այս ամենը: Ի՞նչ է սա. մա՞րդ, թե սատանա: Թե՞՛ այս ամբողջ օրը սոսկ ծանր երազ է եղել: Կամ գուցե ես ցնդե՞լ եմ: Ցնդել եմ, ցնդե՛լ, ցնդե՛լ:

Այս կցկրուր խոսքից հետո Կռիւհաունը վճռականորեն ձիգ տվեց սանձը և ձին կտրուկ շուռ տվեց: Նա ետ արշավեց եկած ճանապարհով, բայց շատ ավելի արագ. ըստ երևույթին հրաժարվել էր իր մտադրությունից: Նա ոչ մի անգամ կանգ չառավ, մինչև որ հասավ ճամբար:

Այստեղ կամացուկ մոտենալով խարույկին՝ պառկեց իր բաժակակից ընկերների կողքին: Բայց քնել նրան չհաջողվեց. ոչ մի բույն աչքը չկապավ: Նա դողում էր, ինչպես տենդի մեջ: Բացվող առավոտը լուսավորեց նրա մահու պես գունատ դեմքը և կիսացնոր թափառուն աչքերը:

## ԳԼՈՒԽ XLVI

### Գաղտնի խոստովանություն

Լուսաբացին Կասա դել Կորվոյի հասիենդայում և նրա շուրջը տենդագին եռուզեռ էր տիրում:

Բակում խմբվել էին պես-պես զենքերով զինված մարդիկ: Ոմանք որսորդական երկար հրացաններ էին վերցրել կամ երկփողանիներ, ուրիշները ատրճանակներ, երրորդները՝ մեծ-մեծ դանակներ կամ նույնիսկ տոմագավկներ:

Պակաս բազմազան չէր նաև նրանց հագուստը. կարմիր ֆլանելի վերնաշապիկներ, խայտաբղետ կտորից կարված բաճկոններ, տանը գործած շալից դարչնագույն շավարներ, կապույտ շավարներ բամբակյա կտորից, թաղիքե կամ կաշվե գլխարկներ, դաբաղած կաշվից բարձրաճիտ կոշիկներ, եղջերուի մորթուց սոնապաններ: Տեխասի սահմանամերձ բնակավայրերում զինված մարդկանց այդպիսի հավաքույթներ հաճախ կարելի էր տեսնել:

Ո՛չ հագուստի խայտաբղետությունը, ո՛չ զենքի բազմազանությունը ցույց չէին տալիս, թե ինչ նպատակով են հավաքվել այդ մարդիկ: Թեկուզ ամենախաղաղ նպատակն էլ ունենային, միևնույն է, պետք է զինված գային և այդպիսի հագուստով:

Բայց մենք գիտենք, թե ինչու էին հավաքվել:

Նրանցից շատերը նախորդ օրը դրագունների հետ էին եղել: Այժմ նրանց միացել են և ուրիշները՝ հեռավոր ագարակների բնակիչները, ինչպես և այն որսորդները, որոնք երեկ տանը չէին եղել:

Այդ առավոտ Կասա դել Կորվոյի բակում խմբված մարդկանց թիվն ավելի մեծ էր, քան նախորդ օրը, թեև այն ժամանակ որոնումներին մասնակցում էին նաև զինվորները:

Բազմության մեջ զինվորականներ ամենևին չկային, բայց կային կամավոր միլիցիայի անդամներ, որոնք թեպետև կանոնավոր բանակին չէին պատկանում, բայց կոչվում էին «օրինակատարներ»<sup>56</sup>:

Մրանք մյուսներից չէին տարբերվում ո՛չ հագուստով, ո՛չ զենքով. կողմնակի մարդը ոչնչով չէր ճանաչի օրինակատարին, բայց նրանք բոլորը ճանաչում էին իրար:

Բոլորը խոսում էին սպանության մասին, Հենրի Պոյնդեքստերի սպանության մասին, և շուտ-շուտ լսվում էր Մորիս մուստանգերի անունը:

Աշխույժ խոսակցության նյութ էր դարձել նաև պրերիայում անգլուխ ձիավորի երևալը: Ովքեր նախորդ օրը տեսել էին նրան, պատմում էին չտեսնողներին:

Ոմանք սկզբում չէին հավատում և դա կատակ էին համարում: Սակայն ականատեսների միահամուռ պնդումների առաջ ստիպված էին տեղի տալ, և բոլորը հավատացին անգլուխ ձիավորի գոյությանը:

Իհարկե, փորձեր սկսվեցին հասկանալու այդ զարմանալի երևույթը, և ամենատարբեր ենթադրություններ արվեցին, բայց նրանցից մեկն էր միայն շատ թե քիչ ճշմարտանման. այդ մեզ արդեն հայտնի սահմանամերձ բնակչի ենթադրությունն էր, թե՛ ձին իսկական ձի է եղել, իսկ ձիավորը՝ խրտվիլակ:

Թե ով և ինչու համար էր սարքել այդ բանը, ոչ ոք չէր էլ փորձում բացատրել:

Այն գործը, որ հավաքել էր այդ մարդկանց, առանձին պատրաստություններ չէր պահանջում: Բոլորն արդեն պատրաստ էին:

Նրանց ձիերը կանգնած էին հասիենդայի առաջ: Մի քանիսի սանձը ագարակատիրոջ ծառաներն էին բռնել, բայց մեծ մասը կապված էին որևէ բանից:

Բոլորը գիտեին, թե ինչի են հավաքվել և սպասում էին միայն, որ Վուդլի Պոյնդեքստերը, որը պիտի գլխավորեր այս խումբը, մեկնելու ազդանշան տա:

---

56 Օրինակատարներ – կամավոր ոստիկաններ, որոնք իրավունք ունեին ոճրագործին ձերբակալելու:

Ագարակատերը հապաղում էր, հուսալով, թե կգտնվի մի ուղեցույց, որ կկարողանա ցույց տալ Ալամոյի ճանապարհը, և խումբը կհասցնի Մորիս մուստանգերի խրճիթը:

Ներկաների մեջ այդպիսի մարդ չկար: Ագարակատերերը, խանութպանները, իրավաբանները, որսորդները, ձիերի և ստրուկների առևտրականները բոլորն էլ միանման վատ գիտեին Ալամոյի հովիտը:

Ավանում միայն մեկ մարդ կարող էր ստանձնել ուղեցույցի պարտականությունը. դա ծերունի Ջեք Ստումպն էր: Բայց նրան էլ ոչ մի տեղ չէին կարողանում գտնել: Նա որսի էր գնացել, և ում էլ ուղարկել էին նրան գտնելու, վերադարձել էր դատարկաձեռն:

Ճիշտ է, հասիենդայի բնակչուհիներից մեկը կարող էր ջոկատը տանել ենթադրյալ մարդասպանի կացարանը, բայց Վուդլի Պոյնդեքստերն այդ չգիտեր:

Եվ լավ է, որ չգիտեր: Եթե հպարտ ագարակատիրոջ մեջ գեթ մի փոքրիկ կասկած ծագեր, թե իր դուստրը կարող է ուղեցույց լինել դեպի Ալամոյի ափի խրճիթը, նա կվշտանար ոչ միայն զոհված որդու, այլև մոլորված դստեր համար:

Ջեք Ստումպին որոնելու ուղարկված վերջին մարդն էլ վերադարձավ առանց նրա: Այլևս չսպասեցին, վրեժի ծարավը խիստ մեծ էր: Եվ ջոկատը ճանապարհ ընկավ:

\* \* \*

Դեռ նոր էին նրանք հեռացել Կասա դել Կորվոյից, երբ այն երկու հոգին, որոնք կարող էին Ալամոյի ճանապարհը ցույց տալ, իրար հանդիպեցին հենց հասիենդայի պատերի մեջ:

Այդ հանդիպումը ոչ գաղտնիք էր, ոչ նախամտածված: Դա մի պատահականություն էր: Ջեք Ստումպը հենց նոր էր վերադարձել որսից և հասիենդա էր բերել իր անվրեպ հրացանի օգնությամբ խփված որսը:

Ջեք Ստումպի համար Լուիզա Պոյնդեքստերը, իհարկե, տանն էր: Դեռ ավելին. նա շատ էր ցանկանում խոսել որսորդի հետ, այնքան էր ցանկանում, որ նախորդ ամբողջ օրը արևածագից մինչև մայրամուտ աչք չէր հեռացնում գետի այն կողմի ճանապարհից:

Դեռ նոր էր աղմկալից խումբն անհետացել, երբ Լուիզան նորից ազոտեա բարձրանալով նկատեց որսորդին, որը մոտենում էր առատ որսով ծանրաբեռնված իր պառավ զամբիկը հեծած: Ջեք Ստումպը, իհարկե, գալիս էր դեպի հասիենդա:

Նրա վիթխարի, անձոռնի կերպարանքը տեսնելով՝ Լուիզան շատ ուրախացավ: Նա գիտեր, որ դա հուսալի բարեկամ է, որին կարելի է վստահել ամենամիտրական գաղտնիքը, իսկ նա ուներ մի գաղտնիք, որը ցանկանում էր վստահել մեկին, գաղտնիք, որ ահա մի ամբողջ օր տանջում էր նրան:

Դեռ շատ առաջ, նախքան Ջեք Ստումպը բակ կմտներ, աղջիկն արդեն իջել էր պատշգամբ՝ նրան դիմավորելու:

Ծերունին ուրախ ու անհոգ մոտենում էր հասիենդային: Ըստ երևույթի նա ոչինչ չգիտեր այն դեպքի մասին, որը խոր տխրության մեջ էր գցել ամբողջ տունը:

Երբ նա նկատեց, որ դարբասը փակված է սողնակով, դեմքին տարակուսանք երևաց:

Սա անսովոր բան էր, համենայնդեպս հասիենդայի նոր տերերի օրոք:

Դարբասում Ջեք Ստումպին դիմավորող խափշիկի մոայլ դեմքն ավելի ևս զարմացրեց նրան:

– Ի՞նչ է պատահել քեզ, Պլուտոն, բարեկամս: Դու կարծես ջրաբջիկ լինես, որի պոչը կտրել են: Եվ ինչո՞րք ցերեկով ձեր դարբասը փակ է: Հուսով եմ՝ ոչինչ չի՞ պատահել:

– Օ՛խ, մասսա Ստումպ, պատահել է: Դժբախտություն է պատահել, դժբախտությո՜ւն: Ինձ համար դժվար է ասել: Դժբախտությո՜ւն, մե՛ծ դժբախտություն:

– Դժբախտություն՝ն,– գոչեց որսորդը:– Ի՞նչ դժբախտություն, խափշիկ: Դե շուտ, ասա՛, հո չի կարող ավելի սոսկալի բան լինել, քան ինչ-որ արտահայտում է քո դեմքը: Հո մի բան չի՞ պատահել քո դեռատի տիրուհուն: Միսս Լուիզան...

– Միսս Լուիզային ոչինչ չի պատահել: Բայց այդպիսի մի բան... Միսս Լուիզան տանն է: Ներս մտեք, մասսա Ստումպ: Նա ինքը ձեզ կասի դժբախտության մասին:

– Իսկ քո տե՞րը: Նա տա՞նն է:

– Ոչ, ոչ: Հիմա նա տանը չէ: Մասսան հիմա շատ հեռու է տանից: Գնացել է քառորդ ժամ առաջ: Հիմա նա տանը չէ: Նա գնացել է պրերիա, որտեղ վայրի ձիեր կան: Այնտեղ, որտեղ մի ամիս առաջ որս էին արել: Դուք հո գիտեք այդ պրերիան, մասսա Ջեք:

– Պրերիա՞, որտեղ վայրի ձիեր կա՞ն: Ինչո՞ւ է նա գնացել այնտեղ: Ո՞վ է գնացել նրա հետ:

– Նրա հետ միսոր Կոլիաունն է և էլի ուրիշ շատ սպիտակ ջենտլմեններ: Նրա հետ շատ մարդիկ են գնացել:

– Լա՛վ, իսկ ձեր երիտասարդ միսոր Հենրի՞ն, երևի նա է՞լ է գնացել նրանց հետ:

– Օ՛, մասսա Ստումպ, հենց այդ է մեր վիշտը: Մեր ամբողջ դժբախտությունը: Մասսա Հենրին էլ գնացել էր ու էլ չի վերադարձել: Նրա ձին է եկել տուն՝ ամբողջովին արյունոտված: Ասում են՝ մասսա Հենրին մեռած է:

– Մեռա՞ծ: Դու, ի՞նչ է, կատա՞կ ես անում: Թե՞ լուրջ ես խոսում:

– Օ՛, մասսա Ստումպ, շատ դառն բան է ասել, բայց սա ճշմարտություն է: Բոլորը գնացել են իմանալու, թե որտեղ է ընկած նա:

– Ա՛ռ, սրանք տար խոհանոց: Հնդկահավ է և վայրի հավեր: Որտե՞ղ է միսս Լուիզան:

– Ես այստեղ եմ, միսոր Ստումպ: Եկեք այստեղ,– պատասխանեց արծաթահնչյուն մի ձայն, որ լավ ծանոթ էր որսորդին, բայց այս անգամ այնքան վշտագին էր, որ Ջեք Ստումպը հագիվ ճանաչեց:– Ավա՛ղ, այն ամենը, որ Պլուտոնն ասաց, ճշմարտություն է: Եղբայրս կորել է: Այս երկու օր է նրան ոչ ոք չի տեսել: Նրա ձին տուն է վերադարձել, թամբին՝ արյան բծեր: Օ՛, Ջեք, նույնիսկ մտածելը սոսկալի է:

– Դե, պարզ է: Նա ինչ-որ տեղ է գնացել, և ձին վերադարձել է մենակ... Ես չեմ ուզում ավելորդ կսկիծ պատճառել ձեզ, միսս Լուիզա, բայց, քանի որ որոնումները շարունակվում են, գուցե թե ես կկարողանամ օգնել, իսկ դրա համար ինձ հարկավոր է մանրամասնություններն իմանալ:

Լուիզան Ջեքին պատմեց այն ամենը, ինչ ինքը գիտեր: Նա թաքցրեց միայն այգում տեղի ունեցածը և այն, ինչ նախորդել էր նրան: Հաստատելու համար, թե Հենրին երևի գնացած է եղել մուստանգերի ետևից նա մեջ բերեց Օբերդոֆերի պատմածը:

Նրա ձայնն ընդհատվում էր անտանելի վշտից, որը, սակայն, գայրության փոխվեց, երբ խոսեց այն մասին, որ իր եղբոր սպանողն են համարում Մորիսին:

– Մո՛ւտ է,– գոչեց որսորդը վեր թռչելով և միանալով նրա գայրության՝ն է: Սրիկա է այդպիսի բան հնարողը: Դրա՛նց նայեցեք: Մուստանգերն այն մարդկանցից չէ՛, որ այդպիսի բան անի: Եվ ինչո՞ւ պիտի աներ: Եթե գոնե նրանց միջև մի թշնամանք լիներ... բայց դե այդ էլ չի եղել: Ես ինքս պատասխանատու եմ մուստանգերի կողմից, նա քանի՛-քանի անգամ է ինձ մոտ գովել ձեր եղբորը: Ճիշտ է, նա տանել չէր կարողանում ձեր հորաքրոջ որդուն, բայց կա՞ մեկը, որ նրան սիրի, կուզեի իմանալ: Ներեցեք, որ ես այսպես եմ խոսում ձեզ հետ: Ա՛յ, եթե ձեր եղբոր և մուստանգերի միջև գոտություն եղած լիներ...

– Ո՛չ-ո՛չ,– գոչեց կրեոլուհին իր վշտի պոռթկումով մատնելով իրեն:– Ամեն ինչ հարթվել էր: Հենրին ուզում էր ներողություն խնդրել, նա ինքն ասաց, որ իրավացի չէ, իսկ Մորիսը...

Խոսակցի զարմացած հայացքը նրան ստիպեց լռել: Դեմքը ձեռքերով ծածկելով նա սկսեց հեկեկալ:

– Է՛լ-Է՛լ, – մրմնջաց Ջեքը:– Նշանակում է, այնուամենայնիվ, նրանց միջև ինչ-որ բան եղե՞լ է... Դուք ասացիք, միսս Լուիզա, որ... վեճ է եղել ձեր եղբոր և...

– Միրելի Ջեք, – գոչեց աղջիկը ձեռքերը երեսից հեռացնելով և ուղիղ նայելով հսկա որսորդի աչքերին:– Խոստացեք, որ դուք կպահեք իմ գաղտնիքը: Խոստացեք որպես բարեկամ, որպես ազնիվ ու կարգին մարդ: Դուք խոստանում եք, չէ՞:

Որսորդը խոստումի փոխարեն բարձրացրեց իր վիթխարի ձեռքը, ապա արտահայտիչ ձևով հարվածեց իր կրծքի ձախ կողմին:

Հինգ րոպե անց նա արդեն տեղյակ էր այն գաղտնիքին, որ կինը հազվադեպ է վստահում որևէ տղամարդու և հայտնում է միայն նրան, ով արժանի է ամենախոր՝ վստահության:

Ջեք Ստոմպին այս խոստովանությունն ավելի քիչ զարմացրեց, քան կարելի էր սպասել: Նա միայն ինքն իրեն մրմնջաց. «Ես այդպես էլ կարծում էի, որ այստեղ մի բան կլինի, մանավանդ պրերիայում ձեր այն արշավից հետո»:

– Դե, այստեղ ի՞նչ կա որ, միսս Լուիզա, – շարունակեց նա կարեկցանքով:– Ամաչելու ոչինչ չկա, ա՛յ, թե ինչ կասեմ ես ձեզ: Կինը միշտ կին է մնում ինչպես ամեն տեղ, այնպես էլ պրերիայում: Եվ եթե դուք ձեր սիրտը տվել եք մուստանգերին, դա դեռ չի նշանակում, թե վատ ընտրություն եք կատարել: Նա թեև իռլանդացի է, բայց հասարակ մարդ չէ, հավատացեք ինձ: Իսկ մնացած ամեն ինչը, որ դուք պատմեցիք ինձ, հաստատում է իմ ասածը. նա չէր կարող այդ ոճիրը կատարել, եթե միայն ընդհանրապես կատարված է այդպիսի ոճիր: Ի՞նչ ապացույցներ կան: Միայն ա՛յն, որ ձին վերադարձել է թամբն արյունոտված:

– Ավա՛դ, ուրիշ հանցանշաններ էլ են գտնված: Երեկ ամբողջ օրը նրան են որոնել: Երկար ժամանակ հետքերով են գնացել և ինչ-որ բան են գտել, բայց ինձ չասացին, թե ինչ: Կարծում եմ հայրս չէր ուզում, որ ես այդ իմանամ, իսկ ուրիշներին էլ վախեցա հարցնել: Այսօր նրանք նորից գնացին ձեր երևալուց մի քիչ առաջ:

– Իսկ մուստանգե՞րը: Ի՞նչ է ասում նա իրեն արդարացնելու համար:

– Օ՛, ես կարծում էի, թե դուք գիտեք: Ախր նրան էլ չեն կարողանում գտնել: Աստվա՛ծ իմ, Աստվա՛ծ իմ: Գուցե նա էլ գոհվել է հենց այն ձեռքով, որն սպանել է իմ եղբորը:

– Նշանակում է նրանք հետքերո՞վ են գնացել: Երևի մուստանգերի հետքերով: Եթե նա կենդանի է, իր խրճիթում կլինի, Ալամոյի ափին: Ինչո՞ւ նրանք այնտեղ չեն գնացել... Ա՛, հասկանում եմ: Բացի ինձնից ոչ ոք կարգին չգիտե նրա տեղը: Եվ եթե նրանց ուղեցույցը այն կաթնակեր Սպենգլերն է, նա, իհարկե, հետքը կկորցնի կավճային պրերիայում: Ուրեմն նրանք էլի՞ այնտեղ են գնացել:

– Այո: Ես լսեցի, թե ինչպես նրանցից մեկն այդ անունը տվեց:

– Դե, եթե նրանք գնացել են մուստանգերին որոնելու, ես էլ կգնամ: Գրագ եմ գալիս, որ ես Մորիսին ավելի շուտ կգտնեմ, քան նրանք:

– Հենց դրա համար էլ ես ուզում էի տեսնել ձեզ: Հորս հետ այսօր շատ խաժամուժ է գնացել: Ես լսեցի, թե մեկնելիս ինչպես էին հայեռում նրանք: Նրանց մեջ կային օրինակատարներ էլ: Նրանք ինքնադատաստանից էին խոսում: Ոմանք երդվում էին, որ վրեժ են լուծելու առանց խնայելու: Օ՛, Աստվա՛ծ իմ: Ի՞նչ կլինի, եթե նրանք Մորիսին գտնեն, և նա չկարողանա ինչպես հարկն է ապացուցել իր անմեղությունը... Անզուսպ չարությամբ տարված, չէ՞ որ Կասսի Կոլիաուն էլ նրանց հետ է, դուք պատկերացնո՞ւմ եք, թե նրանք ինչպես կվարվեն նրա հետ: Միրելի Ջեք, ի սեր ինձ, ի սեր նրա, չէ՞ որ նա ձեր բարեկամն է, շուտ գնացեք Ալամո: Անպայման հարկավոր է նրանցից առաջ անցնել և Մորիսին նախազգուշացնել: Ջեք ձին արագավազ չէ: Վերցրեք իմը, մեր ախոռից վերցրեք որ ձին կամենաք...

– Դուք իրավացի եք, – ընդհատեց նրան որսորդը պատրաստվելով գնալ:– Դա իսկապես կարող է վատ վերջանալ տղայի համար: Ես ամեն ինչ կանեմ, ինչ կարող եմ, որպեսզի օգնեմ նրան: Մի անհանգստացեք, միսս Լուիզա: Ժամանակ դեռ կա, նրանք դեռ պրերիայում շատ կթափառեն մինչև խրճիթը կգտ-



ներն: Ես իմ պառաւ ձիով էլ կարող եմ հասնել, իսկ ձեր խատուտիկին մեղքանում եմ: Իմ զամբիկն արդեն թամբած է, եթե միայն Պլուտոնը թամբը ցած չի առել: Մի՛ վշտացեք: Գուցե և ձեր եղբորը ոչ մի վատ բան չի պատահել: Իսկ որ Մորիս մուստանգերը մաքուր է, դա ինձ համար պարզ է արևի լույսի պես:

Այս ասելով՝ ծերունի որսորդն անշնորհք ձևով գլուխ տվեց և դուրս գնաց: Իսկ աղջիկը վազեց իր սենյակը, որպեսզի սիրած տղայի փրկության համար աղոթելով հանգստացնի իր հուզված սիրտը:

## ԳԼՈՒԽ XLVII

### Բռնված նամակը

Խուճապային սարսափով բռնված՝ Էլ Կոյոտն ու իր երեք ընկերները նետվեցին դեպի իրենց ձիերը և մի կերպ բարձրացան թամբերի վրա:

Նրանց մտքովն էլ չէր անցնում վերադառնալ մուստանգերի խրճիթը: Ընդհակառակն, ուզում էին որքան կարելի է հեռու փախչել այդ մենավոր կացարանից ու նրա տիրոջից, որն իրենց առաջ երևաց այդպիսի զարհուրելի կերպարանքով:

Նրանցից ոչ ոք չէր կասկածում, որ դա ինքը՝ «դոն Մորիսիոն» էր: Բոլոր չորսն էլ ճանաչում էին նրան, Դիագը՝ մյուսներից ավելի, բայց, ամեն մեկն էլ այնքան լավ էր ճանաչում, որ կարող էր համոզվել, թե անգլուխ ձիավորն իդանդացին է: Նրանք ճանաչեցին նրա ձին, առնապանները, սերապեն, որ նավախցեղի հնդկացիների ձեռքի գործ էր և սովորական մեքսիկական սերապեններից տարբերվում էր իր վառ նախշերով, և, վերջապես, ճանաչեցին նրա գլուխը:

Նրանք ժամանակ չունեցան դեմքին նայելու: Գլխին այն սև, փայլուն սոմբրերոն էր, որ սովորաբար ծածկում էր Մորիս մուստանգերը: Նրանք տեսան, թե ինչպես այն փայլիլեց լուսնի հողերի տակ:

Բացի դրանից, նրանք տեսան մի մեծ շուն, և Դիագն իսկույն ճանաչեց, որ դա իդանդացու շունն է: Կատաղի մոնչոցով շունը նրանց վրա հարձակվեց, բայց դա արդեն ավելորդ էր, որովհետև առանց այն էլ նրանք փախչում էին:

Չորս ձիավորներն ամբողջ թափով արշավեցին մացառուտի միջով և պրերիա բարձրացան դարափուլի լանջով, շրջանցելով այն տեղը, որտեղ մտադիր էին սպանությունը կատարել:

Բայց այստեղ էլ նրանք կանգ չառան, այլ շարունակեցին սլանալ քառատրոփ, մինչև որ նորից հասան անտառի այն թավուտը, որտեղ քիչ առաջ իրենք այնքան հաջողությամբ կերպարանափոխվել էին որպես կոմանչներ:

Հետադարձ կերպարանափոխությունը կատարվեց շատ ավելի արագ և նվազ խնամքով: Ջրամանների ջրով շտապ լվացին իրենց մարմնին քսած ռազմական ներկերը, ծառի փչակից արագ հանեցին իրենց սովորական հագուստը, արագ-արագ հագնվեցին և արշավեցին դեպի Լեոնա:

Վերադարձի ճանապարհին նրանք խոսում էին միայն անգլուխ ձիավորի մասին: Մարսափահար մեքսիկացիները ոչ մի կերպ չէին կարողանում բացատրել այդ գերբնական երևույթը: Եվ այդպես էլ առանց որևէ եզրակացության գալու նրանք ավանի ծայրում հրաժեշտ տվին իրար և ցրվեցին իրենց տները:

– Նգո՛վք,– գոչեց Էլ Կոյոտը իր խրճիթի շեմքից ներս մտնելով և ընկնելով եղեգնյա անկողնի վրա:– Սրանից հետո էլ քնե՛լ կլինի: Տե՛ր Աստված, ի՛նչ զարհուրելի բան էր: Մարդու արյուն է սառում երակների մեջ: Եվ մի բան էլ չկա, որ մարդ մի քիչ տաքանա: Խմիչքիս ամանը դատարկ է: Պանդոկը փակ է: Բոլորը քնած են: Մո՛րթ Աստվածածին: Այն ի՛նչ կարող էր լինել: Ուրվակա՞ն: Բայց ո՛չ: Չե՞ որ ես ինքս ձեռք տվի նրա մարմնին: Վիսենտեն էլ մյուս կողմից էր բռնել նրան: Հո չէինք կարող երկուսս էլ սխալվել: Իսկ

երթե դա խրտվիլակ էր, հապա ինչի համար էր և ո՞ւմ էր պետք: Բացի ինձնից ու իմ ընկերներից էլ ո՞ւմ էր հարկավոր դիմակահանդես սարքել պրերիայում: Գրող ու ցա՛վ: Ի՛նչ զարհուրելի դիմակ էր... Բայց, սպասի՛ր: Չլինի ինձնից առաջ ընկնող է եղել, գուցե որևէ մեկ ուրի՛շն է արդեն վաստակել հազար դոլարը: Գուցե դա իռլանդացին էր՝ սպանված, գլխատված և իր սեփական գլուխը իր ձեռքին: Ո՛չ, չի՛ կարող լինել, հրեշավոր է, անհավատալի և նման չէ ճշմարտության: Հապա ուրեմն ի՞նչ էր դա... Ա՛յ, հասկացա: Նրան կարող էին նախագգուշացնել մեր գնալու մասին կամ ինքը կարող էր որոշ բան կասկածած լինել և այդ կոմեդիան սարքել էր մեզ վախեցնելու համար: Գուցե հենց ինքն էլ վկա է եղել մեր այս ամոթալի փախուստին: Նգո՛վք: Բայց ո՞վ կարող էր մատնել մեզ: Ոչ ոք: Չէ՞ որ իմ մտադրության մասին ոչ ոք չգիտեր: Ուրեմն էլ ինչպե՞ս կարող էր նա այդպիսի մի հրեշավոր բան սարքել... Ա՛յ, հա, մոռացել էի. չէ՞ որ մենք պրերիայով գնում էինք ցերեկով: Կարող էին մեզ տեսնել և մեր մտադրությունը կռահել: Դե, իհարկե: Իսկ հետո, մինչ մենք անտառում զգեստափոխվում էինք, նա կարող էր ամեն ինչ պատրաստել: Ուրիշ բացատրություն չկա: Հիմարներ ենք եղել, վախեցել ենք խրտվիլակից: Գրո՛ղ: Դա նրան չի օգնի: Հենց վաղը նորից կգնամ Ալամո: Ես կվաստակեմ այդ հազար դոլարը, թեկուզ դրա համար մի ամբողջ տարի հարկավոր լինի: Ասենք՝ բանը փողը չէ: Այն էլ բավական է, որ ես գրկվել եմ Իսիդորայից: Գուցե և այդ այդպես չէ, բայց հենց միայն կասկածն էլ անտանելի է: Եթե միայն ես իմանամ, որ Իսիդորան սիրում է նրան, որ նրանք այն օրվանից հետո էլի հանդիպել են... Օ՛, Աստված իմ, ես կխելավազարվեմ: Օ՛, դոնյա Իսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոս՝ գեղեցկության հրեշտակ և նենգության դև: Ես կարող եմ խեղդել քեզ իմ գրկի մեջ կամ դաշունահար անել: Սրանցից մեկն է լինելու քո վախճանը: Եվ ընտրությունը քեզ եմ թողնում:

Այս սպառնալիքը, ինչպես և խորհրդավոր երևույթի այսպիսի բացատրությունը մի փոքր հանգստացրեց նրան, և շուտով նա քուն մտավ:

Նա արթնացավ այն պահին, երբ առավոտյան լույսը ներս նայեց դռան միջով և միաժամանակ շեմքում երևաց մի մարդ:

– Խոսե՛, – գոչեց էլ Կոյոտը զարմանքով և նկատելի ուրախությամբ: – Այդ դո՞ւ ես:

– Այո՛, սինյոր, ես եմ:

– Ուրախ եմ, որ տեսնում եմ քեզ, սիրելի Խոսե: Դոնյա Իսիդորան է՞լ այստեղ է, այսինքն, ուզում եմ ասել Լեոնայո՞ւմ է:

– Այո՛, սինյոր:

– Այդպես, շո՞ւտ: Չէ՞ որ երկու շաբաթ էլ չի անցել, ինչ նա գնացել էր այստեղից, այնպես չէ՞: Ես ավանում չեմ եղել, բայց լսել եմ: Ես քեզանից լուր էի սպասում: Ինչո՞ւ դու ինձ նամակ չէիր գրում:

– Միայն նրա համար, սինյոր դոն Միգուել, որ վստահելի մարդ չկար: Ես պետք է ձեզ հայտնեի այնպիսի մի բան, որ ուրիշի վստահել չէր կարելի: Դժբախտաբար դուք գոհ չեք լինի իմ հաղորդածից: Բայց իմ կյանքը ձեզ է պատկանում, և ես խոստացել եմ, որ ձեզ պետք է հայտնի լինի ամեն ինչ:

Էլ Կոյոտը խայթվածի պես վեր թռավ:

– Մորիսի և Իսիդորայի՞ մասին: Ես այդ տեսնում եմ քո դեմքից: Քո տիրուհին հանդիպե՞լ է նրա հետ:

– Ո՛չ, սինյոր: Համենայնդեպս, որքան ինձ հայտնի է, այն առաջին հանդիպումից հետո նրանք իրար չեն տեսել:

– Էլ ուրեմն ի՞նչ, – հարցրեց Դիագը նկատելիորեն հանգստացած: – Նա այստե՞ղ էր, երբ Մորիսը հյուրանոցումն էր ապրում: Որևէ բա՞ն է պատահել:

– Այո, դոն Միգուել: Երեք անգամ ես Մորիսին մթերքով լի զամբյուղ եմ տարել, որ նրա համար ուղարկում էր դոնյա Իսիդորան: Վերջին անգամ զամբյուղում մի նամակ էլ կար:

– Նամա՛կ: Դու գիտե՞ս նրա բովանդակությունը, կարդացե՞լ ես այն:

– Ձեր շնորհիվ, խեղճ ու անտեր երեխայի նկատմամբ ձեր ցուցաբերած բարության շնորհիվ, ես կարողացա կարդալ այն և նույնիսկ արտագրել:

– Հիմա մո՞տդ է:

– Այո: Այ, տեսնո՞ւմ եք, դոն Միգուել. իզուր չէր, որ դուք ինձ դպրոց ուղարկեցիք: Ահա թե դոնյա Իսիդորան ինչ է գրել:

Դիագն անհամբեր շարժումով թուղթը պոկեց նրա ձեռքից և սկսեց ազահաբար կարդալ: Բայց նամակը կարծես նույնիսկ հանգստացրեց նրան:

– Կարամբա՛, – հանդարտված ասաց նա նամակը ծալելով:– Սրա մեջ մի առանձին բան չկա, սիրելի Խոսե: Սրանով աղջիկը միայն շնորհակալություն է հայտնում իրեն մատուցած ծառայության համար: Եթե այս է ամբողջը...

– Ո՛չ, դա ամբողջը չէ, դոն Միգուել: Եվ հենց դրա համար էլ եկել եմ ձեզ մոտ: Ես մի նամակ էլ ունեմ, որ պիտի տանեմ ավան: Կարդացեք:

– Ա՛, ուրի՞շ նամակ:

– Այո, սինյոր: Այս արդեն իսկական նամակն է և ոչ թե իմ խզմածը:

Դիագը դողդոջուն ձեռքով վերցրեց իրեն մեկնած թուղթը, բացեց ու սկսեց կարդալ:

«Մինյոր դոն Մորիսիո Ջերալդին:

Թանկագին բարեկամս, ես նորից այստեղ հյուր եմ եկել իմ հորեղբայր Սիլվիոյին: Այլևս չեմ կարող ապրել առանց ձեզանից մի տեղեկություն ստանալու: Անհայտությունը տանջում է ինձ: Հայտնեցեք ինձ, կազդուրվե՞լ եք դուք ձեր հիվանդությունից հետո: Օ՛, եթե կազդուրված լինեիք: Որքա՛ն եմ ուզում տեսնել ձեր աչքերը, ձեր գեղեցիկ, արտահայտիչ աչքերը, որպեսզի համոզվեմ, որ դուք բոլորովին առողջ եք: Աղաչում եմ ձեզ, տվեք ինձ այդ հնարավորությունը: Կես ժամից հետո ես կլինեմ իմ հորեղբոր տան ետևի բլրի գագաթին:

Անպայման եկեք, կսպասեմ ձեզ:

Իսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոս»:

– Նզո՛վք: Միրային տեսակցությո՜ւն, – ցատումով գոչեց Դիագը:– Սա ուրիշ կերպ անվանել չի լինի: Եվ տեսակցությունն աղջիկն է նշանակում: Փա՛հ: Նրա հրավերը կընդունվի, միայն թե ընդունողը նա՛ չի լինի, ում այսպիսի սիրով հրավիրում է: Ուշացում չի լինի ոչ մի բռպե և, Աստված վկա, վրեժն էլ կլինի... Լսի՛ր ինձ, Խոսե: Այս նամակը բանի պետք չէ: Ում որ հասցեագրված է, արդեն ոչ ավանդումն է, ոչ էլ այս մոտերքում: Աստված գիտե, թե հիմա նա որտեղ է: Դա մի ինչ-որ գաղտնիք է: Բայց ոչինչ: Գնա հյուրանոց և, միևնույն է, հարցրու, թե այնտե՞ղ է նա: Դու պետք է հանձնարարությունը կատարես: Նամակը թող ինձ: Ես այն քեզ կտամ, երբ վերադառնալիս կլինես, և դու կտանես քո տիրուհուն: Ահա քեզ մի դոլար. կխմես պանդոկում: Մինյոր Դոֆերը հիանալի ազվարդիենտն ունի: Դե՛հ, ցտեսություն:

Խոսեն ոչ մի բացատրություն չհարցրեց և, իր դոլարը վերցնելով, լուռ դուրս գնաց խճիթից:

Դեռ նոր էր նա գնացել, երբ Դիագն էլ դուրս եկավ իր կացարանից: Շտապ-շտապ ձին թամբելով՝ նա նետվեց թամբի վրա և գնաց հակառակ ուղղությամբ:

## ԳԼՈՒԽ XLVIII

### Իսիդորան

Արևը հենց նոր էր բարձրացել հորիզոնի վրա: Նրա կլոր սկավառակը, որ ասես զուտ ոսկուց լիներ ձուլված, շողշողում էր պրերիայի խոտերի վրա: Ոսկեփայլ ճառագայթները թափանցում էին սավաննա-

յում այստեղ-այնտեղ ցրված անտառների թավուտի մեջ: Յողի խոշոր կաթիլները դեռ ակացիաներից կախված ծանրացնում էին նրանց փետրանման տերևները և արցունքի պես գլորվում գետնին: Եվ թվում էր, թե ծառերը սգում են, որ անջատվում են գիշերվանից, ափսոսում են, որ բաժանվում են զովությունից ու խոնավությունից, վախենում են ցերեկվա կիզիչ տապին հանդիպելուց: Թռչուններն ուրախ ճովողում էին ճյուղերի մեջ, ասես ողջունելով ծագող արևին: Մակայն հագիվ թե այդ ժամին, բացի Տեխասի պրերիայից, ուրիշ որևէ տեղ կարելի լիներ արթուն մարդու հանդիպել: Այդ վայրերում արևածագի պահն օրվա ամենահաճելի ժամանակն է, և քիչ մարդ կպատահի, որ այդ ժամն անցկացնի անկողնում կամ սենյակի մենության մեջ:

Լեոնա գետի ափին, Ինջ ամրոցից մի երեք մղոն դեպի ցած, երևաց մի մարդ, որը քունը թողած դուրս էր եկել թավուտում զբոսնելու: Նա ոտքով չէր գնում, այլ նստել էր մի կրակոտ ձի, որին դուր չէր գալիս, որ դանդաղեցնում էին իր ընթացքը: Այս նկարագրությունից գուցե դուք կկարծեք, թե ձիավորը տղամարդ էր, բայց չէ՞ որ գործողությունը կատարվում է հարավային Տեխասում, որտեղ դեռ իսպանա-մեքսիկացիներ են ապրում, և լիովին հնարավոր է, որ այդ ձիավորը կին լինի: Այս ենթադրությանը չեն հակասում ո՛չ ձիավորի գլխի կլոր գլխարկը, ո՛չ սերպապեն, որ վաղորդյան զովի պատճառով ուսերին է գցել, ո՛չ էլ այն, որ նա տղամարդավարի է հեծել ձին, մի բան, որ Եվրոպայում կնոջ համար անվայել կհամարվեր:

Ուշիուշով դիտելով՝ դուք կհամոզվեք, որ դա իրոք կին է: Նայեցեք փոքրիկ ձեռքին, որով սանձն է բռնել, ասպանդակների մեջ խրված փոքրիկ ոտքերին, կանացի գեղանի իրանին, որ նույնիսկ ծանր սերապեի տակ նկատվում է, և, վերջապես, հիանալի փայլուն մազերին, որոնք դուրս են թափվում սոմբրերոյի տակից:

Այժմ արդեն կասկած չի մնում, որ ձեր առաջ կին է, թեև նրա որոշ սովորությունները կնոջ համար սովորական չեն: Դա դոնյա Իսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոսն է:

Նրա քսան տարին արդեն լրացել է, և ըստ մեքսիկական հասկացողության նրան դեռատի համարել չի կարելի: Իր թուխ մազերով նա բավական գեղեցիկ է: Բայց գեղեցկությունը վագրի գեղեցկություն է, որն ավելի շատ վախ է ներշնչում, քան քնքուշ սեր:

Նայեցեք նրա աչքերին և դուք իսկույն կնկատեք, որ կնոջ համար անսովոր բնավորություն ունի, իր չքնաղ դեմքին արտացոլում է հաստատակամություն, վճռականություն և սահման չիմացող խիզախություն: Քնքուշ դիմագծերի մեջ դուք չեք գտնի թուլության ոչ մի նշան, երկչոտության ոչ մի նշույլ: Թուխ դեմքին տարածված ալ կարմիրը չի չքանա նույնիսկ մահացու վտանգի բռնկման:

Լեոնայի անտառապատ հովտով աղջիկը գնում է մեն-մենակ: Ոչ հեռու մի տուն է երևում, բայց աղջիկը հեռանում է նրանից: Դա նրա հորեղբայր Միլվիո Մարտինեսի հասիենդան է, որի դարբասից էլ հենց նոր դուրս է եկել նա:

Դեռատի մեքսիկուհին ազատ ու վստահ է նստել թամբին: Նրա ձին տաքարյուն է և ուզում է ծառս լինել, բայց դուք մի՛ անհանգստացեք դեռատի ձիավորի մասին, նա հիանալիորեն կարողանում է զսպել ձիուն:

Աղջկա ձեռքին հարմար թեթև լաստոն կանոնավոր փաթաթված, կախված է թամբի աղեղից: Երևում է, որ Իսիդորան ժամանակ չի խնայում դրա համար և երևի կարողանում է լավ օգտագործել այն: Եվ իսկապես էլ այդպես է. նա լաստոն նետում է հմուտ մուստանգերի վարպետությամբ: Իսիդորան պարծենում է իր հմտությամբ. դա նրա սիրած զվարճություններից մեկն է:

Նա գնում է ոչ թե գետափի մեծ ճանապարհով, այլ շեղակի մի կաճանով, որը դուրս է գալիս նրա հորեղբոր հասիենդայից և մեծ ճանապարհին միանում է միայն մերձակա բլրի գագաթին, ավելի ճիշտ՝ գետահովտի դարափով ափին:

Կաճանը դիք բարձրանում է դեպի վեր, այնքան դիք, որ ձին սկսում է ծանր շնչել: Վերջապես հեծյալը հասնում է դարափովի գագաթը, որտեղով անցնում է մեծ ճանապարհը:

Իսիդորան սանձը ձգում է, բայց ոչ նրա համար, որ ձիուն հանգիստ տա, այլ նրա համար, որ հասել է իր ցանկացած տեղը:

Ճանապարհի կողքին երկու-երեք ակր տարածությամբ մի կլոր բացատ կա, որ ծածկված է կանաչ խոտով: Դա կարծես մի փոքրիկ պրերիա լինի: Փշվշուտ թփերը, որոնք ամեննին նման չեն այն անտառին, որից հենց նոր դուրս եկավ Իսիդորան, բացատը շրջապատել են բոլոր կողմերից: Երեք հազիվ նշմարելի շավիղ նրանից ձգվում են տարբեր ուղղություններով, կտրում-անցնում են մացառուտը:

Բացատի կենտրոնում Իսիդորան սանձը քաշում է և ձիու վզին թփափացնում, որպեսզի հանգստացնի նրան: Թեև հազիվ թե դրա կարիքը լինի. դիք վերելքն այնքան է հոգնեցրել ձիուն, որ նա այլևս առաջ չի նետվում և անհամբերություն չի ցուցաբերում:

– Ես նշանակված ժամից շուտ եմ եկել,– գոչեց դեռատի ձիավորը իր սերապեի տակից հանելով ոսկե ժամացույցը:– Կամ գուցե նա ամեննին էլ չի՞ գա: Ա՛խ, երանի այնքան կազդուրված լինի, որ կարողանա գալ... Ես ամբողջ մարմնով դողում եմ: Թե՞ այդ իմ ձիու շնչառությունն է: Օ՛, ո՛չ, ես ինքս եմ դողում: Ես երբեք այսքան հուզված չեմ եղել: Վա՛խ է սա: Երևի: Որքան տարօրինակ է, որ վախենում եմ իմ սիրած մարդուց, միակ մարդուց, որին երբևիցե սիրել եմ: Հո չի՞ կարելի սեր անվանել այն, ինչ ես զգացել եմ դոն Միգուելի նկատմամբ: Դա ինքնախաբեություն էր: Ի՛նչ լավ է, որ դրանից ազատվեցի: Բարեբախտաբար ես նկատեցի, որ նա վախկոտի մեկն է: Այդ հայտնագործությունը իմ ռոմանտիկական երազանքների հերոսին տապալեց իր պատվանդանից: Որքա՛ն ուրախ եմ դրա համար: Հիմա ես ատում եմ դոն Միգուելին, որովհետև նա կարծես թե դարձել է... Սո՛ւրբ Աստվածածին, մի՞թե, իսկապես, նա ավագակ է դարձել: Բայց ես չեի վախենա նրան հանդիպել նույնիսկ այս հեռավոր վայրում: Տե՛ր Աստված, սա ի՞նչ բան է. վախենալ նրանից, ում սիրում ես, ում համարում ես ազնիվ ու բարի մարդ, և միևնույն ժամանակ վախ չունենալ նրանից, ում խորապես ատում ես, իմանալով, որ նա դաժան է ու նենգավոր: Անհասկանալի է: Անըմբռնելի: Բայց և այնպես այստեղ անհասկանալի ոչինչ չկա: Ես դողում եմ ոչ թե վտանգի վախից, այլ սիրված չլինելու վախից: Ահա թե ինչու եմ դողում հիմա: Ահա թե ինչու ես հանգիստ քուն չունեմ այն օրից, երբ Մորիս Ջերալդն ինձ ազատեց հարբած վայրենիների ձեռքից: Ես նրան երբեք ոչ մի խոսք չեմ ասել իմ զգացմունքների մասին: Եվ չգիտեմ, թե նա ինչպես կընդունի իմ խոստովանությունը: Բայց և այնպես նա պետք է իմանա: Ես այլևս չեմ կարող տանել այս տանջալից անհայտությունը: Գերադասում եմ հուսախաբությունը, նույնիսկ մահը, եթե միայն իմ երազանքները խաբեն ինձ... Ահա՛, սմբակների դովյուն եմ լսում: Ճանապարհով ձի է արշավում: Նա՞ է արդյոք: Այո՛: Ծառերի միջով ես տեսնում եմ մեր ազգային հագուստի վառ գույները: Մորիս Ջերալդին դուր է գալիս այդպիսի շոր հագնելը: Եվ զարմանալի է, որքան է սագում նրան: Սո՛ւրբ Աստվածածին: Ես փաթաթված եմ սերապեի մեջ, գլխիս սոմբրերո է: Նա ինձ տղամարդու տեղ կգնի: Կորչի՛ այս այլանդակ դիմակավորումը: Ես կի՛ն եմ, և նա պետք է իր առաջ կին տեսնի:

Մի վայրկյանում Իսիդորան վրայից պոկում է սերապեն ու գլխարկը. նույնիսկ բեմում կերպարանափոխումը հազիվ թե այդպես արագ կատարվեր: Եվ ահա խիտ թփուտի ֆոնի վրա երևում է կանացի մի նուրբ իրան ու չքնաղ մի գլուխ, որ արժանի է քանդակագործ Կանովային:<sup>57</sup>

Փոքր-ինչ բարձրանալով ասպանդակների վրա և առաջ թեքվելով՝ չքնաղ ձիավորն ամբողջովին սպասում դարձավ:

Հակառակ ամեն ինչի նա վախի նշույլ անգամ չի ցուցաբերում: Շուրթերը չեն դողում, դեմքին գունատություն չի նկատվում:

Ընդհակառակն, դեպի առաջ սևեռած նրա հայացքի մեջ հպարտ սիրո կանչ կա, արուին սպասող մարի արծվի կանչ:

57 Կանովա Անտոնիո (1757–1822) – իտալացի նշանավոր քանդակագործ:

Բայց հանկարծ նա ամբողջովին կերպարանափոխվում է: Նա ճանաչում է մոտեցող ձիավորին: Ուկեվառ հագուստը նրան մոլորության մեջ էր գցել: Մեքսիկական զգեստով ձիավորը ոչ թե Մորիս Ջեփսոնն էր, այլ՝ Միգուել Դիագը:

Իսիդորայի դեմքի ուրախությունը փոխվում է վհատության: Աղջիկն իջնում է թամբի վրա, և նրա կրծքից դուրս թռած հառաչանքը հուսահատության ճիչի է նմանվում: Նրա դեմքին վախ չի երևում, այլ միայն հուսախաբություն ու սրտնեղանք:

Էլ Կոյոտոն առաջինը խոսեց.

– Ա՛, այդ դո՞ւք եք, սինյորիտա: Ո՞վ կսպասեր ձեզ տեսնել այս հեռավոր անկյունում. վարդ՝ այս փշոտ թփերի մեջ:

– Իսկ դա ձեր ի՞նչ գործն է, դոն Միգուել Դիագ:

– Զարմանալի՜ հարց, սինյորիտա: Իհարկե դա իմ գործն է, և դուք էլ գիտեք այդ: Դուք շատ լավ գիտեք, որ խելացնորի պես սիրում եմ ձեզ: Հիմար էի ես, որ այդ խոստովանեցի ձեզ և ինձ հայտարարեցի ձեր ստրուկը: Հենց այդ էլ այդպես արագ պաղեցրեց ձեր զգացմունքները:

– Դուք սխալվում եք, սինյոր: Ես երբեք չեմ ասել, թե սիրում եմ ձեզ: Եթե ասել եմ, որ հիանում եմ ձիավարության ձեր հմտությամբ, դուք իրավունք չունեիք այլ կերպ մեկնաբանելու իմ խոսքերը: Ես հիացած եմ եղել ձեր հմտությամբ և ոչ թե ձեզնով: Եվ, բացի դրանից, դա երեք տարի առաջ էր: Այն ժամանակ ես դեռ փոքր աղջիկ էի, այն տարիքում, երբ այդպիսի բաներն ուժեղ տպավորություն են գործում, երբ մենք այնքան անմիտ ենք լինում, որ գնահատում ենք ավելի շատ արտաքին փայլը և ոչ թե հոգեկան հատկությունները: Բայց հիմա ես մեծացել եմ և միանգամայն բնական է, շատ բաների նկատմամբ այլ վերաբերմունք ունեմ:

– Գրո՛ղը տանի, բայց ինչո՞ւ էիք դուք ինձ սուտ հույսեր ներշնչում: Հիշո՞ւմ եք անասունների խառանման օրը, երբ ես զսպեցի ամենակատաղի ցուլը և հնազանդեցրի ձեր հոր ամենավայրի ձին: Չե՞ որ ոչ մի վակերո չէր համարձակվի մոտենալ նրանց: Այդ օրը դուք ծպտացիք ինձ և սիրագործով նայեցիք ինձ: Մի՛ ժխտեք այս, դոննա Իսիդորա: Ես բավական լավ եմ ճանաչում մարդկանց և ձեր դեմքին նայելով, հեշտությամբ կարող էի կռահել, թե դուք ինչ էիք մտածում և զգում: Բայց հիմա դուք փոխվել եք: Իսկ ինչո՞ւ: Որովհետև ես ենթարկվեցի ձեր հրապուրանքին, կամ, ավելի ճիշտ, որովհետև հիմարություն ունեցա խոստովանելու այդ: Եվ դուք, ինչպես սովորաբար անում են կանայք, կորցրիք ձեր հետաքրքրությունը պարտվածի նկատմամբ: Այսպես է, չե՞, սինյորիտա, մի՛ ժխտեք այս:

– Ո՛չ, այդպես չէ, դոն Միգուել Դիագ: Ես երբեք ո՛չ խոսքով, ո՛չ հայացքով ձեզ սեր չեմ խոստովանել: Դուք ինձ համար պարզապես եղել եք հմուտ ձիավար և ազնիվ կաբալերո: Համենայնդեպս այն ժամանակ ինձ այդպես էր թվում: Բայց ի՞նչ եք դարձել դուք հիմա: Գիտե՞ք, թե ձեր մասին ինչ են ասում այստեղ և Ռիո Գրանդեում:

– Ես հարկ չեմ համարում պատասխանելու բամբասանքին, բարեկամ-դավաճանների կողմից լինի այն, թե կեղծ թշնամիների: Ես այստեղ եմ եկել բացատրություններ ստանալու համար և ոչ թե տալու:

– Ո՞ւմից:

– Ձեզնի՞ց, չքնաղ Իսիդորա:

– Դուք շատ ինքնավստահ եք, դոն Միգուել Դիագ: Մի մոռացեք, սինյոր, թե ում հետ եք խոսում: Հիշեցեք, որ ես դուստրն եմ...

– ... Թամաուլիպասի ամենագոռոզ ագարակատերերից մեկի և Տեխասի ո՛չ պակաս գոռոզ ագարակատիրոջ եղբոր դուստրը: Ես այդ ամենի մասին մտածել եմ: Հիշե՛լ եմ նաև, որ մի ժամանակ ես էլ հասիլ ենդա ունեի, իսկ հիմա եղած-չեղած՝ մի մուստանգեր եմ: Կարամբա՛: Դա մի մեծ դժբախտություն չէ: Դուք այն կանանցից չեք, որոնք կարող են մարդուն արհամարհել միայն նրա համար, որ նա հարուստ չէ: Եր-

նում է աղքատ մուստանգերն էլ նույնքան կարող է հույս դնել ձեր բարեհաճության վրա, որքան հարյուրավոր երամակների տերը: Ես ձեր այդ մեծահոգության ապացույցն ունեմ:

– Ի՞նչ ապացույց,– արագ հարցրեց աղջիկը՝ առաջին անգամ անհանգստություն ցուցաբերելով:– Որտե՞ղ է մեծահոգության այդ ապացույցը, որ դուք այդպես սիրալիրությամբ ինձ եք վերագրում:

– Այս հիանալի նամակի մեջ: Ահա այն իմ ձեռքումն է՝ դոնյա Բսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոս ստորագրությամբ: Մի նամակ, որ ուղղված է ինձ նման մի խեղճ մուստանգերի: Կարծում եմ հարկ չկա ձեր ձեռքը տալու. դուք հեռվից էլ կարող եք ճանաչել, չէ՞:

Բսիդորան ճանաչեց նամակը: Դիագի վրա գցած ցատումնալից հայացքն. այդ էր ցույց տալիս:

– Ինչպե՞ս է այդ նամակը ձեր ձեռքն ընկել,– հարցրեց Բսիդորան՝ չփորձելով թաքցնել իր ցասումը:

– Դա կարևոր չէ: Հիմա այն իմ ձեռքումն է: Ես վաղուց էի ձգտում սրան: Ո՛չ նրա համար, որպեսզի իմանամ, թե դուք դադարել եք ինձնով հետաքրքրվել, այդ ինձ համար վաղուց պարզ էր, այլ նրա համար, որպեսզի ապացույց ունենամ, որ դուք տարված եք ուրիշով: Այս նամակը ցույց է տալիս, որ դուք սիրում եք Մորիս մուստանգերին, դուք երագում եք նայել նրա գեղեցիկ աչքերին: Բայց իմացած եղեք, դուք երբեք չե՛ք տեսնի նրան:

– Այդ ի՞նչ է նշանակում, դոն Միգուել Դիագ:

Այս հարցը նա տվեց դողող ձայնով, ասես վախենալով պատասխանը լսել: Եվ դա զարմանալի չէր. Էլ Կոյոտի դեմքի արտահայտությունը վախ էր ներշնչում:

Այդ բանը նկատելով՝ Դիագը պատասխանեց.

– Ձեր երկյուղը միանգամայն տեղին է: Եթե ես կորցրել եմ ձեզ, դոնյա Բսիդորա, ուրեմն դուք մի ուրիշին էլ չպետք է պատկանեք. ես այդպես եմ որոշել:

– Չեմ հասկանում:

– Ես արդեն ասացի. ուրիշ ոչ ոք ձեզ իրենը չի կոչի, և, իհարկե, ոչ էլ Մորիս մուստանգերը:

– Մի՞թե:

– Այո՛: Հենց այդպես: Խոստացեք ինձ, որ այլևս երբեք չեք հանդիպի նրան, հակառակ դեպքում դուք այստեղից չեք գնա:

– Դուք կատա՞կ եք անում, դոն Միգուել:

– Ո՛չ, ես միանգամայն լուրջ եմ խոսում, դոնյա Բսիդորա:

Այդ խոսքերի անկեղծությունը կասկածից դուրս էր: Չնայած մեքսիկացու վախկոտությանը, նրա հայացքն արտահայտում էր պաղ ու դաժան վճռականություն, իսկ ձեռքն արդեն դաշույնի վրա էր:

Նույնիսկ խիզախ Բսիդորան ահ զգաց: Նա տեսավ, որ իրեն վտանգ է ապառնում, որից խույս տալը հեշտ բան չէ: Հանդիպման առաջին իսկ րոպեին նրա սիրտը մի քիչ դող էր ընկել, բայց նա հույս ուներ, որ Մորիսի երևալը կընդհատի այդ անհաճո խոսակցությունը և այլ ուղղություն կտա նրան: Դեռատի մեքսիկոսին լարված ականջ էր դնում, թե ձիու դոփյուն չի՞ լսվում արդյոք, և երբեմն-երբեմն հայացք էր գցում այն թփուտին, որտեղից սպասում էր այդ ձայնը:

Այժմ այդ հույսը խորտակվել էր. քանի որ նամակը մեքսիկացու ձեռքումն է, նշանակում է չի հասել նրան, ում ուղարկված է:

Օգնություն սպասելն իզուր էր, և աղջիկը մտածում էր փախուստի մասին:

Բայց դա դժվար էր և վտանգավոր: Նա կարող էր ձին շուտ տալ ու արշավել, բայց այդ դեպքում նա թիկունքից գնդակի հարված կստանար, որովհետև ատրճանակի կոթը Էլ Կոյոտի ձեռքից ավելի շատ չէր հեռու, քան դաշույնի կոթը:

Բսիդորան լրիվ հասկանում էր դրության լրջությունը: Նրա տեղը ինչ կլին էլ լինեք, կշփոթվեք, բայց Բսիդորա Քովարուբիոն նույնիսկ ցույց չտվեց, թե սպառնալիքը որևէ տպավորություն է թողել իր վրա:

– Հիմարություն՝ նա,– գոչեց նա անտարբերություն ձևացնելով:– Դուք կատակ եք անում, սինյոր: Դուք ուզում եք վախեցնել ինձ: Հա՛-հա՛-հա՛: Իսկ ես ինչո՞ւ պիտի վախենամ ձեզնից: Ես ձին ավելի վատ չեմ քշում, քան դուք: Լասսոն էլ ես նույնքան հեշտ և նույնքան հեռու եմ նետում, որքան դուք: Տեսեք, թե ինչ-պիսի ճարակությամբ եմ գործածում այն:

Այս խոսքերն ասելով ժպիտը դեմքին՝ աղջիկը լասսոն արձակեց թամբի աղեղից և սկսեց պտտեցնել իր գլխավերևում, որպես թե իր հմտությունը ցույց տալով:

Դիագի մտքով էլ չանցավ, որ նա բոլորովին այլ մտադրություն ուներ: Իսիդորայի վարմունքից շվարած՝ նրան էր նայում:

Երբ զգաց, որ լասսոն ամուր սեղմվում է իր արմունկների շուրջը, միայն այդ ժամանակ նա ամեն ինչ հասկացավ, բայց պաշտպանվելու համար արդեն ուշ էր: Հաջորդ րոպեին նրա ձեռքերն ամուր սեղմված էին կողքերին, և նա արդեն չէր կարող ո՛չ իր դաշույնը հանել, ո՛չ էլ ատրճանակը:

Նա ուզեց ազատվել օղակից, բայց նախքան կկարողանար լասսոն բռնել, մի ուժեղ հրումով ցած ընկավ թամբից և ուշաթափ ընկավ գետնին:

– Դե՛, դոն Միգուել Դիագ,– գոչեց Իսիդորան ձիու գլուխը շուտ տալով,– այլևս ինձ մի՛ սպառնացեք: Եվ ազատվելու փորձ էլ մի արեք: Բավական է, որ ձեր մի մատը շարժեք, ես առաջ կարշավեմ: Խարդախ չարագործ: Չնայած քո վախկոտությանը, դու ուզում էիր սպանել ինձ. ես այդ կարդացի քո աչքերի մեջ: Բայց մեր դերերը փոխվեցին, և հիմա...

Պատասխան չլսելով՝ աղջիկը լռեց, շարունակելով լասսոն ամուր ձգած պահել հայացքը չհեռացնելով ընկած մարդուց:

Էլ Կոյոտն անշարժ ընկած էր գետնին: Ձիուց ընկնելով նա ուշաթափ էր եղել և ոչ միայն խոսել չէր կարող, այլև ոչինչ չէր գիտակցում: Թվում էր, թե մեռած է:

– Սո՛ւրբ Աստվածածին, մի՞ թե ես սպանեցի նրան,– գոչեց Իսիդորան փոքր-ինչ ետ տալով իր ձին, բայց դեռ շուտ չգալով և պատրաստ ամեն րոպե հեռու սլանալ:– Ես այդ չէի ուզում, թեև լիակատար իրավունք ունեի, չէ՞ որ նա ինքն էր ուզում սպանել ինձ... Մեռել է արդյոք, թե՞ մեռած է ձևանում, որպեսզի ես մոտենամ իրեն: Թող ուրիշները պարզեն այդ: Այժմ ես կարող եմ ազատ տուն գնալ, նա իմ ետևից չի հասնի: Հասիենդայից ծառաներ կուղարկեմ, և թող նրանք սրա կապանքներն արձակեն: Մնաս բարով, դոն Միգուել Դիագ:

Այս ասելով՝ Իսիդորան իր կորսածի տակից մի փոքրիկ դանակ հանեց, հենց ուղիղ թամբի աղեղի մոտից լասսոն կտրեց և առանց խղճի խայթ զգալու սլացավ տուն, այդպես էլ լասսոյից չազատելով գետնին փռված Դիագին:

## ԳԼՈՒԽ XLIX

### Լասսոն արձակված

Արծիվն անհանգստացած մի ճիչ արձակելով վեր է սլանում դեպի երկինք: Զայրացկոտ ձայներից վախեցած՝ նա թողել է պառավ կաղամախի ճյուղը և թռչում է հետախուզության:

Հզոր թևերի մի թափահարում՝ և նա արդեն ճախրում է բարձր երկնքում, սևեռուն հայացքով դիտելով բացատն ու նրան շրջապատող մացառուտները: Բացատում նա տեսնում է գետնին փռված և, ըստ երևույթին, մեռած մի մարդ: Նրա կողքին բարձր վրնջոցով վազվզում է մի ձի: Մացառուտում նա տեսնում է երկու ձիավոր: Մեկը, որ գլուխը բաց է, թամբին նստել է տղամարդավարի, քառատրոփ հեռանում է բացատից, և քամին ծածանում է նրա երկար մագերը: Մյուս ձիավորը խատուտիկ նժույգի վրա կող-



քանց նստել է կանացի թամբին և գնում է դեպի բացատը: Նա հագին ամագոնկա ունի, գլխին՝ կանացի գլխարկ, ձին քշում է դանդաղ վարժով, բայց նա ևս հուզված է երևում:

Ահա թե ինչ է տեսնում արծիվն իր բարձունքից:

Երկու ձիավորն էլ մեզ ծանոթ են: Նա, որ բացատից հեռու է սլանում, Իսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոսն է, իսկ նա, որ դեպի բացատն է գնում, Լուիզա Պոյնդեքստերն է:

Մեզ արդեն հայտնի է, թե նրանցից առաջինն ինչու է հեռանում բացատից: Մնում է բացատրել, թե երկրորդն ինչու է գնում բացատ:

Ջեֆ Ստումպի հետ ունեցած զրույցից հետո դեռատի կրեոլուհին գնաց իր սենյակը և ծունկ չոքելով Աստվածածնի արձանի առաջ սկսեց աղոթել: Բոլոր կրեոլուհիների պես նա էլ կաթոլիկ էր և հաստատ հավատում էր սրբերի օգնությանը: Զարմանալի և տխուր էր նրա աղոթքը. նա սուրբ կույսին աղոթում էր մի մարդու համար, որին համարում էին իր եղբորը սպանողը:

Լուիզան ոչ մի բույե չէր կասկածում, որ Մորիս Ջերալդը մեղք չունի այդ զարհուրելի ոճի մեջ: Դա անհավատալի բան էր: Եթե նրա մեջ գեթ մի փոքրիկ կասկած ծագեր, նրա սիրտը չէր դիմանա այդ փորձությանը:

Նա Աստվածածնին չէր խնդրում ներել Ջերալդին: Նա երկնքից խնդրում էր պաշտպանել նրան թշնամիներից, որոնք իր բարեկամներն էին:

Հեծկլտանքը խլացնում էր նրա աղոթքի խոսքերը: Լուիզան իր եղբորը սիրում էր քույրական ամենայն քնքշությամբ: Վիշտը խորապես ցնցել էր նրան, բայց այդ վիշտը չէր կարող խլացնել մի ուրիշ զգացմունք, որն ավելի ուժեղ էր, քան արյունակցական կապերը: Սգալով եղբոր կորուստը՝ աղջիկն աղոթում էր սիրած տղայի փրկության համար:

Չորքած տեղից վեր կենալիս նրա աչքը պատահաբար ընկավ իր աղեղին, որն այնպես լավ ծառայել էր նրան սիրային նամակագրության գործում:

«Օ՛, եթե ես կարողանայի մի նետ ուղարկել և Մորիսին զգուշացնել վտանգի մասին»...

Եվ իսկույն էլ նրա գլխում մի ուրիշ միտք էլ ծագեց. արդյոք իրենց գաղտնի նամակագրությունների հետքերը մնացած չէ՞ն լինի այնտեղ, որտեղ նետեր էին փոխանակում:

Լուիզան հիշեց, որ վերջին անգամ Մորիսը գետն անցավ ոչ թե մակույկով, այլ լող տալով: Նրա լասսոն երևի մնացել է մակույկի մեջ:

Նախորդ օրը վիշտն այնպես էր ցնցել նրան, որ դրա մասին չէր մտածել:

Լասսոն կարող էր մատնել նրանց գիշերային տեսակցությունների գաղտնիքը, որ, ինչպես նա կարծում էր, գիտեին միայն իրենք և մեկ էլ նա, ում շրթունքները հավիտենապես փակվել էին:

Արևն արդեն բավական բարձրացել էր և ապակյա դռան միջով պայծառ լույս էր զգում: Լուիզան բացեց այդ դուռը, որպեսզի իջնի այգի և մոտենա մակույկին: Բայց պատշգամբ դուրս գալով նա կանգ առավ, որովհետև կտուրից ձայներ լսեց: Իրար հետ խոսում էին երկու հոգի, իր սպասուհի Ֆլորինդան ու սևամորթ կառապան Պլուտոնը, որոնք, տիրոջ բացակայությունից օգտվելով, որոշել էին բարձրանալ ազոտեա՝ թարմ օդ ծծելու:

Ցածում նրանց ամեն մի խոսքը կարելի էր պարզ լսել, բայց Լուիզային նրանց խոսակցությունը քիչ էր հետաքրքրում: Միայն երբ ականջին հասավ իր համար թանկագին անունը, նա սկսեց ականջ դնել:

– Նրանք երիտասարդ Ջերալդի անունն են տալիս: Մորիս Ջերալդ նրա անունն է: Ասում են, որ նա իռլանդացի է, բայց եթե դա ճշմարիտ է, ապա ամենևին նման չէ այն իռլանդացիներին, որոնց ես տեսել եմ Նոր Օռլեանում: Նա ավելի շատ նման է ջենտլմեն ազաբակաստիրոջ: Ա՛յ թե ում է նման նա:

– Դու չե՞ս կարծում, Պլուտոն, որ նա է սպանել մեր մասսա Հենրիին:

– Բա՛ն հնարեցիր: Նա սպանի մասսա Հենրիի՞ն: Գուցե և կասես, թե ես եմ սպանել մասսա Հենրիին... նույնպիսի մի սուտ է ու... Բայց այն ի՞նչ է այնտեղ Ֆլորինդա: Նայիր այն կողմը, տեսնո՞ւմ ես, Ֆլորինդա:

– Որտե՞ղ:

– Այ, այնտեղ, գետի մյուս ափին: Տեսնո՞ւմ ես, ձիավոր տղամարդ: Դա հո Մորիս Ջերալդն է, հենց այն մարդը որին մենք հանդիպեցինք սև պրերիայում... նա ինքը, որ խատուտիկ ձին ընծայեց միսս Լուին: Հենց նա, որին հիմա բոլորը որոնում են այնտեղ, որտեղ նա չկա: Նրանք այսօր չեն գտնի նրան պրերիայում:

– Իսկ դու դրա համար ուրախ չե՞ս, Պլուտոն: Ես հավատացած եմ, որ նա մեղավոր չէ: Նա այնքա՛ն գեղեցիկ է ու քաջ: Նա երբեք չէր կարող...

Լուիզան դադարեց ականջ դնել: Նա վերադարձավ տուն և բարձրացավ ագոտեա: Երբ սանդուղքով վեր էր բարձրանում, սիրտն այնպես ուժեղ էր բաբախում, որ նրա հարվածներն ասես խլացնում էին քայլերի ձայնը: Նրան մեծ դժվարությամբ հաջողվեց իր հուզմունքը թաքցնել ծառաներից:

– Ինչո՞ւ եք այդպես բարձր խոսում: Ի՞նչ եք տեսել այնտեղ,– հարցրեց Լուիզան իր զգացմունքը թաքցնելով շինծու խստության տակ:

– Օ՛, միսս Լուիզա, նայեցեք այնտեղ, երիտասարդ ջենտլմենը...

– Ի՞նչ երիտասարդ ջենտլմեն:

– Հենց նա, որին որոնում են, հենց նա...

– Ես ոչինչ չեմ տեսնում:

– Հո՛ւ-հո՛: Նա հենց նոր ծառերի ետևն անցավ: Նայեցեք այնտեղ, այնտեղ... Տեսնո՞ւմ եք սև, փայլուն գլխարկը, թավշյա բաճկոնը և արծաթե շողշողուն կոճակները: Այդ նա է, այն նույն երիտասարդ ջենտլմենը:

– Դու երևի սխալվում ես, Պլուտոն: Այստեղ շատերն են այդպես հագնվում: Նա այնքան հեռու է, որ դժվար է մարդուն ճանաչել, մանավանդ հիմա, երբ նա համարյա չի երևում: Դե լավ, ինչ որ է... Ֆլորինդա, ցած վազիր, պատրաստիր իմ գլխարկն ու ամագոնկան: Ես ուզում եմ մի քիչ ձիով զբոսնել: Իսկ դու, Պլուտոն, թամբիր իմ ձին, միայն թե արագ: Վախենում եմ, որ արևը շատ կբարձրանա: Դե շո՛ւտ, շո՛ւտ:

Հենց որ ծառաներն իջան սանդուղքով, Լուիզան մի անգամ ևս մոտեցավ ագոտեայի ճաղերին: Բուռն հուզմունքից նա դժվարությամբ էր շնչում: Հիմա նրան ոչ ոք չի խանգարի լավ նայել, տեսնել ով է այնտեղ, բլրի գլխին, մացառուտի մեջ:

Բայց արդեն ուշ էր. ձիավորն անհետացել էր:

«Նմանությունը մեծ էր, բայց միևնույն ժամանակ կարծես նա չէր: Եթե դա Մորիս Ջերալդը լիներ, ինչո՞ւ պետք է այդ կողմը գնար»:

Եվ նրա սիրտը կծկվեց: Նա հիշեց, որ մի անգամ արդեն ինքն իրեն տվել է այդ հարցը:

Նա այլևս ագոտեայում չմնաց: Մի տասը բոպեից հետո Լուիզան արդեն գետի մյուս ափին էր և մտավ այն թփուտը, որտեղ անհետացել էր ձիավորը:

Արագորեն առաջ գնալով՝ նա ուշադիր այս ու այն կողմ էր նայում: Բլրի գագաթը բարձրանալով՝ Լուիզան հանկարծ ձին կանգնեցրեց: Ականջին ինչ-որ ձայներ էին հասել...

Նա ականջ դրեց: Թեև ձայները հազիվ էին լսվում, բայց արդեն կարելի էր տարբերել, որ դրանք երկու ձայն էին՝ կնոջ և տղամարդու:

Բայց ի՞նչ տղամարդ էր դա և ի՞նչ կին: Նրա սիրտը նորից սեղմվեց:

Աղջիկն ավելի մոտեցավ: Դարձյալ կանգ առավ... նորից ականջ դրեց...

Խոսում էին իսպաներեն: Այդ նրան չհանգստացրեց: Իսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոսի հետ Մորիս Ջերալդը իսպաներեն կխոսեր: Կրեոլուհին այդ լեզուն այնքան գիտեր, որ կարող էր խոսակցու-

թան միտքը հասկանալ: Բայց նա շատ էր հեռու և խոսքերը հասկանալ չէր կարող: Խոսում էին բորբոքված, կարծես երկուսն էլ խիստ վրդովված էին: Դա, իհարկե, հաճելի էր Լուիզային:

Նա ավելի մոտեցավ, նորից սանձը քաշեց... կրկին ականջ դրեց: Տղամարդու ձայնն այլևս չէր լսվում: Կնոջ ձայնը միանգամայն պարզ էր հնչում: Թվում էր, թե նա սպառնում է:

Հետո լռություն տիրեց, որն ընդհատվեց սմբակների կարճ դոփյունով, ապա՝ նորից լռություն: Հետո հնչեց կնոջ ձայնը՝ սկզբում բարձր, ասես սպառնագին, հետո արդեն խուլ, ասես նա ինքն իր հետ էր խոսում, և նորից լռություն, որն էլ ընդհատվեց սմբակների դոփյունով, ասես ձին հեռանում էր քառատրոփ արշավով:

Ահա և ամբողջը և մեկ էլ բացատի գլխին ճախրող արծվի ճիչը, որին վախեցրել էին գայրագին ձայները:

Ձայները գալիս էին Լուիզային լավ ծանոթ բացատից: Այդ տեղի հետ նա քաղցր հիշողություններ ուներ կապված: Աղջիկը նորից կանգ առավ համարյա հենց ուղիղ բացատի եզրին: Նա վախենում էր առաջ գնալ, վախենում էր իմանալ դառն ճշմարտությունը...

Վերջապես դադարեց տատանվել և մտավ բացատ:

Այնտեղ ետ ու առաջ էր վազում մի թամբած ձի: Գետնին ընկած էր ինչ-որ մարդ ձեռքերը կապկպած լաստոյով: Կողքին ընկած էին մի սումբերոն և մի սերապե, բայց դրանք, ըստ երևույթին, այդ մարդուն չէին պատկանում: Ի՞նչ կարող էր պատահած լինել այստեղ:

Տղամարդը մեքսիկացու գունագեղ հագուստի մեջ էր: Զիռու վրա շքեղ թամբածածկ կար, որ նույնպես մեքսիկական գործ էր:

Լուիզայի սիրտը լցվեց ուրախությամբ: Մեռած է այս մարդը թե ոչ, համենայնդեպս անպայման նա է, որին ինքը տեսել է ագոտեայից: Եվ դա Մորիս Ջերալդը չէ:

Մինչև վերջին րոպեն էլ Լուիզան ամբողջ սրտով այն միտքն էր փայփայում, որ դա նա չէ, և նրա հույսն իրականացավ:

Նա ավելի ևս մոտեցավ և սկսեց դիտել գետնին փռված մարդուն: Նայեց նրա դեմքին, որ դեպի վեր էր դարձրած, որովհետև մարդը պառկած էր մեջքի վրա: Նրան թվաց, թե ինքը ինչ-որ մի տեղ տեսել է այդ մարդուն, թեև շատ էլ համոզված չէր դրանում:

Պարզ էր, որ դա մեքսիկացի է: Ոչ միայն հագուստը, այլև դիմագծերը իսպանա-ամերիկյան տիպի էին:

Մարդու արտաքինը բավական գեղեցիկ թվաց:

Բայց դա չէր, որ Լուիզային ստիպեց ցած ցատկել ձիուց և կարեկցությամբ կռանալ պառկած մարդու վրա: Նա շտապեց օգնել այդ մարդուն, ուրախանալով, որ դա նա չէ, ում վախենում էր տեսնել այստեղ:

– Կարծես թե կենդանի է,– շնչաց Լուիզան:– Այո, շնչում է:

Լաստյի օղակը, սեղմում էր մարդուն: Լուիզան մի ակնթարթում թուլացրեց. այն, օղակը հեշտությամբ քանդվեց:

«Հիմա սա կարող է ազատ շնչել: Բայց ի՞նչ է կատարվել այստեղ: Երբ սա նստած է եղել իր ձիուն, վրան լաստ են նետել և ցած գցել: Սա է ամենահավանականը: Բայց ո՞վ է արել այս: Ես այստեղ կանացի ձայն լսեցի. չէի կարող սխալվել... Բայց ահա այստեղ ընկած են տղամարդու գլխարկ ու սերապե, որոնք այս մարդուն չեն պատկանում: Գուցե այստեղ մի ուրիշ տղամարդ է՞լ է եղել, որը գնացել է կնոջ հետ: Բայց այստեղից միայն մեկ ձի է գնացել... Ա՛հ, սա ուշքի է գալիս: Փառք Աստծու: Հիմա ես ամեն ինչ կիմանամ»:

– Դուք ձեզ լավ եք զգում, սրբ:

– Մինյորիտա, ո՞վ եք դուք,– հարցրեց դոն Միգուել Դիագը գլուխը բարձրացնելով և անհանգիստ շուրջը նայելով:– Որտե՞ղ է նա:

– Ո՞ւմ մասին եք հարցնում դուք: Ես այստեղ ոչ ոքի չեմ տեսել, բացի ձեզանից:  
– Կարամբա՛: Շատ տարօրինակ է: Մի՞թե դուք չեք հանդիպել մոխրագույն ձի նստած մի կնոջ:  
– Երբ գալիս էի այս կողմը, ես լսեցի կնոջ ձայն:  
– Ավելի ճիշտ կլիներ ասել դևի ձայն, որովհետև Իսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոսն իսկական դև է:

– Մի՞թե նա է արել այս:  
– Նզովյա՛լ լինի նա: Այո՛: Որտե՞ղ է հիմա: Ասացեք ինձ, սինյորիտա:  
– Ես չգիտեմ: Ձիու դոփյունի ձայնից պիտի եզրակացնեմ, որ նա բլրի լանջով ցած է գնացել: Երևի այդպես էլ եղել է, որովհետև ես մյուս կողմից եմ եկել:

– Ա՛, բլրի լանջով ցած, նշանակում է նա տուն է գնացել... Դուք շատ բարի եք, սինյորիտա, որ ինձ ազատել եք այս օղակից, չեմ կասկածում, որ դուք եք արել այդ: Գուցե չե՞ք մերժի օգնել ինձ նստելու ձիու վրա: Հուսով եմ, որ կդիմանամ թամբի վրա: Համենայնդեպս, այստեղ ինձ երկար մնալ չի կարելի: Իմ թշնամիները հեռու չեն այստեղից... Հապա մի մոտ արի, Կառլիտո,– ասաց նա ձիուն և մի հատուկ ձևով սուլեց:– Մոտ արի, մի՛ վախեցիր այս բարեսիրտ կնոջից: Սա չէ այս չար խաղը խաղացել մեր գլխին: Դե՛, մոտ արի, իմ ձի, մի վախեցիր:

Ձին, սուլոցը լսելով, մոտեցավ տիրոջը, որն արդեն ոտքի էր կանգնել, և թույլ տվեց, որ նա իր սանձը բռնի:

– Եթե դուք օգնեիք, բարի սինյորիտա, ես կարծում եմ՝ կնստեմ թամբին: Եվ հենց որ ձիու վրա լինեմ, այլևս հետապնդումից վախենալու բան չեմ ունենա:

– Դուք կարծում եք, որ ձեզ հետապնդելո՞ւ են:

– Ո՛վ գիտե: Ինչպես արդեն ասացի, ես թշնամիներ ունեմ: Ասենք, դա կարևոր չէ: Ես դեռ ինձ շատ թույլ եմ զգում: Դուք չե՞ք մերժի օգնել ինձ:

– Ես սիրով կօգնեմ ձեզ, որքան ուժս պատի:

– Շատ շնորհակալ եմ, սինյորիտա: Շատ երախտապարտ եմ ձեզ:

Դեռատի կրեոլուհուն մեծ դժվարությամբ հաջողվեց մեքսիկացուն թամբի վրա նստեցնել: Նա մի քիչ երեքաց, բայց դիմացավ:

– Մնաք բարով, սինյորիտա,– ասաց էլ Կոյոտը:– Ես չգիտեմ ով եք դուք: Տեսնում եմ միայն, որ մեքսիկուհի չեք: Ամերիկուհի եք, կարծում եմ: Բայց դա միևնույն է: Դուք նույնքան բարի եք, որքան և չքնաղ: Եվ եթե երբևիցե առիթ լինի, Միգուել Դիագը կհատուցի ձեզ այս ծառայության համար:

Այս ասելով՝ էլ Կոյոտն իր ձին շարժեց: Նա գնում էր դանդաղ, որովհետև դժվարությամբ էր պահում հավասարակշռությունը: Շուտով նա ծառերի ետևն անցավ:

Նա գնաց ոչ թե երեք ճանապարհներից մեկով, այլ հազիվ նկատելի մի նեղ շավղով:

Դեռատի կրեոլուհուն այս ամենը երազ էր թվում և ավելի շուտ տարօրինակ, քան անհաճո երազ:

Բայց նրա այս տրամադրությունը շուտով փոխվեց, երբ գետնից վերցրեց ու կարդաց մի նամակ, որ մոռացել, թողել էր Դիագը: Նամակը հասցեագրված էր դոն Մորիս Ջերալդին: Ստորագրությունն էր՝ «Իսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոս»:

Լուիզան թամբի վրա բարձրացավ համարյա նույնպիսի դժվարությամբ, ինչպես հենց նոր գնացած մեքսիկացին:

Կասա դել Կորվո վերադառնալիս Լեոնան անցնելու ժամանակ նա ձին կանգնեցրեց գետի մեջտեղը և մի տեսակ քար կտրած երկար ժամանակ նայում էր իր ոտքերի տակ փրփրացող հոսանքին: Նրա դեմքին խոր հուսահատություն էր երևում: Բավական էր, որ հուսահատությունը մի փոքր ավելի խոր լիներ, և Լեոնայի ալիքները հավիտենապես կուլ կտային նրան:

## ԳԼՈՒԽ Լ

### Կռիվ շնագայլերի հետ

Տեխասյան մթնշաղի մանուշակագույն ստվերներն արդեն իջնում էին գետնի վրա, երբ փշոտ մացառուտի միջով տանջալից ճանապարհ անցնող վիրավոր մարդուն, վերջապես, հաջողվեց հասնել ատվակին:

Նա ծարավը հագեցրեց և փովեց կանաչ խոտի վրա՝ մոռանալով իր տագնապը:

Ոտքը ցավում էր, բայց ո՛չ այնքան ուժեղ: Ապագայի մասին վիրավորն այժմ չէր մտածում. շատ էր հոգնած:

Նա միայն մի բան էր ուզում՝ հանգստանալ: Եվ ակացիաների փետրավոր տերևների մեջ խաղացող գեփյուռն ասես օրոր էր ասում նրան:

Անգղերը թռել-գնացել էին մացառուտը՝ գիշերելու: Եվ գեթ առժամանակ նրանց չարագույժ ներկայությունից ազատվելով՝ մարդը շուտով քուն մտավ:

Բայց նա երկար չքնեց: Վերքերը նորից զգալ տվին իրենց, և նա արթնացավ: Եվ ոչ թե շնագայլերի հաչոցը, այլ հենց ցավն էր, որ նրան չթողեց քնել մինչև առավոտ:

Նա երկյուղ չունեց արեթիայի գայլերից, որոնք վիստում էին շուրջը. շնագայլերի պես նրանք էլ հարձակվում են միայն մեռելի կամ մեռնող մարդու վրա, իսկ նա գիտեր, որ իր վերքը մահացու չէ:

Գիշերը տանջալից երկարում էր. տառապյալին թվում էր, թե երբեք օրը չի բացվելու:

Վերջապես լույսը բացվեց, բայց այն էլ մի մխիթարություն չբերեց, լույսի հետ միասին երևացին սև թռչունները, իսկ շնագայլերը չհեռացան:

Բացվող օրվա պայծառ լույսի մեջ նրա գլխավերևում նորից անգղերն էին ճախրում, իսկ շուրջը ամենուրեք շնագայլերի զարշելի ոռնոցն էր լսվում:

Նա սողեսող մոտեցավ ատվակին և նորից ջուր խմեց:

Այժմ նա քաղց զգաց և շուրջը նայեց, որ տեսնի՝ ուտելու բան չի՞ գտնվի:

Ոչ, հեռու մի կաղնի էր կանգնած: Նրա ճյուղերին, գետնից մի վեց ոտնաչափ բարձրությամբ կաղնիներ էին երևում:

Վիրավորին հաջողվեց սողալ մինչև ծառը, թեև դա տանջալից ցավ էր պատճառում նրան:

Իր ինքնաշեն հենակով նա մի քանի կաղնի ցած գցեց և դրանով մի քիչ քաղցը հագեցրեց:

Իսկ հիմա ի՞նչ աներ:

Այստեղից հեռանալն անհնարին էր: Ամենափոքր շարժումն անտանելի ցավ էր պատճառում, հիշեցնելով, որ ինքը բոլորովին անընդունակ է առաջ գնալու:

Մինչև այժմ էլ նա չգիտեր, թե ինչ է պատահել իր ոտքին, որն այնպես էր ուռել, որ նույնիսկ շոշափել չէր կարող: Նրան թվում էր, որ ոսկորը կամ ջարդվել է, կամ դուրս ընկել: Երկու դեպքում էլ շատ ժամանակ է հարկավոր, մինչև որ կարողանա իր ոտքին տիրել: Իսկ ինչ պիտի անի մինչև այդ:

Խեղճը համարյա ոչ մի օգնության հույս չունեց: Չէ՞ որ գոռացել էր խոպոտելու չափ, բայց ոչ ոք չէր լսել: Եվ, չնայած դրան, երբեմն-երբեմն նորից լսվում էր նրա թույլ կանչը. դա հուսահատության դեմ պայքարող հույսի թույլ նշույլ էր:

Նա ստիպված էր տեղում մնալ: Այս եզրակացությանը գալով՝ երիտասարդը մեկնվեց խոտի վրա, որոշելով համբերել, որքան կարող է:

Հարկավոր էր, որ նա լարի իր կամքի ամբողջ ուժը, որպեսզի դիմանա այդ տանջանքներին, բայց և այնպես երբեմն-երբեմն նրա շուրթերից հառաչանքներ էին դուրս թռչում:

Յավն այնքան էր տանջել, որ նա այլևս չէր նկատում, թե ինչ է կատարվում իր շուրջը: Սև թռչուններն առաջվա պես պտույտ էին գալիս նրա վերևը, բայց նա արդեն վարժվել էր դրան և ուշադրություն չէր դարձնում նույնիսկ այն ժամանակ, երբ նրանց թևերի խշշոցը լսվում էր հենց ուղիղ իր գլխավերևում:

Բայց ի՞նչ բան է սա. ինչ-որ նոր ձայնե՞ր են լսվում:

Առվակի ավազոտ ափին մանրիկ ոտքերի թփթփոց լսվեց, որին միանում էր անհավասար շնչառության ձայնը:

Վիրավորը ետ նայեց, որ տեսնի՝ ինչ է դա:

«Ա՛, շնագայլեր են», – մտածեց նա, տեսնելով մի երկու տասնյակ այդ կենդանիներից, որոնք ետ ու առաջ էին վազվզում ափով:

Մինչև այժմ երկյուղ չէր զգացել այդ վախկոտ կենդանիներից, արհամարհել էր նրանց: Բայց, նկատելով նրանց կատաղի հայացքները և սպառնալից շարժումները, անհանգստացավ: Կասկածել չէր կարելի. նրանք հարձակման էին պատրաստվում: Նա հիշեց, ինչպես իրեն պատմում էին, որ սովորաբար վախկոտ ու անվնաս այդ կենդանիները մարդու վրա են հարձակվում, երբ նա թույլ է և պաշտպանվել չի կարող, մանավանդ, եթե նրանց գրգռում է արյան հոտը:

Իսկ նրան ամբողջովին բզկտել էին կակտուսների փշերը: Նրա հագուստն արյունոտված էր: Խեղդուկ օդի մեջ տարածվել էր ծանր հոտը, և շնագայլերը չէին կարող չզգալ այն: Ըստ երևույթին այդ հոտը գիշատիչներին գրգռելով կատաղության էր հասցրել նրանց:

Այսպես թե այնպես երիտասարդը չէր կասկածում, որ նրանք պատրաստվում են իր վրա հարձակվելու:

Վիրավորը ոչ մի զենք չուներ, բացի որսորդական դանակից, որը բարեբախտաբար չէր կորցրել: Նրա զենքն ու ատրճանակը կապված էին թամբին, և ձին իր հետ տարել էր դրանք:

Վիրավորը դանակը դուրս քաշեց և, աջ ծունկի վրա հենվելով, պատրաստվեց պաշտպանվել:

Մի բուպե հապաղում՝ և արդեն ուշ պիտի լիներ: Միտ առնելով արյան հոտից, որը որքան մոտենում էին, այնքան ավելի էր ուժեղանում, և իրենց բնածին կատաղության մղումով շնագայլերը հարձակվեցին վիրավոր մարդու վրա:

Չորս շնագայլ միաժամանակ ժանիքները խրեցին նրա ձեռքերի, ոտքերի ու մարմնի մեջ:

Իր ուժերը լարելով՝ վիրավորը դանակի մի քանի հարված տալով ետ շարժեց նրանց: Մեկը թե երկուսը վիրավորվելով ետ փախան վայրի ոռնոցով: Բայց ահա ուրիշները հարձակվեցին մարդու վրա:

Պայքարը դարձավ հուսահատական ու մահացու: Գիշատիչներից մի քանիսը սպանվեցին, բայց մյուսները շարունակում էին հարձակումը ավելի մեծ կատաղությամբ:

Սկսվեց մի զարհուրելի գոտեմարտ: Շնագայլերն իրար վրա բարձրանալով ջանում էին իրենց ժանիքները խրել գոռի մարմնի մեջ: Վիրավորի դանակը շարունակ բարձրանում ու իջնում էր, բայց նրա ձեռքերը թուլանում էին, և հարվածներն ավելի հազվադեպ էին նպատակին հասնում:

Մարդը կորցնում էր իր վերջին ուժերը: Մահը նայում էր նրա աչքերին...

Եվ այդ հուսակտուր բուպեին վիրավորը մի ճիչ արձակեց: Որքան էլ զարմանալի է, դա հուսահատական ճիչ չէր, դա ուրախության ճիչ էր: Եվ ավելի զարմանալի է, որ, շնագայլերն այդ ճիչը լսելով, ետ քաշվեցին:

Գոտեմարտը դադարեց: Մի կարճ ժամանակ լռություն տիրեց: Բայց մարդու ճիչը չէր այդ փոփոխության պատճառը, այլ այն, ինչ առաջացրեց այդ ճիչը:

Լսվեց ձիու սմբակների դոփյուն, որին միանում էր շան բարձր հաչոցը:

Վիրավորը շարունակում էր գոռալ և օգնության կանչել: Թվում էր, որ ձին բոլորովին մոտիկ է: Ձիավորը չէր կարող չլսել նրա ձայնը:

Բայց պատասխան չեղավ: Ձիավորը անցավ գնաց:

Սմբակների դոփյունը գնալով թուլանում էր... Նորից հուսահատությունը համակեց երիտասարդին:

Իսկ գիշատիչները սիրտ առնելով նորից հարձակման անցան:

Նորից կատաղի պայքար բորբոքվեց: Թշվառը կորցնում էր իր վերջին հույսը և շարունակում էր պաշտպանվել միայն հուսահատության մղումով:

Եվ հանկարծ շնագայլերը թողին իրենց գոհին. հրապարակ եկավ մի նոր գործող անձ, և վիրավորը մի քիչ սիրտ առավ:

Ձիավորը խուլ մնաց նրա կանչերին, բայց շունը օգնության եկավ: Դա մի վիթխարի շուն էր, որ բարձր հաչոցով դուրս թռավ թփերի միջից:

– Բարեկա՛մս, օ՛, ի՛նչ բախտ: Բարեկա՛մս:

Թավուտից դուրս ցատկելով՝ շունը դադարեց հաչել և երախը լայն բացած նետվեց շնագայլերի վրա:

Ահա նրանցից մեկն արդեն շան ժանիքների մեջ է: Նա շնագայլին թափահարում է մկան պես, և մի րոպե անց շարտում է գետնին՝ ողնաշարը կոտրված:

Երկրորդին նույն բախտն է վիճակվում: Երրորդ գոհ արդեն չեղավ, որովհետև սարսափահար շնագայլերը պոչերն իրենց քաշած վնգստոցով փախան, թփերի մեջ կորան:

Երիտասարդն այլևս ոչինչ չտեսավ. ուժերը լքեցին նրան: Նա միայն ձեռքը մեկնեց, ժպիտը դեմքին գրկեց իր փրկչին և սիրալիք ինչ-որ բան շնջալով ուշաթափ եղավ:

\*\*\*

Բայց շուտով նա նորից ուշքի եկավ: Արմունկի վրա հենվելով՝ շուրջը նայեց և տեսավ զարհուրելի արյունոտ պատկերներ: Բայց եթե ուշաթափված չլիներ, ապա վկա կլիներ մի ավելի զարհուրելի տեսարանի:

Նրա ուշաթափության ժամանակ բացատով անցավ մի ձիավոր: Այդ նրա ձիու սմբակների դոփյունն էր, որ վախեցրել էր շնագայլերին, և այդ նա էր, որ խուլ էր մնացել օգնության կանչերին: Ձիավորը շատ ուշ էր մոտ եկել և այն էլ ո՛չ օգնության հասնելու համար: Նա պարզապես ցանկացել էր իր ձիուն ջրել:

Ձին մտավ առվակի մեջ, կուշտ խմեց, դուրս եկավ դիմացի ափը և բացատի միջով վազելով գնաց կորավ թփուտներում:

Ձիավորը ոչ մի ուշադրություն չդարձրեց գետնին փռված մարդու վրա, միայն ձին նրան տեսնելով փնչացրեց և վախեցած խեթ-խեթ նայեց շնագայլերի լեշերին:

Ձին շատ էլ խոշոր չէր, բայց գեղեցիկ կազմվածք ուներ:

Ձիավորի մասին չէր կարելի նույնն ասել. նա գլուխ չունեւր...

Ասենք՝ գլուխը կար, բայց իր տեղում չէր: Այն գտնվում էր թամբի առջևի աղեղի մոտ, և թվում էր, թե ձիավորը իր ձեռքում բռնել է իր գլուխը:

Զարհուրելի՜ տեսարան:

Երբ անգլուխ ձիավորն անցնում էր բացատի միջով, շունը հաչոցով ուղեկցեց նրան մինչև մացառուտի եզրը: Նա վաղուց էր վազում ձիավորին կրնկակոխ, թափառելով այնտեղ, ուր ձին էր գնում:

Բայց հիմա նա հրաժարվեց այդ անօգուտ բարեկամությունից: Վերադարձավ վիրավորի մոտ և պառկեց նրա կողքին:

Եվ հենց այդ րոպեին էր, որ վիրավորն ուշքի եկավ ու հիշեց ամեն բան, ինչ եղել էր դրանից առաջ:

Շանը շոյելուց հետո արևի կիզիչ ճառագայթներից պաշտպանվելու համար նա թիկնոցը գլխին քաշեց և քուն մտավ:

Շունը վիրավորի ոտքերի մոտ պառկած նույնպես նիհիում էր: Բայց նա հաճախ էր արթնանում և գլուխը բարձրացնելով զայրագին գոմոռում, երբ անգղերը շատ ցած էին իջնում ու մարդու գլխի մոտ խշխշացնում իրենց թևերը:

Վերավոր երիտասարդը զառանցանքի մեջ էր: Նրա շուրթերից դուրս էին թռչում ինչ-որ տարօրինակ խոսքեր՝ մերթ սիրտ երդումներ, մերթ կցկտուր բառեր ինչ-որ սպանության մասին:

## ԳԼՈՒԽ LI

### Կրկնակի հարբածը

Վերադառնանք նորից Ալամոյի ափի մենավոր խրճիթը, որտեղից այնպես հանկարծակի հեռացան խաղամուկները, որոնք տեղավորվել էին այդ խրճիթի հարկի տակ՝ նրա տիրոջ բացակայությամբ:

Մոտենում էր հաջորդ օրվա կեսօրը, բայց տերը դեռ չկար ու չկար: Ֆելիմն առաջվա պես այդ խրճիթի միակ բնակիչն էր: Առաջվա պես նա հարբած փոված էր հատակին: Ճիշտ է, այն ժամանակից հետո, երբ մենք վերջին անգամ նրան տեսել էինք, նա արդեն մի անգամ ուշքի էր եկել, բայց հիմա էլի հարբած էր, որովհետև նորից էր դիմել գինու աստծուն:

Ամեն ինչ բացատրելու համար հարկավոր է պատմել, թե էլի ինչ եղավ այն գիշերը, երբ կարմրամորթ խաղամուկներն այնպես հանկարծակի փախան խրճիթից:

Սեղանի շուրջը տեղավորված և թղթախաղով տարված երեք կարմրամորթ վայրենիների տեսքը Ֆելիմն ավելի շուտ ուշքի բերեց, քան երազը:

Չնայած ակներև կոմիկական տեսարանին, Ֆելիմն այնտեղ ծիծաղելի ոչինչ չտեսավ և անկոչ հյուրերին ողջունեց մի կատաղի աղաղակով:

Բայց դրանից հետո կատարվածի մեջ արդեն ծիծաղելի ոչինչ չկար: Ասենք, թե իսկապես ինչ կատարվեց, նա այնքան էլ պարզ չէր պատկերացնում: Հիշում էր միայն, որ երեք գունազարդ հնդիկները հանկարծ խաղը դադարեցրին, խաղաթղթերը շարտեցին հատակին և դուրս քաշեցին դանակները, սպառնալով նրա կյանքին: Հետո հանկարծ նրանց միացավ չորրորդ հնդկացին, և ապա բոլորը միասին իրար հրմշտելով դուրս փախան խրճիթից:

Այս ամենը տեղի ունեցավ ընդամենը մի քսան վայրկյանի ընթացքում: Եվ երբ Ֆելիմն ուշքի եկավ, խրճիթում այլևս ոչ ոք չկար:

Արդյոք քնած էր ինքը, թե՞ արթուն: Հարբած վիճակում տեսավ այս ամենը, թե՞ երագում: Արդյոք իրականություն էր սա, թե՞ իր խելքին անհասանելի ինչ-որ տեսիլք տեսավ, նման այն տեսիլքին, որ մինչև այժմ էլ դուրս չէր գալիս նրա մտքից:

Ո՛չ, սա տեսիլք լինել չէր կարող: Նա վայրենիներին այնքան մոտիկից էր տեսել, որ չէր կարող կասկածել, թե դրանք իրական մարդիկ էին: Նա լսեց, թե նրանք ինչպես էին իրար հետ խոսում ինչ-որ անհասկանալի լեզվով: Դա երևի հնդկացիների մի որևէ բարբառ էր: Բացի դրանից, հատակին ընկած էին խաղաթղթերը:

Ֆելիմի մտքովն էլ չանցավ նրանցից գեթ մեկը վերցնել, իմանալու համար, թե դրանք իսկակա՞ն խաղաթղթեր են: Նրա ուշքը գլխին էր, բայց այնքան քաջություն չունեց, որ այդ աներ: Նա կարո՞ղ էր վստահ լինել, որ այդ խաղաթղթերը իր մատները չեն վառի: Ի՞նչ իմանաս, գուցե սատանայական բան են:

Չնայած այս խճճված մտքերին, այնուամենայնիվ, Ֆելիմը գլխի ընկավ, որ խրճիթում մնալը վտանգավոր է: Պճնված խաղամուկները կարող են վերադառնալ իրենց խաղը շարունակելու: Նրանք այստեղ թողել են ոչ միայն իրենց խաղաթղթերը, այլև մուստանգերի ունեցվածքը: Ճիշտ է, ինչ-որ բան նրանց ստիպեց հանկարծակի հեռանալ, բայց չէ որ կարող են նույնպես հանկարծակի վերադառնալ:

Այս մտքով էլ իռլանդացին որոշեց գործել: Զգուշության համար մոմը մարելով՝ նա կուզեկուզ դուրս եկավ խրճիթից: Բայց դռնովը դուրս գալ սիրտ չարեց. լուսինը պայծառ լուսավորում էր տան առջևի հրա-



պարակը, իսկ վայրենիները կարող էին մոտերքում լինել: Նա ետևի պատից մի ձիու մորթի պոկեց և դուրս պրծավ բացված ճեղքով: Դուրս գալուն պես Ֆելիմը սողաց ծառերի ստվերի տակ:

Քիչ հեռանալուց հետո նա իր առջև ինչ-որ մի շինարկանք տեսավ՝ նա լսեց, թե ինչպես մի քանի ձի կրծում են լկամը և սմբակներով դոփում: Ֆելիմը կանգ առավ և թաքնվեց նոճու բնի ետևը:

Շուտով իռլանդացին համոզվեց, որ դրանք իրոք ձիեր են: Նրան թվաց, որ չորսն են: Տարակույս չկար, որ դրանք այն չորս ռազմիկներինն էին, որոնք մուստանգերի խրճիթը խաղատուն էին դարձրել: Ըստ երևույթին ձիերը կապված էին ծառերից, բայց չէ՞ որ տերերն էլ կարող էին նրանց մոտ լինել...

Այսպես մտածելով Ֆելիմն արդեն ուզում էր շուտ գալ ու գնալ ուրիշ ուղղությամբ, բայց հենց այդ ընդմիջումն էր, որ հակառակ կողմից ինչ-որ ձայներ լսեց, դրանք մի քանի տղամարդու ձայներ էին, որոնք սպառնում էին ինչ-որ մեկին, հետո լսվեցին սարսափի բացականչություններ, ապա՝ շան հաչոց: Հետո տիրեց լռություն, որ խախտվում էր միայն կոտորվող ձյուղերի ճրթճրթոցով. ասես մի քանի մարդ խուճապաբար փախչում էին թփուտի միջով:

Ֆելիմը շարունակում էր ականջ դնել. ադմուկն ուժեղանում էր, վագոդները մոտենում էին նոճուն:

Նոճին շրջապատված էր մատղաշ ոստերով, որոնց մութ ստվերում էլ թաքնվեց Ֆելիմը:

Հագիվ էր նա հասցրել թաքնվել, երբ երևացին չորս ծանոթ մարդ և առանց կանգ առնելու նետվեցին ձիերի մոտ:

Ֆելիմի մոտով վազելիս նրանք մի քանի խոսք փոխանակեցին, որոնք իռլանդացին չհասկացավ, բայց զգաց, որ նրանց ձայնի մեջ սոսկում է հնչում: Այդ մարդկանց տենդագին շտապողականությունն էլ հաստատում էր նրա ենթադրությունը: Երևում էր՝ նրանք փախչում էին ինչ-որ թշնամուց, որը նրանց վախեցրել էր մահու չափ:

Նոճու կողքին մի փոքրիկ բացատ կար, որ լուսավորված էր լուսնի լույսով: Չորս փախստականներն իրենց ձիերին հասնելու համար պետք է անցնեին այդ բացատով: Եվ երբ նրանք ընկան լուսավոր շերտը, Ֆելիմը պարզ տեսավ նրանց մերկացված կարմիր մեջքերը:

Նա ճանաչեց այդ մարդկանց, դրանք այն հնդկացիներն էին, որոնք անպատկառոտեն տեղավորվել էին մուստանգերի խրճիթում:

Ֆելիմն իր թաքստոցում այնքան մնաց, մինչև ձիերի դոփյունից հասկացավ, որ ձիավորները դիք գառիթափով բարձրացան հարթությունը և արագ քառատրոփով հեռու սլացան՝ այլևս մտադիր չլինելով վերադառնալ:

Այն ժամանակ նա դուրս եկավ իր թաքստոցից և, ձեռքերն իրար զարկելով, գոչեց.

– Սո՛ւրբ Պատրիկ, այս ի՞նչ է նշանակում: Ի՞նչ էին ուզում այդ սատանաներն այստեղ: Եվ ո՞վ է նրանց ետևից ընկել: Պարզ է, որ ինչ-որ մեկը խիստ վախեցրել է նրանց: Արդյոք էլի նա չէ՞: Երդվում եմ, որ հենց նա է: Ես շան գոմոց լսեցի, իսկ շունը չէ՞ որ նրա ետևից գնաց: Օ՛, տե՛ր իմ Աստված, այս ի՞նչ բան է: Իսկ եթե հանկարծ նա սրանց ետևից ընկած այս կողմը գա՞:

Խորհրդավոր ձիավորին հանդիպելուց վախենալով՝ Ֆելիմը նորից թաքնվեց ծառի տակ: Սրտատրոփ սպասումով էլի մի պահ կանգնեց այնտեղ:

– Վերջ ի վերջո դա երևի մաստր Մորիսի սարքած կատակն է: Նա տուն վերադառնալիս է եղել և ցանկացել է ինձ վախեցնել: Լավ է, որ հենց ժամանակին տեղ է հասել և կարմրամորթներին փախցրել, ախր նրանք ուզում էին մեզ կողոպտել ու սպանել: Աստված տա, որ հենց նա լինի: Միայն թե ես նրան վաղուց եմ տեսել... Որքա՞ն ժամանակ է անցել: Հիշում եմ, որ կարգին խմել էի, իսկ հիմա կարծես թե ոչինչ էլ չի եղել... Բայց իմ շիշը հնդկացիները չէ՞ն գտել: Ես լսել եմ, որ նրանք այդ խմիչքը մեզնից պակաս չեն սիրում: Ախր եթե նրանք շիշը գտել են, երևի այնտեղ մի կաթիլ էլ չի մնացել: Հարկավոր է վերադառնալ տուն և ստուգել: Հիմա նրանցից վախենալու բան չկա. այնպես փախան, որ հիմա երևի հետքերն էլ չի մնացել:

Նորից իր թաքստոցից դուրս գալով՝ Ֆելիմն ուղղվեց դեպի խրճիթը: Նա առաջ էր գնում վախժխելով և մի քանի անգամ կանգ առավ, որպեսզի ստուգի, մոտերքում ոչ ոք չկա՞ր այդտեղ:

Չնայած պատահածի ճշմարտանման բացատրություններով հանգստացնում էր իրեն, բայց էլի վախենում էր, թե նորից կհանդիպի անգլուխ ձիավորին, որը երկու անգամ արդեն երևացել էր խրճիթի մոտ և հիմա կարող էր արդեն ներսում լինել:

Եթե շշի մեջ գեթ մի «կաթիլ» գտնելու հույսը չլիներ, նա երևի մինչև առավոտ էլ սիրտ չէր անի տուն վերադառնալ: Բայց խմելու ցանկությունը վախից ուժեղ էր, և Ֆելիմը, թեպետև վախենալով, մտավ մթին խրճիթը:

Նա լույսը չվառեց, դրա կարիքը չկար, նա բավական լավ գիտեր խրճիթը և մանավանդ այն տեղը, որտեղ սովորաբար դրված էր լինում շիշը:

Բայց նվիրական անկյունում շիշը չկար:

– Գրողը տանի նրանց,– սրտնեղած գոչեց Ֆելիմը,– կարծես շիշը ձեռքերն է ընկել, թե չէ՝ ինչո՞ւ պիտի իր տեղում չլիներ: Ես, ահա՛, այստեղ էի դրել: Լավ եմ հիշում, որ իր տեղն եմ դրել... Ա՛խ, ահա թե որտեղ ես դու, թանկագինս,– շարունակեց նա, երբ, վերջապես, ձեռքը դիպավ որոնածին:– Ա՛խ, անասուններ, ախր ցամաքացրել են բոլորովին: Ա՛յ սատանաների բաժին դառնաք դուք այն աշխարհում: Նրանք ձեզ ցույց կտան, թե ինչ է նշանակում քնած մարդու գինին գողանալ: Ա՛յ-ա՛յ-ա՛յ, Աստված իմ: Հիմա ես ի՞նչ անեմ, նորից պառկեմ քնելո՞ւ: Բայց առանց խմելու մարդու աչքին քո՞ւն կգա, երբ մտքումդ նրանք են ու մեկ էլ այն մյուսը: Իսկ նրանք մի կաթիլ էլ չեն թողել... Սպասիր: Ամենասուրբ կույս, սո՛ւրբ Պատրիկ և բոլոր սրբեր: Ի՞նչ եմ ասում ես: Իսկ լիքը ջրամա՞նր: Ախր ես սնդուկումն եմ պահել: Լցրի մինչև բուկը, որ ճանապարհի համար մաստեր Մորիսին տամ, երբ վերջին անգամ նա ուզում էր գնալ ավան: Իսկ նա մոռացավ իր հետ վերցնել: Աստված չանի, որ հնդկացիներն իրենց կեղտոտ թաթը նրան էլ հասցրած լինեն, այն ժամանակ ես կխելագարվեմ... Հիպ, հիպ ուռա՛,– գոչեց Ֆելիմը մի քանի բուրբ սնդուկը փորփրելուց հետո:– Ուռա՛: Ա՛յ քեզ բախտ. կարմրամորթների մտքով չի անցել այստեղ նայել: Ջրամանը լիքն է, ոչ ոք ձեռք չի տվել: Հիպ-հիպ, ուռա՛:

Այս երջանիկ հայտնագործությունից հետո իռլանդացին մութ խրճիթում պարել սկսեց:

Հետո լռություն տիրեց, ապա լավեց բացվող խցանի ճրթոցը, և հեղուկի բարձր կլկլոցը ցույց տվեց, որ այն շշի նեղ բերանից արագորեն փոխադրվում է իռլանդացու կոկորդը:

Քիչ անց այդ ձայնին փոխարինեցին շրթունքների ծփծփոցը և գոհունակության բացականչությունները:

Կլկլոցն ու ծփծփոցը իրար փոխարինում էին այնքան ժամանակ, մինչև որ, վերջապես, հնչեց հատակին ընկնող դատարկ ջրամանի զրնգոցը:

Իսկ հետո հարբածի կանչերին հաջորդեցին կցկտուր երգեր, վայրի քրքիչ և անկապ-անկապ դատողություններ կարմրամորթների և անգլուխ ձիավորների մասին, կրկնվելով ավելի ու ավելի ցածր, մինչև որ վերջապես հարբածի մրմունջը փոխվեց բարձր խոմփոցի:

## ԳԼՈՒԽ LII

### Արթնացում

Ֆելիմի երկրորդ քունն առաջինից ավելի երկար տևեց: Արդեն կեսօրը մոտենում էր, երբ, վերջապես, ուշքի եկավ և այն էլ հենց ուղիղ գլխին լցրած մի դույլ սառը ջրից: Այդ բանը նրան զգաստացրեց ոչ ավելի վատ, քան կարմրամորթ վայրենիների տեսքը:

Այդ լոգանքը նրա գլխին սարքել էր Ջեֆ Ստումպը:

Կասա դել Կորվոյի դարբասից դուրս գալով՝ ծերունի որսորդն ամենակարճ ճանապարհով, կամ, ավելի ճիշտ՝ ամենակարճ շավիղով ուղղվեց դեպի Նուեսես գետը:

Առանց հետքերն ուսումնասիրելու վրա ժամանակ կորցնելու նա պրերիան անցավ և դուրս եկավ ընթերցողին արդեն հայտնի բացատը:

Լուիզա Պոյնդեքստերի ասածները համեմատելով այն ամենի հետ, ինչ ինքը գիտեր որոնումների գնացած մարդկանց մասին, ծերունի որսորդը հասկացել էր, որ Մորիսին վտանգ է սպառնում:

Ահա թե ինչու նա շտապում էր մյուսներից շուտ հասնել Ալամո, ահա թե ինչու աշխատում էր ճանապարհին չհանդիպել նրանց:

Նա գիտեր, որ եթե ջոկատին հանդիպի, ոչ մի պատճառաբանություն չի օգնի, և ինքը կամա թե ակամա պետք է ցույց տա ենթադրյալ մարդասպանի խրճիթի ճանապարհը:

Բացատում պտույտ գործելիս Ջեֆը դառնությամբ տեսավ մի խումբ՝ օրինակատարների, որոնք, ըստ երևույթին, իրար գլխի հավաքված՝ հետքերն էին ուսումնասիրում:

Ծերունի որսորդին մխիթարում էր միայն այն, որ ինքն աննկատ էր մնացել:

– Ա՛յ գրողը տանի դրանց,– մրմնջաց նա դառնությամբ:– Ինչպե՛ս ես գլխի չեի ընկել, որ այստեղ կարող եմ հանդիպել նրանց: Հիմա հարկավոր է վերադառնալ և ուրիշ ճանապարհով գնալ: Դա ինձ մի ժամով կուշացնի: Դե՛, իմ պառավ զամբիկ, շուտ արի: Մեր բախտը չբանեց: Դու ստիպված պիտի լինես մի յոթ մղոն ավելորդ ճանապարհ գնալ: Դե՛, արագ, իմ զամբիկ, ե՛տ, ե՛տ, հայդե՛:

Սանձը ուժեղ ձիգ տալովս Ջեֆ Ստումպը զամբիկին ստիպեց շուտ գալ և ետ արշավեց:

Բացատից դուրս գալով՝ նա սկզբում գնաց թփուտի եզրով, իսկ հետո նորից մտավ մացառուտի այն նույն շավիղը, որով նախորդ օրը գնացել էին Դիագո ու իր երեք գործակիցները: Այստեղից նա արագ գնաց առանց կանգ առնելու և առանց որևէ արկածի հանդիպելու, մինչև որ իջավ Ալամոյի հովիտը:

Մուստանգերի խրճիթից ոչ հեռու նա ձիուց իջավ և իր սովորական զգուշությամբ ճանապարհը շարունակեց ոտքով:

Ձիու մորթի քաշած դուռը փակ էր, բայց նրա մեջ սևին էր տալիս մի անցք: Ի՞նչ կարող էր նշանակել դա:

Ջեֆը ոչ միայն չէր կարող պատասխանել այդ հարցին, այլև նույնիսկ չգիտեր, թե ինչ ենթադրի:

Ավելի մեծ զգուշությամբ նա սկսեց մոտենալ խրճիթին: Կարելի էր կարծել, թե քարայծի է հետապնդում:

Որսորդը ծառերի ստվերի տակ պտտվեց խրճիթի շուրջը, հասավ նրա ետևի ծածկին և ծունկ չոքելով սկսեց ակննդ դնել:

Նրա աչքի առաջ մի անցք կար. դա այն տեղն էր, որտեղ ձողերից մեկը պոկված էր և ձիու մորթին կտրված: Ջեֆը զարմանքով էր նայում դրան, բայց նախքան կհասկանար, թե ինչ է կատարվել այստեղ, խրճիթի ներսից բարձր խոմփոց լսվեց, այդպես խոմփալ կարող էր միայն Ֆելիմը:

Ջեֆ Ստումպը ճեղքի միջով ներս նայեց և, իրոք, տեսավ, որ Ֆելիմը հատակին փռված քնած է:

Այժմ զգուշությունն ավելորդ էր: Որսորդը ոտքի ելավ և, նորից խրճիթի շուրջը պտտվելով, ներս մտավ դռնով, որը փակված չէր:

Նախքան Ֆելիմին արթնացնելը նա ուշադրությամբ դիտեց այն ամենը, ինչ ընկած էր հատակին:

– Իրերը կապկալված են,– զարմացավ նա:– Ա՛, հիշեցի. տղան ասում էր, որ պատրաստվում է մոտ օրերս հեռանալ այստեղից: Իսկ այս քաջը ոչ թե պարզապես քնած է, այլ հարբած է մեռածի պես: Հետաքրքիր է, գոնե մի կաթիլ վիսկի թողե՞լ է: Հազիվ թե... Ահա շիշն առանց խցանի ընկած է հատակին, կողքին էլ ջրամանը՝ նույնպես դատարկ: Ա՛յ գրողը տանի այս հարբեցողին. սա ընդունակ է ավելի շատ հեղուկ ծծելու, քան ամբողջ կավճային պրերիան... Իսպանական խաղաթուղթ: Մի ամբողջ կապ է

ընկած հատակին: Սրա ինչի՞ն է պետք եղել խաղաթուղթը: Երևի խմելիս պասիանս է խաղացել: Բայց ո՞վ է անցք բացել դռան ու պատի մեջ: Երևի սա կբացատրի ինձ: Արի արթնացնեմ ու հարցնեմ... Ֆելի՛մ, Ֆելի՛մ:

Իռլանդացին նույնիսկ չշարժվեց:

– Է՛յ, Ֆելի՛մ, Ֆելի՛մ:

Դարձյալ պատասխան չեղավ: Որսորդն այնպես բարձր էր գոռում, որ նրա ձայնը երևի կես մղոն հեռավորության վրա էլ կլսվեր, բայց Ֆելիմը շարունակում էր անխռով քնած մնալ:

Ջեբն սկսեց ամբողջ ուժով ցնցել նրան: Որպես պատասխան լսվեց միայն մի ինչ-որ մռնչոց, բայց այն էլ շուտով փոխվեց նախկին խոմփոցին:

– Եթե սրա խոմփոցը չլիներ, կարելի էր կարծել, թե մեռած է: Բայց կասկածից դուրս է, որ մեռածի պես հարբած է: Հիմա ես ինչպե՞ս ուշքի բերեմ սրան: Հրելուց ոչինչ չի դուրս գա: Գրողը տանի, ա՛յ թե ինչ կփորձեմ...

Ծերունի որսորդի հայացքը կանգ առավ անկյունում դրված դուլի վրա: Այն մինչև պտունկը լիքն էր ջրով, որ Ֆելիմը բերել էր առվակից, և ի դժբախտություն իր, դեռ չէր գործածել:

Ջեբը ժպտոք դեմքին վերցրեց դուլը և ամբողջ ջուրը լցրեց ուղիղ քնածի գլխին:

Եվ դա ցանկալի արդյունքը տվեց: Եթե սառը լոգանքը Ֆելիմին ուշքի էլ չբերեց, ապա համենայն-դեպս արթնացրեց: Իռլանդացու վախի ճիչը միաձուլվեց ծերունի որսորդի ուրախ ծիծաղի հետ:

Վերջապես երկուսն էլ հանգստացան և կարող էին լուրջ խոսակցություն սկսել:

Ֆելիմը դեռևս իր ապրած սարսափների ազդեցության տակ էր գտնվում, ուստի Ջեբ Ստումպին տեսնելով շատ ուրախացավ, չնայած այն կոպիտ կատակին, որ նա խաղացել էր իր գլխին:

Առանց հարցերի սպասելու Ֆելիմն սկսեց պատմել, որքան կապ ընկնող լեզուն և մթագնած միտքը թույլ էին տալիս, այն զարմանալի տեսիլքների ու դեպքերի մասին, որոնք քիչ էր մնացել գծվեցնեին իրեն:

Ստումպը առաջին անգամ նրանից լսեց անգլուխ ձիավորի մասին:

Չնայած Ինչ ամբողջ շրջակայքում և Լեռնայի ամբողջ հովտում արդեն հայտնի էր, որ այդպիսի մի տարօրինակ կերպարանք է հայտնվել, բայց Ջեբ Ստումպը դեռ չէր հանդիպել այնպիսի մի մարդու, որը պատմեր այդ արտակարգ նորությունը: Ծերունի որսորդն ավանով անցել էր դեռ մույթուլուսին և ոչ մի տուն չէր մտել, բացի Կասա դել Կորվոյից: Նա խոսել էր միայն խափշիկ Պլուտոնի և Լուիզա Պոյնդեքստերի հետ, բայց ոչ ծառան, ո՛չ հասիենդայի դեռատի տիրուհին դեռ ոչինչ չէին լսել արտասովոր ձիավորի մասին, որին նախորդ օրը հանդիպել էր մայրի ջոկատը: Ազարակատերն ինչ-ինչ պատճառներով նրա մասին ոչինչ չէր ասել, իսկ աղջիկն էլ ուրիշ ոչ մեկի հետ չէր խոսել:

Սկզբում Ջեբ Ստումպը ծիծաղեց այդ «անգլուխ մարդու» վրա և անվանեց «Ֆելիմի հարբած գլխի զանանցանք»:

Բայց երբ Ֆելիմն սկսեց պնդել, թե ճիշտ է ասում, որսորդը մտքի մեջ ընկավ, մանավանդ երբ այդ համադրում էր իրեն հայտնի ուրիշ հանգամանքների հետ:

– Դե՛, ինչպե՞ս կարող է սխալ լինել,– առարկում էր իռլանդացին:– Ախր ես միստր Մորիսին տեսա այնպես պարզ, ինչպես հիմա ձեզ եմ տեսնում: Ամբողջը տեսա, բացի գլխից: Բայց գլուխն էլ տեսա հետո, երբ նա ձին շուտ տվեց, որ հեռանա: Նրա հագին իր մեքսիկական սերպպեն էր ու հովազի մորթուց կարված կոշիկները: Ես ինչպե՞ս կարող էի չճանաչել նրա գեղեցիկ ձին... և ասում եմ ձեզ, որ Թարան էլ գնաց նրա ետևից: Հետո ես լսեցի, թե նա ինչպես էր գոմում հնդկացիների վրա:

– Հնդկացիներ՞ը,– գոչեց որսորդը թերահավատությամբ գլուխն օրորելով:– Հնդկացիներն իսպանական խաղաթղթով կխաղա՞ն: Երևի սպիտակ հնդկացիներ են եղել:

– Դուք կարծում եք, որ դրանք հնդկացիներ չե՞ն եղել:

– Կարևոր չէ, թե ես ինչ եմ կարծում: Հիմա դատողություններ անելու ժամանակ չկա: Շարունակի՛ր, պատմիր բոլորը, ինչ տեսել ես ու լսել:

Երբ Ֆելիմը, վերջապես, ավարտեց իր պատմությունը, Ջեֆն այլևս հարցեր չտվեց: Նա խրճիթից դուրս գնաց և նստեց խոտերի վրա:

Նա ուզում էր իր մտքերը ժողովել, բայց, ինչպես ինքն էր ասում, խրճիթի ներսում այդ անել չէր կարող:

Ավելորդ է ասել, որ Ֆելիմի պատմությունն ամեն ինչ ավելի էր խճճում:

Մինչ այդ հարկավոր էր բացատրել միայն Հենրի Պոյնդեքստերի անհետացումը: Իսկ այժմ գործը բարդանում էր նաև նրանով, որ մուստանգերն էլ տուն չէր վերադարձել, չնայած, ծառայի ասելով, նա պետք է վերադառնար դեռ նախորդ օրն առավոտյան:

Բոլորովին անհասկանալի բան էր այն պատմությունը, թե մուստանգերին պրերիայում տեսել են իր ձին նստած, բայց առանց գլխի, կամ, ավելի ճիշտ՝ գլուխը իր ձեռքին բռնած: Դա կարող էր միայն որևէ մեկի սարքած խաղը լինել:

Սակայն կատակների համար շատ անհարմար ժամանակ էր. չէ՞ որ հենց նոր սպանություն էր կատարվել, և ավանի բնակչության կեսը մարդասպանին էր որոնում: Առավել ևս քիչ հավանական էր, որ այդպիսի կատակ աներ ենթադրյալ մարդասպանը:

Ջեֆ Ստումպի առաջ բացվում էր հանգամանքների տարօրինակ միահյուսման, կամ, ավելի ճիշտ, դեպքերի ինչ-որ կուտակման մի պատկեր: Դեպքեր՝ առանց տեսանելի պատճառների, պատճառներ՝ առանց տեսանելի հետևանքների, հանցագործություններ՝ առանց հասկանալի դրդապատճառների... Անբացատրելի գերբնական երևույթներ...

Մորիս Ջերալդի և Լուիզա Պոյնդեքստերի գիշերային տեսակցությունը, եղբոր գծությունը որպես այդ հանդիպման հետևանք, Մորիսի հեռացումը պրերիա, Հենրիի մեկնումը Ջերալդի ետևից, որպեսզի նրանից ներողություն խնդրի՝ այս ամենը միանգամայն բնական էր ու հասկանալի:

Բայց դրանից հետո սկսվում էին շփոթն ու հակասությունները:

Ջեֆ Ստումպը գիտեր, որ Մորիս Ջերալդը համակրում էր Հենրի Պոյնդեքստերին: Մորիսը շատ անգամ էր խոսել Հենրի Պոյնդեքստերի մասին և երբեք թշնամանքի նշույլ անգամ չէր ցույց տվել: Ընդհակառակն, նա միշտ հիացմունքով էր խոսել Հենրիի մեծահոգի բնավորության մասին:

Այն ենթադրությունը, թե Մորիսը կարող էր հանկարծ պատանու բարեկամը լինելուց փոխվել ու դառնալ նրա թշնամի և սպանել նրան, խիստ անհավանական էր թվում: Ջեֆը դրան կհավատար միայն այն դեպքում, եթե ամեն ինչ տեսներ իր սեփական աչքերով:

Չնայած իր մտքի արտասովոր սրությանը՝ Ջեֆ Ստումպը ամբողջ կես ժամ մտածելուց հետո էլ չկարողացավ հասկանալ այդ բոլոր խճճված հանգամանքները:

Մեկ բանի միայն նա չէր կասկածում. չորս ձիավորները, որոնք, նրա կարծիքով, հնդկացիներ լինել չէին կարող, հարձակում են գործել մուստանգերի խրճիթի վրա և հնարավոր է, որ որևէ կերպ կապված են կատարված սպանության հետ: Սակայն այդ մարդկանց հայտնվելը խրճիթում և նրա տիրոջ, բացակայությունը Ստումպին ավելի տխուր հետևությունների էին հասցնում. այժմ նրան թվում էր, որ մեկ հոգի չի սպանված և որ անտառի թավուտներում պետք է որոնել երկու դիակ:

Այսպես մտածելիս մի ծանր հառաչանք դուրս թռավ որսորդի կրծքից: Նա երիտասարդ իռլանդացուն սիրել էր համարյա հայրական սիրով: Եվ այն միտքը, որ Մորիս Ջերալդը դավաճանաբար սպանված է մթին թավուտներում, և որ նրա մարմինը բզկտում են անգղերն ու շնագայլերը, անասելի ցավ էր պատճառում ծերունուն:

Մի անգամ էլ մտածելով այս ամենի մասին՝ նա նորից հառաչեց: Վերջապես տանջալից անհայտությունը նրան ստիպեց վեր կենալ, և նա սկսեց արագ-արագ ետ ու առաջ քայլել վրեժ լուծելու երդումի խոսքեր մրմնջալով:

Ծերունի որսորդն այնպես էր տարված վշտով ու ցասումով, որ չնկատեց, թե ինչպես իր մոտով վազելով անցավ մուստանգերի շունը:

Երբ Ֆելիմն ուրախության ճիչով դիմավորեց շան վերադարձը, Ջեք Ստումպը ետ նայեց, բայց կարծես ոչ մի ուշադրություն չդարձրեց նրա վրա: Նա իր մոտորումներից սթափվեց միայն այն ժամանակ, երբ Ֆելիմը զարմանքի մի ճիչ արձակելով կանչեց նրան.

– Ի՞նչ է պատահել, Ֆելիմ, օձ կծեց քեզ:

– Օ՛, միստր Ստումպ, նայեցե՛ք Թարային, տեսե՞ք, նրա վզին ինչ-որ բան է կապված: Երբ նա այստեղից գնում էր, այդպիսի բան չկար: Ի՞նչ ե՞ք կարծում, սա ի՞նչ բան է:

Իսկապես, շան վզին եղջերուի մորթուց մի փոկ կար, իսկ նրա տակ էլ կար էլի ինչ-որ բան, մի փոքրիկ ծրար:

Ջեքը որսորդական դանակը հանեց ու կռացավ շան վրա: Շունը վախեցած ետ-ետ քաշվեց, բայց հետո համոզվելով, որ այդտեղ չար մտադրություն չկա, թույլ տվեց մոտենալ իրեն:

Ջեքը փոկը կտրեց, ծրարը բաց արեց: Նրա մեջ մի այցետուրն կար: Այդ տուփի վրա ինչ-որ բան էր գրված կարծես կարմիր թանաքով, բայց ավելի ճիշտ՝ արյունով:

Ամեն մի որսորդ, նույնիսկ ամենախուլ անկյուններում ապրողը, կարդալ գիտե, և Ջեքը բացառություն չէր: Նա բավական արագ կարդաց ծուռումուռ գրոտածը, և նրա կրծքից դուրս թռավ ուրախության մի ճիչ.

– Նա ո՛ղջ է, Ֆելի՛մ, նա ո՛ղջ է... Նայիր սրան... Է՞, բայց դու գրագետ չես: Ծնորհակալություն այն ծեր ուսուցչին, որ իմ գլուխը լցրեց ամբողջ այբուբենը: Բայց այս թողնենք... նա կենդանի է, նա ո՛ղջ է:

– Ո՞վ է, մաստեր Մորի՛սը: Փա՛ռք քեզ, Աստված...

– Սպասիր, հիմա աղոթքի ժամանակը չէ: Հանիր մի վերմակ և փոկեր: Շուտ արա, մինչև ես կգնամ իմ ձին բերելու: Շտապի՛ր: Եթե կես ժամ էլ կորցնենք, արդեն ուշ կլինի:

## ԳԼՈՒԽ LIII

### Իսկ և իսկ ժամանակին

– Եթե կես ժամ էլ կորցնենք, արդեն ուշ կլինի:

Այս ասելով՝ ծերունի որսորդը դուրս վազեց խրճիթից: Նա իրավացի էր, բայց ո՛չ բոլորովին, չէր կարելի կորցնել ոչ միայն կես ժամ, այլև կես րոպե: Երբ որսորդն այս խոսքերն էր ասում, այն մարդուն, որն արյունով էր դրել երկտողը, նորից մահացու վտանգ էր սպառնում. շնագայլերը, կրկին շրջապատել էին նրան:

Բայց նա դրանից չէ, որ պիտի վախենար: Նա մահացու գոտեմարտ պիտի ունենար էլ ավելի զարհուրելի մի թշնամու հետ:

Ընթերցողի համար երևի արդեն պարզ է, որ պանամայով ու թիկնոցով վիրավորը Մորիս Ջերալդն էր: Ծնագայլերի հետ ունեցած գոտեմարտից հետո, որը հաջողությամբ ավարտվեց հավատարիմ Թարայի միջամտության շնորհիվ, նա մտածեց, թե հիմա կարելի է հանգստանալ:

Իմանալով, որ հավատարիմ շունն իրեն կպաշտպանի ինչպես թևավոր, այնպես էլ չորքոտանի գիշատիչներից երիտասարդը պառկեց և շուտով խոր քուն մտավ:

Երբ արթնացավ, զգաց, որ իր ուժերը բավականին վերականգնվել են, և կարողացավ հանգիստ մտածել իր դրության մասին:

Շունն իրեն փրկեց շնագայլերից: Կասկած չկա, որ ինքը կարող է նրա վրա հույս դնել նաև նոր հարձակումների դեպքում: Բայց հիմա ի՞նչ անել: Շունը հո չի կարող իրեն տուն հասցնել, իսկ այստեղ մնալ նշանակում է մեռնել սովից կամ վերքերից:

Վիրավորը ոտքի ելավ, բայց երերում էր թուլությունից և, մեկ-երկու քայլ անելով, ստիպված եղավ նորից պառկել:

Այդ ծանր ընթացքին հանկարծ մի երջանիկ միտք ծագեց նրա գլխում: «Թարան կարող է մի երկտող հասցնել տուն»:

– Եթե միայն կարողանայի նրան ստիպել, որ հեռանա այստեղից, – մտածեց նա քննաբար նայելով շանը: – Եկ այստեղ, իմ խելոք շուն, – ասաց Մորիսը՝ դառնալով իր անլեզու բարեկամին: – Ես ուզում եմ, որ դու դառնաս իմ փոստատարը և նամակ տանես: Հասկանո՞ւմ ես: Սպասիր, հիմա ես նամակը կգրեմ, հետո ավելի լավ կբացատրեմ քեզ... Լավ է, որ մոտս այցետոմսեր կան, – ասաց նա գրպանը շոշափելով: – Մատիտ չկա: Բայց դա մեծ ցավ չէ, թանաք շատ կա, իսկ գրչի տեղ կծառայի այ, այս ագավայի փուշը:

Նա սողնադ մոտեցավ ագավային, նրա երկար տերևի ծայրին ցցված փշերից մեկը պոկեց, թաթախեց շնագայլի արյան մեջ, այցետոմսը հանեց և սկսեց գրել:

Նամակը վերջացնելուց հետո վիրավորը փոկի մի կտոր կապեց շան վզին, ապա պանամայի աստանից մի կտոր կաշի կտրեց, նամակը խնամքով փաթաթեց նրա մեջ և խրեց շան վզնոցի ետևը:

Այժմ մնում էր շանը համոզել, որ այդ նամակը տուն տանի:

Դա բավական դժվար բան էր: Հավատարիմ շունը, չնայած շատ խելոք էր, ոչ մի կերպ չէր կարողանում հասկանալ, թե ինչու պետք է ինքը փորձանքի մեջ թողնի հեռանա մի մարդուց, որին այնքան նվիրված է: Չէին օգնում ո՛չ փաղաքշանքները, ո՛չ հորդորները:

Եվ միայն երբ մարդը, որի կյանքը հենց նոր փրկել էր շունը, շինծու բարկությամբ գոռաց նրա վրա և սկսեց հենակով ծեծել, միայն այդ ժամանակ նա հնազանդվեց ու գնաց:

Չնայած իր նվիրվածությանը՝ Թարան այդպիսի վերաբերմունքը տանել չկարողացավ: Նա նեղացած քաշվեց դեպի թփուտը, բայց և մի քանի անգամ շուր եկավ ու տիրոջ վրա կշտամբանքով լի հայացքներ գցեց:

– Խե՛ղճ շուն, – սրտի ցավով ասաց Մորիսը, երբ Թարան անհետացավ թփերի մեջ: – Մա միևնույն է, թե մարդ ինքն իրեն ծեծի կամ իր ամենամոտիկ բարեկամին: Բայց ոչինչ, ես պարտքի տակ չեմ մնա, եթե բախտ ունենամ նորից տեսնելու նրան: Իսկ հիմա հարկավոր է մտածել շնագայլերի նոր հարձակումից պաշտպանվելու մասին: Նրանք երևի, տեսնելով, որ ես մենակ եմ մնացել, էլի կգան:

Նա արդեն գիտեր, թե ինչ պետք է անել: Կաղնուց ոչ հեռու կար մի ծառ, որը հորիզոնական դիրքով երկու հաստ ճյուղ ուներ: Այդ ճյուղերն իրար մոտիկ էին և գետնից վեց-յոթ ոտնաչափ բարձր:

Մուստանգերն իր թիկնոցը փռեց գետնին և եզրերին դանակով մի քանի անցք բացեց: Հետո մետաքսե շարֆն արձակեց և երկարությամբ պատռելով երկու մասս արեց:

Դրանից հետո նա թիկնոցը ձգեց երկու ճյուղերի միջև և շարֆի երիզներով կապկպեց: Ստացվեց ճոճի նման մի բան, որի մեջ կարող էր տեղավորվել մի հասակավոր մարդ:

Մորիսը գիտեր, որ շնագայլերը ծառ բարձրանալ չեն կարողանում, և այդ կախովի անկողնում տեղավորվելով՝ ինքը կարող է հանգիստ ու ապահով դիտել, թե ինչպես են նրանք չարչարվում իրեն հասնել:

Նա այդ հարմարանքը սարքեց, որովհետև համոզված էր, որ շնագայլերը վերադառնալու են: Եվ իրոք, շուտով շնագայլերը նորից մացառուտից դուրս եկան: Նրանք մոտենում էին կուզեկուզ ու վախվ-

խելով: Մի երկու քայլ անելով կանգ էին առնում և շուրջը նայում: Ապա նորից շարժվում էին դեպի առաջ-  
վա կռվի տեղը:

Համոզվելով, որ շունն այնտեղ չէ, նրանք նորից հավաքվեցին ամբողջ ռեմակով: Մորիսը վկա դար-  
ձավ այդ վախկոտ կենդանիների գարշելի դաժանությանը:

Սկզբում նրանք անասելի ազահությամբ լափեցին իրենց սատկած ընկերների լեշերը: Այդ նրանք  
արին այնպիսի արագությամբ, որ ծառի վրայից նրանց նայողը հազիվ կարող էր մինչև քսանը համբել:

Հետո շնագայլերի ուշադրությունը գրավեց մարդը: Իր ճոճը կապելիս մուստանգերը չէր էլ փորձել  
քողարկել այն: Նա գետնից բավական բարձր էր, և թվում էր, թե նախագգուշական ուրիշ միջոցներ հար-  
կավոր չեն:

Մուգ գույնի թիկնոցը նրա վրա պառկած մարդու հետ բավական լավ աչքի էր ընկնում:

Արյունոտ ճաշը, ըստ երևույթին, ավելի էր գրգռել գիշատիչների ախորժակը, և հիմա, նրանք ծառի  
տակ կանգնած լիզում էին իրենց արյունոտ մուկները: Դա մի զզվելի տեսարան էր:

Մորիսը համարյա ոչ մի ուշադրություն չէր դարձնում շնագայլերի վրա նույնիսկ այն ժամանակ, երբ  
նրանք վեր-վեր ցատկելով փորձում էին հասնել մարդուն, կամ ջանում էին բարձրանալ ծառի բնի  
վրայով: Նա հավատացած էր, որ իրեն ոչ մի վտանգ չի սպառնում:

Բայց կար մի վտանգ, որ նա մոռացել էր: Եվ այդ հիշեց միայն այն ժամանակ, երբ շնագայլերն  
ապարդյուն փորձերից հրաժարվեցին և ծանր-ծանր շնչելով պառկոտեցին ծառի տակ:

Պրերիայում և մացառուտներում ապրող բոլոր գազաններից ամենախորամանկը շնագայլն է: Որ-  
սորդները ձեզ կասեն, որ «նրանից ավելի խորամանկ արարած չկա»: Շնագայլը խորամանկ է աղվեսի  
պես և կատաղի է գայլի պես: Նրան կարելի է ընտելացնել, բայց ամեն բույե նա պատրաստ է կծելու իրեն  
փայփայող ձեռքը: Երեխան էլ կարող է նրան խռիկ տալ մի ձեռնափայտով, բայց և նա առանց տատան-  
վելու կհարձակվի վիրավոր կամ ուժասպառ ճանապարհորդի վրա: Երբ, մենակ է, նա վախկոտ է նա-  
պաստակի պես, բայց ռեմակով, իսկ նրանք միշտ ռեմակով են հարձակվում, նրա վախկոտությունն այն-  
քան էլ նկատելի չէ: Երբեմն, խիստ քաղցած ժամանակ, շնագայլն այնպիսի մի դաժանություն է ցուցաբե-  
րում, որը կարելի է քաջության տեղ դնել:

Բայց շնագայլի մեջ ամենասուսկալին նրա խորամանկությունն է. այս հիշելով մուստանգերն սկսեց  
անհանգստանալ:

Երբ գիշատիչները հասկացան, որ իրենք մարդուն հասնել չեն կարող,– իսկ դրա համար քիչ ժամա-  
նակ պահանջվեց,– ռեմակը չցրվեց, այլ բոլորը պառկոտեցին ծառի տակ, իսկ մացառուտից էլի նորանոր  
շնագայլեր էին դուրս գալիս: Տարակույս չէր մնում, որ նրանք որոշել էին մարդուն հաղթել սովամահ  
անելով:

Թվում էր, թե դա չպետք է անհանգստացներ մուստանգերին, քանի որ նա գիտեր, որ շնագայլերն  
իրեն հասնել չեն կարող:

Եվ նա չէր էլ անհանգստանա, եթե նորից ծարավ չզգար:

Նա բարկանում էր ինքն իր վրա, որ այդպես անհեռատես է եղել. ինչո՞ւ ծառը բարձրանալուց առաջ դրա  
մասին չէր մտածել: Իր հետ ջրի պաշար վերցնելը մի դժվար բան չէր, առվակը հենց կողքին էր, իսկ ազավայի  
գոգավոր տերևները կարող էին ջրամանի տեղ ծառայել:

Բայց հիմա արդեն ուշ էր: Ծառի մոտով հոսող ջուրը գրգռում էր նրան և դրանից ծարավն ավելի  
տանջալից էր դառնում: Առվակին հասնել նա կարող էր միայն շնագայլերի օղակի միջով, իսկ դա ստույգ  
մահ էր նշանակում: Նա համարյա հույս չուներ, թե շունը կվերադառնա և երկրորդ անգամ կփրկի, իրեն:  
Եվ այնքան էլ հույս չուներ, թե իր երկտողը կընկնի այն մարդու ձեռքը, որին ուղղված էր այն: Հարյուրից  
միայն մեկ հույս կար, թե այդ կպատահի:



Շատ արյուն կորցնելուց հետո մարդու ծարավն առանձնապես սաստիկ է լինում: Խեղճ մարդու տանջանքն ավելի ու ավելի անտանելի էր դառնում: Արդյոք երկա՞ր էր շարունակվելու այս:

Այժմ էլ մուստանգերն սկսեց զառանցել: Նրան թվում էր, թե արդեն ոչ թե հարյուր, այլ հազարավոր գայլեր են շրջապատել ծառը: Նրանք ավելի ու ավելի էին մոտենում: Նրանց աչքերը վառվում էին սուկալի կրակի պես: Նրանց կարմիր լեզուները դիպչում էին թիկնոցին, ժանիքները խրվում էին կտորի մեջ: Վերավորն արդեն զգում էր գիշատիչների գարշահոտ շնչառությունը...

Մտքի պայծառացման ընթացքին նա հասկացավ, որ այդ ամենը զգայարանների պատրանք է եղել. շնագայլերը, որոնք առաջվա պես մի հարյուրը կլինեին, դեռ կանաչ խոտի վրա պառկած սպասում էին վախճանին: Իսկ այդ վախճանն ավելի շուտ վրա հասավ, քան մուստանգերը նորից զառանցանքի մեջ կընկներ: Նա տեսավ, որ բոլոր շնագայլերը հանկարծ վեր թռան տեղներից ու փախան թփուտը:

Արդյոք ա՞յդ էլ պատրանք էր: Ո՛չ, այժմ նա չէր զառանցում:

Ուրեմն ի՞նչը կարող էր փախցնել նրանց:

Մորիսը մի ուրախ ճիչ արձակեց: Երևի Թարան է վերադարձել: Գուցե նրա հետ Ֆելիմն էլ է եկել: Չէ՞ որ բավական ժամանակ է անցել, որի ընթացքում շունը կարող էր տեղ հասցնել երկտողը: Շնագայլերն արդեն երկու ժամից ավելի հսկում էին իրեն:

Մորիսը փոքր-ինչ բարձրացավ և ճյուղի վրայով մի հայացք գցեց բացատի վրա: Բայց ոչ շունն էր երևում, ոչ ծառան, ոչ մի բան, բացի ճյուղերից ու թփերից:

Նա ականջ դրեց: Ոչ մի ձայն՝ բացի շնագայլերի ոռնոցից, որոնք, երևում էր, ավելի ու ավելի էին հեռանում: Արդյոք մի նոր զառանցանք չէ՞ սա: Ի՞նչը կարող էր նրանց փախուստի մատնել:

Բայց միևնույն է, ճանապարհը բաց էր: Այժմ առվակի մոտ գնալն անվտանգ էր: Ջուրը փայլվում էր նրա աչքի առաջ: Նրա խոխոջունն ականջ էր շոյում:

Մորիսն իջավ ծառից և երերալով ուղղվեց դեպի առվակի ափը: Բայց նախքան ջրի վրա կտանալը՝ նա մի անգամ էլ ետ նայեց: Նույնիսկ տանջալից ծարավը նրան չստիպեց մոռանալ այն հանելուկը, որ ուզում էր լուծել: Ինչպե՞ս բացատրել այդ անակնկալ փոփոխությունը:

Առաջվա պես հույս ունենալով, թե շնագայլերին վախեցրել է իր շունը, նա, այնուամենայնիվ, անհանգիստ էր: Եվ նրա նախազգացումը չէր խաբել: Կանաչ թփուտի մեջ շողշողաց մի դեղնավուն մորթի: Երկար ու բարակ մի մարմին օձի պես դուրս էր սողում թփուտից: Կասկած չէր մնում. դա նոր աշխարհի «վագր» էր, որը պակաս սարսափ չէր ազդում, քան նրա ասիական ազգակից հովվազը:

Այժմ արդեն հասկանալի էր, թե ինչու էին փախել շնագայլերը:

Արյունառու ինքնազգի մտադրությունն էլ բավական ակներև էր. նա ևս արյան հոտն առել էր և շտապել այնտեղ, որտեղ թափվել էր այդ արյունը:

Հովվազը աչքը չէր հեռացնում մարդուց, նա գնում էր ուղիղ դեպի մարդը՝ սկզբում դանդաղ, սողեսող, հետո ավելի ու ավելի արագ պատրաստվելով ոստյունի:

Ծառի վրա բարձրանալն անօգուտ էր: Հովվազը կատվի պես մագլցում է ծառերի վրա: Մուստանգերն այդ գիտեր:

Ասենք՝ միևնույն է, արդեն ուշ էր: Գազանն արդեն անցել էր այն ծառից, որը մուստանգերին ապաստան էր ծառայում, իսկ մի ուրիշ հարմար ծառ մոտերքում չկար:

Բայց Մորիսը դրա մասին չէր էլ մտածում: Նա ընդհանրապես մտածելու ընդունակությունը կորցրել էր մասամբ ցնցումից, մասամբ նրա համար, որ տեղը մթագնել էր նրա ուղեղը:

Նա բնազդաբար նետվեց առվակի մեջ և կանգ առավ միայն այն ժամանակ, երբ ջուրը մինչև գոտին հասավ:

Եթե Մորիսը կարողանար դատել, կհասկանար, որ այդ էլ անօգուտ է. չէ՞ որ հովազը ոչ միայն կարողանում է կատվի պես ծառերը բարձրանալ, այլև սամույրի պես լող է տալիս ջրի մեջ: Նա ջրում նույնքան վտանգավոր է, որքան և ցամաքի վրա:

Մորիսը դրա մասին չէր մտածում: Նա միայն անգիտակցաբար զգում էր, որ ծանծառ գետակը հագիվ թե իրեն փրկի: Նա դադարեց դրան կասկածել, երբ հովազը, ջրին հասնելով, կուչ եկավ՝ պատրաստվելով թռիչք գործել:

Մորիսը սրտատրոփ սպասում էր:

Նա պաշտպանվել չէր կարող, ո՛չ հրացան ուներ ձեռքին, ո՛չ ատրճանակ, ո՛չ դաշույն, ո՛չ էլ նույնիսկ իր հենակն էր վերցրել: Գազանի հետ ձեռնամարտի բռնվելը անխուսափելի կործանում էր նշանակում:

Մի վայրի ճիչ դուրս թռավ թշվառի կրծքից, երբ նա տեսավ, որ պուտպուտիկ գազանը օդը նետվեց:

Միաժամանակ լսվեց հովազի ոռնոցը, և գազանը ծանրորեն ընկավ ջրի մեջ:

Մուստանգերի ճիչին որպես արձագանք լսվեց մի ուրիշ ճիչ թփերի միջից, բայց դրանից էլ առաջ որոտաց մի կրակոց:

Մի վիթխարի շուն դուրս ցատկեց թփուտից և նետվեց ջրի մեջ, այնտեղ, որտեղ հովազը սուզվել էր ջրի տակ: Արագորեն ափին էր մոտենում վիթխարահասակ մի մարդ: Մի ուրիշը, ավելի ցածրահասակ, հետևում էր նրան՝ օդը խլացնելով ցնձագին բացականչություններով:

Վիրավորին թվաց, թե ինքը գառանցանքի մեջ է, իսկ հետո նրա գիտակցությունը վերջնականապես մթազնեց: Նա ուզում էր խեղդել իրեն քսմավող հավատարիմ շանը, փորձում էր դուրս պրծնել բարեկամի ուժեղ ձեռքերից, որը բարձրացրեց վիրավորին և զգուշությամբ ափ դուրս բերեց: Զարհուրելի իրականությունը նրա համար փոխվեց մի տենդագին մղձավանջի:

## **ԳԼՈՒԽ LIV**

### **Պրերիայի պատգարակը**

Այդ Զեբ Ստումպն էր, որ մուստանգերին ափ հանեց:

Երկտողը կարդալով՝ ծերունի որսորդը շտապել էր հասնել այնտեղ նշված վայրը:

Բարեբախտաբար հենց այն վայրկյանին, երբ հովազը ոստյունի էր պատրաստվում, նա արդեն հրացանի կրակոցի հեռավորության վրա էր հասել:

Գնդակը թեպետև ուղիղ զարհուրելի գազանի սրտին էր դիպել, բայց չէր կանգնեցրել ոստյունը, նրա վերջին ոստյունը:

Այդ հետո պարզվեց, իսկ առայժմ պետք էր մտածել ուրիշ բանի մասին: Երբ ծերունի որսորդը ջուրը նետվեց, որպեսզի համոզվի, որ իր կրակոցը մահացու է եղել, նա ինքն էլ հարձակման ենթարկվեց: Բայց նրանից կառչեցին ոչ թե հովազի մագիլները, այլ այն մարդու ձեռքերը, որին նա հենց նոր փրկեց կործանումից:

Ճիշտ է, մուստանգերի դաշույնը ափին էր մնացել, բայց ցնորամիտը քիչ մնաց խեղդեր Զեբին: Որսորդը ստիպված եղավ հրացանը մի կողմ նետել և իր բոլոր ուժերը ժողովել, որպեսզի դիմադրի այդ անակնկալ հարձակմանը:

Պայքարը բավական երկար տևեց: Վերջապես Զեբին հաջողվեց երիտասարդ իռլանդացուն իր գորեղ բազուկների մեջ առնել և ափ տանել:

Բայց սրանով էլ գործը չվերջացավ, հենց որ Մորիսն իրեն ազատ զգաց դեպի իր ծառը նետվեց այնպիսի արագությամբ, ասես վնասված ոտքն այլևս չէր խանգարում նրան:

Որսորդը նրա միտքը հասկացավ: Իր բարձր հասակի շնորհիվ նա տեսավ թիկնոցին ընկած արյունոտ դաշույնը, հենց այդ դաշույնի ետևից էր վազում մուստանգերը:

Ջեբը նետվեց նրա ետևից, մի անգամ էլ խելացնորին իր բազուկների մեջ առավ ու ետ քաշեց ծառից:

– Բարձրացի՛ր ծառը, Ֆելիս,– գոռաց Ջեբը:– Եվ շուտ թաքցրու այն դաշույնը: Տղան ցնորվել է: Վառվում է ամբողջովին, տենդի մեջ է...

Ֆելիսն անհապաղ ենթարկվեց և, ծառը բարձրանալով, դաշույնը վերցրեց:

Բայց պայքարը սրանով չավարտվեց: Վիրավորը նորից վրա թռավ իր փրկարարին խեղդելու: Նա բարձր գոռում էր, սպառնում և կատաղաբար աչքերը ոլորում:

Մի տասը բուռն շարունակվում էր այս հուսահատական գոտեմարտը:

Վերջապես մուստանգերը բոլորովին ուժասպառ ընկավ գետնին, նրա մարմնով մի ջղաձիգ դող անցավ, նա մի խոր հառաչանք արձակեց ու անշարժացավ, ասես կյանքը մարեց նրա մեջ:

Ֆելիսն սկսեց բարձրաձայն ողբալ նրա վրա:

– Վե՛րջ տուր ոռնոցիդ, նգովյալ ապուշ,– գոռաց Ջեբը:– Հենց միայն քո ոռնոցից մարդ կարող է մեռնել: Սա ուշաթափություն է միայն: Այնպիսի հարվածներ էր տալիս ինձ, որ պետք է ենթադրել, թե ոչ մի լուրջ բան էլ չի պատահել նրան... Դե իհարկե,– շարունակեց նա կռանալով հիվանդի վրա և ուշիուշով զննելով նրան:– Ես ոչ մի վտանգավոր վերք չեմ տեսնում: Հիշտ է, ծունկը շատ է ուռած, բայց ոսկորը ողջ է, հակառակ դեպքում նա այդ ոտքը գետնին դնել չէր կարող: Իսկ մնացածը դատարկ չանգովածքներ են: Բայց ինչի՞ց են սրանք: Չե՞ որ հովազը սրան չհասավ: Եվ ավելի շատ նման են ընտանի կատվի մագիլների հետքերի: Ա՛հ, հասկանալի է: Հովազից առաջ տղան կովի է բռնվել շնագայլերի հետ: Ո՞վ կարող էր մտածել, որ այդ վախկոտ արարածները կհամարձակվեն մարդու վրա հարձակվել: Բայց արի տես, որ հարձակվում են, եթե նրանց այսպիսի մի վիրավոր մարդ է հանդիպում: Գրողը տանի նրանց:

Որսորդն ինքն իրեն էր խոսում, որովհետև Ֆելիսը ուրախանալով, որ իր տերը ոչ միայն չի մեռել, այլև ընդհանրապես վտանգի մեջ չէ, վերջ տվեց ողբին և ցնծագին աղաղակներով ու մատները չթջթացնելով պարել սկսեց:

Նրա ուրախ տրամադրությունը փոխանցվեց նաև Թարային, որը միացավ Ֆելիսին, և երկուսով սկսեցին իռլանդական մի մոլեգին պար:

Ջեբն այդ կոմիկական պատկերի վրա ոչ մի ուշադրություն չէր դարձնում: Նա նորից կռացավ անշարժ պառկած մուստանգերի վրա և էլի սկսեց զննել նրան:

Համոզվելով, որ վտանգավոր վերքեր չկան, Ջեբ Ստուդպըր վեր կացավ և սկսեց զննել գետնին ընկած իրերը: Նրա ուշադրությունը գրավեց պանաման, որ դեռ մնացել էր մուստանգերի գլխին, և նրա մեջ մի տարօրինակ միտք ծագեց:

Հուսկիյան խոտից պատրաստված գլխարկները, որոնք սխալմամբ կոչվում են պանամա, այդ կողմերում հազվադեպ բան չէին: Բայց որսորդը գիտեր, որ երիտասարդ իռլանդացին սովորաբար մեքսիկական սոմբրերո էր կրում, որ բոլորովին ուրիշ տեսակի գլխարկ է: Ասենք՝ մուստանգերը կարող էր փոխել իր սովորությունը:

Բայց Ջեբին թվաց, որ ինքն այդ գլխարկն առաջ էլ տեսել է, բայց ուրիշի գլխին:

Նա կռացավ ու գլխարկն իր ձեռքը վերցրեց, իհարկե, ո՛չ նրա համար, որ ստուգի, թե արդյոք ազնի՞վ ճանապարհով է այն իր ներկայիս տիրոջ ձեռքն ընկել: Նա ուզում էր գտնել գաղտնիքի լուծումը, կամ, ավելի ճիշտ՝ մի ամբողջ շարք խորհրդավոր դեպքերի բացատրությունը, որոնց վրա նա ապարդյուն գլուխ էր կոտրում: Պանամայի ներսի կողմը նայելով՝ որսորդը տեսավ Նոր Օռլեանի գլխարկի գործարանատիրոջ նշանը և ձեռագիր գրություն՝ «Հենրի Պոյնդեքստեր»:

Հետո սկսեց թիկնոցը զննել: Այնտեղ ևս նա նկատեց նշումներ, որոնք ցույց էին տալիս, որ այն պատկանում է նույն մարդուն:

– Շա՛տ զարմանալի է,– մրմնջաց ծերունին գետնին նայելով և մտքի մեջ ընկնելով:– Գլխարկները, գլուխները և ամեն ինչ... Գլխարկներն իրենց տերերի գլխին չեն, գլուխներն իրենց տեղերը չեն: Աստված վկա, այստեղ ինչ-որ մի սատանայական բան կա: Եթե այս երիտասարդ կարիճի հարվածից ցավ չզգայի իմ ձախ աչքի տակ, երևի կսկսեի կասկածել, թե արդյոք իր տե՛ղն է իմ սեփական գանգը: Հիմա սրանից բացատրություններ սպասելն ավելորդ է,– ավելացրեց Ջեֆը Մորիսին նայելով:– Մի բան իմանալ կարելի է միայն այն ժամանակ, երբ սրա տենդը կանցնի: Բայց ով գիտե, երբ կլինի այդ... Դե լավ,– շարունակեց որսորդը մի պահ լռությունից հետո:– Այլևս այստեղ մնալու կարիք չկա: Սրան պետք է խրճիթ տանել: Սա գրել է, որ ոչ մի քայլ անել չի կարող: Միայն իր տենդային վիճակն էր, որ այնպիսի ուժ էր տվել սրան, այն էլ, իհարկե, կարճ ժամանակով: Ուրքն ավելի շատ է ուռել: Ուրեմն պետք է ձեռքով տանել...

Որսորդը կարծես մտածում էր, թե ինչպես կարելի է անել այդ:

– Սա, միևնույն է, ոչ մի հնար գտնել չի կարող,– շարունակեց նա, նայելով Ֆելիմին, որն ուրախ-ուրախ խոսում էր Թարայի հետ:– Շունն ավելի շատ խելք ունի, քան սա: Բայց ոչինչ: Դրա փոխարեն վիրավորին սա կփոխադրի և մի լավ կքրտնի: Ուրեմն ի՞նչ անենք: Պետք է պատգարակի վրա դնել: Երկու ձող և թիկնոցը, կամ Ֆելիմի բերած վերմակը՝ և պատգարակը պատրաստ է: Այո՛, այդպես էլ կանենք: Պատգարակը հենց այն բանն է, ինչ մեզ հիմա հարկավոր է:

Այժմ արդեն իռլանդացին օգնության կանչվեց:

Նրանք կտրեցին ու տաշեցին երկու ձող, յուրաքանչյուրը մոտ տասը ոտնաչափ երկարությամբ, դրանք զուգահեռ գետնին դրին ու լայնքին կապեցին էլի երկու ավելի կարճ ձողեր, վրան փռեցին նախ վերմակը, ապա՝ թիկնոցը:

Այսպիսով պատրաստվեց մի պարզ պատգարակ, որով կարելի էր փոխադրել հիվանդին կամ հարբածին:

Եվ պետք է խոստովանել, որ մուստանգերն ավելի շատ հաբբածի էր նման, որովհետև նորից սկսեց մոլեգնել, և հարկ եղավ նրան կապկպել պատգարակին:

Այդ պատգարակը կրում էին ոչ թե սովորականի պես երկու մարդ, այլ մեկ մարդ և ձին: Երկար ձողերի առջևի ծայրերը կապվել էին Ջեֆի ձիուն, իսկ ետևի ծայրերը բռնել էր Ֆելիմը, որը, ինչպես և ասել էր ծերունի որսորդը, «ստիպված եղավ քրտնել»:

Ինքը, Ջեֆը իրեն վերցնելով ուղեցույցի դյուրին դերը՝ գնում էր առջևից:

Փոխադրության այս եղանակը չէր էլ կարելի նոր գյուտ համարել: Ջեֆը սարքել էր մեքսիկական պատգարակի նման մի բան, որպիսին, երևի, տեսել էր Տեխասի հարավում: Տարբերությունը միայն այն էր, որ տվյալ դեպքում չկար սովորական ամպիովանին և երկու ջորի լծելու փոխարեն պատգարակը կրում էին մի մարդ և մի զամբիկ:

Այս ինքնաշեն պատգարակով էլ Մորիս Ջերալդին հասցրին իր խրճիթը:

\*\*\*

Արդեն գիշերն իջել էր, երբ այս տարօրինակ թափորը հասավ մուստանգերի խրճիթը:

Որսորդի ուժեղ, բայց քնքուշ ձեռքերը հիվանդին զգուշությամբ պատգարակից փոխադրեցին ու դրին ձիու մորթուց պատրաստած իր անկողնի մեջ:

Մուստանգերը չէր հասկանում, թե որտեղ է գտնվում ինքը, և չէր ճանաչում իր վրա կոացած բարեկամներին: Նա դեռ էլի զառանցանքի մեջ էր, բայց կատաղի բաներ չէր անում: Ջերմությունը մի քիչ իջել էր:

Նա չէր լռում, բայց և չէր պատասխանում իրեն ուղղված սիրալիր հարցերին: Իսկ եթե պատասխանում էլ էր, ապա միայն ծիծաղելի չափով անհեթեթ բաներ էր ասում: Սակայն նրա բառերն այնքան սուսկալի էին, որ ոչ միայն ժպիտ չէին առաջացնում, այլև տխուր մտքեր էին հարուցում:

Մուստանգերի բարեկամները նրա վերքերը փաթաթեցին որքան կարող էին, և այժմ մնում էր միայն սպասել լուսաբացին:

Ֆելիմը պառկեց քնելու, իսկ Ջեբը մնաց մուստանգերի անկողնի մոտ նստած:

Ֆելիմին եսասիրության մեջ մեղադրելն իրավացի չէր լինի. նրան քնելու ուղարկեց Ջեբը, ասելով, թե երկուսը միասին հիվանդի մոտ նստելն իմաստ չունի:

Ծերունի որսորդը սրա համար իր նկատառումներն ուներ: Նա չէր ուզում, որ հիվանդի զառանցանքը բացի իրենից մի ուրիշն էլ լսի, նույնիսկ Ֆելիմը:

Եվ բացի նրանից ուրիշ ոչ ոք չլսեց, թե մուստանգերն ամբողջ գիշերն ինչի մասին էր զառանցում:

Ծերունի որսորդը լսում էր բառեր, որոնք նրան զարմացնում էին, և անուններ, որոնք ամենևին չէին զարմացնում: Նրա համար անսպասելի բան չէր, որ մուստանգերը շուտ-շուտ տալիս էր Լուիզայի անունը՝ միացնելով դրան սիրային երդումներ:

Բայց հիվանդի շրթերից հաճախ դուրս էր թռչում և մի ուրիշ անուն, և այդ ժամանակ նրա խոսքն էլ ուրիշ էր լինում:

Դա Լուիզայի եղբոր անունն էր:

Եվ դրա հետ ասվող բառերը մոայլ էին, կցկտուր և համարյա անիմաստ:

Ջեբ Ստումպը իր բոլոր լսածները համադրում էր իրեն արդեն հայտնի փաստերի հետ, և նախքան ցերեկվա լույսը կթափանցեր խրճիթ, նա արդեն չէր տարակուսում, որ Հենրի Պոյնդեքստերը կենդանի չէ:

## ԳԼՈՒԽ LV

### Նորությունների օրը

Դոն Սիլվիո Մարտինեսը մեկն էր այն սակավաթիվ հարուստ մեքսիկացիներից, որոնք, երբ ամերիկացիները գավթեցին այդ երկիրը, Տեխասից չհեռացան:

Նա քաղաքականությամբ քիչ էր հետաքրքրվում, արդեն հասակն առած խաղաղասեր մարդ էր և բավական հեշտ հաշտվեց նոր իրադրության հետ: Նոր հպատակության անցնելը նրա կարծիքով ավելի քան հատուցվում էր նրանով, որ այլևս կոմանչների ասպատակությունների վտանգ չկար, մինչդեռ առաջ նրանք ավերում էին երկիրը:

Ճիշտ է, այդ վայրենիները վերջնականապես հնազանդեցված չէին, բայց նրանց հարձակումները շատ հազվադեպ էին դարձել: Այդ արդեն, անցյալի հետ համեմատած, զգալի նվաճում էր:

Դոն Սիլվիոն «գանադերո» էր, այսինքն՝ խոշոր անասնապահ: Նրա արոտավայրերը երկարությամբ ու լայնությամբ շատ ու շատ մղոն տարածություն էին բռնում, իսկ ձիերի ջոկերն ու անասունների նախիրները հազարավոր գլուխներից էին բաղկացած:

Նա ապրում էր մի երկար, ուղղանկյուն մի հարկանի տան մեջ, որն ավելի շուտ բանտ էր հիշեցնում, քան բնակելի տուն: Հասիենդան բոլոր կողմերից շրջապատված էր անասունների արգելափակոցներով:

Հասիենդայի ծերունի տերը, որ մի համոզված ամուրի էր, հանգիստ ու միայնակ կյանք էր վարում: Նրա հետ ապրում էր իր ավագ քույրը: Խաղաղ հասիենդան աշխուժանում էր միայն այն ժամանակ, երբ Ռիո Գրանդեի ափերից այստեղ հյուր էր գալիս տանտիրոջ եղբոր սիրունիկ աղջիկը:

Իսիդորայի գալը միշտ էլ այստեղ մեծ ուրախություն էր պատճառում: Նա գալիս էր, երբ էլ ցանկանար, և հորեղբոր տանը նրան թույլ էին տալիս անել, ինչ խելքին փչեր: Իսիդորայի կենսագրությունը ծերունուն դուր էր գալիս, որովհետև նա ինքն էլ մոայլ մարդ չէր: Աղջկա բնավորության այն գծերը, որոնք

ուրիշ երկրներում կարող էին թվալ ոչ կանացի, միանգամայն բնական էին համարվում այն երկրում, որտեղ քաղաքից դուրս գտնվող տունը կատարյալ ամրացի էր վերածվում, իսկ ընտանեկան օջախը ողողվում էր նրա տերերի արյունով:

Դոն Սիլվիո Մարտինեսն ինքն էլ իր փոթորկալի երիտասարդությունն անց էր կացրել վտանգների ու տագնապների մեջ, և Իսիդորայի քաջությունը, որ երբեմն խելացնորության էր հասնում, ոչ միայն անբավականություն չէր պատճառում, այլև, ընդհակառակն, դուր էր գալիս նրան:

Ծերունին իր եղբոր դստերը սիրում էր հարազատ աղջկա պես: Ոչ ոք չէր կասկածում, որ Իսիդորան նրա ամբողջ ունեցվածքի ժառանգորդն է լինելու: Ուստի զարմանալի չէ, որ հասիենդայի բոլոր ծառաները նրան հարգում ու նայում էին որպես ապագա տիրուհու: Ասենք՝ միայն դրա համար չէ, որ հարգում էին նրան. նրա անհոգ համարձակությունը հիացնում էր բոլորին, և կալվածքում քիչ չէին այնպիսի երիտասարդներ, որոնք նույնիսկ սպանության առաջ կանգ չէին առնի, եթե աղջիկն այդ պահանջեր նրանցից:

Միգուել Դիազը ճիշտ էր ասում, երբ պնդում էր, թե իրեն վտանգ է սպառնում: Դրա համար նա բոլոր հիմքերն ուներ: Եթե Իսիդորայի խելքին փչեր իր հորեղբոր վակերոներին ուղարկել, որ նրանք Դիազին կախեն առաջին իսկ պատահած ծառից, այդ անհապաղ կիրագործվեր:

Զարմանալի չէ, ուրեմն, որ նա այդպես շտապում էր հեռանալ բացատից:

Ինչպես արդեն ասել ենք, Իսիդորան ապրում էր Ռիո Գրանդե գետի մյուս ափին, Մարտինեսի հասիենդայից մի վաթսուն մղոն հեռու: Բայց դա չէր խանգարում, որ նա հաճախ այցելի Լեոնայի ափին բնակվող իր ազգականներին:

Շահադիտական նկատառումները չէին, որ նրան բերում էին այստեղ: Ժառանգության մասին նա չէր էլ մտածում, նրա հայրը նույնպես շատ հարուստ էր: Նա պարզապես սիրում էր իր հորեղբորն ու հորաքրոջը: Բացի դրանից, մի գետից մյուսը գնալը նրան դուր էր գալիս. հաճախ այդ տարածությունը նա անցնում էր մեկ օրում և այն էլ առանց ուղեկցի:

Վերջին ժամանակներս Իսիդորան սկսել էր հաճախ այցելել հորեղբորը: Արդյոք դրա պատճառն ա՞յն էր, որ նա ավելի էր կապվել իր տեխասյան ազգականների հետ և ուզում էր մխիթարել նրանց ծերությունը: Թե՞ որևէ մի ուրիշ բան էր նրան քաշում այստեղ:

Այս հարցին պատասխանենք նույն անկեղծությամբ, որ հատուկ էր Իսիդորայի բնավորությանը: Նա Լեոնայի ափերն էր գալիս Մորիս Ջերալդին հանդիպելու հույսով: Նույնպիսի անկեղծությամբ կարելի է ասել, որ Իսիդորան սիրում էր Մորիսին: Գուցե դա այն բարեկամական ծառայության համար էր, որ մի ժամանակ Մորիսը ցույց էր տվել նրան: Բայց ավելի ճիշտ կլինի ասել, որ խիզախ Իսիդորայի սիրտը նվաճել էր այն համարձակությունը, որ այդ ժամանակ ցուցաբերել էր իռլանդացին:

Արդյոք Մորիս Ջերալդն այն ժամանակ ուզո՞ւմ էր դուր գալ այդ աղջկան: Ո՛վ գիտե... Նա ժխտում էր այդ, բայց դժվար է հավատալ, որ որևէ մեկը կարողանար անտարբեր նայել Իսիդորայի աչքերին:

Մորիսը գուցե և ճիշտ էր ասում: Բայց ավելի հեշտ կլինեք նրան հավատալ, եթե նա Լուիզա Պոյնդեստերին ավելի շուտ տեսած լինեք, քան Իսիդորային:

Սակայն ամեն ինչից երևում է, որ մեքսիկացի սինյորիտան հիմքեր ունի ենթադրելու, որ Մորիսն իր նկատմամբ անտարբեր չէ:

Իսիդորան այլևս քուն ու դադար չունի: Նրա բորբոքուն բնավորությունն անորոշություն չի հանդուրժում: Նա գիտե, որ ինքը սիրում է մուստագերին: Նա որոշել է խոստովանել իր սերը և որոշակի պատասխան պահանջել նա էլ սիրո՞ւմ է իրեն, թե ոչ: Սրա համար էլ նա Մորիս Ջերալդի հետ տեսակցություն էր նշանակել, որին երիտասարդը դալ չէր կարողացել:

Դրան խանգարել էր Միգուել Դիազը:

Այսպես էր մտածում Իսիդորան, երբ դուրս գնաց բացատից և սլացավ դեպի իր հորեղբոր հասիենդան:

\*\*\*

Իսիդորան իր մոխրագույն ձին բաց է թողել քառատրոփ:

Աղջկա գլուխը բաց է, սանրվածքը քանդվել է: Սև ու թավ մազերը թափվել են ուսերին, որոնք ծածկված չեն ո՛չ շարֆով, ո՛չ սերպալետով: Սերպալետն սոմբրերոյի հետ մոռացել է բացատում:

Նրա աչքերը վառվում են հուզմունքից, այտերը վառվում են վառ կարմիրով:

Հիմա մենք գիտենք, թե ինչու է այդպես:

Հասկանալի է նաև, թե ինչու է այդպես արագ գնում. նա ինքն ասաց այդ: Տանը մոտենալով՝ Իսիդորան սանձը քաշում է: Ձին վազքը դանդաղեցնում է, գնում է վարզով, ապա քայլով և, վերջապես, կանգ է առնում ճանապարհի մեջտեղը:

Կարծես Իսիդորան փոխել է իր մտադրությունը կամ կանգ է առել, որպեսզի մտածի իր անելիքի մասին: Նա խորհում է. «Թերևս ավելի լավ է նրան ձեռք չտալ: Աղմուկ կբարձրանա: Առայժմ ոչ ոք չգիտե իմ տեսակցության մասին... Ես միակ վկան եմ: Ա՛յ ի, եթե ես կարողանայի ամեն ինչ պատմել այս սիրալիր տեխասցիներին, ապա հենց միայն իմ ցուցմունքները բավական կլինեն, որպեսզի դաժանորեն պատժեն նրան: Բայց թող ապրի... Նա սրիկա է, բայց ես նրանից չեմ վախենում: Այսօրվա դեպքից հետո նա այլևս չի համարձակվի մոտենալ ինձ: Օ՛հ, սուրբ կույս: Եվ ինչպե՞ս էր եղել, որ գեթ մեկ րոպե ես հրապուրվել էի նրանով... Հարկավոր է որևէ մեկին ուղարկել նրան ազատելու: Այնպիսի մարդու, որը պահպանի իմ գաղտնիքը: Բայց ո՞ւմ: Վերակացու Բենիտոյին: Նա հավատարիմ ու քաջ մարդ է... Փառք Աստծու, ահա և նա: Սովորականի պես նախիրն է հաշվում»:

– Բենիտո՛, Բենիտո՛:

– Պատրաստ եմ ծառայելու, սինյորիտա:

– Բենիտո՛, բարեկամս, ես ուզում եմ քեզ մի բան խնդրել: Չե՞ս մերժի օգնել ինձ:

– Ուրախ կլինեմ կատարելու ձեր կարգադրությունը,– պատասխանում է մեքսիկացին՝ խոր գլուխ տալով:

– Մա կարգադրություն չէ: Ես խնդրում եմ ինձ մի ծառայություն մատուցել:

– Հրամայեցեք, սինյորիտա:

– Դու գիտե՞ս բլրի գագաթին այն տեղը, որտեղ երեք ճանապարհը միանում են:

– Այնպես լավ, ինչպես ձեր հորեղբոր հասիենդայի արգելափակոցները:

– Շատ լավ: Գնա այնտեղ: Դու այնտեղ գետնին ընկած կտեսնես մի մարդ՝ ձեռքերը լաստոյով կապկպած: Ազատ արձակիր նրան, և թող գնա՝ ուր ուզում է: Եթե որևէ վնասվածք է ստացել, օգնություն ցույց տուր, ինչպես կարող ես: Միայն թե չասես՝ ով է ուղարկել քեզ: Գուցե դու նրան կճանաչես: Կարծում եմ, որ այդպես կլինի, բայց դա կարևոր չէ: Ոչ մի հարց չտաս նրան և պատասխան չտաս, եթե ինքը հարցեր տա քեզ: Հենց որ ոտքի կանգնեց, թող գնա՝ ուր ուզենա: Հասկացա՞ր ինձ:

– Այո, սինյորիտա: Ձեր կարգադրությունը կկատարվի ճշտորեն:

– Շնորհակալ եմ, իմ բարի Բենիտո: Էլի մի խնդիրք. այն, ինչ դու ինձ համար կանես, պետք է իմանանք միայն երեք հոգի, ուրիշ ոչ ոք: Երրորդը այն մարդն է, որի մոտ ես քեզ ուղարկում եմ: Մյուս երկուսին դու գիտես:

– Հասկանում եմ ձեզ, սինյորիտա: Ձեր կամքը ինձ համար օրենք է:

Բենիտոն ձին հեծավ, որ ճանապարհ ընկնի, թեև այս կարելի էր և չասել, որովհետև նրա զբաղմունքի մարդիկ հազվադեպ են ոտքով տեղ գնում, եթե նույնիսկ ընդամենը մի մղոն ճանապարհ են գնալու:

– Սպասի՛ր: Էլի մի բան,– ձայն է տալիս Իսիդորան:– Այնտեղ դու կտեսնես իմ սերապեն և գլխարկը: Դրանք վերցրու քեզ հետ: Ես քեզ կսպասեմ այստեղ կամ կղիմավորեմ ճանապարհին:

Բենիտոն գլուխ է տալիս՝ և գնում: Բայց նրան նորից կանգնեցնում են.

– Ես միտքս փոխեցի, սինյոր Բենիտո. որոշեցի քեզ հետ գալ:

Դոն Սիլվիոյի վերակացուն արդեն վարժվել է իր ապագա տիրուհու քմահաճույքներին: Նա անտրտունջ հնազանդվում է, նորից ձին շուռ է տալիս դեպի բլուրը:

Աղջիկը հետևում է նրան: Ինքն է նրան պատվիրել առջնից գնալ: Այս անգամ նա հիմքեր ունի անտեսելու արխատկրատական սովորությունը:

Բայց Բենիտոն սխալվել է: Սինյորիտա Իսիդորան քմահաճույքի համար չէ, որ ուղեկցում է նրան: Դրա համար նա լուրջ պատճառ ունի: Նա բացատրում մոռացել է ոչ միայն իր սերապեն ու գլխարկը, այլև այն երկտողը, որը նրան այդքան անախորժություններ էր պատճառել:

Դրա մասին Բենիտոն չպետք է իմանա: Աղջիկը չի կարող ամեն բան վստահել նրան: Այդ նամակը կարող է շատ ավելի մեծ անախորժություններ առաջացնել, քան դոն Միգուել Դիագի հետ տեղի ունեցած կռիվը:

Նա վերադառնում է, հուսալով, որ կվերցնի նամակը: Ինչպիսի՞ հիմարություն, որ առաջ դրա մասին չէր մտածել...

Բայց նամակն ինչպե՞ս է ընկել Էլ Կոյոտի ձեռքը: Նա այն կարող էր ստանալ միայն Խոսեից:

Նշանակում է իր ծառան դավաճա՞ն է: Կամ գուցե Դիագը հանդիպել է նրան և գոռով ստիպել նամակն իրեն տալ:

Երկուսն էլ ճշմարտանման են:

Դիագից այդպիսի արարմունք լիովին կարելի է սպասել: Ինչ վերաբերում է Խոսեին, ապա առաջին անգամը չէ, որ Իսիդորան հիմքեր է ունենում կասկածելու նրա հավատարմությանը:

Այսպես է խորհում Իսիդորան բլուրն ի վեր բարձրանալով:

Վերջապես նրանք արդեն բլրի գագաթին են և մտնում են բացատ: Իսիդորան այժմ գնում է Բենիտոյի հետ կողք կողքի:

Բացատում Միգուել Դիագը չկա: Ընդհանրապես այնտեղ ոչ ոք չկա, ոչ մի տեղ չի երևում և նամակը, որ ամենից ավելի է վշտացնում աղջկան: Խոսերի վրա ընկած են միայն նրա սոմբրերոն, նրա սերապեն և լասսոյի մի կտորը, ուրիշ ոչինչ:

– Դու կարող ես տուն վերադառնալ, սինյոր Բենիտո: Այն մարդը, որ ընկել էր ձիուց, երևի արդեն ուշքի է եկել և գնացել: Եվ լավ է, որ այդպես է եղել: Բայց չմոռանաս, սիրելի Բենիտո, որ այս ամենը մեր մեջ պիտի մնա: Հասկանո՞ւմ ես:

– Հասկանում եմ, դույա Իսիդորա:

Բենիտոն գնում է և շուտով ծածկվում է բլրի ետևը:

\*\*\*

Իսիդորան բացատում մենակ է մնում:

Նա ցած է թռչում թամբից, սերապեն գցում վրան, սոմբրերոն ծածկում և նորից դառնում երիտասարդ հիդալգո: Ապա դանդաղորեն բարձրանում է թամբի վրա: Նրա մտքերը, ըստ երևույթին, թափառում են հեռուներում:

Հենց այդ րոպեին բացատում երևում է Խոսեն: Եվ աղջիկն իսկույն հարցնում է նրան:

– Ի՞նչ արիր նամակը, սրիկա՛:

– Տեղ հասցրի, սինյորիտա:



– Ո՞ւմ տվիր:

– Ես այն թողի... հյուրանոցում,– կմկմալով ու գունատվելով ասաց նա:– Դո՛ւն Մորիսիոն այնտեղ չէր:

– Ստո՛ւմ ես, սրիկա՛: Դու նամակը տվել ես դո՛ւն Միգուել Դիագին: Մի՛ ուրանա: Ես ինքս եմ տեսել այդ նամակը նրա ձեռքում:

– Օ՛, սինյորիտա, ներեցե՛ք, ներեցե՛ք ինձ: Ես մեղավոր չեմ, հավատացնում եմ ձեզ, որ ես մեղավոր չեմ:

– Ապո՛ւշ, դու ինքդ քեզ մասնեցիր: Որքա՞ն է վճարել քեզ դո՛ւն Միգուելը քո դավաճանության հա՛մար:

– Երդվում եմ, տիրուհի, որ սա դավաճանություն չէ... նա... նա... ստիպեց ինձ... սպառնալիքներով, ծեծով: Ես... ես... Ինձ ոչինչ չեն վճարել:

– Այդ դեպքում ես կվճարեմ քեզ: Այլևս դու ինձ հարկավոր չես: Կարող ես չքվել, ուր ուզում ես: Իսկ որպես վարձատրություն՝ ա՛ն քեզ, ա՛ն քեզ...

Մի տասը անգամ նա կրկնում է այդ բառերը, և ամեն անգամ նրա մտրակն իջնում է ծառայի մեջքին: Խոսեն փորձում է փախչել, բայց իզուր: Աղջիկը հասնում է ետևից, և նա կանգ է առնում, վախենալով, թե բորբոքված ձիու սմբակների տակ կընկնի:

Ծեծը վերջանում է միայն այն ժամանակ, երբ ծառայի թուխ մաշկի վրա կապույտ սպիներ են գոյա՛նում:

– Իսկ հիմա կորիր այստեղից: Եվ այլևս աչքիս չերևա: Չքվի՛ր:

Ծառան վախեցած կատվի պես փախչում է բացատից: Նա ուրախ է, որ կարող է իր խայտառակությունը թաքցնել փշոտ թփուտում:

Իսիդորան էլ երկար չի մնում բացատում: Նրա զայրույթը փոխվում է խոր դառնության: Բավական չէ, որ իր տեսակցությունը խանգարվել է, ավելի մեծ ցավն այն էր, որ իր սրտի գաղտնիքն ընկել է դավաճանների ձեռքը:

Նա նորից գնում է տուն:

Հասիենդայի շուրջը ինչ-որ իրարանցում է: Դաշտում աշխատող պեոնները, նախրապանները, ձիաբաժները, դո՛ւն Միլվիո Մարտինեսի հասիենդան սպասարկող բոլոր ծառաները ետ ու առաջ են վազվզում դաշտից դեպի արգելափակոց, արգելափակոցից դեպի բակ և ինչ-որ բան են գողգողում:

Տղամարդիկ զինվում են: Կանայք ծունկ չոքած օգնություն են հայցում երկնքից:

– Ի՞նչ է պատահել,– շվարած հարցնում է Իսիդորան իրեն հանդիպած վերակացուին:

– Պրերիայում ինչ-որ տեղ մարդ են սպանել,– պատասխանում է Բենիտոն: Ձուր մի ամերիկացի է, վերջերս Կասա դել Կորվոյում տեղավորված ագարակատիրոջ որդին: Ասում են հնդկացիներն են սպանել:

Հնդկացիներ՝

Հենց այս բառն էլ բացատրում է այն խուճապը, որ համակել է դո՛ւն Միլվիոյի ծառաներին:

Այն փաստը, որ սպանել են ինչ-որ մեկին, շատ աննշան բան է անզուսպ կրքերի այս աշխարհում և այդպիսի հուզմունք չէր առաջացնի, մանավանդ, եթե սպանվողն օտար է, «ամերիկանո»:

Բայց այն լուրը, թե հնդկացիներ են երևացել, արդեն բոլորովին ուրիշ բան է: Դա վտանգ է:

Այս նորություններն Իսիդորայի վրա բոլորովին ուրիշ տպավորություն են գործում: Նա հնդկացիներից չի վախենում: Բայց սպանվածի անունը տանջալից կասկածների հիշողություն է հարուցում: Նա գիտե, որ սպանվածն ունի մի քույր, որին բոլորն աննման գեղեցկուհի են համարում: Նա ինքն էլ տեսել է նրան և պետք է խոստովանի, որ այդ ճիշտ է:

Բայց նրան տանջողն ուրիշ բան է. ասում են, որ այդ աննման գեղեցկուհուն տեսել են Մորիս Ջերալդի հետ: Եվ, լսելով նրա եղբոր սպանությունը, Իսիդորան նորից է հիշում իր խանդոտ կասկածները:

Բայց այս զգացմունքը իր տեղը զիջում է այն անտարբերությանը, որով մենք սովորաբար վերաբերվում ենք անձանոթ մարդկանց վիճակին:

Անցնում է մի քանի ժամ, և անտարբերությունը փոխվում է տանջալից հետաքրքրության, ավելի ճիշտ՝ սոսկալի կանխագագումների, նորանոր լուրեր են տարածվում: Սպանողը եղել են ոչ թե կոմանչները, այլ Մորիս մուստանգերը, իսկ հնդկացիներ մոտերքում չկան:

Այս նոր լուրերը դոն Սիլվիոյի ծառաներին հանգստացնում են, բայց բոլորովին ուրիշ ազդեցություն են ունենում նրա եղբոր դստեր վրա: Նա դադար չունի: Կես ժամ անց նա իր ձին կանգնեցնում է Օբերդոֆերի հյուրանոցի դռան առաջ:

Արդեն մի քանի շաբաթ է, ինչ Բսիդորան, չգիտես ինչու, մեծ եռանդով սովորում էր «ամերիկացիների լեզուն»: Նրա անգլերեն բառապաշարը, որքան էլ քիչ, բավականացնում է հարցուփորձ անելու ոչ թե սպանության, այլ ենթադրյալ մարդասպանի մասին:

Հյուրանոցի տերը իմանալով, թե ով է իր առաջ կանգնած, հարցերին պատասխանում է շողոքորթ քաղաքավարությամբ: Բսիդորան իմանում է, որ Մորիս Ջերալդին արդեն գնացել է հյուրանոցից, և բացի դրանից լսում է սպանության բոլոր հայտնի մանրամասնությունները:

Մեքսիկոնի թախիծը սրտում վերադառնում է իր հորեղբոր հասիենդան: Այնտեղ նորից խուճապ է սկսվել: Այդ նոր իրարանցման պատճառը կարող է ծիծաղելի թվալ, սնահավատ ծառաներն այլ կարծիքի են:

Նրանց անհանգստացրել է մի նոր աներևակայելի լուր. ասում են Նուեսես գետի մոտերքը տեսել են մի անգլուխ մարդ, որը ձի նստած անցել է պրերիայով: Որքան էլ անհեթեթ է այս լուրը, կասկածել չի կարելի: Սրա մասին գիտե ամբողջ ավանը, բացի դրանից, դոն Սիլվիոյի նախապաանները, որոնք որոնելիս են եղել կորած անասուններին, հենց իրենք են տեսել զարհուրելի ձիավորին և որոնումները թողած փախել են, ինչպես սատանայից կփախչես:

Երեք նախապանն էլ պատրաստ են երդվելու, որ զուտ ճշմարտություն են ասում: Բայց նրանց սարսափահար տեսքը ամեն մի երդումից ավելի հաստատ ապացույց է: Երեկոյան դեմ ամբողջ հասիենդան արդեն լիքն է զարհուրելի լուրերով:

Բայց ոչ մի բան չի կարող ետ պահել քմահաճ Բսիդորային, որը, չնայած հորեղբոր ու հորաքրոջ հորդորներին, որոշել է վերադառնալ Ռիո Գրանդե: Նրան չի վախեցնում, որ մարդ են սպանել այն պրերիայում, որով անցնելու է ինքը: Ավելի քիչ է անհանգստացնում նրան անգլուխ ձիավորի ուրվականը, որ տեսել են այնտեղ: Այն, ինչ վախեցնում է շատերին, Բսիդորային թվում է միայն հետաքրքիր:

Նա ուզում է մենակ գնալ: Դոն Սիլվիոն առաջարկում է մինչև ատամները զինված տասը հոգուց բաղկացած մի պահակախումբ տալ նրան:

Բսիդորան կտրականապես հրաժարվում է:

Գոնե Բենիտոյին չի՞ վերցնի իր հետ:

Ո՛չ, նա գերադասում է մենակ գնալ: Նա այդպես է որոշել:

\*\*\*

Հետևյալ առավոտյան Բսիդորան ճանապարհ է ընկնում: Դեռ հազիվ է լույսը բացվել, նա արդեն թամբի վրա է: Երկու ժամ էլ չանցած՝ նա արդեն մոտենում է, բայց ոչ թե Ռիո Գրանդեի, այլ Ալամո գետի ափերին:

Ինչո՞ւ է այդպիսի պտույտ գործել նա: Մոլորվե՞լ է արդյոք:

Ո՛չ մոլորված ճանապարհորդը բոլորովին ուրիշ տեսք է ունենում: Ճիշտ է, նրա դեմքը թախծոտ է, բայց շփոթվածություն ամենևին չի նկատվում: Նրա ձին էլ հեծյալի ձեռքին հնազանդ՝ վազում է վստահորեն:

Ո՛չ, Իսիդորան չի մոլորվել: Նա ճանապարհը գիտե:  
Նրա համար ավելի լավ կլիներ, եթե մոլորված լիներ:

## ԳԼՈՒԽ LVI

### Կրակոց սատանայի վրա

Ամբողջ գիշերը հիվանդն աչք չփակեց: Նա մերթ հանդարտվում էր, մերթ շուտումուտ գալիս խելացնոր զառանցանքի մեջ:

Ամբողջ գիշերը ծերունի որսորդը չհեռացավ նրանից և լսում էր նրա կցկտուր խոսքերը:

Լսածները միայն հաստատեցին նրա ենթադրությունը, որ Մորիսը սիրում է Լուիզային, և որ նրա եղբայրը սպանված է:

Այս վերջինը ամեն դեպքում կտխրեցներ ծերունի որսորդին, բայց իրեն հայտնի բոլոր փաստերի հետ միացած՝ նաև անհանգստացրեց նրան:

Նա մտածում էր վեճի... գլխարկի... թիկնոցի մասին... Ձեք Ստումպի մտքերը թափառում էին զարհուրելի հանելուկների լաբիրինթոսում: Իր օրում նա երբեք այդպիսի դժվարության առաջ չէր կանգնել: Իր անգործությունը զգալով՝ նա ծանր հառաչեց:

Դռանը նա չէր հետևում, որովհետև գիտեր, որ եթե «օրինակատարները» գալու էլ լինեն, համենայնդեպս գիշերը չեն գա:

Միայն մեկ անգամ նա դուրս եկավ. այդ լուսադեմին էր, երբ լուսնի լույսը խառնվում էր արշալույսի առաջին ճառագայթներին:

Նա դուրս եկավ նրա համար, որ անհանգստացել էր Թարայի երկարաձիգ ոռնոցից, որ լսվում էր թփուտների միջից: Մի վայրկյան հետո շունը վախեցած վազեց խրճիթ:

Ձեքը մոմը մարելով կամացուկ դուրս եկավ և սկսեց ականջ դնել:

Անտառի գիշերային ձայները լռել էին. արդյոք դա շան ոռնոցից չէ՞ր: Բայց ինչո՞ւ էր ոռնում շունը:

Որսորդը սկզբում մի հայացք գցեց տան առջևի բացատին, հետո դիտեց անտառի եզրը, ապա սկսեց ուշի ուշով գննել ծառերի մթին պատնեշը: Նա առանձնապես ոչինչ չնկատեց. ամեն ինչ այնպես էր, ինչպես միշտ:

Երկնքի ֆոնի վրա մռայլ գծագրությամբ երևում էր ժայռը, որի երկու կողմերում սևին էին տալիս ծառերի սև-սև կատարները: Գագաթների միջև երևում էր հիսուն քայլ երկարությամբ մի տարածություն: Որսորդը գիտեր, որ դա վերին հարթության եզրն է:

Լուսինը պայծառ լուսավորում էր դարափուլի եզրը, և թվում էր, թե երկնքի ֆոնի վրա նույնիսկ օձը չէր կարող անցնել առանց նկատվելու:

Բայց այնտեղ էլ ոչ ոք չէր երևում:

Եվ մեկ էլ ահա ինչ-որ բան լսվեց. հարթության կողմից լսվեց մի կամացուկ չխկոց. ասես ձին իր սմբակով խփեց քարին:

Այսպես մտածեց Ձեքը և լարված ականջ դրեց. թե չի՞ կրկնվի արդյոք չխկոցը:

Ձայնը չկրկնվեց, բայց ծերունի որսորդը չէր սխալվել. ծառերի կատարներից դենը երևաց մի ձի, որ գնում էր դարափուլի եզրով:

Ձիու վրա նստած էր մի մարդ: Ձինը երկնքի ֆոնի վրա և ձին, և՛ ձիավորը գծագրվում էին որպես մթին ուրվագիծ: Ձին անբասիր էր, որպես ամենանուրբ արձան: Ձիավորի գծագրությունը երևում էր միայն թամբից մինչև ուսերը:

Ոտքերը կորչում էին կենդանու ստվերի մեջ. սակայն փայլվող խթաններն ու ասպանդակները ցույց էին տալիս, որ ձիավորը ոտքեր ունի: Բայց ահա ուսերից վերև ոչինչ չկար:

Ձեք Ստումպն աչքերը տրորեց ու նորից նայեց, նորից տրորեց ու նորից նայեց, բայց տեսիլքը էլի նույնն էր մնում: Եթե այդ բանը նա կրկներ ութսուն անգամ, միևնույն է, նրա առաջ էլի լինելու էր նույն պատկերը՝ անգլուխ ձիավորը:

Տարակուսել չէր կարելի: Նա տեսնում էր, թե ինչպես է ձին դանդաղ ու վստահ քայլում դարափուլի եզրով: Բայց նրա սմբակների դոփյունը չէր լսվում, ասես նա ոչ թե քայլում, այլ սահում էր ինչպես ստվերների թատրոնի սիլուետ:

Այդ տեսիլքը վայրկենական չէր. Ձեքը բավական երկար ժամանակ նայում էր նրան, համենայնդեպս այնքան երկար, որ կարող էր տեսնել բոլոր մանրամասնությունները, այնքան երկար, որ կարող էր համոզվել, թե դա ոչ տեսիլք է, ոչ աչքի խաբկանք, ոչ էլ պատրանք:

Այն անհետացավ դանդաղ ու աստիճանաբար. սկզբում ծածկվեց ձիու գլուխը, հետո պարանոցը, իրանի առջևի մասը, ապա ձիավորը՝ այդ ուրվականային հրեշավոր կերպարանքը, և վերջապես ձիու գավակը, ապա նրա երկար, ալեծուփ ազին:

– Հովսափա՛ թ:

Այս բացականչությունը Ձեք Ստումպի շուրթերից դուրս թռավ ո՛չ նրա համար, որ զարմացած էր ձիավորի անհետացումից: Դրա մեջ ոչ մի տարօրինակ բան չկար: Ուրվականը անցավ կուլիսների ետևը, այլ խոսքով ասած՝ դարափուլի եզրին բարձրացած ծառերի կատարների ետևը:

– Հովսափա՛ թ:

Երկրորդ անգամ որսորդի բերանից դուրս թռավ նրա սիրած այս բացականչությունը և երկու անգամ էլ անսահման զարմանքի ու զարհուրանքի արտահայտությամբ:

Որսորդի զգացմունքները հեշտ էր հասկանալ նաև նրա տեսքից. չնայած իր քաջասրտությանը՝ նա ցնցվեց, և նույնիսկ ծխախոտից դարչնագույն դարձած շրթունքները սպիտակեցին:

Մի պահ Ձեքը կանգնած մնաց լուռ, ասես համբացած:

Վերջապես նա կարողացավ խոսել:

– Գրո՛ղը տանի,– կամացուկ մրմնջաց նա, աչքը չհեռացնելով այն կետից, որտեղ քիչ առաջ անհետացավ ձիու ազին:– Ուրեմն իռլանդացին ճիշտ էր ասում: Ես կարծում էի՝ հարբած է եղել, ու աչքին է երևացել: Բայց ո՛չ: Նա իրոք տեսել է, ինչպես ես տեսա: Ջարմանալի չէ, որ մարդը վախեցել է: Հենց իմ ծնկներն էլ մինչև հիմա դողում են: Հովսափա՛ թ: Այս ի՞նչ կարող է լինել... Ի՞նչ կարող է լինել սա,– կրկնեց Ձեքը մի պահ խորհելուց հետո:– Հարկավոր է այս հանելուկը լուծել: Թե որ ցերեկ լիներ, կամ ավելի մոտիկ լիներ, ես մի լավ կղիտեի նրան: Իսկ ինչո՞ւ ես ինքս չմտտենամ նրան: Գրողը տանի, պետք է փորձել: Դե հո ինձ չի ուտելու, եթե նույնիսկ ինքը՝ սատանան լինի: Իսկ եթե իսկապես սատանա է, ապա ես կփորձեմ, թե չի՞ կարելի նրան մի գնդակով ցած գցել թամբից: Է՛հ, գնանք ծանոթանանք այդ սատանայի հետ, ով էլ որ լինի դա:

Այս ասելով՝ որսորդն ուղղվեց դեպի այն շավիղը, որ տանում էր դարափուլի կողմը:

Նա կարիք չունեի, որ հրացանը վերցնելու համար տուն վերադառնա. այն վերցրել էր, երբ շան ոռնոցը լսելով դուրս էր թռել խրճիթից:

Եթե անգլուխ ձիավորը միս ու արյունից կազմված արարած էր, և ոչ թե այն աշխարհից ելած մի բան, ապա Ձեք Ստումպը կարող էր լիովին հույս ունենալ, որ նորից կհանդիպի նրան:

Երբ որսորդը ձիավորին նայում էր խրճիթի դռնից, նա գնում էր ուղիղ դեպի այն հովիտը, որով կարելի էր իջնել Ալամոյի ասիւր: Ձեքը գնաց նույն շավղով, հույս ունենալով, որ անգլուխ ձիավորին կհանդիպի դարափուլի եզրին, եթե միայն նա իր ուղղությունը չփոխի կամ հանդարտ քայլից քառատրոփի չանցնի:

Որսորդն արագ հաշվեց, թե որքան տարածություն պիտի անցնի ինքը, և դրա համար որքան ժամանակ կպահանջվի:

Նրա հաշիվները ճիշտ դուրս եկան: Երբ որսորդի գլուխը համարյա հասավ հարթության մակարդակին, այնտեղ տեսավ ձիավորի ուսերը:

Էլի մի քայլ արեց դեպի վեր, և երևաց ամբողջ ձիավորը:

Մի քան նա՝ և երկնքի ֆոնի վրա պատկերացավ նաև ձին՝ ճակատից մինչև սմբակները:

Ձին կանգ էր առել հենց ուղիղ դարափուլի եզրին, ասես ցանկանալով ցած իջնել: Երևի ձիավորն էր զգուշության համար սանձը քաշել: Կամ ձի՞ն էր որսորդի քայլերի ձայնը լսել: Ավելի հավանական է, որ նա մարդու հոտն էր առել:

Այսպես թե այնպես նա կանգնած էր ուղիղ որսորդի առաջ:

Այդ զարմանալի պատկերը տեսնելով՝ Ձեքը կանգ առավ: Ով էլ լինեք նրա տեղը, երևի մազերը բիզբիզ կկանգնեին: Նույնիսկ Ձեքի «մարմինը դող ընկավ», ինչպես ինքը խոստովանեց հետո:

Բայց որսորդը հաստատ որոշեց կատարել իր մտադրությունը, որի համար եկել էր այստեղ իմանալու ի՞նչ է սա, մա՞րդ, թե՞ սատանա:

Առանց ժամանակ կորցնելու Ձեքը հրացանը դեմ արավ ուսին, և նրա հայացքը սահեց փողի վրայով: Լուսինն այնպես պայծառ էր լուսավորում, որ կարելի էր նշան բռնել ուղիղ անգլուխ ձիավորի կրծքին:

Մի վայրկյան նա՝ և գնդակը կխոցեք նրա սիրտը, բայց հանկարծ որսորդի գլխում մի միտք ծագեց.

«Հանկարծ սա մարդասպանություն չլինի՞»:

Ձեքը հրացանի փողն իջեցրեց և մի բռնակ տատանվեց:

– Գուցե սա մա՞րդ է, – մրմնջաց նա:– Թեև ինչ-որ նման չէ մարդու... Դժվար թե այս մեքսիկական լաթերի տակ՝ տեղ լինի գլխի համար: Եթե սա իրոք մարդ է, ապա ուրեմն, կարծում եմ, պետք է լեզու ունենա, բայց թե որտեղ է գտնվում այդ լեզուն՝ չգիտեմ... Է՛յ, անծանոթ, շատ ուշ ժամի եք դուք պտույտ գալիս: Եվ որտե՞ղ եք մոռացել դուք ձեր գլուխը:

Պատասխան չեղավ: Միայն ձին էր, որ, մարդու ձայն լսելով, փնչացրեց: Ուրիշ ոչինչ:

– Լսեք ինչ եմ ասում, անծանոթ: Ձեզ հետ խոսում է ծերունի Ձեք Ստումպը՝ Քենթոկի նահանգից: Ես այն մարդկանցից չեմ, որոնց հետ կարելի է կատակ անել: Ես ուզում եմ, որ դուք ինձ հետ անկեղծ լինեք: Ձեր խաղաղությունը բաց արեք, թե չե՞մ եմ ինչ կկորցնեք: Դե՛հ, պատասխանեցե՛ք, թե չե՛ կկրակեմ:

Նորից ոչ մի պատասխան: Նույնիսկ ձին, ըստ երևույթին արդեն Ձեքի ձայնին վարժվելով, միայն գլուխը թափահարեց:

– Դե ուրեմն սատանա՛ն քեզ հետ, – գոռաց որսորդը զայրացած ձիավորի լռությունից, որը նրան վիրավորական թվաց:– Էլի վեց վայրկյան ժամանակ եմ տալիս քեզ, և եթե ինձ չպատասխանես, կրակելու եմ: Եթե դու խրտվիլակ ես, դա քեզ չի վնասի: Եթե սատանա ես առավել ևս: Բայց եթե մարդ ես ու մեռել ես ձևանում, հենց գնդակի ես արժանի այդպիսի հիմարության համար: Դե՛հ, պատասխանի՛ր, – շարունակեց նա ավելի ու ավելի զայրանալով:– Պատասխանի՛ր, ասում եմ քեզ... Չե՞ս ուզում: Լա՞վ: Ես կրակում եմ: Մե՛կ, երկո՛ւ, երե՛ք, չո՛րս, հի՛նգ, վե՛ց...

Այն վայրկյանին, երբ, եթե հաշվումը շարունակվեր, պիտի հնչեր՝ «յոթ», թնդաց հրացանի կրակոցը, գնդակի սուլոցը, ապա՝ մի խուլ հարված, այդ կապարն էր, որ դիպավ ինչ-որ պինդ բանի:

Թվում էր, որ կրակոցը ոչ մի արդյունք չտվեց, միայն ձին վախեցած վրնջաց, իսկ ձիավորը շարունակեց հանգիստ նստած մնալ թամբին:

Ասենք՝ ձին էլ կարծես այնքան էլ չվախեցավ: Նրա բարձր վրնջոցը որսորդին ծաղր թվաց:

Բայց և այնպես ձին պոկվեց տեղից և հեռու սլացավ կատաղի քառատրոփով, Ջեֆին թողնելով այն-պիսի խոր զարմանքի մեջ, որպիսին նա դեռ երբեք չէր զգացել:

Կրակոցից հետո մի քանի վայրկյան Ջեֆ Ստումպը չոքած տեղից չէր բարձրանում :

Եթե կրակելուց առաջ նրա մարմինը փշաքաղվել էր, ապա այժմ նրան մի պաղ դող բռնեց: Նա ոչ միայն զարմացած էր, այլև՝ սուսկումից քարացած: Ծերունի որսորդը լիովին համոզված էր, որ իր գնդակը դիպել է ձիավորի սրտին, կամ, համենայնդեպս, այնտեղին, որտեղ մարդու սիրտն է լինում:

Արդյոք մարդ էր դա: Ջեֆը մտածեց, որ դա մարդ չէր: Եվ թերևս այս միտքը կհանգստացներ նրան, եթե չլիներ ձին, նրա վայրի, սատանայական վրնջոցը, որից մինչև այժմ էլ պաղել էր նրա արյունը, և նա դողում էր տենդով բռնվածի պես: Ջեֆն ուզում էր փախչել, բայց վեր կենալ չկարողացավ: Նա բոլորովին քար կտրած չոքած մնաց մի ծնկի վրա և նայում էր ձիու ետևից, մինչև որ նա անհետացավ լուսնի շողե-րով ողողված լայնարձակ պրերիայում: Միայն այդ ժամանակ Ջեֆը այնքան ուշքի եկավ, որ կարողացավ վեր կենալ ու վերադառնալ խրճիթ:

Խրճիթի ծածկի տակ մտնելուց հետո միայն նրա խելքը գլուխը եկավ և կարողացավ հանգիստ մտածել այդ տարօրինակ դեպքի մասին:

Երկար ժամանակ նա չէր ազատվում այն մտքից, թե իր տեսածն ինքը՝ սատանան էր: Բայց առողջ դատողությամբ եկավ այն հետևության, որ դա անհավատալի է: Սակայն ուրիշ բացատրություն գտնել էլ չհաջողվեց:

– Հազիվ թե...– շարունակեց նա դեռ կասկածը ձայնի մեջ,– հազիվ թե դա այն աշխարհից եկած լինի. թե չէ՝ ինչպե՞ս կարող էի ես լսել, որ գնդակը շրխկոցով դիպավ նրան: Պարզ է, որ կապարը ինչ-որ մարմ-նի դիպավ, իսկ հոգիները չէ՞ որ անմարմին են... Դե լավ,– վերջացրեց որսորդը, ըստ երևույթին հրաժար-վելով այդ տարօրինակ երևույթի բացատրությունը գտնելուց,– այլևս գլուխ կոտրելու հարկ չկա: Երկու-սից մեկը, կա՛մ դա լաթերով լցված խրտվիլակ է, կամ՝ ինքը սատանան:

\*\*\*

Երբ Ջեֆը խրճիթ մտավ, նրա հետ միասին այնտեղ թափանցեց նաև վաղորդյան կապտավուն լույսը: Ժամանակն էր Ֆելիմին արթնացնելու, որպեսզի հիմա էլ նա նստի հիվանդի կողքին: Իռլանդացին, որ արդեն բոլորովին ուշքի էր եկել և մի փոքր իրեն մեղավոր էր զգում, որ այդքան երկար է քնել, ուրախ էր այդ պարտականությունն իր վրա վերցնելու:

Բայց նախքան իր տեղը զիջելը ծերունի որսորդը նորից փաթաթեց հիվանդի վերքերը: Ջեֆը լավ գի-տեր բույսերի բուժիչ հատկությունները: Մոտերքում աճում էր մի տեսակ կակտուս, որի հյութը հիանալի միջոց էր վերքերի բուժման համար: Ծերունին գիտեր, որ եթե այդ կակտուսի տերևները դնի վերքի վրա, մի օր չանցած՝ վերքը կսկսի փակվել և երեք օրից հետո բոլորովին կբուժվի:

Տեղական բնակիչների մեծ մասի պես Ջեֆը լիովին հավատում էր կակտուսների բուժիչ հատկու-թյուններին, և եթե մոտերքում տասը բժիշկ էլ լինեք, նա ոչ մեկին հիվանդի մոտ չէր հրավիրի: Նա համոզված էր, որ Մորիս Ջերալդի կյանքին ոչ մի վտանգ չի սպառնում, համենայնդեպս՝ նրա վերքերից:

Վտանգ կար, բայց դա ուրիշ վտանգ էր:

– Դե՛հ, միստր Ֆելիմ,– ասաց Ջեֆը վերքերը փաթաթելուց հետո,– վերքերը բուժելու համար մենք արինք ամեն բան, իսկ հիմա հարկավոր է մտածել հիվանդին կերակրելու մասին... Ասում ես՝ ուտելու ոչինչ չունե՞ս:

– Տունը դափ-դատարկ է, միստր Ստումպ: Դեռ ավելի վատ. խմելու էլ ոչինչ չկա, ոչ մի կաթիլ ամ-բողջ տանը:

– Ա՛խ դու, անպե՛տք. ինքդ ես լակել ամբողջը,– բարկացած գոռաց Ջեֆը:– Դու չլինեիր՝ վիսկին կբավականացներ տղայի բուժման ամբողջ ժամանակամիջոցում: Ասա, հիմա ի՞նչ անենք:

– Դուք իզուր եք ինձ նախատում, միստր Ստումպ: Ես միայն փոքրիկ ջրամանում եղածն եմ խմել: Մեծ շիշը հնդկացիներն են ցամաքեցրել: Ազնիվ խոսք:

– Մի՛ փչիր: Փոքրիկ ջրամանում եղածը խմելով դու ոտ ու ձեռից չէիր ընկնի: Ես շատ լավ գիտեմ քո անկուշտ փորը, այնպես որ դրան չեմ հավատա: Մեծ շիշ էլ քիչ չես կուլ տվել:

– Երդվում եմ բոլոր սրբերով:

– Գրողի ծոցը գնա դու քո սրբերով միասին: Նրանց միայն հիմարներն են հավատում... Դե լա՞վ, բավական է շատախոսել: Դու ծծել ես ամբողջ վիսկին, ուրիշ ոչինչ: Քսան մղոն ճանապարհ գնալ չի լինի վիսկիի համար, իսկ մոտերքում ոչ մի տեղ չի ճարվի: Ստիպված ենք յուրա գնալ առանց խմիչքի:

– Բա հիմա ի՞նչ անենք:

– Լո՛իր և լսի՛ր ինչ-որ քեզ կասեմ: Առանց խմիչքի մենք յուրա կգնանք, բայց սովից սատկելը անմիտ բան եմ համարում: Մեր հիվանդը բոլորովին հյուծվել է: Եվ հենց ես ինքս էլ այնպես եմ քաղցած, որ պատրաստ եմ թեկուզ շնագայլ ուտել, իսկ հնդկահավից հո ամեննին չեմ հրաժարվի: Դու նստիր տղայի մոտ, իսկ ես կգնամ գետափ, տեսնեմ չի՞ հաջողվի մի բան խփել:

– Մի՛ անհանգստացեք, միստր Ստումպ, ես ամեն բան կանեմ, ինչ հարկավոր է: Ազնիվ խոսք...

– Լո՞ի՛ր և թող խոսքս վերջացնեմ:

– Աստված վկա, էլ ոչ մի խոսք չեմ ասի:

– Դե սո՛ւս, ասացի: Լավ հիշիր՝ ինչ եմ ասում. եթե իմ բացակայության ժամանակ որևէ մեկը գա այստեղ, իսկույն ինձ իմաց կտա: Ոչ մի բռպե չկորցնես:

– Ապահով եղեք, իմաց կտամ:

– Տես, հա՛. ուշքդ վրադ պահիր:

– Վրաս կպահեմ, միստր Ստումպ: Միայն թե այդ ինչպե՞ս անեմ, միստր Ստումպ: Գուցե դուք հեռու լինեք ու իմ ձայնը չլսեք: Ես ինչպե՞ս անեմ:

– Հազիվ թե հեռու գնալու կարիք լինի. լուսաբացին գետի մոտ վայրի բաղ սպանելը դժվար բան չէ: Ասենք՝ ի՛նչ իմանաս,– շարունակեց Ջեֆը մի պահ մտածելուց հետո:– Այստեղ հրացան կգտնվի՞: Ատրճանակն էլ կարելի է:

– Ոչ մեկը կա, ոչ մյուսը: Երկուսն էլ միստր Մորիսը տարել է իր հետ: Երևի ավանում է թողել:

– Այդ լավ չէ: Իսկապես, կարող է պատահել, որ ես քո ձայնը չլսեմ:

Ջեֆն արդեն շեմքից դուրս էր գալիս, բայց կանգ առավ ու սկսեց մտածել:

– Գտա՛,– գոչեց նա մի պահ մտածելուց հետո:– Հնարը գտա՛: Տեսնո՞ւմ ես իմ պառավ զամբիկը:

– Ինչպե՞ս չեմ տեսնում, միստր Ստումպ: Իհարկե, տեսնում եմ:

– Լա՛վ: Իսկ բացատի եզրի այն փշփշոտ կակտուսները տեսնո՞ւմ ես:

– Տեսնում եմ:

– Կեցցե՛ս: Հիմա լսիր: Ուշքդ դուրսը լինի: Եթե մինչև իմ գալը որևէ մեկը երևաց, վազիր այդ կակտուսի մոտ, մի ճյուղ կտրիր, բայց ընտրիր ամենափշոտը և խրիր իմ զամբիկի պոչի տակ:

– Աստվա՛ծ իմ: Այդ ինչի՞ համար:

– Դե լավ, ստիպված եմ բացատրել քեզ, թե չէ դու մեկ էլ տեսար՝ ամեն ինչ խառնեցիր: Գիտե՞ս ինչ, Ֆելիմ, եթե որևէ մեկը այստեղ գա, ես պետք է իմանամ: Ես հեռու չեմ գնա, բայց և այնպես կարող է պատահել, որ քեզ չլսեմ: Թող խրխնջա իմ զամբիկը, նրա ձայնը երևի քոնից ուժեղ կլինի: Հասկացա՞ր, Ֆելիմ: Դե, քեզ տեսնեմ: Ամեն ինչ կանես այնպես, ինչպես ասացի:

– Աստված վկա, ամեն ինչ կանեմ:

– Տես, չմոռանա: Քո տիրոջ կյանքը կարող է դրանից կախված լինել:

Այս ասելով՝ ծերունի որսորդն իր երկար հրացանն ուսը գցեց և դուրս գնաց խրճիթից:

– Ծերունին խելքը գլխին է երևում,– ասաց Ֆելիմը, հենց որ որսորդն այնքան հեռացավ, որ իր ձայնը լսել չէր կարող:– Բայց ինչո՞ւ է վախենում, որ եթե որևէ մեկը գա այստեղ, իմ տիրոջ համար վատ կլինի: Նա նույնիսկ ասաց, որ նրա կյանքը դրանից է կախված լինելու: Այո՛, այսպես ասաց: Նա ինձ ասաց, որ ուշքս դուրսը լինի: Գուցե կուզենար, որ հենց հիմա անեմ այդ: Դե ուրեմն գնամ նայեմ:

Ֆելիմը դուրս եկավ խրճիթից և ուշադիր հայացք գցեց դեպի իրենց տուն բերող բոլոր կաճաններին: Հետո վերադարձավ և ժամապահի պես կանգնեց շեմքում:

## ԳԼՈՒԽ LVII

### Պայմանավորված ազդանշանը

Ֆելիմը երկար չմնաց այդպես կանգնած: Դեռ տասը բռնակ էլ չէր անցել, երբ նա սմբակների ձայն լսեց: Ինչ-որ մեկը մոտենում էր խրճիթին:

Ֆելիմի սիրտը դող ընկավ:

Խիտ ծառերը խանգարում էին նրան տեսնել ձիավորին, և նա ոչ մի կերպ չէր կարող պարզել, թե դա ինչ հյուր է: Սակայն սմբակների դոփյունից հասկացավ, որ եկողը մի հոգի է: Եվ հենց այդ էլ վախեցրեց նրան: Եթե լսեր, որ մի ամբողջ ջոկատ է գալիս, ավելի քիչ կանհանգստանար, թեպետև արդեն լավ գիտեր, որ մուստանգերը պառկած է խրճիթում, բայց ամեննին չէր ուզում նորից հանդիպել այն ձիավորին, որն այնքան նման էր իր տիրոջը, եթե չհաշվենք գլուխը:

Մկզբում Ֆելիմն ուզեց վազել բացատի եզրը և կատարել Ջեֆի կարգադրությունը: Սակայն վախը կաշկանդեց նրան, և նախքան մի քիչ կսրտապնդվեր, համոզվեց, որ իր երկյուղն իզուր է եղել. եկող անծանոթ ձիավորը գլուխ ուներ:

– Ահա գլուխը ուներին,– ասաց Ֆելիմը, երբ ձիավորը դուրս եկավ ծառերի ետևից և կանգ առավ բացատի մյուս ծայրում:– Իսկական գլուխ է, այն էլ գեղեցիկ դեմքով, միայն թե այնքան էլ ուրախ չի երևում: Կարելի է մտածել, թե այս խեղճը վերջերս է թաղել իր պատին: Իսկ ոտքերը որքա՛ն մանրիկ են... Սուրբ արդարներ, ախր սա կի՛ն է:

Մինչ իռլանդացին դատողություններ էր անում մերթ մտքում, մերթ բարձրաձայն, ձիավորը էլի մի քանի քայլ առաջ եկավ և նորից կանգ առավ:

Այս տարածության վրա Ֆելիմը վերջնականապես համոզվեց, որ ինքը ճիշտ է որոշել անծանոթ ձիավորի սեռը, թեև նա ձին հեծել էր տղամարդավարի և գլխին տղամարդու գլխարկ ուներ, ուսերին սերպակ, որ կարող էր մոլորության մեջ գցել նույնիսկ շատ ավելի բանիմաց մարդու:

Դա իսկապես որ կին էր: Դա Իսիդորան էր:

\*\*\*

Ֆելիմն առաջին անգամն էր տեսնում մեքսիկոուհուն, ինչպես և սա՝ Ֆելիմին: Նրանք առաջ երբեք չէին հանդիպել: Ֆելիմը ճիշտ էր նկատել, որ աղջկա դեմքն ուրախ չէ: Ընդհակառակն, նա նույնիսկ տխուր էր, դեռ ավելին, նրա դեմքին հուսահատություն էր դրոշմված:

Երբ Իսիդորան ծառերի ետևից երևաց, նրա հայացքի մեջ երկյուղ կար: Երբ դուրս եկավ բացատ, դեմքը չպայծառացավ, այլ արտահայտեց զարմանք՝ հիասթափության հետ խառնված:



Դժվար թե նրան զարմացրած լինեի խրճիթը. Իսիդորան գիտեր այդ խրճիթի գոյությունը: Եվ իր ճանապարհորդության նպատակն էլ հենց այդ խրճիթը հասնելն էր: Աղջկան երևի զարմացրել էր շեմքում երևացող տարօրինակ կերպարանքը: Դա այն մարդը չէր, որին հույս ուներ հանդիպել այս տեղ:

Աղջիկն անվճռականորեն ավելի մոտեցավ, որպեսզի հարցուփորձ անի նրան:

– Ես հո չե՞մ սխալվել,– հարցրեց Իսիդորան «ամերիկեբն».– Ներեցեք, բայց ես... ես կարծում էի, թե դոն Մորիսիոն այստեղ է ապրում:

– Դոն Մորիշո՞ւ ասացիք: Ո՛չ, այստեղ այդպիսի մարդ չկա: Դոն Մորիշո՞ւ: Մորիշ ազգանունով մեկին ես ճանաչում էի, նա Բալիբալահից հեռու չէր ապրում: Այդ տղային ես լավ եմ հիշում, որովհետև մի անգամ մի ձի առնելիս ինձ լավ խաբեց: Միայն թե նրա անունը Դոն չէր, այլ Պատ: Պատ Մորիշ էին կոչում նրան:

– Դոն Մորիսիո: Մո-րիս, Մո-րիս:

– Հա՛, Մորիս: Գուցե դուք իմ տիրոջ մասի՞ն եք հարցնում, միստր Ջերալդի՞:

– Այո, այո, սինյոր Ջերալդ:

– Դե, եթե ձեզ միստր Ջերալդն է հարկավոր, նա հենց այս խրճիթում է ապրում, ավելի ճիշտ՝ վայրի ձիերի որսից հետո այստեղ է գալիս: Օ՛, եթե դուք տեսնեիք նրա գեղեցիկ դղյակն այնտեղ, հայրենիքում, մեր հնամենի Իռլանդիայում: Եթե տեսնեիք այն կապուտաչյա գեղեցկուհուն: Խեղճը երևի որքա՛ն արցունք է թափում սպասելով Ջերալդի վերադարձին: Օ՛, եթե միայն դուք տեսնեիք այն աղջկան...

Չնայած Ֆելիմի իռլանդական առողջանությանը՝ մեքսիկուհին հասկացավ նրան:

Խանդը լավ թարգման է: Հառաչանքի նման մի բան դուրս թռավ Իսիդորայի կրծքից, երբ Ֆելիմն արտասանեց «այն աղջկան» բառերը:

– Ես ամեննին էլ չեմ ուզում տեսնել «այն աղջկան»,– շտապեց պատասխանել Իսիդորան:– Ես ուզում եմ տեսնել սինյոր Ջերալդին: Տա՛նն է նա:

– Տանն է՞, հարցնում եք: Ա՛յ, դա հասկանալի հարց է: Ենթադրենք, թե ասացի՝ տանն է: Հետո ի՞նչ:

– Ես ուզում եմ նրան տեսնել:

– Ա՛, ա՛յ թե ինչ: Դուք ստիպված պիտի լինեք սպասել: Հիմա հյուր ընդունելու ժամանակ չէ: Նրա մոտ կարելի է թողնել միայն բժշկին կամ քահանային, գեղեցկուհիս: Իսկ ձեզ ես ներս չեմ թողնի:

– Բայց ինձ խիստ հարկավոր է տեսնել նրան, սինյոր:

– Հը՛մ... ձեզ հարկավոր է տեսնել՞ նրան: Այս ես արդեն լսեցի: Միայն թե ձեզ չի հաջողվի: Ֆելիմ Օ՛-Նիլը հազվադեպ է մերժում գեղեցկուհիներին, մանավանդ ձեզ նման սևաչյաներին: Բայց ի՞նչ կարող ես անել, եթե չի կարելի:

– Իսկ ինչո՞ւ չի կարելի:

– Դրա համար պատճառներ շատ կան: Նախ, որովհետև հիմա նա հյուր ընդունել չի կարող, մանավանդ կնոջ:

– Բայց ինչո՞ւ, սինյոր, ինչո՞ւ:

– Որովհետև հագնված չէ, ինչպես հարկն է: Նրա հագին միայն մի շապիկ կա, եթե չհաշվենք այն լաթերը, որոնցով միստր Ստումպը փաթաթել է նրան: Գրողը տանի: Այդքան լաթերից երևի մի ամբողջ հագուստ կարելի էր կարել՝ ն՛ սերթուկ, ն՛ ժիլետ, ն՛ շալվար:

– Մինյո՛ր, ես ձեզ չեմ հասկանում:

– Ա՛խ, չեք հասկանում: Մի՞թե ես բավական պարզ չասացի, որ նա անկողնում պառկած է:

– Անկողնո՞ւմ, այս ժամի՞ն: Հուսով եմ, որ ոչինչ...

– ... չի՞ պատահել, ուզում եք ասել: Դժբախտաբար պատահել է, այն էլ այնպիսի բան, որ ստիպված է դեռ շատ շաբաթներ պառկել:

– Օ՛, սինյոր, մի՞թե նա հիվանդ է:

– Այ, հենց այդ է, որ կա: Բայց ինչ արած, սիրելիս, չարժե թաքցնել այդ: Իմ ասելուց նա ոչ վատ կզգա իրեն, ոչ լավ: Թեկուզ հենց իր երեսին էլ ասեմ, նա չի առարկի:

– Նշանակում է՝ նա հիվանդ է: Ասացեք սինյոր, ինչո՞վ է հիվանդ և ինչո՞ւ է հիվանդացել:

– Լա՛վ, բայց ես կարող եմ պատասխանել միայն ձեր առաջին հարցին: Նրա հիվանդությունն իր վերքերից է, բայց թե ով է հասցրել նրան այդ վերքերը՝ Աստված գիտե: Նրա ոտքը ցավում է, իսկ մաշկն այնպիսի վիճակում է, որ ասես մի տասը չար կատուների հետ միասին նրան պարկի մեջ են գցել: Նույնիսկ ձեր այդ փոքրիկ թաթիկի չափ մի ողջ տեղ չես գտնի վրան: Դեռ ավելի վատ. նրա ուշքը վրան չէ:

– Ուշքը վրան չէ՞:

– Հենց այդպես: Նա այնպես է շատախոսում, ինչպես մի մարդ, որը երեկ չափից ավելի է խմել և հիմա կարծում է, թե մահակը վերցրած իր ետևից են ընկել: Կարծում եմ մի կաթիլ գինին ամենալավ դեղը կլիներ նրա համար, բայց ինչ կարող ես անել, եթե չկա: Ջրամանն էլ, շիշն էլ դատարկ են: Իսկ դուք, ձեզ հետ գոնե մի փոքրիկ ջրաման գինի չե՞ք ունենա: Մի քիչ ազվարդիենտե, ինչպես կարծեմ դուք եք ասում: Պատահել է, որ ես դրանից վատն էլ եմ խմել: Այդպիսի մի կում խմիչքը երևի շատ կօգնե իմ տիրոջը: Ճիշտն ասացեք, տիրուհի, չունե՞ք, գոնե մի կաթիլ:

– Ո՛չ, սինյոր, ես այդպիսի բան չունեմ: Դժբախտաբար չունեմ:

– Շա՛տ ափսոս: Միստր Մորիսի համար եմ ցավում: Դա նրան շատ օգտակար կլիներ: Բայց ի՛նչ արած: Ստիպված ենք այսպես յուրա գնալ:

– Բայց, սինյոր, մի՞թե ճիշտ եք ասում, որ ես չեմ կարող նրան տեսնել:

– Իհարկե: Եվ էլ ի՛նչ կարիք կա: Միննույն է, նա ձեզ իր տատից չի տարբերի: Ախր ասում եմ ձեզ, նա ամբողջովին վերքերի մեջ է, և ուշքն էլ վրան չէ:

– Ուրեմն, առավել ևս ես պետք է նրան տեսնեմ: Գուցե կկարողանամ օգնել: Ես պարտական եմ...

– Հա՛, դուք նրան պարտք եք և ուզում եք ձեր պա՛րտքը վճարել: Դե, դա արդեն ուրիշ բան է: Բայց դրա համար կարիք չկա, որ դուք նրան տեսնեք: Ես նրա ունեցվածքի կառավարիչն եմ, նրա բոլոր գործերն իմ ձեռքով են անցնում: Ճիշտ է, գրել չգիտեմ, բայց կարող եմ ստացականի տակ խաչեր քաշել, իսկ դա լիովին բավական է: Վստահորեն վճարեցեք փողը, խոսք եմ տալիս, որ իմ տերը երկրորդ անգամ չի պահանջի ձեզանից: Եվ հիմա դա հենց իսկը ժամանակին կլինի, շուտով մենք այստեղից գնալու ենք, և փող շատ է հարկավոր: Դե ուրեմն, եթե փողը ձեզ մոտ է, մնացածը կճարենք. թուղթ, գրիչ ու թանաք մեր խրճիթում կգտնվի: Ես իսկույն ստացական կտամ ձեզ:

– Ո՛չ, ո՛չ, ոչ: Ես փողի մասին չեմ խոսում: Դա երախտագիտության պարտականություն է:

– Ա՛խ, միայն երախտագիտությա՞ն: Դե, այդպիսի պարտքը վճարելը դժվար չէ: Ստացական էլ հարկավոր չէ: Միայն թե հիմա այդպիսի պարտք վճարելու ժամանակը չէ: Միննույն է, իմ տերը ոչինչ չի հասկանա: Երբ նա ուշքի կգա, ես կասեմ իրեն, որ դուք եղել եք այստեղ և ձեր պարտքը տվել եք:

– Բայց և այնպես կարելի՞ է տեսնել նրան:

– Ասում եմ ձեզ, որ հիմա չի կարելի:

– Բայց ես պետք է տեսնեմ նրան:

– Ա՛յ քեզ բա՛ն: Պե՛տք է: Ինձ այստեղ պահակ են կանգնեցրել և խիստ պատվիրել ոչ ոքի ներս չընդունել:

– Բայց դա ինձ չի վերաբերում: Չե՞ որ ես նրա բարեկամն եմ, Դոն Մորիսիոյի բարեկամը:

– Ես ի՛նչ իմանամ: Թեպետ և շատ սիրունիկ է ձեր դեմքը, բայց կարող եք նրա ռիսերիմ թշնամին լինել:

– Բայց ես պետք է տեսնեմ նրան: Ես այդպես եմ ուզում և կտեսնեմ:

Այս ասելով Բսիդորան ձիուց ցած ցատկեց և ուղղվեց դեպի դուռը:

Նրա վճռական ու զայրագին տեսքը իռլանդացուն ցույց տվեց, որ ժամանակն է կատարելու Ջեք Ստումպի կարգադրությունը: Առանց ժամանակ կորցնելու նա շտապ խրճիթ մտավ և այնտեղից դուրս եկավ տոմագավկով զինված: Նա ուզում էր արագ անցնել անկոչ հյուրի կողքով, բայց հանկարծ կանգ առավ, տեսնելով, որ աղջիկն ատրճանակն ուղղել է իր վրա:

– Ցա՛ծ գցիր կացինդ,– գոռաց Իսիդորան:– Անպետք արարած, փորձիր միայն ձեռք բարձրացնել ինձ վրա, և դու կմեռնես իսկույն:

– Ձեզ վրա՞, տիրուհի,– մրմնջաց Ֆելիմը, փոքր-ինչ սիրտ առած:– Սո՛ւրբ Աստվածածին: Ես այս գենքը նրա համար չեմ վերցրել, որ բարձրացնեմ ձեզ վրա: Երդվում եմ բոլոր սրբերի անունով:

– Հապա ինչո՞ւ եք վերցրել,– հարցրեց մեքսիկուհին, հասկանալով իր սխալը և ատրճանակն իջեցնելով:– Ինչո՞ւ այդպես զինվեցիք:

– Երդվում եմ, որ տոմագավկը ես վերցրել եմ միայն մի կարգադրություն կատարելու համար. ես պետք է կակտուսի մի ճյուղ կտրեմ, ա՛յ, որ այնտեղ աճում են, և այդ ճյուղը պիտի խրեմ ձիու պոչի տակ: Դուք հո դրան դեմ չե՞ք լինի:

Մեքսիկուհին լռեց, զարմանալով, թե դա ինչ տարօրինակ մտադրություն է:

Իռլանդացու վարվեցողությունն այնքան էր անհեթեթ, որ դժվար էր նրան կասկածել նենգության մեջ: Նրա տեսքը, դիրքը, շարժումներն ավելի շուտ ծիծաղաշարժ էին, քան սպառնական:

– Լռությունը համաձայնության նշան է: Շնորհակալ եմ ձեզնից,– ասաց Ֆելիմը, այլևս չվախենալով գնդակ ստանալ իր մեջքին:

Նա վազեվազ անցավ բացատը և ճշտությամբ կատարեց ծերունի որսորդի բոլոր պատվերները:

Մեքսիկուհին սկզբում լռել էր զարմանքից, իսկ հետո շարունակեց լուռ մնալ, որովհետև խոսելն անօգուտ էր:

Հենց որ Ֆելիմը կատարեց որսորդի կարգադրությունը, իսկույն հնչեց զամբիկի ճիչը և ամբակների ուժեղ դուփյունը: Նրան միացավ շան ողբագին ոռնոցը, և իսկույն էլ անտառային ձայների մի ամբողջ խումբ՝ թռչունները, գազանները, միջատները ձայնակցեցին այդ կատաղի համերգին, որից բարձր գոռալ հասարակ մահկանացուն չէր կարող:

Իսիդորան կանգնած էր լուռ տարակուսանքի մեջ: Ուրիշ բան չէր մնում նրան անելու: Քանի դեռ շարունակվում էր այդ դժոխային աղմուկը, որևէ բան հարցնելու փորձ անելն էլ ավելորդ էր:

Ֆելիմը վերադարձավ խրճիթի դռան մոտ և նորից շեմքում պահակային դիրք գրավեց՝ իր դերը լավ կատարած դերասանի գոհունակ տեսքով:

## ԳԼՈՒԽ LVIII

### Թունավորված համբույր

Ամբողջ տասը ռոպե տևեց այդ վայրի համերգը. զամբիկը ճղղում էր կիսամոռի խոճկորի պես, իսկ շունը ձայնակցում էր նրան ողբաձայն ոռնոցով, որին պատասխանում էր արձագանքը գետի երկու ափերից:

Այդ ձայները տարածվում էին մի ամբողջ մղոնի վրա: Ջեք Ստումպը հագիվ թե դրանից ավելի հեռու գնացած լիներ և անպայման պետք է լսեր:

Չկասկածելով, որ Ջեքը շուտով կգա, Ֆելիմը ամուր կանգնել էր շեմքում, հուսալով, որ անձանոթ աղջիկը չի կրկնի խրճիթ մտնելու փորձը, գոնե մինչև այն ժամանակ, երբ ինքն ազատված կլինի ժամապահի պարտականությունից:

Չնայած մեքսիկոու թուր վստահեցումներին, նա դեռ կասկածում էր, թե աղջիկը նենգ մտադրություն կունենա, թե չէ՝ ինչն էլ պիտի Ջեքը այնպես պնդեր, որ իրեն կանչեն:

Ֆելիմն ինքն արդեն հրաժարվել էր դիմադրելու մտքից: Նրա աչքին դեռ երևում էր շողշողուն ատրճանակը, և նա ամեննին չէր ուզում վեճի մեջ մտնել այդ տարօրինակ աղջկա հետ: Նա առանց մի խոսք ասելու, աղջկան ներս կթողներ:

Բայց կար խրճիթի մի ուրիշ պաշտպան էլ, որն ավելի վճռականորեն էր պահպանում մուտքը, և որին չէր վախեցնի նույնիսկ ծանր հրանոթների մի ամբողջ մարտկոց: Դա Թարանն էր:

Շան երկարաձիգ ու լալագին ոռնոցը շուտ-շուտ փոխվում էր կատաղի հաչոցի: Նա ևս անվստահություն էր զգում այդ անկոչ հյուրի նկատմամբ, մեքսիկոու շարժումները շանը թշնամական էին թվում: Նա կանգնել էր Ֆելիմի ու դռան առաջ և, իր սուր-սուր ժանիքները գցելով, պարզ հասկացնում էր, որ խրճիթ մտնել կարելի է միայն իր դիակի վրայով:

Բայց Բսիդորան չէր էլ մտածում պնդել իր ցանկությունը: Զարմանքը թերևս միակ զգացմունքն էր, որ այդ բույսին համակել էր նրան:

Լուռ ու անշարժ կանգնած նա սպասում էր: Տարակույս չունեի, որ այդպիսի մի տարօրինակ նախաբանի հաջորդելու էր համապատասխան վերջավորություն: Խիստ հետաքրքրված լինելով՝ նա համբերությամբ սպասում էր այդ ներկայացման վախճանին:

Նրա նախկին անհանգստության հետքն էլ չէր մնացել: Այն, ինչ նա տեսել էր, այնքան էր ծիծաղելի, որ վախեցնել չէր կարող, և միաժամանակ այնքան էր անհասկանալի, որ ծիծաղ առաջացնել չէր կարող:

Իրեն այդքան տարօրինակ պահող մարդու դեմքին ժպիտ չէր երևում, այլ բոլորովին լուրջ էր: Պարզ է, որ այդ տարօրինակ մարդը կատակ անելու մասին չի էլ մտածել:

Այդպես տարակուսանքի մեջ կանգնել էր Բսիդորան, մինչև որ ծառերի մեջ երևաց մի բարձրահասակ մարդ՝ խունացած բաճկոնը հագին և մի երկար հրացան ձեռքին: Նա համարյա վազում էր:

Նա մոտեցավ խրճիթին: Երբ աղջիկն այդ անծանոթին տեսավ, նրա դեմքին անհանգստություն նշմարվեց, իսկ փոքրիկ ձեռքը ամուր սեղմեց ատրճանակը:

Այդ արվեց մասամբ նախազգուշության համար, մասամբ էլ մեքենաբար: Եվ զարմանալի չէ. արագ-արագ դեպի խրճիթը եկող այդ հսկայի խոժոռ դեմքը ով էլ որ տեսներ, կանհանգստանար:

Բայց երբ մարդը բացատ դուրս եկավ, նրա դեմքին պակաս զարմանք չերևաց, քան այն, որ դրված էր աղջկա դեմքին:

Մարդը ատամների արանքից ինչ-որ խոսք նետեց, բայց դեռևս շարունակվող աղմուկի մեջ նրա ասածը լսել չէր լինի, և միայն շարժումներից կարելի էր ենթադրել, որ հազիվ թե մի առանձին քաղցր բան ասած լինի նա:

Մարդը մոտեցավ ձիուն, որը դեռ ճղղում էր, և արեց այն, ինչ բացի նրանից ուրիշ ոչ ոք չէր համարձակվի անել. նա բարձրացրեց կատաղած զամբիկի պոչը և հանեց դուրս գցեց այն փուշը, որ այդքան երկար ժամանակ տանջում էր անասունին:

Անմիջապես լռություն տիրեց, որովհետև խմբերգի մյուս մասնակիցները զամբիկի վայրի ճղղոցին վարժվելով՝ արդեն վաղուց լռել էին:

Բսիդորան դեռ ոչինչ չէր հասկանում և, միայն մի հայացք գցելով խրճիթի շեմքում կանգնած հասուլիկ մարդու վրա, հասկացավ, որ նա հաջողությամբ կատարել է ինչ-որ հանձնարարություն:

Բայց հենց որ Ստումպն ահեղ տեսքով շուտ եկավ դեպի խրճիթը, Ֆելիմի ինքնագոհ տեսքի հետքն էլ չմնաց: Նույնիսկ գեղեցկուհու ներկայությունը չկարողացավ կանգնեցնել լուսանքների հեղեղը:

– Ախ դո՛ւ, տիմա՛ր, իռլանդական ապո՛ւշ: Մի հարցնող լինի՝ ինչի՞ համար ինձ կանչեցիր այստեղ: Հենց նոր ես նշան էի բռնել մի ահագին հնդկահավի, որ երեսուն ֆունտից պակաս չէր լինի: Բայց նախ-

քան հրացանի ոտքը կքաշեին նգովյալ զամբիկի ռոնոցը խրտնեցրեց նրան: Հիմա հո կորավ մեր նախա-  
ճաշը:

– Բայց միստր Ստումպ, չէ՞ որ դուք ինքներդ հրամայեցիք: Դուք ասացիք, որ հենց որ մեկը դա այս-  
տեղ...

– Ա՛յ, թե դմբոն ես հա՛: Մի՞թե դա կանանց էլ էր վերաբերում:

– Բա ես ի՞նչ իմանայի, թե սա կին է: Մի տեսնեիք ինչպես էր նստել թամբին: Ճիշտ ու ճիշտ տղա-  
մարդավարի:

– Մեկ չի՞, թե ինչպես էր նստել: Կամ դու չե՞ս տեսել, ապուշի գլուխ, որ բոլոր մեքսիկուհիներն այդ-  
պես են ձի հեծնում: Կարծում եմ, որ դու ավելի շատ ես կնկա նման, քան սա: Իսկ որ մի քսան անգամ  
սրանից ավելի հիմար ես, այդ արդեն հաստատ է: Սրան ես մի քանի անգամ եմ տեսել և որոշ բաներ էլ  
լսել եմ սրա մասին: Բայց չեմ իմանում՝ ինչ քամի է այստեղ բերել սրան: Եվ դժվար թե կարող եմք իրենից  
իմանալ. սա խոսում է միայն իրենց մեքսիկական լեզվով: Իսկ ես այդ լեզուն չգիտեմ և չեմ էլ ուզում գի-  
տենալ:

– Դուք սխալվում եք: Միստր Ստումպ: Նա անգլերեն խոսում է... Ճիշտ չե՞մ ասում, տիրուհի:

– Մի քիչ խոսում եմ անգլերեն,– պատասխանեց մեքսիկուհին, որ մինչ այդ լուռ կանգնած լսում էր:–  
Շա՛տ քիչ:

– Ա՛յ քեզ բա՛ն,– գոչեց Ջեֆը փոքր-ինչ շփոթվելով:– Ներեցեք ինձ, սինյորիտա: Դուք մի քիչ խոսո՞ւմ  
եք անգլերեն: Ավելի լավ: Այդ դեպքում կարող եք ասել, թե ինչո՞ւ եք բարեհաճել այստեղ: Երևի մոլորվե՞լ  
եք:

– Ո՛չ, սինյոր,– պատասխանեց աղջիկը մի պահ լուռ մնալուց հետո:

– Նշանակում է դուք գիտե՞ք, թե որտեղ եք գտնվում:

– Այո, սինյոր... Այո... Սա դոն Մորիսիո Ջերալդի տո՞ւնն է:

– Այո, այդպես է: Միայն լավ կլինի դուք նրա անունը չտաք... Այս խրճիթը դժվար է տուն անվանել,  
բայց նա, իրոք, այստեղ է ապրում: Դուք ուզում եք խրճիթի տիրո՞ջը տեսնել:

– Օ՛, սինյոր, այո՛: Ես հենց դրա համար էլ եկել եմ:

– Դե, ինչ կա որ, ես առարկություն չունեմ: Կարծում եմ, դուք ոչ մի չար մտադրություն չունեք, չէ՞:  
Միայն տեսնելուց ի՞նչ օգուտ: Ախր նա ձեզ իր ներբանից չի տարբերի:

– Նա հիվա՞նդ է: Ինչ-որ դժբախտությո՞ւն է պատահել նրան: Ահա, սա ասաց ինձ:

– Այո, ես եմ ասել նրան,– վրա բերեց Ֆելիմը:

– Այդպես էլ կա,– պատասխանեց Ջեֆը:– Նա վիրավորված է: Եվ հենց հիմա գառանցանքի մեջ է: Ես  
կարծում եմ առանձին լուրջ բան չկա. պետք է հուսալ, որ շուտով ուշքը գլուխը կգա:

– Օ՛, սինյոր, ես ուզում եմ նրա հիվանդապահը դառնալ, քանի դեռ պառկած է: Ի սեր Աստծու, թույլ  
տվեք ներս մտնել, և ես կսկսեմ խնամել նրան: Ես նրա բարեկամն եմ, հավատարիմ բարեկամը:

– Դե, ի՞նչ կա: որ: Դրա մեջ ես ոչ մի վատ բան չեմ տեսնում: Ասում են հիվանդին խնամելը կնոջ գործ  
է: Ճիշտ է, այն ժամանակից, ինչ ես թաղել եմ իմ հանգուցյալ կնոջը, այդ բանը չեմ ստուգել: Եթե ուզում եք  
խնամել նրան, խնդրե՛մ, քանի որ նրա բարեկամն եք: Կարող եք նրա մոտ մնալ, մինչև մեր վերադառնա-  
լը: Միայն հետևեցեք, որ նա մահճակալից ցած չընկնի և իր փաթաթանները չպոկի:

– Վստահեցեք ինձ, սինյոր: Ես կպաշտպանեմ նրան որքան կարող եմ: Բայց ասացեք ինձ, ո՞վ է վի-  
րավորել նրան: Հնդկացինե՞րը: Բայց չէ՞ որ այս մոտերքում հնդկացիներ չկան: Գուցե որևէ մեկի հետ կո-  
վե՞լ է:

– Դրա մասին, սինյորիտա, ես էլ այնքան գիտեմ, որքան դուք: Նա կովի է բռնվել շնագայլերի հետ: Այդ  
պարզ երևում է: Բայց ծունկն էլ կոտրված է, իսկ դա շնագայլերի գործ չէ: Երեկ, մայրամուտից քիչ առաջ, ես  
նրան գտա թփուտների մեջ: Նա մինչև գոտին ջրի մեջ խրված կանգնած էր առվակում, իսկ ափից արդեն

պատրաստվում էր նրա վրա ուսունել մի բծավոր գազան, որին դուք, մեքսիկացիներդ, վագր եք անվանում: Այդ վտանգից ես նրան փրկեցի: Բայց թե դրանից առաջ ինչ է պատահել նրան, այդ ինձ համար էլ գաղտնիք է: Տղան գիտակցությունը կորցրել է և հիմա նրանից ոչինչ իմանալ չի լինի: Ուստի մեզ մնում է միայն սպասել:

– Բայց դուք հավատացած եք, սինյոր, որ լուրջ բան չկա: Նրա վերքերը վտանգավոր չեն:

– Ո՛չ: Նա մի քիչ տենդի մեջ է: Իսկ ինչ վերաբերում է վերքերին՝ պարզապես չանգովածքներ են: Երբ ուշքի գա, ամեն ինչ կարգին կլինի: Մի շաբաթ հետո նա առողջ կլինի եղջերուի պես:

– Օ՛, ես հոգատարությամբ կխնամեմ նրան:

– Դուք շատ բարի եք. միայն թե... միայն թե...

Զեբը տատանվում էր: Նրա գլխում հանկարծ մի միտք էր ծագել: Ահա թե ինչ էր մտածում նա:

«Սա երևի այն աղջիկն է, որը ուտելիք էր ուղարկում Մորիսին, երբ նա պառկած էր Օբերդոֆերի մոտ: Սա սիրահարված է Մորիսին, դա պարզ է արևի լույսի պես: Սիրահարված է մինչև ականջները: Բայց մյուսը նույնպես: Պարզ է և այն, որ Մորիսը երագում է ոչ թե սրան, այլ այն մյուսին: Եթե սա լսի, թե Մորիսն ինչպես է գառանցանքի մեջ խոսում այն մյուսի մասին, – իսկ նա ամբողջ գիշերը նրա անունն էր տալիս, – սրա սիրտը կկոտրվի: Խեղճ աղջիկ: Ես խղճում եմ սրան: Բարի սիրտ է երևում: Բայց մուստանգերը հո չի կարող երկուսի հետ ամուսնանալ, իսկ ամերիկուհին բոլորովին գերել է նրան: Լավ բան չի ստացվում: Հարկավոր է այս սևաչյա աղջկան համոզել, որ ներս չմտնի, թողնի գնա, քանի դեռ Մորիսը Լուիզայի մասին է գառանցում»:

– Գիտե՞ք ինչ, միսս, – վերջապես ասաց Ստումպը մեքսիկուհուն, որն անհամբեր սպասում էր նրա խոսքին, – ավելի լավ չի՞ լինի, որ գնաք տուն: Կգաք այստեղ, երբ նա արդեն առողջացած կլինի: Միևնույն է, հիմա նա ձեզ չի էլ ճանաչի: Իսկ խնամելու համար մնալն ավելորդ է: Նա այնքան էլ լուրջ հիվանդ չէ և մեռնելու միտք բոլորովին չունի:

– Ոչինչ, թող չճանաչի: Միևնույն է, ես նրան կխնամեմ: Գուցե նրան որևէ բան հարկավոր լինի: Ես ամեն ինչի մասին կհոգամ:

– Դե որ այդպես է, մնացեք, – ասաց Զեբը, ասես մի նոր միտք նրան դրդեց համաձայնել: – Զեր բանն է: Միայն թե նրա խոսքերի վրա ուշադրություն չդարձնեք: Նա կարող է խոսել ինչ-որ սպանության մասին և էլի ինչ-որ բաներ... Զառանցող մարդը հաճախ է այդպես խոսում:

Դուք դրանից չվախենաք: Նա երևի մի կնոջ մասին էլ կխոսի. շարունակ հիշում է նրան:

– Կնո՞ջ մասին:

– Այո: Նրա անունն էլ է տալիս:

– Անո՞ւնը: Միևնույն է: Ի՞նչ անուն:

– Կարծեմ որ իր քրոջ անունն է: Ես նույնիսկ համոզված եմ, որ իր քրոջն է հիշում:

– Միստր Սաումպ, եթե դուք միստր Մորիսի մասին եք ասում, ապա... – սկսել ուզեց Ֆելիմը:

– Լո՞ր, հիմա՛ր: Քիթը մի՛ խոթիր, ուր որ պետք չէ: Քո խելքի բանը չի: Դու, ավելի լավ է, արի գնանք ինձ հետ, – ասաց նա մի կողմ քաշվելով ու իր հետ տանելով իռլանդացուն: – Ես ուզում եմ, որ դու մի քիչ ման գաս ինձ հետ: Երբ գետակի ափով վեր էի բարձրանում, մի բռնածավոր սպանեցի և այնտեղ էլ թողի: Արի, բեր տուն, եթե միայն մի որևէ արարած չի փախցրել արդեն: Թե չէ, կարող է պատահել, որ ինձ հաջողվի հնդկահավ սպանել:

– Բռնածավո՞ր: Բռնածավոր օ՞ձ, ասում եք:

– Հա, ի՛նչ կա որ:

– Բայց դուք հո չեք ուտելու օձը, միստր Սաումպ: Ախր կարելի է թունավորվել:

– Շա՛տ բան ես հասկանում: Նրա մեջ էլ թույն չի մնացել: Ես գլուխը կտրել եմ, հետն էլ ամբողջ թույնը:

- Թո՛ւհ: Միևնույն է, ես թեկուզ սովից մեռնեիս էլ լինեմ, մի թիքա էլ այն գարշելուց բերանս չեմ դնի:
  - Է՛հ, մեռնում ես, մեռի: Քեզ ո՞վ է խնդրում ուտել: Ես միայն ուզում եմ, որ դու օձը տուն բերես: Դե՛, գնանք, և արա ինչ քեզ ասում են: Թե չէ՝ ես քեզ կստիպեմ նրա գլուխն ուտել թույնի և թունավոր ատամների հետ:
  - Ազնիվ խոսք, միստր Ստումպ, մտքովս էլ չի անցել չլսել ձեզ: Ես կանեմ ամեն բան, ինչ ասեք: Պատրաստ եմ նույնիսկ ամբողջ օձը կուլ տալու: Սո՛ւրբ Պատրիկ, թողություն տուր մեղապարտիս:
  - Գրողի ծոցը քո սուրբ Պատրիկը: Գնա՛նք:
- Ֆելիմն այլևս ոչինչ չասաց և հնազանդորեն անտառ գնաց որսորդի ետևից:

\* \* \*

Իսիդորան մտավ խրճիթ և կռացավ հիվանդի անկողնի վրա: Նա կրքոտ համբույրներով ծածկեց երիտասարդի ջերմ ճակատը և ցամաքած շրթունքները: Եվ հանկարծ ետ նետվեց, ինչպես կարիճ խայթած լինեք:

Այն, ինչ նրան ստիպեց ետ նետվել, ավելի վատ բան էր, քան կարիճի թույնը: Դա ընդամենն մի բառ էր, մի կարճ բառ:

Ջարմանալո՞ւ բան է դա: Որքա՛ն հաճախ մի «այո» կարճ բառից է կախված մարդու ամբողջ կյանքի երջանկությունը: Եվ հաճախ նույնպիսի կարճ «ոչ» բառը որքա՛ն ծանր վիշտ է բերում իր հետ:

## ԳԼՈՒԽ LIX

### Հանդիպում խրճիթում

Այն օրը, երբ Լուիզա Պոյնդեքստերը Միգուել Դիազին ազատեց կապանքից, մոայլ օր էր իր համար, երևի ամենամոայլ օրը իր կյանքում:

Նախորդ օրը կորցրած եղբոր վշտին ավելացել էր անհանգստությունը սիրած տղայի համար: Այժմ էլ այդ վիշտը սաստկանում էր սև խանդից:

Վիշտ, երկյուղ, խանդ, չափից ավելի շատ չէ՞ մեկ սրտի համար:

Ահա թե ինչ ապրումների մեջ ընկավ Լուիզա Պոյնդեքստերը, երբ կարդաց իր սիրած տղայի դավաճանության ապացույցը պարունակող նամակը:

Ճիշտ է, նամակը Ջերալդին ինքը չէր գրել, և ապացույցն ուղղակի համարել չէր կարելի:

Սակայն դեռատի կրեոլուհին, զայրույթի պոռթկումի մեջ լինելով, սկզբում դրա մասին չմտածեց: Դատելով ըստ այդ նամակի Մորիս Ջերալդի և մեքսիկուհու հարաբերությունները շատ ավելի քնքուշ էին, քան տղան էր ասել դրա մասին: Նշանակում է՝ Մորիսը խաբել է իրեն:

Հակառակ դեպքում ինչո՞ւ պիտի այդ կինը այսպես հանդուգն ակներևությամբ գրեր իր զգացմունքների մասին, երիտասարդի գեղեցիկ ու արտահայտիչ աչքերի մասին:

Այդ նամակը զուտ բարեկամական չէր, նրանից կիրք էր բուրում: Կրեոլուհին այսպես հասկացավ այդ տողերը. չէ՞ որ իր սիրտն էլ վատվում էր սիրուց:

Եվ, բացի դրանից, նամակի մեջ խոսվում էր տեսակցության մասին: Ճիշտ է, մեքսիկուհին միայն խնդրանքով էր դիմում Մորիսին: Բայց դա միայն ձև է, ինքնավստահ կնոջ կոկետություն: Նամակը վերջանում էր արդեն ոչ թե խնդրանքով, այլ հրամանով. «Անպայման եկեք, կսպասեմ ձեզ»:

Կարդալով այս տողերը՝ Լուիզան ջղաձգորեն ճմրթեց նամակը: Նրա այդ շարժումի մեջ զգացվում էր ոչ միայն խանդ, այլև վրեժի ծարավ:

– Այո, այժմ ինձ համար ամեն ինչ պարզ է,– գոչեց աղջիկը դառնացած:– Առաջին անգամը չէ, որ նա այսպիսի նամակ է ստանում, նրանք արդեն հանդիպել են այստեղ: «Իմ հորեղբոր տան ետևի բլրի գագաթին», այսպիսի անորոշ ցուցումն էլ բավական է: Նշանակում է նա հաճախ է եղել այնտեղ:

Բայց շուտով զայրույթը փոխվեց հուսահատության: Նրա զգացմունքը տրորված էր, կոխկրտված, ինչպես իր ոտքերի առաջ ընկած թղթի կտորը:

Տխուր խոհեր համակեցին կրեոլուհուն: Շփոթության մեջ ընկնելով՝ նա ամենամոռայլ որոշումներն էր ընդունում: Հիշեց սիրելի Լուիզիանան, և նրա մեջ ցանկություն ծագեց վերադառնալ այնտեղ, որպեսզի իր գաղտնի վիշտը թաղի վանքի մեջ: Խոր վշտի այդ ժամին եթե վանքը մոտիկ լիներ, Լուիզան երևի կհեռանար հոր տանից, որպեսզի ապաստան որոնի վանքի սրբազան պատերի մեջ: Դա իսկապես ամենամոռայլ օրն էր Լուիզայի կյանքում:

Հուսահատության երկար ժամերից հետո, վերջապես, նա փոքր-ինչ հանգստացավ և սկսեց ավելի խելամիտ դատել: Նա սկսեց նորից կարդալ նամակը՝ խորհելով ամեն մի բառի մասին:

Նրա մեջ մի հույս ծագեց, թե Մորիս Ջերալդը կարող է ավանում եղած չլինել: Բայց այս ենթադրությունն էլ քիչ հավանական թվաց: Տարօրինակ կլիներ, եթե այդ չիմանար մի աղջիկ, որը տեսակցություն է նշանակում և այդպես վստահ սպասում է իր սիրածին: Բայց և այնպես Ջերալդը կարող էր գնացած լինել. չէ՞ որ նա պատրաստվում էր գնալու:

Իր այս կասկածները ստուգելը Լուիզա Պոյնդեքստերի՝ ագարակատիրոջ այդ հպարտ դստեր համար շատ դժվար բան էր, բայց ուրիշ ելք չէր մնում: Եվ երբ աղջամուղջը թանձրացավ, նա իր խատուտիկ մուստանգը հեծած անցավ ավանի փողոցներով և կանգ առավ հյուրանոցի դռան առաջ, հենց այնտեղ, որտեղ ընդամենը մի քանի ժամ առաջ կանգնած էր Իսիդորայի մոխրագույն ձին:

Ավանում այդ երեկո մարդ չէր երևում: Ոմանք գնացել էին ոճրագործին որոնելու, ուրիշներն արշավի էին մեկնել կոմանչների դեմ: Օբերդոֆերը Լուիզայի անզգույշ քայլի միակ վկան էր: Ի դեպ, հյուրանոցի տերը դրա մեջ ոչ մի դատապարտելի բան չէր տեսնում: Նրան միանգամայն բնական էր թվում, որ սպանված պատանու քույրը ցանկանում է նորություններ իմանալ: Եվ հենց սրանով էլ նա բացատրում էր աղջկա գալը:

Բթագլուխ գերմանացին չէր էլ նկատում, թե խոսակցության սկզբում Լուիզա Պոյնդեքստերն ինչպիսի գոհունակությամբ էր լսում իր պատասխանները: Նա ավելի քիչ կարող էր հասկանալ, թե աղջկանն ինչպիսի ցավ պատճառեց իր մի պատահական դիտողությունով, որը և վերջ դրեց նրանց խոսակցությանը:

Իմանալով, որ ինքն առաջինը չէ տեղեկություններ հարցնում Մորիս մուստանգերի մասին, որ էլի մի կին արդեն տվել է նույնպիսի հարցեր, Լուիզան, նորից հուսահատության մեջ ընկնելով, ձիու գլուխը շուտ տվեց ու քշեց դեպի Կասսա դել Կորվո:

Ամբողջ գիշերը նա անքուն շուռումուռ էր գալիս անկողնում ու դադար չէր գտնում: Մոռացության կարճ րոպեներին էլ նրան տանջում էին մղձավանջային երազները:

Առավոտը նրան հանգիստ չբերեց, բայց բերեց մի վճռականություն՝ հաստատ ու համարձակ, համարյա հանդուգն մի վճռականություն:

Մեն-մենակ Ալամոյի ափերը գնալը Լուիզա Պոյնդեքստերի համար նշանակում էր պատշաճության կանոնների խախտում: Բայց հենց այդ է, որ նա մտադիր էր անել:

Չկար մեկը, որ ետ պահեր նրան, արգելեր այդ ուղևորությունը: Որոնումները շարունակվում էին ամբողջ գիշերը, և ջոկատը դեռ չէր վերադարձել, Կասսա դել Կորվոյում նրա մասին ոչ մի լուր չկար: Դեռատի կրեոլուհին հասիենդայի և իր արարքների լիակատար տերն էր, և միայն ինքը գիտեր, թե ինչն է իրեն մղում այդ հանդուգն քայլին:

Բայց դա դժվար չէր հասկանալ:



Լուիզա Պոյնդեքստերն այնպիսին չէր, որ կարողանար անորոշության մեջ մնալ: Նույնիսկ սերը, որ ամենաուժեղներին էլ ենթարկում է իրեն, չէր կարողացել հլու-հնազանդ աղջիկ դարձնել նրան: Նա պետք է ճշմարտությունն իմանա: Գուցե իրեն երջանկություն է սպասում, գուցե և՛ բոլոր հույսերի խորտակում: Նույնիսկ վերջինս նրան ավելի լավ էր թվում, քան տանջալից կասկածները:

Նա դատում էր համարյա այնպես, ինչպես և իր մրցակցուհին:

Լուիզային հակառակը համոզելն անօգուտ բան էր: Նույնիսկ հոր խոսքը չէր կարող ետ պահել նրան:

\*\*\*

Ծագող արևը Լուիզային թամբի վրա տեսավ: Կասա դել Կորվոյի դարբասից դուրս գալով՝ նա արդեն իրեն ծանոթ շավղով ուղղվեց դեպի պրերիա:

Ամեն անգամ իրեն ծանոթ ու թանկագին տեղերով անցնելիս նրա սիրտը թրթռում էր:

Այդպիսի բուքեններին նա մոռանում էր այն տառապանքը, որ ստիպել էր նրան դուրս գալ այդ ճամփորդության, մտածում էր միայն սիրած տղային հանդիպելու մասին և երագում էր փրկել նրան թշնամիներից՝ որոնք երևի արդեն շրջապատել են նրան:

Չնայած սիրած տղայի համար ապրած տագնապին՝ դրանք երջանիկ բուքեններ էին, մանավանդ, եթե համեմատելու լինենք այն ժամերի հետ, երբ նրան տանջում էր այն միտքը, թե Մորիսը դավաճանել է իրեն:

Քսան մղոն էր բաժանում Կասա դել Կորվոն մուստանգերի մենավոր խրճիթից:

Եվրոպայում ձիով տեղ գնացող մարդուն այդպիսի տարածությունը կարող էր մի ամբողջ ճանապարհորդություն թվալ, բայց պրերիայի բնակիչների համար դժվար չէ այդ ճանապարհին անցնել երկու ժամում: Նրանք այնպես են սլանում, ասես աղվեսի կամ եղջերուի ետևից են ընկել:

Այդպիսի ճանապարհորդությունը ձանձրալի չէ նույնիսկ ծուլ ձիով, բայց Լուիզայի արագավազ խատուտիկ մուստանգով, որը դեպի իր հարազատ պրերիան էր սլանում, ճանապարհորդությունը շուտ վերջացավ, գուցե և, ի դժբախտություն կրեոլուհու, շատ ավելի շուտ:

Որքան էլ զարմանալի էր Լուիզայի համար, այժմ նա հուսահատություն չէր ապրում. նրա տխուր սրտի մեջ հույսի մի ճառագայթ էր շողում:

Բայց հենց որ նա ոտք դրեց մուստանգերի խրճիթի շեմքին, հույսի այդ շողը մարեց: Մի ճնշված ճիչ դուրս թռավ նրա շուրթերից. ասես սիրտը պատռվեց:

Խրճիթում մի կի՛ն կար:

Դրանից մի ակնթարթ առաջ այդ կնոջ շուրթերից էլ մի ճիչ էր դուրս թռել, և Լուիզայի բացականչությունն ասես նրա արձագանքը լիներ, այնքան նման էր իրար այդ ճիչերի մեջ հնչող ցավը:

Եվ որպես երկրորդ, ավելի որոշակի արձագանք հնչեց Բսիդորայի երկրորդ ճիչը, շուտ գալով նա տեսել էր այն կնոջը, որի անունը հենց նոր արտասանել էր հիվանդը, այն «Լուիզային», որին մուստանգերը սիրով ու քնքշությամբ էր կանչում իր զառանցանքի մեջ:

Դեռատի կրեոլուհու համար ամեն ինչ պարզ դարձավ, տանջալից չափով պարզ: Նրա առջև էր այն աղջիկը, որը սիրային նամակ էր գրել մուստանգերին: Տեսակցությունը, այնուամենայնիվ, տեղի էր ունեցել: Գուցե թե բացատում տեղի ունեցած այն կովին մասնակցել էր և երրորդ անձը՝ Մորիս Ջերալդը: Արդյոք դրանով չի՞ բացատրվում նրա վիճակը. Լուիզան նկատեց, որ Մորիսն ամբողջովին վիրակապված, պառկած է անկողնում:

Այո՛, այս աղջիկն է գրել երկտողը, սա է, որ նրան «թանկագին» է կոչել և հիացել Մորիսի աչքերով, սա է, որ տեսակցության էր կանչել նրան, իսկ այժմ, ահա, նրա մոտ է և քնքշորեն խնամում է նրան: Նշա-

նակում է Մորիսը նրան է պատկանում: Օ՛, այդ միտքն այնքան էր տանջալից, որ խոսքով արտահայտել հնարավոր չէ:

Պակաս պարզ և պակաս տանջալից չէին նաև Իսիդորայի հետևությունները: Նա արդեն գիտեր, որ իր համար այլևս ոչ մի հույս չկա: Այնքան շատ էր լսել նա հիվանդի կցկտուր խոսքերը, որ այլևս դառն ճշմարտությանը կասկած չէր կարող: Շեմքում կանգնած էր իր մրցակցուհին, որն իրեն դուրս էր մղել մուստանգերի սրտից:

Երես առ երես, շանթող հայացքով կանգնել էին նրանք դեմ-դիմաց՝ հուզված միևնույն զգացմունքից, ցնցված միևնույն մտքերից:

Երկուսն էլ սիրահարված միևնույն մարդուն, երկուսն էլ մորմոքվելով խանդից՝ նրանք կանգնել էին մուստանգերի կողքին, իսկ նա, ավա՛ղ, չէր գիտակցում ոչ մեկի, ո՛չ մյուսի ներկայությունը:

Նրանցից յուրաքանչյուրը մյուսին համարում էր իր երջանիկ ախոյանը: Լուիզան չէր լսել այն բառերը, որոնք կմխիթարեին նրան, այն բառերը, որոնք մինչև այժմ հնչում էին Իսիդորայի ականջներում՝ մորմոքելով նրա սիրտը: Երկուսն էլ տոգորված էին անձայն, ուստի և առավել սոսկալի ատելությամբ: Նրանք ոչ մի բառ չէին փոխանակում: Նրանցից ոչ մեկը բացատրություն չէր խնդրում, ոչ մեկը բացատրության կարիք չէր զգում: Լինում են բռնություններ, երբ խոսքերն ավելորդ են: Դա վիրավորված զգացմունքների մի բախում էր, որ արտահայտվում էր միայն ատելությամբ լի հայացքներով և շրթունքների արհամարհական ծռումներով:

Բայց նրանք այդպես կանգնած մնացին միայն մի ակնթարթ:

Հետո Լուիզա Պոյնդեքստերը շուտ եկավ և ուղղվեց դեպի ելքը: Մորիս Ջերալդի խրճիթում նրա համար տեղ չկար:

Իսիդորան նույնպես դուրս եկավ համարյա տրորելով իր ախոյանի փեշերը: Նրան ևս դուրս էր մղում միևնույն միտքը. Մորիս Ջերալդի խրճիթում իր համար տեղ չկա:

Թվում էր, թե երկուսն էլ շտապում էին որքան կարելի է շուտ հեռանալ այնտեղից, որտեղ խորտակվել էր իրենց սիրտը:

Մոխրագույն ձին ավելի մոտիկ էր կանգնած, խատուտիկ մուստանգը հեռու: Իսիդորան առաջինը ցատկեց թամբի վրա: Երբ նա անցնում էր Լուիզայի մոտով, սա ևս արդեն հեծնում էր իր ձին:

Բայց ախոյանները հայացքներ փոխանակեցին. այդ հայացքներից ոչ մեկը հաղթական համարել չէր կարելի, բայց նրանց մեջ չէր երևում նաև ներողամտություն: Կրեոլուհու հայացքը լի էր տրտմությամբ, ցասումով ու զարմանքով: Այնինչ Իսիդորայի վերջին հայացքը, որին զուգակցեց մի կոպիտ հայիոյանք, լի էր անգոր չարությամբ:

## **ԳԼՈՒԽ IX**

### **Մատնություն**

Եթե կարելի լիներ արտաքին աշխարհի երևույթները համեմատել, մարդու ապրումների հետ, ապա դժվար կլիներ գտնել մի ավելի խիստ հակադրություն, քան Ալամոյի վրա շողացող արևի կուրացուցիչ փայլը և Իսիդորայի հոգու խավարը, երբ նա հեռանում էր մուստանգերի խրճիթից: Կատաղի կրքեր էին փոթորկվում նրա կրծքի տակ, և ամենից ուժեղն էր վրեժի ծարավը: Դրա մեջ նա գտնում էր մի ինչ-որ դառն բավականություն, այդ զգացմունքն էր, որ նրան փրկում էր հուսահատությունից: Այլ կերպ՝ նրա վշտի ծանրությունն անտանելի կլիներ:

Մտայլ մտքերից մորմոքվելով նա գնում էր ծառերի ստվերի միջով: Այդ մտքերն ուրախալի չդարձան և այն ժամանակ, երբ նա դարափուլին մոտենալով տեսավ կապուտակ, պայծառ երկինքը. նրան թվաց, թե երկինքը ծաղրում է իրեն:

Իսիդորան կանգ առավ բլրի ստորոտում: Նրա գլխավերևում փոված էին նոճու վիթխարի մուգ ճյուղերը: Նրանց թանձր ստվերն ավելի մոտ էր աղջկա թախճոտ սրտին, քան արեգակի զվարթ ճառագայթները:

Բայց դա չէր, որ նրան ստիպեց կանգնեցնել իր ձին: Նրա գլխում մի միտք ծագեց, որ ավելի սև էր նոճու ստվերից: Դա կարելի էր հասկանալ նայելով նրա մոայլված ճակատին, շողշողուն աչքերի վրա կիտված հոնքերին և դեմքի չար արտահայտությանը:

– Ինչո՞ւ ես նրան տեղն ու տեղը չսպանեցի,– շշնջաց նա:– Գուցե դեռ ուշ չէ՞ վերադառնալ: Բայց ի՞նչ կփոխվի, եթե ես սպանեմ այդ աղջկան: Դրանով հո ես չեմ կարող վերադարձնել Մորիսի սիրտը: Այդ սիրտը կորած է ինձ համար, կորած է ընդմիջո: Չէ՞ որ այդ խոսքերը դուրս էին թռչում նրա հոգու խորքից: Միայն այդ աղջիկն է ապրում նրա երազանքի մեջ: Ինձ համար ոչ մի հույս չի մնացել: Ո՛չ, այդ Մորիսն է, որ պիտի մեռնի: Նա է ինձ դժբախտացրել: Բայց եթե ես նրան սպանեմ, ի՞նչ օգուտ դրանից: Ի՞նչ կդառնա իմ կյանքը: Անտանելի մի տառապանք... Բայց մի՞թե հենց հիմա էլ տառապանք չէ: Ես այլևս չեմ կարող տանել այս տանջանքները: Եվ ուրիշ ոչ մի մխիթարություն չունեմ, բացի վրեժից: Ոչ միայն աղջիկը, այլև տղան, երկուսն էլ պիտի մեռնեն: Բայց ո՛չ հիմա, այլ այն ժամանակ, երբ Մորիսը կհասկանա, թե ում ձեռքով է մեռնում: Սո՛ւրբ Աստվածածին, ուժ տուր ինձ վրեժս լուծելու:

Իսիդորան խթանում է ձիուն և արագ բարձրանում դարիվեր լանջով:

Դուրս գալով վերին հարթությունը՝ նա կանգ չի առնում և ձիուն հանգիստ չի տալիս, այլ կատաղի քառատրոփով արշավում է պրերիայով, ասես ինքն էլ չիմանալով, թե ուր: Ոչ ձայնն է ուղղություն տալիս ձիուն, ոչ սանձը, այլ միայն խթաններն են առաջ քշում նրան:

Իր կամքին թողնված ձին սլանում է նույն ճանապարհով, որով այստեղ էր եկել: Նա տանում է դեպի Լեոնա: Բայց արդյոք այնտե՞ղ պետք է տանի իր տիրուհուն:

Զիավորի համար կարծես միևնույն է: Գլուխը կախ, խոր մտքերի մեջ թաղված՝ նա ոչինչ չի նկատում, նույնիսկ իր ձիու կատաղի քառատրոփը չի գգում: Նա չի նկատում նաև իրեն մոտեցող ձիավորների մթին շարանը, մինչև որ ձին փնջացնելով կանգ է առնում մեխվածի պես:

Այդ ժամանակ միայն Իսիդորան պրերիայում տեսնում է հեծյալ ջոկատը:

Հնդկացիներ են: Ոչ, սպիտակներ են: Այդ երևում է ո՛չ այնքան նրանց մաշկի գույնից, որքան թամբերից ու ձիերին նստելու ձևից: Այդ երևում է նաև նրանց մորուքներից, իսկ դեմքերի գույնը չի կարելի որոշել փոշու հաստ շերտի տակ:

– Տեխասցիներ են,– մրմնջում է Իսիդորան:– Երևի կոմանչներին որոնող ջոկատն է... Իսկ հնդկացիներ այստեղ չկան: Եթե ավանում ճիշտ են ասում, նրանք արդեն հեռու են այստեղից:

Մեքսիկուհին չի ուզում նրանց հանդիպել: Ուրիշ ժամանակ նա չէր խուսափի նրանցից, բայց իր այդ վշտի պահին նրան հաճելի չէ հարցեր լսել և հետաքրքրություն արտահայտող հայացքներ տեսնել:

Թաքնվելու ժամանակ կա: Իսիդորան դեռ գտնվում է թփուտի մեջ: Ինչպես երևում է, ձիավորներն իրեն չեն տեսնում: Թեքվելով դեպի մացառուտը՝ կարելի է աննկատ մնալ:

Բայց դեռ այդ բանը չէր արել Իսիդորան, երբ նրա ձին բարձր վրնջաց: Մի քսան ուրիշ ձիեր պատասխանեցին նրան:

Այնուամենայնիվ, դեռ կարելի է հեռու սլանալ: Իհարկե, նրա ետևից կընկնեն: Բայց կհասնե՞ն արդյոք, մանավանդ այս գալարուն շավիղներում, որոնք այնքան լավ ծանոթ են իրեն:

Այս մտքով էլ նա ձիու գլուխը շուռ է տալիս, բայց և իսկույն կանգ է առնում և հանգիստ սպասում իր կողմն արշավող ձիավորներին: Եվ նրա խոսքերը բացատրում են, թե ինչու այդպես արեց:

– Սրանք այնքան լավ են հագնված, որ հազիվ թե հասարակ որսորդներ լինեն: Սա երևի այն ջոկատն է, որի մասին ես լսել եմ, այն տղայի հոր գլխավորությամբ... Այո՛, այո՛, հենց նրանք են: Ահա վրեժ լուծելու մի հնարավորություն: Սա Աստծո կամքն է:

Մացառուտի մեջ մտնելու փոխարեն Իսիդորան դուրս է գալիս բաց տարածություն և վճռական տեսքով ընդառաջ է գնում ձիավորներին: Նա քաշում է ձիու սանձը և սպասում նրանց մոտենալուն: Նրա մեջ մատնության մի ծրագիր է հասունացել:

Մի րոպե անց ձիավորները շրջապատում են մեքսիկուհուն:

Դրանք մոտ հարյուր հոգի կլինեն, զինված են ամենաբազմապիսի զենքերով և հագած խայտաբղետ շորեր: Միակ բանը, որ նրանց նման է դարձնում իրար, հագուստներին նստած գորշ փռշին է և դեմքերի խոժոռ արտահայտությունը, որ փոքր-ինչ մեղմանում է հազիվ նկատելի հետաքրքրությունից:

Այսպիսի մարդկանց մեջ ընկնելով՝ ով էլ լինեք, կվախենար, մանավանդ կինը, բայց Իսիդորայի դեմքին վախի նշույլ էլ չի երևում: Նա վտանգավոր չի համարում այդ մարդկանց, որոնք այդպես անքաղաքավարի շրջապատել են իրեն: Նրանցից մի քանիսին աղջիկը դեմքով ճանաչում է: Բայց այն տարեց մարդուն, որն, ըստ երևույթին, ջոկատի գլխավորն է և այժմ հարցումներով իրեն է դիմում, նա առաջ երբեք չի տեսել, թեև գլխի է ընկնում, թե ով կլինի: Դա երևի սպանված պատանու հայրն է, այն աղջկա հայրը, որին ինքը կուզենար սպանված տեսնել, կամ գոնե խայտառակված:

Ի՛նչ բարենպաստ առիթ...

– Դուք ֆրանսերեն գիտե՞ք, օրիորդ,– հարցնում է նրան Վուդլի Պոյնդեքստերը, ենթադրելով, որ աղջիկն այդ լեզուն կհասկանա:

– Շատ քիչ, սինյոր: Ավելի լավ է անգլերեն խոսեցեք:

– Անգլերեն՞: Ավելի լավ մեզ համար: Ասացեք ինձ, միսս, այն կողմերում դուք ոչ մի մարդ չե՞ք տեսել: Ուզում եմ ասել չե՞ք հանդիպել որևէ ձիավորի, կամ գուցե որևէ ճամբար նկատած լինեք:

Իսիդորան լուռ է և չգիտես՝ վարանո՞ւմ է արդյոք, թե՞ իր պատասխանն է խորհում:

Ազարակատերը քաղաքավարի շարունակում է իր հարցերը.

– Թույլ տվեք հարցնել ձեզ, որտե՞ղ եք ապրում դուք:

– Ռիո Գրանդեի ափին, սինյոր:

– Հիմա հենց այնտեղի՞ց եք գալիս:

– Ո՛չ, Լեոնայի կողմից:

– Լեոնայի՞:

– Դա ծերունի Մարտինեսի եղբոր աղջիկն է,– բացատրում է ներկաներից մեկը:– Նրա ազգաբաղը ձերի կողքին է, միստր Պոյնդեքստեր:

– Այո՛, այո՛, ճշմարիտ է: Ես դոն Միլվիո Մարտինեսի եղբոր աղջիկն եմ:

– Դուք հենց ուղիղ նրա հասիենդայի՞ց եք գալիս: Ներեցեք, միսս, որ այսքան հարցեր եմ տալիս ձեզ, բայց, հավատացեք, սա դատարկ հետաքրքրասիրությունից չէ: Մենք սրա համար լուրջ պատճառներ ունենք:

– Այո, ես գալիս եմ Մարտինեսի հասիենդայից,– պատասխանում է Իսիդորան, ասես նրա վերջին խոսքերը չնկատելով: Ես իմ հորեղբոր տնից դուրս եմ եկել ուղիղ երկու ժամ առաջ:

– Այդ դեպքում դուք, անտարակույս, լսե՞լ եք, որ սպանություն է կատարվել:

– Այո, սինյոր: Երեկ իմ հորեղբայր Միլվիոյի տանը խոսում էին դրա մասին:

– Իսկ այսօր, երբ դուք դուրս եկաք, որևէ նորություն չկա՞ր ավանում: Մենք տեղեկություններ ունենք, բայց ավելի հին: Դուք ոչինչ չե՞ք լսել, միսս:

– Ես լսել եմ միայն, որ մի ջոկատ է գնացել մարդասպանին գտնելու: Այդ ձե՞ր ջոկատն է, սինյոր:

– Այո, երևի մեզ են նկատի ունեցել... Դուք ուրիշ ոչինչ չե՞ք լսել:

– Օ՛, լսել եմ, բայց շատ տարօրինակ բան, սինյորներ, այնքան տարօրինակ, որ, դուք կկարծեք, թե կատակ եմ անում:

– Այդ ի՞նչ բան է,– միաժամանակ հարցնում են մի քսան մարդ լարված հետաքրքրությամբ նայելով չքնաղ ձիավորին:

– Ասում են՝ տեսել են ինչ-որ մի անգլուխ մարդ ձիուն նստած... այս մոտերքում... Ողորմա՛ծ Աստված: Մենք պետք է որ մոտիկ լինենք այդ տեղին: Դա այստեղ, Նուեսեսի մոտերքն է, ոչ հեռու այն ծանծաղուտից, որտեղ ճանապարհը թեքվում է դեպի Ռիո Գրանդե: Այսպես էին ասում ձիապանները:

– Ա՛խ, ուրեմն ձիապաններն է՞լ են տեսել նրան:

– Այո, սինյորներ, նրանք երեք հոգի են եղել և երդվում են, որ տեսել են:

Իսիդորային մի փոքր զարմացնում է այն, որ տեխասցիները իր պատմությունը լսում են հանգստությամբ: Բայց մեկը բացատրում է դրա պատճառը:

– Մենք էլ ենք տեսել նրան, այդ անգլուխ ձիավորին, միայն թե հեռվից ենք տեսել: Իսկ ձեր ձիապանները մոտիկի՞ց են տեսել, նրանք հասկացե՞լ են, թե դա ինչ բան է:

– Սո՛ւրբ Աստվածածին... Ո՛չ:

– Իսկ դուք նույնպե՞ս չգիտեք, միսս:

– Ի՞նչ եք ասում: Ոչ: Ես միայն, ինչպես ասացի, միայն լսել եմ նրա մասին: Բայց ո՛վ գիտե, ի՞նչ բան է դա:

Մի պահ բոլորը լուռ մտքի մեջ ընկան:

Հետո ագարակատերը շարունակեց հարցուփորձը:

– Այս կողմերում դուք ոչ ոքի չե՞ք հանդիպել, միսս:

– Այո, հանդիպել եմ:

– Իսկ ո՞ւմ: Բարի եղեք նկարագրել մեզ:

– Մի կնոջ:

– Կնո՞ջ,– արձագանքեցին մի քանի ձայն:

– Այո, սինյորներ.

– Ի՞նչ կին էր նա:

– Ամերիկուհի:

– Ամերիկուհի՞: Այստե՞ղ: Մենա՞կ:

– Այո՛:

– Բայց ո՞վ էր նա:

– Ես չգիտեմ:

– Դուք նրան չե՞ք ճանաչում: Իսկ ինչպիսի՞ տեսք ուներ:

– Ինչպիսի տե՞սք:

– Այո՛: Ի՞նչ հագուստով էր:

– Ձիավորի հագուստով:

– Նշանակում է՝ ձիո՞վ էր:

– Այո՞, ձիով:

– Իսկ որտե՞ղ հանդիպեցիք այդ կնոջը:

– Այստեղից ոչ հեռու, մացառուտի մյուս կողմում:

– Որ ուղղությամբ գնաց նա: Եվ կա՞րողյոք որևէ տուն այն կողմում:

– Միայն մի խրճիթ:

– Ո՞ւմն է այդ խրճիթը:

– Դոն Մորիսիո մուստանգերինը:

Ամբոխի միջով հաղթական մի դժժոց անցավ: Երկու օրվա անդադրում և նույնքան ապարդյուն, որ-  
քան և համառ որոնումներից հետո, վերջապես, ընկել էին մարդասպանի հետքի վրա:

Ովքեր ձիերից իջել էին, նորից նետվեցին թամբերի վրա, պատրաստ ճանապարհ ընկնելու:

– Ներեցեք ինձ, միսս Մարտինես, բայց ստիպված ենք խնդրել ձեզ, որ ցույց տաք մեզ այդ խրճիթը  
տանող ճանապարհը:

– Դրա համար ես ստիպված պիտի լինեմ պտույտ գործել... Դե լավ, գնանք: Ես ձեզ ճանապարհը  
ցույց կտամ, եթե այդպես եք ցանկանում:

Հարյուր ձիավորների ուղեկցությամբ Իսիդորան նորից կտրեց-անցավ մացառուտը:

Նա կանգ առավ անտառի արևմտյան ծայրին: Այստեղից մինչև Ալամո փոված էր մի բաց պրերիա:

– Ահա՛, այնտեղ է,– ասաց Իսիդորան:– Տեսնո՞ւմ եք այն սև կետը հորիզոնի վրա: Դա մի նոճու գա-  
զաթ է: Այդ նոճին հենց Ալամոյի ափին է: Գնացեք այնտեղ: Դուք այնտեղ կտեսնեք մի գառիվայր, որով  
կարելի է իջնել կիրճը: Ցած իջեք և քիչ այն կողմը դուք կգտնեք այն խրճիթը, որի մասին ձեզ ասացի:

Դրանից ավելին հարկավոր չէր: Համարյա մոռանալով ճանապարհը ցույց տվողին՝ ձիավորները  
պրերիայով արշավեցին դեպի նոճին:

Ձիավորներից մեկը միայն տեղից չշարժվեց: Ո՛չ նա, որ գլխավորում էր ջոկատը, այլ մի մարդ, որը  
ավելի պակաս չէր հետաքրքրվում եղածով, և նույնիսկ ավելի շատ հետաքրքրվեց, երբ խոսք բացվեց Իսի-  
դորայի տեսած կնոջ մասին: Նա Իսիդորայի լեզուն գիտեր համարյա նույնքան լավ, ինչպես իր մայրենի  
լեզուն:

– Ասացեք ինձ, սինյորիտա,– դիմեց նա մեքսիկուհուն համարյա աղաչանքով,– արդյոք նկատեցի՞ք  
դուք ձին, որով գնում էր այդ կինը:

– Իհարկե: Բնչպե՞ս կարող էի չնկատել:

– Ի՞նչ գույնի էր:

– Խատուտիկ մուստանգ էր:

– Խատուտիկ մուստա՞նգ: Օ՛հ, Աստվա՛ծ իմ,– հառաչանքով գոչեց Կասսի Կոլիաունը և սլացավ խմբի  
ետևից:

Իսիդորայի համար պարզ էր, որ էլի մի ուրիշ սիրտ է վառվում նույն անմար բոցով, որի առաջ ամեն  
ինչ անգոր է, բացի մահից:

## ԳԼՈՒԽ LXI

### Երկնքից իջած հրեշտակը

Իր խիտյանի արագ ու անսպասելի փախուստը շշմեցրեց Լուիզա Պոյնդեքստերին: Նա արդեն պատ-  
րաստ էր խթանելու իր խատուտիկին, բայց այդ շարժումը չարեց, այլ տեղի ունեցածի տպավորության  
տակ մնաց անվճռական վիճակում:

Ընդամենը մի րոպե առաջ խրճիթի ներսը նայելով՝ տեսավ այդ կնոջը, որն ըստ երևույթին իրեն տի-  
րուհի էր զգում այնտեղ:

Բնչպե՞ս հասկանալ նրա հանկարծակի փախուստը: Բնչո՞վ բացատրել չար ատելությամբ լի այդ հա-  
յացքը: Բնչո՞ւ այդ հայացքի մեջ չկար հաղթական վստահություն, իր ուժի գիտակցություն:

Իսիդորայի հայացքը չվիրավորեց կրեոլուհուն, ընդհակառակն, նրան մի գաղտնի ուրախություն  
ներշնչեց: Եվ փոխանակ պրերիայով արշավելու, Լուիզա Պոյնդեքստերը նորից իջավ թամբից և կրկին  
խրճիթ մտավ:

Տեսնելով մուստանգերի հիվանդագին գունատությունը և թափառուն աչքերը կրեոլուհին մի պահ մոռացավ իր վիրավորված զգացմունքը:

– Տե՛ր իմ Աստված,– գոչեց նա շտապ մոտենալով անկողնուն:– Նա վիրավոր է... Մեռնում է... Ո՞վ է արել այս:

Միակ պատասխանը եղավ ինչ-որ կցկտուր մրմունջ:

– Մորի՛ս, Մորի՛ս, պատասխան տուր: Դու ինձ չե՛ս ճանաչում, Լուիզայիին, քո Լուիզային: Չե՞ դու այդպես էիր կոչում ինձ:

– Ա՛խ, որքա՛ն չքնաղ եք դուք, երկնային հրեշտակներ: Չքնա՛ղ... Այո՛, այո՛, չքնաղ եք երևում դուք, երբ մարդ նայում է ձեզ վրա: Բայց մի՛ ասեք, թե աշխարհի երեսին ձեզ նման մի ուրիշը չկա: Այդ ճիշտ չի: Այնտեղ գեղեցիկներ շատ կան, բայց ես ճանաչում եմ մեկին, որն ավելի գեղեցիկ է, քան դուք, երկնային հրեշտակներ: Ես խոսում եմ գեղեցկության մասին: Բարությունն ուրիշ բան է. բարության մասին ես չեմ մտածում, ո՛չ:

– Մորիս, սիրելի Մորիս, ինչո՞ւ ես այդպես խոսում: Դու հո երկնքում չես: Դու այստեղ ես, ինձ հետ, քո Լուիզայի հետ:

– Ես երկնքում եմ... այո, երկնքո՛ւմ: Բայց ես չեմ ուզում երկնքում մնալ, եթե նա այստեղ չէ: Մա գուցե և հաճելի տեղ է, բայց եթե նա ինձ հետ չէ, հարկավոր չէ: Եթե նա այստեղ լիներ, ուրիշ ոչ մի բան ինձ պետք չէր լինի: Լսեցեք, հրեշտակնե՛ր, ի՞նչ եք պտույտ գալիս իմ շուրջը: Դուք չքնաղ եք, ես այդ չեմ ժխտում: Բայց ձեր մեջ չկա մեկը, որ ավելի գեղեցիկ լինի, քան նա, իմ հրեշտակը: Օ՛, ես ճանաչում եմ և սատանային, գեղեցիկ սատանային: Բայց երագում եմ միայն պրերիայի հրեշտակի մասին:

– Իսկ դու հիշո՞ւմ ես նրա անունը:

Երևի դեռ ոչ ոք այդպիսի հուզմունքով պատասխան չի սպասել ծանր մոռացության մեջ զառանցող մարդուց: Լուիզան կռացավ նրա վրա և հայացքը երիտասարդի դեմքին հառած ամբողջովին լսողություն դարձավ:

– Անո՞ւնը, անո՞ւնը: Օ՛, կարծեմ ձեզանից մեկը անո՞ւնը հարցրեց: Մի՞թե դուք անուն ունեք: Ա՛խ, այո՛, հիշում եմ, Միքայե՛լ, Գաբրիե՛լ, Իսրայե՛լ. բոլորը տղամարդու անուններ: Հրեշտակներ եք, բայց ոչ իմ հրեշտակի նման: Նա կին է: Նրա անունն է...

– Ի՞նչ:

– Լուիզա... Լուիզա... Լուիզա... Ինչո՞ւ պիտի թաքցնեմ, չե՞ որ ձեզ ամեն բան հայտնի է, ինչ կատարվում է աշխարհում: Դուք երևի ճանաչում եք նրան: Նրան չի կարելի չսիրել ամբողջ սրտով, ինչպես ես եմ սիրում... ամբողջ, ամբողջ սրտով...

Դեռ երբեք սիրո խոստովանությունն այնքան մեծ երջանկություն չէր պատճառել Լուիզային: Նույնիսկ այն ժամանակ, երբ նա առաջին անգամ այդ ասաց ակացիաների ստվերի տակ, երբ այդ խոսքերն ասվեցին լիակատար գիտակցությամբ, նույնիսկ այն ժամանակ դրանք այնքան թանկ չէին նրա համար: Օ՛, որքա՛ն երջանիկ էր Լուիզան:

Նորից քնքուշ համբույրները ծածկեցին հիվանդի տաք ճակատը և ցամաքած շուրթերը: Բայց այս անգամ նրա վրա կռացել էր նա, ով չէր կարող այնպիսի բան լսել, որն ստիպեր նրան ետ քաշվել:

Լուիզան միայն ուղղվեց տեղում: Նա կանգնել էր հաղթական տեսքով, ձեռքը կրծքին սեղմած, ասես ջանալով հանգստացնել սրտի բաբախումը: Նա վախենում էր միայն, թե այդ երջանիկ թույլները խիստ արագ կթռչեն:

Ավա՛ղ, նրա երկյուղն արդարացավ, շեմքի վրա մի ստվեր ընկավ: Դա մարդու ստվեր էր, և մի թույլ անց՝ շեմքում կանգնած էր ինքը՝ մարդը:

Ներս մտնողի արտաքինում ոչ մի սարսափելի բան չկար:

Ընդհակառակն, նրա դեմքը, իրանը, հագուստը պարզապես ծիծաղելի էին, մանավանդ, եթե դրանք հակադրեիր վերջին օրերի դժբախտություններին: Այդ տարօրինակ մարդու մի ձեռքում տոմագավկ կար, մյուսում՝ մի ահագին օձ, բայց թե ի՞նչ օձ էր դա, դժվար էր որոշել նրա թեփոս պոչով:

Կոմիկական տպավորությունն ավելի էր ուժեղանում շնորհիվ զարմանքի ու շփոթմունքի այն արտահայտության, որ երևաց նրա դեմքին, երբ նա շեմքն անցնելով տեսավ բոլորովին ուրիշ հյուր:

– Տե՛ր իմ Աստված,– գոչեց նա տոմագավկն ու օձը ձեռքից գցելով և աչքերը չռելով:– Երևի ես քնած եմ: Այդպես էլ կա: Դե հո չի կարող լինել, որ այդ դուք լինեք, միսս Պոյնդեքստեր: Չի կարող լինել:

– Բայց հենց այդպես է, որ կա, միստր Օ՛Նիլ: Այդ լավ չէ, որ այդպես շուտ մոռացել եք ինձ:

– Մոռանալ ձե՞զ: Ի՛նչ եք ասում, միսս: Այդ բանում ինձ մեղադրել հնարավոր չէ: Մենք՝ իռլանդացիներս, այդպիսի մարդ չենք: Ձեր չքնաղ դեմքին մի անգամ նայողը էլ չի մոռանա ձեզ մինչև գերեզման: Ինչո՞ւ հեռու գնալ: Ահա, օրինակ, սա. հենց մի գլուխ ձեր մասին է զառանցում:

Ֆելիմը բազմանշանակ նայեց մահճակալին, և Լուիզայի սիրտը թաքտաց ուրախությունից:

– Բայց սա ի՞նչ է նշանակում,– շարունակեց Ֆելիմը հիշելով այդ տարօրինակ կերպարանափոխությունը:– Իսկ որտե՞ղ է այն պատանին կամ կինը, ով էլ որ լինեք նա: Դուք այստեղ մի կին չտեսա՞ք, միսս Պոյնդեքստեր:

– Տեսա:

– Այո՞: Իսկ որտե՞ղ է նա:

– Գնաց:

– Գնա՛ց: Նշանակում է նա ինքն էլ չի իմանում, թե ինչ է ուզում: Ես նրան խրճիթում թողի մի տասն րոպե առաջ: Նա իր գլխարկը վերցրեց, որ ուղղակի տղամարդու գլխարկ էր, և այնպես տեղավորվեց այստեղ, որ երևում էր, երկար էր մնալու: Ուրեմն, ասում եք, նա գնա՞ց: Ինչ լավ է եղել: Ես ամեննին չեմ ավստում: Այդպիսի կնոջից ավելի լավ է հեռու մնալ: Դուք չեք հավատա, միսս Պոյնդեքստեր, ախր նա իր ատրճանակը ուղիղ քթիս դեմ արավ:

– Ինչո՞ւ:

– Միայն նրա համար, որ ես իրեն ներս չէի թողնում: Բայց միևնույն է, նա ներս մտավ: Երբ Ջեքը եկավ, չարգելեց նրան: Այդ կինն ասում էր, որ միստր Ջեքալդը իր բարեկամն է, և ինքն ուզում է խնամել նրան:

– Մի՞թե: Այդ տարօրինակ է, շատ տարօրինակ,– մրմնջաց կրեոլուհին՝ մտքի մեջ ընկնելով:

– Դուք ճիշտ ասացիք: Այստեղ տարօրինակ բաներ շատ են տեղի ունենում: Իհարկե, խոսքս ձեր մասին չէ, միսս: Ես շատ ուրախ եմ, որ դուք այստեղ եք: Հավատացած եմ, որ իմ տերն էլ ուրախ կլինի:

– Միրելի Ֆելիմ, պատմեցեք ինձ, ի՞նչ է պատահել այստեղ:

– Շատ լավ, միսս, բայց դրա համար դուք պետք է ձեր գլխարկը վերցնեք և երկար մնաք այստեղ: Այն ամենը, ինչ տեղի է ունեցել այս երեք օրում, մինչև գիշեր էլ պատմել չեմ հասցնի:

– Այդ ժամանակամիջոցում ո՞վ է եղել այստեղ:

– Ով է եղել՞:

– Բացի...

– Բացի այն պատանուց, թե կնոջի՞ց:

– Այո, էլ ուրիշ ո՞վ է եղել:

– Օ՛, էլի շատերն են եղել: Ո՛վ ասես, որ չի եղել այստեղ: Ամենից առաջ մեկը, որ այս կողմն էր գալիս, բայց մինչև խրճիթը չհասավ: Ես վախենում եմ նրա մասին պատմել: Դուք կարող եք վախենալ, միսս:

– Պատմեցեք: Չեմ վախենա:

– Դե լավ, միայն թե ես ինքս էլ չեմ կարողանում հասկանալ, թե ինչ բան էր դա. մի մարդ ձի նստած, բայց՝ անգլուխ մարդ:



– Անգլո՞ւիս:

– Իսկ որ ամենագարմանալին էր,– շարունակեց իռլանդացին,– նա իսկ և իսկ միստր Մորիսն էր: Նրա ձին էր հեծել և մեքսիկական թիկնոցն էլ ուսերին էր: Ճիշտ այնպես, ինչպես միստր Մորիսն է լինում, երբ տեղ է գնում: Եթե միայն իմանայիք, թե ոնց վախեցա: Հոգիս մի բուռ դարձավ:

– Բայց որտե՞ղ տեսաք դու նրան, միստր Օ՛Նիլ:

– Ա՛յ, այնտեղ, դարափուլի գլխին: Դուրս էի եկել իմ տիրոջը դիմավորելու. նա խոստացել էր առավոտյան գալ ավանից: Սկզբում կարծում էի, թե նա է եկողը, մեկ էլ հանկարծ մոտենում է այդ... անգլուիսը... Կանգ է առնում մի բուռն ու մեկ էլ քառատրոփ ետ է արշավում խելագարի պես, Թարան էլ ոռնոցով նրա ետևից: Այդպես էլ արշավելով գնացին, կորան: Այն ժամանակ ես վերադարձա այստեղ, դուրը փակեցի ու պառկեցի քնելու: Ու մեկ էլ հանկարծ, հենց այն ժամանակ, երբ ես քնել էի և երագում տեսնում էի, թե ինչպես... Ներեցեք ինձ, միսս, ախր դուք հոգնած կլինեք. մի բուռն էլ չնստեցիք, շարունակ ոտքի վրա եք: Վերցրեք, խնդրում եմ, ձեր այդ գեղեցիկ փետրավոր գլխարկը և նստեցեք սնդուկի վրա. դա աթոռակից ավելի հարմար կլինի: Նստեցեք, խնդրում եմ, ես դեռ ամեն ինչ չեմ պատմել:

– Մի անհանգստացեք իմ մասին: Շարունակեցեք: Էլի ո՞վ է եղել այստեղ, բացի այդ տարօրինակ ձիավորից: Դա երևի որն է մեկը ցանկացել է խաղ խաղալ ձեր գլխին:

– Խաղ խաղա՞լ: Նույն բանն էլ ծերունի Ջեֆն ասաց ինձ:

– Ուրեմն նա է՞լ այստեղ է եղել:

– Այո, բայց միայն նրանից հետո, երբ այստեղ էին եկել...

– Էլի ուրիշնե՞րը:

– Այո, միսս: Ձերը երեկ առավոտյան եկավ: Իսկ նրանք ինձ այցելել էին նախորդ գիշերը, շատ ուշ ժամին: Հասկանո՞ւմ եք, միսս, ես քնած էի անուշ քնով, իսկ նրանք եկան ու ինձ արթնացրին:

– Բայց ովքե՞ր էին այդ «ուրիշները»:

– Դե, հնդկացիներն, է՛լի:

– Հնդկացիներն է՞ր:

– Հա՛: Մի ամբողջ ցեղ: Երևակայեցեք, միսս, ինչպես ասացի, ես անուշ քնած էի: Հանկարծ լսում եմ՝ ինչ-որ մեկը խոսում է խրճիթում, հենց ուղիղ իմ գլխավերևը, հետո թղթի խշշոց լսեցի, ասես թե մեկը խաղաթուղթ էր խաղում... Սո՛ւրբ Պատրիկ, իսկ սա՞ ինչ բան է:

– Ի՞նչը:

– Մի՞ թե դուք ոչինչ չլսեցիք... Ա՛, նորից: Ձիերի ոտնաձայն: Հենց ուղիղ խրճիթի մոտ...

Ֆելիմը նետվեց դեպի դուռը:

– Սո՛ւրբ Պատրիկ: Մեզ շրջապատել են բոլոր կողմերից: Հագարից ավելի կլինեն և դեռ էլի գալիս են... Սա երևի նրանք են, որոնց մասին Ձերը... Նշանակում է հարկավոր է նրան կանչել: Տե՛ր Աստված: Իսկ եթե չհասցնե՞մ:

Իռլանդացին վեր թոցրեց կակտուսի ճյուղը, որ հարմարության համար բերել էր իր հետ և խրճիթից դուրս թռավ:

– Ա՛խ,– գոչեց կրեոլուհին:– Սա նրանք են: Իմ հայրը... Ես այստեղ... Ի՞նչ պիտի ասեմ: Սո՛ւրբ Աստվածածին, դու պաշտպանիր ինձ խայտառակվելուց:

Լուիզան բնագդաբար նետվեց դռան մոտ և փակեց այն, բայց և իսկույն հասկացավ, որ դա անօգուտ բան է. դրսում եղածներին այդպիսի խոչընդոտը հազիվ թե կանգնեցներ: Նա պատի մեջ բացված մի անցք տեսավ: Փախչե՞լ:

Ուշ է: Սմբակների դոփյունն արդեն լսվում էր խրճիթի ետևում: Ձիավորները շրջապատել էին բոլոր կողմերից:

Բացի այդ, չէ՞ որ նրա խատուտիկ մուստանգը կապված էր խրճիթի առաջ: Նրանք չէին կարող չճանաչել այդ ձին:

Բայց աղջկանը փախուստի մտքից ետ էր պահում նաև մի ուրիշ, ավելի ազնիվ միտք, նրա սիրած տղային վտանգ էր սպառնում, որից նույնիսկ անգիտակից վիճակը նրան փրկել չէր կարող: Էլ ո՞վ կարող է պաշտպանել նրան, բացի իրենից:

«Թող ես գրկվեմ իմ անբասիր անունից,– մտածեց կրեոլուհին,– թող կորցնեմ հորս, բարեկամներիս, բոլորին, միայն թե նրան չկորցնեմ, նա իմ բախտն է: Թեկուզ խայտառակվելու լինեմ, բայց նրան հավատարիմ կմնամ»:

Եվ Լուիզան կանգնեց հիվանդի անկողնի մոտ, պատրաստ նրա համար գոհելու նույնիսկ իր կյանքը:

## ԳԼՈՒԽ LXII

### Լարված սպասում

Մուստանգերի խրճիթի մոտ դեռ երբեք այնքան սմբակների դոփյուն չէր լսվել, նույնիսկ այն օրերին, երբ նրա արգելարանը լի էր եղել նոր բռնված վայրի ձիերով:

Դռնից դուրս թռած Ֆելիմին կանգնեցրին մի քանի տասնյակ ձայներ:

Մի ձայն մյուսներից ավելի բարձր էր հնչում, և իռլանդացին մտածեց, թե դա ջոկատի գլխավորն է:

– Կա՛նգ առ, սրիկա՛: Վազելն անօգուտ է: Էլի մի քայլ անես, այլևս երբեք տեղիցդ չես շարժվի: Կա՛նգ առ, ասում եմ քեզ:

Իռլանդացին, որ վազում էր դեպի Զեբ Ստոմպի ձին, ստիպված եղավ կանգ առնել:

– Հավատացնում եմ ձեզ, ջենտլմեննե՛ր, ես ամենևին միտք չունեի փախչելու,– դողդոջուն ձայնով ասաց Ֆելիմը, տեսնելով դաժան հայացքները և իր վրա սպառնագին ուղղված հրացանները:– Ես ամենևին այդպիսի մտադրություն չունեի: Ես միայն ուզում էի...

– ...փախչել, եթե քեզ կհաջողվի: Սկիզբը վատ չէ... Այս կողմն արի, Դիկ Տրեսի: Կապկպեցեք սրան: Դու էլ օգնիր, Շելտոն: Գրողը տանի, ապուշի մեկն է երևում: Հազիվ թե սա նա լինի, որին մենք որոնում ենք:

– Բիարկե ոչ: Սա նրա ծառան է:

– Է՛յ, դո՛ւք, շրջապատեցեք խրճիթը: Աչք չհեռացնեք նրանից: Մենք դեռ նրան չենք բռնել: Այնպես հսկեցեք, որ մուկն էլ չկարողանա անցնել... Իսկ հիմա դու ասա, ո՞վ կա ներսում:

– Ներսո՞ւմ: Խրճիթի մե՞ջ:

– Պատասխանի՛ր, հիմա՛ր,– ասում է Տրեսին պարանով շրխկացնելով իռլանդացուն:– Ո՞վ կա խրճիթի ներսում:

– Օ՛, Աստվա՛ծ իմ: Սա կատակ բան չէ: Դե լավ, ասեմ: Ամենից առաջ իմ տերը...

– Զարմանալի՛ բան... այս ի՞նչ է նշանակում,– հարցնում է հենց նոր մոտեցած Վուդլի Պոյնդեքստերը՝ նկատելով խատուտիկ մուստանգը:– Սա հոռ... Լուիզայի ձի՛ն է:

– Այո, քեռի, նրա ձին է,– պատասխանում է Կասսի Կոլիաունը, որը մոտենում է ագարակատիրոջ հետ միասին:

– Բայց ո՞վ է նրան այստեղ բերել:

– Երևի հենց ինքը՝ Լուիզան:

– Ի՛նչ հիմարություն: Դու կատա՞ղ ես անում, Կասսի:

– Ո՛չ, քեռի, ես միանգամայն լուրջ եմ խոսում:

– Ուզում ես ասել, որ իմ դուստրն այստե՞ղ է եղել:

– Եղե՞լ: Նա հիմա էլ այստեղ է: Ես դրան չեմ կասկածում:

– Անկարելի՞ բան է:

– Հապա նայեցե՞ք այնտեղ:

Խրճիթի դուռը հենց նոր բացել էին: Ներսում երևում էր մի կին:

– Իմ դո՞ւստրը:

Պոյնդեքստերն արագ ցած թռավ թամբից և շտապ ուղղվեց դեպի խրճիթը: Նրան հետևեց Կոլիաունը: Երկուսն էլ ներս մտան:

– Լուիզա, այս ի՞նչ է նշանակում: Վիրավո՞ր է: Ո՞վ է դա: Հենրի՞ն է:

Նախքան ագարակատերը պատասխանը կլսեր, նրա հայացքը կանգ առավ Հենրիի գլխարկի ու թիկնոցի վրա:

– Նա՛ է: Նա կենդանի՛ է: Փա՛ռք Աստծու:

Պոյնդեքստերը նետվեց դեպի անկողինը: Եվ նրա ուրախությունը վայրկենապես չքացավ: Նա հառաչանքով ետ քաշվեց:

Կոլիաունը նրանից ոչ պակաս հուզված էր թվում: Սրա կրծքից սոսկումի մի ճիչ դուրս թռավ: Եվ ամբողջովին կուչ գալով՝ նա կամացուկ դուրս եկավ խրճիթից:

– Օ՛, Աստվա՛ծ իմ: Սա ի՞նչ բան է,– շնջաց ագարակատերը:– Սա ի՞նչ բան է, Լուի՛զա, կարո՞ղ ես բացատրել ինձ:

– Ո՛չ, հայր: Ես ընդամենը մի քանի բոպե առաջ եմ այստեղ եկել: Սրան գտա հենց այս վիճակում: Նա զառանցում է, ինքդ տեսնում ես:

– Իսկ... իսկ... Հենրի՞ն:

– Ես ոչինչ չեմ իմացել: Երբ ես ներս մտա, միստր Ջերալդը մենակ էր: Նրա ծառան չկար: Նա հենց նոր վերադարձավ, և ես ժամանակ չեմ ունեցել նրան մի բան հարցնելու:

– Բայց... բայց... դու ինչպե՞ս այստեղ ընկար:

– Ես չէի կարող տանը մնալ: Անհայտությունն ինձ տանջում էր: Ինքդ մտածիր. բոլորովին մենակ էի և տանջվում էի այն մտքից, որ իմ խեղճ եղբայրը...

Պոյնդեքստերը նայեց աղջկան շփոթված և դեռևս հարցական հայացքով:

– Ես մտածում էի, թե գուցե հենրիին կգտնեմ այստեղ:

– Այստեղ... Բայց դու որտեղի՞ց գիտեիր այս խրճիթի մասին: Քեզ ո՞վ ցույց տվեց ճանապարհը: Մե՛նակ ես եկել:

– Ես ճանապարհը գիտեի: Հիշո՞ւմ ես որսի օրը, երբ իմ մուստանգը փախցրեց ինձ: Վերադառնալիս միստր Ջերալդն ինձ ցույց տվեց, թե որտեղ է ապրում ինքը: Եվ ես մտածեցի, թե կարող եմ գտնել այս տեղերը:

Պոյնդեքստերի տարակուսանքն ավելացավ մի նոր զգացմունքով: Նա հոնքերը կիտեց: Բայց ինչն էր նրան անհանգստացրել չասաց:

– Խելամիտ բան չէ քո ասածը, աղջիկս: Անվայել և շատ վտանգավոր արարք է: Դու վարվել ես ինչպես մի հիմար աղջիկ: Իսկույն պետք է գնաս այստեղից: Գնա՛, գնա՛: Այստեղ աղջիկների տեղը չէ: Նստիր քո ձին և վերադարձիր տուն: Որևէ մեկը քեզ կուղեկցի: Այստեղ կարող են ամեն տեսակ անախորժություններ լինել: Քեզ չի կարելի մնալ: Դե՛հ, գնա:

Հայրը դուրս գնաց խրճիթից, աղջիկը նրան հետևեց ակներև դժկամությամբ: Նույնպիսի դժկամությամբ մոտեցավ ձիուն:

Բոլոր ձիավորներն արդեն ձիերից իջել և հավաքվել էին խրճիթի առջևի բացատում:

Կոլիաունն արդեն բոլորին տեղեկացրել էր գործի դրության մասին: Մարդիկ խմբերի էին բաժանվել: Ումանք կանգնած էին լուռ, ուրիշները խոսում էին իրար հետ: Շատ ժողովուրդ էր հավաքվել Ֆելիմի մոտ, որը կապկապած պառկած էր գետնին: Նրան հարցուփորձ էին անում, բայց, ըստ երևույթին, նրա պատասխաններին այնքան էլ չէին հավատում:

Երբ հայր ու աղջիկ երևացին, բոլորը շուտ եկան նրանց կողմը, բայց լուռ էին, թեև վառվում էին անհամբերությունից, իմանալու, թե ինչ է կատարվում:

Նրանցից շատերը աղջկան ճանաչում էին: Բոլորը գիտեին նրա անունը, շատերը լսել էին նրա գեղեցկության մասին: Հիմա զարմացել, ուղղակի շշմել էին՝ տեսնելով նրան այստեղ: Սպանված պատանու քույրը սպանողի հարկի տա՞նք:

Հիմա ավելի, քան երբևէ, բոլորը համոզված էին, որ ոճրագործը մուստանգերն է: Կոլիաունը հայտնել էր, որ Հենրիի գլխարկն ու թիկնոցը գտնվել են մուստանգերի խրճիթում, և ոճրագործն էլ վիրավորվել է մահու և կյանքի կռիվ ժամանակ:

Բայց ինչո՞ւ Լուիզա Պոյնդեքստերն այստեղ է, այն էլ մենակ: Ինչո՞ւ նրա հետ գոնե մի ծառա չկա, կամ ազգականներից որևէ մեկը: Նա այստեղ կարծես հյուր լինի, այդպես է երևում ամեն բանից:

Նրա հորաքրոջ որդին ոչինչ չի բացատրում, երևի չի էլ կարող բացատրել: Իսկ հա՞յրը: Նա կարո՞ղ է բացատրել: Դատելով նրա շփոթված դեմքից՝ հազիվ թե:

Ամբոխի մեջ փափսոց է ընկնում, բայց ոչ ոք իր միտքը բարձրաձայն չի հայտնում: Նույնիսկ այս կռպիտ մարդիկ վախենում են վիրավորել հայրական զգացմունքը և համբերությամբ սպասում են բացատրության:

– Հեծիր, ձիդ, Լուիզա: Մի սար Յանսին քեզ կուղեկցի տուն:

Երիտասարդ ագարակատերը, որին դիմեցին այդ խնդիրքով, շատ ուրախացավ: Նա մեկն էր նրանցից, որոնք առանձնապես նախանձում էին Կասսի Կոլիաունի ենթադրյալ երջանկությանը:

– Բայց հայր,– առաջարկեց աղջիկը,– լավ չի: Լինի, որ ես սպասեմ քեզ: Դու հո երկար չե՞ս մնալու այստեղ:

Յանսին սկսեց անհանգստանալ:

– Ես այդպես եմ ուզում, Լուիզա, և այդ բավական է:

Լուիզան հնազանդվում է, թեև ո՛չ շատ սիրով և նույնիսկ չջանալով թաքցնել իր անբավականությունը հետաքրքրվողների հայացքից:

Վերջապես նրանք գնում են: Երիտասարդ ագարակատերն առջևից է գնում, Լուիզան դանդաղորեն հետևում է նրան: Յանսին հազիվ է զսպում իր ուրախությունը, Լուիզան՝ իր տխրությունը:

Յանսին ավելի շուտ վշտանում, քան թե նեղանում է իր ուղեկցուհու տխուր տրամադրությունից: Չէ՞ որ նա այնպիսի մեծ վիշտ ունի:

Բայց նա սխալվում է, կարծելով, թե գիտե Լուիզայի տխրության պատճառը: Եթե նա ուշադիր նայելու լիներ Լուիզա Պոյնդեքստերի աչքերին, ապա այնտեղ վախ կկարդար ոչ թե անցյալի, այլ ապագայի նկատմամբ:

Նրանք գնում են ծառերի միջով, բայց դեռ բացատից ձայները հասնում են նրանց:

Հանկարծ կրեոլուհու դեմքը պայծառանում է. ասես նրա մեջ մի ինչ-որ ուրախ միտք, կամ գուցե և հույս է ծագում:

Լուիզան ձին կանգնեցնում է: Նրա ուղեկիցը ստիպված է նույնն անել:

– Միստր Յանսի,– ասում է աղջիկը մի պահ լուռ մնալուց հետո,– իմ ձիու փորքաշը թուլացել է: Այսպես նստել անհարմար է: Բարի եղեք ամրացրեք:

Յանսին ձիուց ցած է ցատկում և փորքաշը ստուգում: Նրան թվում է, թե ավելի ամուր քաշելու կարիք չկա: Բայց ոչինչ չի ասում, կապն արձակում է, ապա սկսում ամբողջ ուժով քաշել:

– Սպասեցէ՛ք,– ասաց Լուիզան:– Թողե՛ք ես իջնեմ, այդպէս ձեզ համար ավելի հարմար կլինի: Առանց օգնության սպասելու Լուիզան ցած է թռչում թամբից և կանգնում մուստանգի կողքին:

Երիտասարդն ամբողջ ուժով շարունակում է փոկը քաշել: Երկար չարչարվելով և լարումից ամբողջովին կարմրելով՝ նա, վերջապէս, փոկը մեր է գցում հաջորդ անցքով:

– Հիմա, միսս Պոյնդէքստեր, ինձ թվում է ամեն ինչ կարգին է:

– Այո, այսպէս լավ կլինի,– պատասխանում է աղջիկը՝ ձեռքը դնելով թամբին և նրա ամրությունը փորձելով:– Բայց գիտե՛ք ինչ: Ես հենց նոր եմ եկել այստեղ և սլացել եմ ամբողջ թափով: Իմ խեղճ ձին դեռ չի հանգստացել: Եկե՛ք մի քիչ այստեղ մնանք, ձիս հանգստանա: Անխղճություն կլինի ստիպել, որ առանց հանգստանալու մեկ էլ ետ վազի:

– Բայց ձեր հայրը... նրա ցանկությունն էր, որ...

– ...որ ես իսկույն տո՞ւն վերադառնամ: Լավ, այդ ոչինչ: Նա ուղղակի չէր ուզում, որ ես մնամ այդ կոպիտ ամբոխի մեջ: Ուրիշ ոչինչ: Քանի որ ես արդեն հեռացել եմ նրանցից, հայրս այլևս չի անհանգստանա... Որքա՛ն գեղեցիկ է այստեղ: Եվ ի՛նչ գով է ծառերի ստվերում: Այնինչ պրերիայում կիզիչ արևն անտանելի է: Մնանք այստեղ մի քիչ և թողնենք, որ ձիս հանգստանա: Ա՛խ, միստր Յանսի, նայեցե՛ք, ի՛նչ գեղեցիկ ձկնիկներ կան գետի մեջ: Ա՛յ, այնտեղ, տեսնո՞ւմ եք, արծաթափայլ թեփուկներով:

Երիտասարդ ագարակատերն իրեն շոյված է զգում: Ինչո՞ւ է իր դեռատի ուղեկցուհին ցանկանում, որ այստեղ երկար մնա իր հետ: Նրան թվում է, թէ ինքն այս հարցի պատասխանը գիտէ:

Նա չի ստիպում, որ երկար խնդրի իրեն:

– Հրամայեցե՛ք, միսս Պոյնդէքստեր: Ես ուրախությամբ կմնամ այստեղ, որքան դուք ցանկանաք:

– Միայն այնքան, մինչև որ իմ խատուտիկը հանգստանա: Ես հենց նոր էի ձիուց իջել, երբ ձեր ջոկատը եկավ: Նայեցե՛ք իմ ձիուն, խեղճը հազիվ է շնչում այդքան երկար վազելուց հետո:

Յանսին ամենևին չի հետաքրքրում, թէ ինչպէս է շնչում խատուտիկ մուստանգը, բայց նա ուրախ է կատարելու իր ուղեկցուհու ամենափոքրիկ ցանկությունն անգամ:

Նրանք կանգ են առնում գետակի ափին:

Երիտասարդ ագարակատերը մի փոքր զարմացած է, նկատելով, որ իր ուղեկցուհին ամենևին ուշադրություն չի դարձնում ո՛չ ձկների, ո՛չ էլ խատուտիկ մուստանգի վրա: Նա ուրախ կլիներ միայն, եթէ աղջիկն ուշադիր լիներ իր նկատմամբ: Սակայն Լուիզան չի նայում երիտասարդին և չի լսում նրա խոսքերը: Նրա հայացքն ուղղված է տարածությանը, իսկ ականջը լարված որսում է բացատից եկող ամեն մի ձայն:

Եվ Յանսին նույնպէս ականա ականջ է դնում ձայներին: Նա գիտէ, որ խրճիթի մոտ սկսվում է Լինչի դատաստանը, որտեղ երդվյալների դերում հանդես են գալիս օրինակատարները:

Ծառերի ետևից գրգռված ձայներ են լսվում: Այդ ձայների մեջ անողոք վճռականություն է հնչում:

Երկուսն էլ ականջ են դնում: Դեռատի կրեոլուհին ասես ողբերգակ դերասանուհի լինի, որ թատրոնում կուլիսի ետևը կանգնած սպասում է իր ելույթի բոլորներին:

Ճառեր են լսվում: Կարելի է տարբերել մի քանի տղամարդու ձայն, հետո էլ մեկը, որ մյուսներից ավելի երկար է խոսում:

Լուիզան ճանաչում է այդ ձայնը: Դա Կասսին է խոսում: Նա ցատումով ինչ-որ բան է պնդում, իսկ հետո ասես իր ունկնդիրներին համոզում է անել ինչ-որ բան, որ նրանք չեն ուզում:

Բայց ահա նա ավարտեց: Իսկույն հավանության բռնն բացականչություններ են հնչում: Մի չարագույժ ձայն բոլորից բարձր է հնչում:

Յանսին ականջ դնելով՝ բոլորովին մոռացել էր իր չքնաղ ուղեկցուհու ներկայությունը:

Նա աղջկան հիշում է միայն այն ժամանակ, երբ տեսնում է, որ նա հանկարծ վեր է թռչում տեղից և արագ վազում դեպի խրճիթը:

## ԳԼՈՒԽ LXIII

### Լինչի դատաստանը

Այն բարձր ճիշդ, որ դեռատի կրեոլուհուն ստիպեց այդպես հանկարծակի լքել իր ուղեկցին, միաժամանակ երդվյալների և՛ որոշումն էր, և՛ դատավճիռը:

«Կախել» բառն էր հնչում աղջկա ականջում, երբ նա նետվեց դեպի մուստանգերի խրճիթը,

Շինծու հետաքրքրությամբ արծաթափայլ ձկների խաղին նայելիս նա մտածում էր միայն այն մասին, ինչ այդ թռպեին տեղի էր ունենում խրճիթի առաջ: Թեև ծառերը ծածկում էին բացատը, բայց նա գիտեր, թե ովքեր են այնտեղ, և այնտեղից հասած խոսքերով կարող էր պատկերացնել դեպքերի ընթացքը:

Մոտավորապես այն թռպեին, երբ Լուիզան ձիուց ցած թռավ, խրճիթի առաջ տեղի էր ունենում մի տեսարան, որը պետք է համառոտակի նկարագրել:

Բացատում մնացած մարդիկ արդեն առանձին-առանձին խմբերով չէին կանգնած, այլ հավաքվելով մի շրջան էին կազմել:

Շրջանի մեջտեղը կանգնած էր օրինակատարների վիթխարահասակ պետը, կողքին՝ իր երեք-չորս օգնականները: Նրանց մոտ կանգնած էին Վուդլի Պոյնդեքստերը և Կասսի Կոլիաունը: Վերջիններս, ըստ երևույթին ներկա էին միայն որպես ծավալվող դրամայի վկաներ: Վճռական խոսքը պատկանում էր ուրիշներին: Դա դատաքննություն էր՝ սպանության մեղադրանքով, այսինքն՝ Լինչի դատաստան: Որպես դատավոր հանդես էր գալիս օրինակատարների պետը: Ամբողջ բազմությունը, բացառությամբ երկու մեղադրյալների, երդվյալների դեր էր կատարում:

Մեղադրյալներն էին Մորիս Ջերալդը և նրա ծառա Ֆելիմը: Նրանք շրջանի ներսումն էին: Երկուսն էլ ընկած էին խոտերի վրա, ձեռուտքերը ամուր կապկպած: Նրանց զրկել էին նույնիսկ խոսելու հնարավորությունից: Ֆելիմին ստիպել էին լռել սպառնալիքներով, իսկ նրա տերը լուռ էր, որովհետև բերանը մի փայտի կտոր էին խրել: Դա արվել էր նրա համար, որ նա իր անմիտ զառանցանքներով ուրիշներին չխանգարեր խոսել: Ամուր պրկված կապերը չէին կարող խանգարել հիվանդի շարժումները: Երկու մարդ բռնել էին Մորիսի ուսերից, երրորդը նստած էր նրա ոտքերին: Միայն աչքերը կարող էին ազատ շարժվել: Նա իրեն հսկողների վրա վայրի հայացքներ էր գցում, որոնց դժվար էր դիմանալ:

Սպանության մեջ մեղադրվում էր բռնվածներից միայն մեկը, մյուսին համարում էին սոսկ մեղսակից, այն էլ կասկածի տակ էր:

Հարցաքննում են միայն ծառային: Նրան առաջարկում են պատմել ամեն բան, ինչ գիտե և ինչ կարող է ասել իր արդարացման համար: Նրա տիրոջը հարցեր տալն անօգուտ բան է:

Ֆելիմի պատմությունը ամեննին ճշմարտանման չէ, և դժվար է նրան հավատալ, թեև ամենից ավելի քիչ ճշմարտանմանն անգլուխ ձիավորի մասին ասածն է, որը, սակայն, ավելի քիչ կասկած է հարուցում:

Ֆելիմը չի կարող բացատրել այդ առեղծվածային երևույթը: Նրա ցուցմունքները միայն հաստատում էին այն ենթադրությունը, թե այդ տեսիլքն ինչ-որ կապ ունի սպանության հետ: Հնդկացիների և հովազի դեմ կոմբելու մասին ասած նրա խոսքերը համարվում են «մտացածին բան, որ հորինվել է դատարանին մոլորության մեջ գցելու համար»:

Դատաքննությունը տասն թռպեից ավելի չի տևում, բայց երդվյալներն արդեն կազմել են իրենց կարծիքը:

Մեծամասնությունն արդեն լրիվ համոզված է, որ Հենրի Պոյնդեքստերն սպանված է, և այդ մահվան մեղքն ընկնում է Մորիս Ջերալդի վրա:

Արդեն առաջուց հայտնի ամեն մի հանգամանք նորից է քննարկվում ու կշռադատվում: Նրանց միացվում են նոր հանցանշաններ, որ հենց նոր հայտնաբերել են խրճիթում. այնտեղ գտնվել են Հենրիի թիկնոցն ու գլխարկը:

Ֆելիմի անկապ ու կցկտուր բացատրությունները վստահություն չեն ներշնչում: Կարո՞ղ էր այլ կերպ լինել: Դրանք պարզապես գործակցի հորինած բաներն են: Ոմանք ուղղակի չեն էլ ուզում լսել նրան. դրանք այն մարդիկ են, որոնք անհամբեր գոռում էին՝ «Կախե՛լ մարդասպանին»:

Կարծես դատավճիռն արդեն առաջուց որոշված է: Գետնին ընկած է մի պարան, որի ծայրն օղակ էր արված: Ճիշտ է, դա միայն լաստ է, բայց այդպիսի նպատակի համար նրանից լավը չէր էլ գտնվի: Ոչ հեռու գտնվող թզենու հորիզոնական աճած ճյուղը լիովին կարող է փոխարինել կախաղանի:

Կատարվում է երդվյալների հարցաքննություն: Հարյուրից ութսունն ասում է, որ Մորիս Ջերալդը պետք է մեռնի: Երևում է, նրա ժամը հասել է...

Բայցնայնպես դատավճիռն ի կատար չի ածվում: Լաստն անգործ ընկած է գետնին:

Ինչո՞ւ բոլորը հեռու են քաշվում այդ կաշվե պարանից, ասես այն թունավոր օձ լինի, որին ոչ ոք չի համարձակվում ձեռք տալ:

Մեծամասնությունը մահվան դատավճռի կողմն է արտահայտվել: Ոմանք իրենց որոշմանը կոպիտ հայհոյանք էլ են միացրել: Իսկ ինչո՞ւ դատավճիռն ի կատար չի ածվում:

Ինչո՞ւ: Որովհետև լիակատար միաբանություն չկա: Բոլորը չէին համաձայն դատավճռին:

Երդվյալների մեջ կային և այնպիսիները, որոնք դեմ էին Մորիսի մահապատժին: Դրանք փոքրամասնություն էին, սակայն իրենց «ոչ»-ը ասել էին ո՛չ պակաս վճռականությամբ:

Եվ դրա համար էլ ձգձգվում է մահապատիժը:

Փոքրամասնության մեջ է նաև ինքը՝ դատավոր Սեմ Մենլին, օրինակատարների պետը: Նա դեռ դատավճիռ չի հայտարարել և նույնիսկ երդվյալների որոշումը չի ընդունել:

– Հայրենակիցներ,– գոռում է նա ամբոխին, օգտվելով մի պահից, երբ կարող էին իրեն լսել:– Ինձ թվում է, որ մենք բավարար չափով ապացույցներ չունենք: Հարկավոր է մեղադրյալին լսել, իհարկե, երբ նա ի վիճակի կլինի խոսելու: Այժմ, ինչպես ինքներդ էլ տեսնում եք, նրան հարցաքննելն անօգուտ է: Ուստի ես առաջարկում եմ հետաձգել այս գործի քննությունը, մինչև որ...

– Ի՞նչ միտք կա հետաձգելու,– ընդհատում է նրան Կասսի Կոլիաունի բարձր, բողոքող ձայնը:– Ձեզ համար հեշտ է այդպես խոսել, Սեմ Մենլի: Բայց եթե ստորաբար սպանած լինեին ձեր բարեկամին, որդուն կամ եղբորը, դուք ուրիշ կերպ կխոսեիք: Էլ ի՞նչ է հարկավոր ձեզ համոզվելու համար, որ մեղավորն այս սրիկան է: Լրացուցիչ ապացույցներ՞ ր:

– Այո՛, հենց այդ, կապիտան Կոլիաուն:

– Ունե՞ք դուք լրացուցիչ ապացույցներ, միստր Կասսի Կոլիաուն,– ամբոխի միջից հարցնում է ինչ-որ մեկի ձայնը իռլանդացու առոգանությամբ:

– Գուցե և ունեմ:

– Այդ դեպքում մեզ էլ հայտնեցեք:

– Աստված է տեսնում, որ ապացույցները միանգամայն բավական են: Նույնիսկ նրա հայրենակից հիմար իռլանդացի երդվյալները...

– Ե՛տ վերցրեք ձեր խոսքը,– գոռում է նույն ձայնը:– Հիշեցե՛ք, միստր Կոլիաուն, որ դուք Տեխասում եք, ոչ թե Միսսիսիպիում: Լավ հիշեցեք այս, թե չէ՝ ձեր լեզուն լավ օրի չի հասցնի ձեզ:

– Ես ամեննին միտք չունեի որևէ մեկին վիրավորելու,– ասում է Կոլիաունն, աշխատելով դուրս գալ այն անհաճո դրությունից, որի մեջ ընկել էր իռլանդացիների նկատմամբ ունեցած իր հակակրանքի պատճառով,– նույնիսկ անզլիացու, եթե այստեղ անզլիացիներ կան:

– Այդ ուրիշ բան է,– փոքր-ինչ հանգստացած պատասխանում է իռլանդացին:

– Այսպես ուրեմն, ես ասում եմ, որ ապացույցները նույնիսկ ավելի շատ են, քան հարկավոր է: Բայց եթե ձեզ քիչ են թվում, ես կարող եմ ուրիշ ապացույցներ էլ բերել:

– Ասացե՛ք, ասացե՛ք,– գոռում են մի քանի տասնյակ ձայներ, որովհետև թվում է, թե Կոլիաունը դեռ տատանվում է:

– Ջենտլմեննե՛ր,– վերջապես ասում է Կոլիաունը դառնալով ամբոխին, ասես պատրաստվում է ճառ արտասանել:– Այն, ինչ ես ասելու եմ հիմա, կարող էի և վաղուց ասել, բայց կարծում էի, թե դրա հարկը չի լինի: Դուք բոլորդ լավ գիտեք, թե ինչ է տեղի ունեցել իմ և այս մարդու միջև, և ես չէի ուզում, որ ինձ քինախնդիր համարեք: Ես այդպիսի մարդ չեմ: Եվ եթե հավատացած չլինեի, որ սպանությունը հենց սա է կատարել, ինչպես հավատացած եմ, որ իմ գլուխն իմ ուսերին է...

Կոլիաունը սկսում է կմկմալ, տեսնելով, որ իր շուրթերից ականա դուրս թռած խոսքը տարօրինակ տպավորություն թողեց շրջապատի վրա: Եվ հենց ինքն էլ լավ չզգաց իրեն:

– Եթե ես,– շարունակում է նա,– համոզված չլինեի այդ բանում, ոչինչ չէի ասի նրա մասին, ինչ տեսել, կամ, ավելի ճիշտ լսել եմ, որովհետև դա գիշերով է եղել:

– Բայց ի՞նչ էք լսել դուք, միստր Կոլիաուն,– հարցնում է Մեմ Մենլին՝ վերադառնալով դատավորի իր պարտականություններին:– Մեղադրյալի հետ ունեցած ձեր գոտությունը, որը, կարծում եմ, բոլոր ներկա եղողներին հայտնի է, ոչ մի կապ չունի ձեր ցուցմունքների հետ: Ոչ ոք դրա համար ձեզ չի մեղադրում սուտ վկայություն տալու մեջ: Շարունակեցեք, խնդրեմ: Ի՞նչ էք լսել դուք, ե՞րբ և որտե՞ղ:

– Կսկսեմ ժամանակի հարցից: Դա այն գիշերն էր, երբ կորավ իմ քեռորդին, բայց, իհարկե, մինչև առավոտ մենք այդ չգիտեինք: Դա լույս չորեքշաբթի գիշերն էր:

– Լույս չորեքշաբթի՞: Հետո՞:

– Ես արդեն գնացել էի իմ սենյակը: Կարծում էի, որ շենրին էլ իր սենյակն է գնացել: Անտանելի շոգ էր, մի կողմից էլ մոծակներն էին նեղացնում, քնել անկարելի էր: Ես վեր կացա, մի սիգար վառեցի, մի քիչ ծխեցի սենյակում, հետո որոշեցի դուրս գալ կտուրը: Դուք երևի գիտեք, որ մեր հին հասիենդան տափարակ կտուր ունի: Եվ ահա ես գնացի այնտեղ, որպեսզի թարմ օդում լինեմ: Դա կլինեի կեսգիշերվան մոտ, կամ մի քիչ ավելի շուտ, ճիշտն ասել չեմ կարող, որովհետև անկողնում շատ էի շուռուժուռ եկել և ժամանակին չէի հետևում: Հենց նոր էի սիգարս վերջացրել և արդեն ուզում էի նորը վառել, հանկարծ գետի կողմից ձայներ լսեցի: Երկու մարդու ձայն: Ինձ թվաց, որ այդ ձայները գալիս են գետի մյուս ափից, դեպի ավան տանող ճանապարհից: Ես երևի նրանց չէի լսի և մեկը մյուսից չէի տարբերի, եթե նրանք հանգիստ խոսելիս լինեին: Բայց դա բարձրաձայն, գրգռված խոսակցություն էր: Պարզ էր, որ այնտեղ ինչ-որ վեճ է գնում: Սկզբում մտածեցի, թե երևի հարբած մարդիկ են վերադառնում Օբերդոֆերի պանդոկից և դադարեցի ուշադրություն դարձնել նրանց վրա: Բայց երբ ականջ դրի, ճանաչեցի ձայներից մեկը, ապա և մյուսը: Առաջինը իմ քեռորդի շենրիի ձայնն էր, երկրորդը՝ ահա այս մարդունը, այս մարդասպանինը...

– Շարունակեցեք, միստր Կոլիաուն: Մենք նախ ուզում ենք ձեր ցուցմունքները լսել, իսկ մեր կարծիքը հետո կհայտնենք:

– Դուք հասկանում եք, ջենտլմեննե՛ր, որ ես շատ զարմացա, երբ լսեցի իմ քեռորդու ձայնը, չէ՞ որ ես կարծում էի, թե նա վաղուց արդեն քնած կլինի: Բայց Համոզված էի, որ այդ նա է, և նույնիսկ չգնացի նրա սենյակը ստուգելու: Ինձ համար պակաս պարզ չէր և այն, որ վիճողներից երկրորդն այս մուստանգերն էր: Ինձ նույնիսկ բավական տարօրինակ թվաց, որ շենրին սովորականին հակառակ դուրս է եկել այդ ուշ ժամին: Բայց փաստը մնում էր փաստ, այստեղ սխալ լինել չէր կարող: Ես սկսեցի ականջ դնել, որ իմանամ, թե ինչի մասին են վիճում նրանք: Ձայները թույլ էին հասնում ինձ, և ես չկարողացա հասկանալ, թե ինչի մասին էին խոսում: Ինձ հազիվ հաջողվեց հասկանալ, որ շենրին հայիտյում է մուստանգերին, երևում էր առաջինը նա էր վիրավորել շենրիին: Հետո պարզ լավեցին մուստանգերի սպառնալիքները: Յուրաքանչյուրը բարձր ձայնով մյուսի անունը տվեց, և իմ մեջ այլևս ոչ մի կասկած չմնաց, որ հենց



նրանք են վիճում: Հարկավոր էր, որ ես գնայի այնտեղ, պարզեի, թե ինչ է պատահել, բայց ոտքերիս գիշերային հողաթափեր էին, և մինչև կոշիկներս կհագնեի, ամեն ինչ լռեց: Մոտ կես ժամ ես սպասեցի Հենրիին, բայց նա չվերադարձավ: Այն ժամանակ մտածեցի, թե երևի գնացել է պանդոկ, որտեղ կարող էր ծանոթների հանդիպել և երկար նստել, ուստի պատկեցի քնելու... Այսպես ուրեմն, ջենտլմեններ, ես պատմեցի ձեզ ամենը, ինչ գիտեմ: Խեղճ Հենրին այլևս Կասս դել Կորվո չվերադարձավ: Նա այլևս իր անկողնում չպառկեց: Այդ գիշեր նրա անկողինն էր եղել պրերիան կամ մացառուտները, իսկ թե որտեղ գիտե միայն այս մարդը:

Եվ նա դրամատիկ մի շարժումով ձեռքը մեկնեց դեպի մուստանգերը: Իսկ նա նայում էր մի օտարոտի, թափառուն հայացքով, լիովին անտարբեր դեպի այդ սոսկալի մեղադրանքը և չզգալով ամեն կողմից իր վրա ուղղված ցասումնալից հայացքները:

Կոլիատունի այս հանգամանալից ճառը տավալորություն գործեց: Այլևս ոչ ոք չէր կասկածում, որ ոճրագործը մուստանգերն է: Եվ ետևեց ցասումի մի նոր պոռթկում:

– Կախե՛լ, կախե՛լ – գոռգոռում են բոլոր կողմերից:

Նույնիսկ դատավորն ինքը կարծես սկսում էր տատանվել: Առարկողներն ավելի են քշանում: Արդեն հարյուրից ոչ թե ութսուն, այլ իննսուն հոգի կրկնում են ճակատագրական պահանջը: Գազազած ձայների ալիքը խլացնում է ավելի հանգիստներին:

Ամբոխի մեջ մի շարժում է ընկնում: Լարումն ավելի է աճում և շուտով կհասնի իր գագաթնակետին:

Մի ինչ-որ սրիկա նետվում է դեպի պարանը: Նա հենց նոր է հեռացել Կոլիատունից, որը նրա ականջին ինչ-որ բան է փսփսում, բայց այդ ոչ ոք չի նկատում: Նա վերցնում է լասսոն, կռանում է արագորեն, օղակը գցում մուստանգերի պարանոցը, որն առաջվա պես ոչինչ չի գիտակցում:

Ոչ ոք չի միջամտում: Այդ մարդու գոտիին մի դաշույն և ատրճանակներ են խրված և նրան ազատ են թողել, ինչ ուզում է անի: Նա իրեն նման օգնականներ էլ ունեցավ այն մարդկանցից, որոնք մինչ այդ հսկում էին գերուն:

Մյուսները հանգիստ կանգնած դիտում են, մեծ մասը լուռ հավանությամբ, ոմանք էլ նույնիսկ դահիճներին քաջալերում են չար բացականչություններով. «Կախի՛ր դրան, ձի՞գ տուր»:

Ոմանք շշմած են մնացել: Մի քանի հոգի խղճում են մուստանգերին, բայց ոչ ոք չի համարձակվում պաշտպան կանգնել նրան:

Պարանը գցված է մուստանգերի պարանոցը: Մյուս ծայրն էլ արդեն գցվել է ծառի ճյուղին

Շուտով Մորիս Ջերալդը հրաժեշտ կտա կյանքին:

## ԳԼՈՒԽ LXIV

### Անսպասելի արգելք

– «Շուտով Մորիս Ջերալդը հրաժեշտ կտա կյանքին», – այսպես էր մտածում ամեն մեկը այն մարդկանցից, ովքեր մասնակցում էին անտառի բացատում տեղի ունեցող այս ողբերգությանը: Ոչ ոք չէր կասկածում, որ ևս մի բոպե, և իրենք կտեսնեն, թե ինչպես է մուստանգերի մարմինը կախվել թզենու ճյուղից:

Բայց ահա տեղի ունեցավ անսպասելի մի բան:

Միաժամանակ և, կարելի է ասել, նույն բեմի վրա սկսվեց մի զավեշտի խաղ: Բայց որովհետև ողբերգությունը ամբողջովին կլանել էր ներկա եղողների ուշադրությունը, կոմեդիան մնացել էր առանց հանդիսատեսների:

Չնայած դրան, զավեշտի դերասանները միանգամայն լուրջ էին վերաբերվում իրենց դերին: Դրանք երկուսն էին՝ մի մարդ և մի զամբիկ: Ֆելիմը նորից էր սարքել այն պատկերը, որ զարմացրել էր Իսիդորային:

Կոլիաունի պատմությունն ավելի էր բորբոքել վրեժի ծարավը և ամբոխի ուշադրությունը կենտրոնացրել էր միայն գլխավոր հանցագործի վրա: Ծառան ոչ ոքի չէր հետաքրքրում, ոչ ոք չէր մտածում, նա գործակից եղե՞լ է, թե ոչ, բոլորը նայում էին միայն մուստանգերին:

Իսկ երբ դահիճները սկսեցին պարանը գործի դնել, Ֆելիմը բոլորովին մոռացվեց, և նա չհապաղեց օգտվել դրանից:

Խոտերի վրա գլոր-գլոր գալով՝ նա թուլացրեց իրեն կաշկանդող պարանը, ազատվեց նրանից և ամբոխի ոտքերի արանքով կամացուկ դուրս սողաց:

Ոչ ոք չնկատեց նրա այդ արարքը: Սոսկալի գրգռված մարդիկ հրմշտում էին իրար և աչք չէին հեռացնում թզենուց: Կարելի էր մտածել, թե Ֆելիմը հարմար առիթից օգտվելով իր կյանքն է փրկում և այլևս իր տիրոջ մասին չի հոգում: Ճիշտ է, նա մուստանգերին ոչ մի բանով օգնել չէր կարող, և այդ ինքն էլ գիտեր: Իր տիրոջը պաշտպանելու համար նա ասել էր իր բոլոր իմացածները, և նրա նոր միջամտությունը ոչ միայն անօգուտ կլիներ, այլև կարող էր ավելի ևս գրգռել մեղադրողներին: Նրա փախուստը ոչ ոք դավաճանություն համարել չէր կարող. նրան մղողը ինքնապաշտպանության բնագոյն էր: Պատահական դիտողն այսպես կարող էր դատել:

Բայց նա իրավացի չէր լինի: Նվիրված ծառան ամենևին էլ մտադիր չէր իր տիրոջը բախտի կամքին թողնել: Ընդհակառակն, նա նորից փորձում էր Մորիս Ջերալդին փրկել անխուսափելի մահից: Նա գիտեր, որ ինքը մենակ ոչինչ չի կարող անել: Սմբողջ հույսը Ջեֆ Ստումպի վրա էր, ուստի որոշեց որքան կարելի է շուտ կանչել նրան մեզ արդեն հայտնի եղանակով, որը մի անգամ այնքան հաջող էր եղել:

Ամբոխի միջից դուրս պրծնելով՝ Ֆելիմը կամացուկ սողաց դեպի անտառը և ծառերի ետևը թաքնվելով մոտեցավ այն տեղին, որտեղ պառավ զամբիկն էր արածում:

Անտառի եզրի երկարությամբ ծառերին էին կապված եկվորների ձիերը: Նրանք ծածկում էին Ֆելիմին, և նրան հաջողվեց աննկատ հասնել զամբիկին:

Բայց այստեղ նա հիշեց, որ անհրաժեշտ հարմարանքը չի վերցրել իր հետ. կակտուսի ճյուղը նա ձեռքից գցել էր, երբ իրեն բռնել էին, և այդպես էլ այն մնացել էր ամբոխի ոտքերի տակ ընկած: Գնալ բերելը շատ էր վտանգավոր: Ինքն էլ ոչ դանակ ուներ, ոչ մի ուրիշ գործիք, որով կարողանար կակտուսի մի նոր ճյուղ կտրել:

Նա կանգ առավ տխուր մտքի մեջ ընկած, չիմանալով, թե ինչ անի: Բայց դա տևեց միայն մի վայրկյան. ժամանակ կորցնել չէր կարելի: Հապաղման ամեն մի րոպեն կարող էր ճակատագրական լինել իր տիրոջ համար: Հարկավոր էր նրան փրկել, ինչ գնով էլ լինի: Այսպես մտածելով՝ Ֆելիմը նետվեց կակտուսի թփի մոտ և մերկ ձեռքերով կոտրեց նրա փշոտ ճյուղերից մեկը:

Նրա մատներն արյունվա եղան: Բայց կարելի՞ էր ուշադրություն դարձնել այդպիսի դատարկ բանի վրա, հարցը վերաբերում էր իր կաթնեղբոր կյանքին: Իռլանդացին վազեց զամբիկի մոտ և հաշվի չառնելով որ ձին կարող է աքացի տալ իրեն, կակտուսի ճյուղը խրեց նրա պոչի տակ:

Այդ ժամանակ օդակն արդեն գցված էր մուստանգերի վիզը և խնամքով ստուգված: Պարանի մյուս ծայրը, որ գցված էր թզենու ճյուղին, բռնել էին կամավոր դահիճները, որոնց ձեռքերն ասես քոր էին գալիս պարանը շուտ քաշելու համար: Նրանց հայացքի և կեցվածքի մեջ դաժան վճռականություն էր զգացվում: Նրանք միայն հրամանի էին սպասում:

Ճիշտն ասած՝ ոչ ոք էլ իրավունք չուներ այդպիսի հրաման տալու: Դրա համար էլ գործը ձգձգվում էր: Ոչ ոք չէր ուզում իր վրա վերցնել ճակատագրական ազդանշանը տալու պատասխանատվությունը: Թեև նրանք բոլորը դատապարտվածին ոճրագործ էին համարում և հավատում էին, որ նա մարդասպան

է, բայց ոչ ոք սիրտ չէր անում շերիֆի պարտականությունը վերցնել իր վրա: Նույնիսկ Կոլիաունը ետ էր քաշվում:

Այդ տեղի էր ունենում ո՛չ չար կամքի բացակայության պատճառով, դրա մեջ չէր կարելի մեղադրել ո՛չ պաշտոնաթող կապիտանին, ո՛չ ներկա եղողներից ուրիշ շատերին: Հապաղումը բացատրվում էր համապատասխան կատարողի բացակայությամբ: Դա միայն անդորրի մի պահ էր փոթորկի ժամանակ, մի անդորրը՝ շանթի նոր հարվածից առաջ:

Տիրեց մեռելային լռություն: Բոլորը գիտեին, որ կանգնած են մահվան առաջ, մահը՝ ամենաստակալի ու զգվելի կերպարանքով: Մեծամասնությունն իրեն մասնակից էր համարում նրան, և ոչ ոք չէր կասկածում, որ այն մոտիկ է:

Նրանք կանգնել էին լուռ ու անշարժ և սպասում էին վերջավորությանը:

Բայց փոխանակ տեսնելու, թե Մորիս Ջեքալդն ինչպես է կախվում ծառի ճյուղից, նրանք ականատես եղան մի բոլորովին ուրիշ տեսարանի: Եվ դա այնքան անհեթեթ բան էր, որ խախտեց լռակցի մոայլ հանդիսավորությունը, և մահապատիժը հետաձգվեց:

Պառավը գամբիկը, բոլորը գիտեին, որ դա Ջեք Ստումպի ձին է, հանկարծ ասես կատաղեց: Նա սկսեց ցատկոտել խոտերի վրա, վեր-վեր թոցնելով ետևի ոտքերն ու գավակը և բացատը խլացնելով կատաղի խրխինջով: Նրա կողքին կանգնած մոտ հարյուր ձիերն էլ ձայնակցեցին նրան և ընդօրինակեցին նրա կատաղի պարը:

Ասես կախարդական գավազանի շարժումով տեսարանը խրճիթի առաջ միանգամից փոխվեց: Ոչ միայն մուստանգերի մահապատիժն ընդհատվեց, այլև մի պահ դադարեցին նրանով հետաքրքրվել:

Մակայն տեղի ունեցած փոփոխության մեջ ոչ մի կոմիկական բան չկար: Ընդհակառակն, բոլորի դեմքին տազնապ էր երևում, և հնչում էին վախի աղաղակներ:

Օրինակատարները նետվեցին որը դեպի զենքերը, որը դեպի ձիերը:

– Հնդկացիներ են:

Այս բացականչությունն էր բոլորի շուրթերին, թեև աղմուկի պատճառով այն լսել չէր կարելի: Միայն կոմանչների հարձակումը կարող էր այդպիսի շփոթություն առաջացնել:

Մի պահ մարդիկ աղմուկ-աղաղակով այս ու այն կողմ էին վազվզում բացատում, կամ կանգնել էին լուռ՝ սարսափը դեմքերին: Շատերը իրենց ձիերն արձակելով՝ հնդկացիների նետերից թաքնվեցին նրանց ետևը:

Ներկա եղողներից քչերն էին ուրիշ անգամ այդպիսի դրության մեջ ընկել, իսկ մեծամասնությունը նման բանի փորձ չունենալով՝ սարսափով էր համակվել:

Իրարանցումը տևեց այնքան ժամանակ, մինչև որ բոլոր ձիերն ընկան իրենց տերերի ձեռքը և հանգստացան: Միայն մեկն էր շարունակում վրնջալ, դա պառավ գամբիկն էր, որը և սկսել էր այդ համերգը: Եվ այդ ժամանակ էլ հասկացան իրարանցման իսկական պատճառը և պարզեցին, որ Ֆելիմն անհետացել է:

Նա հեռատեսորեն թաքնվել էր թփերի մեջ, և այդ փրկեց նրան:

Մի քսան մարդ վրդովմունքով վեր թոցրին հրացանները և նշան բռնեցին իրարանցման մեղավորի վրա: Բայց նախքան նրանք հրացանների ոտքը կքաշեին, մոտիկ կանգնածներից մեկը լաստոն գցեց ձիու պարանոցը և նրան ստիպեց լռել:

\*\*\*

Հանգստությունը վերականգնվում է, և բոլորը վերադառնում են այնտեղ, որտեղ պառկած է դատապարտյալը: Ամբոխն առաջվա պես կատաղած է: Անհեթեթ միջադեպը նրանց ծիծաղելի չի թվացել, բոլորովին հակառակը:

Ումանք ամաչում են այն փոքրագույնից, որ ցուցաբերել էին այս փուլ տազնապի ժամանակ: Ուրիշները դժգոհ են, որ մոայլ նախապատրաստություններն ընդհատվեցին:

Դրանք վերսկսվում են, լսվում են հայհոյանքներ և ցասումնալից աղաղակներ:

Վրեժի ծարավ ամբոխը նորից շրջապատում է դատապարտյալին. զարհուրելի ողբերգության դերակատարները գրավում են իրենց տեղերը:

Նորից կամավոր դահիճները վերցնում են պարանը, նորից ներկաներից յուրաքանչյուրի գլխում ծագում է միևնույն միտքը.

«Շուտով Մորիս Ջերալդը հրաժեշտ կտա կյանքին»:

Օ՛, բախտ: Զարհուրելի արարողությունը նորից է ընդհատվում:

Որքա՛ն քիչ է մահվան նման այն բարեկազմ անձը, որ ծառերի ստվերից դուրս է թռչում դեպի արևի պայծառ լույսը:

Կի՛ն է: Չքնաղ կին:

Այս է առաջին միտքը, որ ծագում է բոլորի գլխում: Ոչ ոք չի համարձակվում խոսել: Բոլորն առաջվա պես կանգնած են անշարժ, բայց նրանց դեմքի արտահայտությունը մի տեսակ փոխվում է: Նույնիսկ ամենակոպիտ մարդիկ հաշվի են առնում այդ անկոչ հյուրի ներկայությունը: Նրանք շփոթվում են և ասես իրենց մեղավոր են զգում:

Աղջիկը ամբոխի միջով վազում է լուռ, առանց որևէ մեկին նայելու և կռանում է դատապարտյալի վրա, որը դեռ փոված է գետնին:

Աղջիկն արագ շարժումով երկու ձեռքով բռնում է լասսոն և այն դուրս քաշում շփոթված դահիճների ձեռքից:

– Տեխասցինե՛ր, վախկոտնե՛ր,– գոչում է նա՝ ամբոխին նայելով:– Ամո՛թ, խայտառակություն:

Բոլորն ասես կուչ են գալիս նրա ցասումնալից նախատինքից:

– Եվ սա ձեր կարծիքով դատաստա՞ն է: Մեղադրյալը դատապարտվել է առանց պաշտպան ունենալու, հնարավորություն չստանալով գեթ մի խոսք ասելու իրեն արդարացնելու համար: Եվ այս դուք համարում եք արդարադատություն: Տեխասյան արդարադատություն: Դուք մարդիկ չե՞ք, այլ գազաննե՞ր եք: Մարդասպաննե՞ր:

– Սա ի՞նչ է նշանակում,– գայրանում է Պոյնդեքստերը: Նա առաջ է նետվում և բռնում իր դստեր ձեռքը:– Դու խելքդ թոցրե՞լ ես, Լուիզա: Ինչպե՞ս դու այստեղ ընկար: Ես քեզ չպատվիրեցի՞ տուն գնալ: Հեռացի՛ր այս բոպեին: Անմիջապես գնա և մի՛ խառնվիր այն գործին, որ քեզ չի վերաբերում:

– Հա՛յր, սա հենց ի՛նձ է վերաբերում:

– Քե՞զ է վերաբերում: Ինչպե՞ս... Ա՛խ, ճիշտ որ, դու քույրն ես: Այս մարդը սպանել է քո եղբորը:

– Չե՛մ հավատում, ես չե՛մ կարող հավատալ... Այդ ճիշտ չէ՛: Ի՞նչը կարող էր սրան ոճիրի մղել... Տեխասցինե՛ր, եթե դուք մարդիկ եք, այդպես գազանաբար մի՛ վարվեք: Թող արդար դատ լինի, այն ժամանակ... այն ժամանակ...

– Արդար դատ եղե՛լ է,– գոռում է մի ինչ-որ վիթխարահասակ մարդ, որին կարծես մեկը սովորեցրել է այդպես գոռալ:– Կասկած չկա, որ դա մեղավոր է: Դա՛ է սպանել ձեր եղբորը: Եվ շատ վատ է, միսս Պոյնդեքստեր, ներեցեք, որ այսպես եմ խոսում, վատ է, որ դուք պաշտպան եք կանգնում դրան:

– Ճի՛շտ է,– միանում են մի քանի ձայներ:

– Թող կատարվի արդար դատը,– գոչում է մեկը դատական հանդիսավոր ֆորմով:

– Թող կատարվի՛,– ձայնակցում են ուրիշները:

– Ներեցե՛ք, միսս, բայց մենք պետք է խնդրենք ձեզ հեռանալ այստեղից... Միստր Պոյնդեքստեր, կարծում եմ դուք կհեռացնեք ձեր դստերը:

– Գնա՛նք, Լուիզա: Սա քո տեղը չէ: Դու պետք է հեռանաս... Ա՛խ, դու հրաժարվո՞ւմ ես: Ողորմա՛ծ Աստված: Դու հրաժարվում ես ինձ հնազանդվե՛լ... Կասսի՛, բռնիր դրա ձեռքը և հեռու տար... Եթե դու կամովին չհեռանաս, մենք ստիպված կլինենք գոռով հեռացնել քեզ: Դե, խելացի եղիր: Արա, ինչ որ քեզ խնդրում եմ: Դե գնա՛:

– Ո՛չ, հա՛յր: Ես չեմ ուզում: Ես չե՛մ հեռանա, մինչև որ դու չխոստանաս, մինչև բոլորը չխոստանան, որ...

– Մենք ոչինչ չենք կարող խոստանալ, միսս, որքան էլ ուզենանք այդ: Եվ ընդհանրապես սա կնոջ գործ չէ: Հանցանք է գործված, սպանություն, այդ դուք ինքներդ էլ գիտեք: Մարդասպանին գթություն չկա:

– Գթություն չկա՛, – կրկնում են մի քսան զայրացկոտ ձայներ: – Կախե՛լ դրան: Կախե՛լ:

Կնոջ ներկայությունն այլևս չի զսպում ամբոխին: Գուցե և այս ամենը ավելի մոտեցրեց ճակատագրական բռնության: Այժմ միայն Կասսի Կոլիաունը չէ, որ աստում է մուստանգերին: Նախանձելով ձիերի որսորդի բախտին՝ հիմա ուրիշներն էլ աստում են նրան:

Կասսի Կոլիաունը, հնազանդվելով Պոյնդեքստերի կարգադրությանը, հեռացնում է, կամ ավելի ճիշտ՝ Լուիզային քարշ է տալիս բացատից դուրս: Աղջիկը ճգնում է դուրս պրծնել իրեն այնքան ատելի ձեռքերից, արցունք է թափում և բարձրաձայն բողոքում է այդ անմարդկային մահապատժի դեմ:

– Ճիվաղնե՛ր: Մարդասպաննե՛ր, – գոչում է նա:

Բայց դուրս պրծնել չի կարողանում, և ոչ ոք նրան չի լսում: Նրան դուրս են տանում ամբոխի միջից, և նա այլևս հույս չունի, թե կարող է օգնել այն մարդուն, որի համար պատրաստ է իր կյանքը տալու:

Կոլիաունը ստիպված է լինում շատ դառն բաներ լսելու: Աղջիկը ատելությամբ լի խոսքեր է տեղում նրա վրա:

Այն համոզմունքը, որ վրեժը լուծվում է, քիչ մխիթարություն է նրա համար: Նրա ախոյանը շուտով կմեռնի, բայց մի՞թե դրանից մի բան կփոխվի: Նա կարող է սպանել Լուիզայի սիրածին, բայց, միևնույն է, Լուիզան իրեն երբեք չիսիրի:

## ԳԼՈՒԽ LXV

### Նորից մի անսպասելի արգելք

Ահասարսուռ ողբերգության հանդիսատեսներն ու գործող անձերը երրորդ անգամ գրավում են իրենց տեղերը:

Լասսոն նորից գցվում է թզենու ճյուղին: Նույն երկու դահիճները բռնում են ազատ ծայրը: Այս անգամ նրանք ուժեղ են ձգում այն:

Երրորդ անգամ բոլորի գլխում նույն միտքն է.

«Շուտով Մորիս Ջերալդը հրաժեշտ կտա կյանքին»:

Մուստանգերի մահն անխուսափելի է թվում: Նույնիսկ սերը չկարողացավ փրկել նրան: Էլ ի՞նչ ուժ կարող է կանխել ճակատագրական վախճանը:

Նրան փրկել հնարավոր չէ. դրա համար ժամանակ չկա: Ներկաների խոժոռ հայացքներում կարեկցություն չի երևում, միայն անհամբերություն կա: Դահիճներն էլ շտապում են, ասես վախենում են, թե մի նոր բան կխանգարի: Նրանք պարանի հետ վարվում են հմուտ դահճի ճարպկությամբ: Նայելով նրանց դեմքին՝ կարելի է մտածել, թե դա սովորական բան է նրանց համար:

Վաթսուն վայրկյան էլ չանցած՝ ամեն ինչ վերջացած կլինի:

– Է՛յ, Բի՛լլ, դու պատրա՞ստ ես,– հարցնում է դահիճներից մեկը մյուսին, ըստ երևույթին որոշելով հրահանգի չսպասել:

– Այո,– պատասխանում է Բիլլը:– Քաշե՛նք, վերջ տանք այս սրիկային:

Պարանը քաշում են, բայց ո՛չ այնքան ուժեղ, որ գետնից բարձրացնեն դատապարտյալի մարմինը: Օղակը ձգվում է նրա պարանոցին, գլուխը մի փոքր վեր է բարձրանում, և ուրիշ ոչինչ: Դահիճներից միայն մեկն էր պարանը քաշել:

– Դե քաշիր է՛, նգովյա՛լ,– գոռում է Բիլլը՝ զարմանալով իր օգնականի անգործության վրա:– Ի՞նչ ես բերանդ բացել ու կանգնել:

Բիլլը կանգնած է մեջքը անտառի կողմը դարձրած և չի նկատում ծառերի ետևից դուրս եկող մարդուն, որին տեսնելով, մյուս դահիճը պարանը ցած է գցում և տեղում քար կտրում:

– Դե քաշի՛ր,– գոռում է Բիլլը:– Մե՛կ, երկո՛ւ, քաշի՛ր:

– Այդ չի՛ լինի, որոտում է մի բարձր ձայն: Բարձրահասակ մարդը հրացանը ձեռքին դուրս է եկել ծառերի ետևից և մի ակնթարթում արդեն ամբողջի մեջ է:– Չի՛ լինի,– կրկնում է նա՝ կռանալով գետնին փռված մարդու վրա և իր երկար հրացանի փողն ուղղելով դահիճների կողմ: – Իմ հաշվով դեռ մի քիչ շուտ է: Է՛յ, Բի՛լլ Գրիֆֆին, եթե դու այդ օղակը թեկուզ մի ութերորդ մատնաչափ ձգես, կապարի գնդակն ուղիղ փորդ կիցկվի, և հագիվ թե դու կարողանաս մարսել այն: Ցած գցեցեք պարանն, ասում եմ ձեզ:

Նույնիսկ պառավ զամբիկի վայրի ճիչը այնպիսի ուժեղ տպավորություն չէր գործել ամբողջի վրա, ինչպես նրա տիրոջ՝ Ջեֆ Ստումպի լույս ընկնելը: Նրան ճանաչում էին՝ համարյա բոլոր ներկա եղողները: Նրան հարգում էին, և շատերն էլ վախենում էին նրանից:

Վերջիններիցս էին Բիլլ Գրիֆֆինը և նրա օգնականը: Երբ հրաման տրվեց «Ցած գցեցեք», նրանք իսկույն հասկացան վտանգը և լաստոն բաց թողին: Այժմ այն ընկած էր խոտերի վրա:

– Այս ի՞նչ հիմարություն էք հնարել դուք, տղանե՛ր,– շարունակում է որսորդը, դառնալով ամբողջին:– Մի՞թե դուք իսկապես ուզում էիք կախել սրան: Չի կարող պատահել:

– Հենց այդ էլ ուզում էինք անել,– լսվում է մի դաժան ձայն:

– Իսկ ինչո՞ւ չպիտի կախենք,– հարցնում է մի ուրիշը:

– Ասում եք ինչու չկախե՛լ: Ինչո՞ւ առանց դատ ու դատաստանի չկախել Տեխասի քաղաքացո՞ւն:

– Եթե բանն այդտեղ է հասել, նա տեխասցի էլ չէ: Եվ, բացի դրանից, նրան դատել ենք, դատել ենք բռնորդ կանոններով:

– Ա՛յ թե ինչ: Գիտակցությունից զուրկ մարդը դատապարտվել է մահվան: Նրան այն աշխարհն են ուղարկում, երբ նա ոչինչ չի գիտակցում: Եվ այդ դուք անվանում եք դատ՝ բոլոր կանոններով:

– Հետո ի՞նչ կա որ: Մենք հո գիտենք, որ նա մեղավոր է: Մենք բոլորս համոզված ենք դրանում:

– Համոզվա՞ծ եք: Ա՛յ թե ինչ: Քեզ հետ, Ջիմ Ստորդաս, խոսել էլ չարժե: Բայց դու, Մեմ Մենլի, և դուք, միստր Պոլնդեքստեր, չի կարող պատահել, որ դուք համաձայնած լինեք սրան: Չէ՞ որ սա պարզապես մարդասպանություն է...

– Դու ամեն բան չգիտես, Ջեֆ Ստումպ,– ընդհատում է նրան Մեմ Մենլին՝ ցանկանալով արդարացնել իր համաձայնությունը մահապատժին:– Հայտնի են փաստեր, որոնք...

– Գրողի ծո՞ցը ձեր փաստերը: Ինչպես և հերյուրանքները: Ես ոչինչ չե՛մ ուզում լսել: Մենք ժամանակ կունենանք այդ ամենը քննելու, երբ իսկական դատ կլինի, որի դեմ, իհարկե, ոչ ոք չի առարկի: Միննույն է, այս տղան փախչել չի կարող: Ո՞վ է դեմ սրան:

– Դուք խիստ մեծ պատասխանատվություն եք վերցնում ձեզ վրա, Ջեֆ Ստումպ,– ասում է Կասսի Կոլիաունը:– Եվ ձեր ի՛նչ գործն է, կուզեի իմանալ: Սպանվածը ո՛չ ձեր որդին է, ո՛չ եղբայրը, ո՛չ էլ ձեր

ազգականը, թե չէ, երևի դուք ուրիշ տեսակ կ'իտասեիք: Չեմ տեսնում, թե ինչո՞ւ է այս գործը ձեզ վերաբե-  
րում:

– Բայց ես տեսնում եմ, թե ինչու է ինձ վերաբերում: Նախ՝ այս երիտասարդն իմ բարեկամն է, թեև  
վերջերս է միայն բնակություն հաստատել մեր կողմերում, երկրորդ, Ձեր Ստումպը ստորությունը հան-  
դուրժել չի կարող, թեկուզև Տեխասի պրերիայում:

– Ստորություն՞ն: Դուք այս ստորություն՞ն եք համարում... Տեխասցիներ, մի՞թե դուք կույ՜ն եք գալիս այս  
չաչանակի առաջ: Ժամանակն է վերջ դնելու այս գործին: Սպանվածի արյունը վրեժ է պահանջում: Վերց-  
րե՛ք պարանը:

– Հապա մի փորձեցե՛ք: Երդվում եմ, որ ով առաջինը կհամարձակվի, ավելի շուտ կգլորվի, քան թե  
ձեռքը պարանին կհասցնի: Այս թշվառին դուք կարող եք կախել այնքան բարձր, որքան ձեզ դուր կգա,  
բայց ո՛չ ավելի շուտ, քան Ձեր Ստումպը անշնչացած ընկած կլինի այս խոտերի վրա, ձեզանից մի քանի  
հոգի էլ իր կողքին: Հապա մի փորձեցե՛ք: Այդ ո՞վ է, որ առաջինը ձեռքը կմեկնի պարանին:

Ձերի այս խոսքերից հետո քար լռություն է տիրում: Մարդիկ տեղներից չեն շարժվում, մասամբ նրա  
համար, որ վախենում են ընդունել այդ մարտահրավերը, մասամբ էլ որովհետև հարգում են որսորդի մե-  
ծահոգությունն ու արիությունը: Շատերն էլ այս կամ այն չափով կասկածում են, թե իրոք, արդարացի՞  
բան է այն, ինչին մղում է իրենց Կոլիաունը:

Ծերունի որսորդն օգտագործում է նրանց այդ տրամադրությունը:

– Արդար դատ նշանակեցեք տղայի դեմ,– պահանջում է նա: – Եկեք ավան տանենք սրան, և թող այն-  
տեղ դատեն: Ձեզ անհերքելի ապացույցներ չունեք, որ սա մասնակից է այդ կեղտոտ գործին, և նգովյալ  
լինեմ ես, եթե հավատամ դրան, առանց իմ սեփական աչքերով համոզվելու: Ես գիտեմ, թե սա ինչպես էր  
վերաբերվում երիտասարդ Պոյնդեքստերին: Նա ամենևին էլ այդ պատանու թշնամին չէր, ընդհակա-  
ռակն, միշտ հիացմունքով էր խոսում նրա մասին, թեպետ և մի փոքր գծովել էր նրա հորաքրոջ որդու  
հետ:

– Դուք, միստր Ստումպ,– առարկում է Սեմ Մենլին,– չգիտեք այն, ինչ քիչ առաջ պատմեցին մեզ:

– Իսկ ի՞նչ են պատմել ձեզ:

– Այնպիսի ցուցմունքներ, որոնք ճիշտ և ճիշտ հակառակն են ասում: Մենք ապացույցներ ունենք, որ  
Ձերալղի և երիտասարդ Պոյնդեքստերի միջև ոչ միայն թշնամություն է եղել, այլև նրանք գծովել են իրար  
հետ և հենց այն նույն գիշերը:

– Այդ ո՞վ է ասել ձեզ, Սեմ Մենլի:

– Ե՛ս եմ ասել,– պատասխանում է Կոլիաունն առաջ գալով, որպեսզի Ձերը նկատի իրեն:

– Ա՛խ, դո՞ւք, միստր Կասսի Կոլիաուն: Այդ դո՞ւք գիտեք, որ նրանց միջև թշնամություն է եղել: Իսկ  
դուք տեսե՞լ եք նրանց կոնվը, որի մասին պատմել եք:

– Ես այդպիսի բան չեմ ասել: Եվ, բացի այդ, ես ամենևին միտք չունեմ պատասխանելու ձեր հարցե-  
րին, Ձեր Ստումպ: Ես իմ ցուցմունքները տվել եմ նրանց, ովքեր իրավունք ունեին պահանջելու դրանք, և  
այդքանը բավական է... Ես կարծում եմ, ջենտլմեննե՛ր, դուք բոլորդ համաձայն եք ընդունված որոշմանը:  
Եվ չեմ հասկանում, թե ինչո՞ւ է այս ցանցառ ծերուկը խառնվում մեր գործին...

– «Ցանցառ ծերո՛ւկ»,– գոռում է որսորդը:– Դուք ինձ ցանցառ ծերո՛ւկ եք կոչում: Երդվում եմ, որ դուք  
դեռ ստիպված կլինեք ետ վերցնելու ձեր այդ խոսքերը: Այս ձեզ ասում է քենթուկցի Ձերուլոն Ստումպը:  
Բայց ամեն բան իր ժամանակն ունի: Ձեր ժամն էլ կգա, միստր Կասսի Կոլիաուն և գուցե թե շատ ավելի  
շուտ, քան դուք կարծում եք... Իսկ ինչ վերաբերում է Հենրի Պոյնդեքստերի և այս երիտասարդի միջև տե-  
ղի ունեցած գծությանը, շարունակում է Ձերը՝ դառնալով Սեմ Մենլիին, ես ոչ մի խոսքի չեմ հավատում:  
Եվ երբեք չեմ հավատա, մինչև որ ավելի համոզիչ ապացույցներ չլինեն, քան միստր Կոլիաունի դատար-  
կախությունը: Նրա ասածները հակասում են այն ամենին, ինչ ես գիտեմ: Դուք ասում եք՝ նոր փաս-

տե՞ր ունեք: Ե՛ս էլ ունեմ: Եվ այնպիսի փաստեր, որոնք կարող են որոշ լույս սփռել այս խորհրդավոր գործի վրա:

– Ի՞նչ փաստեր,– հարցնում է Սեմ Մենլին,– ասա՛ մեզ, Ստումպ:

– Դրանք մի քանիսն են: Նախևառաջ ինքներդ տեսնում եք, որ երիտասարդը վիրավորված է: Ես քերծվածքների մասին չեմ խոսում: Այդ շնագայլերն են չանգոտել նրան, զգալով, որ վիրավորված է: Բայց նայեցեք նրա ծնկին: Այս արդեն շնագայլերի գործ չէ: Սրա մասին դու ի՞նչ ես կարծում, Սեմ Մենլի:

– Դա... տղաները կարծում են, որ դա տեղի է ունեցել, երբ ընդհարվել են սա և...

– Եվ ո՞վ,– կտրուկ հարցնում է Ջեքը:

– Եվ այն մարդը, որ կորել է:

– Այո՛, այդ է մեր կարծիքը,– ասում է օրինակատարներեց մեկը:– Մենք բոլորս գիտենք, որ Հենրի Պոյնդեքստերը չէր թույլ տա, որ իրեն հորթի պես մորթեն: Նրանց միջև կռիվ է եղել, և մուստանգերն ընկնելիս ծունկը քարին է խփել: Եվ դրանից էլ ուռել է: Բացի դրանից ճակատին կապտուկ կա, որ կարծես ատրճանակի կոթից է ստացել: Իսկ թե չանգոտվածքները որտեղից են, մենք չգիտենք, գուցե փշերն են արել, կամ շնագայլերի ճանկերը, ինչպես դու ես ասում: Այն հիմարը ինչ-որ բաներ էր դուրս տալիս հովազի մասին, բայց նրան ո՞վ կհավատա:

– Ի՞նչ հիմարի մասին ես խոսում, իռլանդացի Ֆելիմի՞: Իսկ ո՞ւր է նա:

– Փախել է, որ իր կաշին փրկի: Բայց մենք կգտնենք նրան, հենց որ սրա հետ հաշիվը վերջացնենք: Երբ պարանը վիզը կզցենք, ճիշտը կասի:

– Եթե խոսքը հովազի մասին է, ապա դուք ոչ մի նոր բան չեք լսի: Ես ինքս եմ տեսել այդ գազանը և հազիվ վրա հասա ու տղային փրկեցի նրա ճիրաններից: Բայց բանն այդ չէ: Էլի ի՞նչ է պատմել Ֆելիմը:

– Մի երկար պատմություն ինչ-որ հնդկացիների մասին: Բայց ո՞վ կհավատա դրան:

– Ինչո՞ւ որ: Նա ինձ էլ է պատմել նույնը: Եվ այդ ամենը ճշմարտանման է: Նա ասում էր, որ նրանք թուղթ էին խաղում: Ահա՛, տեսե՛ք, ես խրճիթի հատակին ընկած մի ամբողջ կապուկ խաղաթուղթ եմ գտել: Սրանք իսպանական խաղաթղթեր են:

Ջեքը գրպանից հանում է խաղաթղթի կապուկը և մեկնում Սեմ Մենլիին:

Պարզվեց, որ դրանք մեքսիկական խաղաթղթեր են, որոնցով սովորաբար մոնթ են խաղում, աղջիկներն այդ թղթերում ձիու վրա էին, ագռավի աղջիկները ձեռքներին սուսեր ունեին, խաչինը՝ մուրճեր:

– Այդ որտե՞ղ է լսված, որ կոմանչները թուղթ խաղան,– լսվեց մի ձայն, որը ծաղրում էր հնդկացիների մասին արված պատմությունը:– Դա փչո՛ց է:

– Փչոց է քո կարծիքով,– խոսեց հին որսորդներից մեկը, որը մի տարվա չափ գերի էր եղել կոմանչների մոտ:– Գուցե փչոց է թվում, բայց և այնպես դա ճշմարտություն է: Ես շատ անգամ եմ տեսել, թե ինչպես են նրանք թուղթ խաղում բիզոնի մորթու վրա նստած: Հենց մեքսիկական այդ մոնթ խաղն էլ խաղում էին, որ երևի սովորել են իրենց գերիներից: Չէ՞ որ մոտ երեք հազար գերիներ կան զանազան ցեղերի մեջ: Այսպես թե այնպես,– խոսքն ավարտում է ծերունին,– կոմանչները թուղթ խաղում են, սա իսկական ճշմարտություն է:

Ջեք Ստումպին այս հայտարարությունը դուր է գալիս. դա մեղադրյալի օգտին է: Այն փաստը, որ շրջակայքում հնդկացիներ են եղել, դրությունը փոխում էր: Միևնույն ժամ բոլորը կարծում էին, թե նրանք ավազակությամբ են զբաղված իրենց ավանից հեռու:

– Իհարկե, այդպես է,– վրա է բերում Ջեքը, օգտագործելով այդ հանգամանքը, որպեսզի ներկա եղողներին համոզի, որ անհրաժեշտ է դատաքննությունը հետաձգել:– Այստեղ հնդկացիներ են եղել կամ, համենայնդեպս, նրանց շատ նման մարդիկ... Հովսափա՛թ: Այս որտեղի՞ց է գալիս նա:

Այդ բոլորն զարափուկ կողմից պարզ ու որոշ լսվում է ձիու ամբակների դոփյուն:



Հիմա բոլորին պարզ է, թե ինչու Ձեքն ընդհատեց իր խոսքը, դարափուլի երկարությամբ ամբողջ թափով սլանում էր մի ձի: Նրա վրա մի կին էր, որի մազերը ծածանվում էին, գլխարկը մի թելից կախված ճռվում էր նրա թիկունքին:

Ձին արշավում էր այնպիսի կատաղի քառատրոփով և դարափուլի եզրին այնքան մոտիկ, որ ասես ձիավոր աղջիկը չէր կարողանում վարել իր ձին: Բայց ո՛չ: Աղջկա վարմունքից երևում է, որ այդպես չէ. նրան, ըստ երևույթին, այդ արագությունը չի գոհացնում, և նա մտրակով, խթաններով ու գոռոռոցով ավելի է արագացնում ձիու ընթացքը:

Այդ պարզ է բացատրում կանգնածների համար, բայց նրանք չեն հասկանում, թե ինչու է նա արշավում հենց ուղիղ դարափուլի պոնկով: Նրանք կանգնել են լուռ ու զարմացած, բայց ո՛չ նրա համար, որ չգիտեն, թե ով է նա: Բոլորն առաջին իսկ հայացքից ճանաչել էին աղջկան: Հանդուգն ձիավորը հենց այն աղջիկն էր, որ իրենց ցույց էր տվել խրճիթի ճանապարհը:

## ԳԼՈՒԽ LXVI

### Կոմանչներից հալածվածը

Այդ Բսիդորան էր, որ երևաց այդպես հանկարծակի ու տարօրինակ տեսքով: Ի՞նչն էր նրան ստիպել վերադառնալ: Եվ ինչո՞ւ էր արշավում այդպիսի կատաղի քառատրոփով:

Այս բանը բացատրելու համար մենք պետք է վերադառնանք նրա մոայլ խոհերին, որոնք ընդհատվեցին տեխասցիներին հանդիպելու հետևանքով:

Երբ Բսիդորան քառատրոփ հեռանում էր Ալամոյի ավերից, չէր էլ մտածում ետ նայել, որ ստուգի, թե որևէ մեկը հետևո՞ւմ է իրեն, թե ոչ: Վրեժի մոայլ մտքերի, մեջ խորասուզված՝ նա շարունակում էր իր ճանապարհը և ոչ մի անգամ ետ չնայեց:

Որ Լուիզա Պոյնդեքստերն էլ կարծես ուզում էր հեռանալ խրճիթից, դա մեքսիկոսին քիչ էր մխիթարում: Կանացի խորաթափանցությամբ նա պատճառը հասկանում էր, բայց դե ինքը հո շատ լավ գիտեր, որ դա սոսկ մի թյուրիմացություն է: Եվ Բսիդորան չարախնդում էր, մտածելով, որ իր ախոյանը, ինքն էլ չիմանալով իր երջանկությունը, տանջվում է նույն չափով:

Բացի դրանից նրա մեջ մի հույս էր ծագել, թե այս ամենը, որ տեղի ունեցավ, կարող է հպարտ կրեոլուհու սիրտը ետ վանել այն մարդուց, որի նկատմամբ ինքն այնքան բարեհաճ է եղել, բայց սա շատ թույլ ու խախուտ հույս էր: Սեփական փորձով նա գիտեր, որ սիրո համար դասային խաչընդոտներ չկան: Նա հենց ինքն այդպիսի մի օրինակ էր: Բայց Բսիդորան հույս ուներ, որ իրենց հանդիպումը խրճիթում ցավ է պատճառել իր ատելի ախոյանին և կարող է խորտակել նրա երջանկությունը:

Մեքսիկոսին դառն ուրախությամբ էր մտածում սրա մասին, երբ հանդիպեց ջոկատին:

Երբ նա ջոկատի հետ ետ դարձավ, տրամադրությունը նորից փոխվեց: Լուիզան պետք է վերադառնալիս լիներ հենց նույն ճանապարհով: Բայց ոչ ոքի չհանդիպեցին:

Երևի կրեոլուհին միտքը փոխել է և մնացել խրճիթում, և երևի հիմա խնամում է հիվանդին, որի մասին Բսիդորան ինքն էր երագում:

Այժմ էլ մեքսիկոսին իրեն մխիթարում էր այն մտքով, որ արդեն մոտ է այն րոպեն, երբ ինքը կխայտառակվի իր երջանկությունը խլող ախոյանից:

Պոյնդեքստերի և նրա ուղեկիցների տված հարցերը շատ բան էին պարզում Բսիդորայի համար, և ամեն ինչ վերջնականապես պարզ դարձավ Կոլիաունի հարցերից հետո: Երբ ջոկատը հեռացավ, Բսիդորան մի պահ կանգնած մնաց մացառուտի եզրին և տատանվում էր, թե ինքը Լեոնա՞ գնա, թե՞ վերադառնա խրճիթ և անձամբ վկա լինի այն փոթորկալի տեսարանին, որ պիտի տեղի ունենար այնտեղ իր աջակցության շնորհիվ:

\*\*\*

Իսիդորան մացառուտի եզրին է, ծառերի ստվերի տակ: Սա նստած է իր մոխրագույն ձիու վրա: Մուստանգի ռունգերը փքվում են, նա մի խեթ հայացք է գցում հենց նոր հեռացած ջոկատի վրա, որի ետևից հասնում է միայնակ ձիավորը: Մուստանգը գուցե և չի ըմբռնում, թե ինչու ինքը մերթ այստեղ, մերթ այնտեղ է արշավում: Ասենք նա վարժվել է իր տիրուհու քմահաճույքներին:

Իսիդորան նայում է Ալամոյի հովտում, դարափուլի վրա բարձրացող նոճու գագաթին:

Նա տեսնում է, թե ջոկատն ինչպես է իջնում հովիտը և վերջինը գնում է այն մարդը, որն այնպես մանրամասնորեն էր հարցուփորձ անում իրեն: Երբ նրա գլուխը ծածկվում է դարափուլի եզրի ետևը, Իսիդորային թվում է, թե ինքը մենակ է մնացել այս լայնարձակ տարածության մեջ:

Բայց նա սխալվում է:

Մի պահ նա անվճռական մնում է տեղում կանգնած:

Հագիվ թե կարելի է նախանձել նրա մտքերին: Գուցե և իր ախոյանից արդեն վրեժ է առնված, բայց դա Իսիդորային չի ուրախացնում: Ասենք թե ինքը ստորացրել է կրեոլուհուն, որին ասում է, բայց չէ՞ որ գուցե կործանման է հասցրել այն տղային, որին սիրում է: Չնայած այն ամենին, ինչ տեղի էր ունեցել, ինքն էլի առաջվա չափ սիրում է նրան:

– Մո՛ւրբ Աստվածածին, – շշնջում է նա տենդային տագնապի մեջ: – Այս ի՞նչ արի էս: Եթե այս կատաղած մարդիկ նրան մեղավոր ճանաչեն, ինչո՞վ կվերջանա սա: Պարզ է նրա մահով: Մո՛ւրբ Աստվածածին, էս այդ չեմ ուզում: Միայն թե ո՛չ նրանց ձեռքով: Ո՛չ, ո՛չ: Օ՛, ինչ կատաղի, դաժան դեմքեր ունեին: Երբ էս ճանապարհը ցույց տվի, ինչպե՞ս ամեն ինչ մոռանալով առաջ նետվեցին: Նրանք արդեն նախապես որոշել են, որ դոն Մորիսիոն պետք է մեռնի: Այստեղ նա բոլորին օտար է: Ուրիշ երկրի ծնունդ: Մեն-մենակ է, առանց մի բարեկամի, շրջապատված միայն թշնամիներով... Լավ միտս եկավ, այն մարդը, որ վերջում ինձ կանգնեցրեց, չէ՞ որ սպանվածի ազգականն է: Հիմա եմ հասկանում, թե ինչու էր նա այնպես հարցուփորձ անում ինձ: Նրա սիրտն էլ վրեժի ծարավ էր իմի պես...

Աղջկա հայացքը թափառում է պրերիայի վրայով: Մոխրագույն մուստանգն առաջվա պես անհանգիստ է, թեև ջոկատը վաղուց արդեն հեռացել, անհետացել է: Նա գգում է, որ իր հեծվորն անհանգիստ է: Ձին առաջինն է նկատում վտանգը, հանկարծ նա վրնջում է կամացուկ և գլուխը դարձնում մացառուտի կողմը, ասես ցույց տալով, թե թշնամիներն այն կողմից են գալիս:

Բայց ովքե՞ր են:

Մուստանգի այդ շարժումից անհանգստացած՝ Իսիդորան նույնպես շուտ է գալիս ու նայում այն շավղին, որով հենց նոր ինքն անցել էր: Դա դեպի Լեոնա տանող ճանապարհն է: Այն երևում է միայն մի երկու հարյուր յարդի չափ, որից հետո ծածկվում է թփերի մեջ: Ճանապարհի վրա ոչ ոք չի երևում, բացի երկու-երեք շնագայլերից, որոնք ծառերի ստվերի տակ ձիերի հետքերն են հոտոտում, հուսալով, թե որևէ ուտելու բան կգտնեն: Ո՛չ, նրանք չեն անհանգստացրել մոխրագույն ձիուն: Ձին տեսնում է շնագայլերին, բայց դա ի՞նչ է որ: Նրա համար պրերիայում շնագայլ տեսնելը սովորական բան է: Նա մի ուրիշ բանի հոտ է առել կամ ինչ-որ ուրիշ ձայն է լսել:

Իսիդորան ակնաջ է դնում, բայց առաջմ անհանգստացնող բան չի լսում: Մի շնագայլ հաչում է, բայց դա ևս սարսափելի բան չէ, մանավանդ օրը ցերեկով: Ուրիշ ոչ մի ձայն չի լսվում:

Նրա մտքերը նորից դառնում են տեխասցիներին: Եվ, մանավանդ, այն մարդուն, ով վերջինը հեռացավ իր մոտից: Իսիդորան մտածում է. ինչո՞ւ էր այդ մարդն այնպես մանրամասն հարցուփորձ անում իրեն, բայց ձին ընդհատում է նրա խոհերը: Այս ինչո՞ւ նրա մուստանգն անհամբեր է դարձել և չի ուզում տեղում կանգնել, խոխոացնում է և, վերջապես, վրնջում է ավելի բարձր, քան առաջ:

Այս անգամ նրան պատասխանում է մի քանի ձիերի խրխինջը, որոնք, ինչպես երևում է, սլանում են ճանապարհով, բայց դեռ ծածկված են թփերի ետևը: Շուտով լսվում է նրանց դուրբները:

Հետո ամեն ինչ նորից լռում է: Ձիերը կամ կանգ առան, կամ քայլերը դանդաղեցրին:

Բսիդորան առաջինն է ենթադրում: Նա մտածում է, որ ձիավորները իր ձիու խրխինջը լսելով կանգ են առել: Նա հանգստացնում է իր ձիուն և ականջ դնում: Թփուտների կողմից ինչ-որ թույլ դժ-  
ժոց է լսվում: Կարելի է տարբերել մի քանի տղամարդու խեղդուկ ձայներ:

Շուտով նրանք լռում են, և մացառուտում նորից լռություն է տիրում: Ձիավորները, ովքեր էլ նրանք լինեն, երևի կանգ են առել անվճռական:

Բսիդորային այդ չի զարմացնում և չի անհանգստացնում:

Երևի ինչ-որ մեկը գնում է դեպի Ռիո Գրանդե, կամ գուցե տեխասցիների ջոկատից ետ մնացած ձիավորներ են: Նրանք լսել են ձիու խրխինջը և զգուշանալով կանգ են առել: Դա հասկանալի է. հայտնի է, որ այժմ հնդկացիները ռազմի ճամփան են բռնել:

Լիովին հասկանալի է, որ ովքեր էլ լինեն այդ անհայտ ձիավորները, Բսիդորան ինքն էլ պետք է զգույշ լինի: Այսպես մտածելով նա քաշվում է մի կողմ և կանգ առնում ակացիայի տակ: Այստեղ նորից ականջ է դնում:

Շուտով նա նկատում է, որ ձիավորները մոտենում են իրեն, բայց ոչ թե ճանապարհով, այլ խիտ մա-  
ցառուտի միջով: Կարծես թե նրանք մասերի են բաժանվել և ուզում են աղջկան շրջապատել: Այս նա գլ-  
խի է ընկնում նրանից, որ սմբակների կամացուկ դուրբները լսվում են տարբեր կողմերից: Ձիավորնե-  
րը խոր լռություն են պահպանում. սա կամ զգուշություն է, կամ խորամանկություն: Չլինի՞ թշնամական  
մտադրություն ունեն:

Գուցե նրանք էլ նկատել են իրեն, լսել են իր մուստանգի խրխինջը: Եվ երևի շրջապատում են, որ  
հաստատ բռնեն իրեն:

Բսիդորան ի՞նչ իմանա, ինչ մտադրություն ունեն նրանք:

Նա թշնամիներ ունի, որոնցից առանձնապես վտանգավոր է մեկը՝ դոն Միգուել Դիագր: Բացի դրա-  
նից կոմանչներից էլ միշտ պետք է զգուշանալ, մանավանդ, որ նրանք ռազմի ճամփան են բռնել:

Բսիդորային անհանգստություն է համակում: Մինչև այժմ հանգիստ էր. բայց հիմա ձիավորների  
վարմունքը նրան կասկածելի է թվում: Եթե սովորական ճամփորդներ լինեին, կշարունակեին ճանա-  
պարհով գալ և ոչ թե մացառուտի մեջ թաքնվելով:

Նա դիտում է իր թաքնված տեղը. ակացիայի փետրավոր նոսր տերևները չեն ծածկի իրեն, եթե  
նրանք մոտիկով անցնելու լինեն:

Սմբակների դուրբներից պարզ զգացվում է, որ ձիավորները մոտենում են: Հիմա իրեն կտեսնեն...

Բսիդորան խթանում է իր ձիուն, մացառուտից դուրս է գալիս և բաց պրերիայով սլանում դեպի Ալա-  
մո:

Նա որոշել է մի երկու-երեք հարյուր յարդ հեռանալ, որպեսզի ոչ նետը հասնի իրեն, ոչ գնդակը, և  
ապա կանգ առնել, որպեսզի իմանա՝ բարեկամնե՞ր են եկողները, թե՞ թշնամիներ:

Եվ եթե պարզվի, որ թշնամիներ են, նա հույսը կդնի իր արագավազ մուստանգի վրա, որը նրան  
կհասցնի տեխասցիների պաշտպանության տակ:

Բայց նա կանգ չի առնում. ձիավորները դուրս են պրծնում մացառուտից: Նրանք երևում են տարբեր  
կողմերից, բայց բոլորը սլանում են նրա կողմը:

Աղջիկը ետ նայելով տեսնում է կիսամերկ մարմինների բրոնզագույն մաշկը, դեմքերի ռազմական  
նախշերը և գլխների հրակարմիր փետուրները:

– Հնդկացիներ են...– շշնջում է մեքսիկուիին, ավելի ուժեղ է խթանում ձիուն և ամբողջ թափով սլա-  
նում դեպի նոճին:

Ուսի վրայով զգված մի արագ հայացք համոզում է նրան, որ իրեն հետապնդում են, թեև առանց այդ էլ նա գիտեր այդ: Նրանք արդեն մոտիկ են, այնքան մոտիկ, որ հակառակ իրենց սովորության, օդը չեն խլացնում ռազմի աղաղակներով:

Նրանց լռությունը ցույց է տալիս, որ ուզում են իրեն գերի վերցնել և նախապես պայմանավորվել են դրա մասին:

Մինչև այժմ Իսիդորան հնդկացիներին հանդիպելուց համարյա չէր վախենում: Մի շարք տարիներ շարունակ նրանք հաշտ ու խաղաղ էին ապրում ինչպես տեխասցիների, այնպես էլ մեքսիկացիների հետ: Բայց հիմա զինադադարը վերջացել է: Իսիդորային մահ է սպառնում:

\*\*\*

Իսիդորան առաջ է սլանում բաց հարթավայրով: Մտրակով, խթաններով ու բացականչություններով է քշում նա իր ձին:

Լսվում է միայն նրա ձայնը: Նրան հետապնդողները լուռ են ուրվականների պես:

Իսիդորան նորից է ետ նայում: Հետապնդողներն ընդամենը չորս հոգի են: Բայց չորսն էլ մեկի դեմ խիստ շատ է, մանավանդ, մի կնոջ դեմ:

Միակ հույսը տեխասցիներն են:

Իսիդորան սլանում է դեպի նոճին:

## ԳԼՈՒԽ LXVII

### Հնդկացիներ

Ձիավոր աղջիկը, որին հետապնդում են հնդկացիները, արդեն մի երեք հարյուր յարդ է հեռու դարափուլի եզրից, որի վրա բարձրանում է նոճին:

Նա նորից է ետ նայում:

«Ես կորած եմ: Փրկություն չկա»:

Առջևից արշավող հնդկացին թամբի աղեղից հանում է լասսոն և պտտեցնում իր գլխավերևը:

Աղջիկը դեռ հովիտ չհասած՝ լասսոյի օղակը կփաթաթվի նրա վզին: Եվ այն ժամանակ...

Հանկարծ Իսիդորայի գլխում մի երջանիկ միտք է շողում: Վայրէջքը դեռ հեռու է, բայց դարափուլը հենց կողքին է: Նա հիշում է, որ դարափուլը խրճիթից երևում է:

Աղջիկն արագ ձիգ է տալիս սանձը, և կտրուկ փոխում իր ուղղությունը. փոխանակ դեպի նոճին գնալու նա արշավում է ուղիղ դեպի դարափուլը:

Դա զարմացնում է հետապնդողներին և միևնույն ժամանակ ուրախացնում: Նրանք տեղանքը լավ գիտեն և հիմա համոզված են, որ աղջիկն իրենց ձեռքից չի պրծնի:

Գլխավորը նորից լասսոն ձեռքն է առնում, բայց չի նետում, որովհետև համոզված է հաջողությանը:

– Կարամբա՛, – մրմնջում է նա:– Էլի մի քիչ գնա՝ անդունդը կընկնի:

Բայց նա սխալվում է. Իսիդորան անդունդը չի ընկնում: Նա նորից կտրուկ ձիգ է տալիս սանձը, էլի մի արագ պտույտ է գործում և ահա արդեն դարափուլի եզրից այնքան մոտիկ է սլանում, որ տեխասցիների ուշադրությունն է գրավում իր վրա: Եվ հենց այդ ժամանակ է, որ Ձեբը հուզմունքով բացականչում է՝ «Հովսափա՛ թ»:

Եվ ասես որպես պատասխան ծերունի որսորդի այդ բացականչությանը, կամ, ավելի ճիշտ, դրան հետևող հարցին, նրանց է հասնում համարձակ ձիավորի ճիչը:

– Հնդկացիներ, հնդկացիներ:

Նա, ով գեթ մի երեք օր եղել է հարավային Տեխասում, կհասկանար այդ խոսքը, ինչ լեզվով էլ արտասանվեր այն: Դա տազնապի ազդանշան է, որ ահա արդեն երեք հարյուր տարի երեք հազար մղոն երկարությամբ սահմանագծային շերտում հնչում է երեք տարբեր լեզուներով՝ ֆրանսերեն, իսպաներեն և անգլերեն՝ «Lea Indiens», «Los Indios», «The Indians»:

Միայն խուլը կամ շատ հիմար մարդը չէր հասկանա այդ խոսքերը, չէր զգա դրանց տակ թաքնված վտանգը:

Ցածում, խրճիթի դռան մոտ կանգնած մարդկանց համար, որոնք լսեցին այդ բացականչությունը, թարգմանելու կարիք չի զգացվում: Նրանք իսկույն հասկանում են, որ այդ ճիչն արձակող կնոջը հնդկացիներ են հետապնդում:

Դեռ նոր էին նրանք այս գիտակցել, երբ նորից նրանց ականջին է հասնում նույն ձայնը.

– Տեխասցիներ, բարեկամներ, փրկեցե՛ք, փրկեցե՛ք: Ինձ հնդկացիներ են հետապնդում: Նրանք բռնաբռնում են:

Թեև նա շարունակում է գոռալ, բայց նրա խոսքերն արդեն հասկանալ չի լինում: Ասենք՝ այլևս կարիք էլ չկա բացատրելու, թե ինչ է կատարվում վերին հարթավայրում:

Զիավոր աղջկա հետևից ծառերի գագաթների միջև երևում է կատաղի քառատրոփով արշավող հնդկացին: Կապուտակ երկնքի ֆոնի վրա պարզ գծագրվում է նրա սիլուետը:

Նա պարսատիկի պես իր գլխավերևում պտտեցնում է լաստոյի օղակը: Հնդկացին այնքան է տարված հետապնդումով, որ կարծես ուշադրություն չի դարձրել աղջկա խոսքերի վրա, չէ՞ որ երբ նա տեխասցիներին օգնության էր կանչում, իր ձին չէր կանգնեցրել: Հնդկացին կարող էր մտածել, թե աղջկա խոսքերն իրեն են ուղղված, թե նա զթություն է խնդրում ինչ-որ անհասկանալի լեզվով:

Նա իր սխալը հասկանում է, երբ ցածից լսվում է հրացանի որոտը, կամ գուցե մի քիչ ավելի շուտ, երբ ձեռքի այրող ցավը նրան ստիպում է լաստոն ցած գցել և տարակուսանքով շուրջը նայել:

Նա հովտում նկատում է վառողի ծխի ամպը: Մի հայացքը բավական է, որ նա փոխի իր ընթացքը: Նա հարյուրի չափ զինված մարդիկ է տեսնում:

Իր երեք ընկերներն էլ այդ մարդկանց նկատում են նրա հետ միաժամանակ:

Ասես խոսքը մեկ արած՝ չորսն էլ միանգամից ձիերի գլուխը շուտ են տալիս է հեռու փախչում այնպիսի արագությամբ, ինչպես այս կողմն էին եկել:

– Ափսո՛ս, շա՛տ ափսոս,– ասում է Զեք Ստումպը նորից իր հրացանը լցնելով:– Եթե չվախենայի, թե աղջկանը կդիպչի, ես նրանց կստիպեի ցած իջնել մեզ մոտ: Եվ եթե նրանք մեր ձեռքն ընկնեին, մենք կարող էինք որևէ բան իմանալ այս առեղծվածային սպանության մասին: Բայց հիմա արդեն նրանց ետևից հասնել չի լինի:

\*\*\*

Հնդկացիների երևալը փոխում է մուստանգերի խրճիթի մոտ հավաքված բազմության տրամադրությունը:

Այժմ քչերն են Մորիս մուստանգերին մարդասպան համարում: Ներկա եղողների մեջ առավել հարգվայելող մարդիկ կարծում են, որ նա մեղավոր չէ:

Կռլիաունն ու նրա գործակիցներն այլևս դրության տերը չեն: Մեմ Մենլիի առաջարկությամբ դատավարությունը հետաձգվում է:

Շատ արագ կազմվում է գործողության նոր ծրագիր: Մեղադրյալին կտանեն ավան, և այնտեղ դատական քննություն կկատարվի համաձայն երկրի օրենքների:

Իսկ հիմա հարկավոր է զբաղվել հնդկացիներով, որոնք այնպես հանկարծակի շուտ տվին բոլոր ծրագրերը և փոխեցին հավաքված մարդկանց տրամադրությունը:

Հետապնդե՞լ նրանց: Բհարկե:

Բայց ե՞րբ: Հենց հիմա՞:

Զգուշությունն ասում է՝ ոչ:

Տեսել են միայն չորս հնդկացի, բայց դրանք կարող են լինել չորս հարյուրի ավանգարդը:

– Սպասենք, մինչև մեզ մոտ իջնի այն կինը,– խորհուրդ է տալիս զգուշավոր տեխասցիներից մեկը:– Հիմա հո հնդկացիները նրան չեն հետապնդում: Կարծես ես լսում եմ նրա ձիու սմբակների դոփյունը, երևի նա ցած է իջնում բլրի լանջով: Նա պետք է, որ ճանապարհը լավ իմանա, չէ՞ որ ինքը ցույց տվեց մեզ խրճիթի տեղը:

Այս խորհուրդը ներկա գտնվողներից շատերին խելամիտ է թվում: Նրանք վախկոտ մարդիկ չեն: Բայց քչերն են միայն առիթ ունեցել կովի բռնվելու հնդկացիների հետ, շատերն ընդհանրապես տեսել են միայն այն հնդկացիներին, որոնք նավահանգիստ էին գալիս առևտուր անելու:

Այսպես ուրեմն, առաջարկությունն ընդունված է: Բոլորն սպասում են Իսիդորային:

Արդեն ամեն մեկն իր ձիու մոտ է: Ոմանք թաքնվել են ծառերի ետևը, վախենալով, թե մեքսիկուհու հետ կամ նրա ետևից կարող է երևալ կոմանչների ջոկատը:

Մինչ այդ Ջեֆ Ստումպլը մուստանգերի բերանից հանում է փայտի կտորը և արձակում նրան կաշկանդող կապերը:

Լուիզան լարված ուշադրությամբ հետևում է նրան, բայց ոչ մի բանով չի օգնում: Նա արդեն արել է ամեն բան, ինչ կարող էր անել, գուցե և շատ բացահայտորեն: Նա այլևս չի ուզում իր վրա ուշադրություն հրավիրել:

Բայց որտե՞ղ է դոն Միլվիո Մարտինեսի եղբոր դուստրը:

Դեռ չի երևում: Նրա ձիու սմբակների դոփյունն էլ չի լսվում: Այսքան ժամանակում նա պետք է հասած լիներ խրճիթ:

Սա և՛ զարմանք է պատճառում, և՛ վախ ու տագնապ:

Շատերի վրա մեքսիկուհին ուժեղ տպավորություն է գործել, և դա զարմանալի չէ. բազմության մեջ կան մարդիկ, որոնք նրան առաջին անգամն են տեսնում, բայց և կան, որոնք նրա հին երկրպագուներն են:

Մի՞թե մեքսիկուհուն գերի բռնեցին:

Այս հարցն է ծագում բոլորի գլխում: Բայց ոչ ոք պատասխանել չի կարող:

Տեխասցիները խճի խայթ են զգում: Չէ՞ որ իրենց մեծահոգությանն ու քաջությանն էր ուղղված աղճկա կոչը՝ «Տեխասցինե՛ր, բարեկամնե՛ր, փրկեցե՛ք»:

Մի՞թե այդ գեղեցկուհին գերի ընկավ վայրենիների ձեռքը:

Նրանք լարված ականջ են դնում, շատերի սիրտը սեղմվում է անհանգստությունից:

Բայց ոչինչ չի լսվում. ո՛չ սմբակների դոփյուն, ո՛չ կանացի ձայն, ո՛չ մի բան, բացի իրենց ձիերի սանձերի զնգոցից:

Մի՞թե նրան գերի բռնեցին:

Այժմ սրանց կրծքի տակ կուտակված ամբողջ ցասումն ուղղված է ոչ թե մուստանգերի, այլ իրենց վաղեմի թշնամիների դեմ:

Ավելի ջահելներն ու տաքարյուններն այլևս չեն կարող անորոշության մեջ մնալ: Նրանք նետվում են թամբերի վրա և բարձրաձայն հայտարարում, թե որոնել են որոնել աղջկան, փրկել նրան կամ թե գոհվել:

Ո՞վ կարող է առարկել նրանց: Աղջկան հետապնդողները կարող են հենց նրանք լինել, ում փնտրում են իրենք, այսինքն՝ Հենրի Պոյնդեքստերին սպանողները:

Ոչ ոք նրանց ետ չի պահում, և նրանք գնում են որոնելու Իսիդորային, հետապնդելու պրերիայի ավազակներին:

Խրճիթի մոտ քչերն են մնում, նրանց հետ էլ՝ Ջեք Մտումպը:

Ծերունի որսորդը չի ասել իր կարծիքը, թե արժե՞ արդյոք հետապնդել հնդկացիներին, նա լուռ է մնացել: Թվում է, որ նրա միակ հոգսն է օգնել հիվանդին, որը դեռ ուշաթափ վիճակում է, և որին դեռևս հսկում են օրինակատարները:

Բայց միայն Ջեքը չէ, որ մուստանգերին հավատարիմ է մնացել նրա դժբախտության պահին: Նրան հավատարիմ են էլի երկու հոգի: Չքնաղ աղջիկը առաջվա պես աչք չի հեռացնում նրանից, թեպետև ստիպված է թաքցնել իր ջերմ կարեկցանքը: Երկրորդը մի անճոռնի մարդ է՝ կանգնած հիվանդի սնարի մոտ, որին նա կոչում է մաստեր Մորիս: Դա Ֆելիմն է: Այդ ամբողջ ժամանակ նա ճյուղառատ կաղնու վրա նստած թաքնվել էր նրա խիտ տերևների մեջ և լուռ դիտում էր տեղի ունեցածը: Հանգամանքների փոփոխությունը, վերջապես, նրան հնարավորություն տվեց առանց երկյուղ կրելու ցած իջնել ծառից, և նա սկսում է խնամել իր տիրոջը, որի հետ միասին կտրել-անցել է Ատլանտյան օվկիանոսը:

Հետագա դեպքերն արդեն զարգանալու են Ալամոյի ավերից հեռու: Մի ժամ անց խրճիթը դատարկվում է, և թերևս Մորիս մուստանգերն այլևս երբեք առիթ չի ունենա ապրելու նրա հյուրընկալ հարկի տակ:

## ԳԼՈՒԽ LXVIII

### Կրկնակի հիասթափություն

Կոմանչների դեմ արշավանքը կարճ տևեց, երեք-չորս օրից ոչ ավելի: Պարզվեց, որ հնդկացիներն ամենևին էլ միտք չեն ունեցել պատերազմ սկսելու: Հարձակումը գործել էին մի խումբ պատանիներ, որոնց պետք է ռազմիկների շարքերն ընդունեին: Նրանք ցանկացել էին այդ իրադարձությունը տոնել մի քանի գանգամաշկ բերելով և որևէ նախիր կամ ձիերի ջոկ հափշտակելով:

Կարմրամորթների այդպիսի մանր-մունր հարձակումները Տեխասում բավական սովորական երևույթ են: Հաճախ այդ արվում է առանց ցեղի առաջնորդի ու ավագների գիտության, ինչպես երիտասարդ սպան կարող է մի փոքրաթիվ խումբ ընկերների հետ գաղտնաբար հեռանալ ճամբարից և գերի բռնել թշնամու պարեկներին: Այդ ասպատակությունները սովորաբար կատարում են երիտասարդ ռազմիկները, երբ ուզում են տուն վերադառնալ ոչ միայն որս, այլև ուրիշ ավար բերելով: Հաճախ մյուս ռազմիկները նրանց արկածների մասին իմանում են շատ ժամանակ հետո: Հակառակ դեպքում նրանց ետ կպահեին ավագները, որոնք սովորաբար դեմ են այդպիսի ավագակային հարձակումներին, որովհետև դրանք համարում են ոչ միայն անմիտ բան, այլև վտանգավոր ամբողջ ցեղի համար, թեպետև պատրաստ են խրախուսելու նրանց, եթե գործը բարեհաջող էլք է ունեցել:

Այս անգամ երիտասարդ կոմանչներին Սան Սաբա բլուրների մեջ բռնել էր ձիավոր հրաձիգների մի էսկադրոն: Երիտասարդները ստիպված էին եղել իրենց քշած անասունները թողնել և փրկվել դեպի Լյանո Էստակադո կիրճը փախչելով:

Այդ լերկ սարահարթում հնդկացիներին հետապնդելը վտանգավոր էր, որովհետև դժվար էր գործի մատակարարումը կարգավորել, և թեպետ գոհվածների հարազատներն անհապաղ վրեժ էին պահանջում, բայց նրանց պատասխանեցին, թե պատժիչ արշավի համար պետք է լավ նախապատրաստվել:

Քանի որ կոմանչները նահանջել էին չեզոք հողաշերտի այն կողմը, գործերին մնում էր միայն վերադառնալ իրենց ճամբարները և սպասել հրամանատարության նոր կարգադրությանը:

Ինչ ամրոցի զորքերը, որոնք սահմանային գոտին պաշտպանում էին մինչև Նուեսես գետը, ճամբար վերադառնալով՝ զարմանքով իմացան, որ կարող էին հնդկացիների հանդիպել առանց այստեղից հեռանալու: Սխրագործությունների ծարավ երիտասարդ սպաները, այդ թվում նաև Հենկոկը, ոգեշնչվեցին, իմանալով, որ Լեոնայի այն կողմը կարմրամորթներ են երևացել:

Բայց նրանց մի նոր հիասթափություն էր սպասում. նույն օրը վերադարձավ քաղաքացիներից կազմված ջոկատը, որը հետապնդում էր Ալամոյի մոտերքում երևացած կոմանչներին և հաղորդեց, որ այնտեղ ոչ մի հնդկացի էլ չի եղել:

Նրանք իրենց այս հայտարարությունը հաստատում էին իրեղեն ապացույցներով՝ ձիու մազից շինված կեղծամներով, կարմիր ու կանաչ ներկած աքլորի փետուրներով, եղջերուի մորթուց կարված մոքասիներով և ներկի մի քանի տուփերով: Այս ամենը նրանք գտել էին մի հնամենի կաղամախու փչակի մեջ:

Հնդկացիների դեմ նոր արշավի դուրս գալու մասին երագել էլ չէր կարելի: Հերոսական սխրագործությունների սիրահարները ստիպված էին զսպել իրենց եռանդը և բավարարվել խաղաղ կյանքով, մանավանդ, որ նույնիսկ այդ խուլ անկյունում վերջին ժամանակներս քիչ խորհրդավոր ու հետաքրքիր դեպքեր չէին եղել, որոնց մասին կարելի էր մտածել ու խոսել: Ամենից առաջ այն, որ վերջերս Լեոնայի ափին էր եկել մի երևելի գեղեցկուհի: Այնուհետև՝ այդ գեղեցկուհու եղբոր խորհրդավոր անհետացումը և ենթադրությունը, թե նա սպանված է: Ապա՝ էլ ավելի խորհրդավոր մի բան՝ անգլուխ ձիավորի երևալը: Հետո գալիս էր սպիտակամորթների պատմությունը, որոնք հագնված են եղել հնդկացիների պես և, վերջապես, վերջին նորությունը՝ Հենրի Պոյնդեքստերի սպանության մեջ կասկածվող մարդը բռնված է և խելացնոր վիճակում պահվում է հենց իրենց կալանատանը:

Հիասթափված ռազմիկներին ուրիշ հետաքրքիր նորություններ էլ էին պատմում, այնպես որ նրանք ձանձրությից գանգատվել չէին կարող: Բսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոսի, այն նենգավոր գեղեցկուհու անունը ևս շարունակ հիշատակվում էր խոսակցությունների մեջ: Լուրեր էին պտտվում, թե նա ինչ-որ կապ ունի բոլորի միտքն զբաղեցնող գաղտնիքի հետ:

Ալամոյում տեղի ունեցած իրադարձությունները՝ հիվանդ մուստանգերին իր խրճիթում բռնելը, նրան կախելու որոշումը, Լուիզա Պոյնդեքստերի միջամտությունը, գործի առաջիկա վերանայումը, որ հետապնդվել էր Ջեֆ Ստումպի խիզախ պաշտպանության շնորհիվ, այս ամենը անվերջանալի դատողությունների և բամբասանքների առիթ էր տալիս:

Բայց առավել աշխույժ վեճեր տեղի էին ունենում այն հարցի շուրջը, թե մեղավոր օր է արդյոք մուստանգերը, որը մեղադրվում էր Հենրի Պոյնդեքստերի սպանության մեջ:

– Սպանությունը,– ասաց փիլիսոփայորեն տրամադրված կապիտան Սլոումենը,– այնպիսի մի ոճիր է, որին, իմ կարծիքով, Մորիս մուստանգերն ընդունակ չէ: Կարծում եմ՝ ես այնքան լավ եմ ճանաչում այդ տղային, որ կարող եմ պնդել այս:

– Դուք չեք կարող ժխտել,– առարկեց Կրոսմենը, որ բոլոր հանցանշանները նրա դեմ են: Նրա մեղավոր լինելը համարյա կասկածից դուրս է:

Կրոսմենը երբեք բարեհաճ վերաբերմունք չէր ունեցել դեպի երիտասարդ իռլանդացին: Մի անգամ նրան թվացել էր, թե ինտենդանտի ազգականուհին՝ ամրոցի այդ գեղեցկուհին, շատ բարեհաճ նայեց այդ անանուն արկածախնդիր տղային:

– Ես չեմ գտնում, թե եղած հանցանշանները բավական են,– պատասխանեց Սլոումենը:

– Բայց հո կասկածից դուրս է, որ երիտասարդ Պոյնդեքստերն սպանված է: Մա անվիճելի է: Եվ ուրիշ էլ ո՞վ կարող էր անել այդ: Կոլիաունը երդվում է, որ ինքը լսել է, թե ինչպես էր իր քեռորդին վիճում Ջերալդի հետ:



– Այդ անուշիկ Կոլիաունն ինչով ասես կերդվի, եթե միայն իրեն ձեռնտու է,– միջամտեց դրագուն Հենկոկը:– Բացի այդ՝ նա գծոված է եղել մուստանգերի հետ, ուրեմն և նրա ցուցմունքները մի առանձին վստահություն չեն վայելում: Այդպես չէ՞:

– Ենթադրենք, թե երիտասարդ Պոյնդեքստերի և մուստանգերի միջև վեճ է եղել,– շարունակեց հետևակային սպան:– Հետո ի՞նչ: Դա դեռ չի նշանակում, թե մենք գործ ունենք սպանության հետ:

– Նշանակում է՝ դուք ենթադրում եք, որ մուստանգերը Պոյնդեքստերի հետ մենամա՞րտ է ունեցել:

– Այդպիսի բան հնարավոր է և նույնիսկ հավանական: Ես այդ չեմ ժխտում:

– Բայց ինչի՞ համար կարող էր վեճ լինել նրանց միջև,– հարցրեց Հենկոկը:– Ես լսել եմ, որ երիտասարդ Պոյնդեքստերը լավ էր վերաբերվում մուստանգերին, թեպետև նա վերք էր հասցրել Կոլիաունին, ինչի՞ համար պիտի կռվեին նրանք:

– Եվ այդ դո՞ւք եք հարցնում, լեյտենանտ Հենկոկ,– բազմանշանակ ասաց Սլոումենը:– Մի՞թե տղամարդիկ կռվում են որևէ այլ բանի համար, բացի...

– ...բացի կնոջի՞ց,– միջամտեց դրագունը:– Բայց ի՞նչ կնոջ համար, ես չեմ կարողանում հասկանալ: Հո չի կարող պատանի Պոյնդեքստերի քրոջ համար լինել:

– Ո՞վ գիտե,– պատասխանեց Սլոումենը ուսերը թոթվելով:

– Ի՞նչ անհեթեթություն,– գոչեց Կրոսմենը,– ձերի որսորդը համարձակվել է միսս Պոյնդեքստերի մասի՞ն երազել: Անհնարին բան:

– Ի՞նչ թունդ արիստոկրատ եք դուք, Կրոսմեն: Մի՞թե չգիտեք, որ սերը իր բնույթով դեմոկրատ է, որ նա ծիծաղում է սոցիալական անհավասարության մասին ձեր հորինած տեսության վրա: Տվյալ դեպքում ես ոչինչ չեմ պնդում: Չէ՞ որ վեճը կարող էր ծագել նաև ոչ միսս Պոյնդեքստերի պատճառով: Լեռնայի ափին քիչ չեն և ուրիշ աղջիկները, որոնք արժեն, որ իրենց համար կռվեն, էլ չեմ խոսում ամբողջ տիկիներին մասին...

– Կապիտան Սլոումեն,– բարկությամբ ընդհատեց նրան Կրոսմենը:– Ինձ զարմացնում են ձեր դատողությունները: Մեր տիկիները հազիվ թե շնորհակալ լինեն ձեզնից այդպիսի վիրավորական ակնարկների համար:

– Ի՞նչ ակնարկներ, սըր:

– Մի՞թե դուք կարծում եք, թե նրանցից գեթ մեկը այնքան կստորանար, որ կխոսեր այդ մարդու հետ:

– Ո՞ր մարդու: Ես երկուսի անունը տվի:

– Դուք, Սլոումեն, ինձ բավական լավ եք հասկանում, իսկ ես՝ ձեզ: Մեր տիկիները, իհարկե, շատ շոյված կլինեն, որ իրենց անունը հիշատակվում է այդ մուսս արկածախնդրի ու ձիագողի, սպանության մեջ կասկածվող այդ մարդու անվան հետ:

– Մորիս մուստանգերին կասկածում են սպանության մեջ, բայց մնացածը նրան չի վերաբերում. նա ոչ ձիագող է, ոչ էլ արկածախնդիր: Ինչ վերաբերում է ձեր այն պնդումին, թե մեր տիկիներից ոչ մեկն այնքան չի ստորանա, որ խոսի նրա հետ, ապա այդ բանում, ինչպես և ուրիշ շատ բաներում, դուք սխալվում եք, միստր Կրոսմեն: Ես նրան ավելի լավ եմ ճանաչում և պնդում եմ, որ նա ավելի վատ չի դաստիարակված, քան մեզանից որևէ մեկը: Մեր տիկիները հիմք չունեն վախենալու նրա հետ ծանոթանալուց: Եվ քանի որ դուք այս նյութին անդրադարձար, կարող եմ ավելացնել, որ հազիվ թե նրանք, համեմայնդեպս նրանցից ոմանք, վախենային դրանից: Մորիս մուստանգերը, ինչպես ինքս տեսել եմ, մեր տիկիների ներկայությամբ միշտ էլ իր տեղը ճանաչել է: Բացի դրանից ես շատ եմ կասկածում, թե այդ տիկիներից որևէ մեկը հետաքրքրում է նրան:

– Իսկապե՞ս: Ինչպիսի՞ բախտ նրա համար, ով կարող էր նրա ախոյանը լինել:

– Թերևս,– հանգիստ պատասխանեց Սլոումենը:

– Բայց գուցե...– ասաց Հենկոկը ցանկանալով փոխել այս անհաճո խոսակցությունը,– գուցե այդ ենթադրյալ վեճի պատճառը այն չքնադ սինյորիտան է եղել, որի մասին հիմա այնքան շատ են խոսում: Ես նրան երբեք չեմ տեսել, Բայց այն, ինչ լսել եմ նրա մասին, թույլ է տալիս մտածել, որ նրա համար շատ մեծամարտեր կարող էին լինել:

– Ամեն ինչ կարող է լինել...– ասաց Կրոսմենը՝ ուրախ լինելով այն ենթադրությունից, որ գեղեցիկ իռլանդացին ամենևին էլ չի հետաքրքրվում ինտենդանտի ազգականուհով:

– Նրան փակել են մեր կալանատանը,– հաղորդեց Հենկոկը որպես նորություն, որ ինքը հենց նոր էր իմացել (այս խոսակցությունը տեղի էր ունենում կոմանչների դեմ կատարած արշավանքից հենց նոր վերադարձած ժամանակ):– Նրա հետ է և իր դմբո ծառան: Մայորը կարգադրել է հսկողությունն ուժեղացնել: Սա ի՞նչ է նշանակում, կապիտան Սլոումեն: Դուք երևի ուրիշներից ավելի լավ կբացատրեք: Մի՞թե կարծում են, թե նա փախչելու փորձ կանի:

– Չեմ կարծում,– պատասխանեց Սլոումենը,– մանավանդ եթե նկատի ունենանք, որ նա նույնիսկ չգիտե, թե որտեղ է գտնվում ինքը: Ես հենց նոր գնացել էի նրան տեսնելու: Նրա միտքն այնքան է մթազնած, որ հայելու մեջ իրեն էլ չի ճանաչի:

– Միտքը մթազնած է... Ի՞նչ եք ուզում ասել դրանով,– հարցրին Հենկոկն ու մյուս սպաները, որոնք պատահածի բոլոր մանրամասնությունները դեռ չգիտեին:

– Նա տենդի մեջ է, գառանցում է:

– Մի՞թե դրա համար է հսկողությունն ուժեղացված: Շա՛տ տարօրինակ է: Երևի մայորն ինքն էլ մի քիչ խելքը թոցրել է:

– Գուցե դա մայորի կնոջ առաջարկությո՞ւնն է, կամ, ավելի ճիշտ՝ կարգադրությունը: Հա՛-հա՛-հա՛:

– Բայց ի՞նչ է նշանակում դա: Մի՞թե, իսկապես, մեր ծերուկը վախենում է, թե մուստանգերը կփախչի այնտեղից:

– Իմ կարծիքով պատճառն ուրիշ է: Ինչպես երևում է, նա ավելի շուտ վախենում է, թե որևէ մեկը կխցկվի նրա մոտ:

– Ա՛, ա՛յ թե ի՛նչ:

– Այո, Մորիս մուստանգերի համար ավելի ապահով է փակի տակ լինել: Ավանում կասկածելի մարդիկ են շրջում և նորից սկսել են Լինչի դատաստանի մասին խոսել: Կամ օրինակատարները զոջում են, որ դատաստանը հետաձգել են, կամ ինչ-որ մեկը նրանց լարում է մուստանգերի դեմ: Նրա բախտն է, որ ծերունի որսորդը պաշտպան է կանգնել նրան է, որ մենք ժամանակին վերադարձել ենք: Եթե մի օր էլ ուշանայինք, Մորիս Ջերալդին ողջ չէինք գտնի: Հիմա, համենայնդեպս, կարգին կդատեն խեղճին:

– Իսկ ե՞րբ է լինելու դատը:

– Հենց որ գիտակցությունը տեղը գա:

– Դա կարող է մի ամբողջ ամիս տևել, եթե ոչ ավելի:

– Բայց գուցե և ամեն ինչ կանցնի մի քանի օրից, նույնիսկ մի քանի ժամից հետո: Նրա վերքերն, ըստ երևույթին, այնքան էլ լուրջ չեն: Ավելի շատ տուժել է նրա միտքը, ակներևաբար ոչ թե վերքերից, այլ ինչ-որ հոգեկան ցնցումից: Ամեն ինչ կարող է փոխվել մեկ օրում: Եվ, որքան ինձ հայտնի է, օրինակատարները պահանջում են, որ հենց որ նա ուշքի գա, անհապաղ դատեն: Նրանք մտադիր չեն սպասել նրա վերքերի ապաքինմանը:

– Գուցե նրան կհաջողվի արդարանա՞լ: Հույս ունեմ, որ այդպես կլինի,– ասաց Հենկոկը:

– Չեմ կարծում,– պատասխանեց Կրոսմենը գլուխն օրորելով:– Կապրենք, կտեսնենք:

– Իսկ ես համոզված եմ, որ այդպես կլինի,– ասաց Սլոումենը: Բայց նրա ձայնի մեջ հնչում էր ոչ այնքան հավատ, որքան ցանկություն, որ այդպես լինի:

## ԳԼՈՒԽ LXIX

### Գաղտնիք և սուգ

Կասա դել Կորվո հասիենդայում տխրություն է տիրում: Ընտանիքի անդամների միջև ինչ-որ առեղծվածային հարաբերություններ են ստեղծվել:

Նրանք մնացել են ընդամենը երեք հոգի: Նրանք հիմա շատ ավելի սակավ են իրար տեսնում, քան առաջ, իսկ հանդիպած ժամանակ շատ սառն են վերաբերվում իրար: Հանդիպում են միայն ճաշելու ժամանակ և խոսում են միայն ամենաանհրաժեշտ բաների մասին:

Դժվար չէ այս տխրության պատճառը հասկանալ: Որոշ չափով հասկանալի է նաև նրանց լռակյացությունը:

Մահը, որին այլևս ոչ ոք չէր կասկածում, միակ որդու և միակ եղբոր անսպասելի ու առեղծվածային մահը սոսկալի հարված էր և՛ հոր, և՛ քրոջ համար:

Այդ նույն մահով կարելի էր բացատրել նաև սպանվածի հորաքրոջ որդու Կասսի Կոլիաունի մոայլ վիատությունը:

Բանը միայն այդ չէ: Նրանք իրար հետ գուսպ են նաև այն սակավ դեպքերում, երբ հարկ է լինում խոսել ընտանեկան ողբերգության մասին:

Բացի ընդհանուր վշտից նրանցից յուրաքանչյուրն ունի էլի մի ինչ-որ գաղտնի վիշտ, որ նա չի հայտնում ու չի կարող հայտնել մյուսներին:

Ագարակատերն այժմ տանից դուրս չի գալիս: Նա ժամերով քայլում է սենյակներում ու միջանցքներում: Վշտի ծանրությունը կոտրել է նրա հպարտությունը և սպառնում է խորտակել սիրտը: Բայց միայն զոհված որդու կարտոր չէ, որ ճնշում է ծերունուն: Երբեմն-երբեմն նրա շուրթերից դուրս թռչող անհասկանալի նգովքները մատնում են նրա ուրիշ զգացմունքները ևս:

Կոլիաունն առաջվա պես շարունակ ինչ-որ տեղ է գնում և երևում է միայն այն ժամանակ, երբ հարկավոր է սեղան նստել կամ քնել, այն էլ՝ ո՛չ միշտ:

Մի անգամ նա բացակայեց ամբողջ օրը և համարյա ամբողջ գիշերը: Ոչ ոք չգիտե՝ որտեղ է եղել նա, և ոչ ոք իրավունք չունի հարցնելու նրան այդ:

Լուիզան համարյա ամբողջ ժամանակն անց է կացնում իր սենյակում: Երբեմն միայն բարձրանում է ազոտեա և մեն-մենակ կանգնած ինչ-որ բան է խորհում:

Այստեղ, կապույտ երկնակամարի տակ նրա համար ավելի դյուրին է տանել իր տառապանքները՝ զոհված եղբոր վիշտը, սիրեցյալին կորցնելու երկյուղը և գուցե թե արդեն իր իսկ անվան հետ կապված խայտառակության անհաճո մտքերը:

Վերջինս ամենից քիչ է անհանգստացնում նրան: Ամենից ավելի նրան հուզում է վախը սիրած տղայի համար: Զոհված եղբոր վիշտը, որ սկզբում այնքան տանջալից էր, կամաց-կամաց սկսել է մեղմանալ:

Բայց անհանգստությունը սիրած տղայի համար՝ ժամ առ ժամ ուժեղանում է:

Լուիզան գիտե, որ Մորիս Ջերալդը փակված է զինվորական կալանատան ամուր պատերի մեջ:

Այդ պատերի ամրությունը նրան չի անհանգստացնում: Ընդհակառակն, նա վախենում է, թե այդ պատերն այնքան էլ ամուր չեն: Եվ Լուիզան դրա համար հիմքեր ունի, զարհուրելի լուրեր են հասել նրան:

Խոսում են նոր Լինչի դատաստանի մասին: Այս անգամ որպես դատավոր հանդես է գալու ոչ թե Մեմ Մենլին, և երդվյալներ են լինելու ոչ թե օրինակատարները, այլ այնպիսի սրիկաներ, որոնք չգիտեն ինչ բան է խիղճը, և որոնցից միշտ էլ կարելի է գտնել սահմանամերձ գյուղերում, մանավանդ զինվորական ամրոցի մոտ:

Շատերին այդ խոսակցությունները զարմանք են պատճառում: Դժվար է հասկանալ, թե ինչու ձերբակալվածին նորից պիտի դատեն ոչ ըստ օրենքի:

Վերջին ժամանակներս պարզած փաստերը գործը չեն փոխում: Համենայնդեպս Ջերալդի մեղավորության ոչ մի նոր ապացույց չկա:

Թեպետև չորս ձիավորները հնդկացիներ չեն եղել, իսկ այդ ցույց են տալիս փչակում գտնված իրերը, այնուամենայնիվ, միանգամայն հնարավոր է, որ Հենրի Պոյնդեքստերի սպանության մեղքը նրանց վրա է ընկնում: Բացի դրանից նրանց և մուստանգերի միջև ամենափոքր կապ անգամ չկա, ոչ ավելի, քան, եթե նրանք իսկական կոմանչներ լինեին:

Ուրեմն ինչո՞ւ է նորից բորբոքվել այդ թշնամանքը ձերբակալվածի նկատմամբ:

Այս ամենն այնքան տարօրինակ է, որ շատերին տարակուսանքի մեջ է գցում:

Այդ զարհուրելի գաղտնիքը քչերը միայն գիտեն կամ գլխի են ընկնում, թերևս ընդամենը երեք հոգի՝ Ջեք Ստումպն ու Լուիզա Պոյնդեքստերը, երրորդն էլ՝ Կասսի Կոլհաունը:

Ուշիմ որսորդը ինչ-որ կասկածելի բան էր նկատել Միգուել Դիագի և նրա ընկերների մեջ, որոնք անսպասելիորեն մտերմություն էին սկսել իրենց նման մի տասը սրիկաների հետ, որոնք ավանի «սար-սափն» էին: Ջեքը պարզել էր նաև, որ նրանց դրդում է կամավորների պաշտոնաթող կապիտան Կասսի Կոլհաունը:

Ջեք Ստումպն իր այս հայտնություններն ասել էր դեռատի կրեոլուհուն, որը հասկացել էր դրանց ամբողջ լրջությունը: Հենց այդ է, որ տանջալից անհանգստություն է պատճառում նրան:

Նա ազահորեն նորանոր լուրեր է որսում, լարված նայում է դեպի ամրոց տանող ճանապարհին, ասես սպասում է մի լրաբերի, որն այնտեղից կամ մահվան դատավճիռի լուր կբերի, կամ փրկության հույս:

Նա չի համարձակվի կալանատան մոտ երևալ: Նրա մուտքը ժամապահներն են պահպանում, իսկ շուրջը մարդիկ են, պարապ-սարապ մարդկանց մի ամբոխ, որոնք բոլոր երկրներում ինչ-որ մտայլ բավականություն են զգում հանցագործների մոտերքում լինելուց:

Եվ այս կալանավորն առանձին հետաքրքրություն է առաջացնում, որովհետև նա խելագար է կամ գոնե ժամանակավորապես դատողությունից զրկված:

Կալանատան դուռը, չնայած ժամապահների ներկայությանը, շարունակ պաշարված է պորտաբույծներով, որոնք ականջ են դնում ցնորվածի զառանցանքին: Անցնել այդ ամբոխի միջով, նրանց հետաքրքրասեր հայացքների տակ, Լուիզա Պոյնդեքստերի համար նշանակում է վտանգի ենթարկել իր անունը:

Եթե Լուիզան ինքնագլուխ լիներ, այս նկատառումը գուցե և ետ չպահեր նրան, բայց նրան հսկում էր հայրը, որի մեջ առանց այդ էլ կասկած էր ծագել: Բացի դրանից էլի մի ազգական եռանդով պաշտպանում է նրա պատիվը հասարակության աչքում: Նրան թույլ չեն տա անել այդ:

Նրան մնում է միայն տանը նստել: Մերթ իր սենյակում փակված նա մխիթարություն է որոնում այն բառերի մեջ, որ լսել էր Ալամոյում, հիվանդի անկողնի մոտ նստած, մերթ ազոտեայում կանգնած հիշում է այն երջանիկ թոպենները, որ ապրել էր ակացիաների մեջ, մերթ նորից վիշտ է ապրում, մտածելով, որ նա, ով նվաճել էր իր հպարտ սիրտը, այժմ ստորացված է, խայտառակված ու բանտ նետված և գուցե թե այնտեղից դուրս կգա միայն մեռնելու համար:

Որքա՞ն երջանիկ էր Լուիզան, երբ չորրորդ օրվա առավոտյան Կասսա դել Կորվոյում երևաց Ջեք Ստումպը և տեղեկություն բերեց, թե «ջոկատը վերադարձել է ամրոց»:

Իսկ դա շատ բան էր նշանակում: Այժմ արդեն հարկ չկար վախենալու, թե մուստանգերի թշնամիները նրան կխլեն պահակների ձեռքից, իհարկե, ո՛չ նրան փրկելու նպատակով, այլ կործանելու համար:

– Կարող եք այլևս չանհանգստանալ,– ասաց Զեբը վստահ ձայնով:– Հիմա այդ վտանգն անցած է, միսս Լուիզա. ես միջոցներ եմ ձեռք առել:

– Միջոցներ՞: Ի՞նչ միջոցներ, Զեբ:

– Ամենից առաջ, հենց որ մայորը վերադարձավ, ես տեսնվեցի նրա հետ, և մենք խոսեցինք անկեղծորեն: Ես նրան պատմեցի այս ամբողջ պատմությունը, որքան ինձ հայտնի էր: Բարեբախտաբար նա միստր Մորիսի դեմ չի տրամադրված, այլ կարծես առաջվա պես լավ է վերաբերվում նրան: Հետո ես պատմեցի ամերիկացիների, մեքսիկացիների և մյուսների այն կեղտոտ բանդայի մասին: Չմոռացա խոսել նաև սրիկա Դիագի մասին, որ թերևս ամենավտանգավորն է նրանց մեջ: Եվ ահա մայորը կարգադրեց կրկնապատկել պաշտպանությունը:

– Որքա՞ն ուրախ եմ: Ուրեմն դուք կարծում եք, որ հիմա այլևս կարելի է նրանցից չվախենալ:

– Եթե դուք խոսում եք միստր Միգուել Դիագի խմբի մասին, կարող եմ երդվել, որ ոչ: Թող նախ նա ինքը կարողանա բանտից դուրս պրծնել:

– Ի՞նչ: Դիագը բանտո՞ւմ է: Ե՞րբ: Որտե՞ղ:

– Դուք ինձ միանգամից երեք հարց տվիք, միսս Լուիզա: Դե, ի՞նչ կա որ: Հարմարության համար եկեք սկսենք վերջինից: Ուրեմն դուք հարցնում եք՝ որտե՞ղ: Այս կողմերում միայն մեկ բանտ կա, ուրիշը չկա: Ուզում եմ ասել, որ դա ամբողջ կալանատունն է: Նա այնտեղ է:

– Նրա հետ միասի՞ն:

– Ես գիտեմ, թե ում մասին եք ասում դուք: Այո, դուք ճիշտ եք կռահել: Նրանք միևնույն շենքում են, թեև ո՛չ միևնույն սենյակում: Սրանց միջև միջնորմ կա, բայց այդ պատի միջով ամեն ինչ լսվում է: Կարելի է իրար հետ խոսել, եթե միայն նրանք ցանկանային: Մեքսիկացու հետ նստած են իր երեք ընկերներն էլ: Այ, այդ երեքը երևի բան կունենան իրար հետ խոսելու:

– Դա լավ նորություն է, Զեբ: Երեկ դուք ինձ ասում էիք, թե Դիագն ամեն կերպ աշխատում էր...

– ...բանտ ընկնել: Այդ նրան լավ հաջողվեց: Կամ գուցե որևէ մեկն օգնեց նրան:

– Բայց ասացեք ինձ. ինչպե՞ս, ե՞րբ:

– Օ՛հ, ինչ անհամբերն եք դուք, միսս Լուիզա: Թողեք մի շունչ առնեմ: Ձեր երկրորդ հարցն է՝ ե՞րբ: Եվ դրան պատասխանելը դժվար չէ: Այդ սրիկային բռնել և բանտ են գցել մեկ ժամ առաջ: Ինքս տեսա, թե ինչպես կալանատան դուռը փակվեց նրա վրա: Դրանից հետո ես ուղիղ այստեղ եկա:

– Բայց դուք դեռ չեք ասել, թե ինչու են ձերբակալել նրան:

– Դեռ չեմ հասցրել ասել, միսս Լուիզա: Դա երկար պատմություն է, միանգամից պատմել չի լինի: Ուզում եք հենց հիմա՞ լսել, թե՞ հետո...

– Ինչի՞ց հետո, միստր Ստումպ:

– Ինչպես ասեմ, միսս Լուիզա, ես մտածում էի... Իմ ձին գոմը տանելուց հետո: Երևում է, նա ուզում է որևէ բան խժռել, եզիպտացորենի պես մի բան և վրան էլ մի բան խմել: Ախր մենք երկար ժամանակ եղել ենք ճանապարհին և ընդամենը մի ժամ առաջ ենք վերադարձել ամբողջ:

– Ներեցեք ինձ, թանկագին միստր Ստումպ: Ես դրա մասին չէի մտածել... Պլուտոն՝ն, միստր Ստումպի ձին տար ախոռ և լավ կերակրիր... Ֆլորինդա, Ֆլորինդա... Իսկ ձեզ ի՞նչ կարելի է առաջարկել, միստր Ստումպ:

– Իմ մասին մի՛ անհանգստացեք, միսս Լուիզա, շատ շնորհակալ եմ: Ես միայն իմ զամբիկի մասին էի մտածում: Ինչ վերաբերում է ինձ, ես դեռ էլի մի երկու ժամ կարող եմ յուրա ցնալ առանց ուտելու: Բայց եթե ձեր տանը մոնոնգահիլյան վիսկիի նման բան կգտնվի, դա ծերուկիս շատ հարմար կլիներ սրտապնդվելու համար:

– Մոնոնգահիլյան վիսկի՞: Որքան ուզեք: Բայց գուցե որևէ ավելի լավ բանո՞վ հյուրասիրեինք ձեզ:

– Մոնոնգահիլյան վիսկիից լավ բա՞ն:

– Այո: Չէի՞ք ուզի խերես, շամպայն կամ կոնյակ: Եթե դուք այն գերադասում եք:

– Ո՛չ, ինձ հարկավոր չեն այդ ֆրանսիական խմիչքները: Թող դրանք խմեն՝ ում դուր են գալիս: Գուցե և ֆրանսիացիներն ունեն համեղ գինիներ, բայց եթե կան, հավատացած եմ, որ Պոլնոդեքստերի տանը կգտնվեն, բայց ես փորձել եմ միայն նրանք, որոնցով հյուրասիրում են ամբողջի պանդոկում: Թե որ դրանք դեղ լինեն, ուրիշ բան. նրանք կարող են կոկորդիլոսի բոլոր աղիքները շուտ տալ: Ո՛չ, ո՛չ, նզովյալ լինեն այդ ֆրանսիական զիբիլները, մանավանդ կոնյակը: Ի՞նչը կարող է ավելի լավ լինել, քան, մաքուր եգիպտացորենի հյութը, որ բերում են Մոնոնգահիլ գետի ափից, Պիտսբուրգ քաղաքից:

– Ֆլորի՛նդա, Ֆլորի՛նդա:

Սպասուհուն կարելի էր և չասել, թե ինչու են կանչում իրեն, Ջեֆ Ստումպի ներկայությունը բավական պերճախոս ասում էր, թե ինչու են կանչում: Առանց կարգադրության սպասելու նա դուրս գնաց և մի րոպե անց վերադարձավ՝ ձեռքին մի սափոր, որը լիքն էր հենց նրանով, ինչ ծերունի որսորդը կոչում էր «մաքուր եգիպտացորենի հյութ», բայց իրականում տարեկանի վերամշակությունից ստացված հեղուկ էր:

Ջեֆը չստիպեց, որ իրեն խնդրեն: Շուտով սափորի հեղուկը մեկ երրորդի չափով նվազեց: Երկու երրորդը ծերունին թողեց, որպեսզի թարմանա երկար պատմությունն անելու ժամանակ, որ արդեն պատրաստ էր սկսելու:

## ԳԼՈՒԽ LXX

### «Գնացե՛ք, Ջեֆ, Աստված ձեզ օգնական»

Ծերունի որսորդը ոչ մի բան հապճեպ կատարել չէր սիրում: Այդ երևում էր նույնիսկ նրա խմելու ձևից: Եվ հիմա նա, ինչպես միշտ, դանդաղորեն վայելում է իր վիսկին:

Կրեոլուհին անհամբերությունից վառվելով չսպասեց մինչև նա ինքն սկսի խոսել:

– Ասացեք ինձ, թանկագին Ջեֆ,– հարցրեց նա սպասուհուն ետ ուղարկելուց հետո,– ինչո՞ւ ձերբակալեցին այդ մեքսիկացուն: Ուզում եմ ասել՝ Միգուել Դիագին... Ինձ թվում է, որ ես նրա մասին որոշ բան գիտեմ:

– Միայն դուք չեք, միսս Լուիզա, շատերը գիտեն այդ սրիկայի արարքները: Ջեֆ եղբայրը... Բայց դրա մասին առայժմ չենք խոսի: Իսկ Ջեֆ Ստումպը գիտե, կամ խիստ կասկածում է, որ Միգուել Դիագը ինչ-որ կապ է ունեցել ձեր... Դուք հասկանո՞ւմ եք ինչի մասին եմ խոսում:

– Շարունակեցեք, միստր Ստումպ:

Բանը հետևյալն է: Երբ մենք Ալամոյից վերադարձանք, դրանից հետո շատ չանցած եկան և այն տղաները, որոնք գնացել էին հնդկացիներին հետապնդելու: Նրանք պարզել են, որ դրանք ամենևին էլ հնդկացիներ չեն եղել: Դուք այդ, իհարկե, լսել եք, միսս Լուիզա: Ծառի փչակում գտնված իրերը պարզ ցույց են տալիս, որ այն մարդիկ, որոնց մենք տեսանք դարափուլի գլխին, կարմրամորթներ չեն եղել: Ես ինքս էլ դրա մասին մտածում էի, երբ խրճիթում գտա խաղաթղթերը:

– Նշանակում է գիշերը նրա՞նք են եղել խրճիթում և նրա՞նց է տեսել Ֆելի՞մը:

– Անկասկած: Դրանք նույն մեքսիկացիներն են:

– Իսկ ինչո՞ւ եք դուք կարծում, որ դրանք մեքսիկացիներ են:

– Շատ պարզ: Ես ինքս համոզվեցի դրանում: Ես հետևեցի և իմացա, թե այդ խմբից յուրաքանչյուրը որտեղ է թաքնվել:

Դեռատի կրեոլուհին այլևս հարցեր չտվեց: Ջեֆի պատմությունը նրա մեջ նոր հույս արթնացրեց: Նա համբերությամբ սպասում էր պատմության շարունակությանը:

– Գիտե՞ք ինչ, միսս Լուիզա, խաղաթղթերը, ինչպես և նրանց մի քանի բառերը, որ Ֆելիմը կրկնում էր ինչպես կարող էր, ինձ այն մտքին բերին, որ այդ մարդիկ մեքսիկացիներ են: Այս բանում համոզվելով, ինձ համար դժվար չէր մոտավորապես գլխի ընկնել, թե որտեղից կարող էին գալ նրանք: Տեղական մեքսիկացիներին ես այնքան լավ եմ իմանում, որ նկարագրություններով չորսից ամեն մեկին լավ կճանաչեմ: Բացի այդ, նրանցից մեկի վրա ես իմ դրոշմն եմ գրել:

– Ձեր դրոշմը: Այդ ինչպե՞ս, Ջեք:

– Հիշո՞ւմ եք, որ ես կրակեցի:

– Ես տեսա, որ դուք կրակեցիք, բայց ում վրա էիք կրակում՝ այդ չնկատեցի: Չէ՞ որ ես դռան ետևում էի կանգնած:

– Դե ահա, միսս Լուիզա, եթե ծերունի Ստումպը հրացան է կրակում, քիչ է պատահում, որ գնդակը նշանակետին չդիպչի: Ես գիտեի, որ գնդակս դիպել է այդ սրիկային: Ես հեռվից էի կրակել, և գնդակս մի քիչ շեղվեց, բայց համոզված էի, որ դիպել է: Ես տեսա, թե նա ինչպես ցավից թափ տվեց գլուխը, և մտածեցի. «Եթե դրա կաշվի մեջ ծակ չի բացվել, ապա ես պատրաստ եմ իմ կաշին փոխել նրանի հետ»: Դրանից հետո մեր տղերքը եկան և պատմեցին սպիտակների և ոչ թե կարմրամորթների մասին: Ես արդեն գիտեի, թե ովքեր են այդ հնդկացիները և կարող էի նրանց բռնել, բայց չարի:

– Իսկ ինչո՞ւ, միստր Ստումպ: Գուցե դրանք հենց այն մարդիկ են, որ սպանել են իմ խեղճ եղբորը...

– Ա՛յ, հենց դրա համար էլ առայժմ ես նրանց ձեռք չեմ տվել: Բայց մի ուրիշ պատճառ էլ կար. ես չէի ուզում ամրոցից հեռու գնալ, վախենում էի, որ իմ բացակայության ժամանակ վատ բան կպատահի: Հասկանո՞ւմ եք: Եվ, բացի այս բոլորից, ես գտնում էի, որ դեռ շուտ է գործը մինչև վերջը հասցնել: Ես ուզում էի այդ անել առանց վրիպումի:

– Եվ դուք այդ արի՞ք:

– Իհարկե: Չոր եղանակ էր, և ես առանձնապես չէի շտապում անել այն, ինչ որոշել էի: Սպասեցի զինվորների վերադարձին: Եվ ահա, երբ հրաձիգները վերադարձան, ես հանգիստ կարող էի միստր Մորիսին թողնել նրանց հուսալի պաշտպանության տակ: Միայն դրանից հետո թամբեցի իմ պառավ զամբիկը և գնացի այնտեղ, որտեղ գտել էին այն կեղծամներն ու փետուրները: Այդ տեղը ես հեշտությամբ գտա ըստ այնտեղ եղած տղաների նկարագրության: Զարմանալի չէ, որ նրանք չէին կարողացել պարզել կեսն անգամ այն ամենի, ինչ հարկավոր է. չէ՞ որ նրանց ուղեցույցն այն դեղնակտուց Սպենգլերն է եղել: Եվ ես ստիպված եղա մնացածն ինքս պարզել: Իմ հաշիվների մեջ չսխալվեցի: Ամեն մի հիմար, որ երբևէ եղել է պրերիայում, կարող էր գտնել այդ կեղծ կոմանչների վերադարձի հետքերը: Ամեն մի խանութպան կարող էր պրերիայում հետևել նրանց հետքերին: Բայց ո՛չ միստր Սպենգլերը, ո՛չ մյուսները չէին կարողացել անել այդ: Ես հեշտությամբ ամեն ինչ ստուգեցի, չնայած հետքերը խիստ տրորվել էին: Ես բոլոր չորս ձիերի հետքերը հասցրի մինչև իրենց ախտոները:

– Իսկ հետո՞:

– Հետո խոսեցի մայորի հետ, և կես ժամ անց բոլոր այն չորս սիրունիկները բանտն ընկան: Առաջինը գլխավորին բռնեցին, թե չէ նա կարող էր ծլկել: Ես չէի սխալվել մտածելով, որ միստր Միգուել Դիագի վրա թողել եմ իմ դրոշմը: Գնդակը դիպել էր նրա աջ ձեռքին: Դրա համար էլ նա լաստոն ցած էր գցել:

– Նշանակում է՝ նա՞ է եղել,– ակամա դուրս թռավ Լուիզայի շուրթերից, և նա մտքի մեջ ընկավ:– Շա՛տ զարմանալի է,– շարունակեց նա կամաց, ասես ինքն իր հետ խոսելով:– Ախր ես նրան տեսել եմ բացատում, թփուտի մեջ: Այո, անկասկած: Իսկ այն մեքսիկուհի Իսիդորա՞ն... Ա՛յ, այստեղ ինչ-որ գաղտնիք կա: Ո՞վ կարող է այդ գաղտնիքը բացել... Սասցեք ինձ, թանկագին Ջեք,– հարցրեց Լուիզան ավելի մոտենալով որսորդին,– այն մեքսիկուհին... ուզում եմ ասել նա... նա, որ այնտեղ էր... հաճա՞խ էր լինում նրա մոտ:

– Ո՞ւմ մոտ: Ո՞ւմ մասին եք հարցնում դուք, միսս Լուիզա:

– Միստր Ջերալդի մոտ:

– Գուցե հաճախ, գուցե և ոչ: Ինձ հայտնի չէ ոչ այս, ոչ այն: Չէ որ ես ինքս էլ հազվադեպ էի գնում այնտեղ: Սովորաբար ես այն կողմերում որս չեմ անում: Երբեմն միայն բազմազանության համար այն կողմերն եմ գնում վայրի հնդկահավ կամ մի եղջերու խփելու, որոնցից այն գետի ափին շատ կան: Եթե դուք իմ կարծիքն եք հարցնում, ես կարծում եմ, որ այդ աղջիկն առաջ երբեք չի եղել այնտեղ: Համենայնդեպս, ես դրա մասին ոչինչ չեմ լսել: Այնինչ, եթե լիներ, Ֆելիմն անպայման լեզվից կթոցներ: Ես լսել եմ միայն իգական սեռի մեկ անձի մասին, որը հյուր է եղել այն խրճիթում:

– Ո՞վ է եղել,– արագ հարցրեց կրեոլուհին և իսկույն էլ զղջաց դրա համար: Վառ կարմիրը ծածկեց նրա այտերը, երբ նկատեց Ջեֆի բազմանշանակ հայացքը:– Բայց դա կարևոր չէ,– շարունակեց նա առանց պատասխանի. սպասելու:– Ուրեմն, Ջեֆ, դուք կարծում եք, որ այդ մարդիկ, այդ մեքսիկացիները մասնակից են իմ եղբոր սպանության գործում:

– Եթե ուզում եք ճիշտն իմանալ, միսս Լուիզա, ես պարզապես չգիտեմ, թե ինչ մտածեմ... Պրերիայում դեռ երբեք այսպիսի խորհրդավոր դեպք չի եղել: Երբեմն ինձ թվում է, որ սա մեքսիկացիների արածն է, երբեմն էլ ուրիշ մտքեր են գալիս գլուխս, և այն ժամանակ ինձ թվում է, որ այս սև գործը ինչ-որ մի ուրիշի արածն է: Բայց առայժմ չեմ ասի, թե ով է դա:

– Համենայնդեպս, Ջեֆ, նա չէ, այնպես չէ՞:

– Ո՛չ, մուստանգերը չէ: Նա բոլորովին կապ չունի: Չնայած շատ բան նրա դեմ է խոսում, ես ոչ մի բոլոր չեմ կասկածում, որ նա անմեղ է:

– Այո, բայց նա ինչպե՞ս կապացուցի այդ: Ասում են, որ բոլոր հանցանշանները նրա դեմ են: Եվ ոչ ոք չի ուզում մի խոսք ասել նրա օգտին:

– Այդ այնքան էլ այդպես չէ: Ինձ չի հաջողվել ինչպես հարկն է պարզել այս գործը, ժամանակ չի եղել, աչքս չէի հեռացնում կալանատնից: Բայց հիմա հնարավորություն ունեմ և անհապաղ կօգտագործեմ այդ հնարավորությունը: Պրերիան մի մեծ գիրք է, միսս Պոյնդեքստեր, հետաքրքիր մեծ գիրք, հարկավոր է միայն կարդալ իմանալ այն: Ջեֆ Ստումպն ուրիշ կողմից շատ էլ մեծ գիտնական չէ, բայց այդ գործում լավ է հմտացել: Գուցե ինձ հաջողվի վկայություններ գտնել, որոնք ցրված են պրերիայի խոտերի վրա: Գուցե կհաջողվի որևէ բան իմանալ Ալամոյի ափերին...

– Դուք կարծում եք, որ կարո՞ղ եք հետքեր գտնել:

– Հարկավոր է գնալ և ամեն ինչ մի լավ գննել, առանձնապես այն տեղը, որտեղ ես մուստանգերին գտա հովազի ճիրաններում: Հարկավոր էր ավելի շուտ գնալ այնտեղ, բայց ես արդեն ասացի ձեզ, թե ինչու չէի կարող անել այդ: Փառք Աստծու, այն օրից հետո անձրև չի եկել, և նույնիսկ մի շաբաթվա հետքերը հեշտությամբ կարելի կլինի կարդալ: Թեև, իհարկե, ամեն մարդու բան չէ դա... Դե լավ, միսս Լուիզա, հիմա ժամանակն է գնալու: Ես միայն մի բոլորում անցա ձեզ մոտ, որպեսզի պատմեմ, թե ինչ է արվում ամբողջում: Ժամանակ կորցնել չի կարելի: Այսօր առավոտյան ինձ թույլ տվին տեսնել միստր Մորիսին: Նրա գիտակցությունը սկսել է պարզվել: չենց դրան են սպասում, որ դատն սկսեն: Գուցե դա կարելի մի երեք օրից հետո: Անհրաժեշտ է, որ ես մինչև դատն սկսվելը վերադառնամ:

– Գնացեք, Ջեֆ: Աստված ձեզ օգնական այդ բարի գործում: Վերադարձեք նրա անմեղության ապացույցներով: Ես հավիտենապես երախտապարտ կլինեմ ձեզ որպես իմ կյանքը, ո՛չ, ավելի, քան իմ կյանքը փրկողի:



## ԳԼՈՒԽ LXXI

### Աշխատը

Այս ջերմ խոսքերից ոգևորված՝ որսորդը շտապեց ախոռ, որտեղ կանգնած էր նրա անձոռնի զամբիկը: Զամբիկը եզիպտացորեն էր ուտում. Պլուտոնը չէր զլացել լավ հյուրասիրել նրան:

Հենց ինքը՝ Պլուտոնն էլ ձիու մոտ էր: Մովորաբար գրուցասեր ձիապան նեգրն այս անգամ շատ լռակյաց էր: Ըստ երևույթին նա ինչ-որ բանից վշտացած էր:

Նրա այս վիճակը հասկանալը դժվար չէր: Զերմորեն սիրելի երիտասարդ տիրոջ կորուստը, երիտասարդ տիրուհու վիշտը, որին նույնպես նա շատ էր նվիրված, Ֆլորինդայի արհամարհական ծաղրանքները և մեկ էլ հավանորեն կապիտան Կասսի Կոլիաունի կոշիկի հարվածը՝ այս ամենը լիովին կարող էին բացատրել Պլուտոնի տխուր տրամադրությունը:

Զերն այնքան էր զբաղված իր սեփական մտքերով, որ չնկատեց ստրուկի տրտում դեմքը: Շտապելուց նա նույնիսկ չթողեց, որ իր զամբիկն ինչպես հարկն է կշտանա եզիպտացորենից: Զիու դունչը բռնելով՝ Զերը սանձը նրա գլուխն անցկացրեց, սանձափոկերը վզովը գցեց. արագ շուտ տվեց և արդեն ուզում էր դուրս բերել ախոռից:

Զամբիկը համառում էր, քիչ էր պատահում, որ նա այդպիսի համեղ կեր ստանա, և Զերն ստիպված եղավ ամբողջ ուժով ձիգ տալ սանձը, որպեսզի համառ կենդանուն կտրի մսուրից:

– Օ՛յ, օ՛յ, մասսա Ստումպ,– միջամտեց Պլուտոնը:– Ինչո՞ւ եք այդպես շտապում: Խեղճ զամբիկը դեռ քաղցած է: Թողնե՛ք մի կուշտ ուտե՛ք, եզիպտացորենը նրան չի վնասի:

– Ժամանակ չունեմ, բարեկամ, ես հեռու ճամփա պիտի գնամ: Մոտ հարյուր մղոն պիտի անցնեմ, այնինչ երկու ժամից էլ պակաս ժամանակ է մնացել:

– Ի՞նչ եք ասում, մասսա Ստումպ: Ես իմ օրում լսած չեմ այդպիսի արագություն: Դուք կատա՞կ եք անում:

– Ո՛չ, լուրջ եմ խոսում:

– Ուղղակի զարմանալի է, մարդիկ ի՞նչ արագ են քշում ձիերն այս պրերիաներում: Ա՛յ, այն ձին էլ երևի երկու հարյուր մղոն ճանապարհ էր կտրել մի գիշերում:

– Ո՞ր ձին:

– Ա՛յ, այն աշխատը, որ կապված է ծայրում, դռան մոտ: Միստր Կոլիաունի ձին է:

– Ինչո՞ւ ես կարծում, որ նա երկու հարյուր մղոն ճանապարհ է կտրել:

– Որովհետև ամբողջովին քրտնքի մեջ կորած էր: Շատ էր հոգնած, և երբ ես տանում էի գետակ՝ ջրելու, նա սայթաքում էր նորածին հորթի պես: Օ՛, եթե տեսնեիք ինչպես էր հալից ընկել:

– Այդ ե՞րբ էր, Պլուտոն:

– Ե՞րբ: Սպասեցե՛ք մտածեմ... Հա՛, իհարկե, դա հենց այն գիշերն էր, երբ կորավ մեր մասսա Հենրին. վաղ առավոտյան, արևը ծագելուց մի ժամ հետո: Մինչ այդ ես աշխատին չէի տեսել, աշխատանքի էի դուրս եկել միայն լուսաբացին: Եվ երբ եկա ախոռ, այդ անասունին տեսա ամբողջովին թաց, ասես լող տալով մի մեծ գետ էր անցել, և ամբողջովին քրտնքի մեջ կորած... Այնպես էր հեռում, ասես հենց նոր Նոր Օռլեանի ձիարշավարանում չորս մղոն տարածություն էր վազել:

– Իսկ այդ գիշեր ո՞վ էր հեծել նրան:

– Զգիտեմ, մասսա Ստումպ: Միայն թե նրան ոչ ոք չի հեծնում, բացի մասսա Կոլիաունից: Հո՛-հո՛: Ոչ ոք չի համարձակվի նստել նրա վրա:

– Նշանակում է, նա՞ էր հեծել:

– Ես չգիտեմ, մասսա Ստումպ, ոչինչ չգիտեմ: Ես չեմ տեսել, որ կապիտանը նրան դուրս բերի ախոռից, չեմ էլ տեսել, թե ինչպես է ետ բերվել:

– Եթե ասում ես, որ նա ամբողջովին քրտնքի մեջ կորած էր, նշանակում է, որևէ մեկը, պետք է քած լիներ նրան:

– Այո, իհարկե, որևէ մեկը քշել էր:

– Լսիր, Պլուտոն: Ես կարծում եմ, որ դու ճիշտ ես խոսում և իսկապես չգիտես, թե այդ գիշեր ով է հեծել աշխետը: Բայց ի՞նչ ես կարծում, ո՞վ կարող էր անել այդ: Դու հո գիտես, որ միստր Պոյնդեքստերն իմ բարեկամն է, և ես չեմ ուզում, որ որևէ մեկը առանց ասելու վերցնի նրա ձեռքը, ինչպես և կապիտան Կոլ-հաունի ձեռքը: Երևի ագարակի խափշիկներից որևէ մեկը գաղտուկ դուրս է տարել խեղճ անասունին և աջ ու ձախ քշել ամբողջ պրերիայում: Ի՞նչ ես կարծում, այդպես չի՞ լինի:

– Ոչ, մասսա Ստումպ, նեգրը չի կարծում, որ այդպես կլինի: Ագարակի ստրուկներին այստեղ գալն արգելված է: Նրանք չէին համարձակվի ախոռ մտնել: Ագարակի նեգրը չէր կարող աշխետին դուրս տանել:

– Գրողը տանի, հապա էլ ո՞վ կարող էր տանել: Գուցե վերակացո՞ւն է արել: Սրա՞ն ինչ կասես:

– Ո՛չ, նա էլ չի լինի:

– Դե ուրեմն հենց ինքը, ձիու տերն է արել, ուրիշ ոչ ոք: Եթե այդպես է, անհանգստանալու բան չկա: Նա իրավունք ունի իր ձին քշելու, ուր քեֆը տա, թեկուզ մինչև դժոխքի դուռը: Դա արդեն իմ գործը չի:

– Ոչ էլ իմ գործն է, մասսա Ստումպ: Օ՛խ, ափսոս, որ այսօր առավոտյան այդ միտքն իմ գլուխը չեկավ:

– Իսկ ինչո՞ւ ես ափսոսում դրա համար: Այսօր առավոտյան ի՞նչ է պատահել:

– Օ՛, այսօր առավոտյան ինչ է պատահել: Մե՛ծ դժբախտություն: Շա՛տ մեծ դժբախտություն:

– Այդ ի՞նչ դժբախտություն է:

– Ա՛խ, մասսա Ստումպ, այսօր ինձ շրխկացրել են: Դա կեսօրից մի ժամ անց էր:

– Շրխկացրե՞լ են:

– Այո, ես ցավից վազվզում էի ամբողջ ախոռում:

– Ա՛, հասկանում եմ, քեզ ձի է քացի տվել: Այդ ո՞ր ձին է քեզ այդպես նեղացրել:

– Օ՛, չիմացաք: Ձին չի արել, այլ նրա տերը: Այս ախոռում եղած բոլոր ձիերի տերը, բացի խատուտիկից: Ինձ մասսա Կոլհաունը խփեց իր կռիկի քթով:

– Բայց ինչի՞ համար, գրողը տանի: Երևի դու որևէ վատ բա՞ն ես արել, բարեկամս:

– Նեգրը ոչ մի վատ բան չի արել: Ես միայն կապիտանին հարցրի, թե այն գեշեր ի՞նչ էր պատահել իր ձիուն, ինչո՞ւ այնպես հալից ընկած էր: Նա ասաց, որ դա իմ գործը չէ, և սկսեց կռիկով խփել ինձ, հետո էլ մտրակով ծեծեց: Հետո ինձ սպառնաց, ասաց, որ եթե ես էլի երբևէ դրա մասին խոսեմ, մտրակի հարյուր հարված կստանամ: Նա ինձ հայեցեց: Օ՛, ոնց էր հայեցում: Պլուտոնը դեռ երբեք մասսա Կոլ-հաունին այդպես բարկացած չէր տեսել, երբեք իր օրում:

– Իսկ հիմա որտե՞ղ է նա: Այսօր ոչ մի տեղ չի երևում: Իսկ քանի որ աշխետն այստեղ է, ուրեմն ոչ մի տեղ չի գնացել:

– Աստված վկա, մասսա Ստումպ, հիմա նա այստեղ չէ: Հենց նոր գնաց: Հիմա նա շարունակ ինչ-որ տեղ է գնում և երկար ժամանակ չի վերադառնում:

– Ձիո՞վ է գնում:

– Այո: Հիմա նա մոխրագույն ձին է հեծնում: Աշխետին այլևս չի վերցնում: Այն գիշերվանից նա միայն մեկ անգամ է աշխետով գնացել: Գուցե ուզում է, որ աշխետը հանգստանա:

– Լսիր ինձ, Պլուտոն,– ասաց Ջեքը մի քանի րոպե խորհելուց հետո,– իսկապես, կարծես ավելի լավ կլինի, եթե իմ պառավ զամբիկը մի քիչ էլ եգիպտացորեն խժոխ: Իզուր չի ասված՝ «Կամաց գնաս՝ շատ կգնաս»: Թող ուտի, որքան քեֆն ուզում է: Իսկ երբ նա ուտում է, ես էլ կարող եմ նույն գործով զբաղվել: Մի վազիր խոհանոց և տես ուտելու բան չի՞ գտնվի: Մի կտոր պաղ միս ու մի պատառ հաց, ուրիշ բան ինձ

հարկավոր չէ: Քո տիրուհին ուզում էր ինձ հյուրասիրել, բայց ես վախենում էի, թե կուշանամ, ու մերժեցի: Բայց հիմա, քանի դեռ սպասում եմ իմ անասունին, կարող եմ ես էլ մի բան կուլ տալ: Այդպես ավելի լավ կլինի:

– Ճիշտ է, մասսա Ստումպ, ա՛յս բոպեին վագեմ:

Այս ասելով՝ Պլուտոնը բակի միջով վագեց խոհանոց: Ջեբ Ստումպը ախոռում մենակ մնաց:

Հենց որ խափշիկը դուրս գնաց, ծերունի որսորդի դեմքին հետքն էլ չմնաց այն անտաքերության, որով նա վերջացրեց խոսակցությունը: Դա առերես անտաքերություն էր, որ հեշտ էր հասկանալ, երբ այժմ նայում էիր նրա կենտրոնացած դեմքին:

Ջեբը ախոռի քարե սալերի վրայով քայլելով մոտեցավ աշխետին:

Ձին մի կողմ նետվեց և, ամբողջ մարմնով դողալով, սեղմվեց պատին. երևի վախեցել էր այն վճռական տեսքից, որով որսորդը մոտեցավ նրան:

– Հանգիստ կանգնի՛ր, հիմար անասուն, մրթմրթաց Ջեբը:– Ես քեզ ոչ մի վատ բան չեմ անի: Օ՛, քո բնավորությունն էլ իսկ և իսկ տիրոջդ բնավորությունն է: Հանգիստ կա՛ց, ասում եմ: Թող մի պայտերդ նայեմ:

Այս ասելովս Ջեբը կռացավ ու փորձեց ձիու առջևի ոտքը բռնել: Այդ նրան չհաջողվեց, ձին հանկարծ սկսեց փնչացնել ու սմբակները գետնին խփել, ասես ինչ-որ բանից վախենում էր:

– Այ անիծվե՛ս դու, քաջքո՛տ,– բարկությամբ գոռաց Ջեբը:– Չե՞ս կարող մի բոպե հանգիստ կանգնել: Քեզ ո՞վ է նեղացնում: Դե՛, դե՛, հանգիստ կաց, սիրելիս,– սիրալիր խոսեց Ջեբը:– Ես միայն ուզում եմ տեսնել ինչպես ես պայտած դու:

Նա նորից փորձեց սմբակը բարձրացնել, բայց ձին համառորեն դիմադրում էր:

– Այ, այս արդեն ես չեի սպասում,– մրմնջաց Ջեբը շուրջը նայելով, ասես հուսալով, թե դժվարությունից դուրս գալու մի ելք կգտնի:– Ի՞նչ անեմ: Խափշիկին օգնության կանչել չի կարելի: Նա սրա մասին ոչինչ չպետք է իմանա: Հարկավոր է շտապել, որպեսզի նա ինձ անակնկալի չբերի, թե չէ ամեն ինչ կհասկանա: Ա՛յ, գրողը տանի այս անասունին: Հիմա ինչպե՞ս նայեմ նրա ոտքերը:

Մի քանի բոպե որսորդը լուռ կանգնած մնաց. նա խիստ մտահոգված էր:

– Գրողը տանի այս գարշելի անասունին,– նորից գոչեց նա:– Մարդ հենց ուզում է տեղն ու տեղը սատկացնել: Ա՛, գտա՛: Ճարը գտա: Միայն թե խափշիկն ինձ չխանգարի: Հուսանք, որ Ֆլորինդան նրան մի քիչ կուշացնի: Դե հիմա սպասիր, ես քեզ կստիպեմ հանգիստ կանգնել, կամ թե կխեղդեմ: Այս վզնոցը վզիդ դու այնքան էլ հեշտությամբ պտույտներ չես անի:

Այս ասելով Ջեբն իր ձիու թամբից լաստն վերցրեց և օղակ անելով գցեց աշխետի վիզը: Ապա նա պարանի մյուս ծայրն ուժեղ ձիգ տվեց:

Ձին խոխոացրեց և սկսեց մտուրի առաջ թաքտալ: Բայց շուտով խոխոցը փոխվեց սուլոցի, որ դժվարությամբ դուրս էր թռչում նրա ռունգերից: Ձիու կատաղությունը փոխվեց սոսկումի:

Այժմ Ջեբը կարող էր հանգիստ մոտենալ մտուրին: Պարանի ծայրն ավելի ամուր կապելով՝ նա սկսեց արագ, բայց ուշիուշով դիտել յուրաքանչյուր պայտը: Նա դիտում էր սմբակների ձևը, պայտերը, մեխերի թիվն ու դասավորությունը, կարճ ասած այն ամենը, ինչ կարող էր իրեն օգնել ճանաչելու այդ ձիու հետքերը:

Երբ հերթը հասավ ետևի ձախ ոտին, որը Ջեբը վերջինը նայեց, հանկարծ նա զարմանքից և ուրախությունից մի ճիչ արձակեց: Այդ ճիչը ծերունի որսորդի շուրթերից դուրս թռավ, երբ տեսավ, որ պայտը կոտրված է, սմբակի վրա պայտի համարյա մի քառորդը պակասում է. այն կոտրվել էր երկրորդ մեխից:

– Եթե իմանայի, որ դու այսպիսին ես,– մրմնջաց Ջեբը, դիմելով կոտրված պայտին,– նեղություն չեի քաշի և մյուսները չեի ուսումնասիրի: Դժվար թե կարելի լինի քո հետքը չճանաչել: Բայց և այնպես հարկավոր է հաստատ գործ բռնել, և ես քեզ կտանեմ ինձ հետ:

Այս ասելով Ջեֆն իր որսորդական ահագին դանակը հանեց և, մտցնելով պայտի տակ, այն բոլոր մեխերի հետ դուրս քաշեց ու դրեց իր բաճկոնի անհատակ գրպաններից մեկը: Հետո մի արագ շարժումով պարանն արձակեց, և ձին վերջապես կարողացավ ազատ շնչել:

Մի րոպե անց երևաց Պլուտոնն առատ ուտելեղենով: Մատուցարանի վրա երևում էր և մի բաժակ վիսկի: Ջեֆն անմիջապես սկսեց ուտել, ոչ մի խոսք չասելով, թե Պլուտոնի բացակայության ժամանակ ինչ էր պատահել այնտեղ:

Բայց Պլուտոնն իսկույն նկատեց, որ աշխետին ինչ-որ բան է պատահել, ձին կանգնած դողում էր ամբողջ մարմնով և վախեցած շուրջն էր նայում:

Օ՛յ, օ՛յ,– գոչեց խափշիկը:– Այս ի՞նչ է պատահել սրան: Կարծես վախենում է ձեզանից, մասսա Ստումպ:

– Կարող է պատահել,– ծոր տվեց Ջեֆը անտարբեր ձևանալով:– Երևի մի քիչ վախենում է ինձնից: Ուզում էր իմ պառավ զամբիկին մոտենալ, ես էլ մի երկու անգամ պարանով շրխկացրի: Այդ է, որ դրան դուր չի եկել:

Այս բացատրությունը Պլուտոնին լիովին բավարարեց, և խոսակցությունը դրանով վերջացավ:

– Ասա ինձ, Պլուտոն,– նորից խոսեց Ջեֆը,– ո՞վ է պայտում ձեր ձիերը: Երևի դուք ձեր պայտարնե՞րն ունեք:

– Ինչպե՞ս չէ, ունենք: Դեղին Ջեկն է պայտում... Իսկ ինչո՞ւ եք հարցնում, մասսա Ստումպ:

– Ես էլ ուզում եմ պայտել տալ իմ պառավ զամբիկը: Երևի Ջեկը չի մերժի անել այդ, չէ՞:

– Իհարկե, իհարկե, մեծ բավականությամբ կանի:

– Ի՞նչ ես կարծում, ինչքա՞ն ժամանակ կխլի երկու պայտ խփելը:

– Շատ քիչ, մասսա Ստումպ: Ջեկը լավ դարբին է, բոլորն են ասում:

– Իսկ պատրաստի պայտեր կունենա՞: Վաղո՞ւց է պայտել ձեր ձիերը:

– Մի շաբաթից ավելի է անցել այն օրից, մասսա Ստումպ: Վերջինը պայտել է միսս Լուիզայի ձին՝ խատուտիկ մուստանգը: Բայց դա ոչինչ չի նշանակի. նա էլի պատրաստի պայտեր ունի: Այդ ես լավ գիտեմ. Նա աշխետին էլ պիտի պայտի: Նրա մի պայտը կոտրված է: Դա մի տասն օր առաջ է պատահել: Մասսա Կոլիաունը կարգադրել է, որ այդ պայտը լոկենք: Հենց այս առավոտ էլ այդ էր ասում Ջեկին:

– Բայց գիտե՞ս, Պլուտոն, իսկապես իմ ժամանակը քիչ է, կուշանամ,– ասաց Ջեֆը որպես թե հանկարծ փոխելով իր մտադրությունը:– Ավելի լավ է պայտելու գործը հետաձգենք մինչև վերադառնալս: Կարծում եմ իմ պառավ զամբիկն այսպես էլ յոլա կգնա: Մենք պրերիայով ենք գնալու, իսկ այնտեղ ճանապարհը փափուկ է, և նրան ոչինչ չի պատահի:

Ջեֆը ախոռից դուրս եկավ բակ և նայեց երկնքին:

– Այո, շարժվելու ժամանակն է: Ոչ մի րոպե կորցնել չի կարելի: Դե՛հ, հոգի՛ս, արդեն բավական է խժռես: Հիմա հարկավոր է, որ եգիպտացորենի փոխարեն այս երկաթը բերանդ առնես: Ա՛յ, դոչա՛դ:

Այսպես մերթ Պլուտոնի, մերթ ձիու հետ խոսելով Ջեֆը նորից սանձը ձիու գլուխն անցկացրեց, ձին քաշելով դարբասից դուրս բերեց, ցատկեց թամբի վրա և ճանապարհ ընկավ:

## ԳԼՈՒԽ LXXII

### Զեք Ստումպը գնում է հետքով

Կասա դել Կորվոյի դարբասից դուրս գալով՝ ծերունի որսորդը գետի ափով բարձրացավ վերև, ամբողջի կողմը:

Քառորդ ժամ էլ չանցած՝ նա արդեն այնտեղ էր: Ձիուց ցած ցատկելով Ջեքը գնաց դեպի մայրքի բնակարանը:

Ծերունի որսորդի համար դժվար չէր տեսակցություն ունենալ Ինջ ամրոցի պարետի հետ: Զինվորականները Ջեք Ստումպի հետ հարգանքով էին վարվում, և մուտքը նրա համար բաց էր ամեն ժամի. նա կարող էր ներս մտնել առանց նշանաբանի և չպահպանելով կողմնակի մարդկանց համար սահմանված բոլոր ձևականությունները: Ժամապահները նրան բաց թողին որպես իրենց մարդու: Հերթապահ սպան սիրալիք ողջունեց նրան, իսկ համհարզն անհապաղ նրա մասին զեկուցեց մայրքին:

Առաջին իսկ խոսքերից, որով մայրքը դիմեց որսորդին, երևաց, որ նրան սպասում էր.

– Ա՛, միստր Ստումպ, ուրախ եմ, որ այսպես շուտ տեսնում եմ ձեզ: Բան հասկացա՞ր այս տառօրինակ գործից: Այդպես որ շուտ եք վերադարձել, ես գլխի եմ ընկնում, որ նորություն կա: Հուսով եմ՝ որևէ բարենպաստ բան կա այն խեղճ երիտասարդի համար: Ի՞նչ եք իմացել: Չնայած շատ բան նրա դեմ է խոսում, բայց ես էլի իմ նախկին կարծիքին եմ, որ նա մեղք չունի: Իսկ դո՞ւք ինչ եք իմացել:

– Պետք է ձեզ ասեմ, մայրք,– խոսեց Ջեքը,– որ ես դեռ առանձին նորություններ չունեմ, բայց և այնպես հարկ համարեցի մի անգամ էլ ամրոց մտնել, թեև այդպիսի մտադրություն չունեի, քանի դեռ պրերիայում չէի շրջել: Ես եկել եմ ձեզ հետ խոսելու:

– Շատ լավ եք արել: Ես ձեզ լսում եմ:

– Ես ուզում եմ ձեզ խնդրել, որ, ինչքան հնարավոր է, հետաձգեք դատաքնության սկիզբը: Ես գիտեմ, որ այստեղ ոմանք ձեզ շտապեցնելու են, բայց գիտեմ նաև, որ այդ ձեզնից է կախված, և դուք ուրախ կլինեք այդ անելու:

– Դուք իրավացի եք: Ես ուրախ կլինեմ անելու ամեն բան, ինչ կարող եմ, միստր Ստումպ: Բայց դուք հո գիտեք, որ մեր պետության մեջ զինվորական իշխանությունները միշտ ենթարկվում են քաղաքացիականին, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ռազմական դրություն է հայտարարվում: Իսկ դրանից Աստված պահի մեզ նույնիսկ այստեղ Տեխասում: Ես իրավունք ունեմ արգելելու օրենքների խախտումը, բայց օրենքին դեմ գնալ չեմ կարող:

– Ամենին պետք էլ չէ, որ դուք օրենքը խախտեք: Այդպիսի ոչ մի բան հարկավոր չէ, մայրք: Հարկավոր է միայն, որ դուք դեմ լինեք նրանց, ովքեր ցանկանում են օրենքն իրենց ձեռքն առնել և աղավաղել այն իրենց օգտին: Իսկ մեր ավանում այդպիսի մարդիկ կան, և եթե նրանց խանգարող չլինի, անպայման կանեն այդ: Առանձնապես վտանգավոր է մեկը, և ես գիտեմ ով է նա, համենայնդեպս կռահում եմ:

– Իսկ ո՞վ է նա:

– Ես գիտեմ, մայրք, որ ձեզ վրա կարելի է հույս դնել:

– Միստր Ստումպ, կարող եք հավատացած լինել, որ ամեն ինչ մեր մեջ կմնա: Ազատ խոսեցեք:

– Դե ուրեմն, ես կարծում եմ, որ այդ սպանությունը կատարողը Մորիս մուստանգերը չէ:

– Ինչպես արդեն գիտեք, այդ նաև իմ կարծիքն է: Ա՞յդ է ամենը, ինչ կարող եք հայտնել ինձ:

– Ես կարող էի էլի որոշ բան ավելացնել, մայրք: Բայց կարծում եմ առայժմ չարժե. չէ՞ որ սա միայն իմ ենթադրությունն է, որ կարող է սխալ լինել: Ավելի լավ կլինի դրա մասին չխոսեմ, մինչև որ Նուեսես չգնամ: Դրանից հետո ես ուրախությամբ կպատմեմ ձեզ այն ամենը, ինչ հիմա գիտեմ, և այն, ինչ թերևս կհաջողվի ինձ իմանալ պրերիայում:

– Ինչ վերաբերում է ինձ, ես սիրով կհամաձայնեմ սպասել ձեր վերադարձին, մանավանդ, որ դուք գործում եք հանուն արդարության: Բայց ի՞նչ է ձեր ուզածը:

– Միայն ձգձգել դատավարության սկիզբը, մայոր, ուրիշ ոչինչ:

– Բայց որքա՞ն: Դուք գիտեք, որ դատաքննությունն ընթանալու է իր օրինական կարգով: Ես օկրու-գային դատարանին ոչինչ չեմ կարող հրամայել, թեև, երևի, նա չի անտեսի իմ կարծիքը: Բայց նրա վրա կարող են ազդել նրանք, ովքեր պահանջում են շուտ վերջացնել այս գործը:

– Ես գիտեմ ում մասին եք ասում դուք: Գիտեմ նրանց գլխավորին: Եվ թերևս դատավարությունը վերջանալուց էլ առաջ նա ինքը կնստի մեղադրյալի աթոռին:

– Ա՛յ թե ինչ: Ուրեմն դուք չե՞ք կարծում, որ այն չորս մեքսիկացիները... որ նրանք են արել այդ...

– Ես առայժմ չեմ կարող ասել այդպես է, թե ոչ, մայոր: Գիտեմ միայն, որ նրանք մասնակից են գործին, բայց չեմ կարծում, թե գլխավորները նրանք են: Ես հենց գլխավորին եմ ուզում գտնել: Կարո՞ղ եք երեք օր խոստանալ ինձ:

– Երեք օր: Ինչի՞ համար:

– Երեք օրով ձգձգել դատավարության սկիզբը:

– Կարծում եմ՝ ինձ կհաջողվի այդ անել: Նրան ձերբակալել են զինվորական իշխանությունները: Եթե նույնիսկ գերագույն դատարանը պահանջի, որ մուստանգերը քաղաքացիական իշխանություններին հանձնվի, ես միշտ էլ կարող եմ երեք օր ձգձգել: Դա ես խոստանում եմ ձեզ:

– Մարդ որ խոսում է ձեզ հետ, մայոր, հենց ուզում է, որ ռազմական դրություն լինի: Լինում են դեպքեր, երբ այդ ամենից լավն է, թեև մեզ, ազատ քաղաքացիներին այն դուր չի գալիս: Ինձ մնում է ասել ձեզ, որ եթե դուք դատավարությունը մի երեք օրով հետաձգեք, ապա մեղադրյալի աթոռին կարող է նստած լինել ոչ թե նա, ում հիմա ձերբակալել են, այլ մի ինչ-որ ուրիշ մարդ, որը հիմա չի էլ իմանում, որ իրեն կասկածում են: Մի՛ հարցրեք, թե ով է դա: Ասացեք միայն. տալի՞ս եք ինձ երեք օր:

– Ես այդ խոստանում եմ ձեզ, միստր Ստումպ: Եթե նույնիսկ դա ինձ պաշտոնաթողություն սպառնա, էլի սպայի խոսք եմ տալիս, որ երեք օր Մորիս մուստանգերը կալանատնից դուրս չի գա: Հանցավոր է նա թե չէ, բայց այդ ժամանակամիջոցում նա իմ պաշտպանության տակ կլինի:

– Դուք լավ մարդ եք, մայոր: Եվ գետնի տակն անցնեմ ես, եթե երբևիցե չապացուցեմ, թե որքան շնորհակալ եմ ձեզանից: Այլևս ասելու բան չունեմ, խնդրում եմ միայն, որ այս ամենը գաղտնի պահեք: Կան մարդիկ, որոնք, եթե իմանան, թե ես ինչ եմ ուզում անել, երկինք ու երկիր իրար կխառնեն, որպեսզի խանգարեն ինձ:

– Ինձանից նրանք ոչինչ չեն իմանա, միստր Ստումպ: Դուք հանգիստ կարող եք հավատալ իմ խոսքին:

– Գիտեմ, մայոր, ես այդ գիտեմ: Շնորհակալ եմ ձեր բարի կամեցողության համար: Ի՞նչ լավ կլինեք, եթե Տեխասում ձեզ նման մարդիկ ավելի շատ լինեին:

Մայորին հրաժեշտ տալով՝ որսորդը գնաց հրապարակ, որտեղ նրան սպասում էր իր պառավ զամբիկը:

Ավանից դուրս գալուն պես նա շուտ եկավ դեպի այն ճանապարհը, որով եկել էր այդտեղ:

Պոյնդեքստերի ագարակի սահմանից ոչ հեռու Ջեբը, Լեոնայի հովիտն իր ետևը թողնելով, զառիվեր լանջով բարձրացավ վերին հարթությունը: Նա գնաց մինչև մացառուտի եզերքը և այնտեղ, ակացիաների ստվերում կանգ առավ: Որսորդը ձիուց չիջավ և կարծես մտադիր էլ չէր իջնել: Թամբին նստած նա մի փոքր առաջ կռացավ և գետնին նայեց այն մտացրիվ հայացքով, որով սովորաբար մարդիկ նայում են մտքի մեջ ընկած ժամանակ:

– Գրողը տանի,– մրմնջաց նա:– Հետաքրքիր բան է... Կոլիաունի ձին այն գիշեր բացակայել է և տուն է վերադարձել ամբողջովին քրտնքի մեջ կորած: Ի՞նչ կարող է նշանակել սա: Նզովյալ լինեմ ես,

եթե նա խառը չէ այս գործին: Ես հենց այդպես էլ կմտածեի, բայց շատ անհեթեթ բան է ենթադրել, թե Կոլիաունը սպանել է իր քեռորդուն: Իհարկե, նա ամեն մի չարագործության ընդունակ է, եթե միայն դա ձեռնտու է իրեն: Բայց ի՞նչ օգուտ ունի նա դրանից: Եթե, ասենք, հասիենդան Հենրիի ձեռքն անցնելու լիներ, էլի կարելի էր հասկանալ: Բայց այդպիսի բան չկա: Այլևս ծերունի Պոյնդեստերին չի պատկանում ոչ մի ակր հող, ինչպես և ոչ մի նեգր: Այս ես հաստատ գիտեմ: Ամեն ինչ զավթել է այդ սրիկան: Ուրեմն ի՞նչը պիտի նրան ստիպեր ազատվել իր քեռորդուց: Ահա թե ինչն է խառնում իմ ենթադրությունները: Որքան գիտեմ, նրանց միջև երբեք թշնամություն չի եղել: Աղջիկը, իհարկե, նրան չի սիրում, և այդ դուր չի գալիս նրան: Բայց ինչո՞ւ սպանել իր քեռորդուն: Իսկ այստեղ խառնվում է մուստանգերը, հետո այն վեճը, որի մասին ասում էր Լուիզան, կեղծ հնդկացիները, այն մեքսիկոսի աղջիկը, անգլուխ ձիավորը և սատանան գիտե, թե էլ ինչեր: Հովսափա՛թ: Սա հո Տեխասի ամենալավ փաստաբանի միտքն էլ կխառնի... Բայց ժամանակ կորցնել չի կարելի: Քանի որ այս պայտը ձեռքիս է, գուցե ինձ հաջողվի գտնել արյունոտ պատմության բանալին: Բայց ո՞ր կողմը գնամ: Զեբը, կարծես պատասխան որոնելով, շուրջը նայեց:– Ամբոցի կամ ավանի շրջակայքում որոնումները միտք չունի: Այստեղ ամբողջ գետինը փորփրված է ձիերի սմբակներով: Ավելի լավ է միանգամից Դուրս գամ պրերիա և Ռիո Գրանդեի ճանապարհը: Այնտեղ ես կարող եմ իմ որոնած հետքը գտնել: Այո՛, այդպես ավելի լավ կլինի:

Կարծես այս որոշումից բոլորովին գոհ մնալով՝ ծերունի որսորդը անձը շարժեց ու գնաց մացառուտի եզրով:

Մի մղոնի չափ դեպի Նուեսես գետը գնալուց հետո Զեբը կտրուկ շուռ եկավ դեպի հարավ: Այս բանն արեց բոլորովին հանգիստ, որը ցույց էր տալիս, որ նա գործում է ըստ նախապես մտածված ծրագրի:

Այժմ նրա ճանապարհն ուղիղ անկյունով կտրում էր այն բոլոր կաճանները, որոնք տանում էին դեպի Ռիո Գրանդե:

Միևնույն ժամանակ փոխվեցին նաև որսորդի դիրքն ու դեմքի արտահայտությունը: Նա այլևս մտացրիվ շուրջը չէր նայում: Թամբի վրա կռացած՝ նա ուշի ուշով նայում էր իր առջև փռված խոտին:

Այսպես անցավ մոտ մի մղոն, ու մեկ էլ հանկարծ ինչ-որ մի բան նրան ստիպեց ցնցվել և արագորեն սանձը քաշել:

Զամբիկը զարմացած կանգ առավ: Զեբը թամբից ցատկեց, երկու քայլ առաջ գնաց և ծունկ չոքեց: Հետո գրպանի պայտը հանելով այն դրեց խոտերի մեջ պարզ երևացող սմբակի հետքի վրա:

– Ի՛սկ և իսկ,– գոչեց որսորդը՝ ձեռքը հաղթականորեն թափահարելով:– Գրողի ծոցը գնամ, եթե այդպես չէ... Ճի՛շտ և ճիշտ,– շարունակեց նա, երբ կտրված պայտը դրեց պռատ հետքի վրա և նորից վերցրեց:– Ահա՛ թե որտեղ է դավաճանի, գուցե և մարդասպանի հետքը:

## ԳԼՈՒԽ LXXIII

### Կղզի պրերիայում

Հարյուր, երբեմն նույնիսկ մի քանի հարյուր գլուխ ձիերից բաղկացած երամակը պրերիայի լայնարձակ արոտներում, իհարկե, հոյակապ տեսարան է, բայց Տեխասի սահմանամերձ շրջանների բնակչին դա չի զարմացնի: Ընդհակառակն, նա շատ կզարմանա, եթե տեսնի, որ պրերիայում արածում է մեն-մենակ մի ձի: Առաջին դեպքում նա պարզապես կմտածի՝ «մուստանգների երամակ է»: Երկրորդ դեպքում նրա գլխում մի շարք տարակուսանքներ կծագեն: Միայնակ ձին կամ երամակից դուրս վոնդված վայրի հովատակ կլինի, կամ որևէ ճանապարհորդի իջևանից հեռացած հեծնելու ձի:

Պրերիայի փորձված բնակիչն իսկույն կորոշի, թե ինչ ձի է դա:

Եթե նա արածում է սանձը բերանին և թամբը մեջքին, ապա ուրեմն կասկած լինել չի կարող: Այդ դեպքում պրերիայի բնակիչը պիտի մտածի միայն, թե այս ձիուն ինչպե՞ս է հաջողվել փախչել իր տիրոջից:

Բայց եթե ձիավորը նստած է թամբին, իսկ ձին, այնուամենայնիվ, արածում է, այդ դեպքում մնում է միայն մտածել պարզապես դոլումի գլուխ է այդ ձիավորը և ծուլի մեկը, որ չի իջնում թամբից, որպեսզի ձիուն չխանգարի արածել:

Իսկ եթե պարզվի, որ ձիավորը ոչ մի գլուխ, նույնիսկ դոլումի գլուխ էլ չունի, այդ դեպքում կծագեն հազար ու մի ենթադրություններ, որոնցից ոչ մեկը, հավանորեն, ճշմարտության մոտիկ չի լինի:

Ահա հենց այդպիսի մի ձի և այդպիսի մի ձիավոր երևաց հարավ-արևմտյան Տեխասի պրերիաներում 185... թվականին: Ճշգրիտ թվականը հայտնի չէ, բայց, համենայնդեպս, այդ եղել է 50-ական թվականներին:

Տեղը կարելի է ավելի ճշգրիտ ցույց տալ. նրան հանդիպել են թփուտներում և բաց պրերիայում, Լեոնայի և Ռիո դը Նուեսեսի միջև, մոտավորապես քսան քառակուսի մղոն տարածության վրա:

Անգլուխ ձիավորին շատերն են տեսել և՛ տարբեր ժամանակներում: Նախ՝ այն ջոկատի անդամները, որոնք գնացել էին որոնելու Հենրի Պոյնդեքստերին և նրա սպանության մեջ կասկածվող մարդուն: Երկրորդ՝ Մորիս մուստանգերի ծառան: Երրորդ՝ Կասսի Կոլիաունը, երբ նա կեսգիշերին հետագոտում էր անտառի մացառուտները: Չորրորդ՝ հնդկացիների կերպարանք մտած մեքսիկացիները՝ հենց նույն գիշերը: Հինգերորդ՝ Ջեք Ստումպը՝ հաջորդ գիշերը:

Բայց եղել են և ուրիշ մարդիկ, որոնք անգլուխ ձիավորին տեսել են ուրիշ տեղեր և ուրիշ հանգամանքներում՝ որսորդներ, հովիվներ, հեծելապահակներ: Բոլորին այդ առեղծվածային ձիավորը սարսափ է ազդել, բոլորի համար դա մի անլուծելի գաղտնիք է մնացել: Նրա մասին խոսում էին ո՛չ միայն Լեոնայի ավերին, լուրերը տարածվել էին դեպի հարավ մինչև Ռիո Գրանդեի ավերը, իսկ դեպի հյուսիս՝ մինչև Սաբայնալա: Ոչ ոք չէր կասկածում, որ տարօրինակ ձիավորին իսկապես տեսել են: Կասկածել դրան՝ կնշանակեր բանի տեղ չդնել առնվազն երկու հարյուր մարդու վկայություն, որոնք պատրաստ էին երդվելու, որ դա իրականություն է և ոչ թե երևակայության խաղ: Եվ ոչ ոք չէր ժխտում, որ նրան տեսել են: Մնում էր միայն գտնել այդ տարօրինակ և հակաբնական երևույթի բացատրությունը:

Բազմաթիվ ենթադրություններ էին արվում, բոլորն էլ շատ թե քիչ ճշմարտամասն, բոլորն էլ շատ թե քիչ անհեթեթ: Ոմանք դա համարում էին «հնդկացիների խորամանկություն», ուրիշները՝ խրտվիլակ: Ոմանք կարծում էին, որ դա իսկական ձիավոր է, միայն թե նրա գլուխը թաքցրած է սերապեի տակ, իսկ սերապեում երկու անցք է արված աչքերի համար: Իսկ ոմանք էլ համառորեն պնդում էին, թե դա ինքը՝ սատանան է:

Բացի այդ առեղծվածային երևույթը բացատրելու փորձերից, նաև ամեն տեսակ մանրամասնություններ էին պատմում: Ոմանց թվում էր, թե իրենց հաջողվել է տեսնել գլուխը կամ նրա գծագրությունը ձիավորի կրծքին, սերապեի տակ: Ուրիշները պնդում էին, թե իրենք գլուխը տեսել են ձիավորի ձեռքին, իսկ ոմանք էլ ավելացնում էին, թե նրա վրա մի գլխարկ կա, սև, փայլուն սոմբրերո՝ ոսկե բեզմենտով զարդարված:

Բացի դրանից շատերը փորձում էին հասկանալ, թե ինչ կապ կա այդ ձիավորի և երիտասարդ Պոյնդեքստերի խորհրդավոր սպանության միջև:

Համարյա բոլորը համոզված էին, որ այդ երկու խորհրդավոր փաստերի միջև անպայման որոշ կապ կա: Բայց ոչ ոք չէր կարող հասկանալ, թե որն է այդ կապը. Իսկ նա, ով կարող էր որոշ լույս սփռել այդ գաղտնիքի վրա, դեռևս տենդի մղձավանջային գառանցանքների մեջ էր գտնվում:

Արդեն մի ամբողջ շաբաթ էր անցել այսպիսի ենթադրություններով: Եվ այդ ժամանակամիջոցում անգլուխ ձիավորին էլի շատ անգամ էին տեսել: Մերթ նա արշավում էր արագ քառատրոփով, մերթ



գնում էր դանդաղ քայլերով: Մերթ նրա ձին կանգ էր առնում և մոլոր հայացքով շուրջը նայում, մերթ եռանդով հյութալի խոտ էր արածում Տեխասի փարթամ արոտներում:

Անգլուխ ձիավորի մասին ամենաֆանտաստիկ ու անհեթեթ պատմություններ էին անում, որոնք մեկ առ մեկ թվելը միտք էլ չունի: Բայց մի դեպք պետք է պատմել, որովհետև այս տարօրինակ պատմության մեջ դա կարևոր տեղ է գրավում:

\*\*\*

Լայնարձակ պրերիայում երևում է երեք-չորս ակր տարածությամբ մի փոքրիկ կաղնուտ, Պրերիայի բնակիչը դրան կղզի կկոչի, և եթե նայես այդ անտառակի շուրջը փոված վիթխարի կանաչ օվկիանոսին, չի կարելի չհամաձայնել, որ դա հաջող համեմատություն է:

Այդ կաղնուտից ոչ հեռու, ընդամենը մի երկու հարյուր յարդ հեռավորության վրա հանգիստ արածում է մի ձի: Դա այն նույն ձին է, որն իր վրա կրում է անգլուխ ձիավորին: Տարօրինակ ձիավորն առաջվա պես նստած է նրա վրա: Այն օրից, ինչ նրան առաջին անգամ տեսել են, ո՛չ նրա հագուստի, ո՛չ էլ դիրքի մեջ կարծես ոչ մի փոփոխություն չի եղել: Շերտավոր սերապեն առաջվա պես կախված է ուսերից, ոտքերին էլի հովազի մոթթուց կարված կոշիկներն են:

Նա նստած է փոքր-ինչ առաջ թեքված, կարծես նրա համար, որ ձին ավելի հանգիստ արածի: Սանձափուկներն էլ, որ չգիտես՝ ձեռքի՞ն է բռնել ձիավորը, թե թամբի գլուխն է գցել, այնքան երկար են, որ ձիուն չեն խանգարում:

Նրանք, ովքեր հավատացնում էին, թե ձիավորի գլուխը տեսել են, ճիշտ էին ասել: Իրավացի են և նրանք, ովքեր պնդում էին, թե այդ գլխին ոսկեկար բեզմենտով զարդարված սումբրերո կա:

Գլուխը սեղմված է ձիավորի ձախ ազդրին, կզակը համարյա քսվում է նրա ծնկանը: Այդ գլուխը կարելի է տեսնել միայն ձիավորի ձախ կողմից նայելով, այն էլ ո՛չ միշտ, որովհետև երբեմն սերապեի եզրը ծածկում է այն: Երբեմն կարելի է տեսնել և երեսը: Նրա դիմագծերը գեղեցիկ են, բայց արտահայտությունը՝ սոսկալի է: Կիսաբաց բերանի կապտած շրթունքներին պաղել է մի սրտամորմոք ժպիտ՝ բացելով նրա սպիտակ ատամների երկու շարքը:

Թեև ձիավորի արտաքինն ասես առաջվանն է մնացել, բայց և այնպես մի փոփոխություն կա:

Մինչև այժմ նա մենակ էր լինում: Հիմա ուղեկիցներ ունի. մի տասը տափաստանային շնագայլ կրնկակոխ ուղեկցում են նրան՝ շուրջը ցատկոտելով:

Կասկած չկա, որ դա ձիուն դուր չի գալիս: Երբ շնագայլերից որևէ մեկը շատ է մոտենում, ձին փնչացնում է և սմբակներով խփում: Բայց ձիավորը ոչ մի ուշադրություն չի դարձնում նրանց վրա, ինչպես նաև իր ուսերից վերև պտտվող խոշոր, սև թռչունների երամի վրա: Նույնիսկ երբ նրանցից ամենահանդուգնը համարձակվեց ձիավորի վրա իջնել, այդ ժամանակ էլ նա ձեռքը չբարձրացրեց, որ թռչունին քշի:

Երեք անգամ այդ թռչունը նստեց նրա վրա, նախ՝ աջ ուսին, հետո՝ ձախ և, վերջապես, մեջտեղը, այնտեղ, որտեղ մարդու գլուխը պիտի լիներ:

Թռչունը մի պահ մնում է այդ տարօրինակ թառին: Ձիավորն անտարբեր է դրան, բայց ձին ծառս է լինում և կատաղի վրնջոցով քշում է անգղին, թեև ոչ երկար ժամանակով:

Հեծած իր ձին, որը մերթ հանգիստ արածում է պրերիայի հյութալի խոտը, մերթ բարկացած էտ է մղում շնագայլերի և անգղերի հարձակումը, այդ կղզի-անտառի շուրջը հանգիստ պտույտ է գալիս անգլուխ ձիավորը:

## ԳԼՈՒԽ LXXIV

### Հետապնդումը

Այն տարօրինակ տեսարանը, որի մասին հենց նոր խոսում էինք, այնքան էր զարհուրելի, որ անհետք չէր թվում: Չէր կարելի նրան նայել առանց զարհուրանքից ցնցվելու:

Բայց նայել էր նրա վրա որևէ մեկը, բացի գետնի վրայի շնագայլերից և երկնքի անգղերից:

Այո՛: Այն տեսել էր մի մարդ, որը, միակ մարդը Տեխասում, մասամբ արդեն հասկանում էր գաղտնիքը:

Բայց նրա համար էլ դեռ ամեն ինչ պարզ չէր: Նա միայն գիտեր, որ անգլուխ ձիավորը ո՛չ խրտվիլակ է, ո՛չ էլ սատանա: Սակայն նույնիսկ այդ մարդը տարօրինակ ձիավորին նայելիս սարսափ էր զգում: Նա գիտեր, թե ով է իր առաջ, բայց և այնպես դողում էր սոսկումից:

Անգլուխ ձիավորին նա նայում էր կղզյակ անտառի եզրից, ծառերի ստվերում թաքնված:

Չնայած վախին և աննկատ մնալու ցանկությանը, նա, ասես ինչ-որ մագնիսից ձգվելով շարունակ հետևում էր անգլուխ ձիավորին, առանց ետ մնալու և առանց առաջ անցնելու նրանից:

Դեռ ավելին. զարհուրելի ձիավորին նա տեսել էր դեռ կաղնուտը մտնելուց առաջ: Նրան նկատել էր հեռվից և հեշտությամբ կարող էր խուսափել նրա հետ հանդիպելուց: Բայց դրա փոխարեն նա վճռաբար շուտ եկավ դեպի ձիավորը:

Նա առաջ էր գնում զգուշությամբ, շարունակ մնալով ծառերի ետևը, ինչպես երկչոտ եղջերուին հետապնդող որսորդ, այն տարբերությամբ միայն, որ եղջերուի որսորդը երբեք վախ չի զգում: Հասնելով ծառերի տակ՝ նա, չնայած վախին, թեթևացած շունչ առավ. այժմ նա, համենայնդեպս, անհաջողությունից չէր վախենում:

Հագիվ թե այդ մարդը տասը մոդոն պրերիայով անցած լինի առանց որևէ նպատակի: Իզուր չէ նա այդպես զգուշությամբ առաջ գնում ամենափափուկ խոտի վրայով, ծառերի ետևը թաքնվելով, այնպես, որ ոչ ոքի աչքին չերևա և ճյուղերի ճրթոցով չմասնի իր ներկայությունը:

Հարկավոր էր միայն դիտել կղզյակ անտառի եզրով շարժվող մարդուն, հասկանալու համար նրա մտադրությունը: Նա հայացքը հառել էր անգլուխ ձիավորին, լարված հետևում էր նրա շարժումներին և ինքն էլ հարմարվում նրանց:

Սկզբում թվում էր, թե նրա գլխավոր զգացմունքը վախն է: Քիչ հետո վախը փոխվեց անհամբերության, որը նրան ստիպեց ավելի համարձակ գործել: Կաղնուտում թաքնվող մարդու մեջ տրամադրության այսպիսի փոփոխությունը տեղի ունեցավ նրա համար, որ անգլուխ ձիավորը համառորեն երկու հարյուր յարդից ավելի չէր մոտենում անտառի եզրին:

Սա այնքան էր բարկացրել հետապնդողին, որ նա շուտ-շուտ սկսում էր հայիոյանքներ մրմնջալ: Ի դեպ, նա միշտ էլ իր խոսքը հագեցնում էր այդպիսի նզովքներով:

– Ախ դո՛ւ, զարշելի՛ արարած: Եթե մի քիչ ավելի մոտենար, մի քսան յարդի վրա կարող էի կրակել: Բայց հիմա կրակել նշանակում է խրտնեցնել նրան, իսկ այսպիսի մի նոր առիթ գուցե և իսկի չլինի: Գրո՛ղը տանի: Եթե այդ քսան յարդը չլինե՛ր:

Կարծես ցանկանալով ստուգել իր հաշիվները՝ մարդը նորից հայացքով չափեց այն տարածությունը, որ իրեն բաժանում էր անգլուխ ձիավորից: Նա իր որսորդական կարճ հրացանը շարունակ պատրաստ բռնած ուներ:

– Միտք չկա,– մրթմրթաց նա քիչ մտածելուց հետո:– Գնդակը չի հասնի և միայն կլիարնեցնի ձիուն: Պետք է համբերությամբ զինվել և սպասել, մինչև ձին ավելի կմոտենա: Նզովյա՛լ շնագայլեր: Պատճառը նրանք են... Քանի նրանք կրնկակոխ հետևում են, ձին անտառից հեռու կմնա: Այդպես է տեխասյան բոլոր մուստանգների սովորությունը, գրողը տանի նրանց... Բայց չի՞ կարելի մի կերպ հրապուրել նրան,– շա-

բունակեց մարդը քիչ լռելուց հետո:– Գուցե կմոտենա՞, եթե կանչեմ... Բայց կասկածելի է: Այսքան ժամանակում նա խամացել է մարդկային ձայնից և երևի հենց միայն կխրտնի: Իմ ձիուց էլ կփախչի: Ինչպես անցյալ անգամ արեց: Ճիշտ է, այն ժամանակ դա լուսնի լույսով էր, բացի դրանից, նրա ետևից ոռնալով վազում էր շունը: Զարմանալի չէ, որ ձին վայրենացել է՝ իր վրա կրելով սատանան գիտե, թե ում: Դե հո չի կարող դա լինել... ո՛չ: Վերջիվերջո սա ինչ-որ մեկի չար խաղն է... Ինչ-որ մեկի սատանայական խաղը:

Այս ասելով՝ ինքն իրեն խոսող մարդը թափով կանգնեցրեց իր ձին: Ծառերի տերևների արանքով ավելի լավ տեսնելու համար նա կռացավ և շարունակեց ուշիուշով նայել տարօրինակ ձիավորին, որ դանդաղորեն պտտվում էր կաղնուտի շուրջը:

– Սա նրա ձին է, կասկած լինել չի կարող: Նրա թամբը, սերապեն, ամեն ինչ նրանն է: Ինչպե՞ս են ուրիշի ձեռքն ընկել:

Մի քանի րոպե լուռ մնալուց հետո նա նորից սկսեց խոսել.

– Ֆոկուս է սա, թե ոչ, համենայնդեպս կեղտոտ գործ է: Նա, ով այս սարքել է, պետք է իմանա ամեն բան, ինչ տեղի ունեցավ այն գիշերը: Եթե գնդակը նրա մեջ է, պետք է այն հանել: Ի՛նչ հիմարն եմ ես, որ պարծեցա այն գնդակով... Ա՛յ, թե բախտ եմ ասել, հա՛... Ո՛չ, ձին չի մոտենա: Վախենում է անտառից: Բոլոր մուստանգներն իրենց ավելի ապահով են զգում բաց տարածության մեջ: Ի՞նչ անել: Գուցե ձիու համար հաճելի կլինի մարդու ձայն լսել: Եթե միայն մի քսան յարդով մոտենա, ամեն ինչ կարգին կլինի: Գրողը տանի, պետք է փորձեմ...

Մի փոքր ավելի մոտենալով անտառի եզրին՝ մարդն սկսեց ձիուն կանչել:

– Մոտ արի, խելո՛քս: Մոտեցիր ինձ, իմ խելո՛ք ձի:

Բայց դա իզուր էր. ձին ոչ միայն չմոտեցավ, այլև, ընդհակառակն, վախեցավ: Հենց որ մարդու ձայնը լսեց, բերանի խոտը ցած գցեց, գլուխը թափահարեց և վայրենաբար խռաացրեց: Կարծես շնագայլերը և անգղերը նրան ավելի քիչ էին վախեցնում, քան այդ ձայնը:

Չէ՞ որ նա մուստանգ էր, և մարդը նրա համար ամենակատաղի թշնամին էր, մանավանդ, եթե ձիավոր էր, և հիմա նա այդ թշնամու հոտն էր առել իր մոտ:

Նա կանգ չառավ, որ տեսնի, թե ինչ մարդ է դա և ինչ ձի: Նրա համար դրանք թշնամիներ էին:

Ըստ երևույթին ձիավորն էլ նույնն էր մտածում, որովհետև նա սանձը չքաշեց և ձիուն չկանգնեցրեց: Իր կամքին թողած ձին սլացավ դեպի պրերիա:

Զախողակ հետապնդողը, լուսանքներ թափելով, դուրս եկավ կաղնուտից:

Տեսնելով, որ իր արձակած գնդակը նպատակին չհասավ՝ նա նորից նզովք թափեց, իսկ անգլուխ ձիավորն արդեն անհասանելի էր նրա համար:

## ԳԼՈՒԽ LXXV

### Հետքերով

Զեբ Ստուվպը երկար չմնաց այնտեղ, որտեղ հայտնաբերել էր կոտրված պայտի հետքը:

Վեց վայրկյանը նրան բավական էր պայտը հետքի հետ համեմատելու համար, հետո նա իսկույն ոտքի կանգնեց և հետքերով առաջ գնաց, նա ոտքով էր գնում: Պառավ զամբիկը հարգալից հեռավորությամբ հնազանդորեն հետևում էր նրան:

Մեկ մղոնից ավելի առաջ գնաց Զեբը, քայլերը դանդաղեցնելով այնտեղ, որտեղ հետքերը դժվար էին նկատվում, և նորից արագացնելով, որտեղ պարզ էին երևում:

Ինչպես հնագետը հնադարյան քաղաքի ավերակներում մի կավե աղյուս գտնելով կարդում է միայն իրեն հասկանալի հիերոգլիֆները, այնպես էլ Ջեֆ Ստումպը խորհրդավոր նշաններն էր կարդում պրերիայի հողի վրա:

Կլանված լինելով այդ գործով՝ որսորդը կարծես ուրիշ ոչինչ չէր նկատում: Նա ոչ իր շուրջը փռված անծայրածիր կանաչ սավաննային էր նայում, ոչ գլխավերևի կապուտակ, ջինջ երկնքին: Միայն իր ոտքերի տակի խոտին էր նայում լարված ու կենտրոնացած:

Հանկարծակի մի ձայն նրան ստիպեց գլուխը բարձրացնել:

Դա հրացանի կրակոց էր, բայց այնքան հեռվից, որ հնչեց, ինչպես մի չխկոց:

Ջեֆը բնագդաբար կանգ առավ և հայացքը բարձրացրեց, բայց ինքը չբարձրացավ:

Ծերունի որսորդը մի արագ հայացք գցեց հորիզոնի այն կողմին, որտեղից ձայնն էր լսվել:

Կապտավուն ծուխը, որ դեռ պահպանել էր իր գնդաձևությունը, դանդաղորեն բարձրանում էր դեպի երկինք: Նրա տակ սևին էր տալիս հեռավոր կաղնուտի շերտը:

Ինչպես սևին տվող անտառակը, այնպես էլ կրակոցից բարձրացած ծուխը և հենց նրա ձայնը Ջեֆի կանգնած տեղից նկատել կարող էր միայն հմուտ հետախույզը:

Բայց Ջեֆը ծուխը տեսավ և կրակոցն էլ լսեց:

– Սատանայակա՛ն բան,– մրմնջաց նա, կանգնած մնալով կաղամբի սածիլ տնկող բանջարաբույծի դիրքով:– Ծա՛տ զարմանալի է, եթե ավելին չասենք: Ո՞ւմ խելքին է փչել այդպիսի մի տեղ որս անել: Ախր այնտեղ ոչ մի որս չկա, մի կրակելու վառողի գին էլ չի դուրս գա: Ես եղել եմ այդ, անտառում: Բացի շնագայլերից այնտեղ ոչինչ չկա... Ա-ա՛,– շարունակեց նա մի պահ լռելուց հետո:– Ավանի չարչիներից որևէ մեկը, որոնք, ինչպես իրենք են ասում, «Էքսկուրսիայի» մեջ են, կրակում է այդ զարշելի արարածների վրա, իսկ հետո պարծենալու է, թե գայլեր է սպանել: Է՛հ, ինչ ուզում է անի, դա ինձ չի վերաբերում... Օհո՛, ինչ-որ մեկն այս կողմն է գալիս: Ձին այնպես է քշում, կարծես սատանաներ են ետևից ընկել... Ի՞նչ: Տեղից չշարժվել, անգլուխն է:

Ծերունի որսորդն իրավացի էր: Եվ ո՞վ չէր ճանաչի այն ձիավորին, որը հենց նոր պոկվել էր վառողի ծխի քուլայից և ամբողջ թափով սլանում էր դեպի այնտեղ, որտեղ Ջեֆն էր կանգնած:

Դա ոչ այլ ոք էր, քան անգլուխ ձիավորը:

Եվ տարա կույս չկար, որ սլանում է ուղիղ դեպի Ջեֆը, ասես տեսել էր նրան:

Տեխասի սահմաններում հազիվ թե կարելի էր գտնել մի մարդ, որն ավելի սրտոտ լիներ, քան ծերունի որսորդը: Նա չէր վախենում, ո՛չ հովազի, ո՛չ կատվառյուծի, ո՛չ արջի, ո՛չ բիզոնի հանդիպելուց: Չէր վախենում նաև հնդկացիներից: Նա երևի չէր շփոթվի կոմանչների մի ամբողջ հրոսակախմբի հանդիպելիս, բայց այդ մենավոր ձիավորի տեսքից Ջեֆը շշմեց:

Վայրի բնության ծոցում կռվված այդ իմաստուն ուսուցչի հավատարիմ աշակերտ Ջեֆ Ստումպը, որքան էլ տարօրինակ է, գուրկ չէր որոշ սնուտի նախապաշարմունքներից: Եվ ո՞վ չունի դրանցից:

Ծերունի որսորդը ո՛չ մարդուց էր վախենում, ո՛չ գազանից, բայց անբնական բանի առաջ տեղի էր տալիս: Եվ ո՞վ ասես, որ չէր վախենա այդ առեղծվածային ձիավորից, որն անզուսպ առաջ էր սլանում ասես իր հետ մահ բերելով:

Ջեֆ Ստումպը ոչ միայն նահանջեց սոսկումից դողալով, այլև սկսեց թաքնվել ու տեղ որոնել:

Նախքան անգլուխ ձիավորը կկարողանար որսորդին տեսնել, նա թաքնվեց քիչ հեռու գտնվող թփուտի մեջ:

Բայց չէ՞ որ նրա տեղը կարող էր մատնել իր թամբած ձին: Ո՛չ, իր թաքստոցում կույ զալուց առաջ Ջեֆը նախագուշական միջոցի դիմեց:

– Պառկի՛ր,– գոչեց նա դառնալով իր հավատարիմ ձիուն, որը թեև խոսել չէր կարողանում, բայց հիանալի հասկանում էր իր տիրոջը:– Պառկի՛ր գետնին, շո՛ւտ, թե չէ՝ դժոխքի բաժին կդառնաս:

Ասես այդ սպառնալիքից վախեցած՝ զամբիկն իսկույն ծալեց առջևի ոտքերը, ապա՝ ետևինը և կանաչ խոտի վրա պառկեց ասես հանգստանալու համար:

Դեռ նոր էին Ձեբն ու իր ձին թաքնվել, երբ նրանց մոտով քառատրոփ անցավ խորհրդավոր ձիավորը:

Նա արշավում էր ամբողջ թափով և, ըստ երևույթին, միտք չունեի կանգ առնելու, որը և Ձեբին շատ ուրախացրեց:

Անգլուխ ձիավորն այդ ուղղությամբ գնում էր բոլորովին պատահաբար և ոչ թե նրա համար, որ տեսել էր որսորդին կամ նրա նիհար զամբիկին:

Բայց, որքան էլ Ձեբը վախեցել էր, այնուամենայնիվ, կարողացավ մինչև առեղծվածային ձիավորի անցնելը մի լավ դիտել նրան:

Եվ այն, ինչ գաղտնիք էր բոլորի համար, Ձեբ Ստումպի համար դադարեց գաղտնիք լինել:

Երբ ձին հավասարվեց այն թփուտին, որտեղ Ձեբն էր թաքնված, քամին ձիավորի սերապեի եզրը ետ տվեց և որսորդը նրա տակ տեսավ իրեն շատ լավ ծանոթ հագուստը: Դա բամբակյա երկնագույն կտորից կարված բլուզ էր, կարմիր մուգ բծերով, ծերունի որսորդը ճանաչեց այդ բլուզը:

Բայց նա վստահ չէր, թե ճանաչեց այն դեմքը, որի կզակը հենվել էր ձիավորի ազդրին:

Եվ դա ամենևին տարօրինակ չէր, որդու գեղեցիկ դեմքով հիացող սիրող մայրն անգամ այժմ նրան չէր ճանաչի:

Ձեբը նույնպես չճանաչեց նրան, նա միայն գլխի ընկավ: Ձին, թամբը, շերտավոր սերապեն, երկնագույն բլուզը և նույնպիսի շավարը, նույնիսկ գլխի գլխարկը, այս ամենը ծանոթ էին նրան: Նա ճանաչեց նաև ձիավորի մարմինը, որ ձիգ նստած էր թամբին: Գլուխը պետք է պատկաներ այդ նույն մարդուն, չնայած անհասկանալիորեն տեղափոխված էր:

Սա մի անցողիկ տեսիլք չէր, Ձեբը լավ տեսավ զարհուրելի ձիավորին: Թեև նա քառատրոփ էր արշավում, բայց անցավ որսորդից ընդամենը մի տասը քայլ հեռավորությամբ:

Ծերունի որսորդը ոչ խոսքով, ոչ շարժումով չփորձեց կանգնեցնել հեռացող ձիավորին. այժմ նա հասկացավ, թե ով է այդ անասարսուռ ձիավորը և տխուր շնչաց.

– Հովսափա՛ թ: Ուրեմն ճշմարիտ է... Խե՛ղճ տղա: Սպանվա՛ծ է:

## ԳԼՈՒԽ LXXVI

### Կավճային պրերիայում

Երկար ժամանակ Ձեբ Ստումպն իր թաքստոցից դիտում էր հեռացող ձիավորին, որը շարունակում էր քառատրոփ արշավել: Եվ երբ ձին անցավ ակացիաների ետևը, միայն այդ ժամանակ ծերունի որսորդը ոտքի կանգնեց և ուղղվեց ամբողջ հասակով:

Մի երկու վայրկյան այդպես կանգնած՝ նա մտածում էր, թե հիմա ի՛նչ անի:

Այս սոսկալի և անսպասելի դեպքը նրա մտքերը խառնել էր:

Արժե՞ արդյոք էլի առաջ գնալ կոտրված պայտի հետքով, թե՞ այդ թողնել և գնալ անգլուխ ձիավորի հետքով:

Առաջին հետքը շատ բան կարող է պարզել: Բայց երկրորդը կարծես ավելին է խոստանում:

Գուցե իրեն կհաջողվի՝ ձիավորին բռնել և իմանալ նրա թափառումների գաղտնիքը:

Այսպես մտածելով՝ Ձեբը քիչ էր մնում մոռանա պրերիայում լսված կրակոցը և այն ծխի ամպը, որ երկինք էր բարձրանում:

Բայց շուտով նրա միտքը նորից դրանց դարձավ:

Երեսը դարձնելով այն կողմը, որտեղից բարձրացել էր ծխի ամպը, որսորդը նկատեց այնպիսի մի բան, որը նրան ստիպեց նորից թաքնվել ակացիաների թավուտի մեջ: Պատավ զամբիկը շարունակում էր պառկած մնալ, և նրա մասին կարելի էր չհոգալ:

Այս անգամ Ձեբը տեսավ ձի նստած մի մարդ, իսկական ձիավոր՝ գլուխն ուներին:

Ձիավորը նստել էր առաջ կռացած և ուշադիր դիտում էր գետինը:

Դժվար չէր հասկանալ, թե ինչով էր զբաղված նա: Ձեբ Ստումպը իսկույն գլխի ընկավ, անձանոթը գնում էր անգլուխ ձիավորի հետքով:

– Ա՛, ա՛յ թե ի՛նչ,– շշնջաց Ձեբը:– Միայն ես չեմ, որ ուզում եմ լուծել այս գաղտնիքը: Բայց ո՞վ է այս մյուսը:

Ձեբը երկար չմնաց անորոշ վիճակում: Ձիավորը վարգով էր գալիս, որովհետև հետքերը թարմ էին և լավ նկատելի: Շուտով նա այնքան մոտեցավ, որ որսորդն առանց դժվարության կարող էր նրան տեսնել:

– Հովսափա՛թ,– մրմնջաց Ձեբը:– Ինչպե՞ս է, որ ես շուտ չեմ գլխի ընկել այս: Եվ եթե չեմ սխալվում՝ սա մի օղակ է, որը կօգնի ինձ հավաքելու անհրաժեշտ ապացույցների ամբողջ շղթան... Հանգիստ պառկիր, անասո՛ւն: Հենց որ տեղիցդ շարժվեցիր, կոկորդդ կկտրեմ:

Զամբիկին ուղղված այդ խոսքերից հետո Ձեբը լռեց, գլուխը թաքցրեց ակացիաների կանաչի մեջ և սկսեց փետրավոր տերևների միջով ուշիուշով դիտել մոտեցող ձիավորին:

Դա մի մարդ էր, որին մի անգամ տեսնելուց հետո դժվար էր մոռանալ: Թեև նրա երեսուն տարին նոր էր լրացել, բայց դեմքին արդեն վատ կրքերի անջնջելի հետքեր էին նստած: Այժմ նա մտահոգ տեսք ուներ, ըստ երևույթին մի ինչ-որ տանջող անհանգստություն վաղուց արդեն դադար չէր տալիս նրան, թեև նա դրանից ազատվելու հույսը չէր կտրում:

Նրա դեմքը կարելի էր գեղեցիկ անվանել, եթե չլիներ արատավորի այն կնիքը, որ ցույց էր տալիս, թե դա սրիկա մարդ է:

Հագո՞ւստը: Բայց արժե՞ նկարագրել նրան: Կիսագինվորական ձևի կապույտ մահուդե սերթուկը, գլխարկը, գոտին, որից կախված էին որսորդական դանակն ու երկու ատրճանակ. այս ամենի մասին արդեն ասվել է կապիտան Կասսի Կոլիաունի հագուստը նկարագրելիս:

Դա ինքը՝ Կոլիաունն էր:

Ձեբը Կոլիաունին հանդիպելուց խույս էր տալիս ոչ նրա համար, որ կապիտանը զինված էր: Թեև ծերունի որսորդը հակակրանք էր տածում նրա նկատմամբ, բայց պաշտոնաթող կապիտանը նրան իր թշնամին համարելու ոչ մի հիմք չուներ: Ձեբը ծառերի ստվերի մեջ էր մնում միայն նրա համար, որպեսզի ամբողջ տեղի ունեցողն ավելի լավ տեսնի:

Կոլիաունը նրա մոտով անցավ շարունակելով հետևել անգլուխ ձիավորի հետքերին:

Ձեբ Ստումպն առանց իր թաքստոցից դուրս գալու շարունակեց հայացքով հետևել նրան, մինչև որ նույն ակացիաները, որոնց ետևը ծածկվել էր առաջին ձիավորը, իրենց նոսր կանաչով ծածկեցին նաև կապիտանին:

\*\*\*

Նորանոր մտքեր կուտակվեցին ծերունի որսորդի գլխում, նա պետք է բոլոր հանգամանքները նորից ծանրությթն աներ:

Եթե առաջ էլ հիմքեր կային անգլուխ ձիավորի հետքերով գնալու, ապա այժմ դրանք կրկնապատկվում էին:

Զեբը երկար չխորհեց: Նա սկսեց պատրաստվել Կասսի Կոլիաունի ետևից գնալու: Պատրաստվելու շատ բան էլ չկար, նա ձեռքն առավ սանձը և ոտքով խփեց պատավ զամբիկին, որից հետո ձին միանգամից ոտքի կանգնեց: Որսորդը կանգնած էր նրա կողքին, պատրաստ թամբին ցատկելու և դուրս գալու բաց դաշտը, հենց որ Կոլիաունը տեսադաշտից հեռանա:

Առանց Կոլիաունին տեսնելու էլ Զեբը հեշտությամբ կարող էր իմանալ, թե որ կողմը գնաց նա: Երկու թարմ հետքերը լիովին բավական էին նրան: Այդ հետքերով նա կարող էր գնալ նույնքան վստահ, ինչպես եթե գնալիս լինեիր անգլուխ ձիավորի կամ անսիրտ ձիավորի հետ կողք կողքի:

Հույսը դնելով իր փորձառության վրա ծերունի որսորդը դուրս եկավ թաքստոցից և գնաց Կասսի Կոլիաունի ետևից:

\*\*\*

Բայց այս անգամ Զեբ Ստումպը սխալվել էր: Այս բանը նա հասկացավ, երբ անցավ ակացիաների թավուտը, որի ետևը ծածկվել էին երկու ձիավորները:

Ակացիաների այն կողմը փոված էր կավճային պրերիան, որը անգլուխ ձիավորն արդեն անցել գնացել էր:

Զեբն այս հասկացավ, երբ տեսավ, որ Կոլիաունը արտի մեջ լոր որոնող որսի շան պես զիզգզանքով է առաջ գնում: Կապիտանը հետքը կորցրել էր և աշխատում էր գտնել:

Որսորդը ակացիաների ետևից գաղտուկ հետևում էր նրա յուրաքանչյուր շարժումին:

Կապիտանի փորձերը հաջողությամբ չէին պսակվում: Կավճային պրերիայում ոչինչ չէր կարելի կարդալ, համենայնդեպս այնպիսի անփորձ հետախույզը, ինչպիսին էր Կասսի Կոլիաունը, այնտեղից բան չէր ջոկի:

Բավական ժամանակ նույն տեղամասում աջ ու ձախ գնալուց հետո կապիտանն ըստ երևույթին որոշեց հրաժարվել իր մտադրությունից և, գայրույթով խթանելով իր ձիուն, արշավեց դեպի Լեոնա:

Հենց որ Կոլիաունը հեռացավ, Զեբը նույնպես սկսեց կորած հետքը որոնել, բայց, չնայած իր մեծ փորձին, նա ևս ստիպված եղավ հրաժարվել:

Պրերիայի արևաշող սպիտակ մակերեսը աչք էր կուրացնում և անհնարին էր այնտեղ որևէ բան տեսնել:

Ճար չկար, ծերունի որսորդը որոշեց ետ դառնալ և նորից զբաղվել այն հետքով, որը առժամանակ թողել էր:

Այժմ արդեն նա լիովին վստահ էր, որ իրեն հետաքրքիր հայտնություններ են սպասում:

Շուտով Զեբը վերադարձավ կոտրված պայտի հետքի մոտ:

Առանց ժամանակ կորցնելու նա սկսեց արագ քայլերով առաջ գնալ: Զամբիկն առաջվա պես հետևում էր նրան:

Միայն մեկ անգամ Զեբը կանգ առավ: Այդ հենց այնտեղն էր, որտեղ ուրիշ երկու ձիերի հետքեր միանում էին այն հետքին, որով ինքն առաջ էր գնում:

Այդտեղից բոլոր երեք հետքերը մերթ զուգահեռ էին առաջ գնում, իրարից մոտ քսան յարդ հեռավորությամբ, մերթ միանում էին և իրար ծածկում:

Բոլոր ձիերն էլ պայտած էին: Որսորդը կանգ առավ, որպեսզի գննի սմբակների հետքը: Նրա համար պարզվեց, որ երեք ձիերից մեկը եղել է ամերիկյան ցեղի, մյուսը՝ խոշոր մուստանգ: Այս վերջինի սմբակը համարյա նույն չափսի էր, ինչ և ամերիկյան ձիուն:

Զեբը չէր կասկածում, որ այդ երեք ձիերն էլ ճանաչում է: Նրա համար դժվար չէր հասկանալ, թե այդ ձիերից որն է առաջինն անցել այստեղով: Նրա համար այդ այնքան պարզ էր, ինչպես ինքը տեսած լինեիր:

Նա գիտեր, որ մուստանգը մյուս երկուսից առաջ է եղել, թե ինչ տարածությամբ՝ առայժմ որոշել չէր կարող, բայց անպայման շատ ավելի, քան լինում է, երբ մտերիմները ձիով զբոսանքի են դուրս գալիս: Ամերիկական ձին գնացել էր երկրորդը, և վերջինն անցել էր կոտորված պայտով ձին, որ նույնպես ամերիկական էր:

Երեք ձիերն էլ անցել էին այստեղով, տարբեր ժամանակներում և առանձին-առանձին: Այս բանը Ջեք Ստումպը որոշեց այնպես հեշտ ու վստահ, ինչպես մենք ժամանակն ենք որոշում ժամացույցով, կամ ջերմությունը՝ ջերմաչափով:

– Լա՛վ,– ասաց Ջեքը և գոհ տեսքով շարունակեց առաջ գնալ:

Պառավ զամբիկը կրնկակոխ հետևում էր նրան:

– Այստեղ նրանք բաժանվել են,– ասաց որսորդը, նորից կանգ առնելով և գննելով իր կանգնած տեղը:– Մուստանգը և ամերիկական ձին միասին են գնացել, այսինքն՝ նույն ուղղությամբ: Կոտորված պայտավորը շուտ է եկել ուրիշ ուղղությամբ: Հետաքրքիր է իմանալ ինչո՞ւ: Իմ օրում ես այսպիսի խճճված հետքերի չեմ հանդիպել: Սրանք նույնիսկ Դանիել Բունին<sup>58</sup> փակուղու առաջ չկանգնեցին: Սրանցից որի՞ն հետևեմ առաջին հերթին, եթե գնամ այն երկու հետքերով, ապա առաջուց հայտնի է, թե ուր կտանեն նրանք ինձ: Դրանք ինձ կտանեն այն նույն արյան լճակի մոտ: Արի տեսնենք, երրորդ հետքն էլ այնտեղ չի՞ տանի ինձ... Աջ դարձիր, պառավս, և ետ մի՛ մնա ինձնից, թե չէ կկորչես, և շնագայլերը քո ճարպն անուշ կանեն:

Պառավ զամբիկի «ճարպի» մասին խոսելով՝ որսորդը քրքջաց և առաջ գնաց երրորդ ձիու հետքերով:

Հետքը գնում էր մացառուտի եզրով, որին երեք միահյուսվող հետքերը մոտենում էին հենց այնտեղ, որտեղ գտնվում էր ընթերցողին լավ ծանոթ լայն բացատը:

Նրանցից մի երկու հարյուր յարդ հեռու կոտորված պայտի հետքը հեռանում էր մի կողմի վրա և շուտ գալիս դեպի թավուտը: Այստեղ անտառի եզրից մի հիսուն քայլի վրա Ջեքը գտավ այն տեղը, որտեղ ձին կապված է եղել ծառից:

Նա տեսավ, որ այդ ձին սրանից այն կողմը չի գնացել: Այստեղից էլ սկսվում էր վերադարձի հետքը դեպի պրերիա, թեպետև մի քիչ այլ ուղղությամբ:

Բայց նրա տերը թավուտի խորքն էր գնացել ոտքով: Մարդու ոտքերի հետքերը պարզ երևում էին ցամաքած գետակի կաշուն հունի մեջ, որի մոտ էլ կապված էր եղել ձին:

Իր պառավ զամբիկը թողնելով այդ նույն «ախտոտում», որսորդը գնաց մարդու հետքերով:

Շուտով նա պարզեց, որ այդպիսի երկու հետք կար. մեկն առաջ էր տանում, մյուսը՝ ետ:

Ջեքը գնաց առաջին հետքով:

Նա ամեննին չգարմացավ, երբ այդ հետքը նրան դուրս բերեց բացատ, ոչ հեռու այնտեղից, որտեղ առաջ արյան լճակն էր: Այժմ, իհարկե, լճակը չկար. շնագայլերը վաղուց լիզել էին արյունը:

Հետքը հավանորեն հասել էր մինչև լճակը, բայց հիմա բացատի գետինը փորփրված էր հարյուրավոր ձիերի սմբակներով:

Նախքան առաջ անցնելը Ջեքը մի շատ կարևոր հայտնագործություն էլ արեց: Խիտ թփուտի թավուտում նա նկատեց մի տեղ, որտեղ, ըստ երևույթին, բավական երկար կանգ էր առել մի մարդ: Այդտեղ խոտ չկար, և փխրուն հողը բոլորովին տրորված էր կռճիկների ներքանով:

Այդ նույն ներքանների հետքը այդտեղից տանում էր դեպի արյան լիճը. մի հետքն այնտեղ էր գնում, նույնանման մի ուրիշ հետք ետ էր գնում: Իսկ այդ երկու նշանավոր տեղերի միջև ծառի ճյուղի վրա Ջեքը գտավ մի բան, որ չէր հաջողվել հայտնաբերել ոչ մայորի ջոկատին, ոչ էլ նրանց փորձված առաջնորդ Սպենգլերին: Դա թղթի մի կտոր էր՝ սևացած ու կիսով չափ խանձված. ըստ երևույթին օգտագործվել էր որպես փամփուշտի խից:

---

58 Դանիել Բուն (1735–1820) – ամերիկյան նշանավոր հետախույզ:



Այն կախված էր փշոտ ակացիայի ճյուղից:

Ծերունի որսորդը թուղթը հանեց ծառի փշից, փռեց իր ահագին կոշտ թաթի վրա և տրորված ու խանձված թղթի վրա պարզ կարդաց լավ ծանոթ անվան, ազգանվան և աստիճանի սկզբնատառերը՝ «Կ. Կ. Կ.»:

## ԳԼՈՒԽ LXXVII

### Էլի մի օղակ

Երբ Ջեֆ Ստումպը պարզում էր այդ թղթի վրա գրված տառերի իմաստը, նրա դեմքն այնքան զարմանք չէր արտահայտում, որքան՝ գոհունակություն:

– Սա ծրարի մի կտոր է, – մրթմրթաց Ջեֆ Ստումպը: – Եվ սա շատ բան է ասում: Սրանից ավելի շատ բան կարելի է իմանալ, քան մեջը եղածից: Սա օգտագործված է որպես խից... Դե ինչ կա որ, այդպես էլ հարկավոր է սրիկային: Դե թող հիմա իմանա, թե ինչ է նշանակում դրա համար օգտագործել ամեն մի անպետք բան, փոխանակ վերցնելու եղջերվի յուղոտած կաշվի մի փոքրիկ կտոր, ինչպես անում են բոլոր կարգին մարդիկ... Ձեռագիրը կնոջ ձեռագիր է երևում, – շարունակեց նա, նորից ուշադիր գննելով թուղթը: – Բայց դա ոչինչ չի նշանակում: Հո նրա՞ն է հասցեագրված, ուրեմն նրան էլ պատկանում է: Սա պետք է պահել:

Այս ասելով ծերունի որսորդը գրպանից հանեց կաշվե քսակը, որի մեջ նա պահում էր իր հրահանը, և իր գտած թղթի կտորը խնամքով թաքցրեց այնտեղ:

– Դեհ, ի՞նչ կասես, ծերուկ Ջեֆուլոն Ստումպ, – նորից սկսեց ինքն իրեն խոսել Ջեֆը, – կարծես թե քեզ հաջողվելու է բավական լավ լուծել այս խորհրդավոր հանելուկը: Թեև որոշ բաներ դեռ պարզ չեն, տեղ-տեղ թելերը կտրտվում են, բայց դա ոչինչ: Այն մարդը, որին սպանել են, ով էլ նա լինի, եղել է այն-տեղ, որտեղ արյան լճակն էր: Իսկ այն մարդը, որ սպանել է, ով էլ նա լինի, կանգնած է եղել այս ակացիայի ետևը: Եթե այն կաթնակերների խումբը հետքերը փչացրած չլինեք, ես էլի որոշ բաներ կիմանայի: Բայց հիմա ոչինչ չի կարելի անել. հետքերն անխղճորեն տրորված են: Այս ուղղությամբ գնալն այլևս միտք չունի: Ավելի լավ կլինի հիմա գնալ վերադարձի հետքով, եթե միայն դա հնարավոր է, և իմանալ, թե կտրված պայտով ձին որսից հետո ուր է տարել իր հեծյալին: Այսպես ուրեմն, ծերունի Ստումպ, դու պետք է գնաս կոշիկների վերադարձի հետքերով:

Եվ այս ասելով ծերունի որսորդը ետ գնաց այն նույն հետքերով, որոնք նրան հասցրել էին բացատ: Հետքերը համարյա չէին երևում, բայց Ջեֆին դրանք արդեն պետք էլ չէին:

Նա դեռ առաջուց նկատել էր, որ այդ հետքը թողնող մարդը վերջ ի վերջո վերադարձել է այնտեղ, որտեղ կապված է եղել ձին:

Բայց մի տեղ այդ երկու հետքերը բաժանվում էին, ճանապարհին հանդիպում էր մի անանցանելի խճճված թփուտ, և ենթադրյալ մարդասպանը ստիպված էր եղել շրջանցել այդ: Հետո երկու հետքերն էլ նորից միանում էին, միայն թե այն բանից հետո, երբ վերադարձի հետքը որսորդին դուրս բերեց մեծ բացատ, որը և Ջեֆը ուշիուշով գննեց:

Այնտեղ նա պարզ հետքեր նկատեց, բայց արդեն բոլորովին ուրիշ հետքեր: Դա լավ տրորված մի շավիղ էր, որ կտրում-անցնում էր բացատը:

Ջեֆը տեսավ, որ մի քանի օր առաջ այդտեղով պայտած ձիեր են անցել: Հենց այդ հետքերն էլ գրավեցին նրա ուշադրությունը:

Նա. կարող էր անսխալ ասել ոչ միայն, թե որ օրն են անցել ձիերն այստեղով, այլև՝ որ ժամին: Այդ իմանալու համար նրան բավական էր ուշադիր գննել սմբակների թողած հետքերը:

Բայց այս անգամ առանց այդ էլ նրա համար ամեն ինչ պարզ էր: Նա գիտեր, որ դա այն փոքրիկ ջուկատի ձիերի հետքերն են, որը մնացել էր Սպենգլերի հետ, երբ մայրոն իր դրագուններով վերադարձել էր ամրոց:

Զեբն արդեն լսել էր այդ լրացուցիչ հետազոտման մասին, թե ինչպես Սպենգլերն ու նրա ընկերները Հենրի Պոյնդեքստերի ձիու վերադարձի հետքերով գնացել են մինչև այն տեղը, որտեղ խափշիկը ագարակի սահմանագլխին բռնել էր նրան:

Շատ մարդկանց կրկնակի հետազոտությունն ավելորդ կթվար, բայց Զեբ Ստումպն այլ կարծիքի էր: Նա կանգնել էր՝ անվճռական նայելով հետքերին:

– Եթե իմանայի, որ ժամանակս կհերիքի, – մրմնջում էր նա ինքն իրեն, – ես նախ այս հետքով կգնայի: Ի՛նչ իմանաս... գուցե այստեղ էլի որևէ հետաքրքիր բան կգտնվի: Բայց հազիվ թե հասցնեմ, ուստի ավելի լավ է միանգամից զբաղվեմ կոտրված պայտով ձիու հետքով:

Զեբն արդեն շուտ եկավ, որպեսզի բացատրից հեռանա, բայց նրա գլխում մի նոր միտք ծագեց.

– Վերջիվերջո ես երբ էլ ուզենամ, հեշտությամբ կգտնեմ այդ հետքը: Ես առանց այն էլ գիտեմ, թե որտեղ է տանում այն, ասես ինքս եմ այդ հետքը թողնող սրիկայի հետ գնացել ուղիղ մինչև Կասա դել Կորվոյի ախոռը: Շատ ցավալի կլինի այս հետքը թողնել, քանի որ այստեղ եմ հասել: Սա գուցե ինձ կստիպի մի տասը մղոն ճանապարհ կտրել, որի համար ժամանակ չեմ ունենա: Բայց, զրոյը տանի, այնուամենայնիվ, հարկավոր է մի քիչ գնալ: Թող իմ պառավ զամբիկը սպասի, մինչև ես կվերադառնամ:

Եվ Զեբը գնաց Սպենգլերի ու նրա ուղեկիցների ձիերի հետքերով:

Բայց նրանց հետքերը չէր հետազոտում ծերունին: Նրա ամբողջ ուշադրությունը կենտրոնացված էր Հենրի Պոյնդեքստերի ձիու հետքերի վրա: Եվ թեպետ ջուկատն ավելի ուշ էր անցել այստեղով և տեղ-տեղ խիստ տրորել էր այն հետքը, որ այնքան հետաքրքրում էր որսորդին, այնուամենայնիվ, նա առանց մի առանձին դժվարության գտնում էր այդ հետքերը: Ինչպես ինքը կասեր, ամեն մի կաթնակեր էլ այդ նույնը կարող էր անել, երիտասարդ ագարակատիրոջ ձին քառատրոփ էր գնացել, հետախույզները գնացել էին քայլով:

Որքան Զեբ Ստումպը կարողացավ հասկանալ, ջուկատի ձիերը կանգ չէին առել և շավիղից չէին շեղվել: Հենրի Պոյնդեքստերի ձին մի տեղ դուրս էր եկել շավիղից:

Դա բացատրից մի երեք քառորդ մղոն հեռու էր:

Քառատրոփ արշավող ձին կանգ չէր առել, բայց, ասես ինչ-որ բանից՝ գայլից, հովազից կամ մի ուրիշ գազանից խրտնելով նետվել էր մի կողմի վրա:

Հետո նա ևս շարունակել էր քառատրոփ սլանալ:

Սպենգլերի ջուկատն առաջ էր անցել և կանգ չէր առել իմանալու, թե ինչու է ձին մի կողմի վրա նետվել:

Բայց Զեբ Ստումպն ավելի հետաքրքրասեր էր և այստեղ կանգ առավ:

Դա մի ավագուտ էր, ծածկված ցրիվ քարերով և գուրկ բուսականությունից: Այդտեղ բարձրանում էր մի վիթխարի ծառ, որի ճյուղերը ձգված էին հորիզոնական դիրքով: Ճյուղերից մեկը այնքան ցածր էր ձգված շավիղի վրայով, որ ձիավորն առանց կռանալու նրա տակով անցնել չէր կարող: Զեբ Ստումպն ուշի-ուշով գննեց այդ ճյուղը: Նա նկատեց, որ հյուղի կեղևը մի տեղ վնասված է: Թեև վնասվածքը մեծ չէր, բայց, ըստ երևույթին, առաջացել էր ինչ-որ ամուր բանի հարվածից:

– Մրան մարդու գլուխ է դիպել, – ասաց որսորդը: – Ճյուղի այս կողմը մարդը նստած է եղել ձիուն, այն կողմն արդեն նա չկա: Ոչ ոք չէր կարող դիմանալ այսպիսի հարվածի և մնալ թամբի վրա:

Ապա ծառի տակ գետինն ուշադիր գննելուց հետո որսորդը հաղթական գոչեց.

– Ուռա՛: Ես այդպես էլ գիտեի: Ահա թե որտեղ է ընկել նա: Իսկ այստեղով, ահա, սողացել է: Հիմա հասկանում եմ, թե որտեղից էր նրա ճակատի այն հանելուկային ուռուցքը: Գիտեի, որ դա գազանների ճանկերից չէ: Եվ քարով կամ փայտով խփածի էլ չէր նման: Ահա թե ինչի է դիպել նա:

Ուրախությունից շողացող դեմքով Ջեբը թեթև քայլով առաջ գնաց, բայց ոչ թե շավղով, այլ թամբից ընկած մարդու հետքով:

Ջեբն առաջ էր գնում այնպիսի նշաններով, որոնք սովորական մարդու համար գուցե և աննշան լինեին, բայց նրա համար այնպես պարզ էին, ինչպես ուղենիշ սյուների մակագրությունները: Մի կոտրված ձյուղ, սողացող բույսի կտրված բեղիկ, գետնի վրա մի ակոսիկ, բոլորը ցույց էին տալիս, որ այստեղով մարդ է անցել: Դեռ ավելին, հետքը պարզ ցույց էր տալիս, որ մարդը քայլել չի կարողացել, այլ սողեսող է առաջ գնացել:

Ջեբ Ստումպն այդ մարդու հետքերով գնաց մինչև առվակի ափը:

Ավելի գնալու կարիք չկար: Նա կապեց ևս մի կտրված թել, էլի մի քիչ և բոլոր ապացույցները ձեռքին կլինեն:

## **ԳԼՈՒԽ LXXVIII**

### **Ձիերի փոխանակությունը**

Հիասթափված Կոլիաունը մի հայիոյանք նետեց և ձին շուտ տվեց կավճային պրերիայից, որտեղ կորել էին անգլուխ ձիավորի հետքերը:

«Առաջ գնալն ի՞նչ միտք ունի: Հայտնի չէ, թե որ կողմն է գնացել: Նորից կտեսնե՞մ արդյոք ես նրան, թե ոչ, կախված է պատահականությունից: Գուցե նորից գետակի մո՞տ կհանդիպեմ: Բայց ի՞նչ օգուտ: Միևնույն է, մուստանգն ինձ մոտ չի թողնում, կարծես միտքս հասկանում է նա: Նույնիսկ վայրի մուստանգներից ավելի խորամանկ է: Երևի տերն է այդպիսի բաներ սովորեցրել: Մի հաջող կրակոց, և ես վերջ կդնեի նրա թափառումներին: Գաղտագողի մոտենալ նրան, ըստ երևույթին, չի հաջողվի: Իսկ բաց պրերիայում այս անձոռնի ջորիով նրա ետևից հասնե՞լ կլինի: Աշխետը, ճիշտ է, ավելի դիմացկուն է, բայց հազիվ թե ավելի արագավազ լինի: Հարկավոր է վաղը փորձել նրան՝ նոր պայտով... Եթե միայն կարողանայի այնպիսի մի արագավազ ձի գտնել, որը հասներ մուստանգի ետևից, փող չէի խնայի: Ավանում երևի հարմար ձի կգտնվի: Հարկավոր է տեղեկանալ: Թող երկու հարյուր դոլար արժենա, թեկուզ երեք հարյուր»:

Այսպես ինքն իրեն խորհելով Կոլիաունը հեռացավ կավճային պրերիայից: Նրա մտայլ դեմքը պրերիայի շողշողուն ճերմակության զարմանալի հակադրություն էր:

Նա գնում էր արագ, չինայելով իր ձին, որ տանջվել էր այդ ճանապարհորդությունից: Այդ երևում էր նրան պատող փրփուրից և խթաններից բզկտված կողերից, որոնց վրա արյան կաթիլներ երևացին, երբ նա, քայլերն արագացնելով, ուղղվեց դեպի Կասա դել Կորվո:

Մեկ ժամ էլ չանցած՝ նա արդեն մտնում էր Պոյնդեքստերի ագարակին կից ակացիաների անտառակը: Դա Կոլիաունին լավ ծանոթ մի շավիղ էր, որով նա անցել էր, թեպետև ուրիշ ձիով:

Երկար երաշտից ցամաքած գետակն անցնելիս նա շատ զարմացավ, երբ տիղմոտ հունի վրա նկատեց պայտերի հետքեր, որոնցից մեկը կոտրված էր: Հետքը հին էր, ըստ երևույթին մի ութ օրվա: Բայց Կոլիաունը նրա համար չկանգնեց, որպեսզի որոշի, թե որ օրվանից է հետքը: Նա կարող էր նույնիսկ ժամն ասել:

Նա ձիուց իջավ, որպեսզի այդ հետքերը ջնջի: Նրա համար ավելի լավ կլիներ, եթե այդ բանը արած չլիներ: Նրա կրունկը ճզմեց ցամաքած ցեխը, մատնելով, թե ով է եղել կոտրված պայտով ձիու վրա: Իսկ ետևից մոտենում էր մի մարդ, որը այդ հանցանիշը բաց չթողեց:

Պաշտոնաթող կապիտանը նորից նետվեց թամբի վրա և առաջ գնաց՝ շատ գոհ լինելով իր խելամտությունից:

Այս հաճելի մտքերից նրան դուրս բերեց ինչ-որ ձիու սմբակների դոփյունը: Ձին ինքը ծառերի ետևն էր և դեռ չէր երևում:

Դոփյունը մոտենում էր: Համաչափ ուղիղ կարելի էր հասկանալ, որ ձիու վրա մարդ կար:

Քիչ անց Կոլիատունն իր առաջ տեսավ Բսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոսին: Աղջիկն էլ նույն վայրկյանին նկատեց կապիտանին:

Բսիդորան հիշեց, որ Կոլիատունը սիրահարված է այն աղջկան, որին ինքն ատում է, իսկ Կոլիատունը հիշեց, որ Բսիդորան սիրահարված է այն մարդուն, որին ինքը ոչ միայն ատում է, այլև որոշել է սպանել:

Այս բանը նրանք գիտեին մասամբ ըստ լուրերի, մասամբ ըստ անձնական դիտողությունների և երկու պատահական հանդիպումներից ստացած տպավորությունների: Նրանցից յուրաքանչյուրը լավ գիտեր մյուսի դժբախտ սիրո մասին և միաժամանակ յուրաքանչյուրը կարծում էր, թե մյուսն իր զգացմունքների մասին ոչինչ չգիտե:

Թվում էր, որ այսպիսի հանգամանքներում նրանք հազիվ թե միմյանց նկատմամբ համակրանք ունենային: Ոչ ոքի, կին լինի նա թե տղամարդ, դուր չի գալիս, եթե մեկը խոնարհվում է իր ախոյանի առաջ: Միայն խանդից ծնունդ առած վրեժի զգացմունքը կարող էր միավորել նրանց, բայց դա կլիներ մռայլ դաշինք:

Բսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոսը և Կասսի Կոլիատունը մինչև այժմ իրենց իրար դաշնակից չէին զգում:

Նրանք երկուսն էլ երևի ուրախ կլինեին խույս տալու այդ հանդիպումից, մանավանդ Բսիդորան:

Մեքսիկոնիսն մի առանձին համակրանք չուներ դեպի պաշտոնաթող կապիտանը: Բացի այն, որ այդ մարդը սիրում էր իր ախոյանին, Բսիդորան մի ուրիշ պատճառ էլ ուներ, որ չցանկանար նրա հետ հանդիպել:

Նա հիշեց, թե ինչպես էին հետապնդում իրեն հնդկացու կերպարանք ստացած մարդիկ և ինչով վերջացավ այդ: Նա գիտեր, որ տեխասցիների մեջ շատ տեսակ-տեսակ ենթադրություններ են ծագել, երբ ինքը օգնություն կանչելուց հետո այնպես հանկարծակի անհետացել է:

Նա մտադիր չէր որևէ մեկին ասելու, թե ինչն իրեն ստիպեց այդպես վարվել, և հիմա նրան անհանգստացնում էր այն միտքը, թե ահա իր դեմը եկող մարդը կսկսի հարցնել դրա մասին:

Բսիդորան՝ մտադիր էր Կոլիատունի մոտով անցնելիս բավարարվել միայն գլխի բարևով, նրան բռնաբերվելից չնկատելու տալն անհարմար կլիներ: Կոլիատունը նույնպես երևի նույնը կաներ, եթե հանկարծ նրա գլխում մի միտք չծագեր: Այդ միտքը կապված չէր Բսիդորայի հետ. աղջկա կուրացուցիչ գեղեցկությունը նրան չէր հետաքրքրում:

Պաշտոնաթող կապիտանը Բսիդորայի հետ սիրաբանելու միտք չուներ, երբ իր ձիու սանձը քաշելով աղջկա ճանապարհը փակեց, գլխարկը վերցրեց և քաղաքավարությամբ գլուխ տալով խոսել սկսեց:

Բսիդորային մնում էր միայն պատասխանել նրան:

– Ներեցեք ինձ, սինյորիտա,– ասաց Կոլիատունը նայելով ոչ թե ձիավորին, այլ նրա ձիուն,– ես գիտեմ, որ մենք անձանոթ ենք, և ես չպետք է կանգնեցնեի ձեզ, բայց...

– Կարող եք ներողություն չխնդրել, սինյոր: Մենք կարծեմ հանդիպել ենք պրերիայում, Նուեսեսի մոտ:

– Այո, այո... դուք իրավացի եք,– կմկմալով ասաց Կոլիաունը, որը կգերադասեր, որ աղջիկը մոռացած լիներ այդ:– Բայց ես կուզեի ձեզ հետ խոսել ո՛չ այդ հանդիպման մասին, այլ այն մասին, թե դուք ինչպես եիք արշավում ժայռի պռունկով: Մեզ բոլորիս զարմացրեց ձեր անակնկալ անհետացումը:

– Այդտեղ զարմանալի բան չկար, կաբալերո: Ձեզնից մեկի արձակած գնդակն ինձ ազատեց հետապնդողներից: Տեսա, որ նրանք ետ դարձան, ես էլ որոշեցի իմ ճանապարհը շարունակել:

Կոլիանունն, ըստ երևույթին, առանձնապես չդառնացավ նրա խուսափողական պատասխանից: Նա դեռ չէր սկսել խոսել իրեն հետաքրքրող նյութի մասին և հույսը չէր կտրում, որ կհասնի ուզածին:

Դժվար չէր հասկանալ, թե ինչի մասին է ուզում խոսել. բավական էր միայն տեսնել, թե ինչպիսի հետաքրքրությամբ է նայում նա Բսիդորայի ձիուն:

– Ես չեմ ասում, սինյորիտա, թե մեկն եմ նրանցից, որոնց զարմացրել էր ձեր հանկարծակի անհետացումը: Ես մտածեցի, որ դուք դրա համար ունեցել եք ձեր պատճառները: Չէ՞ որ ես տեսա, թե դուք ինչպես էիք սլանում դարափուլի եզրով, և խոստովանում եմ, դրանից հետո ձեր մասին չէի անհանգստանում: Ինձ, ինչպես և մյուս բոլորին, զարմացրել էր ձիավարության ձեր հմտությունը: Եվ ի՞նչ ձի է ձեր ձին: Կարծես թռչում էր և ոչ թե վազում: Եթե չեմ սխալվում, հիմա՞ էլ նույն ձիու վրա եք: Ներեցեք, որ այսպիսի դատարկ բաներ եմ հարցնում ես:

– Նույն ձիո՞ւ: Սպասեք հիշեմ... Ես ուրիշ-ուրիշ ձիեր եմ հեծնում: Այո՛, կարծեմ դուք իրավացի եք: Այո՛, այո՛, իհարկե: Հիշում եմ, թե ինչպես սա մատնեց ինձ:

– Մատնեց ձե՞զ: Այդ ինչպե՞ս:

– Նույնիսկ երկու անգամ: Առաջին անգամ՝ երբ մոտենում էր ձեր ջոկատը: Երկրորդ անգամ՝ երբ հնդկացիները... ա՛խ, այո՛, դրանք հնդկացիներ չէին, ինչպես հետո ինձ ասացին, մացառուտի միջով գաղտագողի մոտենում էին ինձ:

– Բայց ինչպե՞ս մատնեց ձեզ:

– Վրնջաց: Նա չպետք է վրնջար: Բավական երկար ժամանակ սրան սովորեցրել են, որ այդ անել չի կարելի... Բայց ոչինչ: Հենց որ վերադառնամ Ռիո Գրանդե, այլևս սրան չեմ հեծնի, թող վերադառնա արոտ:

– Ներեցեք ինձ, սինյորիտա, բայց ես կարծում եմ դա շատ տխուր բան կլինի:

– Ի՞նչը կլինի տխուր:

– Որ այդպիսի հիանալի ձին այլևս չթամբվի: Ես շատ բան կտայի, միայն թե այդ ձին իմը լիներ:

– Դուք կատակ եք անում, կաբալերո: Սա ի՞նչ մի առանձին ձի է, որ: Միայն մի քիչ գեղեցիկ է և մյուս մուստանգներից ավելի արագավազ: Իմ հայրը հինգ հազար այսպիսի ձի ունի, և նրանցից շատերը սրանից ավելի գեղեցիկ են ու արագավազ: Սա, ճիշտ է, ավելի դիմացկուն է և հարմար հեռավոր ճամփորդության համար, դրա համար էլ ես հիմա սրանով եմ տուն վերադառնում: Այդ չլիներ, ես սիրով սրան կտայի ում ասես, ով այդքան հավանած լիներ... Հանգիստ, ա՛յ ձի: Տես, ահա մի մարդ, որին դու ավելի շատ ես դուր գալիս, քան ինձ:

Վերջին խոսքերն ուղղված էին մուստանգին, որը կարծես իր տիրուհու նման անհամբեր սպասում էր խոսակցության ավարտին:

Իսկ Կոլիաունն, ընդհակառակն, ուզում էր շարունակել այդ խոսակցությունը կամ, համենայնդեպս, այդ ձևով չվերջացնել:

– Ներեցեք ինձ, սինյորիտա,– ասաց նա գործնական տեսք ընդունելով, բայց մի որոշ անվճռականությամբ,– եթե դուք այդպես ցածր եք գնահատում ձեր մոխրագույն մուստանգը, ես սիրով կփոխանակեի մեր ձիերը: Ճիշտ է, իմ ձին այնքան էլ գեղեցիկ չէ, բայց մեր տեխասցի ձիավաճառները լավ գին էին տալիս սրան: Թեկուզև շատ արագավազ չէ, բայց կարող եմ հավատացնել, որ սա հաջողությամբ ձեզ տուն կհասցնի և հետագայում էլ լավ կձառայի ձեզ:

– Ի՛նչ եք ասում, սինյոր,– զարմացած գոչեց Իսիդորան:– Ձեր հիանալի ամերիկական ձին փոխել մի մեքսիկական մուստանգի՞ հետ: Ձեր այդ առաջարկությունը պարզապես կատակ է թվում ինձ: Դուք գիտե՞ք, որ Ռիո Գրանդեում ձեր ձիու դիմաց երեք, նույնիսկ վեց մուստանգ կտան:

Կոլիատունն այդ շատ լավ գիտեր: Բայց և միաժամանակ գիտեր, որ Իսիդորայի մուստանգն իրեն շատ ավելի է հարկավոր, քան մի գոմ լիքը իր ձիու նման ձիեր: Չէ որ նա անձամբ տեսել էր պրերիայի ծնունդ այդ մուստանգի արտակարգ արագավազությունը և պատրաստ էր նրա դիմաց տալ ոչ միայն իր «հիանալի» ձին, այլև վրան՝ ինչքան ասես փող:

Նրա բախտից մեքսիկոսի մոքովն էլ չանցավ վրան էլ փող ուզել: Իսիդորային շահամուլ կոչել ոչ մի կերպ չէր կարելի: Նրա հոր ախոռներում, ավելի ճիշտ՝ արոտներում, հինգ հազարի չափ ձի կար: Էլ ինչո՞ւ պիտի այդպիսի խնդիրքը մերժել մի մարդու, թեկուզև նա անձանոթ լինի, կամ նույնիսկ թշնամի:

Եվ նա չմերժեց:

– Եթե դուք կատակ չեք անում, սինյոր,– ասաց նա,– ապա խնդրեմ, ես դեմ չեմ փոխանակությանը:

– Ես միանգամայն լուրջ եմ ասում, սինյորիտա:

– Այդ դեպքում ստացեք,– ասաց աղջիկը, թամբից ցած ցատկելով, և սկսեց արձակել ձիու փորկապը:– Թամբերը չփոխել չենք կարող. ձերը խիստ մեծ կլինի ինձ համար:

Կոլիատունն այնքան ուրախացավ, որ շնորհակալության խոսք չէր գտնում: Նա շտապեց աղջկան օգնել թամբը վերցնելու, ապա վերցրեց իր ձիու թամբը:

Հինգ րոպե չանցած՝ ձիերի փոխանակությունն ավարտված էր: Թամբերն ու սանձերը մնացին նախկին տերերին:

Այս ամենը Իսիդորային շատ զվարճալի էր թվում, և նա դժվարությամբ էր զսպում ծիծաղը:

Իսկ Կոլիատունն այս գործին բոլորովին ուրիշ վերաբերմունք ուներ: Նրա առջև մի շատ լուրջ նպատակ կար:

Նրանք բաժանվեցին միայն սովորական «մնաք բարով»-ն ասելով: Իսիդորան գնաց ամերիկական ձիով, իսկ կապիտանը մոխրագույն մուստանգը հեծնելով իր ճանապարհը շարունակեց դեպի Կասա դել Կորվո հասիենդան:

## ԳԼՈՒԽ LXXIX

### Անխոնջ հետախույզը

Ձեքը վերադարձավ այնտեղ, որտեղ իր զամբիկն էր կապված: Անտառի թավուտը նրան լավ ծանոթ էր, և նա ամենակարճ ճանապարհով գնաց բացատ:

Նա նորից գնաց կոտրված պայտի հետքով, լիովին վստահ լինելով, որ այդ հետքը իրեն կհասցնի Կասա դել Կորվո:

Հետքն անցնում էր Ռիո Գրանդեի գետանցը Բնջ ամրոցի հետ միացնող ճանապարհի երկարությամբ: Դա կես մղոնի չափ լայն ճանապարհ էր, մի սովորական երևույթ Տեխասում, որտեղ ամեն մի ճամփորդ գնում է իր ուզած տեղով՝ պահպանելով միայն ընդհանուր ուղղությունը:

Կոտրված պայտով ձին գնացել էր այդ ճանապարհի եզրով:

Բայց Բնջ ամրոցից չորս-հինգ մղոն հեռավորության վրա նա հանկարծ թեքվել էր այնպիսի մի անկյուն կազմելով, որ պետք է հասներ ուղիղ Պոյնդեքստերի ագարակը: Ձեքն այդ բանում այնքան էր հավատացած, որ համարյա գետնին չէր նայում, այլ առաջ էր գնում այնպես, ասես նրա ճանապարհը նշված էր ուղենիշ սյուներով:

Թեև Ձեքը ձիով ճամփորդելու համոզված հակառակորդ էր, բայց այս անգամ չէր խորշում իր ճանապարհին անցնել թամբին նստած. պրերիայում և անտառի թավուտներում երկար թափառումները խիստ հոգնեցրել էին նրան: Մերթ ընդ մերթ միայն նա հայացք էր գցում գետնի վրա, այն էլ ոչ թե համոզվելու համար, որ կոտրված պայտի հետքից չի շեղվել, այլ հույս ունենալով մի նոր բան գտնել:

Պրերիայում տեղ-տեղ գետինն այնքան պինդ էր, որ նրա վրա հետքեր չէին մնացել: Անփորձ մարդը կարող էր կարծել, թե ինքն առաջին մարդն է, որ անցնում է այստեղով: Բայց Ձեք Ստումպը փորձված հետախույզ էր. նա ամենայն ճշտությամբ գիտեր, որ ավելի փափուկ ու խոնավ հողի վրա նորից կտեսնի հետքը:

Եթե պատահում էր, որ ծերունի որսորդը հետքը կորցնում էր, փոքր-ինչ կեռումեռ տանելով իսկույն նորից էր գտնում:

Վստահորեն, թեպետև զգուշությամբ, ծերունի որսորդը մոտենում էր Պոյնդեքստերի ագարակին: Ակացիաների գազաթներից բարձր երևաց ագոտեայի ատամնավոր ցանկապատը: Եվ հանկարծ ինչ-որ բան, որ նա տեսավ ճանապարհին, միանգամից փոխեց որսորդի միտքը. փոխանակ իր գամբիկի վրա մնալու նա թամբից ցած ցատկեց, սանձը գցեց ձիու վիզը, նրա առաջն ընկավ և սկսեց գնալ ոտքով:

Ջամբիկն առանց կանգ առնելու հնազանդորեն հետևում էր նրան, ասես նա վարժվել էր տիրոջ այդպիսի անսպասելի քմահաճույքներին:

Անփորձ աչքի համար դժվար կլինեք հասկանալ, թե ինչու Ձեքն այդպես անսպասելիորեն իջավ ձիուց: Դա տեղի ունեցավ այնտեղ, որտեղ կարծես ոչ մարդու ոտք էր կոխել, ոչ անասունի: Այդ կարելի էր հասկանալ միայն Ձեքի խոսքերից, որ նա նետեց թամբից իջնելիս:

– Նրա հետքն է: Տուն է վերադառնում, – ասաց նա ցածր ձայնով և դանդաղորեն առաջ գնաց հետքով:

Շուտով հետքը նրան հասցրեց անտառակ և էլի մի քանի բուսերից հետո ստիպեց կանգ առնել այնպես հանկարծակի, ասես փշոտ մացառուտները բոլորովին անանցանելի դարձան ինչպես նրա, այնպես էլ իր գամբիկի համար:

Բայց դա այդպես չէր: Առաջվա պես նրա առջև բաց ճանապարհ էր, նույնիսկ շատ բաց: Եվ հենց այդ էլ նրան ստիպեց կանգ առնել:

Նրա առաջ ձգված էր մի ձորակ, որի մեջ երևում էր համարյա ցամաքած առվակի հունը, միայն տեղ-տեղ փոքրիկ ջրափոսեր էին մնացել: Հունի ցեխի միջով առաջ էր գնում մի մարդ իր ետևից քաշելով ձին:

Ձիու շարժումների մեջ ոչ մի տարօրինակ բան չկար. նա պարզապես հետևում էր ոտքով գնացող իր տիրոջը:

Իսկ ի՞նչ էր անում մարդը: Նրա շարժումներն անհասկանալի էին և անտեղյակ դիտողին կշվարեցնեին:

Բայց Ձեք Ստումպը չշվարեց, համենայնդեպս վայրկյան էլ չտեսեց նրա տարակուսանքը:

Նա համարյա իսկույն հասկացավ այդ մարդու միտքը և մրմնջաց:

– Կոտրված պայտի հետքն է ջնջում: Անօգուտ բան է, միստր Կոլիաուն, բոլորովին անօգուտ: Դրա փոխարեն դուք թողել եք ձեր ոտքերի հետքերը: Ինձ խաբել չի լինի: Եվ ես թեկուզ մինչև դժոխք կգնամ այդ հետքերով:

Երբ որսորդը վերջացրեց իր այս ճառը, այն մարդը, ում ուղղված էին այս խոսքերը, իր աշխատանքը վերջացնելով նետվեց թամբի վրա և առաջ գնաց:

Ձեքը ոտքով գնաց նրա ետևից: Ըստ երևույթին նա չէր աշխատում իր տեսադաշտում պահել Կոլիաունին: Ծերունի որսորդը դրա կարիքը չէր զգում, նա համոզված էր, որ կապիտանի հետքը չի կորցնի:

Որսորդը գնում էր հանգիստ, գտնելով, որ այժմ արդեն մինչև հասիենդա հասնելը կանգ առնելու կարիք չի ունենա:

Բայց Ձեր Ստումպը սխալվել էր: Ո՞վ կարող էր նախատեսել Կասսի Կոլիաունի պատահական հանդիպումը Իսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոսի հետ:

Սակայն, չնայած զարմանքին, Ձերը կարողացավ չմատնել իր ներկայությունը: Ընդհակառակն, նա ավելի ևս զգույշ դարձավ:

Կամացուկ ետ դառնալով՝ որսորդն ինչ-որ բան շնչաց իր զամբիկի ականջին և սկսեց առաջ գնալ ականջիաների միջով:

Հնազանդ զամբիկն անադմուկ հետևում էր նրան:

Շուտով Ձերը կանգ առավ: Կանգ առավ և ձին, որ ասես նրա ստվերը լիներ:

Կանաչի խիտ պատը որսորդին բաժանում էր աշխույժ գրուցող զույգից:

Նա չէր կարող գլուխը դուրս հանել իր թաքստոցից, որովհետև վախենում էր, թե իրեն կտեսնեն, Բայց ամեն բան, ինչ խոսում էին Կասսին ու Իսիդորան, լսեց:

Նա իր տեղում կանգնած ականջ էր գնում մինչև տեղի ունեցավ ձիերի փոխանակությունը և թաքստոցից դուրս եկավ միայն այն ժամանակ, երբ նրանցից ամեն մեկը գնաց իր ճանապարհով:

Կանգ առնելով այնտեղ, որտեղ հենց նոր տեղի էր ունեցել գործարքը, Ձերը շուրջը նայեց և բացականչեց.

– Հովսափա՛թ: Երկու սատանաները դաշինք են կնքել իրար հետ: Կուզենայի իմանալ, թե որին է օգուտ դա:

## ԳԼՈՒԽ LXXX

### Դարբասի զգոն հսկողությունը

Բավական ժամանակ անցավ, մինչև որ Ձեր Ստումպը դուրս եկավ թավուտից, որի մեջ թաքնված դիտում էր ձիերի փոխանակությունը: Նա մացառուտից դուրս եկավ միայն այն ժամանակ, երբ Իսիդորան ու Կոլիաունն այլևս չէին երևում: Բայց Ձերը ո՛չ մեկի էտնից գնաց, ո՛չ մյուսի, նա տեղում կանգնած մնաց, ասես չկարողանալով որոշել, թե որի էտնից գնա:

Բայց դա այնքան էլ այդպես չէր, նա տեղում կանգնած մնաց, որպեսզի, ինչպես ասում են, «մի լավ ծանրութթթն անի»:

Նրա միտքն զբաղեցնում էր հենց նոր տեղի ունեցած գործարքը. նա լսել էր ամբողջ խոսակցությունը և Կոլիաունի խնդիրքը: Եվ հենց այդ էլ զբաղեցնում էր Ձերի միտքը: Կոլիաունին ինչի՞՞ էր հարկավոր ձիերը փոխել:

Ձերը գիտեր, որ մեքսիկուհին ճիշտ էր ասում: Իսկապես, ամերիկական ձին մուստանգից շատ ավելի թանկ արժեր: Նա գիտեր նաև, որ Կասսի Կոլիաունն այն մարդկանցից չէ, որոնց կարելի էր խաբել ձիերի փոխանակման ժամանակ: Ուրեմն, ինչո՞ւ նա համաձայներ այդ ոչ ձեռնտու գործարքին:

Ծերունի որսորդն իր թաղիքե գլխարկը վերցրեց, երկու անգամ ձեռքը քսեց զգգված մազերին, ապա մորուքը սղալեց և նայեց գետնին, ասես պատասխանն այնտեղ էր որոնում:

– Այստեղ կարող է լինել միայն մեկ բացատրություն,– մրմնջաց նա վերջապես:– Մոխրագույն մուստանգն ամերիկական ձիուց ավելի արագավազ է, դա կասկածից դուրս է: Եվ միտքը Կաշիին մուստանգը դուր է եկել հենց դրա համար: Այլապես ինչո՞ւ պիտի տար իր ձին, որի դիմաց Տեխասում կարող էր չորս մուստանգ ստանալ, իսկ Մեքսիկայում՝ կրկնակի անգամ ավելի: Ինձ թվում է, որ նա մոխրագույնը վերցրեց նրա արագավազության համար: Բայց ինչո՞ւ... Ա՛, այ թե ի՛նչ: Կարծես արդեն գլխի եմ ընկնում: Նրան հարկավոր է... Հա՛-հա՛-հա՛ ... այդ հիմա հասկացա... նրան հարկավոր է մի ձի, որը կհասնի այն անգլուխ



ձիավորի ետևից: Այո, դա հենց այն է, ինչ նրան հարկավոր է, պարզ է արևի լույսի պես: Նա մի փորձ արեց ամերիկական ձիով, բայց դուրս եկավ, որ այդ ձին արագավազ չէ: Այդ ես ինքս տեսա: Հիմա նա հույս ունի, որ անգլուխի ետևից կհասնի այս մուստանգով, եթե միայն նրան հանդիպի: Անպայման Կոլ-հատունը կգնա որոնումի: Հիմա նա գնաց Կասա դել Կորվո. երևի ուզում է մի բան ուտել: Երկար չի մնա այնտեղ: Շուտով մի մարդ նրան նորից կտեսնի այստեղ, պրերիայում, և այդ մարդը ոչ այլ ոք կլինի, քան Ջեֆուլոն Ստոմպը... Հապա՛, անասուն,- շարունակեց նա՝ դառնալով իր զամբիկին,- դու կարծում էիր տո՞ւն կգնաս:- Սխալվել ես, սիրելիս: Դու ստիպված պիտի լինես արածել այստեղ էլի մի երկու ժամ, գուցե և ամբողջ գիշերը: Բայց, ոչինչ, պառավա: Այստեղի խոտը վատը չէ, և դու ժամանակ կունենաս ինչպես հարկն է արածելու այն... Դե, արածիր, մինչև որ կճաքես:

Այս ասելով Ջեֆը սանձը հանեց զամբիկի բերանից և գցեց թամբի գլուխը, որպեսզի այն ձիուն չխանգարի արածել: Հետո ձին թողեց թավուտում, որտեղ քիչ առաջ ինքն էր թաքնված, և ճանապարհ ընկավ Կոլհատունի հետքերով:

Մի երկու հարյուր յարդից հետո թփուտը վերջացավ: Նրանից դենը փոված էր մի բաց հարթություն, որի դիմացի ծայրում երևում էր Կասա դել Կորվոյի հասիենդան:

Շենքի սպիտակ ճակատի ֆոնի վրա երևաց մի ձիավորի կերպարանք, որը մի րոպե անց ծածկվեց դարբասի ետևը:

Ջեֆը գիտեր, թե ով է նա:

– Այստեղից ես կարող եմ տեսնել նրան, երբ դուրս կգա,- մրմնջաց որսորդը:- Ես կսպասեմ նրան, եթե նույնիսկ ստիպված լինեմ մինչև առավոտ սպասել: Դե, հարկավոր է համբերությամբ զինվել...

Ջեֆն սկզբում ծունկ չոքեց: Հետո մի քիչ դես ու դեն թեքվելով նստեց ակացիայի տակ ու մեջքը դեմ տվեց նրա բնին: Ապա նա իր անհատակ գրպանից մի տոպրակ հանեց, որի մեջ կային եգիպտացորենի մի բլիթ, մի կտոր տապակած խոզի միս և մի ջրաման, որի մեջ, ինչպես երևում էր հոտից, մոնոնգահիլյան վիսկի կար:

Բլիթի և մսի կեսն ուտելուց հետո նա մնացածը նորից տոպրակի մեջ դրեց ու կախեց իր գլխավերևի ճյուղից: Ապա, ինչպես պետք է՝ ջրամանի պարունակությունից կուլ տվեց, ծխամորճը վառեց, նորից մեջքը հենեց ծառի բնին և, ձեռքերը կրծքին խաչելով, սկսեց նայել Կասա դել Կորվոյի դարբասին:

Այսպես նա նստեց մի երկու ժամ՝ աչքը չհեռացնելով հասիենդայից: Դարբասի մեջ ներս ու դուրս անող մարդիկ էին երևում՝ տղամարդիկ ու կանայք: Բայց նույնիսկ այդքան հեռավորության վրա նրանց աղբատիկ հագուստից ու սև մաշկից կարելի էր հասկանալ, որ դրանք ծառաներ են: Բացի դրանից՝ նրանք բոլորը հետիոտն էին: Այնինչ նա, ում սպասում էր Ջեֆը, եթե երևար, միայն ձիով պիտի լիներ:

Արեգակը մայր մտնելուց հետո Ջեֆն իր հսկողությունը դադարեցրեց, բայց միայն նրա համար, որ ավելի հարմար տեղ գտնի: Երբ աղջամուղջի մանուշակագույն ստվերներն իջան գետնի վրա, նա առանց շտապելու ոտքի կանգնեց ու հենվեց ծառին, կարծես այդ դիրքով նրա համար ավելի հարմար էր մտածել:

«Շատ հավանական է, որ այդ աղվեսը գիշերը դուրս կգա,- ինքն իրեն խորհում էր նա,- կամ թե լուսաբացից առաջ: Իսկ ինձ անհրաժեշտ է իմանալ, թե որ ուղղությամբ կգնա նա... Ջամբիկը հետո քարշ տալը միտք չունի,- շարունակեց նա՝ նայելով այն կողմը, որտեղ թողել էր ձին:- Նա միայն կխանգարի ինձ: Բացի դրանից հիմա լուսնկա գիշերներ են, և նեգրերից որևէ մեկը կարող է նկատել նրան: Ավելի լավ է՝ ես նրան այստեղ կթողնեմ. ավելի ապահով կլինի, և ձին էլ արածելու բան կունենա»:

Ջեֆը գնաց իր ձիու մոտ, թամբը վրայից ցած առավ, ձին երկար պարանով կապեց մի ծառից, հետո թամբի վրայից վերցրեց իր հնամաշ վերմակը և թևին գցելով գնաց դեպի Կասա դել Կորվո:

Նա գնում էր անհավասար քայլով. մերթ արագ, մերթ դանդաղ. սպասելով, որ վրա հասնող գիշերային ստվերները ծածկեն իրեն:

Այդ նախագգուշությունն ավելորդ բան չէր, նա պետք է անցներ բաց մարգագետինը, որտեղ դժվար էր աննկատ մնալ: Այստեղ-այնտեղ երևում էին հատ ու կենտ ծառեր, բայց դրանք իրարից շատ էին հեռու, և մինչև Ձեբը մեկից մյուսին կհասներ, նրան հեշտությամբ կնկատեին հասիենդայի լուսամուտներից, առավել ևս՝ ագոտեայից:

Մերթ ընդ մերթ նա բոլորովին կանգ էր առնում և սպասում, որ աղջամուղջը թանձրանա ու ավելի մթնի:

Երբ մայրամուտի վերջին ճառագայթն էլ մարեց, Ձեբն արդեն հասիենդայից մի երկու հարյուր յարդ հեռավորության վրա էր:

Ծերունի որսորդը հասել էր իր ուղևորության նպատակակետին, այն կետին, որտեղ գուցե և ամբողջ գիշերը պիտի սպասեր:

Քիչ հեռու մի ճյուղառատ թուփ կար: Ձեբը նրա տակ պառկեց և նորից սկսեց հսկել Կասա դել Կորվոյի դարբասին:

\*\*\*

Այդ ամբողջ երկար գիշերվա ընթացքում ծերունի որսորդը ոչ մի անգամ երկու աչքը միանգամից չփակեց. նրա աչքերից մեկն ու մեկը միշտ բաց հսկում էր դարբասին: Եվ բավական էր նայել ծերունու արտակարգ լուրջ տեսքին, հասկանալու համար, որ նա շատ կարևոր գործով է զբաղված:

Սկզբում նրա արթուն հսկողության միապաղաղությունը խախտում էին ստրուկների շենքից եկող ձայները և ծիծաղի պոռթկումները: Բայց նեգրերը սովորականից ավելի զուսպ էին: Չէր լսվում ջութակի քնքուշ նվագը, ոչ էլ ուրախ փանջոյի ձայնը, որոնք սովորաբար հնչում են նեգրական ավաններում:

«Մեծ տանը» տիրող մոռյլ լռությունը չէր կարող չազդել ստրուկների տրամադրության վրա:

Կեսգիշերին մոտ մարդկային ձայները լռեցին, և գիշերային անդորրը միայն երբեմն-երբեմն խախտում էր շան հաչոցը, որ պատասխան էր շնագայլերի հեռավոր ոռնոցին:

Ցերեկվա ընթացքում Ձեբը շատ էր հոգնել և հիմա մեծ դժվարությամբ էր հաղթահարում քունը: Մի անգամ, երբ քունը շատ էր տանում, նա ոտքի թռավ: Մի երկու անգամ խոտի վրայով գնաց՝ եկավ, ապա նորից պառկեց և, գլուխը թփի տակ թաքցնելով, սկսեց ծխել իր ծխամորճը:

Ամբողջ գիշերը նա հասիենդայի խոշոր դարբասից աչք չէր հեռացնում, բայց, ինչպես պարզ երևում էր լուսնի լույսով, այն ոչ մի անգամ չբացվեց:

Արևածագը, ինչպես և առաջ մայրամուտը, որսորդին ստիպեց նորից փոխել իր դիտակետը:

Հենց որ արևելքում երկինքը շառագունեց, Ձեբը կամացուկ վեր կացավ, վերմակն ուսերին գցեց և, մեջքը դարձնելով Կասա դել Կորվոյին, դանդաղորեն հեռացավ նույն ճանապարհով, որով նախորդ օրը երեկոյան եկել էր այստեղ:

Նա նորից գնում էր մերթ՝ դանդաղ, մերթ արագ, երբեմն կանգ էր առնում ու ետ նայում:

Վերջապես Ձեբը հասավ այն ծառին, որի տակ երեկոյան ընթրել էր: Այստեղ նույն դիրքով տեղավորվելով՝ նա սկսեց նախաճաշել:

Եգիպտացորենի հացի երկրորդ կեսը և մսի մնացորդն արագորեն անհետացան: Դրանց հետևից՝ նաև վիսկիի մնացորդը:

Ձեբը ծխամորճը լցրեց և արդեն ուզում էր վառել, բայց մեկ էլ հանկարծ արագորեն հրահանը դրեց քիսայի մեջ:

Վաղորդյան կապույտ մշուշի մեջ Կասա դել Կորվոյի պատին երևաց մի մթին բիծ. այդ դարպասն էր, որ բացվեց:

Համարյա նույն բուսական աշխարհից դուրս եկավ մոխրագույն ձի նստած մի ձիավոր, և դարպասը նորից փակվեց:

Ձեքին այդ չէր հետաքրքրում: Նա ուզում էր իմանալ միայն, թե որ ուղղությամբ կգնա ձիավորը: Դրա համար քսան վայրկյանն էլ նրան բավական էր: Ձիու գլուխը և ձիավորի դեմքը իր կողմն էին դարձած:

Ձեքը ժամանակ չկորցրեց ձիուն ու ձիավորին նայելու համար: Նա չէր կասկածում, որ դա նույն ձիավորն է, որը նախորդ օրը երեկոյան այդ նույն ձին նստած անցավ այստեղով: Չէր կասկածում նաև, որ ձիավորը նորից այստեղով է անցնելու:

Ձեք Ստումպն շտապեց իր պառավ գամբիկի մոտ, արագ թամբեց և թփուտի միջով տարավ այնպիսի մի տեղ, որտեղից կարելի էր դիտել աննկատ մնալով:

Այդտեղ թաքնվելով՝ ծերունի որսորդը սկսեց սպասել ձիավորի մոտենալուն: Նա չէր կասկածում, որ դա կապիտան Կասսի Կոլիատունն է: Եվ այնքան սպասեց, մինչև որ կապիտանը թփուտի միջով անցավ ու անհետացավ վաղորդյան մշուշով պարուրված պրերիայում:

Միայն այդ ժամանակ Ձեք Ստումպն իր գամբիկը հեծավ ու քշեց:

Նա գնում էր Կասսի Կոլիատունի ետևից և չէր էլ աշխատում նրան իր տեսադաշտում պահել:

Ի՞նչ կարիք կար: Ցողածածկ կանաչ խոտը ծերունի հետախույզի համար մաքուր թուղթ էր, իսկ մոխրագույն մուստանգի հետքերը՝ տառեր, այնքան պարզ, որքան տպագիր գրքի տողերը:

Եվ նա հեշտությամբ կարդում էր այդ տողերը, նույնիսկ երբ իր ձին վազում էր վարգով կամ քառատրոփ:

## ԳԼՈՒԽ LXXXI

### Ոտքերը դեպի վեր

Կասսի Կոլիատունը Կասա դել Կորվոյի դարբասից դուրս եկավ պրերիա, ամեննին չկասկածելով, թե իրեն տեսնող է եղել բացի Պլուտոնից, որը նրա համար թամբել էր մոխրագույն մուստանգը:

Նա ոչինչ չէր կասկածում նաև, երբ անցնում էր Ձեք Ստումպի մոտով, որը թաքնված էր թփուտի մեջ: Կապիտանը ենթադրում էր, որ այդ աղոտ լույսի պահին իրեն ոչ ոք չի նկատի:

Թփուտից դուրս գալուց հետո Կոլիատունն ուղղվեց դեպի Նուեսեսի ափերը: Նրա ձին վազում էր արագ վարգով, երբեմն էլ անցնում էր քառատրոփի:

Առաջին ութ մղոնն անցնելիս նա քիչ էր հետաքրքրվում շրջապատով: Կարծես նրան բավարարում էր միայն պատահական հայացք գցելը դեպի հեռուն, այն էլ միայն դեպի առաջ: Աջ ու ձախ նա չէր նայում և միայն մեկ անգամ, երբ արդեն բավական հեռացել էր մացառուտի եզրից, ետ նայեց:

Կապիտանը դեռ չէր տեսել այն, ինչ շարունակ զբաղեցնում էր իր միտքը:

Թե ինչ էր դա, գիտեին միայն ինքը և մեկ էլ մի մարդ՝ Ձեք Ստումպը:

Կոլիատունի մտքովն էլ չէր անցնում, որ ինչ-որ մեկը հասկանում է իր այդ վաղ ճամփորդության նպատակը:

Թեև ծերունի որսորդը հիմնվում էր միայն իր ենթադրությունների վրա, բայց այնպես վստահ էր, որ ասես պաշտոնաթող կապիտանն ինքն էր իր գաղտնիքը հայտնել նրան: Եվ գիտեր, որ Կոլիատունը գնում է անգլուխ ձիավորին գտնելու, հուսալով, թե այս անգամ կհասնի նրա ետևից:

Չնայած մոխրագույն մուստանգը տեխասյան եղջերուից ավելի արագ կարող էր վազել, այնուամենայնիվ, Կոլիատունն այնքան էլ համոզված չէր իր հաջողությանը: Շատ հավանական էր, որ նա այսօր իր որսին չի հանդիպի: Եվ հենց սրա մասին էր նա խորհում ճանապարհին:

Այս անորոշությունն անհանգստացնում էր նրան, բայց հիշելով վերջին օրերի անցուդարձը՝ նա շարունակում էր հուսալ:

Կար մի վայր, որտեղ նա երկու անգամ հանդիպել էր իր որոնածին: Գուցե թե մի անգամ էլ իր բախտը կբերի...

Դա մացառուտի եզրից ոչ հեռու գտնվող կանաչ մարգագետինն էր, որտեղ, ինչպես ենթադրում էին, տեղի էր ունեցել սպանությունը:

«Ինչ տարօրինակ է, որ նա միշտ այդտեղ է վերադառնում,– մտածում էր Գոլիատունը:– Շա՛տ է զարմանալի: Կարծես նա գիտեր... Հիմարություն էն:

Պարզապես այնտեղ հյուսիսի արոտ կա, և ջուրն էլ մոտիկ է, Դե, ի՛նչ կա որ, հուսով եմ՝ նա այսօր նույնպես տրամադրված կլինի, և ես նրան գտնելու հնարավորություն կունենամ: Թե չէ՝ ստիպված պիտի լինեմ նրան որոնել մացառուտի մեջ, իսկ այդ նույնիսկ ցերեկով մի մեծ բավականություն չէ: Բո՛ւ՛-ո՛ւ... բայց, ճիշտ որ ասենք, ինչ ունեմ ես վախենալու, քանի որ մուստանգերն արդեն նստած է բանտում: Ի՞նչ հանցանշաններ կան: Եղած-չեղած՝ մի կտոր կապար: Բայց այն էլ ես այսօր պետք է ձեռք գցեմ, եթե նույնիսկ ստիպված լինեմ ձիս քշել սատկելու աստիճան»:

– Երկնայի՛ն ուժեր: Այն ի՞նչ բան է:

Վերջին խոսքերը Գոլիատունը արտասանեց բարձրաձայն, սանձը ձիգ տալով այնպես, որ նրա մուստանգը համարյա ծառս եղավ, իսկ ինքը հեռուն էր նայում սոսկումով լի աչքերով, որոնք ասես պատրաստ էին դուրս թռչելու ականախոռոչներից:

Եվ դա զարմանալի չէ. այն պատկերը, որ նա տեսավ, նույնիսկ ամենաքաջ մարդուն սարսափ կազդեր:

Արեգակը բարձրացել էր պրերիայի հորիզոնում, բայց գտնվում էր ձիավորի թիկունքում: Նրա առջև երկնքի եզրով տարածվել էր մանուշակագույն մշուշի մի շերտ, որ ոչ հեռու գտնվող թավուտից բարձրացող գոլորշին էր: Ծառերը չէին երևում, նրանք բոլորը ծածկված էին կապտավուն քողով, որի վերին եզրը միաձուլվում էր երկնքի կապույտի հետ:

Ահա այդ քողի ֆոնի վրա կամ նրա հետևը երևաց մի շարժվող կերպարանք, այնքան տարօրինակ, որ Գոլիատունին բոլորովին անհավատալի կթվար, եթե առաջ էլ տեսած չլիներ այն: Դա անգլուխ ձիավորն էր:

Բայց այդ տեսքով նրան դեռ երբեք չէր տեսել ո՛չ Գոլիատունը, ո՛չ էլ որևէ մի ուրիշը: Այժմ ձիավորը բոլորովին ուրիշ տեսք ուներ: Իր գծագրությամբ նա նույնն էր, բայց չափովի առաջվանից տասն անդամ ավելի:

Դա արդեն մարդ չէր, այլ՝ հսկա: Եվ ոչ թե ձի էր, այլ ձիու գծագրությամբ մի կենդանի, բայց աշտարակի բարձրությամբ, վիթխարի, ինչպես մի մաստոդոնտ:

Եվ այդ դեռ բոլորը չէ: Նրա տեսքի մեջ ավելի մեծ փոփոխություն էր կատարվել, որն ավելի ևս անբացատրելի էր: Ձիավորը գնում էր արդեն ոչ թե գետնի վրայով, այլ երկնքով: Դեռ ավելին. և ձին, և մարդը ոտքերը դեպի վեր էին դարձրած: Ձիու սմբակները պարզ երևում էին օդաքողի վերին եզրում, իսկ ձիավորի ուսերը (քիչ մնաց պիտի գլուխ ասեի) համարյա քսվում էին հորիզոնի գծին: Ուսերին գցած սերպալեն շուռ եկած մարմնի նկատմամբ ճիշտ էր կախված, բայց՝ հակառակ ձգողական օրենքին: Նույնը վերաբերում էր նաև սանձափոկերին և ձիու բաշին ու երկար պոչին:

Սկզբում այդ հրեշավոր ուրվականը շարժվում էր դանդաղ, անշտապ քայլով: Գոլիատունը նայում էր նրան սոսկումից քար կտրած:

Եվ հանկարծ տեղի ունեցավ մի անսպասելի փոփոխություն: Հրեշավոր ձիավորի գծագրությունը վայրկենապես ճապաղեց, ձին շուռ եկավ և վարժով վազեց հակառակ ուղղությամբ, թեպետև սմբակները դեռ էլի դիպչում էին երկնքին:

Ուրվականը վախեցել էր և փրկվում էր փախուստով:

Սոսկումից քար կտրած Կոլիաունը տեղից չէր շարժվի և կթողներ, որ ուրվականը փախչի, եթե չլիներ նրա մոխրագույն մուստանգը, ձին կտրուկ շուտ եկավ, և պաշտոնաթող կապիտանի առաջ կանգնեց հանելուկի լուծումը:

Լսվեց պայտերի թեթև հարվածը պրերիայի խոտին: Կոլիաունը հասկացավ, որ իրենից հեռու չէ իսկական ձիավորը, եթե միայն կարելի է իսկական ձիավոր կոչել նրան, ումից ընկել էր այդ հրեշավոր ստվերը:

– Սա միրա՛ժ է,– գոչեց կապիտանը մի հայիոյանք նետելով:– Ի՛նչ հիմարն եմ ես, որ այսպես խաբվեցի: Ահա նա, իմ սոսկումի պատճառը: Չէ՞ որ ես հենց նրան եմ որոնում: Եվ որքա՛ն մոտիկ է: Եթե իմանայի, կբռնեի նրան, նախքան նա ինձ կտեսներ: Դեհ, հիմա հասնենք ետևից: Եվ թեկուզ մինչև Տեխասի ծայրն էլ արշավելու լինեմ, միևնույն է՝ ես պիտի նրան հասնեմ:

Գործի է գրվում ամեն ինչ և՛ մտրակ, և՛ խթաններ: Եվ հինգ րոպե անց պրերիայով ամբողջ թափով արշավում էին երկու ձիավոր: Նրանցից յուրաքանչյուրի տակ մի արագավազ մուստանգ կար: Զիավորներից մեկը հետապնդում էր մյուսին: Նա, որին հետապնդում էին, անգլուխ էր: Իսկ նա, որ հետապնդում էր, գլուխ ուներ: Եվ այդ գլխում հասունացել էր մի ցնորամիտ որոշում:

\*\*\*

Հետապնդումը երկար չտևեց: Կոլիաունն արդեն համոզված էր իր հաղթանակին...

Նրա ձին ավելի արագ էր վազում, գուցե նրա համար, որ հեծյալը խթանում էր նրան, կամ նրա համար, որ աշխետը շատ էլ չէր վախեցել և իր բոլոր ուժերը չէր լարում:

Պարզ էր արդեն, որ մոխրագույն մուստանգը հասնում է աշխետի ետևից: Վերջապես նրանց միջև տարածությունն այնքան փոքրացավ, որ Կոլիաունը հրացանը ձեռքն առավ:

Նա ուզում էր աշխետին սպանել և դրանով վերջ դնել հետապնդումին:

Բայց չէր կրակում, որովհետև վախենում էր վրիպել: Դառն փորձից խրատված՝ նա հրացանի ձգանը չէր քաշում, ջանում էր ավելի մոտենալ, որպեսզի կրակոցն անվրեպ լինի:

Բայց մինչև նա այսպես տատանվում էր, աշխետն իր հեծյալով կտրուկ շուտ եկավ դեպի մացառուտը:

Հետապնդողը դրան չէր սպասում և նրանից ետ մնաց: Կես մղոն անցնելուց հետո միայն նրան հաջողվեց տարածությունը նորից կրճատել:

Նա մոտենում էր իրեն ծանոթ, շատ լավ ծանոթ վայրին, որտեղ արյունն էր թափված:

Ուրիշ հանգամանքներում նա կաշխատեր շրջանցել այդ վայրը, բայց այժմ նա տարված էր միայն մեկ մտքով, որը ցրում էր նրա հիշողությունը և համակում մի սարսափով ապագայի հանդեպ: Միայն ահա սարսուռ ձիավորին բռնելը կարող էր հանգստացնել նրան, միայն այդ դեպքում կարելի էր վերացնել այն վտանգը, որն այնքան վախեցնում էր նրան:

Կոլիաունը հասավ անգլուխ ձիավորի ետևից:

Մոխրագույն մուստանգի փքված ռունգերը համարյա դիպչում էին աշխետի մեկնած ազիին: Կապիտանը ձախ ձեռքով բռնել էր հրացանը՝ աջ ձեռքի մատը դրել ձգանի վրա: Նա միայն ընտրություն էր անում, թե ո՛ր տեղին ավելի լավ կլինի նշան բռնել:

Եվս մի վայրկյան՝ և գնդակը պիտի ծակեր առջևից սլացող ձիուն, բայց վերջինս, ասես վտանգը զգալով, արագ ուստյուն գործեց մի կողմի վրա և, հետապնդող մուստանգի դնչին աքացի տալով՝ սուր ու չար վրնջոցով սլացավ ուրիշ ուղղությամբ:

Մի բուպե Կոլիաունը շվարեց, ինչպես և՛ նրա ձին: Մոխրագույն մուստանգը կանգ առավ, և միայն սուր խթանը նրան ստիպեց ենթարկվել ու նորից քառատրոփ սլանալ:

Այժմ Կոլիաունն իր ձին ավելի արագ էր քշում, քան առաջ: Բայց աշխետն այլևս շավդով չէր վագում, այլ մտել էր թփուտի մեջ: Հետապնդումը նորից կարող էր ապարդյուն անցնել: Մինչ այժմ Կոլիաունը հույսը դրել էր իր ձիու արագավագության վրա: Նա չէր նախատեսել, որ գործը կարող է այդպիսի ընթացք ստանալ: Հուսահատության հասնելով՝ նա նորից հրացանը ձեռքն առավ:

Այդ ժամանակ նրանք արդեն սլանում էին անտառի եզրով, և կանաչ ճյուղերը կիսով չափ ծածկում էին անգլուխ ձիավորին: Երևում էր միայն ձիու գավակը, և հենց դրան էլ նշան բռնեց հետապնդողը:

Ծխի մի ամպիկ դուրս ժայթքեց հրացանի փոսից: Միաժամանակ որոտաց կրակոցը, և մի ինչ-որ մթին առարկա խուլ թմփոցով ընկավ գետին, ուստոստալով գլորվեց և կանգ առավ ուղիղ Կոլիաունի ձիու ոտքերի տակ: Կանգ առավ, բայց դեռ շարունակում էր այս ու այն կողմ ճռճվել, ինչպես հողը, երբ այն դադարում է պտտվել:

Մոխրագույն մուստանգը խոխոացրեց և ետ-ետ քաշվեց: Զիավորը սոսկումի մի ճիչ արձակեց:

Եվ այդ զարմանալի չէ. ներքևում, խոտերի վրա ընկած էր մի մարդու գլուխ: Նրա վրա դեռ պինդ նստած էր գլխարկը, որի ամուր, կլոր եզրերը գլխին խանգարում էին կայուն դիրք ընդունել: Դեմքը դարձրած էր ուղիղ դեպի Կոլիաունը և մահու պես գունատ էր, արյունոտված ու կնճռոտված: Աչքերը բաց էին, բայց պղտոր և ապակու պես անկյանք: Ճերմակ ատամները փայլում էին կապտած շրթունքների միջև, որոնց վրա ասես մի անհոգ ժպիտ էր սառել:

Ահա թե ի՛նչ տեսավ Կասսի Կոլիաունը:

Նա նայում էր սոսկումից դողալով: Բայց ո՛չ նրա համար, որ շփոթվել էր այդ անբնական, անհասկանալի բանից, այլ որովհետև շատ լավ գիտեր, թե ինչ բան է դա:

Նա շատ չկանգնեց այդ գլխի առաջ, որը լուռ էր, բայց շատ բան էր ասում նրան: Նախքան գլուխը կդադարեր ճռճվել փափուկ խոտի վրա, Կոլիաունը ետ դարձրեց իր ձին, ամուր խթանեց նրան և հեռու սլացավ կատաղի քառատրոփով:

Այլևս նա չհետապնդեց անգլուխ ձիավորին, որը դեռ իր համար ճամփա էր բացում խիտ թփուտի միջով: Կոլիաունն արշավեց ետ, դեպի պրերիա, դեպի Կասսա դել Կորվո:

## ԳԼՈՒԽ LXXXII

### Զարհուրելի փաթեթը

Ծեր ունի որսորդը, մացառուտից դուրս գալով, առանց շտապելու գնում էր կապիտանի հետքով, ասես նրա տրամադրության տակ մի ամբողջ օր կար և շտապելու բան չունեք:

Սակայն ուշադիր նայելու դեպքում նրա դեմքին կարելի էր կարդալ անհամբերություն ու տագնապ: Նա դադար չունեք թամբի վրա և շուտ-շուտ լարված նայում էր դեպի հեռուն:

Կոլիաունի հետքի վրա Զերը համարյա ուշադրություն չէր դարձնում. այդ հետքից չշեղվելու համար մի թռուցիկ հայացք գցելն էլ բավական էր նրան: Այդ հետքով հենց միայն գամբիկն էլ կարող էր առաջ գնալ առանց իր տիրոջ:

Բայց ծերունի որսորդը նրա համար չէր դանդաղում, որ հետքը պարզեր: Ընդհակառակն, նա կգերադասեր Կոլիաունին իր տեսադաշտից չկորցնել: Բայց այդ դեպքում կապիտանն էլ կարող էր իրեն նկատել, իսկ դա Զեբին կխանգարեր հասնել իր նպատակին:

Այդ նպատակն ամենակարևորն էր, իսկ Կոլիաունի արարքների մասին նա կարող էր իմանալ նաև առանց նրան տեսնելու, ըստ հետքերի:

Դանդաղ և զգույշ առաջ գնալով, Բայց և ոչ մի տեղ կանգ չառնելով՝ Ջեբը, վերջապես, հասավ այնտեղ, որտեղ կապիտանը տեսել էր միրաժը:

Այժմ վաղորդյան մշուշն արդեն ցրվել էր, միրաժն անհետացել, և երկնքի կապտաշող պտույնը դիպչում էր կանաչ պրերիային:

Բայց այն, ինչ տեսավ Ջեբը, պակաս չհետաքրքրեց նրան. սմբակների հետքերի երկու շարք, և ետևից գնացել էր Կոլիաունի նոր ձին. Ջեբը նրա հետքերը չափեց:

Նրա համար դժվար չէր հասկանալ, թե որ ձին է առջևից գնացել: Որսորդը նրա հետքերը ճանաչում էր այնպես լավ, ինչպես իր գամբիկի հետքերը:

– Նշանակում է, այդ սրիկային, այնուամենայնիվ, հաջողվել է գտնել նրան,– ասաց Ջեբը հետքերը գննելով:– Ասենք՝ դա դեռ չի նշանակում, թե նրան բռնել է: Բայց ես ի՞նչ եմ հիմարի պես կանգնել այստեղ: Ինչպե՞ս կարելի է ժամանակ կորցնել: Եթե միայն Կոլիաունը հասել է անգլուխ ձիավորին և նրա միջից հանել այն, ինչ իրեն պետք է, այն ժամանակ գնա ու քամի բռնիր դաշտում: Այլևս ինձ չի հաջողվի մի բան անել: Հարկավոր է շտապել: Դե՛հ, գնացինք, իմ պառավ գամբիկ: Աշխատիր հասնել այն մոխրագույն ձիուն, որն այստեղով անցել է մի կես ժամ առաջ: Ցույց տուր, որ դու նրանից վատ չես վագում: Դե՛հ, հայդա՛:

Ծերունի որսորդը իր միակ խթանով հարվածեց գամբիկի կողին, և ձին վազեց հանդարտ վարձով: Առայժմ նրանից ավելի մեծ արագություն չէր էլ պահանջվում: Ջեբն առաջվա պես գնում էր զգույշ, ուշադիր առաջ նայելով:

– Դատելով ըստ հետքի ուղղության,– խորհում էր ծերունի որսորդը,– ես բավական ճիշտ կարող եմ որոշել, թե ուր դուրս կգա այն: Կարծես բոլոր ճանապարհները միանում են այնտեղ: Այս ճանապարհով է գնացել նաև այն խեղճ տղան, որին այլևս բախտ չէր վիճակված վերադառնալու: Է՛հ, ի՛նչ արած: Եթե չի կարելի կյանք վերադարձնել նրան, ապա գոնե պետք է վրեժ լուծել այն սրիկայից, որը խլել է այդ կյանքը... Կա՛ց: Ահա նա՛: Ահա և անգլուխ ձիավորը: Հովսափա՛թ: Արշավում են ամբողջ թափով: Եվ, գրողը տանի, մոխրագույն մուստանգը կարող է հասնել աշխետի ետևից: Նրանք այս կողմը չեն գալիս, ուրեմն կարիք չկա, որ ես ու դու թաքնվենք: Բայց և այնպես հանդարտ կանգնիր: Հիմա վազել չի կարելի, թե չէ նա մեզ կնկատի: Բայց ո՛նց չէ, նա խիստ զբաղված է իր խաղով և ոչինչ չի տեսնում, բացի նրանից, որ իր քթի առջևն է... Այդպե՛ս... այդպես էլ սպասում էի, ուղիղ դեպի բացատ: Դե՛հ, իմ գամբիկ, առաջ գնանք:

Ջեբ Ստումպն առանց բացատից աչք հեռացնելու մոտեցավ անտառին:

Չնայած երկու ձիավորն էլ արդեն վաղուց ծածկվել էին կեռամանի ետևը, որսորդը գնաց ոչ թե բացատով, այլ այն եզերող թփերի միջով: Նա գնում էր այնպես, որ առջևում մի որոշ տարածության վրա ճանապարհը տեսնի, և միաժամանակ այնպես, որ եթե որևէ մեկը դիմացից դա, ինքն ու իր գամբիկը չերևան:

Կրակոցը լսելով՝ Ջեբը չգարմացավ, նա դրան սպասում էր այն թույլից, երբ տեսել էր հետապնդումը: Երբ կրակոցի որոտը հնչեց, որսորդը ճանաչեց որսորդական հրացանի ձայնը, իսկ նրան հայտնի էր, թե այդ հրացանն ում է պատկանում:

Բայց ծերունի որսորդը շատ զարմացավ, երբ կրակոցից հետո, մի հինգ թույլ էլ չանցած, հրացանի տերը դուրս եկավ մացառուտից: Նա արշավում էր այնպես, ասես մի մեծ վտանգից էր փախչում:

– Վերադառնում է, և որքա՛ն շուտ...– մրմնջաց Ջեբը նկատելով Կոլիաունին:– Ջարմանալի է... Ինչոր բան է պատահել, հա՛-հա՛-հա՛: Փախչում է, ոնց որ Սադայելն է ետևից ընկել: Գուցե սրանք դերերը փոխել են, և հիմա անգլուխն է հետապնդում կապիտանին: Այդպես է երևում: Ես մի ամբողջ արծաթե դոլար կտայի, որպեսզի այդպիսի մի տեսարանով հիանամ: Հա՛-հա՛-հա՛:

Դեռ դրանից էլ առաջ որսորդն իջել էր թամբից և զամբիկը քաշել մացառուտի մեջ, որպեսզի իրենց չնկատի փախուստով փրկվող ձիավորը, որը շուտով իրենց մոտով պիտի անցներ:

Բայց Կոլիաունն արշավում էր այնպես արագ և այնպես շփոթված, որ հազիվ թե Ջեֆին նկատեր, եթե նույնիսկ նա կանգնած լիներ իր առաջ, բաց տարածության վրա:

«Հովսափա՛ թ, – մտքում գոչեց որսորդը, հենց որ տեսավ կապիտանի սոսկումից աղճատված դեմքը:– Եթե սրա ետևից սատանա չի ընկել, ապա երևի սատանան հենց իր ներսումն է: Ես իմ օրում դեռ այսպիսի սարսափելի սփաթ չեմ տեսել: Նախապես խղճում եմ այն աղջկան, որ սրան է բաժին ընկնելու որպես կին: Խե՛ղճ միսս Պոյնդեքստեր: Հույս ունեմ, որ նրան կհաջողվի գլուխը պրծացնել, և այսպիսի սրիկայի կին չի դառնա... Բայց և այնպես սա ի՞նչ բան է: Ետևից ոչ ոք չի երևում, բայց նա շարունակում է ծլկել: Այս ո՞ւր է գնում սա: Հարկավոր է հետևել...»

– Հա՛, տուն է վերադառնում, – գոչեց Ջեֆը, դուրս գալով մացառուտի եզրը, և տեսնելով, որ Կոլիաունը շարունակում է քառատրոփ արշավել դեպի Կասա դել Կորվո:– Տուն է վերադառնում, այդ հաստատ է: Դե հիմա, իմ պառավ զամբիկ, – շարունակեց Ջեֆը, երբ մոխրագույն մուստանգն աչքից հեռացավ, – հիմա ես ու դու կգնանք մյուս կողմը և կիմանանք, թե այնտեղ ինչի համար էր կրակում նա:

\*\*\*

Տասը բոպե անց Ջեֆը ձիուց իջավ և գետնից վերցրեց մի բան, որին նույնիսկ ամենաքաջ մարդը հազիվ թե կարողանար ձեռք տալ առանց զգվանքի ու սարսուռի:

Բայց Ջեֆին հուզում էր ուրիշ զգացմունք: Նա ճանաչեց իրեն ծանոթ դեմքի դիմագծերը, թեև մաշկը կուչ էր եկել, և չորացած արյունը աղճատել էր այն: Այդ դեմքը նրա համար թանկ էր նույնիսկ մեռած, աղճատված վիճակում:

Ջեֆը փորձեց գլխարկը վերցնել մեռած գլխից, բայց, չնայած բոլոր ջանքերին, այդ նրան չհաջողվեց: Գլուխն այնպես էր ուռել, որ գլխարկի եզրերը շատ խոր էին խրվել մաշկի մեջ:

Երկար ժամանակ գլուխը ձեռքին բռնած Ջեֆը քնքշանքով նայում էր նրա դեմքին:

– Աստվա՛ծ իմ, Աստվա՛ծ իմ, – վերջապես խոսեց որսորդը:– Ի՛նչ ընծա կլինի հորը: Գուցե չարժե տանել այստեղից: Հարկավոր է հենց այստեղ թաղել և ոչ ոքի ոչ մի խոսք չասել... Բայց ո՛չ, այդպես չի կարելի. ի՛նչ եմ ասում: Թեև սա հանցանշան չէ, բայց կարող է օգնել որոշ բաներ հասկանալու: Տարօրինակ վկա կլինի սա, եթե ներկայացնենք դատարանին:

Այս ասելով՝ Ջեֆն իր հնամաշ վերմակը թամբից վերցրեց և գլուխը գլխարկի հետ միասին փաթաթեց նրա մեջ:

Հետո, այդ զարհուրելի փաթեթը թամբի աղեղից կախելով, հեծավ իր զամբիկը և խոր մտքի մեջ ընկած դուրս եկավ անտառից:

## ԳԼՈՒԽ LXXXIII

### Եկվոր իրավաբանները

Զինվորական բանտն ընկնելուց հետո երրորդ օրը Մորիս Ջերալդի ջերմությունն իջավ, և նա դադարեց զառանցել: Չորրորդ օրը նա արդեն համարյա առողջ էր: Հինգերորդ օրը նշանակված էր դատավարությունը:

Տեխասում, որտեղ մարդուն կարող էին դատել ու կախել մի քսանչորս ժամվա ընթացքում, այսպիսի շտապողականությունը չէր կարող արտասովոր բան թվալ:



Մուստանգերի բազմաթիվ թշնամիներն իրենց ինչ-որ նկատառումներով ամեն կերպ արագացնում էին դեպքերը, իսկ նրա բարեկամները, որոնք զգալիորեն ավելի քիչ էին, չէին կարող բավականաչափ ծանրակշիռ հիմքեր բերել հետաձգելու համար:

Ավանի բնակչության մեծ մասը պահանջում էր անհապաղ դատել ոճրագործին, կրկնելով սովորական խոսքը՝ «Մպանվածի արյունը վրեժ է պահանջում»:

Անհապաղ դատ սկսելու կողմնակիցներին օգնեց և մի պատահական հանգամանք, նահանգի գլխավոր դատավորը հենց այդ ժամանակ շրջագայում էր և մտադիր էր այդ շաբաթ լինել Ինջ ամրոցում:

Ահա թե ինչու Մորիս Ջերալդի գործը, ինչպես և սպանության ամեն մի գործ, պետք է քննվեր ամեն նամոտ ժամանակներում:

Եվ որովհետև ոչ ոք դրան չէր առարկում, ապա և ոչ ոք չէր խնդրում հետաձգել այն: Դատավարությունը նշանակված էր ընթացիկ ամսվա տասնհինգին:

Մեղադրյալն իրավունք ուներ դատապաշտպան պահանջելու, բայց ավանն իր փաստաբանը չունեւ, այդ սահմանամերձ շրջաններում փաստաբանները սովորաբար երևում էին դատավորի հետ, իսկ դատավորը դեռ չէր եկել: Բայց մուստանգերին պաշտպանելու համար Սան Անտոնիոյից ավան ժամանեց մի նշանավոր փաստաբան: Նա ասաց, որ եկել է իր սեփական նախաձեռնությամբ:

Դա կարող էր պարզապես մեծահոգություն լինել, բայց գուցե և այդ փաստաբանը կոնգրեսի ընտրություններից առաջ ուզում էր անուն նվաճել: Բայց ասում էին նաև, որ նրան այստեղ գալ դրդել է ինչ-որ չքնաղ ձեռքերից ստացած ոսկին:

«Անձրևը, որ սկսվում է, դույլ-դույլ է թափվում»: Տեխասի բնությունը ճիշտ բնորոշող այս ասացվածքը այս անգամ ճիշտ եղավ նաև իրավաբանների նկատմամբ:

Դատավարության նախօրյակին Ինջ ամրոցը եկավ ևս մի իրավաբան և հայտարարեց, որ ինքն էլ է պաշտպանելու մեղադրյալին:

Նա ավելի երկար ճանապարհ էր անցել, քան Սան Անտոնիոյից եկողը. նա դուրս էր եկել Իռլանդիայի մայրաքաղաքից և Ատլանտյան օվկիանոսը կտրելով այստեղ հասել, որպեսզի տեսնվի սպանության մեջ մեղադրվող մարդ ու հետ:

Ճիշտ է, դուրիների իրավաբանն այս վերջին հանգամանքից տեղեկություն չէր ունեցել, նա մուստանգերի մոտ էր եկել ուրիշ գործով և շատ էր զարմացել, երբ Օբերդոֆերի հյուրանոցում, որտեղ նա իջևանել էր, ասել էին, թե Մորիս Ջերալդը բանտարկված է: Նա ավելի էր զարմացել, երբ իմացել էր, թե ինչու էն մեղադրում իռլանդացուն:

– Ինչպե՞ս, Ջերալդների շառավիղը սպանության մե՞ջ է մեղադրվում: Բալլահ դոյակի ու նրա չքնաղ պարտեզի տե՞րը: Ախր բոլոր փաստաթղթերն իմ ձեռքումն են: Տարեք ինձ նրա մոտ,– պահանջեց Դուբլինից եկած իրավաբանը:

Թեպետև Օբերդոֆերը կասկածում էր, թե իր նոր հաճախորդը խելագար է, այնուամենայնիվ, ծառային պատվիրեց նրան տանել կալանատուն:

Եթե նույնիսկ իռլանդացի իրավաբանը խելագար էր, ապա նրա անխելքության մեջ մի որոշ սխտեմ կար: Նրան ոչ միայն չմերժեցին տեսակցություն ունենալ կալանավորի հետ, այլև, ընդհակառակն, թույլատրեցին ուզած ժամանակ այցելել նրան:

Այդ իրավունքը նա ստացավ մայրին ցույց տալով որոշ փաստաթղթեր, որոնք նրան օգնեցին նաև մտերմական հարաբերություններ ստեղծելու Սան Անտոնիոյից եկած փաստաբանի հետ:

Այդ լարված պահին իռլանդացի իրավաբանի ժամանումը շատ ու շատ խոսակցությունների առիթ դարձավ ամրոցում, ավանում և շրջակա ագարակներում: Օբերդոֆերի պանդոկում ամեն տեսակ ենթադրություններ էին արվում, որովհետև պանդոկի տիրոջից ստացած տեղեկությունները միայն հետաքրքրություն էին բորբոքում իռլանդացի հյուրի նկատմամբ:

Սակայն անդրօվկիանոսյան իրավագետը հավատարիմ գտնվեց իր մասնագիտության ավանդույթներին: Հենց սկզբում թույլ տված մի փոքրիկ անփութությունից հետո, երբ զարմանքի պահին ավելորդ խոսքեր էր ասել, նա բերանը փակեց, ինչպես ոստրեն՝ տեղատվության ժամանակ:

Ասենք՝ նա խոսելու ժամանակ էլ չունեի: Նա եկել էր հենց դատավարության նախօրյակին և իր տրամադրության տակ եղած մի քանի ժամն անց էր կացնում կամ բանտում՝ կալանավորի հետ զրուցելով, կամ թե Սան Անտոնիոյից եկած իրավաբանի հետ առանձնացած: Լուրեր էին շրջում, թե Մորիս Ջեփալդը ինչ-որ հրեշավոր պատմություն է արել նրանց: Բայց ոչ ոք մանրամասնություններ չգիտեր, և բոլորը հետաքրքրությունից վառվում էին:

Այդ պատմությունը հայտնի էր միայն մեկ մարդու՝ որսորդ Ջեփ Ստումպին, և նա կարող էր ամեն ինչ հաստատել:

Գուցե և գիտեր էլի մի ուրիշ մարդ, թեև ո՛չ մեղադրյալը, ո՛չ պաշտպանները նրան ոչինչ չէին պատմել:

Ջեփը նույնպես նրանց մեջ չէր երևում: Նա նրանց հետ խոսել էր միայն մեկ անգամ: Դրանից հետո որսորդն անհետացել էր, և այլևս ոչ ոք նրան չէր տեսել ո՛չ կալանատան մոտ, ո՛չ ավանում: Բոլորը կարծում էին, թե Ջեփ Ստումպը սովորականի պես որսի է գնացել:

Բայց բոլորը սխալվում էին: Այս անգամ Ջեփը անտառներում թափառում էր ոչ թե որս, այլ անգլուխ ձիավորին գտնելու համար:

## **ԳԼՈՒԽ LXXXIV**

### **Քնքշասիքս հորաքրոջ որդին**

«Փա՛ որ Աստծու, վաղը նրան դատում են: Հազիվ թե մինչ այդ որևէ մեկը կարողանա բռնել այն նզովյալ ձիուն: Հուսով եմ, որ նրան երբեք էլ չեն բռնի: Իսկ ուրիշ բանից վախենալու բան չունեմ: Առանց դրան ոչ ոք չի կարող հասկանալ, թե ինչ է կատարվել: Գետինը մտնեմ, թե ես ինքս էլ որևէ բան հասկանում եմ: Գիտեմ միայն, որ ... Ջարմանալի է, ինչո՞ւ է այստեղ լույս ընկել այդ իռլանդացի խառնակիչը: Մեկ էլ այն մյուսը՝ Սան Անտոնիոյից: Ո՞վ է կանչել նրան և ինչո՞ւ: Ո՞վ է վճարելու նրան: Ասենք՝ ինչ տարբերություն: Միևնույն է, ես չեմ վախենում: Ինչպես էլ շուռումուռ տան նրանք, բացի Ջեփալդից ուրիշի կասկածել չեն կարող: Բոլոր հանցանշանները նրա դեմ են: Բոլորն էլ սրան են հավատում: Եվ չեն կարող նրան մեղավոր չճանաչել: Միայն Ջեփ Ստումպն է այլ կերպ մտածում: Այդ քավթառ աղվեսը շարունակ քիթը խոթում է, ուր պետք չէ: Բայց վաղուց չի երևում: Ո՞ւր է կորել: Ասում են՝ որսի է գնացել: Բայց հիմա որսի ժամանակ է: Իսկ եթե այն ձիու ետևից է ընկել: Ի՞նչ կլինի, եթե բռնի... Ես ինքս մի անգամ էլ կփորձեի, բայց հիմա արդեն ուշ է: Վաղը երեկոյան դեմ ամեն ինչ վերջացած կլինի: Իսկ եթե հետո... Է՛հ, գրողը տանի, հիմա դրա մասին պետք չէ մտածել: Հարկավոր է միայն, որ հիմա ամեն ինչ կարգին լինի: Իսկ թե ինչ կլինի հետո՝ կարևոր չէ: Երբ նրան կկախեն, հազիվ թե այնուհետև նոր մեղավորներ որոնեն: Նույնիսկ եթե որևէ կասկածելի բան երևա, կաշխատեն ծածկել: Թե չէ՝ ստիպված պիտի լինեն խոստովանել, որ կախաղան են հանել անմեղ մարդու... Կարծես թե օրինակատարների հետ ամեն ինչ կարգին է: Նույնիսկ Մեմ Մենլին այլևս չի կասկածում: Ես համոզեցի նրան, երբ պատմեցի, թե ինչ եմ լսել այն գիշերը: Ճիշտ է, ես ավելի քիչ բան էի լսել, քան պատմեցի, բայց այդքանն էլ բավական է խելքահան լինելու համար: Բայց ի՛նչ կարիք կա մտածել անցյալի մասին: Լուրիզան տեսակցություն է ունեցել նրա հետ, ուրիշ ոչինչ: Բայց այլևս երբեք նրան չի տեսնի: Գուցե թե միայն երկնքում տեսնի: Ի՛նչ կա որ, այդ հենց իրենից կախված կլինի: Բայց գուցե նա ամենևին էլ...

Գուցե դա Լուիզայի կողմից սոսկ երախտագիտություն է եղել: Ո՛չ-ո՛չ: Հասարակ երախտագիտության զգացումը չի ստիպի կեսգիշերին անկողնից վեր կենալ և այգի գնալ տեսակցելու: Լուիզան սիրում է նրան, սիրում է: Է՛հ թող սիրի: Նա երբեք Լուիզայի ամուսինը չի լինի: Լուիզան էլ երբեք չի տեսնի նրան: Իսկ եթե շարունակի համառել, դրանով միայն կօգնի մեղադրելու մուստանգերին: Բավական է նրա մի խոսքը, և օղակը կսեղմի տղայի վիզը: Եվ նա կարտասանի այդ խոսքը, եթե միայն չասի մի ուրիշը, որն արդեն երկու անգամ ես խնդրել եմ նրան: Երբորդ անգամը վերջինը կլինի: Էլի մի մերժում՝ և ես նրանց ցույց կտամ իմ խաղը: Ոչ միայն այն իռլանդացի արկածախնդիրը մահապատիժ կստանա, այլև Լուիզան ինքը կդառնա նրա կործանման պատճառը: Իսկ ագարակը, տունը, ստրուկները, ամեն ինչ...»:

Կոլիաունի այս մտորումներն ընդհատվեցին, երբ ներս մտավ ագարակատերը:

– Ա՛, քեռի Վուդլի, ես հենց ձեզ տեսնել էի ուզում:

Վուդլի Պոյնդեքստերը վշտաբեկ և լուռումունջ թափառում էր Կասա դել Կորվոյի միջանցքներում: Նա իր քրոջ որդու սենյակն էր մտել պատահաբար, առանց որևէ մտադրության:

– Ինձ տեսնե՞լ էիր ուզում, Կասսի: Ինչի՞ համար:

Վշտահար ծերունու ձայնի մեջ մի տեսակ հնազանդություն էր հնչում: Հպարտ Պոյնդեքստերը, որի առաջ երկու հարյուր ստրուկներ էին դողում, այժմ կանգնած էր իր սեփական տիրակալի առաջ: Ճիշտ է, դա իր հարազատն էր, իր քրոջ որդին, բայց դա նրա դրությունը չէր թեթևացնում, նա շատ լավ գիտեր Կոլիաունի բնավորությունը:

– Ես ուզում էի ձեզ հետ խոսել Լուիզայի մասին, – պատասխանեց Կոլիաունը:

Դա հենց այն նյութն էր, որից Վուդլի Պոյնդեքստերն ամեն կերպ խուսափում էր: Նա վախենում էր նույնիսկ մտածել իր դստեր մասին, առավել ևս՝ քննարկել նրան վերաբերող որևէ հարց, մանավանդ այն մարդու հետ, որն սկսեց այդ խոսակցությունը: Այնուամենայնիվ, ագարակատերը զարմանք չցուցաբերեց: Եվ զարմացած էլ չէր. նա սպասում էր այդ խոսակցությանը:

Կոլիաունի տոնը ոչ մի լավ բան չէր գուշակում. դա ավելի շուտ հնչում էր որպես պահանջ, քան թե խնդիրը:

– Լուիզայի մասի՞ն: Ի՞նչ ես ասելու, – հարցրեց Պոյնդեքստերը շինծու հանգստությամբ:

– Այ թե ինչ... – խոսեց Կոլիաունը որպես թե տատանվելով, սիրտ չանելով ասելիքն ասել: – Ես... ես... ես ուզում էի...

– Ես կուզենայի՝ ասաց ագարակատերը օգտվելով նրա դադարից, – ես կգերադասեի առայժմ չխոսել նրա մասին:

Նա այս ասաց համարյա աղաչական տոնով:

– Բայց ինչո՞ւ, քեռի, – հարցրեց Կոլիաունը՝ դժգոհ լինելով նրա առարկությունից:

– Դու ինքդ գիտես, թե ինչու, Կասսի:

– Ես հասկանում եմ, որ ձեզ համար ծանր է: Խեղճ Հենրին կորավ: Ենթադրում են, որ նա... Բայց նա կարող է վերադառնալ, և ամեն ինչ լավ կլինի:

– Երբե՛ք: Մենք այլևս երբեք նրան չենք տեսնի ո՛չ կենդանի, ո՛չ մեռած: Ես այլևս որդի չունեմ:

– Բայց դուք դուստր ունեք, իսկ նա...

– Նա խայտառակեց ինձ:

– Ես դրան չեմ հավատում, ոչ...

– Ուրիշ էլ ինչպե՞ս կարելի է բացատրել այն, ինչ ինքս տեսա ու լսեցի: Ի՞նչը կարող էր նրան ստիպել բոլորովին մեն-մենակ գնալ այնտեղ, քսան մղոն ճանապարհ կտրել, հասնել հասարակ ձիավաճառի խրճիթը և նստել նրա սնարի մոտ: Օ՛, Աստվա՛ծ իմ: Եվ ինչո՞ւ նա պաշտպան կանգնեց մուստանգերին, իմ որդուն սպանողին, իր եղբորը սպանողին: Օ՛, Աստվա՛ծ իմ:

– Առաջին, ես կարծում եմ, նա գոհացուցիչ բացատրեց: (Բայց Կոլիաունն ինքն էլ իր ասածին չէր հավատում): Երկրորդը նույնպես հասկանալի է: Ամեն մի կին նույնը կաներ: Համենայնդեպս Լուիզայի նման կինը:

– Նրա նման մի ուրիշը չկա՛: Այս ասում եմ ես, նրա հայրը: Օ՛, եթե միայն կարողանայի հավատալ քո խոսքերին: Իմ խեղճ աղջիկ: Ախր նա պետք է դառնար իմ մխիթարությունը, երբ այլևս որդի չունեմ...

– Միայն նրանից է կախված բերել ձեզ մի որդի... մի մարդ, որն արդեն հարազատ է ձեզ, որը բոլոր ուժերով կաշխատի փոխարինել գոհվածին: Ես չեմ ուզում հանելուկով խոսել, քեռի Վուդլի: Դուք գիտեք, թե ինչ եմ մտածում ես: Ես հաստատ որոշում ունեմ, ես ուզում եմ, որ Լուիզան իմ կինը դառնա:

Ազարակատերն այս լսելով ամենափոքր զարմանք անգամ չարտահայտեց. նա սպասում էր դրան: Բայց և այնպես նրա դեմքն ավելի մռայլվեց:

Պարզ էր, որ այդ ամուսնության միտքը նրան դուր չէր գալիս: Դա կարող էր զարմանալի թվալ: Մինչև վերջին ժամանակներս Պոյնդեքստերն այդ ամուսնության կողմնակից էր և, թեև շատ զգուշությամբ, շատ անգամ փորձել էր համոզել իր աղջկան ամուսնանալ Կասսիի հետ:

Մինչև Տեխաս փոխադրվելը Պոյնդեքստերը լավ չէր ճանաչում իր քրոջ որդուն:

Թեև Կոլիաունը Միսսիսիպի քաղաքացի էր, բայց չափահաս դառնալուց հետո մեծ մասամբ ապրում էր նոր Օռլեանում, որտեղ քեֆեր սարքելու ավելի մեծ հնարավորություններ ուներ: Նա շատ հազվադեպ էր հյուր գալիս քեռու ազարակը: Բայց հետո, երբ Լուիզան մեծանալով դարձավ մի գեղեցիկ աղջիկ: Կոլիաունն սկսեց ավելի հաճախ այցելել և ավելի երկար ժամանակով հյուր մնալ:

Այնուհետև Կասսին մասնակցեց մեքսիկական արշավանքին, մոտ մի տարի եղավ այնտեղ և կապիտանի աստիճան ստացավ: Ռազմական սխրագործություններից հետո նա վերադարձավ հայրենիք՝ կրեոլուհու սրտին տիրանալու հաստատ որոշումով:

Այդ ժամանակից Կոլիաունը համարյա չէր հեռանում իր քեռու տնից: Եթե նա դեռատի աղջկա մոտ առանձին հաջողություն էլ չուներ, ապա, համենայնդեպս, դարձել էր նրա հոր ցանկալի հյուրը, որովհետև նրա բարեհաճ վերաբերմունքին արժանանալու հուսալի միջոցներ ուներ:

Երբեմնի հարուստ ազարակատերը վերջին տարիներս սկսել էր արագորեն սնանկանալ: Շքեղ ապրելու սովորությունը նրան պարտքերի մեջ էր գցել: Նրա քրոջ որդին, ընդհակառակն, մի պատահական դիպվածով հարստացել էր: Եվ միանգամայն բնական է, որ նրանց միջև գործարար հարաբերություններ սկսվեցին:

Լուիզիանայում քչերն էին իմանում, որ Պոյնդեքստերը իր քրոջ որդու պարտապանն է, այնտեղ նա բոլորի հարգանքն էր վայելում: Այդ զսպում էր Կոլիաունին, և նա իր ամբարտավանությունը ցույց չէր տալիս:

Միայն Տեխաս փոխադրվելուց հետո նրանց հարաբերությունները ստացան այն բնորոշ գծերը, որ սովորաբար լինում է պարտապանի ու պարտքատիրոջ միջև: Նրա հարաբերությունները քրոջ որդու հետ ավելի ևս սրվեցին, երբ կապիտանը սկսեց համառորեն փորձեր անել տիրանալու Լուիզայի անառիկ սրտին, իսկ աղջիկը նույնպիսի համառությամբ ետ էր վանում նրան:

Այժմ ազարակատերը հնարավորություն ուներ ավելի լավ իմանալու քրոջ որդու բնավորությունը: Կասա դել Կորվո փոխադրվելուց հետո նրա հիասթափությունն օրեցօր աճում էր:

Կոլիաունի կոնիլը մուստանգերի հետ, և այդ կովի վախճանը չավելացրեց ծերունի Պոյնդեքստերի հարգանքը քրոջ որդու նկատմամբ, թեև նա որպես ազգական ստիպված էր կապիտանի կողմը պահել:

Կային և ուրիշ հանգամանքներ, որոնք ուժեղացնում էին նրա հակակրանքը քրոջ որդու նկատմամբ և այդ ամուսնությունը դարձնում էին անցանկալի, չնայած այնքան շատ ձեռնտու լինելուն:

Բայց, ավա՛ղ, շատ պատճառներ էլ կային, որոնք չէին թույլ տալիս կտրականապես մերժել Կոլիաունին:

Պոյնդեքստերի պատասխանն ավելի շուտ անվճռականությունից էր բխում, քան վշտից:

– Եթե ես քեզ ճիշտ եմ հասկանում, Կասսի, դու խոսում ես հարսանիքի մասին: Բայց մի՞թե դրա մասին մտածելու ժամանակն է, քանի որ մեր տանը սուգ է: Մտածիր, ինչ կասեն մարդիկ:

– Դուք ինձ չհասկացաք, քեռի: Ես հարսանիքի մասին չեմ խոսում: Այսինքն՝ մոտակա ժամանակներս հարսանիքի մասին... Ես միայն կուզենայի մի որևէ վստահեցում ստանալ և պատրաստ եմ սպասելու ավելի հարմար ժամանակի:

– Ես քեզ չեմ հասկանում, Կաշ...

– Լսեցեք ինձ, և ես ձեզ ամեն ինչ կբացատրեմ:

– Խոսիր:

– Ես ուզումի էի հետևյալն ասել: Որոշել եմ ամուսնանալ: Դուք գիտեք, որ շուտով երեսուն տարեկան կդառնամ: Այդ տարիքում մարդու ձանձրացնում է դատարկ թրև գալը: Ես խիստ հոգնել եմ դրանից և ուզում եմ ընտանիք կազմել: Համաձայն եմ, որ Լուիզան իմ կինը լինի: Շտապելու բան չկա: Առայժմ ինձ հարկավոր է նրա խոստումը՝ հաստատ ու որոշակի, որպեսզի ոչ մի կասկած չմնա: Երբ այս բոլոր անախորժությունները կվերջանան, ժամանակ կլինի խոսելու ամուսնության և այլ բաների մասին:

«Անախորժություններ» բառը և ընդհանրապես Կոլիաունի այս ամբողջ ճառը վիրավորեց ծերունու հպարտությունը, որն իր որդու կորուստն էր սգում: Այս վրդովմունքն արթնացրեց Պոյնդեքստերի երբեմնի հպարտությունը:

Բայց կարճ ժամանակով: Մի կողմից նա պատկերացնում էր իր ազարակը, ստրուկները, հարստությունը, հասարակության մեջ ունեցած դիրքը, մյուս կողմից՝ իր աղքատությունը, որ կործանում էր թվում:

Բայց և այնպես նա վերջնականապես անձնատուր չեղավ, որ կարելի էր հասկանալ նրա պատասխանից:

– Ի՛նչ ասեմ, Կասսի, ճշմարիտն ասած՝ դու բավական պարզ խոսեցիր: Բայց ես չգիտեմ, իմ աղջիկը լա՞վ է տրամադրված դեպի քեզ: Դու ասում ես, թե համաձայն ես, որ նա քո կինը դառնա: Այո՛, բայց ինքը համաձայն չէ: Ես կարծում եմ ամեն ինչ սրանից է կախված:

– Ես կարծում եմ, քեռի, որ դա մեծ չափով կախված է ձեզնից: Դուք հայրն եք և կարող եք համոզել նրան:

– Ես այդ վստահությունը չունեմ: Նա այն աղջիկներից չէ, ում կարելի է համոզել: Եվ դու, Կասսի, նույնքան լավ գիտես այս, որքան ես:

– Ես միայն մեկ բան գիտեմ, որ հաստատ որոշել եմ ընտանիք կազմել և կուզենայի, որ Կասա դել Կորվոյի տիրուհին Լուիզան լինի և ոչ թե մի որևէ ուրիշ կին:

Այս կոպիտ խոսքերը խիստ վիրավորեցին Վուդլի Պոյնդեքստերին:

Առաջին անգամ նրան հասկացնում էին, որ նա այլևս Կասա դել Կորվոյի տերը չէ: Թեև սա միայն ակնարկ էր, բայց նա շատ լավ հասկացավ այդ:

Նորից նրա առաջ պատկերացան մի կողմից հարստությունը, ազարակը, ստրուկները, հասարակության մեջ ունեցած դիրքը, մյուս կողմից աղքատությունն իր բոլոր գրկանքներով ու ձախորդություններով...

Աղքատությունը նրան զգվելի էր թվում, թեև ոչ ավելի զգվելի, քան իր առաջ կանգնած մարդը, իր քրոջ որդին, որն ուզում էր իր որդին դառնալ:

Պոյնդեքստերի սրտում բարին զիջեց չարին: Նա խոստացավ Կասսին օգնել կործանելու իր դստեր երջանկությունը:

– Լուիզա:

– Ի՛նչ, հայրիկ:

– Ես մի բան եմ խնդրելու քեզանից:

- Ի՞նչ բան, հայրիկ:
- Դու գիտես, որ Կասսին սիրում է քեզ: Նա պատրաստ է մեռնելու քեզ համար, և դեռ ավելին, ուզում է ամուսնանալ քեզ հետ:
- Բայց ես չեմ ուզում նրա հետ ամուսնանալ: Ո՛չ, հայրիկ: Մահն ավելի լավ է: Ամբարտավա՛ն սրիկա: Ես գիտեմ, թե ինչ է նշանակում դա: Նա քեզ ուղարկել է, որ դու անես այդ առաջարկությունը: Դե ուրեմն ասա նրան, որ ես պատրաստ եմ փախչելու պրերիա և իմ հացը վաստակելու վայրի ձիեր որսալով, միայն թե նրա կինը չդառնամ: Այսպես էլ հաղորդիր նրան:
- Լսիր ինձ, դստրիկս, դու երևի չգիտես, որ...
- Որ Կասսին քո պարտատե՞րն է: Ես այդ բոլորը գիտեմ, սիրելի հայրիկ: Բայց գիտեմ և այն, որ դու Վուդլի Պոյնդեքստերն ես, իսկ ես՝ քո դուստրը:
- Այս ակնարկը ճիշտ նպատակին հասավ, ազարակատիրոջ հպարտությունը նորից արթնացավ, և նա պատասխանեց.
- Իմ սիրելի Լուիզա, որքա՛ն նման ես դու քո մորը: Իսկ ես կասկածում էի դրան: Ներիր ինձ, իմ հպարտ աղջիկ: Անցյալը մոռանանք: Ինքդ որոշիր: Դու ազատ ես մերժելու նրան:

## ԳԼՈՒԽ LXXXV

### Բարեսիրտ հորաքրոջ որդին

- Լուիզա Պոյնդեքստերը լիովին օգտվեց հոր տված ազատությունից: Մի ժամ էլ չանցած՝ նա կտրականապես մերժեց Կոլիաունին:
- Կոլիաունն արդեն երրորդ անգամն էր նրան առաջարկություն անում, թեև առաջին երկու անգամը խոսել էր այլաբանորեն:
- Սա երրորդ անգամն էր, և պատասխանը պիտի լիներ վերջնական: Եվ պատասխանը պարզ էր: Լուիզան ուղղակի ասաց՝ «Ո՛չ», և արտահայտիչ կերպով ավելացրեց՝ «Երբե՛ք»:
- Նա խոսում էր կտրուկ՝ չաշխատելով մեղմացնել իր խոսքերը:
- Կոլիաունը նրան լսեց առանց զարմանքի: Երևի սպասում էր այդ մերժումը:
- Նրա դեմքին ոչ մի մկան չցնցվեց, նա չգունատվեց և չցուցաբերեց հուսահատության ոչ մի նշան, որ բնական բան է այդպիսի թույլենքերին: Նա այդ գեղեցիկ աղջկա առաջ կանգնած էր ինչպես մի հովազ, որ պատրաստ է նետվելու իր գոհի վրա: Թվում էր, թե ուզում է աղջկան ասել. «Մեկ թույլ ել չանցած՝ դու ուրիշ երգ կերգես»:
- Բայց նա ասաց.
- Դու կատա՞կ ես անում, Լուիզա:
  - Ո՛չ, սըր: Մի՞թե իմ խոսքերը նման են կատակի:
  - Դու պատասխանեցիր բոլորովին առանց մտածելու:
  - Ինչի՞ մասին:
  - Շատ բանի:
  - Այսինքն:
  - Ամենից առաջ նրա մասին, թե ես ինչպես եմ սիրում քեզ:
- Լուիզան լռեց:
- Ես սիրում եմ քեզ,– շարունակեց Կոլիաունը,– սիրում եմ այնպես, ինչպես սիրում են միայն մեկ անգամ: Այդ սերը կարող է մեռնել միայն ինձ հետ միասին: Քո մահով այն չի մարի...

Նա լռեց, բայց պատասխան չստացավ:

– Ի՛նչ օգուտ իմ սիրո պատմությունն անելուց: Այդ սերը բռնկեց այն օրը... ոչ, այն ժամին, երբ ես առաջին անգամ տեսա քեզ: Հիշո՞ւմ ես, վեց տարի առաջ, երբ ես եկա քո հոր տուն: Հենց որ ձիուց ցած թռա, դու ինձ հրավիրեցիր քեզ հետ միասին զբոսնել այգում, մինչև սեղան պատրաստեն: Այն ժամանակ դու փոքրիկ աղջիկ էիր, անչափահաս, բայց արդեն այնքան չքնաղ, որքան այժմ: Դու իմ ձեռքը բռնեցիր և ավագածածկ ուղիով ինձ տարար շագանակենիների տակ, չիմանալով, իհարկե, թե ինչպիսի հուզմունք առաջացրեց իմ մեջ քո ձեռքի շփումը: Քո անուշիկ խոսակցությունն իմ սրտում այնպիսի խոր հետք թողեց, որ այն ջնջել չկարողացան ո՛չ ժամանակը, ո՛չ հեռավորությունը, ո՛չ էլ խնջույքները...

Կրեոլուհին շարունակում էր լսել, բայց արդեն ո՛չ այնքան անտարբեր: Եվ դժվար թե գտնվեր մի կին, որը շոյված չլիներ այդպիսի պերճախոսությունից ու սիրո ջերմ խոստովանությունից: Թեև նրա հայացքի մեջ խրախուսանք չկար, բայց սրտում խղճահարություն շարժվեց: Բայց նա ոչինչ չասաց:

Կռիաունը շարունակեց:

– Այո, Լուիզա, սա ճշմարտություն է: Ես փորձեցի և՛ այս, և՛ այն, և՛ երրորդը: Վեց տարին բավական երկար ժամանակ է: Միասնիպից մինչև Մեքսիկա փոքր տարածություն չէ, իսկ ես այնտեղ գնացի հենց միայն նրա համար, որ քեզ մոռանամ: Բայց դա չօգնեց: Վերադառնալուց հետո ես անձնատուր եղա խնջույքներին: Նոր Օռլեանն այդ լավ գիտե: Ես չեմ կարող ասել, թե իմ զգացմունքն ավելի ուժեղացավ, որովհետև ես ուզում էի այն խեղդել, ավելի ուժեղանալ այն չէր կարող: Հենց այն ժամից, երբ դու իմ ձեռքը բռնեցիր և ինձ անվանեցիր գեղեցիկ ազգական, ես չեմ հիշում, Լուիզա, թե իմ զգացմունքը որևէ չափով փոխված լինի: Գուցե թե միայն փոխվել է այն ժամանակ, երբ խանդն ինձ ստիպել է ատել քեզ այնքան ուժեղ, որ ես պատրաստ եմ եղել սպանել քեզ:

– Ինչպե՞ս ես կարողանում այդպիսի բան ասել, Կասսի: Դա անհեթեթություն է: Նույնիսկ ուղղակի հիմարություն:

– Եվ միևնույն ժամանակ միանգամայն լուրջ բան է: Ես այնպես էի խանդում քեզ, որ երբեմն դժվարանում էի ինքս ինձ զսպել: Իմ վրդովմունքը ես թաքցնել չէի կարող, և դու այդ լավ գիտես:

– Բայց ինչո՞ւ եմ ես մեղավոր, Կասսի: Չէ՞ որ ես երբեք քեզ առիթ չեմ տվել մտածելու, որ...

– Ես գիտեմ ինչ ես ուզում ասել: Կարող ես չշարունակել: Ես ինքս կշարունակեմ. «մտածելու, որ ես քեզ սիրում եմ»: Ահա թե ինչ էիր ուզում ասել դու: Ես այդ չեմ էլ պնդում,– շարունակեց նա ավելի ևս աճող հուսահատությամբ:– Ես քեզ չեմ մեղադրում, թե դու կոկետություն ես արել ինձ հետ: Մեղավորն Աստված է, որն այնպիսի գեղեցկություն է պարգևել քեզ, կամ թե սատանան, որ ինձ ստիպեց նայել քեզ վրա:

– Քո խոսքերը միայն ցավ են պատճառում ինձ: Ես չեմ կարծում, թե դու ինձ շողոքորթում ես: Դու այնքան ջերմ ես խոսում, որ կասկածել չի լինի, բայց, հավատա, Կասսի այդ միայն թվում է քեզ, և դու հեշտությամբ կարող ես ազատվել քո այդ ցնորքից: Չէ՞ որ կան շատ կանայք, որոնք ինձնից ավելի գեղեցիկ են և շատ շոյված կլինեին քո այդպիսի սիրո խոստովանությունից: Ինչո՞ւ դու նրանց չես դիմում:

– Ինչո՞ւ,– դառնությամբ կրկնեց Կասսին,– ի՛նչ անմիտ հարց:

– Ես կրկնում եմ այդ հարցը և չեմ գտնում, թե անմիտ է: Ես պետք է ազնվորեն ասեմ քեզ, Կասսի, որ չեմ սիրում քեզ և երբեք չեմ սիրի:

– Ուրեմն դու ինձ հետ չե՞ս ամուսնանա:

– Ա՛յ, այդ արդեն անմիտ հարց է: Ես ասացի, որ քեզ չեմ սիրում: Եվ կարծում եմ այդ բավական է:

– Իսկ ես ասացի, որ սիրում եմ քեզ: Բայց դա միայն մեկ պատճառն է, որ ես ուզում եմ դու իմ կինը դառնաս: Կան և ուրիշ պատճառներ: Ուզո՞ւմ ես լսել բոլորը:

Այժմ արդեն Կռիաունն այլևս չէր խնդրում: Նա նորից հովազի նման էր դարձել:

– Ասում ես կան և ուրիշ՝ պատճառներ: Ասա տեսնենք, ես ոչ մի բանից չեմ վախենում:

– Ա՛յ թե ինչ– քմծիծաղ տվեց Կոլիաունը։– Դու չե՞ս վախենում։

– Ո՛չ, չեմ վախենում։ Ինչի՞ց պիտի վախենամ։

– Ճիշտ է, դու չե, որ պիտի վախենաս, այլ քո հայրը։

– Ասա։ Այն, ինչ հորս է վերաբերում, վերաբերում է նաև ինձ։

Ես նրա դուստրն եմ։ Հիմա, ավա՛ղ, միակ զավակը... Շարունակիր, Կասսի։ Ի՛նչ ամպեր են կախվել նրա գլխին։

– Ամպեր չէ, Լո՛ւիզա, այլ շատ ավելի լուրջ անախորժություն։ Դժվարություններ, որոնք նա հաղթահարել չի կարող։ Դու ինձ ստիպում ես խոսել այնպիսի բաների մասին, որոնք քեզ ամեննին հարկավոր չէ իմանալ։

– Օ՛, մի՞թե։ Դու սխալվում ես, Կասսի։ Ես արդեն ամեն ինչ գիտեմ։ Ինձ հայտնի է, որ իմ հայրը խճճվել է պարտքերի մեջ, և որ փողը դու ես տվել նրան։ Ես ինչպե՞ս կարող էի չնկատել այդ։ Այն ամբարտավանությունը, որ դու ցուցաբերում ես մեր տանը, այն գոռոզությունը, որ դու ցուցաբերում ես՝ նույնիսկ չքաշվելով ծառաների ներկայությունից, նույնիսկ նրանց համար բավականաչափ ապացույց էին, որ մեր տանն ամեն ինչ բարեհաջող չէ։ Դու ես Կասսա դել Կորվոյի տերը։ Ես այդ գիտեմ։ Բայց դու իմ սրտի տերը չես։

Այս համարձակ պատասխանից Կոլիաունը վիատվեց։ Բայց նա դեռ էլի մի հույս ուներ, մի ավելի ուժեղ կոզր, որ փորձեց գործի դնել։

– Ա՛յ, այդպե՞ս,– ասաց նա քմծիծաղ տալով։– Դե ի՛նչ արած, եթե ես քո սրտի տերը չեմ, համենայնդեպս քո բախտն իմ ձեռքումն է։ Ես գիտեմ, թե ո՛ր չնչին սրիկայի պատճառով ես դու ինձ մերժում...

– Ո՞ւմ մասին ես խոսում դու։

– Իբր չե՞ս հասկանում։

– Ո՛չ։ Բայց գուցե դու ինքդ քե՞զ ես չնչին սրիկա անվանում։ Այդ դեպքում ես հեշտությամբ կհասկանամ. նկարագրությունը շատ ճշգրիտ է։

– Թող այդպես լինի,– պատասխանեց կապիտանը զայրույթից կարմրատակելով, բայց և այնպես դեռևս զսպելով իրեն։– Եվ քանի որ դու ինձ այդպիսի ոչնչություն ես համարում, ապա ուրեմն հազիվ թե ես քո աչքում ավելի ընկնեմ, եթե պատմեմ, թե ինչ եմ բերելու քո գլուխը։

– Իմ գլո՞ւխը։ Դու շատ ինքնավստահ ես, Կասսի։ Դու ինձ հետ այնպես ես խոսում, որ կարծես ես քո սպասուհին եմ կամ ստրկուհին։ Բարեբախտաբար այդպես չէ։

Կոլիաունը չդիմացավ նրա ցատումնալից հայացքին և լռեց։

– Հետաքրքիր է իմանալ,– շարունակեց աղջիկը,– ի՞նչ ես բերելու դու իմ գլուխը։

– Դու այդ կիմանաս։

– Ուզում ես ինձ դուրս քշել պրերի՞ա, թե՞ վանքում ես փակելու։ Կամ գուցե ուզում ես բա՞նտ գցել։

– Վերջինը երևի քո սրտովը կլիներ, իհարկե, եթե քեզ բանտարկեին այն նույն սենյակում, որտեղ...

– Շարունակեցեք, սըր, ի՞նչ է վիճակված ինձ։ Ես այրվում եմ հետաքրքրությունից,– ասաց Լուիզան։

– Մի՛ շտապիր։ Առաջին գործողությունը կսկսվի վաղը։

– Այդքան շո՞ւտ։ Իսկ որտե՞ղ, կարելի՞ է իմանալ։

– Դատարանում։

– Այդ ինչպե՞ս, սըր։

– Շատ պարզ. դու կանգնելու ես դատավորի և տասներկու երդվյալ ատենակալների առաջ։

– Ձեզ հաճելի է կատակներ անել, կապիտան Կոլիաուն, բայց ես պետք է ասեմ, որ ձեր սրամտությունն ինձ դուր չի գալիս։

– Ի՞նչ սրամտություն... Ես միանգամայն լուրջ եմ խոսում։ Վաղը դատն է։ Միստր Մորիս Ջերալդը... կամ ինչպես էլ նրան կոչեն, կանգնելու է դատարանի առաջ քո եղբորը սպանելու մեղադրանքով։



– Դա սո՛ւտ է: Մորիս Ջերալդը չի...

– ...չի կատարել այդ ոճի՞ ըր: Այդ դեռ պետք է ապացուցել: Նրա հանցանքը կապացուցվի, ես ամեն-  
ևին չեմ կասկածում: Եվ ամենաձանրակշիռ ցուցմունքները նրա դեմ, ի մեծ զարմանս երդվյալների, մենք  
կլսենք հենց քո՛ բերանից:

Կրեոլուհին սարսափահար վիթի նման իր զրուցակցին էր նայում տարակուսանքով ու տագնապով  
լի լայն չոած աչքերով:

Մի քանի վայրկյան անցավ, նախքան Լուիզան ի վիճակի կլիներ խոսելու: Նա լռել էր հանկարծակի  
իրեն համակած կասկածից, տարակուսանքից ու վախից:

– Ես քեզ չեմ հասկանում...– վերջապես խոսեց աղջիկը:– Դու ասում ես, որ ինձ դատարան են կանչե-  
լու: Բայց ինչո՞ւ: Թեպետև ես սպանվածի քույրն եմ, բայց ոչինչ չգիտեմ և չեմ կարող որևէ բան ավելացնել  
նրան, ինչ բոլորին է հայտնի:

– Մի՞ թե: Ո՛չ, քեզ շատ ավելին է հայտնի: Օրինակ, որ սպանության գիշերը դու Ջերալդի հետ տե-  
սակցություն ունեիր մեր այգում, և ոչ ոք քեզանից ավելի լավ չգիտե, թե ինչ է տեղի ունեցել այդ գաղտնի  
տեսակցության ժամանակ. ինչպես է Հենրին խառնվել այդ գործին, ինչպես էր նա վրդովվել, մտածելով  
այն խայտառակության մասին, որ ստվերի պես ընկնում էր ոչ միայն իր քրոջ, այլև ամբողջ ընտանիքի  
վրա, ինչպես էր, վերջապես, նա սպառնում սպանել այդ մարդուն, և ինչպես այդ բանում նրան խանգա-  
րեց այդ սրիկայի կողմից խաբված կնոջ միջամտությունը: Ոչ ոքի հայտնի չէ նաև, թե ինչ պատահեց դրա-  
նից հետո, ինչպես Հենրին հիմարի պես վազեց այն սրիկայի ետևից և ինչ մտադրությամբ: Այս ամենի  
վկան են եղել միայն երկու հոգի:

– Երկո՞ւ: Ովքե՞ր են:

Հարցը տրվեց մեքենայաբար, ուստի և հնչեց համարյա հանգիստ:

Պատասխանը պակաս պաղարյուն չէր:

– Մեկը Կասսի Կոլիատուն էր, մյուսը՝ Լուիզա Պոյնդեքստերը:

Լուիզան չցնցվեց և կարծես ամենևին զարմացած չէր: Այն, ինչ արդեն ասվել էր, արդեն նախապատ-  
րաստել էր նրան: Նա միայն սպառնալից նետեց մի բառ.

– Հետո՞:

– Հետո,– վրա բերեց Կոլիատունը շփոթված այն բանից, որ իր խոսքերը ոչ մի տպավորություն չգործե-  
ցին,– հիմա արդեն դու ինձ հասկանում ես...

– Ո՛չ ավելի, քան առաջ:

– Դու ուզում ես, որ ես ավելի պա՞րզ բացատրեմ:

– Ինչպես կուզես:

– Լա՛վ: Միայն մեկ միջոց կա քո հորը փրկելու լիակատար սնանկացումից և քեզ խայտառակությու-  
նից: Հասկանո՞ւմ ես ինչի մասին եմ հասում:

– Կարծես հասկանում եմ:

– Հիմա չե՞ս մերժի ինձ:

– Հիմա ավելի շուտ կմերժեմ, քան առաջ:

– Թող այդպես լինի: Նշանակում է, վաղը... և սա դատարկ խոսք չէ, վաղը այս ժամանակ դու դատա-  
րանում վկայի տե՛ղ կգրավես:

– Ստո՛ր մատնիչ: Հեռացի՛ր աչքիցս: Հենց այս րոպեին, թե չէ՝ հորս կկանչեմ:

– Նեղություն մի կրի: Ես այլևս քեզ չեմ ձանձրացնի իմ ներկայությամբ, եթե այդ այնքան տհաճ է քեզ  
համար: Լավ մտածիր: Գուցե մինչև դատավարության սկսվելը դու կփոխես քո վճիռը: Եթե այդպես լինի,  
ապա հուսով եմ, որ ժամանակին ինձ իմաց կտաս: Բարի գիշեր, Լուիզա: Ես գնում եմ քնելու, բայց մտքիս  
մեջ դու ես:

Դառն քմծիծաղը շուրթերին Կոլիաունը գնաց իր սենյակը: Նրա տեսքն ամեննին էլ հաղթական չէր: Լուիզան ականջ դրեց, մինչև նրա քայլերը լռեցին:

Այա նա անօգնական ընկավ բազկաթոռի մեջ, ասես հայարտ ու զայրալից մտքերը, որոնք մինչև այժմ ուժ էին տալիս նրան, հանկարծ չքացել էին: Ձեռքերն ամուր սեղմելով կրծքին՝ նա ջանում էր հանգստացնել իր սիրտը, որ բզկտվում էր նոր վախից:

## ԳԼՈՒԽ LXXXVI

### Տեխասյան դատարան

Բացվում է հաջորդ օրվա առավոտը: Ատլանտյան օվկիանոսի ալիքներից բարձրացող շառագույն արշալույսը ժպտում է Տեխասի սավաննային:

Նրա վարդագույն ճառագայթները համբուրում են Մեքսիկական ծոցի ավազաթմբերը և համարյա նույն վայրկյանին լուսավորում են Ինջ ամրոցի դրոշակը, որ Մատահորդի ծոցից հարյուր հիսուն մղոն դեպի արևելք է գտնվում:

Վաղորդյան զեփյուռը ծածանում է վեր բարձրացող դրոշակը:

Թերևս առաջին անգամ էր, որ աստղագարդ դրոշակը պիտի ծածանվեր այդքան ցնցող մի տեսարանի վրա:

Կարելի է ասել, որ լուսաբացի այդ վաղ ժամերին գործողությունն արդեն սկսվել էր:

Արշալույսի առաջին ճառագայթների հետ բոլոր կողմերից երևում են ձիավորներ, որոնք շարժվում են դեպի ամրոց: Նրանք գալիս են գույգ-գույգ, երեք-երեք, երբեմն էլ հինգ-վեց հոգուց բաղկացած խմբերով: Տեղ հասնելով՝ իջնում են ձիերից, որոնց կապում են ցանկապատի ցցերին:

Հետո խումբ-խումբ հավաքվում են հրապարակում ու զրուցում կամ գնում են ավան: Նրանք բոլորն էլ վաղ թե ուշ հերթով մտնում են պանդոկ, իրենց հարգանքը մատուցելու նրա տիրոջը, որը նրանց դիմավորում է վաճառասեղանի ետևը կանգնած:

Այստեղ ժողովվել են տարբեր ազգի մարդիկ. նրանց մեջ կարելի է գտնել Եվրոպայի համարյա բոլոր երկրների մարդկանց: Մեծ մասը բարձրահասակ ու ամրակազմ են, առաջին գաղութարարների սերունդը, որոնք կռվել են հնդկացիների դեմ, նրանց դուրս են մղել իրենց արնաներկ հողից, նրանց վիզվամների տեղը փայտե խրճիթներ կառուցել իրենց համար, ապա սկսել են Միսսիսիպիի ափերի անտառները կտրատել: Ներկաներից ոմանք եզիպտացորենի մշակությամբ են զբաղվում, ուրիշները գերադասում են բամբակի մշակությունը, իսկ շատերն էլ հարավային կողմերից Տեխաս են փոխադրվել, որպեսզի զբաղվեն շաքարեղեգնի ու ծխախոտի մշակությամբ:

Նրանցից շատերը զբաղմունքով ու հակումով ագարակատերեր են, թեև այստեղ դուք կարող եք հանդիպել նաև անասնապահների ու որսորդների, խանութպանների և ամեն տեսակ առևտրականների, մինչև իսկ ստրկավաճառների:

Այստեղ կան և՛ իրավաբաններ, և՛ հողաչափներ, և՛ հողի սպեկուլյանտներ, և՛ անորոշ զբաղմունքի տեր այլ գործարարներ, որոնք պատրաստ են դիմելու ամեն տեսակ արկածախնդրության, լինի դա անասունի դրոշմում, արշավանք կոմանչների դեմ, թե կողոպուտ Ռիո Գրանդեի այն կողմում:

Նրանց հագուստը նույնքան բազմապիսի է, որքան և զբաղմունքը: Մենք արդեն նկարագրել ենք նրանց հագուստը. դրանք այն մարդիկ են, որ մի քանի օր առաջ ժողովվել էին Կասա դել Կորվոյի բակում: Տարբերությունը միայն այն է, որ այսօր ամբոխն ավելի բազմամարդ է:

Ի դեպ, այս ժողովը նախորդից տարբերվում է մի ուրիշ բանով ևս... այսօր տղամարդկանց հետ եկել են նաև կանայք՝ հավաքվածների քույրերը, դուստրերը, կանայք: Սրանցից ոմանք ձիով են. թամբից չեն իջել: Եզրերը ցած կախված փափուկ գլխարկները նրանց աչքերը պաշտպանում են արևի պայծառ ճառագայթներից: Ուրիշները տեղավորվել են ֆուրգոնների պարուսիներ ծածկերի տակ կամ կառնիքների ավելի նրբագեղ վարագույրների ետևը:

Բոլորն անհամբերությունից վառվում են: Այսօր նշանակված է մի դատ, որի մասին այնքան երկար խոսում էին ամբողջ շրջանում:

Կարծում ենք ավելորդ է ասել, որ դատելու են Սորիս Ջերալդին, որին սովորաբար կոչում են Սորիս մուստանգեր:

Հարկ չկա նաև ասելու, որ նրան մեղադրում են Հենրի Պոյնդեքստերին սպանելու մեջ:

Այս մեծաթիվ բազմությունը նրա համար չի հավաքվել, որ ծանր ոճիր էր կատարվել, և ոչ էլ նրա համար, որ հետաքրքրվում են սպանվածով կամ ենթադրյալ մարդասպանով, որոնց համարյա ոչ ոք չի ճանաչում:

Այս նույն դատարանը, Ուվալդ շրջանի գերագույն դատարանը, շատ անգամ է այստեղ զանազան գործեր քննել գողության, խարդախության, նույնիսկ սպանության գործեր, բայց դրանց սովորաբար ներկա են եղել մի քանի տասնյակ մարդ, նրանք էլ ցրվել են դեռ դատավճիռը չարձակած:

Ուրեմն ի՞նչն է այսպիսի մեծ բազմություն հավաքել այսօր:

Բոլորին հետաքրքրում են այն խորհրդավոր հանգամանքները, որոնք երևի կապված են այդ գործի հետ, որի մասին այնքան շատ էին խոսում:

Հարկ չկա թվարկելու այդ հանգամանքները. դրանք արդեն հայտնի են ընթերցողին:

Ինչ ամրոցում հավաքվածներն այստեղ են եկել հուսալով, որ առաջիկա դատաքննությունը լույս կսփռի այն գաղտնիքի վրա, որ դեռ ոչ ոք հասկանալ չէր կարողացել:

Իհարկե, այդ ամբոխի մեջ և կան մարդիկ, որոնք այստեղ են եկել ոչ թե սոսկ հետաքրքրությունից մղված, այլ նրա համար, որ անկեղծորեն շահագրգռված են մեղադրյալի բախտով: Այստեղ կան և ուրիշները, որոնց հուզում է ավելի խոր ու ավելի վշտալի զգացմունք. դրանք անհետ կորած պատանու բարեկամներն ու ազգականներն են: Չպետք է մոռանալ, որ դեռ բավական ապացույցներ չկան պնդելու համար, թե նա իրոք սպանված է:

Սակայն կասկած քիչ է մնացել: Իրար հետ կապ չունեցող մի քանի հանգամանքներ թույլ են տալիս ենթադրել, որ, իրոք, ոճիրը կատարված է: Բոլորը դրանում այնքան են համոզված, որ կարծես հենց իրենք վկա են եղել սպանությանը:

Նրանք միայն սպասում են, որ մանրամասնություններ լսեն, իմանան ինչպես է եղել այդ, երբ և ինչ պատճառով:

\* \* \*

Ժամը տասն է: Դատավարությունն արդեն սկսվել է:

Ամբոխի կազմի մեջ առանձին փոփոխություններ չեն եղել, միայն գույները մի քիչ ավելի պայծառ են դարձել. քաղաքացիական հագուստների մեջ երևում են և զինվորական համազգեստներ: Առավոտյան ստուգումից հետո ազատ արձակված զինվորները որոշել են միանալ հանդիսականներին: Կողք կողքի կանգնած են զինվորներ ու ավանի բնակիչներ, դրագուններ ու հրաձիգներ, հետևակներ ու հրետանավորներ, ազարակատերեր, որսորդներ ու արկածախնդիրներ և լսում են, թե ինչպես է դատարանի մունետիկը ազդարարում, որ դատաքննությունը սկսվում է: Նրանք որոշել են չհեռանալ այստեղից, մինչև որ դատավորը չարտասանի վերջին մոայլ ֆորմուլը. «Աստված ողորմի ձեր հոգուն»:

Ներկաներից ոչ մեկը չի կասկածում, որ դեռ երեկոն չիջած՝ կլսի այդ զարհուրելի խոսքերը, որոնք մարդուն մահվան են դատապարտում: Քչերն են փափագում այդ: Բայց ներկաների մեծ մասը հավատացած է, որ քննությունը կվերջանա դատապարտումով, և դեռ արևը մայր չմտած՝ Մորիս Ջերալդը հրաժեշտ կտա կյանքին:

\*\*\*

Դատավարությունն արդեն սկսվել է:

Դուք երևի պատկերացնում եք մի մեծ դահլիճ՝ ճաղերով ցանկապատված բեմով, որի մեջտեղը սեղան է դրված, իսկ մի անկյունում՝ լսարանի կամ եկեղեցու ամբիոնի նման մի ամբիոն:

Դուք դատավորներին պատկերացնում եք կզաքիսե թիկնոցով, փաստաբաններին՝ սպիտակ կեղծամներով ու սև հագուստով, քարտուղարներին պրիստավներին, թղթակիցներին, ոստիկաններին՝ կապույտ մունդիրներով ու փայլուն կոճակներով, իսկ ետևում՝ ոչ միշտ սանրված ու ոչ միշտ մաքուր գլուխների մի ամբողջ ծով:

Դուք պատկերացնում եք, որ ներկաներն իրենց շատ զուսպ են պահում ո՛չ այնքան քաղաքավարությունից դրդված, որքան վախենալով խախտել դատավարության կարգը:

Բայց դուք մոռացեք այս ամենը, եթե ուզում եք պատկերացում ունենալ Տեխասի սահմանագլխի դատարանի մասին:

Այստեղ դատարանի հատուկ շենք չկա, թեև, ճիշտ է, կա մի սենյակ, որտեղ սովորաբար ամեն տեսակ ժողովներ են գումարվում: Հենց այդտեղ էլ դատարանի նիստերն են գումարվում: Երևում է, որ օրը շոգ է լինելու, և դատարանը որոշել է նիստ ունենալ ծառի տակ:

Նիստը տեղի է ունենում մի հսկա կաղնի ծառի տակ, որ կանգնած է հրապարակի ծայրին, և նրա ստվերը տարածվում է դեպի հեռու պրեքիան:

Ծառի տակ դրված են մի մեծ սեղան և մի տասը աթոռ: Սեղանին դրված են թուղթ, թանաքաման, փետուրե գրիչներ, օրենսգրքի երկու մաշված հատոր, կոնյակով լի մի գրաֆին, մի քանի ըմպանակ, մի տուփ հավայան սիգար և մի տուփ ֆոսֆորե լուցկի:

Սեղանի առաջ նստած է դատավորը: Նրա վրա ոչ կզաքիսե քղամիդ կա, ոչ էլ նույնիսկ սերթուկ. շոգի պատճառով նա որոշել է գործը լսել ուղղակի վերնաշապիկով: Կեղծամի փոխարեն նա գլխին թեք դրած ունի մի պանամա, իսկ բերանի մի անկյունում, ասես գլխի հավասարակշռությունը պահելու համար, ցցված է կիսով չափ ծխած, կիսով չափ ծամծմված մի սիգար:

Մյուս աթոռները զբաղեցրել են մարդիկ, որոնց հագուստը ոչինչ չի ասում նրանց զբաղմունքի մասին: Դրանք իրավաբաններ են, շերիֆն ու իր օգնականը, ամրոցի պարետը, գնդի քահանան, բժիշկը և մի քանի սպա:

Մի կողմում տեղավորվել են էլի տասներկու մարդ: Ոմանք նստած են կոպիտ շինված նստարանին, ուրիշները նստած կամ պառկած են հենց խոտի վրա:

Դրանք երդվյալներն են, որոնց ներկայությունը տեխասյան դատարանում ևս պարտադիր է այնպես, ինչպես անգլիականում, բայց Տեխասում նրանք ավելի շատ են ինքնուրույն և կուրորեն չեն հետևում դատավորի որոշմանը, ինչպես շատ հաճախ պատահում է Անգլիայում:

Դատավորի և երդվյալների շուրջը խմբվել է մի ամբոխ, որին նկարագրելն այնքան էլ հեշտ չէ: Այստեղ կան եղջերուի մորթուց կարված որսորդական վերնաշապիկներ, թեև օրը խոստանում է սաստիկ շոգ լինել, կան սպիտակ քաթանե բլուզներ, ինչպես և երկնագույն ու կարմիր վերնաշապիկներ, դրագու-

նական, հետևակային ու հրետանային մունդիրներ, որոնք բոլորը միաձուլվում, իրար են խառնվում այդ խայտաբղետ բազմության մեջ:

Տեղ-տեղ երևում են մեքսիկական կարճ բաճկոններ ու լայնեզր սոմբրերոներ:

\*\*\*

Մեծ մասամբ ժողովների կենտրոնում ընտրյալներն են լինում:

Բայց այս ժողովում հակառակն է ստացվել: Տեղական արիստոկրատիան տեղավորվել է արտաքին շրջանում: Տիկիններն իրենց լավագույն զուգերով կանգնել են ֆուրգոնների վրա կամ նստել են գեղեցիկ կառքերի մեջ, տեղավորվելով բավական բարձր, որպեսզի հնարավորություն ունենան տղամարդկանց գլխի վրայով տեսնելու: Եվ աչքերը հառել են ո՛չ դատավորի վրա. նրա վրա միայն թռուցիկ հայացքներ են գցում: Նրանք նայում են երեք մարդուց բաղկացած մի խմբի վրա, որոնք գտնվում են երդվյալների կողքին, ոչ հեռու ծառի բնից: Նրանցից մեկը նստած է, երկուսը՝ կանգնած: Նա, որ նստած է, մեղադրյալն է, մյուս երկուսը պահակներն են:

Սկզբում ենթադրում էին դատել ոչ միայն Մորիս Ջերալդին, այլև Միգուել Դիագին ու իր ընկերներին, ինչպես և Ֆելիմ Օ՛Նիլին:

Մական նախաքննության ընթացքում մեքսիկացին և նրա երեք ընկերներն ապացուցել էին իրենց ավիբին:<sup>59</sup> Նրանք խոստովանել էին, որ կերպարանափոխվել էին որպես հնդկացիներ: Այդ փաստն արդեն ապացուցված էր, այնպես որ նրանց ուրիշ բան չէր մնում անելու: Բայց այդ ամենը նրանք ներկայացրել էին որպես կատակ: Եվ քանի որ ապացուցվել էր, որ Հենրի Պոյնդեքստերի անհետացման օրը բոլոր չորսն էլ իրենց տներում են եղել, իսկ Դիագը, Բացի դրանից, մեռածի պես հարբած է եղել, ուստի այլևս նրանց չհարցաքննեցին:

Ինչ վերաբերում է Ֆելիմին, նրան հարկ չհամարեցին մեղադրյալի աթոռին նստեցնել, որովհետև մտածում էին, թե նա որպես վկա հանդես գալով շատ ավելի օգտակար կլինի:

Այսպիսով, մեղադրյալի աթոռին նստած է միայն Մորիս Ջերալդը, որը ներկաներից մեծ մասին հայտնի էր իբրև Մորիս մուստանգեր:

## ԳԼՈՒԽ LXXXVII

### Մուտ վկան

Ներկա գտնվողներից քչերն են անձամբ ճանաչում մեղադրյալին: Բայց, մյուս կողմից, այստեղ քիչ մարդ կա, որը նրա մասին լսած չլինի: Գուցե և այդպիսի ոչ մի մարդ չկա: Նրա անունը վերջերս լայնորեն հայտնի դարձավ: Մինչև Կոլիաունի հետ մենամարտելը նրան գիտեին միայն որպես ձիերի լավ որսորդ:

Բոլորը Մորիս մուստանգերին համարում էին հիմնալի տղա, գեղեցիկ, խիզախ, ձիերի սիրահար, միշտ պատրաստ ծառայություն մատուցելու սիրունիկ աղջիկներին, բարեսիրտ և սուր լեզվով, ինչպես իռլանդացիների մեծ մասը:

Բայց ոչ լավ, ոչ վատ արարքներում նա ծայրահեղության չէր հասնում: Նրա խիզախությունը հազվադեպ էր խելառության հասնում, իսկ խոսակցությունը փուչ դատարկաբանության չէր փոխվում: Նրա բնավորությունը հավասարակշռված էր, ինչպես և զուսպ էր նրա խոսքը նույնիսկ գինի խմելիս, մի հատկություն, որ հազվադեպ է իռլանդացիների մեջ:

---

59 Ալիբի – ապացույց, որ ոճիրը գործադրելու ժամանակ մեղադրվողն այնտեղ չի եղել, այլուրեքություն:

Ոչ ոք չգիտեր, թե որտեղից է եկել նա, ինչու է բնակություն հաստատել Տեխասում և ընտրել այդպիսի ո՛չ հարգի զբաղմունք:

Դա առանձնապես տարօրինակ էր թվում նրանց, ովքեր գիտեին, որ նա ոչ միայն կրթված մարդ է, այլև բնածին ջենտլմեն, որին, ի դեպ, մեծ նշանակություն չէին տալիս Տեխասի սահմանազլխին, որտեղ Ֆրանսիայից ու Անգլիայից եկած տոհմիկ արիստոկրատներն ամենուրեք քրտնամխած իրենց հացն էին վաստակում:

Ո՞ւմ էր պետք ազնվական ծագումի վկայությունը, բացառությամբ նրանց, որոնց վրա իր կնիքն էր դրել ինքը՝ բնությունը: Այսպես էր այդ հեռավոր, երիտասարդ երկրի տրամադրությունը: Բնածին ազնվության այդ կնիքը կար և Մորիս Ջերալդի վրա: Հազիվ թե որևէ մեկը կարողանար նրան հիմարի կամ սրիկայի տեղ դնել:

Եվ այսուամենայնիվ, Մորիս Ջերալդը կանգնած է մեծաթիվ ամբոխի առաջ՝ խայտառակված, մեղադրվելով նրանում, որ խոր գիշերին անմեղ արյուն է թափել, մարդ է սպանել:

Մի՞թե ճիշտ է այդ մեղադրանքը: Եթե դա ճշմարտություն է, ուրեմն մուստանգերը կորած է:

Ահա թե ինչ են մտածում ներկաները:

Ոմանք նրան նայում են հետաքրքրությամբ, ուրիշները՝ տարակուսանքով, բայց մեծ մասը՝ չարությամբ:

Բայց ահա նա մի գույզ աչքեր, որոնք նայում են ամենին ո՛չ այնպես, ինչպես ուրիշները: Այդ աչքերի մեջ դուք կարող եք կարդալ և՛ անհանգստություն, և՛ քնքշանք և՛ դրա հետ միասին՝ անսասան հաստատակամություն:

Շատերը նկատեցին այդ հայացքը, որովհետև ծածկակառքի վարագույրով կիսով չափ ծածկված այդ գունատ դեմքն այնքան էր չքնաղ, որ չէր կարելի ուշադրություն չդարձնել նրա վրա:

Բայց քչերը միայն կարող են հասկանալ, թե ինչ է ասում այդ հայացքը: Եվ դրանց թվին է պատկանում նաև ինքը՝ մեղադրյալը: Երբ նա նկատում է գունատ գեղեցկուհուն ու նրա հայացքը, սիրտը թրթռում է և հպարտությամբ լցվում: Նա նույնիսկ մի պահ մոռանում է իր ստորացուցիչ վիճակը, որը սոսկալի վտանգ է սպառնում իրեն: Այդ բռնաբան նա ընդունակ է միայն ուրախություն զգալու: Նրան շատ բան էին պատմել այն ամենից, ինչ տեղի էր ունեցել, երբ իր գիտակցությունը դեռ մթագնած էր եղել: Հիմա նա գիտե, որ այն չքնաղ, երկնային տեսիլքը սքանչելի իրականություն է եղել:

Այն կանացի դեմքը, որ շողում էր իր զառանցանքի մեջ, նույն դեմքն է, որ հիմա տեսնում է ծածկակառքի վարագույրի ետևը: Եվ հիմա նա գիտե, որ գազազած ամբոխի մեջ ինքն ունի մի բարեկամ, որը հավատարիմ կմնա մինչև վերջ:

\*\*\*

Դատաքնությունը սկսվում է առանց առանձին ձևականությունների: Դատավորը գլխից վերցնում է պանաման և վառում մարած սիգարը: Մի հինդ-վեց կում քաշելուց հետո նա սիգարը բերանից հանում է, դնում սեղանի եզրին և ասում.

– Պարոնայք երդվյալներ, մենք այստեղ ենք հավաքվել քննելու մի գործ, որի մանրամասնությունները, պետք է ենթադրել, ձեզ բոլորիդ հայտնի են: Սպանված է մի մարդ, մեր ամենահարգարժան քաղաքացիներից մեկի որդին: Կալանավորը, որին դուք տեսնում եք ձեր առաջ, մեղադրվում է այդ սպանության մեջ: Իմ պարտականությունն է հետևել դատավարության ճիշտ ընթացքին, իսկ դուք պետք է ծանրութեթև անեք հանցանշանները և որոշեք ճի՞շտ է մեղադրանքը, թե ոչ:

Հետո մեղադրյալին տրվում է սովորական հարցը.

– Դուք ձեզ մեղավոր ճանաչո՞ւմ եք:

– Ո՛չ– հաստատ ու արժանապատվությամբ պատասխանում է նա:

Կասսի Կոլիաունը և նրա կողքին կանգնած տեղական բնակիչներից մի քանիսը քմիծաղ են տալիս:

Դատավորը լուռ վերցնում է սիգարը: Դատախազը մի քանի նախնական դիտողություններից հետո սկսում է վկաների հարցաքննությունը:

Առաջինը կանչում են Ֆրանց Օբերդոֆերին: Անուն-ազգանվան, տարիքի և զբաղմունքի մասին մի քանի ձևական հարցեր տալուց հետո նրան առաջարկում են պատմել, թե ինչ գիտե այս գործի մասին:

Օբերդոֆերը պատմում է այն, ինչ արդեն ասել էր առաջ: Այն նույն գիշերը, երբ կորել է երիտասարդ Պոյնդեքստերը, Մորիս Ջերալդը կեսգիշերն անց դուրս եկավ իր հյուրանոցից՝ վճարելով իր բոլոր հաշիվները: Ըստ երևույթին նա փող շատ ուներ, առաջ երբեք Օբերդոֆերը նրա մոտ այդքան փող չէր տեսել: Նա գնաց տուն, Նուեսեսի ափը: Բայց նա չասաց, թե ուր է գնում: Նրա և վկայի միջև մտերմություն չի եղել: Վկան միայն ենթադրում է, թե մուստանգերն իր խրճիթն է գնացել, որովհետև նախորդ օրն էլ նրա ծառան գնաց՝ ջորու վրա բարձելով իրենց բոլոր իրերը, բացի նրանից, ինչ տարավ ինքը՝ մուստանգերը:

– Իսկ մուստանգերն ի՞նչ տարավ իր հետ:

Վկան ճշգրիտ չի հիշում: Նա հաստատ չգիտե՝ հրացան ունե՞ր թե ոչ: Բայց թվում է, թե հրացանը մեքսիկական սովորությամբ կախված էր թամբից: Բայց վստահությամբ կարող է ասել, որ նա իր հետ ատրճանակ ուներ և որսորդական դանակը խրած էր գոտին: Ջերալդի հագին, ինչպես միշտ, մեքսիկական զգեստ էր, ուսին գցած ուներ շերտավոր սերպալեն: Վկային տարօրինակ է թվացել, որ մուստանգերն այդպես ուշ գիշերով դուրս եկավ, մանավանդ, որ նա որոշել էր առավոտը գնալ:

Ամբողջ երեկոն նա բացակայում էր, Բայց ձին հյուրանոցի ախոռումն էր: Երբ վերադարձավ, նա անհապաղ վճարեց իր հաշիվը և գնաց: Մուստանգերը շատ գրգռված էր և շտապում էր: Բայց հարբած չէր: Ճիշտ է, իր ջրամանը գինով լցրեց, բայց հյուրանոցում ոչինչ չխմեց: Վկան պատրաստ է երդվելու, որ մուստանգերը բոլորովին ուշիմ էր: Վրդովված լինելը հասկացել է նրա արարքներից. երբ ձին թամբում էր, շարունակ ինչ-որ բան էր խոսում, և թվում էր, թե բարկանում է: Վկան չի կարծում, թե նա ձիու հետ էր խոսում, ո՛չ, նա կարծում է, որ ինչ-որ մեկը Ջերալդին բարկացրել էր, և նա բարկանում էր ինչ-որ բանի վրա, որ տեղի էր ունեցել հյուրանոց վերադառնալուց առաջ:

Վկան չգիտե, թե ուր էր գնացել Ջերալդը, միայն հետո լսել էր, որ նա գնացել էր ավանի եզրով և գետի ափով ուղղվել էր դեպի միսսոր Պոյնդեքստերի ագարակը: Վերջին երեք-չորս օրում նրան հաճախ էին տեսել այն կողմերում և՛ ցերեկը, և՛ գիշերը, և՛ ձիով, և՛ ոտքով, և՛ այնտեղ գնալիս, և՛ վերադառնալիս:

Օբերդոֆերին հարցնում են Հենրի Պոյնդեքստերի մասին:

Պատանուն նա քիչ էր ճանաչում, որովհետև նա հյուրանոցում համարյա չէր լինում: Նա հյուրանոց էր եկել այն գիշերը, երբ նրան տեսել էին վերջին անգամ: Վկան զարմացել էր նրա գալու վրա, որովհետև սովոր չէր նրան իր մոտ տեսնելու և մասամբ էլ նրա համար, որ ուշ գիշեր էր:

Երիտասարդ Պոյնդեքստերը հյուրանոց չէր մտել, միայն պանդոկի հիմքից ներս էր նայել և տիրոջը կանչել:

Նա ուզում էր տեսնել միսսոր Ջերալդին: Նա ևս վկային թվացել էր ուշիմ և վրդովված: Իսկ երբ պատանին իմացել էր, որ մուստանգերն արդեն գնացել է, ավելի շատ էր հուզվել: Ասել էր, որ ինքը շատ էր ուզում Ջերալդին տեսնել հենց այդ գիշեր, և հարցրել էր, թե որ կողմը գնաց: Վկան նրան խորհուրդ էր տվել գնալ դեպի Ռիո Գրանդե, ենթադրելով, որ մուստանգերը հենց այն կողմն է գնացել:

Երիտասարդ Պոյնդեքստերն ասել էր, որ ինքը ճանապարհը գիտե, և իսկույն էլ գնացել էր՝ ըստ երևույթին մտադիր լինելով հասնել մուստանգերի ետևից:

Էլի մի քանի հարց տրվեց և Օբերդոֆերի հարցաքննությունը վերջացավ:

Նրա ցուցմունքներն ընդհանրապես մեղադրյալի համար նպաստավոր չեն: Առանձնապես կասկածելի է թվում այն, որ Ջերալդը իր մեկնելու ժամը փոխել է: Նա վրդովված ու բարկացած է եղել, թեև կա-

րող է պատահել, որ Օբերդոֆերը, որը ինքը միամտաբար հայտարարեց, որ մեղադրյալին չէր սիրում, կարող էր և չափազանցել, բայց, ինչպես էլ չինի, դատելով ամբոխի միջով անցած քրթմնջոցից, դա առանձնապես անբարենպաստ տպավորություն թողեց:

Բայց ինչո՞ւ Հենրի Պոյնդեքստերը ևս վրդովված էր: Ինչո՞ւ էր նա այդպես շտապում հասնել Ջերալդին և, հակառակ իր սովորության, այդ ուշ ժամին գնաց նրա ետևից:

Եթե, ընդհակառակը, Ջերալդը հարցնուփորձ արած լիներ պատանու մասին, որպեսզի գնա նրան հասնելու, դա ավելի հասկանալի կլիներ: Բայց նույնիսկ այդ էլ չէր բացատրի սպանության շարժառիթները:

Կանչում են էլի մի քանի վկաների: Բայց նրանց ցուցմունքներն ավելի շուտ մեղադրյալի օգտին են: Նրանք պնդում են, որ Ջերալդի և պատանի Պոյնդեքստերի հարաբերությունները բարեկամական են եղել:

Վերջապես հանդես է գալիս մի վկա, որի ցուցմունքները բոլորովին այլ լույս են սփռում գործի վրա: Դա կապիտան Կասսի Կոլիաունն է:

Նրա պատմությունը բոլորովին փոխում է դատաքնության ընթացքը, նա ոչ միայն սպանության շարժառիթներն է բացատրում, այլև սաստկացնում է հանցանքի ծանրությունը:

Մի կեղծավոր ներածականից հետո, որով Կոլիաունն ափսոսանք է հայտնում, որ ստիպված է այսպիսի բաներ խոսել, նա պատմում է այգում տեղի ունեցած տեսակցության մասին, վեճի և Ջերալդի հեռանալու մասին, ըստ որում հայտարարում է, թե նա գնաց սպանալիքներ տալով: Պատմում է, թե Հենրին գնաց նրա ետևից հասնելու: Նա չի խոսում միայն այն իսկական պատճառի մասին, որ պատանուն ստիպեց գնալ մուստանգերի ետևից, չի պատմում նաև, թե ինքն ինչ դեր է խաղացել այդ գիշերվա ընթացքում:

Այս խայտառակ մերկացումները բոլորին զարմացնում են: Ջարմանում են, և՛ դատավորը, և՛ երդվյալները, և՛ ներկա եղող ամբողջ ամբոխը: Մարդկանց մեջ փսփոց է սկսվում, լսվում են զայրույթի բացականչություններ:

Ջայրույթն ուղղված է ոչ թե ցուցմունք տվողի դեմ, այլ նրա դեմ, որ կանգնած է իրենց առաջ: Այժմ նա կրկնակի հանցագործ է. նա ոչ միայն սպանել է Պոյնդեքստերի որդուն, այլև խայտառակ է արել նրա դատերը:

Այս զարհուրելի ցուցմունքների ժամանակ մի հառաչանք է լսվում: Այն դուրս է թռչում վշտաբեկ ծերունու կրծքից: Բոլորն իմանում են, որ դա հայրն է:

Բայց մարդկանց հայացքը երկար ժամանակ կանգ չի առնում Պոյնդեքստերի վրա, այն սահում է դեպի այն ծածկակառքը, որի մեջ նստած է բոլորին զարմացնող գեղեցկուհին:

Դրանք տարօրինակ հայացքներ են, տարօրինակ են, բայց և այնպես կարելի է բացատրել, որովհետև կառքում նստած է Լուիզա Պոյնդեքստերը:

Հետաքրքիր է, արդյոք իր կամքո՞վ է նա այստեղ, իր ցանկությա՞մբ է եկել:

Այս հարցը բոլորն են տալիս իրենց, և ամբոխի մեջ նորից քրթմնջոց է ընկնում:

Բայց նրանց տարակուսանքը երկար չի տևում: Հնչում է վկաներին կանչող կոչնակի ձայնը, որը գոռում է.

– Լուիզա Պոյնդեքստեր:



## ԳԼՈՒԽ LXXXVIII

### Ակամա վկան

Նախքան այդ կանչը երեք անգամ կհնչեր, Լուիզա Պոյնդեքստերն արդեն դուրս էր եկել կառքից:

Դատական պրիստավի ուղեկցությամբ նա մոտենում է վկաների տեղին: Համարձակորեն, առանց վախի նշույլի նա դառնում է դեպի ամբոխը:

Բոլորը նրան են նայում, ոմանք հարցական հայացքով, ոմանք արհամարհանքով, իսկ մեծ մասը՝ ակներև հիացմունքով:

Բայց կա մի մարդ, որ Լուիզային այնպես չի նայում, ինչպես մյուսները: Նրա հայացքի մեջ ճառագում է քնքուշ սեր և հազիվ նկատելի անհանգստություն: Դա հենց ինքը՝ մեղադրյալն է: Բայց Լուիզան նրան չի նայում և ոչ էլ որևէ մեկ ուրիշին: Կարծես նա իր ուշադրությանն արժանի է համարում միայն մեկ մարդու, հենց նրան, ում տեղը հիմա ինքն էր գրավել: Նա նայում է միայն Կասսի Կոլիաունին, իր հորաքրոջ որդուն, և այնպես է նայում, ասես ուզում է իր հայացքով ոչնչացնել նրան:

Կոլիաունը կուչ գալով թաքնվում է ամբոխի մեջ:

\*\*\*

– Որտե՞ղ էք եղել դուք, միսս Պոյնդեքստեր, ձեր եղբոր անհետացման գիշերը,– հարցնում է դատախազը աղջկան:

– Տանը, իմ հոր հասիենդայում:

– Թույլ տվե՞ք հարցնել, այդ գիշեր դուք այգի իջե՞լ էք:

– Այո՛:

– Բարի եղեք, ասացե՞ք՝ ո՞ր ժամին:

– Կես գիշերին, եթե չեմ սխալվում:

– Մենա՞կ էիք:

– Ոչ ամբողջ ժամանակ:

– Նշանակում է, այդ ժամանակամիջոցի մի մասում ձեզ հետ եղե՞լ է որևէ մեկը:

– Այո՛:

– Դուք այնքան անկեղծ եք, միսս Պոյնդեքստեր, որ երևի չեք հրաժարվի դատարանին ասել, թե ով է եղել դա:

– Իհարկե:

– Չե՞ք ասի նրա անունը:

– Երկու հոգի են եղել, որոնցից մեկը՝ իմ եղբայրը:

– Իսկ մինչև ձեր եղբոր գալը էլի որևէ մեկը եղե՞լ է ձեզ հետ այգում:

– Այո՛:

– Մենք կուզենայինք լսել նրա անունը: Հուսով եմ, որ դուք չեք թաքցնի այդ:

– Ես թաքցնելու բան չունեմ: Դա միստր Մորիս Ջերալդն էր:

Այս պատասխանն ամբոխի մեջ առաջացնում է ոչ միայն զարմանք, այլև արհամարհանք և նույնիսկ վրդովմունք:

Միայն մեկ մարդու վրա այդ խոսքերը բոլորովին ուրիշ տպավորություն են գործում, դա մեղադրյալն է: Այժմ նա ավելի հաղթական տեսք ունի, քան նրան մեղադրողները:

– Թույլ տվե՞ք հարցնել ձեզ. դա պատահակա՞ն հանդիպում էր, թե՞ նախապես պայմանավորված:

– Պայմանավորված էր:

– Ես ստիպված եմ մի անհամեստ հարց տալ ձեզ: Ներեցեք ինձ, միաս Պոյնդեքստեր, սա իմ պարտքն է: Ո՞րն է ձեր այդ հանդիպման բնույթը, կամ, ավելի լավ է ասել նպատակը:

Լուիզան տատանվում է, բայց միայն մի վայրկյան: Նա ուղղվում է և, ամբոխի վրա մի անտարբեր հայացք գցելով, պատասխանում.

– Բնույթը կամ նպատակը վերջ է վերջո միևնույն բանն է: Ես միտք չունեմ որևէ բան թաքցնելու: Ես դուրս էի եկել, այգի, որպեսզի հանդիպեմ մի մարդու, որին սիրել եմ և մինչև հիմա էլ սիրում եմ, չնայած նա այստեղ ձեր առաջ կանգնած է որպես ռճրագործ... Այժմ, սըր, հույս ունեմ, որ դուք բավարարվա՞ծ եք:

– Ո՛չ, այդ դեռ բոլորը չէ,– հարցաքննությունը շարունակում է դատախազը, ուշադրություն չդարձնելով ամբոխի մեջ ծայր առած քրթմնջոցին:– Ես պետք է էլի մի հարց տամ ձեզ, միաս Պոյնդեքստեր... Ես մի փոքր շեղվում եմ սահմանված կարգից, բայց դրանով մենք ժամանակ կշահենք: Կարծում եմ ոչ ոք սրա դեմ չի առարկի... Դուք լսեցի՞ք, թե ձեզանից առաջ հանդես եկած վկան ինչ էր ասում: Ճշմարիտ է, որ ձեր եղբայրը գծոված բաժանվեց մեղադրյալից:

– Ճշմարիտ է:

Այդ պատասխանը հուզում է ամբոխին: Պատասխանը հաստատում է Կոլիատունի ցուցմունքները: Այժմ սպանության շարժառիթը պարզ է: Մարդիկ չեն ուզում սպասել այն բացատրություններին, որ ուզում է տալ վկան: Լավում են բացականչություններ. «Կախե՛լ: Կախե՛լ նրան տեղն ու տեղը»:

– Կարգ պահպանեցեք,– գոռում է դատավորը սիգարը բերանից հանելով և մի հրամայական հայացք գցելով ամբոխի վրա:

– Երբ իմ եղբայրը նրա ետևից գնաց, այլևս զայրացած, չէր: Նա ներել էր միստր Ջերալդին,– շարունակեց Լուիզա Պոյնդեքստերը հարցերի չսպասելով:– Նա ուզում էր միստր Ջերալդի ետևից հասնի, որպեսզի ներողություն խնդրի...

– Ես պետք է էլի մի բան ավելացնեմ,– միջամտեց Կոլիատունը սահմանված կարգը խանգարելով:– Նրանք հետո գծովեցին: Ազոտեայում կանգնած ես լսում էի նրանց:

– Միստր Կոլիատուն,– խստությամբ ընդհատում է նրան դատավորը, եթե դատախազը հարկ համարի, նորից կկանչի ձեզ, իսկ առայժմ բարի եղեք չխանգարել:

Էլի մի քանի լրացուցիչ հարց տալուց հետո դատավորը Լուիզա Պոյնդեքստերին բաց է թողնում:

Նա վերադառնում է դեպի իր ծածկակառքը: Ծանր ճնշում է իջել նրա սրտին: Աղջիկը զգում է, որ ճշմարտությունը պատմելով ինքը միայն վնասել է նրան, ում ցանկանում էր օգնել, և հենց իրեն էլ: Ամբոխի միջով անցնելիս նա իր վրա զգում է արհամարհական հայացքներ:

\*\*\*

Կոլիատունին նորից են կանչում: Նոր սուտ ցուցմունքներով նա ավելի է բորբոքում աստելությունը մեղադրյալի նկատմամբ: Նրա բոլոր ցուցմունքները մտացածին են, բայց ճշմարտություն են թվում:

Նորից ցասումի պոռթկում: Նորից լսվում է «Կախե՛լ» աղաղակը՝ ավելի համառորեն, ավելի մեծ չափությամբ:

Բայց հիմա աղաղակներին զուգորդում են նաև գործողություններ: Տղամարդիկ կուրտկաներն են հանում, վեր-վեր են նետում գլխարկները:

Ֆուրգոններում ու ծածկակառքերում նստած կանայք միանում են այդ կատաղի աստելությանը մեղադրյալի նկատմամբ, բոլորը, բացի մեկից, որ ծածկված է վարագույրի ետևը:

Նա ևս վրդովված է, բայց բոլորովին ուրիշ պատճառով: Եվ եթե հիմա դողում է, ապա դա վախից չէ՛, այլ այն դառն մտքից, որ հենց ինքն է նպաստել ամբոխի այդ ցասումին: Այդ ծանր թուլեններին Լուիզա

Պոյնդեքստերը մտաբերում է Կոլիաունի խոսքերը, թե հենց իր ցուցմունքները ցույց կտան, որ Մորիս Ջե-րալդը մարդասպան է:

Աղմուկն ավելի ու ավելի է աճում: Այստեղ-այնտեղ աղաղակներ են լսվում, նոր մեղադրանքներ մուստանգերի հասցեին: Նրանց նպատակն է ամբոխի կրքերը բորբոքել: Աղմուկը փոխվում է կատաղի մոնչոցի:

Ամեն բոպե դատավոր Ռոբերտսի տեղը կարող է գրավել «Լինչ դատավորը»:

Եվ այն ժամանակ՝ Այն ժամանակ դատաքննությունը վերջ կստանա: Եվ որովհետև դատավճիռն արդեն պարզ է, ապա կմնա միայն ի կատար ածել այն: Հմուտ դահիճների ձեռքում դա շատ ժամանակ չի պահանջի: Մի քանի բոպե, և Մորիս մուստանգերին կկախեն կաղնու ճյուղից, որը հիմա տարածվել է նրա գլխավերևը:

Ահա թե ինչ է ուզում ամբոխը, և մնում է միայն, որ մի որևէ հանդուգն սրիկա իր վրա վերցնի նախա-ձեռնությունը:

Բայց մեղադրյալի բախտից ներկաների մեջ կան մարդիկ, որոնք այլ կերպ են տրամադրված: Սրանք շատ չեն, բայց որոշել են թույլ չտալ այդպիսի վախճան:

Մի քանի զինվորական արագորեն խոսքեր են փոխանակում: Դրանք ամբոցի սպաներն են՝ պարե-տի գլխավորությամբ: Այդ խորհրդակցությունը տևում է ընդամենը մի քանի վայրկյան, հետո մայրի կարգադրությամբ փող են փչում:

Եվ համարյա նույն բոպեին Ինչ ամբոցի ցցապատնեշի ետևից երևվում է քառասուն հեծյալ հրաձիգ-ներից բաղկացած մի ջոկատ: Դարբասից դուրս գալով՝ նրանք ուղղվում են դեպի կաղնին: Նրանք ան-խոս, բնագոյի մղումով շղթա են կազմում ու շրջապատում դատավարության վայրը:

Ամբոխն այդ անսպասելի բանից շշմած՝ հանդարտվում է: Ամբոխը ոչ միայն լռում, այլև հնազանդ է դառնում, բոլորը հիանալի հասկանում են մայրի այդ նախագգուշության իմաստը:

Պարզ է, որ Լինչի դատաստանի մասին հիմա մտածել իսկ չի կարելի, և որ օրենքը նորից իր իրա-վունքների մեջ է մտնում:

Այժմ արդեն դատավոր Ռոբերտսին ոչ ոք չի խանգարում նորից անցնել իր պարտականությունների կատարմանը, որից նրան այնպես կոպտաբար կտրել էին:

– Հայրենակիցներ,– կշտամբանքով դիմում է նա ամբոխին,– հարկավոր է ենթարկվել օրենքի պա-հանջներին: Տեխասը մյուս նահանգների մեջ բացառություն չի կազմում: Կարիք կա՞ այս բանը ասելու ձեզ: Մի՞ թե կարելի է մարդուն կախել, թույլ չտալով, որ նա գեթ մի խոսք ասի իրեն արդարացնելու հա-մար: Դա ապօրինի, անարդար բան կլինի, պարզ ասած՝ մարդասպանություն:

– Իսկ մի՞ թե ինքը մարդասպանություն չի գործել,– գոռում է կապը կտրածներից մեկը, որ կանգ-նած էր Կոլիաունի կողքին:– Հարկավոր է նրան էլ նույն ձևով հատուցել, ինչպես ինքն է վարվել երի-տասարդ Պոյնդեքստերի հետ:

– Այդ դեռ ապացուցված չէ: Դուք դեռ բոլոր ցուցմունքները չեք լսել: Հարկավոր է լսել, թե ինչ են ասում մյուս կողմի վկաները... Կոչնակ,– շարունակում է նա,– կանչեցեք պաշտպանության վկանե-րին:

Կոչնակը կանչում է Ֆելիմ ՕՆիլին:

Մուստանգերի ծառայի խառնաշփոթ պատմությունը, որ լի է հակասություններով և տեղ-տեղ ամենևին ճշմարտանման չէ, քիչ օգուտ է բերում իր տիրոջը:

Ման Անտոնիոյից եկած փաստաբանն աշխատում է կրճատել նրա հարցաքննությունը, նա ավելի մեծ հույսեր է կապել մյուս վկայի հետ: Կանչում են մյուսին:

– Ջեքուլոն Ստումպ:

Դեռ չէր լռել կոչնակի ձայնը, երբ արդեն ամբոխի միջից դուրս է գալիս մի վիթխարահասակ մարդ. բոլորը ճանաչում են Ջեֆ Ստումպին, Լեոնայի լավագույն որսորդին:

Երկու-երեք քայլ առաջ գալով՝ Ջեֆն զբաղեցնում է վկաներին հատկացված տեղը:

Սահմանված կարգի համաձայն նրա ձեռքն են տալիս ավետարանը, և երբ երգումի խոսքերն արտասանում է, առաջարկում են համբուրել ավետարանը:

Ջեֆն այնպիսի չպպոցով է համբուրում գիրքը, որ ձայնը լսվում է նույնիսկ ամբոխի ետևի շարքերում:

Չնայած հանդիսավոր պահին՝ ծիծաղի ձայներ են լսվում: Դատավորն արագ լռություն է հաստատում, որին թերևս նպաստում է հենց ինքը՝ Ջեֆը, որն ուշիուշով նայում է հանդիսատեսների դեմքերին, որ տեսնի, թե որևէ մեկի շրթունքներին ժպիտ չկա՝ արդյոք: Ծերունի որսորդի բնավորությունը հայտնի է, և բոլորը գիտեն, որ Ջեֆը չի թույլ տա ծիծաղել իր վրա: Նրա քննական հայացքի տակ ամբոխը նորից լրջանում է:

Մի քանի նախնական հարցերից հետո վկային առաջարկում են ցուցմունքներ տալ այն տարօրինակ հանգամանքների մասին, որոնք հուզել են ամբողջ շրջանը:

Ներկաները շունչները իրենց պահած լսողություն են դառնում: Համարյա բոլորը հավատացած են, որ Ջեֆ Ստումպը գիտե գաղտնիքը:

– Դե ի՞նչ ասեմ, պարոն դատավոր,– սկսում է ծերունի որսորդը ուղիղ նրա դեմքին նայելով,– ես պատրաստ եմ պատմելու այն ամենը, ինչ գիտեմ այս գործի մասին: Բայց եթե դուք և երդվյալները չեք առարկում, ես կգերադասեի, որ նախ երիտասարդը տա իր բացատրությունները: Դրանից հետո էլ ես կտամ իմ ցուցմունքները, և դա երևի հենց նրա ասածների հաստատումը կլինի:

– Ի՞նչ երիտասարդի մասին է ձեր խոսքը,– հարցնում է դատավորը:

– Մուստանգերի, իհարկե: Հենց նրա, որին դուք մեղադրում եք երիտասարդ Պոյնդեքստերի սպանության գործում:

– Դա մի փոքր կխախտի սահմանված կարգը,– պատասխանում է դատավորը,– թեև վերջ ի վերջո մեզ համար հիմնականը ճշմարտությունն իմանալն է: Ինչ վերաբերում է ինձ, ես գործի ձևական կողմին մեծ նշանակություն չեմ տալիս, և եթե երդվյալները չեն առարկում, ապա թող ձեր ուզածը լինի:

Տասներկու երդվյալ ատենակալներն իրենց ավագի միջոցով համաձայնություն են հայտնում: Տեխասի սահմանային գոտու բնակչությունը ձևականություններին մի առանձին նշանակություն չի տալիս. Ջեֆի խնդիրը բավարարվում է:

## ԳԼՈՒԽ LXXXIX

### Մեղադրյալի պատմությունը

Պաշտպանի հետ խորհրդակցելով՝ մեղադրյալը համաձայնում է օգտվել իրեն տրամադրված խոսքից:

Դատավորի նշանով նա առաջ է գալիս, պահակները հետևում են նրան երեք քայլ հեռավորությամբ:

Հարկ կա՝ ասելու, որ քար լռություն է տիրում: Նույնիսկ կաղնու կանաչ տերևների մեջ անդադրում ճոճոացող ձրիկները լռեցին՝ ասես վախենալով ցածում տիրող լռությունից: Բոլորն ակնապիշ նայում են մուստանգերին և շունչները պահած լարում են լսողությունը, որպեսզի որսան նրա ասածը, որը կարելի է խոստովանություն անվանել:

– Պարոն դատավոր, պարոնայք երդվալներ,– ասում է Ջերալդը:– Ես անչափ երախտապարտ եմ, որ դուք ինձ խոսելու հնարավորություն տվեցիք: Օգտվելով այդ իրավունքիցս ես չեմ չարաշահի ձեր ուշադրությունը: Ամենից առաջ պետք է ասեմ, որ չնայած այստեղ հիշատակված մի շարք հանգամանքներին, որոնք ձեզ տարօրինակ և նույնիսկ անբացատրելի են թվում, իմ պատմությունը շատ հասարակ է լինելու և կօգնի որոշ բաներ հասկանալ: Այստեղ ձեր լսած ամեն ինչը ճշմարիտ չէ: Ցուցմունքների մի մասը սուտ է, այնպես, ինչպես ստախոս է այդ ցուցմունքները տվող մարդը:

Մեղադրյալը սևեռում նայում է Կասսի Կոլհաունին: Վերջինս ամբողջովին կուչ է գալիս այդ հայացքից, ասես նրա վրա ատրճանակի փող էին ուղղել:

– Ես, իսկապես, հանդիպել եմ միսս Պոյնդեքստերի հետ: Այդ ազնիվ աղջիկն իր անկեղծ խոստովանությամբ ինձ էլ հնարավորություն տվեց այստեղ խոսելու բոլորովին անկեղծ, հակառակ դեպքում ես ամբողջ ճշմարտությունը չէի ասի: Խնդրում եմ ձեզ հավատալ այն ամենին, ինչ ասելու եմ ես: Ճիշտ է և այն, որ մեր տեսակցությունը գաղտնի է եղել, և որ այն ընդհատել է մի մարդ, որն այլևս չի կարող ձեզ պատմել, թե ինչ եղավ հետո: Ճշմարիտ է և այն, որ ես ու նա վիճեցինք, ավելի ճիշտ՝ նա բարկացել էր ինձ վրա: Բայց այն, թե հետո մենք նորից վեճի ենք բռնվել, բոլորովին սուտ է: Եվ նա, ով երդվում էր, թե այդպես է, չէր համարձակվի այդ ասել, եթե ես հնարավորություն ունենայի պատասխանելու նրան այնպես, ինչին նա արժանի է:

Նորից մեղադրյալի հայացքը բևեռվում է Կոլհաունի վրա, որը վախեցած թաքնվում է ամբոխի մեջ:

– Ընդհակառակն,– շարունակում է Ջերալդը,– երբ մենք նորից հանդիպեցինք, Հենրի Պոյնդեքստերը ներողություն խնդրեց ինձանից: Իսկ ես նրա նկատմամբ ամենաբարեկամական...ես կասեի՝ ամենաքնքուշ զգացմունքներն ունեի: Նրան չէր կարելի չսիրել: Արդյոք ներեցի՞ ես նրան այն մի քանի խոսքը, որ տաքացած պահին ասել էր ինձ: Կարծում եմ՝ այստեղ կասկած լինել չի կարող. ես ամբողջ սրտով շնորհակալ էի նրանից, որ մենք հաշտվեցինք...

– Նշանակում է, դուք հաշտվեցի՞ք,– հարցնում է դատավորը օգտվելով նրա լռությունից:– Այդ որտե՞ղ տեղի ունեցավ:

– Մոտ չորս հարյուր յարդ հեռու այնտեղից, որտեղ կատարվել է սպանությունը:

Դատավորը վեր է թռչում: Վեր են թռչում և երդվալները: Հանդիսատեսները, որոնք առաջ էլ կանգնած էին, իրենց զարմանքն արտահայտում են այլ կերպ: Դեռ ոչ ոք չէր խոսել ռճրագործության տեղի մասին և նույնիսկ ոչ ոք չէր ասել, թե սպանություն է կատարվել:

– Դուք նկատի ունեք այն տեղը, որտեղ արյան լիճն էր,– անվճռական հարցնում է դատավորը:

– Ես նկատի ունեմ այն տեղը, որտեղ սպանվել է Հենրի Պոյնդեքստերը:

Այս խոսքերը ներկաների մեջ զարմանքի մի նոր ալիք են առաջացնում: Լսվում են փսփսոցներ և խուլ բացականչություններ: Ամենից բարձր հնչում է մի հառաչանք: Այն դուրս է թռչում Վուդլի Պոյնդեքստերի կրծքից: Հիմա արդեն նա այլևս չի կասկածի, որ իր որդին սպանված է: Մինչ այդ ըոպեն հոր սրտում դեռևս հույսի մի նշույլ կար, թե գուցե Հենրին դեռ կենդանի է, թե նա երևի պարզապես հիվանդացել է կամ գերի ընկել հնդկացիների ձեռքը: Մինչ այդ ըոպեն դեռ իր որդու մահվան ակներև ապացույցներ չկային, կային միայն առանձին պատահական և ոչ այնքան համոզիչ ենթադրություններ: Բայց այժմ հենց մեղադրյալի խոսքերը խորտակում են այդ հույսը:

– Նշանակում է, դուք համոզված եք, որ Հենրի Պոյնդեքստերը մեռած է,– հարցնում է դատավորը:

– Կատարելապես համոզված եմ,– պատասխանում է մեղադրյալը:– Եթե դուք տեսնեիք այն, ինչ ես եմ տեսել, կհասկանայիք, թե որքան ավելորդ է ձեր հարցը:

– Նշանակում է, դուք տեսե՞լ եք դիակը:

– Ես պետք է առարկեմ հարցաքննության այդպիսի մեթոդի դեմ,– միջամտում է պաշտպանը:– Դա դատավարության կարգի ուղղակի խախտում է:

– Մեր երկրում այսպիսի բան չէին թույլ տա,– ավելացնում է իռլանդացի փաստաբանը:– Մեզ մոտ դատախազին իրավունք չէին տա խոսելու մինչև խաչաձև հարցաքննման ժամանակը չգա:

– Նույնն են նաև մեր երկրի օրենքները,– ասում է դատավորը մի խիստ հայացք գցելով կարգը խախտողի վրա:– Մեղադրյալ, դուք կարող եք շարունակել ձեր պատմությունը: Քանի դուք չեք վերջացրել ձեր խոսքը, ձեզ հարցեր տալու իրավունք ունի միայն ձեր պաշտպանը: Շարունակեցե՛ք: Ասացե՛ք ամեն բան, ինչ հարկ եք համարում:

– Ես խոսում էի մեր հաշտության մասին,– շարունակում է մեղադրյալը,– և ասացի, թե որտեղ տեղի ունեցավ այդ: Այժմ ես պետք է բացատրեմ, թե ինչու հենց այնտեղ տեղի ունեցավ այդ: Դուք արդեն գիտեք, թե ինչպես բաժանվեցինք մենք՝ միսս Պոյնդեքստերը, նրա եղբայրը և ես: Նրանց թողնելով՝ ես գետն անցա լողալով, մասամբ նրա համար, որ խիստ հուզված էի, մասամբ էլ նրա համար, որ չէի ուզում հայտնի դառնա, թե ես ինչպես եմ այգի ընկել: Դրա համար ես իմ հիմքերն ունեի: Գետն անցնելուց հետո ուղղվեցի դեպի ավան: Տաք գիշեր էր, ինչպես երևի շատերդ հիշում եք, և մինչև հյուրանոց հասնելս իմ հագուստը համարյա բոլորովին չորացել էր: Պանդոկը դեռ բաց էր, և տերը կանգնած էր իր վաճառասեղանի ետևը: Այդ հարկը ինձ համար առանձնապես հյուրընկալ չի եղել, և ես որոշեցի իսկույն գնալ Ալամո, որպեսզի օգտվեմ գիշերային գով ժամերից: Իմ ծառային ես առաջ էի ուղարկել, իսկ ինքս մտադիր էի մեկնել հաջորդ առավոտյան: Բայց այն, ինչ տեղի ունեցավ Կասս դել Կորվոյում, ինձ ստիպեց, որքան կարելի է, արագացնել մեկնումս: Միսսոր Օբերդոֆերին տալիքս վճարելուց հետո ես մեկնեցի...

– Իսկ փողը, որ դուք վճարեցիք,– հարցնում է դատախազը,– որտեղի՞ց էիք...

– Ես բողոքում եմ,– ընդհատում է նրան պաշտպանը:

– Ա՛յ քեզ կարգե՛ր,– բացականչում է իռլանդացի փաստաբանը՝ սպառնալից նայելով դատախազին:– Եթե սա տեղի ունենար մեր դատարանում, ձեզ հետ երևի այլ կերպ կխոսեին:

– Հանգստացեք, ջենտլմեններ,– ասում է դատավորը հրամայական տոնով:– Թող մեղադրյալը շարունակի իր խոսքը:

– Ես դանդաղ էի գնում. շտապելու բան չունեի: Այդ գիշեր ես քնել չէի կարող, և ինձ համար միննույն էր, թե որտեղ կանցկացնեմ գիշերը պրերիայո՞ւմ, թե՞ իմ խրճիթում: Գիտեի, որ մինչև լուսաբաց կհասնեմ Ալամո, և դա ինձ լրիվ բավական էր. Իմ մտքերով տարված՝ ես ետ չէի նայում, ճիշտն ասած մտքովս էլ չէր անցնում, թե որևէ մեկը կարող է գալ իմ ետևից: Եվ միայն, երբ արդեն անտառի թավուտով մոտ կես մղոն ճանապարհ էի անցել և հասել այնտեղ, որտեղից մի ճանապարհ է գնում դեպի Ռիո Գրանդե, լսեցի ձիու սմբակների դոփյուն, որ գալիս էր ետևից: Ես հենց նոր էի շուռ եկել, ճանապարհն այնտեղ պտույտ է գործում, ուստի ինձ չհաջողվեց ձիավորին տեսնել: Բայց լսեցի, որ նա մոտենում է վարգով: Ես մտածեցի, որ իմ ետևից եկող մարդը կարող է թշնամական մտադրություն ունենալ, թեև դա ինձ առանձնապես չանհանգստացրեց: Պրերիայում, Հնդկացիների հարևանությամբ ապրելու ընթացքում ձեռք բերած սովորությանս համաձայն ես թաքնվեցի թավուտում և այնտեղ մնացի մինչև անձանոթ ձիավորի մոտենալը: Շուտով նա երևաց: Կարո՞ղ եք պատկերացնել իմ զարմանքը, երբ անձանոթի փոխարեն տեսա մի մարդու, որի հետ մենք դրանից քիչ առաջ բաժանվել էին վրդովմունքի զգացմունքներով: Երբ ես խոսում եմ վրդովմունքի մասին, դա ինձ չի վերաբերում, այլ վերաբերում է միայն նրան: Ես չգիտեի, թե այժմ նա ինչ տրամադրության մեջ է: Հնարավոր է, որ այն ժամանակ նրան զսպել է քրոջ ներկայությունը, իսկ հիմա նա ինձնից բավարարում կպահանջի կասկածելով, թե ես անարգել եմ իր քրոջը: Պարոնայք երդվյալներ, չեմ թաքցնի, որ հենց այս մտածեցի ես: Բայց որոշեցի չթաքնվել, որովհետև խիղճս մաքուր էր: Հիշտ է, ես ու նրա քույրը գաղտնի էինք հանդիպել, բայց դրա մեղքն ուրիշներինն է և ոչ թե իմը և նրանը: Ես սիրում էի նրան ամբողջ սրտով, ամենամաքուր ու քնքուշ սիրով, ինչպես և հիմա եմ սիրում...

Թեև Լուիզա Պոյնդեքստերի ծածկակառքը ներկաների շրջանի ետևն է կանգնած, աղջիկը լսում է մուստանգերի ամեն մի խոսքը և տեսնում է դեմքը, քանի որ վարագույրը լրիվ չի քաշված: Չնայած սիրտը կրծող տխրությանը, նրա դեմքը շողում է ուրախությունից, երբ լսում է մուստանգերի անկեղծ խոստովանությունը: Դա նրա զգացմունքի արձագանքն է: Նրա գունատ այտերին կարմիր է բռնկում, բայց դա ամոթի կարմիր չէ, այլ ցնծագին ուրախության:

Լուիզան չի էլ փորձում թաքցնել այդ: Ընդհակառակն, նրան նայողը կարող է մտածել, թե ահա, որտեղ որ է դուրս կրոջի կառքից, կնետվի այն մարդու մոտ, որին դատում են իր եղբոր սպանության մեղադրանքով և արհամարհանքով մարտի կկոչի ամենաանողորմ եղադրողներին:

Տրամության ստվերը նորից է մոայլում նրա դեմքը, բայց այդ տխրությունը խանդից չի գալիս. Լուիզան շատ լավ է հիշում այն խոսքերը, որ լսել էր հիվանդի սնարի մոտ նստած: Կարելի՞ է կասկածել դրանց: Այդ խոսքերը նա կրկնեց և հիմա, երբ իր գիտակցությունը մոայլված չէ, երբ իրեն մահ է սպառնում, որի ժամանակ մարդիկ չեն ստում:

## ԳԼՈՒԽ XC

### Նիստի անակնկալ ընդհատումը

Մուստանգերի վերջին խոսքերը, որոնք այդպիսի ուրախություն պատճառեցին Լուիզա Պոյնդեքստերին, ներկաների մեծ մասի վրա բոլորովին այլ տպավորություն գործեցին:

Այդպես է մարդկային բնավորության թուլություններից մեկը, հանդիպելով ուրիշի սիրույն՝ մենք սրտնեղում ենք, մանավանդ, եթե դա ամենակույլ կիրք է:

Սա դժվար է բացատրել. մենք գիտենք, որ սիրահարները մեզնով ամեննին չեն հետաքրքրվում: Սա հին պատմություն է ինքնասիրության մասին, որ խոցվում է անտարբերությունից:

Նույնիսկ նրանք, ովքեր անտարբեր են չքնաղ կրեոլուհու թովչանքի նկատմամբ, չեն կարող իրենց մեջ հաղթահարել նախանձը: Իսկ նրանք, ովքեր լրջորեն սիրահարված են նրան, մինչև հոգու խորքը վիրավորված են նրանից, ինչ իրենք կոչում են «կտի հայտարարություն»:

Եթե մեղադրյալն իր անմեղության ուրիշ ապացույցներ չունի, ապա ավելի խելամիտ վարված կլիներ, եթե բոլորովին լռած լիներ: Առայժմ նա իր ցուցմունքներով միայն յուր է լցրել կրակի վրա և նորանոր չարակամներ վաստակել իր համար:

Ամբոխի մեջ նորից քրթմնջոց է ընկնում: Եվ նորից աղմկում են Կոլիաունի գործակիցները:

Նորից թվում է, թե փոթորկահույզ ամբոխը Լինչի դատաստանին կենթարկի Մորիս Ջերալդին, նրան կկախեն առանց մինչև վերջ լսելու նրա խոսքը:

Բայց միայն թվում է այդպես: Մայրը մի բազմանշանակ հայացք է գցում իր ջոկատի կողմը: Դատավորը տիրաբար գոչում է.

– Հանգի՛ ստ:

Աղմուկը դադարում է: Մեղադրյալը նորից խոսելու հնարավորություն է ստանում:

Նա շարունակում է իր պատմությունը:

– Ճանաչելով Հենրի Պոյնդեքստերին՝ ես դուրս եկա թավուտից և ձիս կանգնեցրի: Բավական լույս էր, և նա էլ իսկույն ճանաչեց ինձ: Փոխանակ անհաճո հանդիպման, որ ես սպասում էի, և կարծում եմ բավականաչափ հիմքեր ունեի դրա համար, ես շատ ուրախացա և զարմացա նրա սիրալիր վերաբերմունքից: Նա մտերմաբար ձեռքը մեկնեց ինձ և առաջին իսկ խոսքերով ներողություն խնդրեց ինձնից իր անզսպության համար: Հարկ կա՞սսելու, թե ինչպիսի ջերմությամբ ես սեղմեցի նրա ձեռքը: Ես գիտեի,

որ դա հավատարիմ բարեկամի ձեռք է: Դեռ ավելին. ես փայփայում էի այն հույսը, որ կգա մի օր, երբ դա եղբոր ձեռք կդառնա: Այն ժամանակ ես այդ ձեռքը սեղմում էի նախավերջին անգամ: Վերջին անգամ սեղմեցի շատ չանցած, երբ մենք անտառի շավիղի վրա իրար բարի գիշեր մաղթեցինք ու բաժանվեցինք. մտքովս չէր անցնի, թե մենք բաժանվում ենք հավիտենապես...

Պարոնայք երդվալնե՛ր, ես ժամանակ չեմ խլի ձեզանից, պատմելով մեր միջև տեղի ունեցած խոսակցությունը, դա ոչ մի կապ չունի այս դատավարության հետ: Մենք մի որոշ տարածություն գնացինք կողք կողքի, ապա կանգ առանք մի ծառի տակ: Այդտեղ մենք սիգարներ փոխանակեցինք և ծխեցինք: Եվ որպեսզի մեր բարեկամությունն ամրապնդենք, փոխանակեցինք մեր գլխարկներն ու թիկնոցները: Այդ սովորությանը ես ծանոթացել էի կոմանչների մոտ: Ես Հենրի Պոյնդեքստերին տվի իմ մեքսիկական սոմբրերոն և շերտավոր սերպեն, փոխարենը վերցրի նրա թիկնոցն ու պանաման:

Դրանից հետո մենք բաժանվեցինք. նա գնաց, իսկ ես մնացի:

Ես ինքս էլ չեմ հասկանում, թե ինչու մնացի այդտեղ... Երևի նրա համար, որ այդ տեղը ինձ համար շատ թանկ էր. չէ՞ որ այդտեղ էր տեղի ունեցել հաշտությունը, որն ինձ համար այնքան անսպասելի երջանկություն էր: Այլևս ցանկություն չունեի ճանապարհս շարունակել դեպի Ալամո: Ես երջանիկ էի և ինձ լավ էի զգում այդ ծառի տակ:

Թամբից իջա ձին կապեցի, իսկ ինքս թիկնոցի մեջ փաթաթվելով, առանց գլխարկս վերցնելու պատկեցի խոտերի վրա:

Մի րոպե չանցած՝ քնած էի: Դա ինձ հետ հազվադեպ է պատահում: Ընդամենը մի կես ժամ առաջ այդպիսի բան չէր լինի: Կարող եմ դա վերագրել միայն նրան, որ ապրաձս դառն հուզմունքից հետո այժմ հաճելի հանգստություն էի զգում:

Բայց իմ քունը շատ խոր չէր և երկար չտևեց: Մի քանի րոպե չանցած՝ արթնացա հրացանի կրակոցից: Ճիշտ է, ես լիովին համոզված չէի, թե դա կրակոց էր, կարող էր միայն թվացած լինել: Բայց իմ ձիու վարմունքը հակառակն էր ապացուցում. նա ականջները ցցել էր և խոխոտացնում էր, կարծես իր վրա էին կրակել: Ես վեր թռա և սկսեցի ականջ դնել: Բայց որովհետև այլևս ոչինչ չլսվեց, և իմ մուստանգն էլ հանգստացավ, ես մտածեցի, թե երկուսս էլ սխալվել ենք: Կարծեցի, թե ձին անտառում թափառող գազանի մոտիկության հոտ է առել, իսկ այն, որ ինձ կրակոց է թվացել, պարզապես ծառի ճյուղի ճրթոց է եղել կամ գուցե թե այն խորհրդավոր ձայներից մեկը, խորհրդավոր, որովհետև մինչև այժմ էլ մնում են անբացատրելի, որոնք այնքան հաճախ, լսվում են անտառի թավուտներում: Ես դադարեցի դրա մասին մտածել, նորից պառկեցի խոտի վրա և նորից քուն մտա: Այս անգամ քնեցի մինչև առավոտ և արթնացա միայն մինչև ոսկորներս թափանցող պաղ խոնավությունից է:

Այլևս ծառի տակ մնալը հաճելի չէր: Ես սկսեցի ճանապարհ ընկնելու պատրաստվել: Բայց և այնպես կրակոցը դեռևս հնչում էր իմ ականջներում: Ինձ թվում էր, ձայնը լսվեց այն կողմից, դեպի ուր գնացել էր Հենրի Պոյնդեքստերը: Երևակայության պտո՞ղ էր դա թե ոչ, չգիտեմ, բայց ես ականա այդ կրակոցը կապում էի նրա հետ և չկարողացա իմ մեջ հաղթահարել այն կողմը գնալու ցանկությունը, որպեսզի պարզեմ, թե դա ինչ բան էր:

Շատ գնալու հարկ չեղավ, Երկնայի՛ն ուժեր: Ի՞նչ տեսա ես... Իմ առաջ էր...

– Անգլուխ ձիավո՛րը,– ամբոխի միջից գոռում է մեկը, և բոլորը ետ են նայում:

– Անգլուխ ձիավո՛րը,– արձագանքում են հիսուն ձայն:

Դա ի՞նչ բան է, կատա՛կ, անարգա՞նք դատարանին:

Ոչ ոք այդպես չի մտածում. այդ ժամանակ բոլորն արդեն տեսել էին անգլուխ ձիավորին, որն արշավում էր պրերիայով:

– Ահա նա, գնում է: Այն կո՛ղմը, այն կո՛ղմը:

– Ոչ, այս կողմն է գալիս: Նայեք, արշավում է ուղիղ դեպի ամրոց:



Իսկապես, անգլուխ ձիավորն այդ ուղղությամբ էր արշավում: Բայց հանկարծ նա կանգ առավ պրերիայի մեջտեղը, ծառի շուրջը հավաքված ամբոխի դիմաց:

Ձիուն, ըստ երևույթին, դուր չէր եկել իր տեսած պատկերը: Նա բարձր խոխոացնում է, ապա ավելի բարձր վրնջում և ահա արդեն ամբողջ թափով ետ է արշավում դեպի պրերիա:

Մեղադրյալի ցուցմունքների առաջացրած լարված հետաքրքրությունն իսկույն մարում է: Բոլորին թվում է, թե տեղի ունեցած բոլոր դեպքերի գաղտնիքը թաքնված է այդ խորհրդավոր ձիավորի մեջ, որը պատահաբար երևացել է իրենց:

Ներկաներից շատերը նետվում են դեպի ձիերը: Նույնիսկ երդվյալները բացառություն չեն կազմում, և համենայնդեպ տասներկուսից վեցը միանում են հետապնդողներին:

Հետապնդվող ձին կանգ է առնում մի ակնթարթ, միայն նրա համար, որ նայի իրեն մոտեցող ձիավորներին: Հետո նա կտրուկ շուռ է գալիս, կատաղի վրնջում և ամբողջ թափով սլանում դեպի պրերիա:

Հետապնդողները ճիչ-աղաղակով սլանում են նրա ետևից:

## **ԳԼՈՒԽ XCI**

### **Հետապնդում անտառի մացառուտներում**

Ձիավորները պրերիայի միջով արշավում են ուղիղ դեպի անտառ, որ ձգված է ավանից մի տասը մղոն հեռավորության վրա:

Որքան ավելի են մոտենում անտառին, այնքան ավելի է ձգվում հետապնդողների բազմությունը, որն, ի վերջո, մի երկար շարան է կազմում: Ձիերը չեն դիմանում երկարատև կատաղի արշավին, և ձիավորները մեկը մյուսի ետևից ետ են մնում:

Քչերն են հասնում անտառին, և միայն երկուսն են կարողանում տեսնել, թե մացառուտի որ մասում անհետացավ անգլուխ ձիավորը:

Նրան ամենից ավելի մոտիկ է մոխրագույն մուստանգ հեծած մի ձիավոր: Նա իր ձին քշում է չինայելով ո՛չ խթաններ, ո՛չ մտրակ, ո՛չ իր ձայնը:

Նրա ետևից, թեպետև բավական ետ մնացած, մի պառավ զամբիկ հեծած արշավում է բարձրահասակ մի մարդ, որը թաղիքե գլխարկ ունի գլխին:

Ոչ ոք չէր կարող կարծել, թե նրա ձին ընդունակ է այդպես արագ վազելու: Այս ձիավորն իր ձին քշում էր ո՛չ մտրակով, ո՛չ խթաններով, ո՛չ էլ գոռոզոռոցով: Նա դիմում է մի ավելի դաժան միջոցի. ժամանակ առ ժամանակ նա ձիու գավակն է խրում իր սուր դանակը:

Այդ երկու ձիավորներն են Կասսի Կոլիաունը և Ջեք Ստոմպը:

Կասսի Կոլիաունին օգնում է իր մուստանգի արագավազությունը, և նա իր ձին քշում է այնպիսի վճռականությամբ, ասես հենց դրանից է կախված իր կյանքը:

Ծերունի որսորդը կարծես նրանից պակաս վճռականությամբ չի տրամադրված: Փոխանակ սովորական անշտապ վարժով գնալու և հույսը դնելու հետախուզության իր հմտության վրա, նա, ըստ երևույթին, նպատակ է դրել ոչ մի դեպքում Կոլիաունին իր աչքից բաց չթողնել:

Շուտով երկուսն էլ մտնում են մացառուտը: Մյուս ձիավորները նրանց այլևս չեն տեսնում:

\*\*\*

Խիտ մացառուտի միջով սլանում են երեք ձիավոր: Նրանք գնում են գազանների բացած շավիղներով՝ մերթ պտույտներ գործելով, մերթ ծառերը շրջանցելով:

Նրանք առաջ են սլանում թփերի ու անտառի թավուտի միջով, չվախենալով ոչ մի բանից, ասես չնկատելով ո՛չ փշփշոտ կակտուսները, ո՛չ էլ ակացիաների սուր-սուր փշերը:

Ճյուղերը ճրթճրթում ու կոտրտվում են նրանց ճանապարհին, իսկ թռչուններն այդ կոպիտ ներխուժումից վախեցած՝ ճիչ արձակելով թռչում են ավելի ապահով տեղեր:

Դեպի բարձր երկինք է սլանում սև անգղերի մի երամ, որ պոկվել է չոր ճյուղի վրայից: Բնագոր նրանց ասում է, որ այդպիսի հետապնդումը վերջանալու է որևէ մեկի մահով: Մև թռչունները թևերը լայն տարածած՝ պտույտ են գալիս ձիավորների գլխավերևը:

Հետապնդվող ձիավորը հիմա ավելի նպաստավոր դրության մեջ է, քան նրանք, որ ընկել են նրա ետևից: Իր ճանապարհը նա ինքն է ընտրում, իսկ հետապնդողները պետք է հետևեն նրան:

Թեև նրանց միջև տարածությունը չի մեծացել, բայց ծառերի մեջ շուտով հետապնդողներն իրենց տեսադաշտից կորցնում են նրան, ինչպես և մեկը մյուսին:

Միայն անգղերն են, որ երեքին էլ միանգամից տեսնում են:

Հետապնդողների տեսադաշտից դուրս լինելով՝ հետապնդվողն ավելի նպաստավոր դրության մեջ է ընկնում: Նա կարող է ամբողջ թափով արշավել, այնինչ հետապնդողները ժամանակ են կորցնում հետքերը գտնելու համար: Առայժմ նրանք կարող են կողմնորոշվել ձայնով. դեռ լսվում են սմբակների դոփյունը և ճյուղերի ճրթոցը: Եվ, չնայած սրան, առջևի հետապնդողը սկսում է հուսահատվել:

Նրան թվում է, որ ամեն մի պտույտ գործելիս ինքը տարածություն է կորցնում. առջևում սմբակների դոփյուն այլևս չի լսվում:

– Այ նգովյալ լինես դու, գարշելի արարած,– հուսահատական շարժում անելով գոչում է Կոլիաունը:– Էլի ձեռքիցս դուրս կալո՞նի: Ա՛խ, եթե ես այստեղ մենակ լինեի: Բայց այս անգամ մենակ չեմ: Այդ քավթառ սատանան էլ արդեն անտառ է խցկվել: Ես տեսա նրան թավուտը մտնելիս: Երբ ես անտառ էի մտնում, նա ընդամենը մի երեք հարյուր յարդով էր հեռու: Չի՞ կարելի մի կերպ պոկվել նրանից: Բայց ո՛չ, նա շատ լավ հետախույզ է... Բայց հո կարելի է... Հենց հիմա կարելի է մաքրել նրան իմ ճամփից:

Այս ասելով Կոլիաունը ձիու սանձը քաշելով կես շրջան է գործում և ուշադիր ետ նայում այն շավղին, որով հենց նոր ինքն անցել էր: Նա նայում է այնպիսի մարդու հայացքով, որն արդեն մտքում մի ծրագիր է կազմել և հիմա նրա իրականացման համար տեղ է որոնում: Ջղայնորեն ձեռքն է առնում հրացանը: Նրա բոլոր շարժումների մեջ տենդագին անհամբերություն է զգացվում: Բայց և շարունակում է տատանվել և քիչ մտածելուց հետո հրաժարվում է իր մտքից:

– Ո՛չ, այսպես չի կարելի,– մրմնջում է նա:– Շատ-շատերն են գալիս մեր ետևից, և նրանց մեջ կան մարդիկ, որոնք կարող են հետքերը լավ հասկանալ: Նրանք անպայման կգտնեն դիակը և կրակոցն էլ կլսեն: Ո՛չ, ո՛չ: Այսպես չի կարելի:

Էլի մի պահ կապիտանը տեղում կանգնած ականջ է դնում: Եվ առջևում, և ետևում լռություն է, միայն վերևում անգղերի թևերի խշշոցն է լսվում:

«Ի՛նչ զարմանալի է, որ այս սև թռչունները շարունակ մեր գլխավերևն են ճախրում: Այո, նա, իհարկե, կգա այստեղ: Ինչ անհաջողություն է, որ մյուսներն էլ այդքան մոտիկ են: Նրանք չլինեին՝ ծերունի արդեն կդադարեր լրտեսել ինձ: Եվ ի՛նչ հեշտ էր դրան հասնել»:

Այնքան էլ հեշտ չէ, ինչպես դուք եք կարծում, Կասսի Կոլիաուն:

Վերև ում ճախրող թռչուններն էլ, եթե խոսել իմանային, կարող էին հակառակը համոզել ձեզ:

Նրանք տեսնում են, որ Ջեք Ստումպը մոտենում է: Բայց նա գալիս է այնպես, որ իր քայլերը չեն լսվում:

«Ինչ լավ կլինի, եթե նա հետքերը կորցնի,– շարունակում է խորհել Կոլիաունը նորից շուտ տալով իր ձիու գլուխը:– Համենայնդեպս ես պետք է գնամ հետքերով, քանի դեռ չեմ մոլորվել, թե չէ այդ հիմարներից որևէ մեկի բախտը կբերի... Այ թե հիմարն եմ, որ այսքան ժամանակ կորցրի: Եթե էլի հապաղեմ, այն

քավթառը ետևիցս կհասնի, և այն ժամանակ ամեն ինչ կորած է: Գրողը տանի, ոչ մի կերպ չի կարելի թույլ տալ, որ այդպես լինի»:

Իր մուստանգին խթանելով՝ Կոլիատունն առաջ է սլանում այնքան արագ, որքան թույլ է տալիս ոլորուն շավիղը:

Հագիվ մի երկու հարյուր քայլ գնալուց հետո հանկարծ կանգ է առնում զարմանքի և ուրախության մի ճիչ արձակելով:

Նրա առաջ մի քսան քայլ հեռավորության վրա անգլուխ ձիավորն է: Նա անշարժ կանգնած է ցածրիկ թփերի մեջ, որոնց գագաթները նրա թամբին են հասնում:

Ձիու գլուխը իջեցված է ցած. ըստ երևույթին անասունը ակացիայի պատիճներ է պոկոտում:

Համենայնդեպս այդպես է թվում Կոլիատունին:

Նա արագ բարձրացնում է հրացանը, բայց և իսկույն ցած է իջեցնում: Ձին, որին նա ուզում էր նշան բռնել, արդեն այլևս հանգիստ չի կանգնում և պատիճներ չի պոկոտում. նա ջղայնորեն ձիգ է տալիս կիսով չափ թփերի մեջ խրված գլուխը:

Կոլիատունը գլխի է ընկնում, որ սանձափոկերը խճճվել են ճյուղերի մեջ, և ձին ջանում է ազատվել:

«Վերջապես բռնվե՛ց: Փա՛ռք Աստծու, փա՛ռք Աստծու»:

Կոլիատունը առաջ է նետվում, զսպելով ուրախության բացականչությունը, որպեսզի ետևից եկողները չլսեն իրեն: Մի վայրկյան հետո նա արդեն անգլուխ ձիավորի մոտ է, որին այնքան երկար ժամանակ ապարդյուն հետապնդել էր:

## ԳԼՈՒԽ XCII

### Հարկադրված վերադարձ

Կոլիատունը ճանկում է ձիու սանձը:

Ձին փորձում է պոկվել նրա ձեռքից, բայց չի կարողանում, խանգարում է ակացիան, որի մեջ խճճվել է սանձը: Նա միայն պտույտներ է գործում իրեն բռնող թփի շուրջը:

Նրա հեծվորը ոչինչ չի նկատում և գերությունից փրկվելու ոչ մի փորձ չի անում: Նա անշարժ նստել է թամբին և ձիուն չի խանգարում պտույտել:

Մի պահ պայքարելուց հետո աշխետը հնազանդվում է և թույլ տալիս, որ իրեն կապեն:

Կոլիատունն ուրախությունից մի ճիչ է արձակում:

Բայց նրա գլխում մի միտք է ծագում, որը նրան ստիպում է լռել, չէ՞ որ դեռ իր մտածածը լրիվ չի կատարել:

Բայց ի՞նչ է մտածել նա:

Այդ հայտնի է միայն իրեն, և դատելով նրանից, թե ինչպես է շուրջը նայում, դժվար չէ հասկանալ, որ նա չի ուզում, որ ուրիշները թափանցեն իր գաղտնիքի մեջ:

Ուշիուշով դիտելով շրջակա թփուտը և ականջ դնելուց հետո նա գործի է անցնում:

Անտեղյակ մարդուն նրա արարմունքը շատ տարօրինակ կթվար: Նա հանում է իր դանակը, բարձրացնում է անգլուխ ձիավորի սերապեի փեշը և կտանում նրա վրա, ասես ուզում է դանակը նրա սիրտը խրել:

Դանակն արդեն բարձրացված է... Հագիվ թե որևէ մեկը կարողանա կանգնեցնել նրա հարվածը...

Բայց և այնպես կապիտանի ձեռքը ցած չի իջնում: Նրան կանգնեցնում է թփուտի միջից լսվող մի բացականչություն, և բացատում երևում է մի մարդ: Դա Ջեֆ Ստումպն է:

– Դադարեցրե՛ք այդ խաղը,– գոռում է Ջեբը՝ արագ մոտենալով իր ձիով: – Դադարեցրե՛ք, ասում եմ ձեզ:

– Ի՞նչ խաղ,– շփոթված հարցնում է կապիտանը՝ գողտուկ պահելով իր դանակը:– Ի՞նչ եք գոռում: Անասունը խճճվել է թփերի մեջ: Վախենում էի, թե նորից կփախչի և ուզում էի կոկորդը կտրել, որպեսզի վերջ դնեմ այս խաղին:

– Ա՛, այդպե՛ս ուրեմն: Դե՛հ, իսկ ես կարծում եմ կոկորդը կտրելու կարիք չկա: Կարելի է յուրա գնալ նաև առանց դրան: Բայց ի՞նչ կոկորդի մասին եք խոսում: Չիո՞ւ մասին եք ասում:

– Դե, իհարկե:

– Ինքնին հասկանալի է: Չե՞ որ մարդու վիզը արդեն կտրված է, եթե իհարկե, դա մարդ է: Ձեզ ինչպե՛ս է թվում, միստր Կոլիաուն:

– Սատանան գիտե: Ոչինչ չեմ հասկանում: Ես դեռ ժամանակ չեմ ունեցել մի կարգին նայելու նրան: Հենց այս րոպեին մոտեցա... Երկնայի՛ն ուժեր,– շարունակում է նա շինծու զարմանքով:– Սա մեռած մարդու մարմին է:

– Ձեր վերջին դիտողությունը երևի իրավացի է: Հազիվ թե մարդը կարող էր կենդանի լինել առանց ուսերին գլուխ ունենալու: Այդ լաթի տակ կարծես ոչինչ չի թաքցված, չե՞:

– Ոչ: Ինձ թվում է այնտեղ ոչինչ չկա:

– Հապա մի քիչ բարձրացրեք նայենք:

– Ես չեմ ուզում ձեռք տալ նրան: Այնպիսի զարհուրելի տեսք ունի...

– Զարմանալի է: Մի րոպե առաջ դուք դրանից չէիք խորշում: Հանկարծ ի՞նչ պատահեց ձեզ:

– Ա՛խ,– կմկմալով խոսեց Կոլիաունը,– հետապնդումից ես խիստ գրգռված էի: Շատ էի չարացած այս ձիու վրա և որոշել էի վերջ դնել սրա ֆոկլուսներին...

– Դե լավ,– ընդհատում է նրան Ջեբը,– այդ դեպքում ես ինքս կգբաղվեմ դրանով... Այդպես, այդպես,– շարունակում է որսորդը, մոտենալով և դիտելով տարօրինակ մարմինը:– Այո, սա իրոք մարդու մարմին է: Դիակ է և բոլորովին փայտացած... Սպասեք,– գոչեց Ջեբը սերպալեի փեշը բարձրացնելով,– ախր սա հենց այն մարդու դիակն է, որի սպանության համար դատավարություն է սկսված: Ձեր քեռու որդին է, Հենրի Պոյնդեքստերը: Հենց նա է, երկնայի՛ն ուժեր:

– Կարծես դուք իրավացի եք... Օ՛, Աստվա՛ծ, իսկապես նա է:

– Հովսափա՛թ,– շարունակում է Ջեբը զարմացած ձևանալով:– Ա՛յ քեզ հանելուկ: Դե լա՛վ, էլ կարիք չկա, որ մենք այստեղ ժամանակ կորցնենք: Ամենից լավն այն կլինի, որ դիակը տեղ հասցնենք այնպես, ինչպես կա, թամբի վրա: Սա, երևում է, բավական ամուր է նստած իր տեղը: Այս ձին էլ ճանաչում եմ: Կարծում եմ, որ սա առանց համառելու կգա իմ զամբիկի ետևից... Հապա՛, պառավա, ողջունիր սրան: Դե՛, դե՛, մի՛ վախեցիր: Չե՞ս տեսնում, որ սա քո հին բարեկամն է: Թեև, ճիշտ է, վերջին ժամանակներս սա մի քիչ նեղության մեջ է եղել: Զարմանալի չէ, որ դու նրան չճանաչեցիր. արդեն որքան ժամանակ է ոչ որ սրան չի մաքրել:

Մինչ ծերունին խոսում էր, աշխետն ու պառավ զամբիկը մոտի՞ մոտի՞ քսեցին ու սիրալիիր փնչացրին:

– Ես այդպես էլ կարծում էի,– գոչեց Ջեբը սանձի խճճված փոկերն արձակելով:– Իմ զամբիկի ընկերակցությամբ այս աշխետը հանգիստ կգա մեր ետևից: Համենայնդեպս նրա կոկորդը կտրելու անհրաժեշտություն չկա: Դե՛հ, իսկ հիմա, միստր Կոլիաուն,– ասում է որսորդը՝ մի գննական հայացք գցելով նրա վրա,– չե՞ք կարծում, որ մեր ճանապարհ ընկնելու ժամանակն է: Դատը երևի շարունակվում է: Իսկ եթե այդպես է, ապա, իհարկե, մեր մասնակցությունն էլ ցանկալի կլինի: Ես կարծում եմ այժմ մեզ հետ կա մի վկա, որը կօգնի լույս սփռելու այդ գործի վրա, և մուստանգերին կամ կկախեն կամ կարդարացնեն: Դե՛հ, ինչպե՛ս, պատրա՞ստ եք վերադառնալու:

– Օ՛, իհարկե: Դուք իրավացի եք. այստեղ մնալն իմաստ չունի:

Ջեֆն առաջինն է ճանապարհի ընկնում՝ իր ետևից տանելով գերված ձին: Կոլիաունը հետևում է նրան դանդաղ և, ըստ երևույթին, դժկամությամբ:

Շավղի կտրուկ շրջադարձին նա սանձը քաշում է և կարծես տատանվում՝ առաջ գնալ, թե՞ ետ արշավել:

Նրա դեմքին սաստիկ հուզմունք է նկատվում:

Ետևից սմբակների դոփյուն չլսելով՝ Ջեֆ Ստումպը գլխի է ընկնում, որ ուղեկիցը կանգ է առել:

Որսորդը սանձը քաշում է, իր զամբիկը շուտ տալիս և հարցական հայացքով նայում կապիտանին: Նա տեսնում է Կոլիաունի խիստ հուզված դեմքը և իսկույն գլխի է ընկնում դրա պատճառը:

Առանց մի խոսք ասելու ծերունի որսորդը հրացանը ցած է առնում ձախ ուսից և բռնում ձեռքին: Այսպես նստած նա սևեռուն նայում է պաշտոնաթող կապիտանին:

Ջեֆը լուռ է: Խոսքերն ավելորդ են. բավական է և նրա դիրքը, որ խոսքերից ավելի պարզ ասում է. «Հապա մի փորձիր ետ դառնալ»:

Կոլիաունն այդ լավ է հասկանում և լուռ շարունակում է ճանապարհը:

Բայց այժմ արդեն ետևից գնում է Ջեֆ Ստումպը:

Նրանք դանդաղ առաջ են գնում անտառի մացառուտով և վերջապես դուրս են գալիս բաց պրերիան:

Հեռվում նկատվող ինչ-որ բան նորից է վախ ազդում Կոլիաունի վրա, և նա, սանձը քաշելով, մտքի մեջ է ընկնում:

Նա սոսկալի երկընտրանքի առաջ է կանգնած. արդյոք մացառուտների մեջ թաքնվե՞լ մարդկային աչքերից, թե՞ սիրտ անել և ընդառաջ գնալ արագորեն մոտեցող փոթորկին:

Նա կտար ամեն բան, ինչ որ ուներ, այն ամենը, ինչ հույս ուներ հետագայում ձեռք բերել, նույնիսկ և Լուիզա Պոյնդեքստերին էլ հետը կտար, միայն թե գոնե մի տասը բռնեղ ազատվեր այդ անտանելի Ջեֆ Ստումպի ներկայությունից, մենակ մնար անգլուխ ձիավորի հետ:

Բայց դա հնարավոր բան չէ: Ջեֆ Ստումպն անկոտրում է, և թեպետ Կոլիաունն աշխատում է դրա մասին չմտածել, բայց զգում է, որ ծերունի որսորդն իրեն իսկական գերի է համարում, և եթե փախչելու փորձ անի, նա առանց տատանվելու գնդակը կուղարկի իր մեջքին:

Բայց Ջեֆ Ստումպն ի՞նչ կարող է ասել կամ անել: Հազիվ թե նա գլխի ընկած լինի, որ...

Վերջիվերջո գուցե և ամեն ինչ բարեհաջող անցնի:

Ճիշտ է, Ջեֆը ինչ-որ բան է կասկածում, բայց արժե՞ վախենալ դրանից: Կասկածներից վախենալ կսազի միայն նրանց, ովքեր բարեկամներ չունեն, իսկ Կասսի Կոլիաունը բավական շատ բարեկամներ ունի: Նրան ոչ մի բան չի սպառնում, եթե միայն չգտնեն... Իսկ շա՞տ է դրա հնարավորությունը: Տասից մեկ: Ավելի հավանական է, որ այն մարմնի մեջ չի մնացել, այլ դուրս է եկել և հիմա ընկած է անտառի թավուտում:

Այսպիսի մտքերից հույս առնելով՝ Կոլիաունը հանգստանում է և կատարյալ անտարբեր տեսքով, ավելի շուտ շինծու անտարբերությամբ դուրս է գալիս բաց պրերիա: Նրան հետևում է Ջեֆ Ստումպը՝ իր պառավ զամբիկը հեծած, ուղեկցությամբ աշխետի, որի վրա է Հենրի Պոյնդեքստերի գլխատված դիակը:

## ԳԼՈՒԽ XCIII

### Գլխատված դիակը

Դատավարությունն ընդհատվեց, որովհետև հանդիսատեսների երկու երրորդը և երդվյալների կեսը նետվեցին հետապնդելու խորհրդավոր ձիավորին:

Սա դատավարության հետաձգում չէր, այլ պարզապես մի անխուսափելի ընդմիջում, ուստի և լռությամբ ընդունվեց:

Անցնում է մեկ ժամ: Այդ ժամանակամիջոցում դատավորն արդեն երկու սիգար էր ծխել և կարգին թվով կոնյակի ըմպանակներ դատարկեր նա հանգիստ զրուցում է դատախազի, պաշտպանների, տեղում մնացած երդվյալների և այն հանդիսատեսների հետ, որոնք ոտքով էին եկել կամ չէին ցանկացել իրենց ձին քշել անգլուխ ձիավորի ետևից:

Խոսակցության նյութ գտնելը դժվար չէ: Հենց նոր տեղի ունեցած դեպքն այնքան առեղծվածային է, որ նրա մասին կարելի է խոսել ոչ միայն մի ժամ, այլև մի ամբողջ հավիտենականություն:

Բոլորը բացատրություն են որոնում և մեծ անհամբերությամբ սպասում են հետապնդումին մասնակցողների վերադարձին:

Նրանք հույս ունեն, որ անգլուխ ձիավորը, վերջապես, կբռնվի, և դրա շնորհիվ ոչ միայն նրա գաղտնիքը կպարզվի, այլև մի որոշ չափով կպարզաբանվի նաև սպանության գաղտնիքը:

Նրանց մեջ կար մի մարդ, որը կարող էր առաջինը բացատրել, թեև երկրորդը նրան էլ հայտնի չէր: Դա մեղադրյալն էր: Հենց որ նրան հնարավորություն տան, ինքը կշարունակի իր պատմությունը:

Իսկ առայժմ դատավորի ցուցումով և իր պաշտպանի խորհրդով լռություն է պահպանում:

Բավական ժամանակ անց հետապնդման գնացածները վերադառնում են, բայց ո՛չ բոլորը միասին, այլ խումբ-խումբ, նայած ովքեր երբ են ետ մնացել:

Բոլորը միևնույն բանն են ասում, նրանցից ոչ մեկն այնքան չի մոտեցել անգլուխ ձիավորին, որ կարողանա գեթ մի որևէ բան ավելացնել նրան, ինչ արդեն հայտնի է: Նրա գաղտնիքն այդպես էլ մնում էր լրացված:

Շուտով պարզվում է, որ երկու հոգի, նրանք, ովքեր առաջինն էին նետվել հետապնդելու, դեռ չեն վերադարձել: Դրանք էին ծերունի որսորդը և պաշտոնաթող կապիտանը: Վերջին անգամ նրանց տեսել էին շատ առաջ անցած: Արդյոք նրանք դեռ շարունակո՞ւմ էին հետապնդումը: Հնարավոր է, որ նրանց ջանքերը հաջողությամբ պսակվեն...

Բոլորը նայում են դեպի պրեքիա: Բոլորը հույս ունեն, որ այնտեղ կտեսնեն այդ երկու ամենահամառ հետապնդողներին և նրանց հետ էլ, թերևս՝ անգլուխ ձիավորին:

Անցնում է մի ժամ, բայց նրանք չկան. ոչ միայն անգլուխ ձիավորին չեն բերում, այլև իրենք չեն երևում:

Արդյոք էլի՞ պիտի հետաձգել դատաքննությունը:

Դատախազը պնդում է, որ դատավարությունն անհապաղ վերսկսվի: Պաշտպանը ոչ պակաս ջերմությամբ հակառակն է պնդում: Նա անհրաժեշտ է համարում դատավարությունը հետաձգել մինչև վաղը, պատճառաբանելով, թե պակասում է ամենակարևոր վկան՝ Ջեք Ստումպը, որը դեռ իր ցուցմունքները չի տվել:

Ձայներ են հնչում, որոնք պահանջում են դատաքննությունը շարունակել:

Աղմկարարները հասնում են իրենց ուզածին. որոշվում է դատարանի նիստը վերսկսել, քանի որ կարելի է առայժմ շարունակել առանց բացակայող վկայի: Գուցե նա հենց ժամանակին էլ կհասնի: Իսկ եթե չհասավ, ապա հետո էլ կարելի է քննարկել դատավարությունը հետաձգելու հարցը: Այսպես է որոշում դատավորը: Երդվյալները նույն կարիքին են: Հասարակությունը՝ նույնպես:

Նորից կանչում են մեղադրյալին: Նա շարունակում է այնպես անակնկալ ընդհատված իր ցուցմունքները:

\*\*\*

– Դուք ուզում էիք պատմել, թե ինչ բացվեց ձեր աչքերի առաջ,– ասում է պաշտպանը՝ դառնալով Մորիս Ջերալդին:– Շարունակեցեք: Ի՞նչ տեսաք դուք:

– Ես տեսա գետնին մեկնված մի մարդ:

– Քնա՞ծ:

– Այո, քնած՝ հավիտենական քնով:

– Մեռա՞ծ էր:

– Ավելին, եթե դա հնարավոր է: Կռանալով նրա վրա, ես տեսա, որ գլուխը կտրված է:

– Գլուխը կտրվա՞ծ:

– Ճիշտ այդպես: Ես այդ չէի նկատել, մինչև որ կռացա նրա վրա: Նա պառկած էր երեսի վրա, և գլուխը բոլորովին բնական դիրքում էր գտնվում: Նույնիսկ գլխարկը դեռ գլխին էր: Ես ուզում էի մտածել, որ նա քնած է, թեև զգում էի, որ այստեղ մի վատ բան կա: Ձեռքերն ու ոտքերը մեկնված էին անկյանք: Բացի դրանից, գետնին ինչ-որ մուգ բան կար: Վաղորդյան թույլ լույսի տակ ես միանգամից չհասկացա, թե դա ինչ է: Երբ ավելի մոտ կռացա, արյան հոտն զգացի: Այդ ժամանակ արդեն չէի կասկածում, որ իմ առաջ դիակ է ընկած: Ես նկատեցի վզի լայնքի խոր վերքը, որի վրա արյունը լերդացել էր: Ավելի մոտիկից գննելով՝ նկատեցի, որ գլուխը բոլորովին կտրված է:

Բոլորը սոսկումից քարացել են: Հնչում են բացականչություններ:

– Դուք ճանաչեցի՞ք այդ մարդուն:

– Ավա՛ղ, այո:

– Ճանաչեցի՞ք նույնիսկ առանց դեմքին նայելու՞:

– Կարիք չունեի դեմքին նայելու. նրա հագուստը բավական պարզ բացատրում էր ամեն ինչ:

– Ի՞նչ հագուստ:

Ուսերին զգած շերտավոր սերապեն և գլխի սոմբրերոն: Դրանք իմն էին: Եթե դրանից քիչ առաջ կատարված հագուստի փոխանակությունը չլիներ, ես կմտածեի, թե հենց ինքս եմ պառկած: Դա Հենրի Պոյն-դեքստերն էր:

Նորից հնչում է սրտամորմոք մի հառաչանք, որը խլացնում է ամբոխի հուզված շշուկը:

– Շարունակեցե՛ք, սրբ,– ասում է պաշտպանը: – Ասացեք, է՛լ ինչ հաջողվեց պարզել ձեզ:

– Երբ ես ձեռքս դիպցրի մարմնին, զգացի, որ սառել է և բոլորովին փայտացել: Դրանից հասկացա, որ արդեն մի քանի ժամ է, ինչ նա պառկած է այդպես: Արյունը լերդացել էր և համարյա չորացել, այն բոլորովին սևացել էր: Համենայնդեպս այդպես երևաց վաղորդյան լույսի տակ, արեգակը դեռ չէր ծագել: Մահվան պատճառի վերաբերյալ ես կարող էի հեշտությամբ սխալվել, մտածելով, թե նրան սպանել են գլուխը կտրելով: Բայց հիշելով գիշերը լսածս կրակոցը, մտածեցի, որ մարմնի վրա էլ պետք է վերք լինի: Եվ չէի սխալվել: Երբ դիակը շուտ տվի, սերապեի վրա մի անցք տեսա: Այդ անցքի շուրջը կտորն արյունոտված էր: Սերապեի փեշը ետ գցելով՝ ես նրա կրծքին նկատեցի կապտակարմրավուն մի բիծ: Դժվար չէր հասկանալ, որ այդ տեղին գնդակ էր դիպել: Բայց մեջքին համապատասխան տեղում վերք չկար: Ըստ երևույթին, գնդակը մնացել էր մարմնի մեջ:

– Դուք կարծում եք, որ մահվան պատճառը գնդա՞կն է եղել, թե՞ մահը վրա է հասել գլուխը կտրելու հետևանքով:

– Վերքը, անտարակույս, մահացու է եղել: Եթե մահը վայրկենական էլ չի եղել, ապա, համենայնդեպս, այն պետք է վրա հասներ մի քանի բույսերի, նույնիսկ մի քանի վայրկյանից հետո:

– Դուք ասացի՞ք, որ գլուխը կտրված էր: Ինչպե՞ս, բոլորովին անջատվա՞ծ էր մարմնից:

– Բոլորովին, թեպետ և ընկած էր մարմնին հպված, այնպես, որ կարծես հարվածից հետո ոչ մարմնին, ոչ գլխին ոչ ոք չէր դիպել:

– Ձեր կարծիքով ի՞նչ գործիքով էր տրված այդ հարվածը:

– Ինձ թվում է, որ հարվածը տրված էր կամ կացնով, կամ որսորդական դանակով:

– Ձեր մեջ որևէ կասկած չառաջացա՞վ, թե ով և ինչու կատարած կլինի այդ նողկալի ոճրագործությունը:

– Այն ժամանակ՝ ոչ: Ես այնքան շվարած էի, որ ոչ մի բանի մասին մտածել չէի կարող: Աչքերիս չէի հավատում: Իսկ երբ փոքր-ինչ հանգստացա և հասկացա, որ Հենրի Պոյնդեքստերն սպանված է, սկզբում մտածեցի, թե դա կոմանչների ձեռքի գործ կլինի: Բայց միաժամանակ նրա գանգամաշկը պոկված չէր, նույնիսկ գլխարկը գլխին էր մնացել:

– Նշանակում է, դուք որոշեցիք, որ դա հնդկացիները չե՞ն արել:

– Այո՛:

– Դուք էլի որևէ մեկին կասկածո՞ւմ էիք:

– Այն ժամանակ՝ ոչ: Ես երբեք չեմ լսել, թե Հենրի Պոյնդեքստերը թշնամիներ ունի այստեղ կամ որևէ մի այլ տեղ: Բայց հետո իմ մեջ կասկածներ ծագեցին, որոնք մինչև հիմա էլ մնացել են:

– Հայտնեցե՞ք դատարանին այդ կասկածները:

– Ես առարկում եմ,– միջամտեց դատախազը:– Մեզ ամեննին հետաքրքիր չէ լսել մեղադրյալի կասկածները: Ինձ թվում է՝ այն էլ բավական է, որ մենք լսում ենք նրա շատ «ճշմարտանման» պատմությունը:

– Թող շարունակի իր պատմությունը,– կարգադրեց դատավորը մի նոր սիգար վառելով:

– Պատմեցե՞ք, ի՞նչ արիք դուք հետո,– ասում է դատապաշտպանը:

– Իմ այս ամբողջ տեսածից շժմած լինելով՝ սկզբում ինքս էլ չգիտեի, թե ինչ անեմ: Ես համոզված էի, որ պատանին սպանվել է դիտավորյալ, հենց այն կրակոցով, որը ես լսել էի: Բայց ո՞վ էր կրակողը: Իհարկե, ո՛չ հնդկացիները, դրան ես չէի կասկածում: Մտածեցի, թե դա որևէ ավազակ է եղել: Բայց այդ էլ նույնքան հեռու էր ճշմարտություն լինելուց: Իմ մեքսիկական սերապեն առնվազն հարյուր դոլար արժե. ավազակը, իհարկե, կվերցնե՞ր այն: Եվ ընդհանրապես ոչ մի բան վերցրած չէր, նույնիսկ ոսկե ժամացույցը մնացել էր սպանվածի գրպանում, և վզին շողշողում էր արյունոտված ոսկե շղթայիկը: Ես եկա այն եզրակացության, որ սպանությունը կատարված է որպես վրեժխնդրություն: Սկսեցի վերհիշել, թե չե՞մ լսել արդյոք որևէ գոտություն՝ կապված պատանի Պոյնդեքստերի անվան հետ: Բայց ոչ մի բան միտքս չեկավ: Եվ հետո՝ ինչո՞ւ պետք է գլուխը կտրեին: Դա ամենից ավելի էր զարմացնում ինձ և սոսկում ազդում: Այս ամենի բացատրությունը չգտնելով՝ ես սկսեցի մտածել, թե ինչ անեմ: Դիակի կողքին մնալը միտք չունե՞ր: Տեղն ու տեղը թաղելը ևս թվում էր անթույլատրելի: Որոշեցի վերադառնալ ամրոց և որևէ մեկին խնդրել, որ ինձ օգնի հանգուցյալին փոխադրել Կասս դել Կորվո: Բայց եթե ես նրան թողնեի անտառում, շնագայլերը և անգղերը դիակը կգտնեին և, իհարկե, մինչև իմ վերադառնալը կբզկտեին: Երկնքում արդեն անգղեր էին պտտվում. երևի նկատել էին դիակը: Որքան էլ խեղված էր պատանու մարմինը, ես չէի կարող թույլ տալ, որ այն էլ ավելի բզկտեն: Մտածում էի սիրող աչքերի մասին, որոնք արցունքով լցված նայելու էին նրան...

## ԳԼՈՒԽ XCIV

### Գաղտնիքը բացվում է

Մեղադրյալը լռեց: Ոչ ոք նրան չի շտապեցնում և հարցեր չի տալիս: Բոլորը հասկանում են, որ պատմությունը չի վերջացել, և չեն ուզում կտրել պատմության թելը, որ ավելի ու ավելի է հետաքրքրում իրենց:



Դատավորը, երդվյալները, հավաքված ամբողջ ժողովուրդ՝ բոլորը սպասում են շունչները պահած և աչք չհեռացնելով մեղադրյալից:

Այդ հանդիսավոր լուսնային մեջ նորից հնչում է Մորիս Ջերալդի ձայնը.

– Հետո իմ գլխում մի ուրիշ միտք ծագեց. դիակը փաթաթել սերապեի մեջ, որ դեռ մնացել էր նրա վրա, վերնից էլ ծածկել իմ թիկնոցով: Հույս ունեի այդ ձևով նրան պաշտպանել գիշատիչներից մինչև ես որևէ մեկի հետ կվերադառնամ ու նրան կտանեմ անտառից

Արդեն թիկնոցս վերցրել էի վրայիցս, բայց մեկ էլ մի նոր ծրագիր միտքս եկավ, որ ինձ ավելի խելամիտ թվաց, փոխանակ մենակ վերադառնալու ամբողջ, մտածեցի ինձ հետ վերցնել նաև հանգուցյալի դիակը: Մտածեցի, թե կարելի է նրան գնել ձիու գավակին և լաստոյով կապկպել: Այս մտադրությամբ ես արդեն, ձիս մոտ էի բերել և ուզում էի դիակը բարձրացնել նրա վրա, երբ հանկարծ քիչ հեռու նկատեցի Հենրի Պոյնդեքստերի ձին: Անասունը հանգիստ արածում էր, ասես ոչինչ էլ չէր եղել: Սանձը քարշ էր գալիս գետնին, և ինձ համար դժվար չէր բռնել նրան: Ավելի դժվար եղավ ձիուն ստիպել, որ հանգիստ կանգնի, մանավանդ, երբ նրան բերի տիրոջ դիակի մոտ: Սանձը ատամներինս մեջ բռնելով ես կարողացա պատանու դիակը բարձրացնել ձիու վրա, բայց ոչ մի կերպ չկարողացա ամուր տեղավորել թամբին, դիակը փայտացած էր և շարունակ ցած էր սահում: Մի քանի անհաջող փորձից հետո ես տեսա, որ դրանից բան չի դուրս գալու: Արդեն պատրաստ էի հրաժարվելու այդ մտքից, երբ իմ գլխում էլի մի նոր միտք ծագեց: Մի տեղ ես կարողացել էի Հարավային Ամերիկայի գաուչո հնդկացիների մասին: Երբ նրանցից որևէ մեկը մեռնում է կամ դժբախտ դեպքի զոհ է դառնում, գաուչոն զոհված ընկերոջը տուն է տանում ձիու վրա նստեցրած և մարմինը թամբին կապած: Ինչո՞ւ ես էլ այդպես չվարվեմ Հենրի Պոյնդեքստերի դիակի հետ:

Սկզբում փորձ արի հանգուցյալին նստեցնելու իր ձիու վրա, բայց նրա թամբը բավական խոր չէր, իսկ ձին էլ դեռ հանգստանալ չէր կարողանում: Նորից բան դուրս չեկավ: Մնում էր էլի մի հնարավորություն. հարկավոր է ձիերը փոխել: Ես գիտեի, որ իմ ձին չի դիմադրի: Բացի դրանից, մեքսիկական թամբը իր խոր նստիքով պետք է որ շատ լավ հարմարվեր այդ նպատակին: Շուտով ինձ հաջողվեց հանգուցյալին նստեցնել բնական դիրքով: Փայտացած լինելը, որ առաջ ինձ խանգարում էր, այժմ, ընդհակառակն օգնում էր: Ես նրա ոտքերը դրի ասպանդակների մեջ և զանգապանների կապերն ամուր կապեցի: Այժմ նրա կայունությունն ապահովված էր: Դրանից հետո լաստոյից մի կտոր կտրեցի և գոտու պես դիակին փաթաթելով մի ծայրն ամրացրի թամբի գլխին, մյուսը՝ ետևի մասին: Լաստոյի մի ուրիշ կտորով ես ասպանդակները ձիու փորի տակով իրար կապեցի, որպեսզի չճռճվեն:

Մնում էր մտածել, թե ինչ անեմ գլուխը, որ նույնպես պետք էր տանել: Ես այն բարձրացրի գետնից և փորձեցի գլխարկը վերցնել: Բայց այդ անհնարին եղավ, գլուխը խիստ ուռել էր, և սոմբրերոն ամուր կպել էր նրան: Համոզվելով, որ գլուխը գլխարկից դուրս չի ընկնի, ես պարանի մի կտոր անցկացրի գլխարկի ճարմանդի միջով և գլուխը կախեցի թամբի աղեղից: Նրանով էլ վերջացան վերադարձի իմ նախապատրաստությունները:

Առանց ժամանակ կորցնելու ցատկեցի Հենրի Պոյնդեքստերի ձիու վրա, իսկ աշխետը հնազանդորեն սկսեց հետևել ինձ: Այդպես մենք ճանապարհ ընկանք դեպի ավան... Հինգ րոպե չանցած՝ ես ցած ընկա թամբից և իսկույն ուշաթափվեցի: Եթե այդ հանգամանքը չլիներ, այժմ ես այստեղ, ձեր առաջ կանգնած չէի լինի որպես մեղադրյալ:

– Թամբից ցած ընկա՞ ք,– գոչում է դատավորը:– Այդ ինչպե՞ս պատահեց:

– Դա մի հասարակ պատահականություն էր, կամ, ավելի ճիշտ, ամեն ինչ տեղի ունեցավ իմ անզգուշության պատճառով: Ես նստել էի ուրիշի ձի և սանձը ձեռքս չէի առել: Վարժված եմ իմ ձին վարելու միայն ձայնով ու ծնկներով և սանձը բանի տեղ չդրի: Չէի նախատեսել այն ինչ շուտով տեղի ունեցավ: Դեռ նոր էինք ճամփա ընկել, երբ ձին, որի վրա ես նստած էի, գլուխը շուտ տվեց և հանկարծ, ինչ-որ բա-

նից խրտնելով, մի կողմ նետվեց ու սկսեց արշավել կատաղի քառատրոփով: Ասացի «ինչ-որ բանից», բայց ես շատ լավ գիտեի, թե ինչից էր խրտնել: Գլուխը շուտ տալով՝ նա իր ետևում տեսել էր արտասովոր ձիավորին, որը հիմա, ցերեկվա լույսով, կարող էր վախեցնել ոչ միայն ձիուն, այլև ամեն մի մարդու: Ես ուզեցի սանձը ձեռքս առնել: Բայց նախքան կհասնեի սանձին, ձին արդեն սլանում էր ամբողջ թափով: Սկզբում դա ինձ չէր անհանգստացնում: Մտածում էի, թե հիմա սանձն իմ ձեռքում կլինի, և ես ձին կկանգնեցնեմ: Բայց շուտով պարզվեց, որ դա այնքան էլ հեշտ բան չէ: Սանձը սահել էր առաջ, համարյա ձիու ականջներին էր հասել, և որպեսզի ես այն բռնեի, պետք է մեկնվեի ձիու վզի վրայով: Մինչ փորձում էի ձեռքս սանձին հասցնել, չէի նկատում, թե դեպի ուր է սլանում ձին: Միայն երբ ծառի մի ճյուղ ամուր խփեց երեսիս, նոր նկատեցի, որ մենք սլանում ենք ոչ թե բացատով, այլ անտառի թավուտով: Դրանից հետո ես արդեն հնարավորություն չունեի ո՛չ շուրջս նայելու, ո՛չ էլ սանձին հասնելու: Ամբողջ ուշադրությունս կենտրոնացրի նրա վրա, որ պաշտպանվեմ ակացիաների ճյուղերից, որոնք կարծես իրենց փշփշոտ ձեռքերը մեկնել էին, որպեսզի ինձ ցած քաշեն թամբից: Ես բավական հաջող պաշտպանվում էի նրանցից, թեպետև չազատվեցի չանգոտոցներից: Բայց փրկվել չկարողացա ծառի մի ահագին ճյուղից, որը ձգվել էր մեր անցած շավղի լայնքով և այնքան ցած, որ հասնում էր իմ կրծքին: Իմ ձին, կարծես էլի ինչ-որ բանից խրտնելով, սլացավ ուղիղ դեպի այդ ճյուղը: Թե դրանից հետո ուր գնաց նա, ես դժվարանում եմ ասել, երևի դուք այդ ինձանից լավ գիտեք: Կարող եմ միայն ասել, որ մնացի այդ ծառի տակ գետնին փռված, գլխիս մի մեծ քերծվածք և ծնկիս՝ ահագին ուռուցք: Բայց ես այդ նկատեցի միայն երկու ժամ հետո: Երբ ուշքս վրաս եկավ, տեսա, որ արեգակն արդեն բավական բարձրացել է, իսկ իմ գլխավերևը մի քանի տասնյակ անգույն են պտտվում: Ես տեսնում էի, թե նրանք ինչպես են վիզները ձգում, և կարող էի ասել, թե ում են համարում իրենց ավարը:

Այդ տեսարանը, ինչպես և տանջալից ծարավը ինձ ստիպեցին մտածել այդտեղից հեռանալու մասին: Բայց երբ ոտքի ելա, պարզվեց, որ մի քայլ էլ չեմ կարող անել: Ավելին, հագիվ էի կարողանում ոտքի վրա մնալ: Բայց այդտեղ մնալն էլ համագոր էր մահվան: Ես այդ լավ էի հասկանում:

Եվ ահա, աներևակայելի ջանքեր գործադրելով, ճամփա ընկա: Ինձ թվում էր, որ մոտերքում մի ավակ պիտի լինի: Մերթ սողեսող, մերթ չորեքթաթ տալով, մերթ հենակով, որ ես տեղում պատրաստեցի, ամեն մի շարժումից սոսկալի ցավ զգալով, վերջապես հասա առվակին, ծարավս հագեցրի և քուն մտա...

Երբ արթնացա, տեսա, որ շնագայլերն ամեն կողմից շրջապատել են ինձ, կլինեին մի քսան հատ: Գիտենալով նրանց վախկոտությունը՝ ես սկզբում չվախեցա: Բայց շուտով ստիպված էի փոխել իմ վերաբերմունքը: Նրանք տեսել էին, որ ես վիրավորված եմ, և համարձակ էին դարձել: Քիչ հետո նրանք խմբովին հարձակվեցին ինձ վրա: Միակ զենքը, որ բարեբախտաբար մոտս էր մնացել, որսորդական դանակս էր: Չլինեի այն, զիջատիչները կհռչոտեին ինձ ու կլափեին: Միաժամանակ ես պաշտպանվում էի նրանցից ու մի վեցին սպանեցի: Բայց, չնայած դրան, ընդհարումն ինձ համար վատ վերջացավ: Շատ արյուն կորցնելուց ես ուժասպառ վայր կընկնեի, եթե չլինեի մի երջանիկ պատահականություն...

Մուստանգերը մի պահ լռեց, և հանդիսատեսները խոր շունչ քաշեցին:

– Ինձ գտավ իմ հավատարիմ շունը՝ Թարան, – շարունակեց Մորիսը: – Նա տանից փախել էր երևի ինձ որոնելու համար: Թեև հետո ես ուրիշ բացատրություն լսեցի, բայց հիմա չեմ չարաշահի ձեր ուշադրությունը: Այսպես թե այնպես, շունը գտավ ինձ և հենց իսկը ժամանակին, որպեսզի փրկի ինձ: Երբ նա մոտեցավ, շնագայլերը փախան, և ես փրկվեցի սարսափելի վախճանից: Հետո նորից քնեցի, կամ գուցե ուշաթափ եղա: Երբ նորից ուշքի եկա, արդեն կարող էի մտածել իմ վիճակի մասին: Ես գիտեի, որ իմ խրճիթը մի քանի մղոն հեռավորության վրա է գտնվում, և որ իմ ծառա Ֆելիմը նախորդ օրն է շանն այնտեղ տարել: Որոշեցի Ֆելիմին մի երկտող գրել, շանն օգտագործելով որպես փոստատար: Մի քանի բառ գրեցի իմ այցետոմսի վրա, որից պատահաբար մոտս կար: Թեև լավ գիտեի, որ իմ ծառան անգրագետ է, բայց

չէի կասկածում, որ իմ այցետոմսը տեսնելով՝ գլխի կընկնի, թե ով է գրել և կգտնի որևէ մեկին, որը կկարդա այն, մանավանդ, որ ես արյունով էի գրել:

Ապահով լինելու համար ես այցետոմսս փաթաթեցի մի կտոր մոմլաթի մեջ, որ պոկեցի գլխարկիս աստառից, և ծրարը կապեցի Թարայի վզակապին: Դրանից հետո շատ ջանքեր թափեցի, մինչև որ կարողացա շանը ստիպել, որ հեռանա ինձանից: Բայց վերջ ի վերջո նա գնաց: Ես հույս ունեի, որ նա տուն կվազի: Պարզվեց, որ իմ երկտողը տեղ է հասել: Այդ ես, իհարկե, միայն երեկ իմացա: Շան գնալուց հետո շատ չանցած՝ ես նորից քնեցի, իսկ երբ արթնացա, իմ առաջ տեսա մի նոր սոսկալի թշնամի: Դա մի հովազ էր: Մենք կովի բռնվեցինք, և թե որքան երկար տևեց այդ, ես չեմ կարող ասել: Թող այդ էլ ձեզ պատմի իմ խիզախ փրկարար Զեբ Ստումպը, որը, հուսով եմ, շուտով կվերադառնա և ձեզ կպատմի բոլորը, ինչպես և ուրիշ շատ բաներ, որոնց մասին ես ավելի չգիտեմ, քան դուք:

Էլ ուրիշ ոչինչ չեմ հիշում, բացի ծանր մղձավանջից, որ երբեմն լուսավորվում էր երջանիկ երազներով: Այդ մղձավանջից ես ուշքի եկա միայն երկու օր առաջ և իմացա, որ գտնվում եմ բանտում և մեղադրվում եմ սպանության մեջ... Ես վերջացրի, պարոնայք երդվյալներ:

\*\*\*

«Եթե սա ճշմարտությունն չէ, ապա շատ լավ է հորինված», – այս էր դատավորի կարծիքը, երդվյալների ու բոլոր ներկաների կարծիքը, երբ մեղադրյալը վերջացրեց իր պատմությունը:

Շատերը հավատացին մեղադրյալին և դուրս մղեցին այն միտքը, թե դա մտացածին պատմություն է. այսպիսի պարզ ու մանրամասն պատմություն չի կարող հնարել մի մարդ, որը հենց նոր է ազատվել տենդից:

Միանգամայն անհնարին է, որ նա կարողանար այսպիսի մի պատմություն թխել, ահա ինչպիսի եզրակացության է գալիս մեծամասնությունը:

Մեղադրյալի խոստովանությունը շատ ավելի մեծ գործ տեսավ նրան արդարացնելու համար, քան պաշտպանի ամենապերճախոս ճառը:

Բայց և այնպես սրանք միայն նրա խոսքերն են: Նրան արդարացնելու համար հարկավոր են նաև ցուցմունքները հաստատող վկաներ:

Իսկ որտե՞ղ է այն վկան, որից այնքան շատ բան է կախված: Որտե՞ղ է Զեբ Ստումպը:

Հազարավոր աչքեր նայում են հորիզոնին: Հինգ հարյուր մարդ անհամբեր սպասում են ծերունի որսորդին Կասսի Կոլիատունի հետ կամ առանց նրա: Անգլուիս ձիավորի հետ, կամ առանց նրա. չէ՞ որ հիմա անգլուիս ձիավորն այլևս առեղծված չէ:

Այստեղ հավաքվածները գիտեն, որ այս ամենը բոլորովին էլ անհնարին բան չէ: Սրանք բնակիչներն են հարավ-արևմտյան Տեխասի, որը սահմանակից է Լյանո Էստակադոյին, որտեղից սկիզբ է առնում վճիռ Լեոնա գետը և որտեղ Ռիո դը Նուեսեսը իր մեջ է առնում հարյուրավոր բյուրեղյա առվակների ջրերը: Այդ մարդիկ ապրում են մի երկրում, որտեղ նեխումը մահվան անխուսափելի ուղեկիցը չէ, որտեղ վազքի ժամանակ նետահարված եղջերուն կամ պրերիայում պատահաբար սատկած ձին, եթե կարճ ժամանակամիջոցում շնագայլերը չլափեն նրան, քիչ հետո արդեն կըմբոստանա նեխումի բնական օրենքի դեմ և անմատչելի կդառնա շնագայլերի ժանիքներին, որտեղ մարդու չթաղված ու չծածկված. դիակը քառասունութ ժամ հետո եզիպտական մումիայի նման մի բան կդառնա:

Ներկա եղողների մեջ քիչ կգտնվեն մարդիկ, որոնք ծանոթ չեն Տեխասի կլիմայի այս առանձնահատկությանը, հատկապես Տեխասի այն մասի, որ գտնվում է Սիերա Մարդե լեռնաշղթայի մոտ և մանավանդ Լյանո Էստակադոյի ճյուղավորությունների մեջ:

Եթե անգլուխ ձիավորին բերեին կաղնու տակ, ոչ ոք չէր զարմանա, որ Հենրի Պոյնդեքստերի դիակում նեխման նշաններ համարյա չեն նկատվում: Պատմության այս մասն ունկնդիրների մեջ ոչ մի կասկած չի հարուցում:

Նրանց անհամբերությունն ուրիշ պատճառ ուներ. դա այն կասկածն է, որ ծագել է դատավարության հենց սկզբից և գնալով ավելի ու ավելի ուժեղանալով ի վերջո դարձել է համոզմունք:

Ներկաներից համարյա ամեն մեկը եռում է անհամբերությունից, ցանկանալով լսել այն վկային, որի ցուցմունքները կամ ազատություն պիտի բերեն մեղադրյալին, կամ ուղարկելու են կախաղան:

Ահա թե ինչու բոլորը լարված նայում են դեպի այն կողմը, որտեղ երկնքի շափյուղյա կապույտը միաձուլվում է սավաննայի գրուխտե կանաչի հետ:

## ԳԼՈՒԽ XCV

### Վերջին վկան

Լարված սպասումը հանդիսավոր լռության մեջ շարունակվում է ամբողջ տասը րոպե:

Լռությունը ժամանակ առ ժամանակ ընդհատվում է առանձին բացականչություններով: Մերթ մեկին, մերթ մյուսին թվում է, թե հորիզոնում ինչ-որ կետ երևաց: Այդ ժամանակ ամբոխի մեջ աղմուկ է ընկնում, և բոլորը բարձրանում են մատների ծայրերի վրա, որպեսզի ավելի լավ տեսնեն: Արդեն երեք անգամ աղմուկն իզուր է եղել: Ներկաների համբերությունը սպառվում է, բայց ահա չորրորդ անգամ հնչում են բացականչություններ՝ ավելի բարձր, ավելի վստահ: Եվ իրոք հորիզոնում երևում են մթին կետեր, որոնք արագորեն փոխվում են շարժվող մարմինների:

Կաղնու տակ բարձրագույն «ուռա» է հնչում, երբ արևից շիկացած պրերիայի մուժի մեջ երևում են երեք ձիավոր և մոտենում են ծառին:

Նրանցից երկուսին դժվար չէ ճանաչելը. դրանք են Զեֆ Ստումպը և Կասսի Կոլիաունը: Ավելի հեշտ է ճանաչել երրորդին. նրա տեսքն արդեն շատ է արտասովոր:

Ամբոխի առաջին աղաղակին, որը ողջունում էր երկու ձիավորների վերադարձը, հետևում է էլի մեկ ավելի փոթորկահույզ աղաղակ, որ դուրս է թռչում, երբ երևում է երկու ձիավորների ուղեկիցը, որն այնքան երկար ժամանակ զանազան խորհրդավոր խոհերի ու արտասովոր ենթադրությունների նյութ էր եղել:

Թեև նրան շրջապատող գաղտնիքը հիմա արդեն ցրված է, բայց և այնպես նա մի տեսակ սրտի դող է առաջացնում:

Բարձրագույն ողջույններից հետո տիրում է մի լռություն, որը ոչ ոք չի խախտում, մինչև որ ձիավորները բոլորովին մոտենում են: Բայց այդ ժամանակ էլ միայն երկչոտ շշուկ է լսվում, ասես մարդկանց մտածածն այնպիսի մի գաղտնիք է, որ բարձր արտահայտել չի կարելի:

Շատերն ընդառաջ են նետվում եկողներին և զարմանք կտրած նրանց ուղեկցում են դեպի կաղնի ծառը:

Երեք ձիավորները կանգ են առնում ամբոխի մոտ, որն իսկույն շրջապատում է նրանց:

Երկուսը ցած են թռչում ձիերից: Երրորդը մնում է թամբի վրա:

Կոլիաունն իր ձին մի կողմ է տանում և անհետանում ամբոխի մեջ: Նրա ներկայությունն արդեն այլևս ոչ ոքի չի հետաքրքրում: Բոլորի հայացքը, ինչպես և մտքերը ուղղված են անգլուխ ձիավորի վրա:

Զեֆ Ստումպը, իր պառավ զամբիկը թողնելով, բռնում է անգլուխ ձիավորի ձիու սանձը և նրան տանում դեպի այն կաղնին, որի տակ դատարանի նիստն է տեղի ունենում:

– Ահա, պարո՛ն դատավոր, և դո՛ւք, տասներկու երդվյալնե՛ր,– ասում է ծերունի որսորդը հանգիստ ու տիրական ձայնով,– ահա մի վկա, որը գուցե թե լույս կսփռի այս մութ գործի վրա: Հարցաքննեցեք սրան:

Լսվում է մի ճիչ «Աստվա՛ծ իմ, սա նա է»,– Բարձրահասակ մի ծերունի օրորվելով առաջ է գալիս ու կանգնում անգլուխ ձիավորի մոտ: Դա նրա հայրն է:

Հեռվում էլ լսվում է մի ճիչ, որ փոխվում է խեղդված հառաչանքի, ասես մի կին ուշաթափվում է: Այդ էլ նրա քույրն է:

Վուդլի Պոյնդեքստերին հեռացնում են: Նա չի դիմադրում և, ըստ երևույթին, նույնիսկ չի գիտակցում, թե ինչ է կատարվում իր շուրջը. նրան տանում են ծածկակառքի կողմը և նստեցնում իր դստեր կողքին:

Բայց ծածկակառքը տեղից չի շարժվում: Լուիզա Պոյնդեքստերն ինքն է վարում ձիերը, և նա այստեղից չի հեռանա, մինչև դատավարությունը չվերջանա, մինչև չհայտարարվի դատավճիռը, մինչև վրա չհասնի մահապատժի ժամը, եթե այդպես է լինելու վախճանը:

Ծերունի որսորդին առաջարկում են գրավել վկայի տեղը:

Դատավորի կարգադրությամբ հարցաքննում է դատապաշտպանը:

Նա առանձին ձևականություններ չի անում: Քանի որ Ջեք Ստոմպլն արդեն երդում է տվել, նրան ուղղակի առաջարկում են պատմել, թե ինչ գիտե այս գործի մասին: Նրան հնարավորություն են տալիս խոսելու, ինչպես ցանկանում է: Եվ Ջեք Ստոմպլը խոսում է շատ հակիրճ նախադասություններով, երևի կարծում է, թե դատարանում այդպես է ընդունված:

– Այս զարհուրելի գործի մասին ես առաջին անգամ իմացա երիտասարդ Պոյնդեքստերի անհետացման երկրորդ օրը: Այդ ինձ ասացին այն ժամանակ, երբ, ես նոր էի վերադարձել որսից: Ինձ ասացին, որ սպանության մեջ մեղադրում են մուստանգերին: Ես գիտեի, որ Մորիս Ջերալդն այդպիսի մարդ չէ, բայց որպեսզի կասկած չլնա, գնացի նրան տեսնելու: Տանը գտա միայն նրա ծառա Ֆելիմին: Նա էլ այնքան էր վախեցած զանազան դեպքերից, որ նրա պատմություններից համարյա ոչինչ չհասկացա: Եվ ահա, մինչ մենք խոսում էինք, վազեվազ եկավ շունը, որի վզին ինչ-որ բան էր կապված: Դա մուստանգերի այցետուփն էր: Նրա վրա բառեր էին գրված կարմիր թանաքով, ավելի ճիշտ՝ արյունով: Այդ բառերը կարդացողին ասում էին, թե որտեղ կարելի է գտնել աղային: Ես Ֆելիմին և շանը հետս վերցնելով գնացի այնտեղ: Եվ հասանք հենց ճիշտ ժամանակին, որպեսզի մուստանգերին փրկենք այն բժավոր գազանից, որին մեքսիկացիները վագր են անվանում, իսկ ես լսել եմ, որ երիտասարդ իռլանդացին նրան հովազ է կոչում: Ես գնդակ արձակեցի այդ գազանի վրա և տեղն ու տեղը սպանեցի: Եվ հետո մենք մուստանգերին տարանք իր խրճիթը: Ստիպված էինք նրան փոխադրել պատգարակի նման մի բանի վրա դրած, որովհետև ինքը ոչ մի քայլ անել չէր կարող: Ասենք խելքն էլ տեղը չէր. տղան այնքան էր կարողանում հասկանալ, ինչքան հնդկահավը՝ գարնանը: Այսպես մենք նրան փոխադրեցինք տուն, որտեղ նա պառկած էր, երբ եկավ այն ջոկատը, որը նրան էր որոնում...

Վկան մի պահ լռում է. ասես մտածում է՝ արժե՞ արդյոք պատմել այն բոլոր դեպքերը, որ տեղի ունեցան մուստանգերի խրճիթում: Ավելի լավ չի լինի դրանք լռության մատնել:

Եվ ընտրում է երկրորդը:

Բայց դատախազին այդ դուր չի գալիս, և նա սկսում է հարցաքննել նրան:

Վերջիվերջո նա որսորդին ստիպում է պատմել ամեն բան, ինչ տեղի է ունեցել մինչև այն րոպեն, երբ Մորիս Ջերալդին բանտարկել են կալանատանը:

– Դե, իսկ հիմա,– ասում է Ջեք Ստոմպլը, երբ վերջանում է իմ հարցաքննությունը,– դուք ինձ ստիպեցիք պատմել այն ամենը, ինչ ես գիտեմ գործի այս կողմի մասին, բայց կան բաներ, որ ձեր մտքովը չանցավ հարցնել, և ես ինքս եմ ուզում ավելացնել:

– Շարունակեցեք, միստր Ստումպ,– ասում է Սան Անտոնիոյից եկած պաշտպանը:

– Ահա թե ինչ: Այն, ինչ ես ասելու եմ, այնքան մեղադրյալին չի վերաբերում, որքան այն մարդուն, որը պետք է գրավի նրա տեղը: Հիմա ես նրա անունը չեմ տա, միայն կասեմ այն, ինչ ինձ հաջողվել է իմանալ: Իսկ դուք, երդվյալներ, մնացածն ինքներդ կհասկանաք...

Ծերունի որսորդը մի րոպե կանգ է առնում ու խոր շունչ քաշում, ասես պատրաստվելով մի երկար ճառ սկսել:

Ոչ ոք չի փորձում ո՛չ ընդհատել նրան, ո՛չ էլ շտապեցնել: Բոլորին թվում է, թե նա կարող է բացել սպանության գաղտնիքը: Անգլուիս ձիավորն արդեն դադարել էր գաղտնիք լինել:

– Դե ի՛նչ ասեմ, բարեկամներս,– շարունակեց Ջեքը,– իմ բոլոր լսածներից ու տեսածներից ես հասկացա, որ պատանի Պոյնդեքստերն այլևս կենդանի չէ: Հաստատ գիտեի նաև, որ մուստանգերը Մորիս Ջերալդը չի կատարել այդ կեղտոտ սպանությունը: Ո՞վ է արել ուրեմն: Ահա մի հարց, որ ինձ ևս տանջում էր այնպես, ինչպես և ձեզանից շատերին... Կասկած չունենալով, որ իռլանդացին անմեղ է, ես որոշեցի պարզել ամբողջ ճշմարտությունը: Շատ բան, գրողը տանի, նրա դեմ էր, ես այդ չեմ ժխտում, բայց և այնպես դա ինձ համոզել չէր կարող: Որոշեցի անձամբ ստուգել պրերիայում եղած հետքերը: Գիտեի, որ այնտեղ կգտնեմ ձիու հետքերը, որը տանում է այնտեղ և ետ բերում: Բայց, գրողը տանի, այնտեղ շատ հետքեր կային, որոնք տանում էին տարբեր ուղղություններով: Եթե այդ չլիներ, ամեն ինչ շատ պարզ կլիներ: Ինձ առանձնապես հետաքրքրեց մի ձիու հետքը, և ես որոշեցի հետևել նրան թեկուզ մինչև աշխարհի ծայրը: Դա ամերիկական պայտած ձիու հետք էր: Նրա չորս պայտերից մեկը կոտրված էր: Ահա այդ պայտը:

Վկան ձեռքը տանում է իր բաձկոնի խոր գրպանը և այնտեղից հանում կոտրված պայտը:

Նա վեր է բարձրացնում այդ պայտը, որպեսզի դատավորը, երդվյալները և բոլոր ներկա եղողները կարողանան տեսնել այն:

– Եվ ահա, պարոն դատավոր և պարոնայք երդվյալներ, կոտրված պայտով ձին պրերիայով վազել է այն նույն գիշերը, երբ տեղի է ունեցել սպանությունը: Նա գնացել է սպանվածի հետքերով, ինչպես և այն մարդու հետքերով, որին այստեղ մեղադրում են սպանության մեջ: Նա սլացել է նրանց ետևից և կանգ է առել ոճրագործության տեղից ոչ հեռու: Իսկ նրա տերը առաջ է գնացել ոտքով և գնացել է մինչև այնտեղ, որտեղ գտել են արյան լճակը. արյունը թափվել է հենց նրա ձեռքով: Մարդասպանը գնացել է այդ կոտրված պայտով ձին հեծած...

– Շարունակեցեք, միստր Ստումպ,– ասում է դատավորը:– Բացատրեցեք, ինչ է նշանակում ձեր այդ անսպասելի հայտարարությունը:

– Ահա թե ինչ. այն մարդը, որի մասին ես խոսում եմ, թաքնվել է թփուտի մեջ և այնտեղից արձակել գնդակը, որից և սպանվել է երիտասարդ Պոյնդեքստերը:

– Բայց ի՞նչ մարդ: Ո՞վ է դա: Ասացե՛ք անունը: Նրա անո՞ւնը,– միաժամանակ գոռացին մի քսան ձայն:

– Դուք նրա անունը կգտնեք այնտեղ:

– Որտե՞ղ:

– Այս մարմնի մեջ... Նայեցեք այստեղ,– շարունակում է վկան մատնացույց անելով դիակը:– Տեսնո՞ւմ եք արյունոտ բիծը սերպալեի վրա: Բծի մեջտեղում գնդակի ծակած մի անցք կա, իսկ մեջքին համապատասխան տեղը անցք չի երևում: Եվ ահա ես ենթադրում եմ, որ գնդակը մնացել է մարմնի մեջ: Եկեք հագուստը հանենք և նայենք:

Ոչ ոք չի առարկում: Մի քանի մարդ, որոնց մեջ և Սեմ Մենլին, առաջ են գալիս: Նրանք զգուշությամբ սերպալեն հանում են դիակի վրայից:

Շուրջը քար լռություն է, ոչ մի շշուկ չի լսվում: Միայն երբ սերապեն արդեն հանված է, ամբոխի միջով մի շշուկ է անցնում:

Դիակի վրա երկնագույն բլուզ է՝ կրծքին ծալքերով և կոճկած մինչև վերև: Անդրավարտիքը նույն գույնի է, կարի երկարությամբ ավելի բաց գույնի մի շերտով, որ երևում է միայն մինչև ծնկները, որովհետև ոտքերին պուտավոր մորթուց կարված զանգապաններ կան:

Մեջքին կապված է մի պարան, որ հյուսված է ձիու մազից: Պարանի ծայրերը կապված են թամբի առջևի ու ետևի գլուխներին: Դրա շնորհիվ դիակը մնում է նստած դրությամբ: Բացի դրանից այն ամրացված է էլի մի ուրիշ պարանով, որը կապված է ասպանդակներին և փորքաշի պես անցնում է ձիու փորի տակով:

Ամեն ինչ այնպես է, ինչպես ասել էր մեղադրյալը: Չկար միայն գլուխը:

Բայց որտե՞ղ է գլուխը:

Ոչ ոք սիրտ չի անում այս հարցը տալ: Ականջ դնելով Ջեֆ Ստումպի ասածներին՝ բոլորն ուշի ուշով դիտում են դիակը:

Դիակը գնդակով ծակված է երկու տեղ. մի գնդակը դիպել է սրտից վերև, մյուսը դիպել է կրծքավանդակին, հենց ուղիղ փորի խոռոչից վերև:

Բոլորի հայացքը կենտրոնացած է ցածի վերքի վրա: Այդտեղ, գնդակի բացած անցքի շուրջը արյուն է լերդացել: Բլուզի փափուկ կտորը ծծել է արյունը:

Այնինչ վերսինը նույնիսկ վերք էլ չէ, այլ պարզապես կտորի մեջ մի անցք է բացված սիսեռի մեծությամբ, որ հեռվից համարյա չի էլ նկատվում: Այդ անցքի շուրջը արյուն ամեննին չկա:

– Սա,– ասում է Ջեֆ Ստումպը ցույց տալով վերևի անցքը,– ոչ մի նշանակություն չունի: Դուք տեսնում եք, որ այստեղ արյուն չկա, իսկ այդ ապացուցում է, որ գնդակը դիպել է, երբ սա արդեն դիակ է եղել: Այս գնդակը ես եմ արձակել գիշերը, դարափուլի մոտ: Բայց, ա՛յ, այս երկրորդն արդեն ուրիշ բան է: Հենց սա էլ եղել է մահացու վերքը: Եվ եթե չեմ սխալվում, դուք այդ գնդակը կգտնեք այստեղ: Հարկավոր է կտրել և տեսնել:

Ծերունի որսորդի առաջարկությունը առարկության չի հանդիպում: Ընդհակառակը, դատավորն ինքը կարգադրում է գնդակը հանել:

Պարաններն արձակված են, զանգապանների կապերը քանդված, և դիակն իջեցնում են թամբից:

Դիակը շատ պինդ է, փայտացած, ձեռքերն ու ոտքերն ամեննին չեն ծալվում: Բայց և այնպես շատ թեթև է, ասես բոլորովին ցամաքել է, և կշիռը մումիայի կշռից ավելի չէ:

Դիակը մեծ զգուշությամբ պառկեցնում են խոտերի վրա: Մի քանի հոգի լուռ կռնում են նրա վրա: Սեմ Մենլին գլխավոր վիրահատի դեր է կատարում: Դատավորի կարգադրությամբ նա կտրվածք է անում այն վերքի շուրջը, որի վրա արյուն է չորացել:

Կտրվածքը կատարվում է կողոսկրներով դեպի թոքերը:

Չախ թոքի մեջ գտնում են այն, ինչ որոնում էին: Որսորդական դանակը դիպչում է ինչ-որ պինդ բանի: Դա նման է կապարե գնդակի: Այդպես էլ կա:

Գնդակը հանում են, սրբում և հանձնում երգվյալներին: Նրա վրա երևում են կիսալուսնի պատկերը և երկու տառ «Կ. Կ.»:

Որքան շատ բան են ասում այդ սկզբնատառերը: Գնդակը դիտողներից ոմանք հիշում են, որ այդ նշանները առաջ էլ են տեսել: Նրանք կարող են վկայել, թե ով էր պարծենում այդպիսի նշաններ ունեցող գնդակով հովազի որսի ժամանակ:

Նա, ով առաջ պարծենում էր դրանով, հիմա երևի շատ էր գոջում, որ այդպես է արել:

– Բայց որտե՞ղ է նա:

Ամբոխի մեջ արդեն սկսում են այս հարցը տալ:

– Ինչպե՞ս եք բացատրում այս, միստր Ստումպ,– հարցնում է դատապաշտպանը:

– Ի՛նչ պիտի ասեմ, հասարակ բան է,– պատասխանում է ծերունի որսորդը:– Ամեն մի կաթնակերի համար էլ պարզ է, որ այս գնդակն է սպանել պատանի Պոյնդեքստերին:

– Բայց ո՞վ է կրակել, ի՞նչ եք կարծում դուք:

– Ի՛նչ ասեմ: Դա նույնքան պարզ է: Երբ մարդ իր անունը ստորագրում է նամակի տակ, ոչ ոք չի կասկածում, թե ով է գրել այդ նամակը: Ճիշտ է, այստեղ միայն անուն ազգանվան սկզբնատառերն են, բայց դժվար չէ հասկանալ, թե ինչ են նշանակում այդ տառերը:

– Ես այստեղ մի առանձին բան չեմ տեսնում,– միջամտում է դատախազը:– Ճիշտ է, գնդակը դրոշմված է, նրա վրա կան տառեր, որոնք կարող են վերաբերել, բայց և կարող են չվերաբերել մեր այստեղի մի հարգարժան բնակչին: Բայց ենթադրենք նույնիսկ, թե դրանք նրա անվան սկզբնատառերն են և գնդակը նրանն է: Չե՞ որ այդ էլ դեռ ոչինչ չի ապացուցում: Գողացված զենքով սպանություն կատարելը բավական սովորական պատմություն է: Ո՞վ կարող է առարկել սրան: Բացի դրանից,– շարունակում է դատախազը,– ինչո՞ւ պիտի այս սպանությունը կատարեր այն մարդը, որի մասին ակնարկում եք դուք: Մենք բոլորս գիտենք, թե ում անվան սկզբնատառերն են դրանք: Կարծում եմ, նա ինքն էլ չի ժխտի այդ: Բայց դա դեռ ոչինչ չի ապացուցում: Չկան ուրիշ հանցանշաններ, որոնք թույլ տան նրա անունը կապել այս ոճրագործության հետ:

– Դուք այդպե՞ս եք կարծում,– հարցնում է Ջեք Ստումպը, որն անհամբեր սպասում էր, թե դատախազը երբ կվերջացնի իր խոսքը: – Իսկ ի՞նչ անուն կտաք դուք, ահա, սրան:

Այս ասելով Ջեքն իր քիսայից հանում է ճմրթված, վառողից սևացած թղթի մի կտոր:

– Ես այս գտել եմ սպանության վայրից ոչ հեռու, մացառուտում,– ասում է ծերունի որսորդը թուղթը հանձնելով երդվյալներին:– Կպած էր ակացիայի փշերին, իսկ այնտեղ ընկել էր հենց այն հրացանի փողից, որից դուրս է թռել և գնդակը: Որքան ես հասկանում եմ, դա նամակի ծրարի մի կտոր է, որ օգտագործվել է որպես խից: Հետաքրքրական է, որ սրա վրա հենց այն անունն է գրված, որ լիովին համապատասխանում է գնդակի վրայի սկզբնատառերին: Կարդացեք, խնդրում եմ, պարոնայք երդվյալներ:

Երդվյալների ավագը թուղթը վերցնում է և ուղղելուց հետո բարձրաձայն կարդում.

– «Կապիտան Կասսի Կոլիաունին»:

## ԳԼՈՒԽ XCVI

### Փախավ

Այս անունը ցնցող տպավորություն է գործում դատարանի անդամների վրա:

Միաժամանակ ամբոխի մեջ միահամուռ աղաղակ է լսվում: Դա զարմանքի բացականչություն չէ: Ո՛չ: Դա մեղադրյալին արդարացնելու պահանջ է և միաժամանակ մեղադրանք նրան, ով ամենամոլին էր բոլոր մեղադրողների մեջ:

Ջեք Ստումպի ցուցմունքներն ապացուցեցին Կոլիաունի հանցագործ լինելը, բայց շատերն առաջ էլ կասկածում էին նրան, և փաստերի մերկացման գուզնթաց այդ կասկածն ավելի էր աճում: Այժմ ոչ ոք կասկած չունեի, որ Մորիս Ջերալդը մեղք չունի և Հենրի Պոյնդեքստերի սպանության համար նրան չպիտի դատել:

Բոլորը հավատում են նաև, որ սպանողը Կոլիաունն է: Խանձված թղթի կտորը ապացույցների վերջին օղակն է, և թեպետ դա դեռ կողմնակի հանցանիշ է, իսկ ոճրագործության շարժառիթներն առաջվա



պէս մութ են մնում, այնուամենայնիվ, ներկաների մեջ հազիվ թէ գտնվի մի մարդ, որը դեռ կասկածելիս լինի, թե ով է կատարել ոճիրը:

Երբ արդեն երդվյալները հերթով զննել են ծրարը, վկային նորից է խոսք տրվում, քանի որ նա ասել է, որ իր խոսքը դեռ չի ավարտել: Նա խոսում է այն մասին, թե ինչպես իր մեջ կասկածներ ծագեցին, որոնք և իրեն ստիպեցին հետքերը որոնել պրերիայում: Խոսեց Կոլիաունի կրակոցի մասին թավոտում և թե ինչպես դրանից հետո կապիտանը նետվեց հետապնդելու, խոսեց ձիերի փոխանակման մասին: Վերջապէս նա մանրամասն պատմեց այն տեսարանի մասին, որ տեղի էր ունեցել մացառուտում, երբ բռնվել էր անգլուխ ձիավորը:

Դրանից հետո նա մի պահ լռում է, ասես հարցերի է սպասում: Վկա էին եղել, թե ինչպես արդարադատությունը քիչ մնաց պիտի խաբվեր և իրենք էլ նրա հետ: Եվ հիմա խղճի խայթ զգալով՝ նրանք բարձրագոյ պահանջում են:

Ներկաները նույնիսկ չեն էլ ուզում սպասել, մինչև դատարանը խորհրդակցի:

Այդպիսի ուշացումը դուր չէր գա այդ մարդկանց, որոնք հենց նոր վկա էին եղել, թե ինչպես արդարադատությունը քիչ մնաց պիտի խաբվեր, և իրենք էլ նրա հետ: Եվ հիմա խղճի խայթ զգալով՝ նրանք բարձրագոյ պահանջում են:

– Ազատեցե՛ք իռլանդացուն, նա բոլորովին անմեղ է... Մեզ այլևս պետք չեն ապացույցներ: Ամեն ինչ պարզ է... Բաց թողե՛ք դրան:

Հնչում են նաև ուրիշ, ո՛չ պակաս համառ պահանջներ:

– Բռնեցե՛ք Կասսի Կոլիաունին: Դատի՛ տվեք նրան: Նա՛ է գործել ոճիրը: Ահա թե ինչու բոլորիս գրգռում էր մուստանգերի դեմ: Եթե նա անմեղ է, թող ապացուցի: Դատե՛լ նրան, դատե՛լ... Դատավո՛ր, մենք ձեր խոսքին ենք սպասում, կարգադրեցեք, որ Կոլիաունին ձերբակալեն: Թող անմեղ մարդու տեղը ոճրագործը գրավի:

Սկզբում հնչում են միայն մի քանի ձայներ, բայց հետո այդ աղաղակին միանում են բոլորը:

Դատավորը չի համարձակվում հակադրվել ճնշող մեծամասնության կամքին, և կապիտան Կասսի Կոլիաունին, հակառակ սահմանված կարգին, կանչում են դատարան:

Կոչնակը երեք անգամ գոռում է նրա անունը: Պատասխան չկա: Բոլորը հայացքով Կոլիաունին են որոնում:

Միայն Ջեք Ստումպն է, որ նայում է պետք եղած ուղղությամբ:

Որսորդը վազում է դեպի իր պառավ զամբիկը, որ առաջվա պէս կանգնած է աշխետի կողքին: Բոլորին զարմացնող ճարպկությամբ Ջեքը նետվում է իր ձիու վրա և քշում կաղնու մոտից:

Միաժամանակ բոլորը տեսնում են, թե ինչպես մի ուրիշն անցնում է պրերիայում կապված ձիերի արանքներով: Նա առաջ է շարժվում կուզեկուզ, ասես վախենում է, թե իրեն կնկատեն, բայց շարժվում է արագ, ըստ երևույթին դեպի արդեն որոշած տեղը:

– Նա՛ է, նա՛: Ահա Կոլիա՛ունը,– գոռում է մեկը:

– Փախչե՛լ է ուզում,– գոռում է մի ուրիշը:

– Բռնեցե՛ք,– հնչում է դատավորի խիստ ու հրամայական ձայնը:– Հասեք, բռնեցե՛ք և այստեղ բերեք:

Կարգադրությունը կրկնելու կարիք չկար. դեռ վերջին բառերը չէին հնչել, երբ մի տասը մարդ նետվում են դեպի իրենց ձիերը:

Կոլիաունն արդեն հասել է իր մոխրագույն մուստանգին, որ կանգնած է մի ծայրում: Դա այն նույն մուստանգն է, որով քիչ առաջ կապիտանը հետապնդում էր անգլուխ ձիավորին: Դեռ թամբը ձիու վրա է և սանձը գլխին:

Կոլիաունը նկատում է ծառի տակ սկսված իրարանցումը և լսում աղաղակները: Նա հասկանում է, որ իրեն նկատել են:

Այժմ արդեն թաքնվելու կարիք չկա, և կապիտանը մի ուստյունով նետվում է թամբի վրա: Մի կատաղի հայացք գցելով ամբոխին՝ նա սլանում է դեպի պրերիա:

Մի հիսուն ձիավոր արշավում են նրա ետևից, մտքերում ունենալով ահեղ հրահանգը՝ «Բերե՛ք նրան մեռած թե կենդանի»:

Այս ահեղ խոսքերը կարծես մայրն ասաց:

Բայց միևնույն չէ՞, թե ով ասաց: Հետապնդողներին պաշտոնական հրաման ամենևին էլ հարկավոր չէ: Նրանց վրդովել է նողկալի ոճիրը, և ցանկանում են վրեժ լուծել Հենրի Պոյնդեքստերի համար, որին սիրում ու հարգում էին:

Դեռ երբեք պաշտոնաթող կապիտանի կյանքին այսպիսի վտանգ չէր սպառնացել: Ոչ Բուենա Վիստի արյունոտ կովի դաշտում, ոչ էլ այն ժամանակ, երբ ինքն ընկած էր Օբերդոֆերի պանդոկում, և մուստանգերի ատրճանակն ուղղված էր իր քունքին:

Կապիտանն այդ գիտե, ահա թե ինչու նա այսպես կատաղորեն է քշում իր ձին և երբեմն-երբեմն միայն վախով ու չարությամբ լի հայացքներ է գցում դեպի ետ:

Բայց նրա հայացքի մեջ հուսահատություն չկա, թեպետև տարօրինակ է, որ իր ետևից սլացող վրիժառուների տեսքը չի գրկում նրան վերջին հույսից: Այո, նա դեռ հույս ունի: Նա գիտե, որ իր տակ արագավազ ձի է և իր առջևում անտառ է:

Ճիշտ է, մինչև անտառ տասը, մղոն ճանապարհի կա, բայց ի՞նչ բան է տասը մղոնը, նա սլանում է ժամում քսան մղոն արագությամբ և կես ժամից հետո արդեն թավուտի մեջ կլինի:

Արդյոք այս միտքը չէ՞, որ առույգություն է պահպանում նրա մեջ:

Հազի՛վ թե: Նա գիտե, որ անտառի թավուտի մեջ թաքնվել չի կարող. չէ՞ որ հետապնդողների մեջ տասի չափ հմուտ հետախույզներ կան, այն էլ Ջեֆ Ստուրմպի պես մարդու գլխավորությամբ:

Ուրեմն ի՞նչն է, որ դեռ հույս է ներշնչում նրան: Ինչո՞ւ նա չի հնազանդվում անխուսափելի թվացող բախտին:

Թե՞ սա պարզապես ինքնապաշտպանության կույր բնագոյ է:

Ամենևին ոչ: Հենրի Պոյնդեքստերին սպանող մարդը խելացնոր չէ: Իր համար զարհուրելի արդարադատությունից խուսափելու փորձ անելիս նա ո՛չ իր արագավազ ձիու վրա է դնում հույսը, ո՛չ էլ առջևի թավ անտառի:

Անտառի այն կողմը սահմանագիծն է, ահա թե ինչի վրա է գնում նա իր հույսը:

Ճիշտն ասած՝ այնտեղ երկու սահմանագիծ կա: Մեկը բաժանում է երկու քաղաքակիրթ ազգերի: Նրանց միջև համաձայնություն կա, որ փախստական ոճրագործներին հանձնեն իրար:

Ասենք մարդասպանը կարող է արդարադատությանը խաբել (ինչպես հաճախ արվում է այդ), սահմանագիծն անցնել մշտապես և փոխել իր ազգությունն ու բնակավայրը:

Բայց Կոլիաունն այդ ուղին չի ընտրել: Որքան էլ Տեխասի և Մեքսիկայի միջև թույլ է պահպանվում վերոհիշյալ համաձայնությունը, այնուամենայնիվ նա սիրտ չի անում, վախենում է հույսը դնել դրա վրա: Եվ նրա վախը հասկանալի է, դա շատ վտանգավոր խաղ կլինի այդպիսի մի ոճրագործությամբ իր անունը կեղտոտած մարդու համար:

Նա արշավում է դեպի Ռիո Գրանդե, բայց ո՛չ մեքսիկական սահմանն անցնելու համար: Նա մտաբերել է մի ուրիշ սահմանագիծ, այն, որից դենը թափառում են վայրենի կոմանչները, որոնք ատում են բոլոր սպիտակամորթ մարդկանց: Բայց իրեն նրանք կդիմավորեն որպես բարեկամի, չէ որ ինքը թափել է նրանց թշնամիներից մեկի արյունը:

Նա հույս ունի, որ հնդկացու վիզվաճում ինքը ոչ միայն ապաստան կգտնի, այլև սրտագին հյուրընկալություն, և այնտեղ կշարունակի իր արյունոտ կարիերիան:

Ահա թե ինչու Կոլիաունը չի կորցնում փրկության հույսը և թեպետ սլանում է Ռիո Գրանդեի ուղղությամբ, բայց մտադիր է անտառի ծածկություն շուտ գալ դեպի Լյանոս Էստակադո:

Նա չի վախենում այդ զարհուրելի անապատի վտանգներից, առջևում սպասող ձախորդություններից ոչ մեկը չի կարող համեմատվել այն վտանգի հետ, որ սպառնում է ետևից: Գուցե հետո ինքը կափսոսա, որ զրկվեց հարստությունից, բարեկամներից, հասարակական դիրքից ու քաղաքակրթության հարմարություններից: Դեռ ավելին, նրան անջատում է սպառնում այն անձից, որին սիրում է խելացնորի պես և որին, գուցե, այլևս երբեք չի տեսնի:

Բայց հիմա նույնիսկ նրա մասին մտածելու ժամանակը չէ: Այդ ստոր մարդու համար կյանքն ավելի թանկ է, քան սերը: Նա մտածում է, որ առջևում կյանքն է, և նա գիտե, որ ետևից մահն է հասնում իրեն:

Մարդասպանը սլանում է ամենայն արագությամբ, որին միայն ընդունակ է արաբական նծույգի պես արագավազ իր մեքսիկական մուստանգը:

Մոխրագույն մուստանգը վաղուց արդեն հոգնած պիտի լիներ: Առավոտից նա քսան մղոնից ավելի ճանապարհ է կտրել, այն էլ ամբողջը քառատրոփ: Բայց նա հոգնածության ոչ մի նշան չի ցույց տալիս: Ինչպես ամեն մի մուստանգ, նա կարող է ազատորեն վազել հիսուն և, եթե հարկավոր է, հարյուր մղոն, առանց դանդաղեցնելու իր ընթացքը:

«Ի՛նչ բախտ էր, որ ես ձիս փոխեցի մեքսիկոսի ձիու հետ,– մտածում է Կասսի Կոլիաունը:– Եթե նրա մուստանգը չլիներ, ես հիմա արդեն կանգնած կլինեի կաղնու մռայլ ստվերի մեջ, դատավորի ու երդվյալների առաջ և կլսեի, թե ինչպես է ամբոխը պահանջում իմ մահը»:

Կասսի Կոլիաունը այլևս չի վախենում դրանից: Նա մտածում է, որ վտանգն անցած է: Ետ է նայում և տեսնում, որ իրեն հետապնդող ձիավորները շատ հեռու են մնացել:

Նա նայում է դեպի առաջ: Սավաննայի գմբուխտանման կանաչի վրա նշմարվում է անտառի մթին շերտը: Կոլիաունը չի կասկածում, որ ինքը կհասնի այդ անտառին և կփրկվի:

## ԳԼՈՒԽ XCVII

### Մարդասպանի հետապնդումը

Կհաջողվի՞ արդյոք ոճրագործին փրկվել: Ծառի տակ հավաքվածները չեն կասկածում դրան, երբ տեսնում են, թե Կոլիաունն ինչպես է քառատրոփ սլանում հեռու: Բայց նրանց մեջ մի հույս է ծագում, երբ Ջեֆ Ստումպը նետվում է նրա ետևից: Այդ հույսն ավելի է ամրապնդվում, երբ հարյուրավոր ձիավորներ՝ զինվորականներ ու քաղաքացիներ, պոկվում են իրենց տեղից ու սկսում հետապնդել փախստականին:

Հույսը վստահության է փոխվում, երբ հետապնդողներին միանում է Էլի մի ձիավոր: Եվ թեև սա ամենից վերջն էր դուրս եկել, բայց բոլորը հավատացած են, որ նա մյուսներից առաջ կանցնի. չէ՞ որ դա Մորիս Ջերալդն է իր արագավազ մուստանգը հեծած:

Այս ամենը, ինչ հենց նոր տեղի ունեցավ կաղնու տակ, ոչ թե դատավարության ընդմիջում է նշանակում, այլ ուղղակի ընդհատում:

Թեև այդ բանը չի հայտարարվել, բայց Մորիս Ջերալդը գիտե, որ ինքն ազատ է, ինչպես ամբոխն էր պահանջում:

Առանց մի րոպե կորցնելու նա նետվում է դեպի իր աշխետը, որի վրա դեռ քիչ առաջ անգլուխ ձիավորն էր նստած:

Աշխետը ճանաչում է իր տիրոջը և ուրախ վրնջոցով նրան ընդառաջ է վազում:

Որքան էլ երկար է եղել անջատումը, մի կարգին ողջունելու ժամանակ չկա: Որպես ողջույնի վրնջոցի պատասխան՝ մուստանգերի շուրթերից միայն մի բառ է դուրս թոչում: Հաջորդ ակնթարթին նա արդեն թամբի վրա է՝ սանձը ձեռքում բռնած: Նա լաստ չունի, մոտիկ կանգնածներին խնդրում է, որ որևէ մեկն իր լաստն զիջի իրեն:

Ահա մեկն օղակաձև փաթաթված պարանը նետում է նրան: Էլի մի ակնթարթ, և մուստանգերը սլանում է դեպի պրերիա:

Բոլորը նայում են նրա ետևից. այլևս ոչ ոք չի տարակուսում, որ հաջողակ վախճան կլինի: Ոճրագործը թաքնվել չի կարող, նրա ետևից կհասնեն և կբերեն դատելու ծառի տակ, որտեղ դեռ քիչ առաջ նա այնպիսի եռանդով ցուցմունքներ էր տալիս:

Եվ նրան բռնողը հենց նա կլինի, որին կապիտանի սուտ վկայությունը մահ էր սպառնում:

Բոլորը հուզված՝ նայում են, թե աշխետն ինչպես է սուրում պրերիայով:

Ոչ ոք ուշադրություն չի դարձնում այն փոքրիկ տեսարանի վրա, որ տեղի է ունենում կաղնի ծառի ստվերում: Բայց այդ ո՛չ նրա համար, որ տեղի էր ունենում ստվերում, այլ որովհետև բոլորը նայում էին դեպի պրերիա, հետևում հետապնդումին:

\*\*\*

Մեկն էլ կա, որ նույնպես նայում է այն կողմը, դեպի պրերիայի հեռուները, բայց այնպես չի նայում, ինչպես մյուսները: Դա մի աղջիկ է, որ լարված նայում է ծածկակառքի վարագույրի ետևից, և նրա աչքերում կարելի է կարդալ մի միտք, որ մյուսները չունեն:

Հասարակ հետաքրքրությունից չէ, որ նրա կուրծքը վեր է բարձրանում: Նրա թախծոտ աչքերի մեջ ուրախություն է առկայծում, երբ նայում է հետապնդողին, և կարեկցություն՝ երբ նայում է փախստականին: Նրա կիսաբաց շուրթերից աղոթք է հնչում. «Տե՛ր Աստված, ողորմա ոճրագործին»:

\*\*\*

Երբ Մորիսը դուրս է գալիս ամբոխի միջից, որն այժմ ցրվել է հրապարակով մեկ, տեսնում է, որ վերջին ձիավորից ետ է մնացել մի քանի հարյուր յարդով:

Բայց դա նրան չի վախեցնում: Մորիսը գիտե, որ իր հիանալի նժույգով շատ ժամանակ չի ետ մնա:

Աշխետը նրան հուսախաբ չի անում: Ասես ուրախացած լինելով, որ ազատվել է ծանր, անհասկանալի բեռից, զգալով իր տիրոջ ծնկների աշխույժ շփումը՝ ազնիվ նժույգը պրերիայով սլանում է երկար ուստյուններ գործելով, ապացուցելով, որ ինքն առաջվա պես ուժեղ է, իսկ ոտքերը պահպանել են իրենց ճկունությունը:

Շուտով Մորիսը հասնում է վերջում արշավողներին, առաջ է անցնում մեկից, ապա մյուսից, էլի մեկից, մինչև որ բոլորից առաջ է անցնում:

Նա սլանում է բլուրների վրայով ու ձորակներով, կանաչ խոտի և սուր-սուր քարերի վրայով, մինչև որ, վերջապես մյուսները նրան կորցնում են իրենց տեսադաշտից, ինչպես վաղուց արդեն կորցրել էին Կոլիաունին:

Հետապնդումին մասնակցողներից միայն մեկն է, որ դեռ տեսնում է նրան: Նա նստած է մի ողորմելի ձիու վրա: Բայց ինչո՞ւ բացատրել, որ այդ ձին այդպես արագ է վազում: Նրան քշում է շատ տարօրինակ մի «խթան»՝ որսորդական մի դանակ, որ մերթընդմերթ խրվում է նրա գավակը: Այդ Ջեբ Ստումպն է, որ իր ձին քշում է այդպես դաժանորեն: Եվ, չնայած դրան, պառավ զամբիկը չի կարող մրցել մուստանգերի նժույգի հետ: Ասենք՝ Ջեբն այդպիսի հույս չունի էլ. նրա միակ ցանկությունն է աշխետին իր տեսադաշտից չկորցնել, և այդ նրան հաջողվում է:

Կա էլի մի մարդ, որ տեսնում է առաջ սլացող աշխետին: Բայց նա նայում է իր ուսի վրայով. դա փախստականն է:

Դեռ նոր էր Կոլիաունը հավատացել իր փրկությանը, երբ ետ նայելով, տեսավ աշխետին և նրա վրա ոչ թե այլանդակված դիակը, այլ իր համար ավելի սոսկալի մի ձիավոր՝ Մորիս Ջերալդին, այն մարդուն, որին ինքը քիչ էր մնացել մահվան դատապարտել: Դա մի վրիժառու էր, որից խույս տալ չէր լինի:

Մառը դող է անցնում փախստականի մարմնով: Նրան թվում է, թե ինքը պայքարում է ճակատագրի դեմ, և որ միտք չկա շարունակելու այդ պայքարը:

Հուսակտուր ոճրագործն այլևս փրկության չհավատալով՝ չի քշում իր ձին: Նրա հոգին մահվան սարսափն է համակել:

Բայց ահա նա նկատում է, որ մացառուտն արդեն մոտիկ է և նորից մի քիչ սիրտ է առնում: Իր տանջահար ձիուն ստիպում է վերջին ճիգը գործադրել և ուղղվել դեպի անտառ:

Նրա առաջ փոփում է մի բացատ: Կոլիաունը կարողանում է մի կես մղոնի չափ արշավել այդ բացատով: Նա մոտենում է մի ոլորանի: Հիմա արդեն հեշտ կլինի թաքնվել մացառուտի մեջ:

Այս տեղանքը նա շատ լավ գիտե: Այս վայրը մի անգամ արդեն ճակատագրական է եղել իր համար: Արդյոք այս անգամ էլ այդպես է լինելու:

Այո՛: Նա զգում է այդ և վերջնականապես հուսահատվում: Սմբակների դոփյունը բոլորովին մոտիկից է գալիս, հնչում է վրիժառուի ձայնը, որը պահանջում է կանգ առնել:

Ո՛չ, նա չի կարող շուտ գալ, չի կարող թաքնվել: Մի ճիչ արձակելով՝ նա կանգնեցնում է իր ձին: Դա հուսահատության ու ատելության ճիչ է, ինչպես շներով շրջապատված հովազի ոռնոց: Ճիչին զուգորդում է մի շարժում, որին հետևում է մի կայծ, ծխի մի ամպ, և լսվում է մի սուր որոտ, դա աստրճանակի կրակոց էր:

Բայց գնդակը նշանին չի դիպչում:

Դրան որպես պատասխան լսվում է մի սուլոց, ասես ձկուն ճիպոտ շաչեց օդում, և ասես մի երկար օձ է օդը բարձրանում:

Կոլիաունն այդ տեսնում է ծխի քողի միջով: Օձը իջնում է ուղիղ նրա վրա:

Այլևս ժամանակ չկա աստրճանակը երկրորդ անգամ կրակելու: Նույնիսկ ժամանակ չկա լաստյից խույս տալու. օդակն իջնում է կապիտանի ուսերին: Եվ հնչում է մի ճիչ. «Անձնատո՛ւր եղիր, մարդասպան», Կասսի Կոլիաունը տեսնում է, որ աշխետ մուստանգը շուտ է գալիս, և հաջորդ վայրկյանին նրան թվում է, թե իրեն կառափնարանից ցած գցեցին:

Դրանից հետո Կոլիաունն այլևս ոչինչ չի լսում, ոչինչ չի տեսնում ու չի զգում: Նա թամբից ցած էր գցվել և, գետնին թրմփալով, գիտակցությունը կորցրել:

## ԳԼՈՒԽ XCVIII

### Դեռ կենդանի է

Մարդասպանն անշարժ մեկնված էր գետնին: Նրա ձեռքերը կապված են պարանով: Թվում է, թե նա մեռած է:

Բայց մուստանգերը գիտե, որ դա սոսկ ուշաթափություն է, գուցե և շինծու, ուստի նա մնում է թամբի վրա, լաստն ձիգ բռնած ձեռքին:

Աշխետը տիրոջ կամքին հնազանդ կանգնած է անշարժ, ամեն բոպե պատրաստ կամ ետ նահանջելու, կամ առաջ նետվելու:

Կրակոցի վրա հավաքվել են սև անգղերը, որոնք որսի հոտ առնելով առաջ են ձգել իրենց մերկ պարանոցները:

– Եվ հենց դրան էլ արժանի է սա,– ինքն իրեն մրմնջում է մուստանգերը:– Սոսկալի է մտածել անգամ, թե ինչ ոճի է գործել: Սպանել է իր քեռու որդուն և գլուխը կտրել: Կասկած չկա, որ սրանք նրա ձեռքի գործն են: Բայց ինչո՞ւ է արել: Այս կարող է բացատրել միմիայն ինքը... Բայց կարծես գլխի եմ ընկնում: Ես գիտեմ, որ սա սիրում է Լուիզային: Գուցե եղբայրը խանգարո՞ւմ էր սրան: Բայց ինչպե՞ս և ինչո՞ւ: Այս ամենը հայտնի է սրան:

– Մխավվում ես, երիտասարդ,– հանկարծ հնչում է մի ձայն:– Կա մի մարդ, որը կարող է պատասխանել այդ բոլոր հարցերին: Ծերունի Ջեք Ստումպը պատրաստ է քեզ ծառայելու: Բայց հիմա դրա մասին խոսելու ժամանակը չէ, և սա չէ այդպիսի խոսակցության տեղը: Մենք պետք է դրան տանենք կաղնու տակ, և այնտեղ դա կստանա այն, ինչին արժանի է: Արժեք դրան կապել լաստոյի ծայրին ու քարշ տալ: Ասենք սա հենց այնպես, խոսքի համար ասացի: Ես և դուք չենք, որ պիտի վրեժ լուծենք Հենրի Պոյնդեքստերի համար: Կարծում եմ դրանով կգրադվեն օրինակատարները:

– Բայց ինչպե՞ս տանենք սրան: Սրա մոխրագույնն արդեն փախել է:

– Շատ պարզ, միստր Ջեքալդ: Դե հո սա միայն ուշաթափություն է, կամ գուցե այդ «քաջը» պարզապես մեռած է ձևանում: Եթե ոտքով տեղ հասնել չի կարող, թող ձիով գա. իմ զամբիկը կտանի նրան: Ես թամբից շատ եմ զգվել: Կարծես ես էլ բավական ձանձրացրել եմ իմ պառավ զամբիկին, համենայնդեպս պետք է ձանձրացած լինի իմ «խթանից»: Եթե սա վերջ չտա իր հիմարություններին և չուզենա ձիու վրա նստել ինչպես հարկն է, այն ժամանակ մենք եղջերուի լեշի նման ձիու վրա կգցենք սրան... Սպասիր, կարծես ուշքի է գալիս... Հապա մի վեր կացեք, բարեկամս,– շարունակում է Ջեքը Կոլիաունի օձիքը բռնելով ու ինչպես հարկն է թափահարելով նրան:– Վեր կացեք, ասում են ձեզ, վեր կացեք գնանք: Ձեզ սպասում են այնտեղ: Կան մարդիկ, որոնք ձեզ հետ խոսել են ուզում:

– Ո՞վ, որտե՞ղ,– հարցնում է գերին՝ ուշքի գալով և շուրջը նայելով:– Ո՞վ է ուզում ինձ հետ խոսել:

– Ամենից առաջ ես:

– Ա՛, այդ դո՞ւք եք, Ջեք Ստումպ: Եվ... և...

– Եվ միստր Մորիս Ջեքալդը, մուստանգերը: Կարծեմ որ դուք առաջ էլ հանդիպել եք սրան: Նա ևս ուզում է խոսել ձեզ հետ: Բացի դրանից, էլի շատ մարդիկ կան այնտեղ, ամբողջի մոտ, և բոլորը ձեզ են սպասում: Այնպես որ, ավելի լավ է շուտ վեր կացեք, միասին գնանք:

Կոլիաունը դանդաղորեն ոտքի է կանգնում: Լաստոն ամուր սեղմել է նրա ձեռքերը:

– Իսկ իմ ձի՞ն,– շուրջը նայելով գոչում է նա:– Որտե՞ղ է իմ ձին:

– Սատանան գիտե, թե ուր փախավ: Գուցե վերադարձած լինի տուն՝ Ռիո Գրանդե: Դուք նրան այնպես անողորմ էիք քշում, որ խեղճ անասունը երևի նգովել է ձեր փոխանակությունը և փախել հայրենի արոտները, որպեսզի մի քիչ հանգստանա:

Կոլիաունը զարմացած նայում է ծերունի որսորդին: Փոխանակությո՞ւն: Նույնիսկ ա՞յդ էլ գիտե նա:

– Դե,– շարունակում է Ջեքը անհամբեր,– անհարմար է դատարանին երկար սպասեցնել: Պատրաստ եք դուք:

– Ինչի՞:

– Ամենից առաջ ինձ հետ և միստր Ջեքալդի հետ վերադառնալու: Երկրորդ, որ առանձնապես կարևոր է, դատարանի առաջ կանգնելու:

– Դատարա՞ն: Ե՞ս պետք է կանգնեմ դատարանի առաջ:

– Այո՛, դուք, միստր Կասսի Կոլիաուն:

– Ի՞նչ մեղադրանքով:

– Դուք մեղադրվում եք Հենրի Պոյնդեքստերի, ձեր քեռորդու սպանության մեջ:

– Դա սո՛ւտ է, ստոր սո՛ւտ: Եվ նա, ով համարձակվի այդպիսի բան պնդել...

– Լռե՛լ,– հրամայաբար գոչում է Ջեբը:– Իզուր խոսելով մի հոգնեք: Եթե միայն Ջեբ Ստումպը չի սխալվում, դուք դեռ շատ բան ունեք խոսելու: Դեհ, իսկ հիմա գնանք: Դատավորը սպասում է, սպասում են երդվյալները, ինչպես և օրինակատարները:

– Ես չեմ վերադառնա,– ամբարտավանորեն պատասխանում է Կոլիաունը:– Ձեզ ո՞վ է իրավունք տվել հրամայելու ինձ: Դուք ձեռքակալելու հրաման ունե՞ք...

– Ինչպես չէ,– ընդհատում է նրան Ջեբը:– Ահա հրամանը,– շարունակում է որսորդը հրացանը ձեռքն առնելով: Դուք այս տեսնո՞ւմ եք: Այնպես որ ավելի լավ է վերջ տվեք խոսելուն: Ես դրանից ձանձրացել եմ: Ավելի լավ է նստեցեք իմ գամբիկին և եկեք հանգիստ ճանապարհ ընկնենք: Թե չէ՝ ստիպված կլինենք ձեզ ձիուց կապել մի հասարակ բեռան պես: Այսպես թե այնպես դուք պետք է վերադառնաք:

Կոլիաունը չի պատասխանում: Նա հուսահատ նայում է մերթ Ստումպին, մերթ Ջերալդին, մերթ իր շուրջը, ապա աչքի տակով նայում է իր երկրորդ ատրճանակին, որի ծայրը դուրս է ցցվել սերթուկի կրծքի գրպանից: Առաջինը ձեռքից ցած էր ընկել, երբ լաստոն փաթաթվել էր իրենով: Նա փորձում է ատրճանակը հանել: Նրան խանգարում է լաստոն, բացի լաստոյից՝ ծերունի Ջեբը, որն իր հրացանի փողը նրա վրա է ուղղել:

– Դե՛, շո՛ւտ,– գոռում է որսորդը:– Բարձրացեք այս ձիու վրա, միստր Կոլիաուն: Ջամբիկը սպասում է ձեզ: Բարձրացեք թամբին, ասում եմ ձեզ:

Կապիտանը մեքենայական հնազանդությամբ ենթարկվում է որսորդի կարգադրությանը և ձի նստում: Նա հասկանում է, որ դիմադրության ամեն մի փորձ անխուսափելի մահ է նշանակում:

Ջեբ Ստումպը բռնում է գամբիկի սանձը և իր ետևից քաշում:

Մուստանգերը մտաաույզ հետևում է նրան: Նա մտածում է ոչ թե գերու, այլ այն աղջկա մասին, որի անձնուրացությունը կաշկանդել է իր սիրտը ոսկե շղթայով, որը փշրել կարող է միայն մահը:

## ԳԼՈՒԽ XCIX

### Երկու կրակոց

Երկրորդ անսպասելի ընդմիջումից հետո, որն ավելի կարճ տևեց, քան առաջինը, դատարանը կրկին վերսկսում է իր նիստը վիթխարի կաղնու տակ:

Երեկոն իջնում է: Մայր մտնող արևի շեղ ճառագայթները թափանցում են ծառի խիտ պսակի տակ:

Մորիս Ջերալդի վրա այլևս սպառնալից չեն նայում բոլոր կողմերից, հիմա նա լիովին արդարացված է և հանդես է գալիս միայն որպես վկա:

Մեղադրյալի տեղը զրավել է Կասսի Կոլիաունը:

Սա թերևս միակ փոփոխությունն է, որ կատարվել է դատավարության պատկերի մեջ:

Դատավորը նույնն է, նույն երդվյալներն են, նույն ամբոխը: Տարբեր է միայն նրանց վերաբերմունքը դեպի մեղադրյալը:

Այլևս կասկած չկա, որ նա մեղավոր է: Բոլոր ապացույցներն աչքի առաջ են: Եվ թեպետ հանցանշաններից շատերն անուղղակի են, ինչպես սովորաբար լինում է մարդասպանության գործ քննելիս, սակայն դրանք կազմում են մի ամբողջական շղթա, որի մեջ պակասում է միայն մեկ օղակ սպանության շարժառիթը:

Ի՞նչն է Կասսի Կոլիաունին ստիպել մարդ սպանել և հետո էլ գլուխը կտրել: Դիակը գննելիս Ջերալդի ցուցմունքները հաստատվեցին, ամբողջ վիրաբույժը պարզեց, որ գլուխը կարվել է մահը վրա հասնելուց հետո, իսկ մահվան պատճառը գնդակն է եղել:

Կասսի Կոլիաունին: Ինչո՞ւ է սպանել իր քեռու որդուն: Ինչո՞ւ է կտրել նրա գլուխը:

Այս հարցերին ոչ ոք չի կարող պատասխանել, բացի մարդասպանից:

Ոճրագործը շուտով իր արժանի պատիժը կստանա, որովհետև շարժառիթը պարզելը պարտադիր բան չէ: Դատաքննությունն արագ վերջացավ: Երդվյալները դատավճիռ ընդունեցին՝ «մեղավոր է»: Եվ դատավորը, պանաման գլխից վերցնելով, արդեն ուզում է ծածկել սև գլխարկը՝ մահվան մոայլ խորհրդանշանը, որպեսզի դատավճիռը հրապարակի:

Ձևականությունը պահպանած լինելու համար մեղադրյալին առաջարկում են իր վերջին խոսքն ասել:

Կոլիաունը ցնցվում է: Այդ առաջարկությունը նրա ականջին հնչում է որպես թաղման զանգ: Նա սարսափահար և հուսահատ նայում է շուրջը և ոչ մեկի աչքերում կարեկցության նշույլ անգամ չի նկատում: Նա չի նկատում նաև խղճահարություն: Խոժոռ են բոլոր դեմքերը:

Նրա գործակիցները, այն կաշառված ավագանիները, որոնք մինչև վերջին րոպեները պաշտպանում էին նրան, այժմ արդեն նրան օգնել չեն կարող, նրանց կարեկցությունն անօգուտ է: Նրանք նահանջել են օրենքի վեհության առաջ, քանի որ հանցանքն ակներև է:

Չնայած իր հասարակական դիրքին, իր հարստությանը, Կոլիաունը կատարելապես մենակ է, նա ո՛չ բարեկամներ ունի, ո՛չ կողմնակիցներ: Այսպես է մարդասպանների բախտը Տեխասում:

Նրա դեմքի արտահայտությունը խիստ փոխվել է. սովորական ամբարտապանության ու գոռոզության փոխարեն հիմա արտահայտում է փոքրոգի վախ:

Եվ մի՞թե դա զարմանալի է: Նա զգում է, որ իր գրությունն անհուսալի է, որ ինքը կանգնած է գերեզմանի շեմքին, սոսկալի մահվան առաջ, որին նայելն էլ սարսափելի է:

Եվ հանկարծ նրա մարած աչքերը կենդանություն են ստանում. ասես մի ինչ-որ միտք է ծագել գլխում: Նա այնպիսի տեսք ունի, որ կարծես ուզում է մի բան խոստովանել: Գուցե դա իր մեղքի խոստովանությունն է: Գուցե ուզում է իր խրճիթը թեթևացնել տանջող ճնշումից:

Այսպես կռահելով նրա մտադրությունը՝ մարդիկ կանգնել են շունչները պահած: Ասես նույնիսկ ծղրիդները սսկվել են:

Լռությունը խախտում է դատավորի ձայնը.

– Ի՞նչ կարող եք ասել ձեզ արդարացնելու համար, որպեսզի թեթևացնեք ձեր վիճակը,– հարցնում է դատավորը:

– Ոչ մի բան,– պատասխանում է Կոլիաունը:– Ես ասելիք չունեմ: Դատավճիռն արդարացի է: Ես արժանի եմ մահապատժի:

Փոթորկահույզ իրադարձություններով լի այդ օրվա ընթացքում դեռ երբեք ներկա եղողներն այնքան զարմացած չէին եղել, որքան հիմա: Քար լռության մեջ նորից հնչում է մեղադրյալի ձայնը: Բոլորն սպասում են, որ դա խոստովանություն է լինելու:

– Միանգամայն ճշմարիտ է,– շարունակում է Կոլիաունը, ես եմ սպանել Հենրի Պոյնդեքստերին, նրա վրա կրակել եմ անտառի թավուտում...

Ներկա եղողների կրծքից ականա ճիչեր են դուրս թոչում: Դրանք ավելի շուտ սոսկումի ճիչեր են, քան զայրույթի:

Լսվում է նաև մի ականա հառաչանք. բոլորը գիտեն, որ դա սպանված պատանու հոր հառաչանքն էր:

Երբ այս ձայները լրում են, այլևս ոչինչ չի խանգարում դատապարտյալին խոսել:



– Ես գիտեմ, որ պետք է մեռնեմ,– շարունակում է Կոլիաունը թվացող հանգստությամբ:– Այդպես է ձեր դատավճիռը, և ձեր դեմքերից երևում է, որ մտադիր չեք փոխելու այդ վճիռը: Իմ խոստովանությունից հետո զարմանալի էլ կլինեք, եթե ես ներումի հույս ունենայի: Ես լիովին արժանի եմ անողորմ պատժի: Բայց և այնպես չեմ ուզում կյանքից հեռանալ եղբայրասպանի անարգ կնիքը վրաս: Դուք հարցնում եք՝ ինչո՞ւ սպանեցի և ի՞նչը դրդեց ինձ այդ ոճիրը կատարելու: Ես այդ սպանության համար ոչ մի դրդապատճառ չունեմ:

Ամբոխի մեջ նոր հուզում է նկատվում: Դա արտահայտում է զարմանք, հետաքրքրություն և թերահավատություն: Բայց բոլորը լուռ են, ոչ ոք մեղադրյալին չի խանգարում խոսել:

– Ձեզ զարմացնո՞ւմ է այս: Բացատրությունը շատ պարզ է. ես նրան սպանել եմ սխալմամբ:

Ամբոխի մեջ զարմանքի բացականչություններ են հնչում, բայց երբ Կոլիաունը շարունակում է խոսել, բոլորը լուռ են:

– Այո, սխալմամբ: Դժվար է նկարագրել, թե ինչ ապրումներ ունեցա ես, երբ այդ բանը ինձ համար պարզվեց: Ես իմ սխալը իմացա շատ ժամանակ անցնելուց հետո...

Դատապարտյալը հայացքը բարձրացնում է, ասես հուսալով, թե իրեն հաջողվել է կարեկցություն առաջացնել: Բայց խոժոռ դեմքերի վրա նա ոչ մի զիջողամտություն չի նկատում:

– Ես չեմ ժխտում,– ասում է Կոլիաունը,– և չեմ կարող ժխտել, որ կար մի մարդ, որին ես ուզում էի սպանել: Չեմ թաքցնի նաև նրա անունը: Ահա նա, այս սրիկան, որ կանգնած է այստեղ, իմ առաջ:

Կոլիաունն ատելությամբ լի մի հայացք է գցում Մորիս Ջերալդի վրա: Սա նրան պատասխանում է միանգամայն հանգիստ, անտարբեր հայացքով:

– Այո՛, ես սրան էի ուզում սպանել: Դրա համար ունեի իմ պատճառները, որոնց մասին չեմ խոսի: Հիմա դա ավելորդ է: Ես կարծում էի, թե սրան եմ սպանել: Ես որտեղի՞ց կարող էի ենթադրել, որ այս իռլանդական շունը իր թիկնոցն ու գլխարկը փոխանակել է իմ քեռորդու հետ... հնացածը ձեզ հայտնի է: Ես նշան էի բռնել իմ թշնամուն, այնինչ գնդակը խփել եմ իմ բարեկամին: Կրակոցը, ըստ երևույթին, ճակատագրական էր, և խեղճ Հենրին ընկավ ձիուց: Բայց որպեսզի ոչ մի կասկած չմնա, ես դանակս հանեցի, նզովյալ սերապեն դեռ էլի խաբում էր ինձ, և գլուխը կտրեցի:

Արժանի հատուցում պահանջող աղաղակներ են հնչում:

– Իսկ հիմա,– գոռում է Կոլիաունը, երբ աղմուկը փոքր-ինչ մեղմանում է,– դուք գիտեք ամեն բան, ինչ տեղի է ունեցել, բայց ձեզ դեռ հայտնի է, թե ինչով կվերջանա սա: Դուք տեսնում եք, որ ես գերեզմանի եզրին եմ կանգնած, բայց ես այնտեղ չեմ իջնի, մինչև սրան էլ այնտեղ չուղարկեմ:

Դժվար չէր հասկանալ Կոլիաունի այս վերջին խոսքերի իմաստը:

Եվ ամբողջ խոսքի ընթացքում Կոլիաունն աջ ձեռքը պահում էր սերթուկի ձախ ծոցը խրած, և երբ խոսքը վերջացրեց, այնտեղից դուրս քաշեց մի ատրճանակ:

Ներկաները հագիվ էին նկատել մայր մտնող արևի ճառագայթների տակ շողացող ատրճանակը, երբ որոտաց երկու կրակոց:

Երկու մարդ երեսի վրա փոփում են գետնին իրար այնքան մոտիկ, որ նրանց գլուխները համարյա դիպչում են միմյանց:

Նրանցից մեկը Մորիս Ջերալդն է, մուստանգերը, մյուսը Կասսի Կոլիաունը, հեծելազորի պաշտոնաթող կապիտանը:

Ամբոխը օղակում է նրանց: Բոլորը կարծում են, թե երկուսն էլ սպանված են:

Լարված լռության մեջ հնչում է մի կանացի սրտամորմոք ճիչ:

## ԳԼՈՒԽ Ը

### Ուրախություն

Ուրախություն՝

Այո, հենց այդ զգացմունքն ապրեց Լուիզան վիթխարի կաղնու ստվերի տակ, երբ պարզվեց, որ տեղի է ունեցել միայն ինքնասպանություն, սպանությունը չի հաջողվել, և իր սիրած երիտասարդը կենդանի է, նույնիսկ վերջին օրերի ողբերգական դեպքերի պատճառած թախիծը չէր կարող խլացնել ուրախությունը:

Եվ ո՞վ կդատապարտի դրա համար դեռատի աղջկան:

Ես որ չեմ դատապարտի: Եվ ոչ էլ դուք կդատապարտեք, եթե անկեղծ լինեք:

Լուիզայի ուրախությունն ավելի ևս մեծացավ, երբ իմացավ, թե իր սիրած տղային ինչն էր փրկել մահից:

Մարդասպանի ձեռքը չէր դողացել, նա վստահ էր եղել իր կրակոցի դիպուկությանը, հակառակ դեպքում ասորճանակը չէր ուղղի իր քունքին և ոտքը չէր քաշի: Նա նշան էր բռնել ուղիղ Մորիս Ջերալդի սրտին, և գնդակը կծակեր նրա սիրտը, եթե չդիպչեր կրծքին կախած մեղալիռնին, որ Լուիզայի ընծան էր: Գնդակը, շեղակի ետ թռչելով, վիրավորել էր ներկա եղողներից մեկին:

Բայց կրակոցն անհետևանք չէր անցել նաև Մորիս Ջերալդի համար, որը դեռ կարգին չէր կազդուրվել վերջին հիվանդությունից հետո. այս նոր ցնցումը նորից մթագնեց նրա գիտակցությունը:

Բայց այժմ հիվանդն անտառի մացառուտում չէր պառկած և շրջապատված չէր արյունոտ շնագայլերով ու սև անգղերով, ոչ էլ խրճիթում էր կամ բանտում, որտեղ նրան համարյա խնամող չկար:

Երբ նա ուշքի եկավ, հասկացավ, որ երազում տեսած չքնաղ դեմքը տեսիլք չի եղել, այլ եղել է Լեոնայի ափերի, եթե ուզում եք, նույնիսկ ամբողջ Տեխասի առաջին գեղեցկուհին՝ Լուիզա Պոյնդեքստերը:

Այժմ արդեն ոչ ոք նրան չէր խանգարում խնամել հիվանդին: Ոչ ոք, նույնիսկ՝ ոչ էլ հայրը:

Ապրած վիշտը կոտրել էր ծերունի ագարակատիրոջ հպարտությունը: Նա արդեն չէր առարկում իր դստեր ամուսնությանը Մորիս Ջերալդի հետ, թեև, ճիշտ որ ասենք, առարկելու բան էլ չկար: Նրա փեսան էր դառնում ոչ թե մի ինչ-որ մուստանգեր, այլ իռլանդական բարոնետ սըր Մորիս Ջերալդը:

Տիտղոսը Տեխասում ոչ մի արժեք չունի: Դրան նշանակություն չէր տալիս նաև ինքը՝ Մորիսը: Բայց պարզվեց, որ նա մեծ կարողության տեր է, այնքան մեծ, որ կարող էր Կասսի Կոլիաունի ժառանգից ետ գնել Կասսա դել Կորվո կավածքը, որ իր ժամանակին գրավ էր դրել Վուդլի Պոյնդեքստերը:

Պարզվեց, որ Կասսի Կոլիաունը արդեն ամուսնացած է եղել, և նրա ունեցվածքը մնացել էր իր որդուն, որն ապրում էր Նոր Օռլեանում:

Հարսանիքից հետո Լուիզան և Մորիս Ջերալդը գնացին Եվրոպա ճանապարհորդելու: Նրանք եղան նաև Մորիսի հայրենիքում, բայց նորից վերադարձան Տեխաս, Կասսա դել Կորվո հասիենդան:

Պարզվեց, որ Բալլաի դոյակում երիտասարդ իռլանդացուն կարոտով սպասող կապուտաչյա գեղեցկուհին գոյություն է ունեցել սոսկ Ֆելիմի երևակայության մեջ: Կամ գուցե դա միայն երիտասարդական հրապուրանք է եղել, որոնք չեն դիմանում անջատումի փորձությանը:

Այսպես թե այնպես Իռլանդիայում եղած ժամանակ Լուիզա Պոյնդեքստերի մեջ, որին հիմա պիտի կոչել լեդի Ջերալդ, ոչ մի անգամ խանդի զգացմունք չարթնացավ:

Միայն մեկ անգամ այդ տանջալից զգացմունքը նորից համակեց նրան, բայց այն էլ շատ շուտով ստվերի պես կորավ անհետ:

Այդ օրն էր, երբ նրա ամուսինը տուն վերադարձավ՝ գրկին մի գեղեցիկ կին: Այդ կնոջ կրծքի վերքից արյուն էր ծորում. նա դեռ կենդանի էր, բայց նրա թուլաները հաշվված էին:

Երբ հարց տվին, թե ո՞վ է այդպես վիրավորել, կինը կարողացավ միայն ասել. «Դիագր, Դիագր»:

Այդ Իսիդորա Քովարուբիո դը Լոս Լյանոսի վերջին խոսքերն էին:

Իսիդորայի մահվան հետ մարեց նաև Լուիզայի խանդի զգացմունքը և այլևս երբեք չփոթորկեց նրա սիրտը:

Խանդին փոխարինեց խղճահարությունը թշվառ սինյորիտայի նկատմամբ: Երբ Մորիսը որոշեց հասնել մարդասպանի ետևից և վրեժ լուծել, դեռատի կրեոլուհին ինքն օգնեց իր ամուսնուն թամբել աշխետ մուստանգը:

Լուիզան գոհունակություն զգաց՝ երբ Դիագին տեսավ մուստանգերի լասսոյի օղակում: Մեքսիկացուն նա չպաշտպանեց նաև այն ժամանակ, երբ օրինակատարների խումբը պատժի հարցը վճռեց և տեղնուտեղը ծառից կախեց Դիագին:

Արդյոք դաժանություն էր դա: Ո՛չ, դա արդարության նախնադարյան ձևն էր՝ «Ակն ընդ ական և ատամն ընդ ատաման»:

\* \* \*

Անցավ տասը տարի: Այդ ժամանակամիջոցում խոշոր փոփոխություններ եղան Տեխասում և մանավանդ Լեոնայի ու Նուեսեսի շրջակայքի ավաններում:

Ագարակներ երևան եկան այնտեղ, որտեղ առաջ անանցանելի անտառներ ու մացառուտներ էին: Պրերիայում, որտեղ մի ժամանակ վայրի մուստանգների երամակներ էին արածում, խոշոր քաղաքներ բարձրացան:

Այժմ դուք կլսեք աշխարհագրական նորանոր անուններ:

Բայց Կասա դել Կորվոյի հին հասիենդան իր նախկին անունը պահպանել է: Այնտեղ դուք կգտնեք նաև ձեզ ծանոթ մարդկանց:

Հասիենդայի տերը ամենագեղեցիկ տղամարդկանցից մեկն է Տեխասում, նրա կինը այդ կողմերի ամենագեղեցիկ կանանցից մեկն է: Դրանք են Մորիս Ջերալդը և Լուիզան:

Դուք այնտեղ կհանդիպեք նաև արիստոկրատական տեսքով շատ սիրալիր ու զրուցասեր մի ճերմակահեր ծերունու: Նա ձեզ կտանի իր անասնանոցները, ցույց կտա իր անասունները և հպարտությամբ կխոսի ագարակի արոտներում արածող ձիերի երամակների մասին: Բայց ամենից ավելի նա պարծենում է իր դուստրով՝ հասիենդայի տիրուհով է վեց չքնաղ երեխաներով, որոնք փաթաթվում են ծերունուն ու նրան կոչում պապիկ:

Եթե մտնեք ախոռ, այնտեղ կտեսնեք ձեր հին ծանոթ Ֆելիմ Օ՛Նիլին: Նա Կասա դել Կորվոյում գլխավոր ձիապանի պաշտոն է վարում: Այստեղ դուք կարող եք հանդիպել նաև սևամորթ Պլուտոնին, որն այժմ միայն կառապանի պարտականություն է կատարում, և քիչ կպատահի, որ բարեհաճի ձիու երեսի նայել, մինչև որ կառքի նստիքին չնստի և երասանակը ձեռքը չառնի:

Պլուտոնն ամուսնացել է: Նրա կինն է ընթերցողին ծանոթ Ֆլորինդան:

Կասա դել Կորվոյում ճաշի սեղանի շուրջը դուք անպայման կլսեք մի որսորդի անուն: Ձեզ կասեն, որ տապակած հնդկահավը կամ եղջերուի միսը նրա անվրեպ հրացանի արդյունքն է: Ճաշի ժամին և մանավանդ գինի խմելիս դուք անհամար պատմություններ կլսեք Ջեք Ստումպի մասին:

Ճիշտ է, Ջեքին դուք հազվադեպ կհանդիպեք այնտեղ: Նա հասիենդայից գնում է, երբ նրա բոլոր բնակիչները դեռ անկողնում են լինում, և վերադառնում է, երբ արդեն քնած են լինում կամ պառկում են քնելու: Բայց և այնպես մառանում եղած գեր հնդկահավը կամ եղջերուի միսը ցույց են տալիս, որ ծերունի Ստումպը եղել է այստեղ:

Կասա դել Կորվոյում եղած ժամանակ դուք երևի կտորներ կլսեք այն առեղծվածային պատմությունից, որը համարյա լեգենդ է դարձել:

Ծառաները չեն մերժի ձեզ պատմել ամբողջ պատմությունը սկզբից մինչև վերջ, միայն թե շշուկով կպատմեն: Այս տան մեջ դա արգելված նյութ է, որովհետև հասիենդայի տերերի մեջ տխուր հիշողություններ է հարուցում:

Դա անգլուխ ձիավորի պատմությունն է:

**ՎԵՐՋ**

## ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

|                                                  |     |
|--------------------------------------------------|-----|
| ՆԱԽԱԲԱՆ.....                                     | 2   |
| ԳԼՈՒԽ I Խանձված պրերիան .....                    | 3   |
| ԳԼՈՒԽ II Լասսոյի հետքը.....                      | 8   |
| ԳԼՈՒԽ III Ուղեցույց սլաքը .....                  | 13  |
| ԳԼՈՒԽ IV Սև հողմը.....                           | 16  |
| ԳԼՈՒԽ V Մուստանգների որսորդի կացարանը .....      | 21  |
| ԳԼՈՒԽ VI Խատուտիկ մուստանգը.....                 | 25  |
| ԳԼՈՒԽ VII Անհանգիստ գիշեր.....                   | 30  |
| ԳԼՈՒԽ VIII Հագարոտնուկը.....                     | 34  |
| ԳԼՈՒԽ IX Սահմանագլխի ամրոցը.....                 | 37  |
| ԳԼՈՒԽ X Կասա դել Կորվո.....                      | 42  |
| ԳԼՈՒԽ XI Անսպասելի այցելություն .....            | 46  |
| ԳԼՈՒԽ XII Վայրի նժույզի սանձահարումը .....       | 50  |
| ԳԼՈՒԽ XIII Խնջույք պրերիայում.....               | 55  |
| ԳԼՈՒԽ XIV Մանադա .....                           | 59  |
| ԳԼՈՒԽ XV Փախստականը բռնված.....                  | 62  |
| ԳԼՈՒԽ XVI Վայրի մուստանգները հետապնդում են ..... | 65  |
| ԳԼՈՒԽ XVII Մուստանգների ծուղակը.....             | 70  |
| ԳԼՈՒԽ XVIII Խանդը քայլում է հետքերով.....        | 74  |
| ԳԼՈՒԽ XIX Ջրախառն վիսկի.....                     | 81  |
| ԳԼՈՒԽ XX Վտանգավոր դրություն .....               | 86  |
| ԳԼՈՒԽ XXI Մենամարտ պանդոկում .....               | 89  |
| ԳԼՈՒԽ XXII Հանելուկային ընծան.....               | 92  |
| ԳԼՈՒԽ XXIII Վրիժառության երդում .....            | 96  |
| ԳԼՈՒԽ XXIV Ազոտեայում.....                       | 98  |
| ԳԼՈՒԽ XXV Չհանձնված ընծան .....                  | 101 |
| ԳԼՈՒԽ XXVI Նորից ազոտեայում.....                 | 104 |
| ԳԼՈՒԽ XXVII «Ես սիրում եմ քեզ» .....             | 106 |
| ԳԼՈՒԽ XXVIII Արգելված զվարճություն.....          | 109 |
| ԳԼՈՒԽ XXIX Էլ Կոյոտը իր տանը.....                | 112 |
| ԳԼՈՒԽ XXX Օդային փոստ.....                       | 114 |
| ԳԼՈՒԽ XXXI Հաջողակ անցում.....                   | 116 |

|                                            |     |
|--------------------------------------------|-----|
| ԳԼՈՒԽ XXXII Լույս և ստվեր .....            | 118 |
| ԳԼՈՒԽ XXXIII Տանջալից հայտնություն .....   | 121 |
| ԳԼՈՒԽ XXXIV «Ասպետական» մղումներ .....     | 123 |
| ԳԼՈՒԽ XXXV Անհյուրընկալ տանտերը.....       | 126 |
| ԳԼՈՒԽ XXXVI Երեք հոգի մեկ ճանապարհով ..... | 128 |
| ԳԼՈՒԽ XXXVII Առեղծվածային անհետացում ..... | 132 |
| ԳԼՈՒԽ XXXVIII Որոնումները .....            | 134 |
| ԳԼՈՒԽ XXXIX Արյան լիճը.....                | 137 |
| ԳԼՈՒԽ XL Դրոշմված գնդակը.....              | 140 |
| ԳԼՈՒԽ XLI Չորս ձիավոր .....                | 143 |
| ԳԼՈՒԽ XLII Անգղերը հավաքվում են.....       | 147 |
| ԳԼՈՒԽ XLIII Գավաթը և շիշը.....             | 151 |
| ԳԼՈՒԽ XLIV Չորս կոմանչ.....                | 154 |
| ԳԼՈՒԽ XLV Ընդհատված հետքը .....            | 160 |
| ԳԼՈՒԽ XLVI Գաղտնի խոստովանություն.....     | 165 |
| ԳԼՈՒԽ XLVII Բռնված նամակը .....            | 169 |
| ԳԼՈՒԽ XLVIII Իսիդորան .....                | 171 |
| ԳԼՈՒԽ XLIX Լաստն արձակված .....            | 176 |
| ԳԼՈՒԽ L Կռիվ շնագայլերի հետ .....          | 181 |
| ԳԼՈՒԽ LI Կրկնակի հարբածը.....              | 184 |
| ԳԼՈՒԽ LII Արթնացում .....                  | 186 |
| ԳԼՈՒԽ LIII Իսկ և իսկ ժամանակին.....        | 190 |
| ԳԼՈՒԽ LIV Պրերիայի պատգարակը .....         | 194 |
| ԳԼՈՒԽ LV Նորությունների օրը.....           | 197 |
| ԳԼՈՒԽ LVI Կրակոց սատանայի վրա.....         | 203 |
| ԳԼՈՒԽ LVII Պայմանավորված ազդանշանը .....   | 208 |
| ԳԼՈՒԽ LVIII Թունավորված համբույր.....      | 211 |
| ԳԼՈՒԽ LIX Հանդիպում խրճիթում .....         | 215 |
| ԳԼՈՒԽ LX Մատնություն .....                 | 218 |
| ԳԼՈՒԽ LXI Երկնքից իջած հրեշտակը.....       | 222 |
| ԳԼՈՒԽ LXII Լարված սպասում.....             | 226 |
| ԳԼՈՒԽ LXIII Լինչի դատաստանը .....          | 230 |
| ԳԼՈՒԽ LXIV Անսպասելի արգելք.....           | 233 |

|                                                    |     |
|----------------------------------------------------|-----|
| ԳԼՈՒԽ LXXV Նորից մի անսպասելի արգելք .....         | 237 |
| ԳԼՈՒԽ LXXVI Կոմանչներից հալածվածը .....            | 241 |
| ԳԼՈՒԽ LXXVII Հնդկացիներ .....                      | 244 |
| ԳԼՈՒԽ LXXVIII Կրկնակի հիապոփություն .....          | 247 |
| ԳԼՈՒԽ LXXIX Գաղտնիք և սուգ .....                   | 251 |
| ԳԼՈՒԽ LXX «Գնացե՛ք, Զեք, Աստված ձեզ օգնական» ..... | 254 |
| ԳԼՈՒԽ LXXI Աշխետը .....                            | 257 |
| ԳԼՈՒԽ LXXII Զեք Ստումպը գնում է հետքով .....       | 261 |
| ԳԼՈՒԽ LXXIII Կղզի պրերիայում .....                 | 263 |
| ԳԼՈՒԽ LXXIV Հետապնդումը .....                      | 266 |
| ԳԼՈՒԽ LXXV Հետքերով .....                          | 267 |
| ԳԼՈՒԽ LXXVI Կավճային պրերիայում .....              | 269 |
| ԳԼՈՒԽ LXXVII Էլի մի օղակ .....                     | 273 |
| ԳԼՈՒԽ LXXVIII Ձիերի փոխանակությունը .....          | 275 |
| ԳԼՈՒԽ LXXIX Անխոնջ հետախույզը .....                | 278 |
| ԳԼՈՒԽ LXXX Դարբասի զգոն հսկողությունը .....        | 280 |
| ԳԼՈՒԽ LXXXI Ոտքերը դեպի վեր .....                  | 283 |
| ԳԼՈՒԽ LXXXII Զարհուրելի փաթեթը .....               | 286 |
| ԳԼՈՒԽ LXXXIII Եկվոր իրավաբանները .....             | 288 |
| ԳԼՈՒԽ LXXXIV Քնքշասիրտ հորաքրոջ որդին .....        | 290 |
| ԳԼՈՒԽ LXXXV Բարեսիրտ հորաքրոջ որդին .....          | 294 |
| ԳԼՈՒԽ LXXXVI Տեխասյան դատարան .....                | 298 |
| ԳԼՈՒԽ LXXXVII Սուտ վկան .....                      | 301 |
| ԳԼՈՒԽ LXXXVIII Ակամա վկան .....                    | 305 |
| ԳԼՈՒԽ LXXXIX Մեղադրյալի պատմությունը .....         | 308 |
| ԳԼՈՒԽ XC Նիստի անակնկալ ընդհատումը .....           | 311 |
| ԳԼՈՒԽ XCI Հետապնդում անտառի մացառուտներում .....   | 313 |
| ԳԼՈՒԽ XCII Հարկադրված վերադարձ .....               | 315 |
| ԳԼՈՒԽ XCIII Գլխատված դիակը .....                   | 317 |
| ԳԼՈՒԽ XCIV Գաղտնիքը բացվում է .....                | 320 |
| ԳԼՈՒԽ XCV Վերջին վկան .....                        | 324 |
| ԳԼՈՒԽ XCVI Փախավ .....                             | 328 |
| ԳԼՈՒԽ XCVII Մարդասպանի հետապնդումը .....           | 331 |

|                                 |     |
|---------------------------------|-----|
| ԳԼՈՒԽ XCVIII Դեռ կենդանի է..... | 333 |
| ԳԼՈՒԽ XCIX Երկու կրակոց.....    | 335 |
| ԳԼՈՒԽ C Ուրախություն.....       | 338 |